DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN ROMÂNIA

PENTRU LIBERTATE ȘI UNITATE NAȚIONALĂ

DOCUMENTE HUNEDORENE

1848–1920

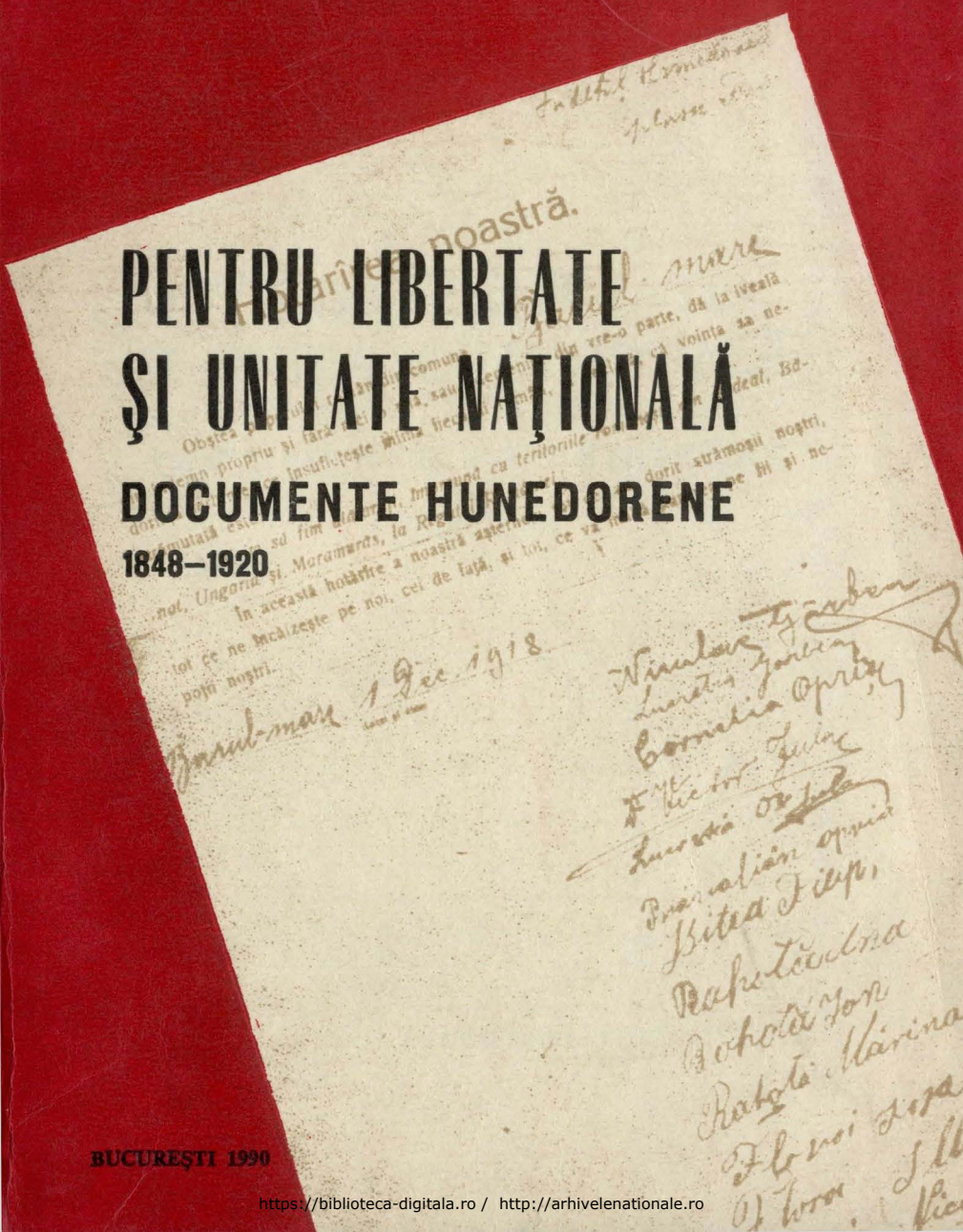

BUCUREȘTI 1990

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

III 23.414 dublet.

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

PENTRU LIBERTATE ȘI UNITATE NAȚIONALĂ

DOCUMENTE HUNEDORENE

1848–1920

Arhivele Statului BUCUREȘTI

BUCUREȘTI

67 267 / 1990

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lucrarea *PENTRU LIBERTATE ȘI UNITATE NAȚIONALĂ. DOCUMENTE HUNEDORENE 1848—1920*, a fost discutată și avizată de Comisia științifică pentru probleme arhivistice în ședința din 30 iunie 1988.

Ediție întocmită de:

ION FRĂȚILĂ
MIHAI CERGHEDEAN
VASILE IONAȘ
DUMITRU BARNA
VIOREL VÎNĂTORU

Responsabil de carte : LIDIA BRÂNCEANU

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CUVÎNT ÎNAINTE

Printre alte numeroase merite pe care istoriografia modernă le are este, fără îndoială, și valorificarea patrimoniului de informații istorice conținut de depozitele locale. Arhivele Statului, evoluînd în sensul unor tradiții istoriografice naționale și internaționale, a făcut loc în ultimii ani, în vastul său program de organizare a tezaurului documentar, unor inițiative de valorificare prin publicare. În rîndul acestora se situează și alcătuirea unor ediții de documente interesînd mișcarea de emancipare politică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începînd cu revoluția română din 1848—1849. Lucrarea Pentru libertate și unitate națională. *Documente hunedorene 1848—1920, reprezintă un revelator exemplu despre valoarea informațiilor documentare referitoare la capitolele importante din istoria națională.*

Conceput ca o contribuție de însemnătate complementară la fenomenele de ordin general care au marcat drumul de la revoluția română din 1848 la desăvîrșirea statului național unitar, volumul, prin documentele inedite scoase la iveală, atestă indubitabil însemnătatea noilor cercetări care împlinesc deziderate de valoare metodologică formulate de istoriografia noastră. Este vorba înainte de toate de necesitatea dezvăluirii fenomenului luptei de emancipare națională în întreaga lui dimensiune, potrivit manifestărilor locale care, prin unitatea lor, mărturisesc proporțiile și direcția univocă a mișcării naționale.

Unirea din 1918 a fost fenomenul istoric care a fost pregătit, așa cum se știe, potrivit cercetărilor istorice fundamentale, de întregul mers al civilizației românești, de fenomene de durată care au impus în finalul unei evoluții, în împrejurări istorice favorabile, deziderатul desăvîrșirii statului național unitar. Pe un plan însă mai restrîns cronologic, unirea a fost preliminată de evoluții politice ce pot să fie constatate prin urmărirea etapelor luptei naționale. Mai cu seamă de-a lungul a jumătate de secol ce separă revoluția din 1848 de anul Marii Uniri, românii din interiorul arcului carpatic, supuși unei dominații străine, ce a culminat cu perioada dualistă, au desfășurat la nivelul factorilor politici o rară energie pentru a conferi acțiunii politice caracterul de mișcare de masă. În esență, mișcarea politică, traversînd experiențele revoluției, neoabsolutismul, regimul liberal și dualismul, s-a îndreptat spre reali-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

zarea conjuncțiunii socialului cu naționalul, căutînd în cele din urmă, potrivit tradiției pașoptiste, un reazem în marea masă a poporului. Conferind noțiunii de națiune un înțeles modern, conceptînd-o la nivelul întregului corp social, liderii români, atașați poporului și intereselor sale, fac să triumfe, după consumarea unor variate experiențe, ideea fundamentală exprimată de Simion Bărnuțiu la Blaj „Țineți cu poporul toți ca să nu rătăciți..." și în dreaptă consecință ideea unității naționale care devine piatra unghiulară a mișcării politice.

Aderența comunităților rurale la ideile politice naționale, mai cu seamă după formarea statului român modern în 1859, propagarea ideilor noului stat în Transilvania mărturisește noua linie urmată care se va contura mai apăsat în timpul mișcărilor de solidaritate cu Războiul de independență, parte componentă a aspirațiilor general românești. Invocate amîndouă momentele de Vasile Goldiș în 1918 la Alba Iulia pentru semnificația lor în Transilvania, ele se dovedesc sincrone noii politici a statului român modern promovată de Al. Ioan Cuza și de românii transilvăneni care participă la viața noului stat.

În acest cadru politic și ideatic, mișcarea națională își crează un nou cadru de manifestare, avînd tendința de a se constitui într-o forță politică care se impune prin prezența poporului care stă la temelia ei. Mișcarea Memorandumului, acțiunile culturale, noul activism, solidaritatea cu România precum și a statului român cu lupta milioanelor de transilvăneni, atestă indubitabil baza socială de masă a evenimentelor ce se anunță prin ultima criză a dualismului și apoi prin prăbușirea din 1918 a monarhiei bicefale.

Autorii volumului avînd în vedere contribuțiile majore ale istoriografiei române, au inițiat o vastă anchetă arhivistică, sondînd fondurile și colecțiile arhivistice și încercînd să valorifice informațiile care puteau să întregească imaginea istoriografiei de pînă acum. Munca desfășurată a adus la lumină importante documente ce vorbesc despre angajarea politică a românilor hunedoreni și zărăndeni în lupta de apărare a programului formulat la Blaj. Izvoarele puse la dispoziție cuprind un adevărat tezaur ce reînvie faptele lui Iancu, Buteanu și a altor prefecți sau tribuni și atestă participarea decisă a maselor la lupta de înfăptuire a programului statornicit de Comitetul național, de apărare a Transilvaniei de intervenția străină și de organizare a ei ca Țară Românească. Înfățișate odinioară de Silviu Dragomir, hunedorean și el, faptele petrecute în timpul revoluției, surprinse de noi surse, sînt în măsură să dimensioneze un fenomen cu toate particularismele lui, dar și cu întreaga semnificație locală, mărturisite de înfăptuirea unei administrații civile românești în comitatul Hunedoarei.

În general informațiile aduc la lumină date și fapte care reconstituie istoria anilor ce au precedat Unirea din 1918, mișcări politice, asupriri, intervenția brutală a autorităților dualiste, reacția la deznaționalizare, rolul culturii și participarea marilor mase la acțiunile sociale și politice care au stat la temelia desăvîrșirii statului național unitar român. Selectate cu grijă, noile documente constituie un ansamblu documentar ce justifică strădania colectivului care și-a propus îndeplinirea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

unui program. Însemnătatea acestui volum, și desigur și a altora, concepute în aceeași manieră, reprezintă un travaliu științific, oportun, fiindcă dovedește că mișcarea de emancipare națională nu s-a limitat la conducerea politică, că aceasta s-a sprijinit pe forța colectivității naționale, pe lupta comunităților, care au conferit politicului suportul necesar. Se poate observa cum în raport cu progresul societății românești, de sporirea indicelui de cultură, țărănimea română a fost în măsură să participe organizat la marile acțiuni politice, realizînd un necesar proces de conceptualizare a deziderateloi.

Dar documentele mărturisesc și atitudinea oficialităților locale reacția și panica acestora în fața acțiunilor populare, a mișcării naționale care devine în preajma lui 1918 o imensă forță ce nu a fost cu putință să fie stăvilită. În acest sens informațiile întregesc dimensiunile mișcării naționale cu mărturii ce vin dinspre partea oficială care oglindește proporțiile luptei românilor.

Volumul de documente la care ne referim, prin segmentul de timp ce îl acoperă, este dovada continuității mișcărilor sociale și politice tradiționale într-o zonă autentică românească, cu un rol major în istoria națională în general. Faptele la care s-au oprit autorii volumului, sînt de natură să evidențieze, o dată mai mult, valoarea națională a unor evenimente petrecute în zone ce poartă amprenta unor structuri locale. Această investigare zonală, a dovedit și prin exemplul răscoalei lui Horea însemnătatea cercetării de acest gen pentru înțelegerea întregului. Și prin acest exemplu istoria se dovedește relevantă prin totalitatea adevărurilor particulare ce exprimau drumul inexorabil al națiunii spre desăvîrșirea statului național.

Prof. univ. dr. POMPILIU TEODOR

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

STUDIU INTRODUCTIV

Lucrarea *Pentru libertate și unitate națională*. Documente hunedorene 1848—1920, s-a născut din dorința de a pune la îndemîna specialiștilor și marelui public un instrument util de cercetare și cunoaștere mai aprofundată a unei importante perioade din bogata istorie a străbunelor meleaguri hunedorene.[1]

Rod al unor minuțioase cercetări, însumînd 231 de documente, cele mai multe dintre ele inedite, aflate în fondurile și colecțiile hunedorene, la care s-au adăugat și altele, necesare întregirii informației istorice, respectînd adevărul istoric și cronologia evenimentelor, lucrarea se constituie ca o sinteză obiectivă a uneia dintre cele mai frămîntate perioade a istoriei moderne a teritoriului hunedorean, care a fost inima statului dac și locul unde s-au consemnat multe încleștări sociale din veacurile următoare.

Întreaga istorie a acestui perimetru geografic pînă la izbucnirea revoluției burghezo-democratice de la 1848 și după aceea, pînă la 1 decembrie 1918, se înscrie pe aceleași coordonate social-economice și politice ale întregului popor român, a cărui luptă secular pentru dreptate socială, libertate și unitate națională a constituit unul din sensurile sale vitale, unul din mobilurile eforturilor permanente pe calea progresului economic, social și politic al afirmării sale în rîndul națiunilor libere și independente.

Lupta pentru dreptate socială, pentru o viață demnă și pentru păstrarea ființei naționale, constituie obiectivele majore ale acestei perioade istorice, pregnant reliefată de documentele cuprinse în volum: anul revoluționar 1848, lupta pentru afirmarea politică și națională în perioada absolutismului, a regimului liberal, a dualismului austro-ungar și făurirea statului național unitar român la 1 decembrie 1918. Mărturii ale acțiunilor locale, la nivelul localităților orășenești și mai ales rurale, documentele contribuie la cunoașterea în profunzime a efectelor avute de acțiunile politice din comunități, unde, după cum se știe, se află suportul necesar al maselor. În acest mod ele contribuie la urmărirea

[1] Autorii au avut în vedere evenimentele, faptele și oamenii din localitățile aparținătoare județului Hunedoara, în cadrul căruia se include aproape în întregime fostul comitat Hpnedoara și o bună parte din comitatul Zarand.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mai sistematică și mai cuprinzătoare, a fenomenului expansiunii conștiinței naționale, care a impulsionat mișcarea de emancipare națională, pînă la triumful ei.

*

În cadrul mișcărilor revoluționare ce au izbucnit în primăvara anului 1848 în cuprinsul Imperiului austriac, s-a ridicat și nobilimea maghiară, sub conducerea lui Layos Kossuth, care proclamă Ungaria independentă de Austria și hotărăște anexarea Transilvaniei la statul ungar. Evident, acest lucru nu a putut fi acceptat de români, care convocă la 3/15 mai 1848, o mare adunare la Blaj unde au luat parte peste 40 000 de reprezentanți. Cu acest prilej Simion Bărnuțiu a prezentat un program prin care se proclama, printre altele, independența națiunii române și desființarea iobăgiei. A doua zi sus-numitul program a fost concretizat sub forma unei petiții naționale, în 16 puncte, care prevedeau, între altele : independența națiunii române și reprezentarea ei în Dietă, administrație, justiție și armată independentă ; desființarea iobăgiei și a dijmelor fără despăgubiri ; înființarea gărzii naționale românești ; libertate comercială și industrială ; libertatea cuvîntului, a scrisului și a tiparului ; înființarea de școli românești de toate gradele la sate și orașe, precum și a unei universități românești ; adunarea constituantă care să voteze o nouă constituție bazată pe principiile de dreptate, libertate, egalitate și frățietate. La ultimul punct se prevedea respingerea unirii Transilvaniei cu Ungaria, hotărîre luată de revoluționarii unguri fără consultarea națiunii române. [2]

Revendicările românilor n-au fost însă luate în seamă nici la curtea din Viena, nici de guvernul ungar și nici de Dieta Transilvaniei, aleasă conform prevederilor electorale feudale tradiționale, cu reprezentanți ai aristocrației maghiare, ai sașilor și secuilor cu excluderea românilor. Mai mult, ședința Dietei, care s-a ținut la Cluj în 29 mai 1848, a hotărît anexarea Transilvaniei la Ungaria, nesocotînd hotărîrile reprezentanților națiunii române luate pe Cîmpia Libertății din Blaj. După cîteva zile această hotărîre a fost sancționată și de împăratul Francisc Iosif I.

Menținerea vechilor stări de lucruri și a privilegiilor aristocrației a nemulțumit adînc masele populare românești din întreaga Transilvanie. La 13 iunie 1848, preotul Maximilian Mihail din Vîlcelele Bune relata că solgăbirăul Silvásy Latzi învinuiește țăranii că ar fi nesupuși și răscolitori, cerînd execuție militară împotriva lor, iar după cîteva zile același preot semnala hotărîrea românilor de a nu pleca la Deva să jure sub steag unguresc : „pentru că stau sub jurămîntul de la Blaj". [3] La 27 iunie 1848, pretorul plasei Totești, Iánky Lajos raportează administrației comitatului Hunedoara că locuitorii din această

---

[2] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor sub coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 332 ; Victor Cheresteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, p. 421.

[3] Sibiu, Arhiva Consistoriului Ortodox, dosar 38/1848.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

plasă refuză să trimită delegați la adunarea generală a comitatului, care urma să aleagă reprezentanți pentru adunarea națională a statului ungar, pe motiv că ei țin să respecte hotărîrile adunării de la Blaj. Iată cum relatează pretorul respectiv acest fapt: „Urmare adresei onoratei administrații cu nr. 1473, dată în anul curent ziua de 20 de la începutul verii, care dispoziție de fapt, am luat-o cu stimă la cunoștință aș dori să raportez că locuitorii existenți în comunele plasei încredințate administrării mele, s-au exprimat în sensul că pentru alegerea delegaților ce ar urma să fie trimiși din partea nobilului nostru comitat la Adunarea națională a statului ungar ce se va ține la Pesta, ei nu vor trimite delegați la adunarea generală din nobilul nostru comitat, întrucît ei înșiși țin să respecte hotărîrile Adunării de la Blaj." [4] Acestea scot în evidență hotărîrea fermă a maselor românești hunedorene de a-și respecta jurămîntul de pe Cîmpia Libertății și totala lor adeziune la programul formulat cu acest prilej.

Ca peste tot în Transilvania, iobagii și jelerii de pe pămînturile nobiliare hunedorene refuză prestarea în continuare a obligațiilor feudale. La 5 august 1848 Petre Pipoș îl înștiințează pe Andrei Șaguna că jelerii din satul Hondol declară „că ei sînt slobozi ca și ceilalți foști iobagi și pînă nu va veni comisia în sate în treburile pămînturilor, nici ei nu fac robotele ca și ceilalți iobagi slobozi". [5]

După cum era de așteptat, nobilii trec la represiuni cu gîndul de intimidare a țăranilor, încercînd să-i oblige la continuarea prestării robotelor. Descriind astfel de măsuri luate împotriva jelerilor, același Petre Pipoș arată: „pe românii noștri jeleri, care sînt pe pămînt domnesc, alodial și nu-i colonicatură, pentru că nu vreau a face slujbe domnilor săi, a-i pedepsi și a-i îndatora să facă slujbă pentru acele locuri domnești". [6] Andrei Șaguna este înștiințat despre execuțiile militare și amenzile aplicate satelor Bretea Mureșană, Fizeș-Băgara, Bacea, Dănulești etc. ca urmare a exemplului oferit de țăranii zărăndeni „care, nu mai fac slujbe la domni, s-au luat și ei după aceia fiind hotărîți și nu au voit a mai face robote". [7] Nobilii Bornemisza Ignatz și Pál Kósa Dániél cer execuție militară împotriva lor, în urma căreia numeroși țărani sînt bătuți, iar unii dintre ei sînt arestați și închiși la Deva.

Spiritul revoluționar ce anima țărănimea hunedoreană facilita punerea în aplicare și realizarea multora din dezideratele formulate la Blaj. Pentru a-i stăpîni pe țărani, nobilimea maghiară din Transilvania începe să folosească tot mai mult gărzile naționale maghiare. Numeroase execuții, arestări și chiar ciocniri sîngeroase între români și maghiari, au determinat convocarea unei noi adunări pe Cîmpia Libertății de la Blaj, în septembrie 1848, la care au participat aproximativ 60 000 de români. Cum era firesc, adunarea a cerut încetarea abuzurilor și persecuțiilor, desființarea robotelor, anularea anexării Transilvaniei la Un-

[4] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 1/1848, f. 32, original.
[5] Sibiu, Arhiva Consistoriului Ortodox dosar 51/1848.
[6] Ibidem.
[7] Idem, dosar 30/1848.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

garia și înființarea gărzilor naționale românești precum și ridicarea armată a românilor pentru apărarea drepturilor seculare.

Prin obiectivele formulate și cu acest prilej, mult apropiate de cele din 3/15 mai, se urmăreau scopuri precise, la loc de frunte figurînd instituirea unei administrații românești capabilă să satisfacă cerințele poporului român.

Într-o puternică atmosferă revoluționară și la indicația Comitetului Național de la Sibiu se înlătură vechea organizare administrativă în comitate și scaune, aceasta fiind înlocuită cu creații proprii sau reînviind vechi organisme menținute prin tradiție, urmare firească a puternicei vieți românești din această parte a țării. Astfel, se înființează cele 15 prefecturi cu tot atîtea legiuni în ale căror atribuțiuni, intrau alături de cele militare și cele administrative.

Organizarea Prefecturii Hunedoara diferea de restul țării și se pare că aici s-a pus în aplicare forma pe care trebuia să o ia pe viitor Transilvania ca țară românească. Alături de prefect se înregistrează și administratorul, organ cu puteri civile depline, care era ajutat de numeroși funcționari. În fruntea prefecturii Hunedoara este numit Nicolae Solomon, iar ca administrator Dimitrie Moldovan.

La începutul lunii octombrie 1848 vechile autorități încep să se clatine, rolul lor fiind în continuă scădere. Starea de spirit era propice punerii în aplicare a hotărîrilor luate la Blaj. În luna noiembrie, au avut loc în fostul comitat Hunedoara, adevărate răscoale țărănești, îndreptate împotriva stăpînilor feudali. La Geoagiu de Jos se adună locuitorii din 16 sate care cer „să li se dea nobilii fugiți din Zarand și Hațeg care au găsit scăpare în Orăștie". [8]

Delegat, alături de autoritățile militare austriece să cerceteze cauzele acestor evenimente, Petru Dobra îi scrie lui Dimitrie Moldovan ca „amîndoi să cerceteze fatalele evenimente de la Geoagiu" și „să poată lucra pentru dreptatea și binele națiunii noastre" întrucît „Capitanul Nálik, de la General Comando aici trimis cu comisarul Servian Popoviciu ne-au prevenit cu cercetarea și s-au apucat de execuțiune întrebuințînd un mod teroristic, întru care eu nu mă pot învoi ; el mîine, poimîine se va depărta de aicea, iar noi rămînem în mijlocul poporului încitat ; pentru aceea, punînd în lături toate alte ocupațiuni, în momentul în care vei primi această înștiințare, nesmintit pornește încoace, ființa ta de față fiind necungiurată, ca, cu o înțelegere să putem lucra pentru dreptate și binele națiunii noastre, și ca să putem, totodată, face destul ordinațiunii Comitetului". [9]

În raportul întocmit de către Petru Dobra pentru Comitetul Național de la Sibiu, descriind desfășurarea evenimentelor sus-menționate, se sublinia faptul plin de semnificație al modului cum poporul înțelege revoluția, stabilind o legătură firească între aceasta și marea răscoală de la 1784, care pe aceste meleaguri a atins puncte maxime.

---

[8] Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, Sibiu, 1944, II, p. 35.

[9] Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 33, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Acțiunile revoluționare capătă o mare amploare, culminînd cu zilele de 17, 18 octombrie, cînd românii înconjoară orașele Deva, Hunedoara și Hațeg, dezarmînd și înlăturînd vechiul aparat administrativ.

Într-o scrisoare a Comitetului Național din Sibiu, care-și asumase conducerea revoluției românești către D. Moldovan, se atestă instalarea funcționarilor români : „am înțeles că acolo în comitatul Hunedoara s-a săvîrșit restaurarea oficialatului și că românii au intrat în folosul drepturilor ce li se cuvin". [10] Acest lucru este atestat și prin raportul întocmit de către comisarul Dănișor Petru din Hațeg către Administrația prefecturii Hunedoara, în care arată că a instalat ca inspectori în mai multe localități din Țara Hațegului reprezentanți ai administrației românești, „pe care poporul i-a primit cu entuziasm". [11]

După instalare, administrația românească își începe activitatea printr-o serie de măsuri menite să restabilească ordinea de punere în în aplicare a hotărîrilor luate la Blaj. Astfel, într-un manifest către românii hunedoreni D. Moldovan încunoștința poporul despre rosturile noilor organe : „Fără îndoială și administratura se va sili ca fiecărui om să i se întoarcă drepturile și bunurile cuprinse de vrăjmaș cu înșelăciune și ca poporul mai mult să nu se asuprească" [12], prin aceasta exprimînd dorința administrației românești de a fi apropiată de popor în scopul satisfacerii cererilor sale.

Printre atribuțiile sale, administratorul o deține și pe cea de „judeprimar", sau judecător superior. Referindu-se la arestarea unor români de către austrieci, într-un raport către Comitetul din Sibiu, D. Moldovan cere intervenția acestuia ca ei să fie judecați la Deva de către noua administrație : „Noi la administrație așteptăm ca să se facă cunoscută fapta aceasta, ca la un forum competent, cu atît mai vîrtos, la forum civil a se da". [13] Acest eveniment ne oferă exemplul concret de acțiune al administratorului, care în fața autorităților austriece își impune punctul său de vedere. El reușește ca acțiunea juridică să fie transferată administrației „spre judecare ca la forum competent". [14]

De acum către administrator se îndreaptă cererile și plîngerile țăranilor pentru rezolvarea nedreptăților suferite de veacuri. Numărul mare de asemenea cereri îl determină pe D. Moldovan ca în manifestul din 7 decembrie să includă această problemă, dînd asigurări de rezolvare a petițiilor : „Pentru pămînturile, care cu înșelăciune s-au rupt din hotarul comunităților, administratura va lucra ca aceea în grabă să se dea înapoi la comunități". [15]

După retragerea lui Solomon în munți, alături de Iancu, în competența lui Moldovan intrau și atribuțiile de natură militară a prefectului. La 12 ianuarie 1849, comanda militară austriacă recunoaște noua administrație hunedoreană în următoarea formulă : D. Moldovan ad-

---

[10] Silviu Dragomir, op. cit., p. 36.
[11] Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 5, 6, original.
[12] Idem, 41—42.
[13] Ibidem.
[14] Idem, 43.
[15] Idem, 53.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ministrator, Barbu Nicolae notar, Iacob Alexandru prim-vicenotar, Toma Gergely al doilea vice-notar, Dănișor Petru al treilea vicenotar, la care se adaugă asesorii, perceptorii, protocoliștii și arhivarii.[16] La rîndul său comitatul fusese împărțit în 11 cercuri, fiecare dintre acestea avînd în frunte un inspector numit de administrator. Administrația nouă cobora și la sate, unde s-a căutat menținerea vechilor forme tradiționale românești de conducere cu unele atribute ale obștilor adaptate la noile condiții.

Printre celelalte prefecturi care au luat ființă în urma hotărîrii adunării de la Blaj, a fost și cea a Zarandului, în fruntea căruia a fost numit Ioan Buteanu. Ca administrator în această prefectură a fost numit căpitanul Petru Turbat, dar după cum rezultă din documentele vremii acesta nu și-a exercitat funcția, sarcinile prefecturii rămînînd în totalitate pe umerii lui Buteanu. Aici problemă strigentă a zilei era apărarea căilor de acces în Munții Apuseni dinspre Banat și Bihor. Această situație a impus încă de la început o strînsă colaborare între toate zonele din munți, ceea ce a dus în final la crearea unei reale „țări românești", unde tînărul prefect Avram Iancu împreună cu ceilalți prefecți și tribuni au contribuit la instaurarea unei adevărate „republici românești".

Din cauza lipsei documentelor organizarea teritoriilor zărăndene nu poate fi urmărită în amănunțime dar ele ne permit să constatăm și aici existența unei administrații asemănătoare celei din Hunedoara. Astfel, sînt atestate 4 inspectorate. În cadrul inspectoratelor, fiecare sat avea aleasă o „antistie comunală", formată din jude și jurați. În orașul Brad funcționa un jude primar, ajutat de un notar și mai mulți jurați.[17]

Acest mod de organizare cuprindea în sine însăși ideea de stat național la românii ardeleni, puternic manifestată de un înalt spirit revoluționar, care a cuprins masele hunedorene în timpul revoluției.

Cererile formulate de către națiunea română în adunările naționale de la Blaj, memoriile, manifestele, încercările de înțelegere inițiate de fruntașii români nu au avut receptivitate la conducătorii revoluției ungare.

La începutul lunii decembrie 1848 a intrat în Transilvania generalul Bem, care după o campanie împotriva colonelului Urban, s-a îndreptat spre Sibiu, pe care nu a reușit să-i cucerească. Sprijinit de un numeros contigent de lăncieri români, printre care și cetele lui Solomon, generalul Puchner a reușit să respingă atacul, Bem fiind silit a se retrage spre Sebeș, apoi urmărit, spre Orăștie și Simeria, unde reușește să se consolideze. Aici însă este iarăși nevoit să înfrunte trupele imperiale și pe lăncerii români. Bătălia a rămas nedecisă, ambele tabere retrăgîndu-se pe cîmpul de bătaie cu mari pierderi.[18]

---

[16] Idem, 60.

[17] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 124—131, original.

[18] Arh. St. Deva, Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 12, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Prefectul I. Buteanu a luat măsuri pentru a apăra trecătorile din Zarand spre „țara românească" liberă, care se contura tot mai clar în Munții Apuseni. Prevederile lui s-au adeverit, deoarece, în jurul datei de 19 ianuarie 1849, o coloană a trupelor guvernamentale maghiare, venind dinspre Arad, a intrat în Hălmagiu.[19] La început moții s-au retras, dar a doua zi au atacat. Cu toată vitejia de care a dat dovadă, datorită superiorității armamentului folosit de trupele maiorului Beke, oastea lui Buteanu a fost respinsă, iar Beke a înaintat pînă la Brad, de unde a trimis numeroase patrule prin împrejurimi care au jefuit casele, au luat ostateci pe care apoi i-au spînzurat. Nu îndrăznește însă să atace trecătoarea Buceș, unde se afla I. Buteanu cu oastea lui.[20]

Dîndu-și seama de primejdia în care se afla, I. Buteanu înaintează o scrisoare către tribunul Ioan Șuluțiu la Abrud, în 21 ianuarie 1849 prin care îl informează că forțele armate guvernamentale maghiare se aflau la Hălmagiu, Brad și Baia de Criș, înzestrate cu 5 tunuri regulate.[21] Față de această situație, inimosul prefect al Zarandului apelează la unirea tuturor prefecților și tribunilor aflați în munți. Adresîndu-se tribunului Nicolae Corcheș din Cîmpeni îl îndeamnă pe acesta să fie pregătit „numa fiți totdeauna gata la o primejdie să puteți sări odată pe la Blăjeni."[22] Tribunul îi trimite lui I. Buteanu pușcașii din 4 sate. De asemenea, în multe scrisori către Avram Iancu, I. Buteanu solicită mai ales oameni înzestrați cu arme de foc pentru a face față presiunilor la care era supus.[23] Avînd în vedere alungarea lui Beke, în același timp, el propune aducerea unităților de sub comanda locotenentului Clocoteanu de la Zlatna în Zarand, iar prefecții și tribunii din munți au elaborat un plan de luptă.[24] În urma acestei pregătiri, maiorul Beke hotărăște să se retragă cu întreaga sa armată din Zarand la 16 februarie.[25]

În condițiile deosebit de grele ale acestor lupte organele administrației românești și-au îndeplinit în mod conștiincios atribuțiile care le reveneau. În raportul vicepreFectului regiunii Cis Marusiana din 12 ianuarie 1849, către prefectura Hunedoara se face cunoscut că s-au făcut rechiziții de grîu pentru prefecții I. Buteanu și P. Dobra.[26] Se cere aprobare de noi rechiziții din moșia nobilului Kun Gothard din Geoagiu, fapt pe care prefectura îl aprobă, cu mențiunea ca acest grîu să fie împărțit „la cei săraci care slujesc patria".[27]

---

[19] Silviu Dragomir, *Ioan Buteanu prefectul Zarandului în anii 1848—1849* București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 28.

[20] Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, vol. II, p. 60—61, 64.

[21] Idem, p. 20.

[22] Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie, dosar 5/1849, f. 19, original.

[23] Idem, f. 20.

[24] Idem, f. 12.

[25] Idem, f. 11.

[26] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 7, original.

[27] Idem, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În condițiile însă tot mai grele de aprovizionare, Avram Iancu este silit să solicite comandei fortăreței din Alba Iulia aprobare pentru aprovizionarea oamenilor săi de pe moșiile nobililor fugiți. Comanda cetății îi comunică lui Avram Iancu la 5 februarie 1849 că se poate face aprovizionarea numai după ce vor fi informate autoritățile militare imperiale și numai după aprobarea acestora, fortăreața neputînd da din proviziile sale.[28] Despre perfidia imperialilor s-a convins și I. Buteanu, care într-o scrisoare către D. Moldovan arăta: „Cum vezi, scopul politicii de acum e ca să ne măcelărim de tot, apoi cînd vom fi slabi să facă cu noi ce vor".[29] Această politică a fost și mai vădită în problema aprovizionării cu arme și muniții a oștilor revoluționare conduse de Avram Iancu și tribunii săi.

În primăvara anului 1849 Bem reușește să oprească armatele imperiale și țariste punînd stăpînire pe întreaga Transilvanie cu excepția Munților Apuseni și a cetății Alba Iulia. Aceste succese au adus noi speranțe pentru apropierea dintre revoluționarii români și maghiari, la care eforturi un rol important l-a avut Nicolae Bălcescu, cel care de la începutul revoluției a subliniat necesitatea conlucrării dintre români și unguri. De asemenea, Avram Iancu a lansat un apel în care arăta că „între români și maghiari armele nu pot hotărî", iar I. Buteanu, într-o scrisoare adresată maiorului Csutak, la sfîrșitul lui martie 1849 îl povățuia pe acesta că „ar fi bine de v-ați gîndi, ați cumpăni și v-ați sili a cîștiga dragostea românilor, pentru că, zău, de aceasta aveți nevoie..."[30]

Toate aceste demersuri au fost însă zadarnice, conducătorii revoluției ungare neînțelegînd să recunoască acele libertăți și drepturi românilor pentru care ei înșiși se ridicaseră la luptă.

Odată cu hotărîrea conducătorilor revoluției ungare de a trece nemijlocit la lichidarea pe calea armelor a rezistenței românești, situația s-a agravat.

După retragerea maiorului Beke, o nouă trupă sub comanda maiorului Coloman Csutak a pătruns în Zarand. Acesta și-a făcut din distrugerea a tot ce îi ieși în cale un adevărat crez după cum îl caracterizau organele administrative maghiare din teritoriul vremelnic ocupat, adresîndu-se lui Kossuth. El „...în mod samavolnic a hotărît și a proclamat că dacă nu va izbuti să extermineze populația dușmană de limbă română din comitatul Zarandului, îi va arde avutul și îi va aduce la sapă de lemn pămîntul...".[31] Dar această teroare, după cum chiar autorul o recunoaște, a fost fără rezultat. „Oriunde porneam, abia îmi ridicam armata, de pe culmile munților, ce se ridicau de două părți, se auzea semnalul dat cu treascuri și fiecare expediție era fără folos și lipsită de izbîndă", fiindcă, după cum apreciază mai departe „nimeni nu-și face iluzia că pe români îi poți alunga din lume cu o mătură de mesteacăn... cine a nutrit această speranță nu și-a dat seama

[28] Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie dosar 5/1848, f. 14. original.
[29] Silviu Dragomir, Studii și documente..., vol. II, p. 63.
[30] Idem, Ioan Buteanu..., p. 45.
[31] Idem, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

că fiecare popor cînd se aprinde în el scînteia divină și devine conștient că este o națiune și că în el zace putere, nu există armă cu care ar putea fi învins...". [32]

Văzînd în cele din urmă că acțiunile militare împotriva revoluționarilor români nu au dat rezultatele scontate, guvernul lui Kossuth a încercat să obțină ceea ce nu a reușit pe calea armelor, prin tratative. În acest scop este ales deputatul bihorean Dragoș, care la 19 aprilie 1849 se afla deja la Brad, făcînd demersuri pentru a intra în legătură cu I. Buteanu și Avram Iancu. Condițiile împăcării propuse de Kossuth nu prezentau garanții suficiente, astfel că la 23—24 aprilie, Dragoș pornește în grabă spre Debrețin, pentru a raporta rezultatul și a obține garanțiile revendicate de revoluționarii români. Reîntors cu noile precizări ale lui Kossuth, Dragoș începe tratativele de împăcare. Fără a aștepta însă sfîrșitul misiunii lui Dragoș, maiorul Hatvany pornește în fruntea trupelor spre Abrud, compromițînd total tratativele. văzînd în aceasta o diversiune, Avram Iancu și tovarășii săi, mobilizează întreaga capacitate de luptă și reușesc să zdrobească armata condusă de Hatvany, care cu greu reușește să scape împreună cu cîțiva ofițeri și soldați. Ca răzbunare pentru înfrîngerea suferită, Hatvany ordonă executarea prefectului I. Buteanu, luat prizonier cu prilejul primului atac asupra Abrudului, ignorînd ordinul dat expres de Kossuth pentru protejarea fruntașilor revoluționari români în perioada tratativelor. Prin această crimă s-au adîncit și mai mult dificultățile ce stăteau în calea unirii eforturilor revoluționarilor români și unguri împotriva absolutismului.

În scopul lichidării oștilor conduse de Avram Iancu și implicit a cetății din Alba Iulia, Kossuth dispune începerea unei campanii de mari proporții. Astfel, sub comanda colonelului Kemeny, o trupă formată din 4 000 de oameni cu 19 tunuri și 4 baterii de rachete, pornește din Brad, la 8 iunie 1849, spre Abrud. În fața acestei primejdii, Iancu mobilizează întregul potențial de luptă și la 16 iunie Kemeny este silit să se retragă; prin Zlatna, la Alba Iulia.

Convingîndu-se încă o dată că „între români și unguri armele nu pot hotărî", conducătorii revoluției ungare au inițiat noi tratative, dar Avram Iancu, plin de demnitate, răspunde acestora că românii transilvăneni nu sînt instrumentele camarilei imperiale, cum erau acuzați, ci „noi sîntem oamenii libertății", pentru care și-au vărsat sîngele și sînt gata să și-l verse toți pînă mai există un român.

Începînd din mai 1849 se fac noi pași de colaborare împotriva feudalismului și absolutismului de către Nicolae Bălcescu, dar toate demersurile acestuia pe lîngă Kossuth și colaboratorii săi se izbesc de aceeași neînțelegere, mai ales cînd era vorba de recunoașterea drepturilor naționale pentru români. Înfrîngerea lui Kemeny și intervenția brutală a trupelor austriece și țariste îl determină pe Kossuth să facă unele concesii. Acestea au venit însă prea tîrziu, deoarece în a doua jumătate a lunii iulie 1849, rezistența trupelor revoluționare maghiare a cedat. În această situație, Avram Iancu a înmînat lui Nicolae Bălcescu

[32] Idem, p. 53.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

o scrisoare prin care îl asigura pe Kossuth de neutralitatea legiunilor sale în timpul luptelor dintre trupele austro-ruse și cele revoluționare maghiare. Era tot ce se mai putea face în acele condiții.

Subliniind laturile pozitive ale revoluției de la 1848 din Transilvania și Ungaria sîntem obligați să consemnăm, totodată, limitele și principalele greșeli tactice ale acestora. Eroarea fundamentală pe care au făcut-o revoluționarii unguri cît și cei români a fost aceea că, în loc să-și unească forțele împotriva puterii habsburgice, au crezut că-și pot atinge țelurile revoluționare cu sprijinul împăratului de la Viena. În acest mod, atît unii cît și ceilalți, au căzut pradă manevrelor diversioniste ale curții imperiale care, pe baza vechiului dicton „divide et impera", au învrăjbit cele două popoare în scopul de a atenua forța de șoc a revoluției și a cîștiga timp pentru înăbușirea ei.

Imperiul habsburgic s-a grăbit să-și dea adeziunea la ideea anexării Transilvaniei la Ungaria, știind că pe această cale va stîrni nemulțumirea poporului român și va provoca sciziune între mișcările revoluționare ale celor două națiuni. Promovînd o politică duplicitară, pe de altă parte, împăratul de la Viena promitea sprijin revoluționarilor români în împiedicarea alipirii Transilvaniei la Ungaria. În acest fel, curtea imperială a reușit să evite înfruntarea trupelor austriece cu armata țărănească a lui Avram Iancu, putîndu-și concentra astfel forța de atac împotriva armatelor maghiare.

Cu toate că revoluția a fost înfrîntă ea a făcut cunoscută lumii marea sete de libertate și de neatîrnare a poporului român. Libertatea națională pentru care românii s-au ridicat la luptă nu s-a realizat la 1848, în schimb, prin desființarea iobăgiei, s-a impulsionat dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste.

•

După înăbușirea revoluției, în provinciile Austriei s-a introdus în mod brutal regimul absolutist cu scopul de consolidare a dominației habsburgilor și a întăririi unității imperiului. De acum împăratul a revocat toate concesiile făcute în timpul revoluției de teama maselor. Începe întărirea aparatului de constrîngere prin mărirea unităților polițienești și ale jandarmeriei, se introduce cenzura și sînt arestați conducătorii revoluției antihabsburgice. Aristocrația austriacă precum și majoritatea aristocrației ungare, credincioase împăratului și revoluției, au format în continuare baza socială a imperiului. Întreaga putere de stat era concentrată la Viena, de unde se elaborau toate dispozițiile pentru provinciile monarhiei cu diferite naționalități, ale căror interese sociale și naționale erau total neluate în seamă. Unitatea Imperiului

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

habsburgic era asigurată prin întregul aparat de stat birocratic, prin armată poliție și jandarmerie. În administrație, justiție și învățămînt se impune ca limbă oficială, limba germană.

După instaurarea absolutismului Transilvania a devenit o provincie care depindea direct de Guvernul imperial din Viena, avînd în frunte un guvernator, numit de împărat, cu reședința la Sibiu. Acum a avut loc și reorganizarea administrativă a țării ; au fost desființate comitatele, făcîndu-se împărțirea în șase districte militare, fiecare avînd în frunte un comandant militar, asistat de un consilier civil.

Teama pentru slăbirea unității imperiului, format dintr-un conglomerat multinațional, îi determina pe guvernanții din Viena să se opună cu înverșunare oricăror cereri sau năzuințl de emancipare politică sau socială manifestate de popoarele asuprite.

Împotriva acestor măsuri administrative represive, lupta maselor românești de pe meleagurile hunedorene pentru apărarea intereselor lor sociale și naționale, a continuat, aceasta fiind îndreptată, în primul rînd, împotriva nobilimii, care încerca să restabilească condițiile de exploatare dinainte de revoluție. Caracteristică acestei situații este plîngerea locuitorilor din Hărău, către Comandamentul cezaro-crăiesc al districtului Alba, în care se arăta : „În zilele trecute am așternut o suplică serenității sale, principele gubernator, Carol Schwarzenberg, cu trecere în jos pe la Deva, adică în 5 iulie a.c., în care suplică ne-am arătat greutățile cu care ne asupresc foștii nemeși, cei de cîte o casă, de aici din Hărău ; ca pe vreo 50 familii, vrînd prin mișelie să ne aibe și să ne țină de jeleri. Noi să le fim jeleri nicidecît nu ne ținem, fiindcă noi am fost robotași, nu curtenii lor, oameni care am făcut slujbă iobăgească și am purtat toate greutățile de obște. De vreme ce domnul administrator Strohmayer, dimpreună cu comisarul de subcerc, care mai înainte ne apăra drepturile noastre, acum foarte tare stau în partea nemeșilor celor de o casă din Hărău, pe noi cu amenințări îngrozindu-ne și altele, preaonoratului cezaro-regesc District Comandă cu plecăciune ne rugăm să ne milostivească a ordina, ca pînă ne va ieși suplica de la Serenitatea sa, de domnul administrator și de către subcomisar să nu fim asupriți atîta mulțime de oameni și cu atît mai vîrtos, că noi, în privința aceasta, ne oprim pe scaunul de judecată". [33] Asemenea plîngeri fac locuitorii multor comunități hunedorene în perioada 1850—1853, dar și reprezentanții oficialităților și a proprietarilor de pămînt. La 20 martie 1850, Bartsai Suzana soția lui Eperjesi Ignatz din Orăștie

[33] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, Districtul militar Alba, dosar 34/1851, f. 234—235, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se plînge comisariatului subcercual local că jelerii din Tămășaia refuză să mai presteze robota.[34]

La 19 noiembrie 1851 în numele comunității Certejului, mai mulți săteni adresează o plîngere Guberniului Transilvaniei, referitoare la abuzurile baronului Banfi Albert. La pretenția subcomisarului cercual și a baronului de a plăti o pagubă de 4 000 florini, locuitorii din Certej arată : „Noi neștiindu-ne la aceasta vinovați am protestat cu gura că nu ne cunoaștem vinovați sau la baron cu nimica datori a plăti. Așa că nu plătim, că noi din următoarele puncte nu ne cunoaștem vinovați : 1. Noi am dus lemne de foc în anii trecuți din pădurile noastre de unde și astăzi ducem. 2. De sălașuri am dus de unde au dus moșii și strămoșii noștri, și nu am fost siliți niciodată de nimeni, nimic a plăti precum ne caută pe noi. 3. Baronul încă a ocupat pădurile sătești așa numite Cărpinet, grădina lui Mealhă, la Sasu și în dosul Făeragului, care numai păzitorii foștilor posesori înainte de anul 1848, încă pot adeveri că ei din acelea nu au tras pe nimeni, de vreme ce au fost sătești, și poporul, cînd i-a fost lipsă de sălașuri, a dus din așa numitele păduri Cărpinet, Sasu și Făeragu, ba încă și domnii, cînd le-a fost lipsă, au dus din cele sătești, iar ale lor le-au ținut întregi. 4. Domnii să-și fi păzit pădurile precum le-au păzit mai înainte, că noi nu am putut lăsa lucrul nostru și să stăm cu bota lîngă pădurile dumnealor. 5. Pe noi încă ne-au jefuit rebelii, între care au fost destui grofi și baroni dar nimenea nu ne plătește...“. [35]

Într-o altă plîngere din 20 decembrie, locuitorii din Șoimuș arată că : „Noi locuitorii din Șoimuș, nu numai că nu ne cunoaștem vinovați a plăti pădurea, care s-a tăiat în timpul revoluției, ci poftim ca din pădurile care au dus părinții, moșii și strămoșii noștri, și noi pînă acuma, nici de acum înainte să nu fim opriți“. [36]

În perioada absolutismului lupta pentru libertate națională s-a dus în părțile hunedorene, îndeosebi, prin cultivarea limbii române și a extinderii și dezvoltării învățămîntului românesc. Semnificativă în acest sens este adresa pe care Ștefan Moldovan vicar greco-catolic din Hațeg o face la 22 februarie 1853 către adjunctul comisar subcercual din Pui, rugîndu-l pe acesta să ceară juzilor din localitățile Vulcan și Mierleasca să sprijine ridicarea școlilor din cele două localități : „Însă inima mea lipsită fiind de Domnia ta, cu toată confidența ajung și de-a dreptul te rog să binevoiești cu căldură a îmbrățișa această cauză a școlilor populare și așa să aduni pe juzii satelor sieși încredințate și, strînși, să li se demande ca să se îngrijească pentru ridicarea acestor două școli și prin domnul notar respectiv să li se împărțească după puteri spesele și procurarea materialelor trebuincioase“. [37] La 1 martie 1853, protopopul ortodox din Dobra, Nicolae Crainic înștiințează pe episcopul Andrei Șaguna că învățătorul Gheorghe Muntean din Lăpugiul de Sus a fost luat în armată, iar învățătorul Teodor Grecu din Rădulești a fost

[34] Idem, cercul Deva, dosar 12/1850, f. 6, original.
[35] Idem, dosar 7/1851, f. 87—88, original.
[36] Idem, dosar 7/1851, f. 81—82, original.
[37] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, Cercul Alba, dosar 58/1853, f. 10—11, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

alungat de la post de către subcomisarul regesc Francisc Szabo, fapt pentru care își exprimă îngrijorarea pentru soarta școlilor românești în felul următor : „...cît m-am ostenit eu să înființez școlile și cînd curgea învățătura mai bine în scopul corespunzător, atunci să-mi ducă învățătorii de la prunci prin care pătimește, ba rămîne tinerimea neadăpată și fără învățătură. Au n-a pătimit națiunea destul pînă acum, apoi și acum să pătimească ?“ [38]

Starea de spirit a populației românești era permanent supravegheată de către autorități luîndu-se măsuri de combatere a dezvoltării conștiinței naționale a acesteia. Astfel, într-un raport din 6 martie 1853, comisarul subcercului Ilia, Grenoy, relatează despre confiscarea unui număr de 6 exemplare din lucrarea „Istoria românilor din Dacia Superioară“ de A. Papiu Ilarian ce a fost tipărită la Viena. Sus-numita lucrare a fost găsită la judecătorii Ion Oltean și Ion Erdely și la protopopul Ion Orbonaș, toți din Ilia. [39]

Realizarea parțială a unității de stat, prin unirea Moldovei și Munteniei, în 1859 a constituit un puternic imbold în lupta pentru emancipare națională, chiar dacă puterile oprimatoarea încercau să oprească în loc mersul istoriei, să înăbușe glasul și lupta popoarelor pentru scuturarea jugului social și național. După cum se știe monarhia habsburgică s-a aflat printre marile puteri care s-au împotrivit unirii într-un singur stat a Principatelor Române și apoi a recunoașterii faptului istoric împlinit, aceasta deoarece cabinetul imperial de la Viena sesizează evoluția procesului social și național al românilor, care atingea în mare măsură interesele monarhiei multinaționale austriece. Actul unirii a exercitat asupra milioanelor compacte de români din Imperiul habsburgic o covîrșitoare forță de atracție și a oferit un exemplu pentru celelalte popoare subjugate din imperiu. [40]

Într-un raport al cercului Orăștie, încă din 1858, se preciza că : „Principatele Moldova și Țara Românească din punct de vedere strategic nu pot exista fără Transilvania. Cine vrea să stăpînească principatele trebuie înainte de toate să cucerească Transilvania“. [41] Peste un an, la același cerc se raporta Ministerului de Interne austriac, despre prezența activă în rîndul populației de aici a ideii de unire a celor două principate, idee care alături de frămîntările provocate de nemulțumirile țărănimii, punea în pericol stările de lucruri existente. [42]

Înfrîngerea Austriei în războiul franco-italo-austriac din 1859 care a marcat prima dezmembrare a acesteia prin pierderea unor provincii italiene (Toscana, Modena și Lombardia) a silit cercurile conducătoare de la Viena să-și modifice atitudinea, să adopte un regim politic mai liberal. În felul acesta, începînd cu anul 1860, s-a inaugurat așa zisa

[38] Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Șaguna, doc. nr. 851, original.
[39] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara. Cercul Deva cu subcercurile, dosar 23/1853, f. 1—2, original.
[40] Ion Popescu Puțuri, Augustin Deac și alții, *Unirea Transilvaniei cu România 1 decembrie 1918*, Edit. politică, București 1970, p. 125.
[41] M. Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848—1850*, București, 1929, p. 214.
[42] Idem, p. 240.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

„perioadă liberală" sau „regimul liberal", care pornea de la stabilirea drepturilor provinciilor imperiului dinaintea revoluției, introducînd unele reforme constituționale.

În octombrie 1860, împăratul Francisc Iosif I a promulgat o diplomă, socotită o adevărată constituție a Transilvaniei, pînă în 1867. Potrivit acesteia Transilvania redevine stat autonom în cadrul imperiului. Se prevede ca pe viitor să se respecte instituțiile și drepturile istorice ale tuturor popoarelor din imperiu, fiecare țară sau provincie urmînd să aibă dieta sa proprie, în competența căreia să intre probleme privitoare la administrație, învățămînt, culte etc. Problemele referitoare la finanțe, armată și afacerile externe au rămas pe mai departe în competența Senatului imperial central de la Viena, provinciile urmînd să-și delege un număr de membri în acest senat.

În februarie 1861 s-a dat o nouă diplomă care prevedea un Parlament central cu două Camere, permițînd în acest fel provinciilor din monarhie o oarecare autonomie. În Transilvania a fost restabilit un guvern civil, cu capitala mutată de la Sibiu la Cluj.

În urma publicării acestor două diplome au avut loc mai multe adunări românești, în care s-au formulat noi memorii și revendicări. O astfel de adunare a avut loc la Deva, la data de 22 iulie 1860, unde s-a hotărît să se trimită o delegație la Viena pentru a cere împăratului să recunoască limba română ca limbă a administrației precum și în viața politică. [43]

Cu toate acestea românii au fost frustați de multe drepturi, care au dus la slăbirea unității lor în Imperiul habsburgic. În schimb se înregistrează un fapt pozitiv și anume convocarea unei conferințe naționale a românilor la Sibiu, între 1/13 și 4/16 ianuarie 1861. Conferința a avut ca obiectiv principal discutarea și adoptarea celor mai potrivite forme de luptă, care să faciliteze poporului român intrarea în posesiunea drepturilor sale naționale, încălcate secole de-a rîndul. Cele două rezoluții adoptate de conferință și adresate împăratului, veneau să concretizeze și să facă larg cunoscute aspirațiile românilor transilvăneni. În prima rezoluție, după ce se arată că „între multele națiuni ale imperiului națiunea română din Transilvania este în adevăr cea mai apăsată din toate" [44], se reafirmau principiile și drepturile revendicate la adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848 și se exprima hotărît nerecunoașterea legalității votului dietei feudalilor unguri de la Cluj, referitor la anexarea Transilvaniei la Ungaria. [45]

Aceste rezoluții au dat un suflu nou luptei pentru asigurarea dreptului de folosire a limbii române, deoarece națiunea română, deși forma majoritatea populației era lipsită în mod practic de posibilitatea de a se instrui, apăra și ridica prin cultură la nivelul naționalităților privilegiate. În acest sens, în iunie 1861, Nicolae Crainic, protoprezbiter greco-oriental la Dobra, se adresează Oficialului comitatens al Hune-

[43] Arh. St. Deva, Colecția fragmente de fonduri. Donația Emil Pop, dosar 1/1872, f. 16, original.

[44] T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1902, p. 201.

[45] Idem, p. 211—214.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

doarei cu cererea ca pe viitor să i se trimită corespondența și hotărîrile în limba română pentru că „preoțimea și poporul român nu înțelege limba aceea... Pe lîngă faptul că scaunul protoprezbiterial nu are datoria de a le traduce, autoritățile comitatense trebuie pe viitor ca la români să scrie românește pentru că numai așa se susține egala îndreptățire". [46]

Legat de cea de-a doua rezoluție a conferinței de la Sibiu, care atrăgea atenția asupra nedreptei repartizări a numărului delegaților la conferința regnicolară ce urma să se țină la Alba Iulia cu scopul consultării în vederea elaborării unei noi legi electorale pentru camera Dietei Transilvaniei, documentele arată că românii hunedoreni au luptat ca să fie reprezentați la aceasta în proporție cu numărul și sarcinile publice ce le poartă. În acest sens se disting observațiile făcute de vicecomitele George Cioclan referitoare la protocolul ședinței Comitetului provizoriu al comitatului Hunedoara din 8 iulie 1861, în care judele primar al orașului Deva, George Filip, a combătut legile din 1848, îndreptate împotriva românilor transilvăneni. „El nu a vorbit alta — arată vicecomitele — decît ceea ce au pretins 40 000 de români la Blaj în anul 1848, 15 mai, ceea ce s-a vorbit în Conferința de la Alba Iulia de către reprezentanții noștri, ceea ce s-a făcut în Adunarea de la Sibiu". [47]

În acest complex de împrejurări, în 1861, apare „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român", cunoscută sub denumirea prescurtată de „Astra" de făurire în cultură a ceea ce nu s-a putut cîștiga prin lupta armată și prin cea politică. „Astra" preia, continuă și dezvoltă lupta de veacuri a românilor pentru eliberare națională, pentru înfăptuirea unității naționale. Ea a fost încă de la început, așa cum sublinia T. Cipariu „un razim naționalității române. Plămădită într-un timp de apăsare politică, cînd popoarele aruncate la pămînt de puterea baionetelor, tînjeau sub domnia unui absolutism aspru, dar deopotrivă pentru toți în asprimea sa, ea vestea zorile unei zile mai senine, visate și dorite de viguroasa generațiune de la 1848. Orice manifestare politică fiind pe atunci împiedicată, energia națională își caută și-și află alt cîmp de acțiune, un cîmp mai neted și mai mănos ; cîmpul nesfîrșit și veșnic roditor al culturii". [48] Ideea înființării „Astrei" a fost îmbrățișată cu căldură de românii hunedoreni. Documentele vremii cuprind adeziuni și liste de contribuabili pentru constituirea fondului „Asociațiunii". [49] La 25 aprilie 1862, Basiliu Pipoș din Hondol, mulțumește Comitetului „Astrei" pentru cinstea de a fi numit colector al banilor necesari constituirii fondului societății, fapt prin care socotește că își poate aduce contribuția „la acest măreț edificiu al națiunii noastre". [50]

În iulie 1863 — octombrie 1864 s-a întrunit Dieta Transilvaniei la Sibiu. Cu toate că alegerile de deputați s-au făcut pe bază cenzitară

---

[46] Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 35/1861, f. 1—2, original.

[47] Idem, dosar 16/1861, f. 84—85, original.

[48] Andrei Bîrseanu, *La jubileul de 50 de ani al „Asociațiunii"*, în „Transilvania", 1911, p. 317.

[49] Arh. St. Sibiu, fond Astra, doc. 85/1962, f. 3—4, original.

[50] Idem, f. 1, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

este pentru prima oară în istoria Transilvaniei cînd în dietă a intrat un număr foarte mare de deputați români. Majoritatea deputaților unguri au refuzat să ia parte la lucrări. Deputații români și sași au votat atunci „Legea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunii sale cu a celorlalte naționalități și confesiuni", precum și Legea privind folosirea limbii române în administrație, pe bază de egalitate cu cea germană și maghiară. Aceste două legi au fost sancționate de împărat, fapt ce a constituit apogeul a aproape un secol și jumătate de lupte pentru recunoașterea românilor ca una din națiunile transilvănene și se părea că de acum s-a asigurat autonomia Transilvaniei pentru viitor. Ceea ce a urmat a dovedit însă contrariul. [51]

La 1 septembrie 1865, un rescript imperial hotăra desființarea Dietei de la Sibiu, ordonînd convocarea, pentru ziua de 19 noiembrie a unei Diete a Transilvaniei la Cluj. Alegerile pentru această dietă urmau să se desfășoare conform prevederilor legii feudale din 1791, care dădea monarhului posibilitatea de a numi un număr nelimitat de „regaliști" din rîndul posesorilor de titluri nobiliare. Cum nobilii transilvăneni erau în marea majoritate de origine ungară, era de la sine înțeles că și majoritatea parlamentară era asigurată cercurilor privilegiate ungare.

Aceste dispoziții referitoare la desființarea dietei precum și condițiile de participare la alegeri, au provocat multe discuții între conducătorii românilor. Unii erau de părere ca românii să participe în continuare la viața politică a țării, iar alții, în frunte cu George Barițiu și Ioan Rațiu, erau de părere opusă, adică românii să nu participe la alegeri și la lucrările dietei, căci prin aceasta s-ar recunoaște noua stare de lucruri, inclusiv unirea Transilvaniei cu Ungaria. În felul acesta se conturează două curente în mișcarea națională românească : „activiștii" în frunte cu Andrei Șaguna și oponenții lor numiți „pasiviști". Disensiunile dintre aceste două curente s-au accentuat, ele durînd pînă în primul deceniu al secolului nostru. Cum era normal, această lipsă de unitate s-a repercutat în detrimentul luptei pe care românii o duceau pentru emancipare națională.

Campania „pasiviștilor" dusă în presă n-a putut însă împiedica cu totul pe români să participe la alegeri ceea ce face ca să fie aleși 14 români la care s-au adăugat un număr de 34 „regaliști" numiți de împărat, pe lîngă 130 de unguri și 25 de sași. Astfel că în ziua de 24 noiembrie/6 decembrie 1865, deputații unguri și sași au cerut recunoașterea imediată a unirii Transilvaniei cu Ungaria urmînd desființarea autonomiei acesteia iar discutarea intereselor ei să aibă loc în Dieta de la Pesta. În ședința din 2 decembrie 1865 reprezentanții românilor denunță dieta ca fiind neconstituțională depunînd un memoriu prin care cereau convocarea unei noi diete legale, constituționale, dar intervențiile lor nu au avut nici un rezultat.

---

[51] Amănunte la Eugen Brote, *Chestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1859, p. 31—101, Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională*, București, 1974, p. 145—350 ; Simion Retegan, *Eforturi și realizări politice ale românilor din Transilvania în anii premergători dualismului*, în vol. *Românii din Transilvania împotriva dualismului*, Cluj-Napoca, 1978, p. 38—83.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Evenimentele din Transilvania, atitudinea dîrză a deputaților români în Dieta de la Pesta erau urmărite cu viu interes și încredere de opinia publică românească. Astfel, Iosif Hodoș, deputat de Zarand, era îmbărbătat și felicitat din Craiova și București, pentru poziția sa fermă și curajoasă în apărarea integrității Transilvaniei. Într-o scrisoare care poartă 32 de semături, printre care și aceea a lui Gheorghe Magheru, deputatul zărăndean era îmbărbătat și primea asigurări de solidarizare a românilor cu poziția sa. [52]

Proclamat în 1867, regimul dualist austro-ungar, a privat Transilvania de atributul unui principat autonom, prin integrarea în statul ungar, contrar voinței poporului român. În acest fel, românii de pe acest străvechi pămînt românesc s-au văzut lipsiți de cele mai elementare drepturi, fiind supuși unei duble și crunte exploatări. După cum se știe încheierea actului dualist austro-ungar a însemnat compromisul și cîrdășia latifundiarilor unguri cu dinastia habsburgică. Clasele dominante din Ungaria au acceptat supremația habsburgică în domeniul financiar, militar și extern obținînd în schimb mînă liberă în privința asupririi celorlalte popoare care formau majoritatea populației „regatului ungar".

Dualismul a extins sistemul de asuprire națională și socială, constituind o frînă în afirmarea națională și democratică a popoarelor din Imperiul austro-ungar. Această perioadă se înregistrează ca una din cele mai negre pagini ale istoriei popoarelor subjugate de monarhia austro-ungară și singura cînd Ungaria și-a cîștigat, cu sprijinul habsburgilor, o dominație efectivă asupra Transilvaniei.

De abia încoronat rege al Ungariei, la 8 iunie 1867, Francisc Iosif I, anulează legile votate de Dieta Transilvaniei în 1863 și sancționează legea de încorporare a Transilvaniei la Ungaria, cu aceasta luînd sfîrșit politica de tatonare și concesii temporare după cîțiva ani. Parlamentul ungar, care nu era deloc străin de aceste măsuri împărătești, se întrunește în grabă și în anul următor, sancționează la rîndu-i trei legi, avînd drept scop deznaționalizarea tuturor cetățenilor nemaghiari (români, slovaci, ruteni, croați, sîrbi, polonezi, italieni etc.), ridicînd la rangul de principiu „individualitatea națiunii maghiare și obligativitatea folosirii limbii maghiare în stat". Este vorba despre Legea naționalităților, Legea instrucțiunii publice, Legea încorporării Transilvaniei la Ungaria. Ulterior, timp de peste o jumătate de secol, populația română din Transilvania, a fost supusă unor legi prin care se preconizau noi măsuri pentru interzicerea limbii române în școlile confesionale ; Legile Trefort din 1879 și 1883, Legea grădinițelor de copii din 1891, Berzeviczy din 1904, Apponyi din 1907, reducerea autonomiei bisericești și deznaționalizarea românilor prin intermediul bisericii (cazul Haidudorog din 1912—1913) prin sistemul de colonizări pentru izolarea „complexelor valahe" din 1894, prin sistemul electoral cenzitar, prin așa-zisele „zone culturale", create în anii 1915—1916, prin sistemul bancar și de credite, prin legea presei, prin numeroasele procese, închisori și spînzurători.

---

[52] Enea Hodoș, *Din corespondența lui S. Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 90—91.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Încorporarea Transilvaniei la regatul Ungar în 1867, însemna nu numai o vădită neîndreptățire, potrivnică mersului obiectiv al istoriei ci și o încercare a nemeșimii maghiare de a pecetlui pentru totdeauna un statut de inferioritate economică, politică și spirituală a națiunii române.

Nemulțumirile românilor n-au întîrziat însă să se arate, ele concretizîndu-se prin „Protestul" lui George Barițiu și Ioan Rațiu purtînd 1493 semnături, care a fost înaintat împăratului de la Viena, încă în ultima zi a anului 1866 și prin „Pronunciamentul de la Blaj" din 1868, prin care la primul punct, se revendica autonomia Transilvaniei. Presa românească din Transilvania și de peste munți a acordat o mare atenție „Pronunciamentului", fie publicîndu-l în întregime, fie comentîndu-l cu mult interes. S-au primit, de asemenea, numeroase scrisori de adeziune cu mii de semnături. Organele guvernului ungar au ordonat deschiderea unei acțiuni penale împotriva semnatarilor „Pronunciamentului", prin Curtea supremă de justiție din Tîrgu Mureș, sub învinuirea de „agitație împotriva unității și securității statului". S-au făcut cercetări și percheziții amănunțite în toată Transilvania pentru a descoperi pe acei care au inițiat și-au semnat asemenea adeziuni. Iată spre exemplu, în urma unui ordin primit de la Ministerul de Interne Regesc Maghiar, comitele suprem al comitatului Zarand, Dimitrie Ionescu raportează că după cercetarea chestiunii strîngerii de semnături în favoarea „Pronunciamentului de la Blaj", a constatat că într-adevăr notarul comunal din Hălmagiul Mare, Băltescu Ilie, a strîns în urmă cu 4 săptămîni aproximativ 60 de semnături pe o declarație de adeziune la acest act protestatar. [53]

Lupta aceasta va continua în deceniile următoare, îmbrăcînd diverse forme de manifestare, masele răspunzînd cu ardoare la toate chemările, adresate de conducătorii politici. La marea manifestație de pe Cîmpia Libertății din 3/15 mai 1868 cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la Marea Adunare de la 1848 au luat parte mase mari de țărani din toată Transilvania, actul solemn adoptat cu acest prilej împotriva pactului dualist devenind un protest al întregii națiuni române.

În politica lor oprimatoare, de refuzare a drepturilor cuvenite naționalităților, guvernanții austro-ungari s-au izbit de o dîrză rezistență a comunităților românești hunedorene cu populație românească majoritară. Semnificativ în acest sens este memoriul din 3 martie 1867 adresat de românii din Țebea, Căraciu, Lunca și Cărăstău ministrului de interne al Ungariei, prin care se protestează împotriva încercărilor de înlocuire al comitelui suprem al Zarandului, Ioan Pipoș. Iată ce se spune în acest memoriu : „În comitatul nostru Zarand nu este nici o comună care să nu fie română, ci se constată că în acest comitat fii de altă națiune, precum și națiunea maghiară și nemți, într-un număr neînsemnat numai ici-colea împrăștiați locuiesc. Și toată această fracțiune neînsemnată a fraților maghiari stătătoare din 60—70 persoane, dintre care cei mai

[53] Arh. St. București, Colecția de microfilme Ungaria, rola 39, cadrele 30—33. Originalul la Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională a Ungariei), Budapesta. A. Polgári Központi Kormányhatóságok Leveltárai (K. Szekcio) (Arhivele organelor guvernamentale centrale din perioada capitalismului. Secția K.). Belügyminiszterium Levéltár (Arhiva Ministerului de Interne), fond Belügyminiszterium K. 148, elnöki (prezidențial), K. 148—1868—1472.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mulți stau în serviciul privat și prin urmare se pot considera de servitori, seduși de conducătorul lor Francisc Ribiczei, un proprietăraș în Rîbița și Baia de Criș spre iritația, tulburarea și mîhnirea spiritelor noastre, nu se sfiește a ne spune pe față că țara și puterea este numai a lor și așa numai ei trebuie să fie domni și că prin urmare comitele nostru de acum, fiu din rîndul și inima națiunii noastre, precum și toți oficialii noștri de acum, iarăși fii din sîngele nostru, vor fi destituiți, răsfirați și alungați și vor fi înlocuiți cu maghiari. Ba ce e și mai mult, se afirmă că susnumitul Francisc Ribiczei să ne vină de comite suprem, acest om care în anul 1848 a fost unul din acei factori care a contribuit mai mult la evenimentele triste de atunci, adică a vărsat sîngele, a stins viața fraților și conlocuitorilor din aceeași bună patrie, acelei patrii ce de mii de ani îi nutrește comun. Deși noi nu vrem a da crezare acelei posibilități ca Înaltul guvern constituțional să se lase a se seduce de o fracțiune așa mică și cu protejarea aceleia să frîngă inima a 59 000 de suflete române ce locuiesc în comitatul Zarand făcînd pe aceștia a nu se bucura de constituția țării noastre comune, nu o credem, pentru că atunci constituția pentru noi ar fi mai maștera decît însuși absolutismul cel mai aspru și decît provizoriul cel mai schimbător... Noi nu vrem alta decît numai dreptatea și bazați pe aceea că comitatul nostru Zarand este locuit puramente de români și că dacă voința poporului este de a se lua în considerare undeva, aceea este în comitatul nostru. Cerem ca înaltul guvern să binevoiască a ne lăsa nouă de comite suprem pe comitele nostru de acum Ioan Pipoș, pentru că fiind noi convinși despre aceea că dînsul întru iubirea locuitorilor din comitat nu face deosebire, ci iubește pe toți asemenea și stăruiește pentru binele nostru și al patriei noastre și noi din toată inima îl iubim și avem deplină încredere în dînsul și așa îl dorim și pretindem să fie și mai departe al nostru". [54]

În fața asupririi naționale crescînde, burghezia națiunii române a păsit mai hotărîtă în fruntea maselor populare, în lupta pentru eliberare națională. Ea a acționat mai ales prin intermediul păturii intelectuale, care, convinsă de justețea cauzei poporului român, s-a dovedit deosebit de activă în organizarea și conducerea luptei sale.

Împotriva dominației politice, economice și a maghiarizării forțate a poporului român, intelectualitatea română răspundea prin acțiuni menite să ducă la înaintarea în cultură, la ridicarea continuă a nivelului de civilizație prin puterea spiritualității românești. De aceea, tendința ulterioară de dezvoltare a limbii naționale și a culturii românești au constituit probleme ce au stat în atenția celor mai înaintați reprezentanți ai maselor populare românești. Iată ce spune Nicolae Crainic protoprezbiter din Dobra în adresa nr. 34/1867, înaintată comitelui suprem de Hunedoara : „La întîmpinarea a mult lăudatei reveniri sub numărul prezidial 484 din 2 mai a.c. am onoarea a mă deschieva ca una lăudata ordinațiune din următoarele motive nu se poate primi la acest oficiu Protopresviterali : I. Pentru că preoțimea română nu este în stare și nu știe limba ungară ; II. Pentru că această ordinațiune are lipsă de a

[54] Idem, rola 81, cadrele 408—411.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se decopia preoţimii spre a o publica poporului în limba română ; III. Pentru că de la 1861, de cînd sub nr. 47 din 29 iunie au arătat Oficiului Comitatens a se respecta limba noastră română fiind considerată cu cea maghiară în comitat pînă acum am primit şi mi-au scris toate corespondenţele de la Nobilul comitat către şi de la fostul comite suprem în limba poporului acestui comitat ; şi IV. pentru că după legile sustatatoare limba noastră română este egal indreptăţită şi sancţionată de Maestatea Sa — drept aceea în poserea acestei legi remit susläudata amintită ordinaţiune, pe lîngă aceea oficioasă rugare ca să binevoiţi a ne scrie şi în limba noastră — despre care tot respectul şi cuvenita onoare rămîn". [55]

După înlăturarea comitelui suprem Ioan Pipoş şi înlocuirea lui cu Alexandru Haller se simte pe meleagurile zărăndene o înăsprire a politicii claselor dominante faţă de populaţia românească majoritară. Acest fapt a determinat ca fruntaşii politici ai acestora să se manifeste deosebit de activ. Ei acţionau pentru demascarea abuzurilor săvîrşite de autorităţi, pentru dezvăluirea caracterului reacţionar al legilor şi a politicii de deznaţionalizare forţată, împotriva permanentului atentat la viaţa culturală de sine stătătoare a maselor româneşti, la afirmarea năzuinţelor şi aspiraţiilor tuturor românilor. Pe această linie deosebit de convingător se înscrie o moţiune adoptată în şedinţa extraordinară a comitetului Comitatului Zarand, din 22 aprilie 1872, de către Teodor Pop, membru în susnumitul comitet, prin care se cere ca toate deciziile, concluziile şi discursurile oficiale ale comitetului să fie enunţate şi în limba majorităţii populaţiei de aici. Teodor Pop face următoarea moţiune : „Considerînd că majoritatea membrilor comitetului municipalităţii Zarand absolutamente nu pricep limba maghiară, în care se enunţă exclusivamente toate anunţurile prezidiale ; Considerînd că de la anul 1869, la 19 februarie exclusiv, prezidiul acestui comitet în toate afacerile sale s-a folosit de ambele limbi : româna şi maghiara la enunţarea acelora ; Considerînd că de la 1869, 19 ianuarie, prezidiul în toate afecerile respective, în toate enunţările prezidiale se foloseşte exclusivamente numai de limba maghiară cu delăturarea celei române, singura pricepută de majoritatea absolută a comitatului : din toate aceste considerente : Propun : Ca în viitor, în toate adunările comitetului acestui comitat, toate anunţările prezidiale şi respective decideri, concluziuni şi vorbiri în orce afaceri oficioase, să se enunţe prin prezidiu în ambele limbi : română şi maghiară. Cerem în fine pertractarea formală a acestor moţiuni". [56]

Din nefericire, românii au continuat politica greşită a divizării în două curente opuse în ceea ce priveşte orientarea politică : pasivism şi activism. La conferinţa fruntaşilor politici din Banat şi părţile vestice ale Transilvaniei, ce a avut loc la Timişoara la 26 ianuarie/7 februarie 1861 s-au pus bazele Partidului Naţional al românilor din Banat şi s-a adoptat tactica politică a activismului, adică participarea la Dieta din Budapesta. Peste o lună, la 23—24 februarie/7—8 martie 1861, fruntaşii

---

[55] Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 9/1867, f. 14, original.

[56] Arh. St. Deva, fond Comitatul Zarand, dosar 59/1872, f. 29—30, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

românilor din Transilvania propriu-zisă s-au întrunit într-o ședință similară la Miercurea Sibiului, cînd s-a creat Partidul Național Român din Transilvania, ca tactică politică hotărînd pasivismul, adică neparticiparea în alegeri și implicit la lucrările Dietei. Mergînd pe linia pasivității, s-a hotărît menținerea autonomiei Transilvaniei, nerecunoașterea actului dualist și hotărîrea de a trimite împăratului un memoriu care să cuprindă toate revendicările românești și să justifice politica adoptată. În aprilie 1869 Partidul Național Român a fost interzis, deoarece conform „Legii naționalităților" nici o naționalitate nu avea dreptul să se constituie într-un „partid național". Sub îndrumarea lui George Barițiu și Ioan Rațiu — principalii promotori ai pasivismului — românii transilvăneni au refuzat să participe la alegerile din 1869, în foarte multe cercuri electorale, fapt ce a determinat ca de acum interesele românești să fie apărate în Dieta Ungariei atît cît s-a putut, de deputații bănățeni și crișeni, iar la Casa Magnaților de mitropoliții și episcopii ortodocși și uniți. În alegerile ulterioare din 1872, 1875 și 1878, numărul deputaților români a cunoscut reduceri simțitoare.

Conștiința națională a românilor de pe aceste meleaguri s-a manifestat pregnant în timpul evenimentelor din 1877—1878 cînd România și-a dobîndit independența de stat. În acest sens au fost constituite mai multe comitete pentru colectarea de bani și bunuri materiale destinate ostașilor. De asemenea, numeroși tineri, au trecut munții și au luptat ca voluntari, vărsîndu-și sîngele pentru cauza nobilă și comună tuturor românilor. Așa a fost cazul tinerilor Nicolae Ciuceanu din Orăștie și Adam Hențescu din Rișca, primul înrolat ca simplu soldat, al doilea ca farmacist în serviciul sanitar al armatei române.

La Deva, principalii animatori ai acțiunii de subscripție au fost tînărul candidat de avocat Francisc Hossu Longin și Ana Petco, președinta comitetului pentru ajutorarea ostașilor români răniți. Pe listele de subscripție s-au înscris numeroși oameni din cele mai diverse categorii sociale. Însemnate ajutoare s-au strîns de la Hațeg, femeile de aici colectînd o sumă apreciabilă de bani, mari cantități de fesi, pînză, tifon, scame etc. O lungă listă de subscripție se întocmește la Orăștie, iar populația orașului Hunedoara își dă prinosul său celor care luptă pentru independența țării, trimițînd, la 4 noiembrie 1877, ajutoare colectate pe o listă întocmită de primarul Gheorghe Dănilă. Asemenea ofrande sînt adunate de la Baia de Criș și alte numeroase localități hunedorene. La 2 iulie 1877 Gazeta Transilvaniei publică scrisoarea adresată de Sofia Densușianu lui Manole Diamandi în legătură cu ajutorul acordat ostașilor români răniți în războiul de independență, în care se spune : „...Deci, ca o femeie văduvă, mă grăbesc și eu cu puținul meu sucurs în număr de 10 franci a vi-l spedui cu această ocaziune, pentru a se înainta la locul destinat întru ajutorul ostașilor români răniți..." [57]. Scrisoarea se încheie cu îndemnul : „Pășiți dară, voi fiice tinere și bătrîne la ajutorarea bravilor oșteni români, iar voi bărbați, bătrîni și tineri să dați dovadă vie că în ale voastre vene mai curge un sînge de român". [58]

[57] „Gazeta Transilvaniei", nr. 25/1877.
[58] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Oprimarea națională cu multiplele ei fațete și implicații, a determinat pe conducătorii luptei politice a românilor din Transilvania, Banat și părțile de vest să-și unească acțiunile într-un singur partid, cu același program și aceeași conducere. Ca atare, între 1/2 mai și 2/14 mai 1881 s-a convocat la Sibiu, Conferința cercurilor electorale românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, în care cei 141 delegați au hotărît unificarea celor două partide politice românești într-unul singur, cunoscut sub numele Partidul Național Român din Ardeal, Banat și Ungaria, condus de un comitet compus din 11 persoane în frunte cu Partenie Cosma. Ca tactică politică s-a admis pasivitatea în Transilvania propriuzisă și activitatea în Banat, Crișana și Maramureș. Programul adoptat în 9 puncte, preconiza recîștigarea autonomiei Transilvaniei, revizuirea Legii naționalităților din 1868, introducerea prin lege a limbii române în administrație și justiție, numirea de funcționari români, respectarea autonomiei școlilor confesionale românești, introducerea votului universal, lupta energică împotriva tendințelor de maghiarizare etc.

În 1879, Parlamentul ungar a votat legea școlară, cunoscută sub numele de „Legea lui Trefort", după numele ministrului cultelor și instrucțiunii de atunci, care prevedea obligativitatea limbii maghiare în toate școlile poporale. Această lege reacționară referitoare la învățămînt a lovit puternic pe românii hunedoreni ai căror copii nu puteau să-și însușească izvoarele învățăturii în limba maternă. La 1871 a început să funcționeze la Deva un liceu maghiar de stat, care treptat a devenit cea mai importantă școală de grad secundar hunedorean, atît prin mărimea ei cît și prin calitatea pregătirii pe care reușea să o facă elevilor săi. Cheltuielile de construcție și înzestrare a edificiului au fost făcute în mare proporție din contribuția populației de pe aceste meleaguri în majoritate românească. La această școală elevii românilor erau nevoiți să învețe în limba maghiară. De aceea ni se pare îndreptățită nota raport pe care dr. Lazăr Petco, membru al Consiliului orașului Deva, a înaintat-o, în anul 1880 Comitatului Hunedoara și în care se arată : „Considerînd că cultura și educațiunea poporului, de naționalitate nemaghiară pînă acum faptice, nici măcar semne nu a dat de îngrijire ; considerînd că din o astfel de îngrijire într-un stat poliglot nu se poate naște și crește puterea și vedea statul nici înlăuntru și cu atît mai puțin în afară ; considerînd că poverile publice toți locuitorii le suportă după proporțiunea averii și numerozității lor fără deosebire ; așa dreptatea frățească și acuitatea, încă pretind ca și din bine, toți să fie împărtășiți deopotrivă, după cum suportă și poverile publice ; considerînd mai departe special aici la comitatul Hunedoarei locuit de 180 000 de români, abia vreo 5 000 naționalități că aici în Deva s-a înființat o școală reală, spre a cărei susținere contribuiesc locuitorii acestui comitat, după contul contribuțiunii ; și prin urmare românii mai mult, ce au făcut de începutul ; în urma promisiunii și învoirii făcute cu frații maghiari din acest comitat, ca limba română va fi la amintita școală asemenea cu cea maghiară în respectul propunerii de învățămînt, în considerare că la acea școală pînă acum limba română ca limbă de propunere nu se întrebuințează, fiind impusă exclusivamente cea maghiară ; în considerare că un număr de români atît de mare, a se îndreptăți și mai de-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

parte, altceva decît, că regimul nu-şi cunoaşte marea sa misiune, şi cu el împreună, toţi locuitorii din acest comitat fără deosebire considerînd, că altul are nemijlocita datorie a nu lăsa nici decît vedere educaţiunea şi cultura poporului şi în aceasta cu atît mai vîrtos, care e descrisă cu culorile cele mai triste, deşi nu poporul e de vină, fără negrigia cuvenită şi dreaptă din partea celor care au puterea şi mijloace în mînă, abia prin aceste vin a face numele poporului român din acest comitat cu privire la şcoala reală din Deva următoarea propunere : Comitetul acesta să decreteze să facă o reprezentaţiune către Ministerul cultelor, în care să ceară ca studiile prescrise pentru şcoala reală din Deva să se propună elevilor români în limba română, ca astfel să dispară mai curînd petele cele negre, care dejosesc atît de tare acest comitet". [59]

După cum se ştie, o nouă lege şcoală Trefort a fost promulgată de Parlamentul Ungar în 1883. Aceasta prevedea, printre altele, sporirea orelor de predare a limbii maghiare în şcolile medii ale celorlalte naţionalităţi, examinarea la orele de curs în limba maghiară, iar susţinerea examenelor finale să fie făcute în faţa unei comisii numite de guvern. În acest mod textul legii încălca autonomia confesională cu intenţia vădită de deznaţionalizare a tuturor nemaghiarilor. Ca semn de protest contra acestei legi au fost organizate adunări de protest la Sibiu, Blaj, Deva şi alte localităţi transilvănene. În convocatorul lansat pentru convocarea adunării de la Deva din martie 1883, semnat de cunoscuţii fruntaşi ai luptelor pentru libertate naţională a românilor hunedoreni Francisc Hossu Longin, Lazăr Petco, Virgil Olaru, Ioan Papiu şi George Secula, se arăta : „Subscrişii în coînţelegere şi unire cu mai mulţi amici, am aflat de indispensabilă trebuinţă a convoca o adunare a tuturor românilor din comitat în ziua de 10 martie 1883 stil nou, după amiază, ora 3 aici în Deva, pentru ca între marginile legii să găsim modalităţile eficace şi măsurile corespunzătoare prea a întîmpina noul proiect de lege, pe care guvernul unguresc şi camera din Budapesta se încearcă din nou a-l crea în contra exigenţei naţionale, referitor la instrucţiunea din şcolile medii prezentat deja camerei : Drept aceea ne luăm voia a-ţi atrage atenţiunea asupra acestui momentos obiect, te invităm cu tot respectul să binevoieşti a te prezenta negreşit la acea adunare, în tot cazul remarcabilă şi totodată a stărui atît la inteligenţia cît şi la poporul de rînd din jurul dumitale, să se prezinte în număr cît se poate de considerabil ; ca astfel să putem da, chiar şi prin numărul participanţilor însemnătatea cuvenită acestui act ce este a se săvîrşi". [60]

Cu prilejul acestei adunări, s-a adoptat o moţiune în care se spune : „Considerînd că principalul factor al prosperităţii şi îndestulării fiecărui popor sau naţionalitate este luminarea prin instrucţiune şi ştiinţă ; Considerînd că instrucţiunea fiecărui popor este mai accesibilă către acela prin instrucţiune în limba sa maternă ; Considerînd că poporul şi naţionalitatea română este conştientă de existenţa şi demnitatea sa naţională, ca popor autohton cu drepturi naturale şi legale, şi că naţiunea

[59] Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 8/1880, f. 49—50, original.

[60] Arh. St. Deva, fond Vicariatul greco-catolic Haţeg, dosar 187/1883, f. 16, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

română de aici nu se va sinucide niciodată părăsind sorgintea sa și timbrul său național genetic, pe care le-a păstrat între valuri și furtuni zdrobitoare și nimicitoare în interval de aproape 18 secole, apoi : Avînd în vedere că proiectul de lege chestionat îi vatămă eternul principiu de dreptate ca fiecare națiune să se poată instrui în limba sa maternă, căci firește, în școlile noastre românești dispoziținea de a propune limba maghiară, a unui popor părtaș în patria comună, în limba sa genetică, ca disciplină de supraveghere dărîmătoare, și ca calificațiunea institutorilor sau profesorilor în școlile noastre să nu se poată obține decît în institute și forme străine de sistemul nostru secular de pînă aici... Avînd în vedere că deși statul ar avea imperioasă datorie de a subsidia institutele românești de învățămînt din bugetul statului în proporțiunea contribuțiilor bănești solvite erariului public de patrioții români, totuși nici un singur institut de învățămînt românesc nu este nici măcar ajutorat din partea statului, ci sîntem avizați a le susține abia și pe modestele noastre puteri ; Avînd în vedere că prin proiectul de lege vedem voința sa de a surpa absolut existența noastră națională, dînd curs și dezvoltare liberă curentului sinistru din țară înscăunat de fanatism, pentru maghiarizarea a toată populația țării în mod nepatriotic și care este un atentat ce se comite condamnabil contra naționalității noastre ; În fine avînd în vedere că suprema condițiune a bunăstării și înfloririi patriei nu poate să condiționeze de la nemulțumire absolută a unei populațiuni a patriei în număr de aproape 3 milioane de suflete, oricît de salutară ar părea aceea elementului astăzi domnitor, rasei maghiare genetice ; În fața țării, în fața patriei pe care mult și cu duioșie o iubim și în fața lumii, contra acestei încălcări a civilizațiunii prin instrucțiune protestăm cu solemnitate". [61]

Împotriva dominației politice, economice și a maghiarizării forțate a poporului român, burghezia și intelectualitatea română răspundeau prin acțiuni menite să ducă la ridicarea culturală a maselor, la dezvoltarea conștiinței lor naționale. Astfel, folosind legalitatea „Astrei" cei mai de seamă conducători ai acesteia au fost la o vreme de trebuință și reprezentanți ai mișcării politice românești, susținînd cu grele sacrificii interesele neamului. Adunările generale ale asociațiunii au constituit cele mai prielnice ocazii de manifestare. După cum se știe acestea se țineau de fiecare dată în altă localitate, la el luînd parte erprezentanți ai tuturor păturilor sociale românești. De un deosebit prestigiu, alături de celelalte, s-au bucurat adunările generale care s-au ținut începînd cu anul 1863, la Hațeg, la Deva, la Orăștie și la Baia de Criș. Nu ne propunem să analizăm pe larg problemele dezbătute cu prilejul acestor adunări, în cele ce urmează limitîndu-ne a scoate în evidență cuvîntul de deschidere rostit de Francisc Hossu Longin cu prilejul adunării generale a „Astrei", care a avut loc la Deva, în zilele de 27—28 august 1889 : „Ce dulce, ce însuflețitor este momentul, cînd fiii și fiicele aceluiași neam, încălziți de aceeași ardere, cuprinși de aceleași gînduri, se întrunesc cu dor și dragoste ca să deie mărturie de setea ce o au, pentru înaintarea în cultura lor proprie. Unde poate fi o serbare mai înălțătoare,

[61] „Observatoriul", nr. 29 din 2/14 martie 1884, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

decît cînd fraţii se întrec în a se înrola sub mîndrul steag al culturii lor naţionale ! Un popor deştept şi viguros de la natură, aşezat de mii de ani într-o ţară atît de frumoasă, precum este scumpa noastră ţară, are drept să însătoşeze de cultură. Drept aceea, fiecare oricît de muncit şi de ar da de cele mai mari piedici, fiecare român are dreptul şi datoria să alerge cu însufleţire acolo unde s-a ridicat stindardul înaintării, stindardul luminării. Adunarea noastră nu este nici înfiorătoare, nici nimicitoare de vieţi şi averi, ci ea ţinteşte de a desarma cu lumină, a rivaliza cu producte spirituale şi a cuceri cu cuviinţa puterii sale intelectuale ! Oştirea noastră nu rîvneşte la comoara nimănui şi ştie să preţuiască agoniseala oricărui neam. Oştirea noastră cinsteşte pe toţi care luptă pe asemenea teren cu ea şi se bucură de orice progres ce se face pe vastul cîmp al culturii. Oştirea noastră nu invidiază, nu duşmăneşte oştirile străine, dar adună şi apără cu bărbăţie comorile ce le avem şi ce le vom mai aduna în viitor. Sînt 30 de ani şi mai bine, de cînd oştirea noastră pe al cărei steag a scris cu litere de aur : „Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român" an de an străbate cu mîndrie în mijlocul poporului român. Cîtă lumină a revărsat, cîtă bunătate a dus şi ce progres a făcut o ştie lumea şi ţara, o ştie şi o simte fiecare român. Acest steag l-am adus aici în mijlocul vostru iubiţi fraţi şi iubite surori, toţii, apoi veniţi să chibzuim cum să-l putem ridica tot mai sus, cum să-l asigurăm urmaşilor noştri şi mai cu temei şi cum să ne înşirăm la munca ce ne aşteaptă mai cu vrednicie". [62]

În 1892 are loc Conferinţa extraordinară a Partidului Naţional Român la care s-a hotărît să se redacteze un „Memorandum" către împăratul-rege Francisc Iosif I, cu expunerea principalelor revendicări ale românilor transilvăneni precum şi a politicii intolerante a Guvernului ungar faţă de ei. Cu acest prilej a fost ales un comitet de 25 de membri (avocaţi, profesori, ziarişti, preoţi), care să redacteze „Memorandumul". Proiectul a fost întocmit de către Iuliu Coroianu, fiind discutat într-o conferinţă ţinută în zilele de 25—26 martie 1892 la Sibiu, cînd i s-a dat o formă definitivă, după care a fost semnat de dr. Ioan Raţiu, ca preşedinte al Partidului Naţional Român, George Pop de Băseşti şi Eugen Brote, ca vicepreşedinţi, de dr. Vasile Lucaciu, ca secretar general şi de Septimiu Albini, ca secretar.

Pentru a fi cunoscut în cercuri cît mai largi „Memorandumul", a fost tipărit în româneşte, apoi în cîteva limbi de circulaţie. În cuprinsul său au fost analizate, pe rînd, legea electorală, legea naţionalităţilor, legile şcolare şi de presă din Ungaria, iar printre altele s-a protestat împotriva nerecunoaşterii poporului român ca „naţiune politică", împotriva impunerii limbii maghiare în şcolile poporale şi gimnaziale confesionale româneşti, pentru înlăturarea tuturor discriminărilor sociale şi naţionale faţă de români. [63]

---

[62] Arh. St. Sibiu, fond „Astra", document 738/1899, f. 14, original.

[63] Publicat de Eugen Brote în *Chestiunea română în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1895, p. 240—269 (anexa 43) ; T. V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O delegație impunătoare, formată din 300 de români (profesori, avocați, preoți, învățători, meseriași, țărani) a plecat la Viena, unde, la 28 mai 1892, urma să prezinte Memorandumul împăratului Francisc Iosif I. Dar, după cum se cunoaște, împăratul a refuzat primirea delegației și chiar pe unii membri marcanți ai acestuia pe motiv că n-ar reprezenta poporul român și ca atare n-au mandat să vorbească în numele lui. Memorandumul a fost înmînat, în plic sigilat la 1 iunie 1892, șefului cancelariei personale a împăratului, baronul Adolf Braun. Împăratul a refuzat pînă și citirea acestuia, încît a fost trimis nedesfăcut ministrului de interne al Ungariei care la rîndul lui l-a trimis la Turda pe adresa lui Ioan Rațiu, președintele Partidului Național Român. La reîntoarcere, delegații au fost insultați și brutalizați în diferite gări.

Memorandumul s-a tipărit începînd cu data de 13 mai 1892, la Sibiu, într-un tiraj de 7 500 de exemplare în limba română, maghiară, franceză, italiană, iar în mai—iunie 1892, într-o altă ediție a apărut în limba maghiară la Viena.

Fără să țină seama de doleanțele românilor, la scurt timp, guvernul ungar, ordonă să se deschidă o acțiune judiciară împotriva lui Eugen Brote, editorul Memorandumului. Din cauza conjuncturii nefavorabile nu s-a intentat proces întregului Comitet Central, decît după un an, cînd se extinde urmărirea penală și asupra acestora. În replică, românii organizează o impunătoare Conferință extraordinară a Partidului Național Român, între 23—24 mai 1893, care a aprobat activitatea Comitetului Central și s-a identificat cu ea, socotindu-l ca reprezentant legitim al unui popor de peste 3 milioane de locuitori. După ancheta de la 6 decembrie 1893, procurorul general redactează actul de acuzare împotriva tuturor membrilor Comitetului Central. Dezbaterile procesului au avut loc între 7—25 mai 1894, într-o atmosferă de teroare și lipsă de obiectivitate din partea completului de judecată. Acuzații au refuzat să răspundă la interogatoriu în limba maghiară, apărarea lui Ioan Rațiu, transformîndu-se într-un aspru rechizitoriu la adresa acuzatorilor. „Ceea ce se discută aici — sublinia Ioan Rațiu — este însăși existența poporului român. Existența unui popor nu se discută, se afirmă... Nu ne rămîne decît să demonstrăm în fața lumii civilizate sistemul de opresiune care tinde să ne răpească ceea ce are un popor mai prețios : limba și naționalitatea sa. Iată de ce nu mai sîntem aici acuzați ci acuzatori. Ca particulari, n-avem ce căuta în fața acestei curți căci n-am acționat decît ca mandatari ai poporului român și un popor întreg nu poate fi tîrît în fața justiției. Sîntem stăpîni pe persoana noastră fizică, dar ceea ce vă scapă este conștiința națională a poporului român. Nu sînteți competenți pentru a ne judeca, este însă un tribunal mai mare, mai luminat și de bună seamă imparțial, tribunalul lumii civilizate care vă va condamna odată mai mult, cu mai multă severitate decît pînă acum". [64]

---

p. 513—546 ; Vasile Netea, *Istoria „Memorandumului" românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947, p. 99—143 ; vol. *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar*, Cluj-Napoca, 1978, p. 239—276.

[64] G. Moroianu, *Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européene*, Paris 1933, passim ; D. Braharu, *Chestiunea română în Italia în timpul memorandumului*, Sibiu 1942, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Cu acest prilej au avut loc impresionante manifestări de solidaritate românească. Drumul memorandiștilor de la Sibiu la Cluj a constituit un adevărat „marș triumfal", toate gările fiind pline de mulțimi nesfîrșite, cu urale și flori.

Procesul a devenit punctul culminant al întregii acțiuni memorandiste prin uriașul val de proteste și solidarizare cu acuzații, privit din toate colțurile Transilvaniei și de românii de dincolo de munți. Într-o scrisoare, din Deva se spunea : „Poporul român, bărbați, femei, tineri, bătrîni, mici și mari din opidul Deva, cu trup și suflet declară că procesul memorandumului e procesul lor, judecîndu-se și osîndindu-se reprezentanții legitimi ai noștri judecați și osîndiți vom fi noi poporul". [65] La 20 aprilie 1894, locuitorii din Roșcani, Panc-Sălișteș, Mihăești, Făgețel și Stretea își exprimă adeziunea la Memorandum declarînd următoarele : „Poporul românesc din comunele unificate Roșcani—Mihăești, comitatul Hunedoara, în fața nemaipomenitelor porniri dușmănești și ale prigonirilor nebunatice desprinse față de noi în mod atît de josnic de stăpînirea neomenoasă și dușmană vieții noastre românești, greu lovit prin cel mai nou și temerar act de violență, face următoarele sărbătorești enunțiațiuni : 1. Memorandul prezentat la supremul factor constituțional este vorba limpezită a inimilor noastre, este mărgăritarul politicii noastre. 2. Procesul intentat fruntașilor din comitetul nostru central al Partidului Național și care este fixat pe 25 aprilie/7 mai este a se primi și privi de al nostru proces. 3. Orice sentință sau verdict se va pronunța asupra capetelor acestor fruntași ai noștri este de a se privi ca aduse și asupra noastră. 4. Facem responsabili guvernul țării pentru orice întîmplare ce ar urma din acest act de înaltă nepolitică a sa și sîntem prea plăcut îndemnați a declara că sîntem rezoluți a aduce orice jertfă pentru ei și a-i apăra pînă la cea din urmă picătură de sînge al nostru contra fărădelegilor ce ar izvorî printr-o nedreaptă sentință. Iar voi, luptați neînfricați, luptați-vă cu bărbăția cu care ne-ați știut stoarce pînă acum iubirea, respectul și admirația noastră. Noi, poporul, numai pestre trupurile noastre vom lăsa ca să fim despărțiți de voi. Izbînda cauzei noastre !" [66] La 30 aprilie românii din Sînpetru declară : „Falnici stegari ai românismului ! Ca un foc luminos în noaptea furtunoasă a iernii, astfel v-ați ridicat voi, neînfrînți luptători, în noaptea cea plină de suferință a vieții românești ca să ne-arătați calea mîntuirii. Dar stăpînii întunericului, dușmanii libertății popoarelor, au sărit ca să vă stingă puterea luminătoare, aruncîndu-vă în mucegaiul temnițelor. Prea tîrziu ! Focul iubirii de neam s-a aprins și arde cu flăcări nestinse în inimile milioanelor de români. Veți merge deci cu fruntea ridicată înaintea judecătorilor voștri, căci nu voi, ci prin voi întregul popor românesc va fi judecat. Cu voi sîntem căci voi pentru noi suferiți". [67] La rîndul lor locuitorii din Teiu arată : „Poporul românesc din comuna Teiu, comitatul Hunedoara, greu lovit prin duritățile stăpînirii, față de darea în judecată, vine a vă face următoarea declarație : 1. Procesul intentat

---

[65] *„Tribuna"* nr. 94/1894.
[66] Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 424.
[67] Idem, inv. 433, copie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Memorandumului este procesul nostru. 2. Facem responsabil guvernul țării pentru orice eventualitate ce s-ar ivi dintr-o nedreaptă sentință 3. Aderăm și ne exprimăm deplina noastră încredere în lupta inaugurată de ei". [68]

Dintre conducătorii acțiunii memorandiste, 14 au fost condamnați la ani grei de închisoare pe care au executat-o la Vaț și Seghedin, pînă la 15 septembrie 1895, cînd sub presiunea opiniei publice mondiale, împăratul a fost nevoit să-i grațieze.

Procesul a avut un larg răsunet în România precum și în toate țările europene unde s-au ținut zeci de adunări de protest, s-au scris articole vehemente în presa vremii, s-au trimis telegrame și scrisori de solidaritate, s-au deschis liste de subscripții în favoarea memorandiștilor. Cele mai multe acțiuni de acest gen au fost organizate de „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor" din București.

După cum ne arată documentele vremii, Ministerul Ungar al Cultelor și Instrucțiunii Publice solicită forurilor superioare bisericești să dea ordine circulare, deoarece aprecia că „agitațiunile naționale române deja se extind și la pruncii școlari". Ca atare, la 2 mai 1895 Episcopia greco-catolică din Lugoj trimite Vicariatului din Hațeg un ordin în care, printre altele, se spune : „Înaltul Minister Regesc Ungar al Cultelor și Instrucțiunii Publice cu rescriptul datat 18 aprilie 1895, nr. 384 prezidial, adresat acestui ordinariat zice că i-a venit la cunoștință că agitațiunile naționale române deja se extind și la pruncii școlari, căci între ei se împart atari tipărituri a căror scop este „preamărirea martirilor luptători pentru națiunea română" și ridicarea simțului de consolidaritate națională la românii din Ungaria și aflători afară din patria ungară. Atari idei împărtășește de exemplu o hîrtie litografiată în mai multe exemplare a lui Urechea, președintele Ligii române, care e decorată cu chipul lui Traian și Decebal, apoi a lui Romulus și Remus alăptați de lupoaică și cu portretele celor judecați în procesul „Memorandumului". [69]

Soarta Memorandumului ca și reprimarea conducătorilor mișcării memorandiste au demonstrat că românii nu-și puteau soluționa marile probleme naționale sociale și spirituale prin bunăvoința împăratului, ci numai prin luptă deschisă împotriva regimului dualist oprimant.

La 16 iunie 1894, la numai o lună după proces, guvernul ungar a interzis activitatea Partidului Național Român, pe motiv că nu are o bază legală. Cu toate acestea în ziua de 28 noiembrie, a fost convocată la Sibiu o adunare națională românească, în cadrul căreia s-a protestat din nou împotriva măsurii anticonstituționale de dizolvare a partidului, împotriva măsurilor represive luate împotriva românilor.

În 1897 Parlamentul ungar votează Legea numirilor de localități, conform căreia toate localitățile naționalităților conlocuitoare erau trecute în actele oficiale numai în limba maghiară.

În ciuda acestor insuccese, conducătorii mișcării de eliberare național-politică a românilor transilvăneni au reluat lupta. Majoritatea

---

[68] Idem, inv. 470, copie.

[69] Arh. St. Timișoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 15 1895, f. 15, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acestora, în frunte cu avocatul Ioan Mihu nu vedeau altă soluție decît reluarea activității parlamentare. În acest sens ziarul „Libertatea" din Orăștie începe o vie propagandă în favoarea activismului, iar în 1903 intră în Parlamentul de la Budapesta tînărul avocat din Orăștie dr. Aurel Vlad. La 10/23 ianuarie 1905, s-a întrunit Conferința Partidului Național Român la Sibiu, în cadrul căreia s-a ales un nou Comitet Executiv și s-a hotărît reluarea politicii activiste.

În primăvara anului 1907 Parlamentul ungar a votat cunoscuta lege școlară a ministrului cultelor și instrucțiunii Apponyi Albert, vizînd desființarea școlilor confesionale românești, sîrbești și slovace, în vederea grăbirii procesului de maghiarizare forțată a naționalităților. Această tendință rezulta pregnant din cuprinsul articolului 20, în care se prevedea, între altele, că toți învățătorii, fără „...considerare la caracterul școlii și la împrejurarea că beneficiază de ajutor de stat sau nu, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor simțămîntul de aplicare către patria maghiară și conștiința aparținerii la națiunea maghiară, precum și modul de gîndire religios-moral". [70]

Cum era de așteptat, spiritul reacționar al acestei legi, a provocat numeroase nemulțumiri și proteste din partea slujitorilor școlii românești. Astfel, la acuzele aduse de autoritățile statului, care controlau învățămîntul, că s-ar fi neglijat întreținerea școlii confesionale, președintele senatului școlar din Clopotiva răspunde Episcopiei greco-catolice din Lugoj la 23 iulie 1908 că : „Presupunînd că Veneratul Ordinariat bine va voi a lua în considerare greutățile cu care se luptă școlile noastre confesionale și nu va judeca lucrurile așa cum le judecă cei ce într-un suflet ar face și din pietre patrioți falși... Referitor la acuza spiritului patriotic și la limba maghiară, cum s-ar zice ad fortissimum, apoi nu neg, am zis și zic că fiește care învățător să propună limba maghiară atît cît cere și prescrie legea, și nu îi este iertat, cel puțin după părerea mea de om, hai să zic cu pedagogie, ca să propună limba maghiară și să neglijeze celelalte obiecte prescrise, e adevărat am zis-o și o zic mă rog ca aceasta să o ducă la cunoștința inspectoratului că eu nu voi lua o căciulă în cap mai împănată decît a domnului ministru al cultelor". [71] Toate acestea au fost zadarnice. În urma acestei legi, sute de școli românești au fost puse în situația de a nu mai putea funcționa. În 1917, în plin război, același Apponyi a luat măsuri și mai drastice împotriva școlilor românești.

•

După cum este cunoscut, izbucnirea primului război mondial, în iulie—august 1914, a grăbit mersul evenimentelor, dînd noi impulsuri viitorului act al unificării statale, care reprezenta obiectivul principal al românilor de pretutindeni. După 2 ani de neutralitate s-a semnat tratatul de alianță dintre România, pe de o parte și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte, care recunoșteau dreptul istoric al

[70] Vezi colecția de legi publicate în *„Rendeletek Tára"* pe anii 1868—1917.
[71] Arh. St. Timișoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 44/1908, f. 1—2, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

României asupra teritoriilor românești, aflate sub dominația Imperiului austro-ungar. Declarînd război Austro-Ungariei, România nu urmărea altceva decît înfăptuirea țelurilor legitime de eliberare a românilor din teritoriile subjugate. Acest lucru s-a confirmat de la început prin entuziasmul de nedescris cu care românii transilvăneni au întîmpinat pe ostașii de același neam care trecuseră Carpații. În același timp, s-au amplificat acțiunile opresive ale autorităților ungare asupra românilor transilvăneni. După ce armatele române au fost silite să se retragă, simțămintele de libertate și unitate românească s-au manifestat mai ales, prin victorioasele lupte purtate la Mărășești, Mărăști și Oituz și în alte părți, ele constituind un viu imbold al spiritului de jertfă al poporului nostru pentru apărarea ființei sale naționale.

La aceste biruințe au contribuit și corpurile de voluntari transilvăneni, compuse din ostașii români dezertați din armata austro-ungară, din prizonierii români aflați în Rusia sau cei refugiați peste munți.

Văzîndu-se în situația de a nu mai putea continua războiul, prăbușirea devenind iminentă, în toamna anului 1918, împăratul Carol al IV-lea al Austriei face o ultimă încercare de salvare a imperiului, căutînd să ofere popoarelor împilate timp de mai multe secole un sistem de autoguvernare federativă. În felul acesta, la 3/16 octombrie 1918, adresează un „Manifest către popoarele mele credincioase" în care se prevedea organizarea Austro-Ungariei într-o federație de 6 state, Transilvania urmînd să rămînă și pe mai departe în componența Ungariei. Acest manifest n-a mai convins însă pe nimeni, popoarele subjugate proclamîndu-se state independente.

Printre cei dintîi care și-au afirmat categoric și în mod oficial hotărîrea de a dispune singuri de soarta lor s-au numărat românii.

La 12 octombrie 1918, s-a întrunit la Oradea, Conferința Comitetului Executiv al Partidului Național Român, sub conducerea lui Ștefan Cicio Pop, care a redactat Declarația de autodeterminare, ce urma să fie citită în Parlamentul din Budapesta, contestîndu-se acestuia dreptul de a mai reprezenta Transilvania, acest drept revenind în exclusivitate reprezentanților aleși de poporul român. Ia 18 octombrie 1918, din însărcinarea Comitetului deputatul Alexandru Vaida Voievod a citit această declarație în parlament, tot atunci rostind și un discurs înflăcărat cu privire la asuprirea de veacuri la care a fost supus poporul român din Transilvania.

La sfîrșitul lunii octombrie s-a constituit Consiliul Național Român Central „ca unicul for care reprezenta voința întregului popor român", format din 6 reprezentanți ai Partidului Național Român și 6 social-democrați, cu sediul la Arad. După cîteva zile Consiliul Național Român a proclamat „puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români". Națiunea română își constituie propriile organe politico-administrative, consiliile naționale locate formate din reprezentanți ai burgheziei, muncitorimii, meseriașilor și ai țărănimii. Paza ordinei și a bunurilor oamenilor a fost încredințată Consiliului Național Militar și gărzilor naționale locale, formate și ele din țărani, muncitori și intelectuali. Prin preluarea administrației și asigurarea ordinei de către națiunea majoritară se îndrepta o nedreptate multiseculară. Se derula plenar penultimul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

act al unui îndelungat proces istoric, împlinirea căruia se apropia cu pași grăbiți.

Primul Consiliu Național Român din județul Hunedoara, s-a constituit la 5 noiembrie 1918 în orașul Hunedoara, avînd ca președinte pe Gheorghe Dubleșiu, ca secretar pe Nicolae Macrea, notar pe Constantin Dima și alți 6 membri în comitetul executiv. Proclamîndu-și adeziunea la Consiliul Național Român Central, acesta se intitula „Secția Hunedoara a C.N.R.C.", lansînd imediat după constituire un apel populației din localitate, prin care solicita păstrarea ordinei și încrederea în conducătorii luptei naționale a românilor. [72]

La Deva, Consiliul Național Român a luat ființă în 7 noiembrie, în cadrul unei adunări populare. Conducători ai acestuia au fost aleși avocații dr. Virgil Olaru, dr. Petru Groza, dr. Iustin Pop și Moise Savu. În aceeași zi, în prezența consiliului național, s-a constituit garda națională română, sub conducerea mai multor ofițeri români, între care locotenentul Severa Ghișe, lt. Alexandru Ianculovici, sublocotenenții Ioan Roman și Ulpiu Almășescu, avînd ca medic pe dr. Eugen Hossu. În ziua următoare, garda națională română a cutreierat satele din împrejurimile Devei, cu drapelul tricolor în frunte, pentru a organiza gărzi naționale locale.

Concomitent cu Consiliul Național din Deva, s-a format cel din Orăștie, în cadrul unei entuziaste adunări populare, la care au luat parte numeroși locuitori ai orașului și satelor învecinate. Președinte al consiliului național din Orăștie a fost ales în unanimitate dr. Aurel Vlad, membru al Comitetului Executiv al P.N.R. și al C.N.R.C., iar comandant al gărzii naționale Titus Cernăuțeanu, locotenent colonel în fostul Regiment 64 infanterie din Orăștie. [73]

Într-o atmosferă sărbătorească s-a constituit Consiliul Național Român și garda națională română la Cugir, unde populația și-a exprimat hotărîrea de a contribui din toate puterile la propășirea națională. După solemnitatea depunerii jurămîntului a avut loc o mare serbare populară, la care s-a cîntat Deșteaptă-te române, Tricolorul, Hora Unirii, s-au recitat versuri de G. Coșbuc, V. Alecsandri, O. Goga și s-au prezentat dansuri populare românești. [74]

În Valea Jiului, unde procesul eliberării naționale avea și un accentuat caracter social, Consiliul Național Român ia ființă la 11 noiembrie 1918 în urma unei întruniri la restaurantul „Ridval" din Petroșani. La întrunirea la care Romulus Mioc a fost ales președinte al Consiliului Național Român a luat cuvîntul și muncitorul socialist Ioan Duma, cerînd consiliilor naționale române să conlucreze cu organizațiile muncitorești. [75]. Asemenea Consilii Naționale Române au luat ființă nu numai la orașe, ci și în localitățile rurale ale județului. La Pui, Consiliul Național Român s-a constituit la 14 noiembrie sub președinția lui I. Bocănici. Acest consiliu a funcționat ca organ politic și administrativ al

---

[72] Arh. Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 1916.
[73] „Libertatea", nr. 4 din 1918.
[74] Ibidem.
[75] Arh. Muzeului Unirii din Alba Iulia. Memoriile lui Dominic Stanca, inv. 3880, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cercului Pui și a coordonat activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din satele Galați, Coroiești, Vaidei, Rîu Alb, Mățești, Barul Mare, Barul Mic, Sălașul de Sus și Fizeștî. În preocupările consiliului au intrat menținerea ordinii cu ajutorul gărzii naționale, aprovizionarea populației cu cereale, petrol și alte bunuri deficitare. [76]

Ca organe locale cu sarcini politice și administrative, consiliile naționale s-au conformat instrucțiunilor C.N.R.C. și au activat pentru păstrarea liniștii și ordinii în localitățile unde fuseseră alese. Deosebit de active au fost consiliile și gărzile naționale din localitățile : Binținți, Beriu, Căstău, Vaidei, Romos, Vinerea, Mărtinești, Șibot, Turdaș, Pricaz, din plasa Orăștie și cele din Folt, Bozeș, Boiu, Băcăinți, Rapolt și Homorod, din plasa Geoagiu. [77]

Referitor la sarcinile ce le reveneau și la modul cum înțelegeau să le ducă la îndeplinire, membrii consiliului național din Lăpușnic arătau : „Subscrișii membri ai Consiliului Național Român și ai gărzii naționale din Lăpușnic, foști soldați în armata austro-ungară, precum și cetățeni ai statului ungar, declarăm prin aceasta solemn că ne alăturăm Consiliului Național Român și oferim cu toată abnegația sprijinul nostru, purtînd totodată grijă pentru păzirea ordinei publice și a siguranței averii comune și private. Ne obligăm mai departe că aceste și alte idei umanitare și naționale le vom propaga și la cetățenii noștri". [78]

Între preocupările Consiliilor Naționale Române notăm asigurarea transporturilor și aprovizionarea populației cu cele necesare traiului zilnic, rezolvarea problemelor agrare, scăderea impozitelor, combaterea epidemiilor. Pentru rezolvarea sarcinilor care le aveau, ele s-au folosit în bună măsură de presă și de autoritățile bisericești. Cu aceste mijloace au desfășurat propagandă pentru calm, evitarea ciocnirilor și a vărsării de sînge, pentru rezolvarea pe cale pașnică a deziderатului național. În acest sens este semnificativ manifestul lansat de Consiliul Național Român din Hunedoara, la 15 noiembrie 1918 în care se spune : „Frați români ! Sfatul poporului român și legiunea sa (toți ofițerii și soldații români) muncește zi și noapte ca pacea și drepturile națiunii române să se înfăptuiască. Adunarea națională, stăpîna întregii obște, va desăvîrși apoi lucrarea sfîntă pentru limba, legea și națiа românească..." [79]

Sub impulsul evenimentelor interne și externe, hotărîrea de unire a provinciilor locuite de români domină inimile și gîndurile tuturor fără deosebire socială și de clasă.

Consiliul Național Român din Transilvania adresează o notă ultimativă Consiliului Național Maghiar prin care declară preluarea efectivă a „puterii depline de guvernare asupra teritoriilor locuite de români", pe baza dreptului „de liberă dispoziție a neamurilor". Aceasta nu însemna altceva decît hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România.

---

[76] Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1 1918, f. 1—11, original.

[77] Ioan I. Șerban, *Mișcările revoluționare din toamna anului 1918 și pregătirea unirii Transilvaniei cu România în ținutul Orăștiei*, în *Apulum*, XIV 1976, p. 376.

[78] Arh. Muzeului Unirii din Alba Iulia. Documentele Unirii, tom. II, p. 79.

[79] Arh. Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Principiile acestea au stat la baza discuțiilor de două zile, 13—14 noiembrie, dintre reprezentanții Consiliului Național Român și al Consiliului Național și Guvernului maghiar. Aceste principii nu erau acceptate de reprezentanții maghiari, ei oferind soluții și precizări de organizare cantonală după sistemul elvețian, fapt ce a determinat pe reprezentanții românilor să declare că „națiunea română pretinde cu tot dreptul independența sa de stat și nu admite ca acest drept să fie întunecat de rezolvări provizorii".

La 20 noiembrie se hotărăște convocarea, pentru 1 decembrie 1918 a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, oraș cu mare rezonanță în istoria poporului român.

Aducînd la cunoștința locuitorilor vestea convocării Marii Adunări Naționale, ziarul „Libertatea" din Orăștie scria : „Această adunare este chemată să hotărască asupra sorții neamului nostru și să exprime voința nestrămutată a națiunii române care pretinde sus și tare unirea națională". În numele consiliului național român din Orăștie ziarul chema pe toți românii să participe la adunare : „Fraților, pentru ca adunarea aceasta să fie cît se poate de impozantă datori sîntem de a ne îngriji ca prin numărul participanților să dovedim lumii întregi că poporul român una este și că toți împreună pretindem sus și tare formarea statului național român unitar și puternic". [80]

Avîntul patriotic care a cuprins întreaga Transilvanie s-a făcut simțit cu ocazia adunărilor în care au fost aleși delegații la Marea Adunare de la Alba Iulia. Alegerile au avut un profund caracter democratic și ele au fost organizate de Consiliile Naționale Române locale în cadrul unor adunări populare în care obștea românilor își stabilea delegații. Edificator în acest sens este convocatorul Consiliului Național Român din localitatea Mintia, în care se arăta : „Plugarii și muncitorii români care au împlinit 24 de ani și au locuință stabilă în Mintia sînt invitați prin aceasta a se întruni duminică 24 decembrie a.c. în casele județului Aron Podelean cu scopul de a alege delegați de lipsă pentru adunarea generală ce se va ține la Alba Iulia". [81]

Asemenea adunări au avut loc în toate localitățile județului, fiind aleși pentru măreața adunare reprezentanți ai celor mai diferite categorii sociale ale poporului român, printre care se remarcă Francisc Hossu Longin, dr. Petru Groza, dr. Ion Mihu și dr. Aurel Vlad.

În cadrul adunărilor, participanții dădeau glas dorinței lor ca delegații să voteze pentru unirea Transilvaniei cu România și să realizeze în acest mod marele ideal al românilor. Locuitorii din Lesnic alegeau, la 28 noiembrie 1918, în unanimitate de voturi ca reprezentanți ai lor la Marea Adunare de la Alba Iulia pe învățătorul local Ioan Comșa, George Istvan al lui Nicolae și Ioan Porutiu „pe care îi posedă cu un credințional împuternicindu-i ca în numele nostru al tuturor să ia parte la marea adunare și acolo în numele a toată suflarea românească din Lesnic să adereze și să declare, sfînt și solemn că noi toți vrem întruchiparea marelui ideal român... care avea să ne ocrotească și păzească pe noi

[80] „Libertatea", nr. 15 din 22 noiembrie 1918.
[81] Arh. Muzeului Unirii din Alba Iulia, inv. 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

toți copii săi, pentru aceasta trăim și muncim..."[82] La rîndul lor, țăranii din Sreisîngeorgiu cereau împuternicitului lor Dănescu Moise a lui Petru „ca acolo să vorbească în numele nostru contribuind cu votul său la hotărîrea ce se va aduce în acea adunare, dînd votul lui ca și cînd ar fi votul nostru al tuturor".[83]

Alături de cei aleși au răspuns chemării de a merge la Alba Iulia mii de oameni din cele mai îndepărtate localități ale județului și aparținînd celor mai diferite categorii sociale. Din Valea Jiului a participat o delegație mare de muncitori, în frunte cu președintele sindicatului, purtînd steaguri tricolore și roșii. Ei își exprimau convingerea că odată cu realizarea unirii se vor realiza și revendicările sociale pentru care luptau. Din localitățile mai mici au participat cîte 4—5 locuitori, dar din orașele județului au mers la Alba Iulia sute de oameni : 400—500 din Orăștie, peste 200 din Deva, peste 60 din Brad, 40 din Hațeg etc.

Deoarece nu toți românii au putut participa la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, au avut loc în numeroase localități hunedorene adunări însuflețitoare în care populația și-a manifestat bucuria față de mărețul act al unirii, trimițîndu-se, totodată, telegrame de adeziuni. Într-o astfel de telegramă Sfatul Național Român din Lupeni arăta : „Dorim din inimă succes. Trăiască conducătorii", iar cei din Petroșani și Petrila arătau : „Aderăm la rezoluția Adunării Naționale Române", iar într-o altă telegramă se specifică : „Subscrișii și nesubscrișii din Fintoag dorim cu toată inima ca toate părțile locuite de români să se alăture României".[84]

•

Realizarea acestei ediții de documente hunedorene, selectate din multe altele, din perioada 1848—1920, constituie o contribuție la cunoașterea istoriei atît de zbuciumate a acestor meleaguri, unde astăzi oamenii clădesc o viață liberă și prosperă, așa cum au dorit-o generațiile de înaintași.

Mulțumim călduros celor care ne-au încurajat și sprijinit în realizarea acestei lucrări, așteptînd în continuare sugestii și propuneri, pe care să le avem în vedere în eventualele lucrări viitoare.

ION FRĂȚILĂ

---

[82] Arh. Muzeului Unirii din Alba Iulia, Documentele unirii, vol. II, f. 795.
[83] Idem, f. 835.
[84] Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 20—68, original.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față intitulat *Pentru libertate și unitate națională.* Documente hunedorene 1848—1920, însumează o suită de izvoare istorice păstrate în fondurile și colecțiile hunedorene, în marea lor majoritate inedite. Aceste fonduri și colecții sînt : Prefectura județului Hunedoara, Comitatul Zarand, Primăria orașului Orăștie, Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Vicariatul greco-catolic Hațeg și Colecția fragmente de fonduri.

În scopul întregirii informației, în volum s-au inserat și unele documente aflate în fondurile arhivistice din afara județului Hunedoara, respectiv la Arhivele Statului București, Timișoara, Cluj-Napoca, Sibiu, Alba-Iulia, Arad, la Muzeul Unirii din Alba-Iulia, precum și la mitropoliile ortodoxe române din Timișoara și Sibiu.

Documentele cuprinse în volum sînt scrise în limbile română, maghiară și germană.

Pe cele din prima categorie le-am transcris respectînd normele ortografiei actuale, păstrînd unele particularități de limbă. Documentele scrise în limba maghiară și germană au fost traduse în limba română.

Întrucît majoritatea documentelor sînt originale nu s-a mai specificat acest lucru în cotă, menționîndu-se doar copiile, care sînt mai puține.

Întreruperile din text care nu interesează subiectul tratat au fost marcate cu puncte de suspensie.

Traducerea cotei documentelor din surse străine s-a făcut la primul document.

Criteriul de organizare al documentelor în volum este cel cronologic, iar pentru a veni în sprijinul cercetătorului, s-a întocmit o listă a acestora și un indice de localități și persoane.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

LISTA DOCUMENTELOR

1 *1848 mai 4/16, Blaj.* Hotărîrile adoptate de Marea Adunare Națională Română pe Cîmpia Libertății de la Blaj.

2 *1848 iunie 27, Totești.* Raport al pretorului plasei Totești, Iánki Lájos, către administrația comitatului Hunedoara, referitor la refuzul locuitorilor din această plasă de a trimite delegați la adunarea generală a comitatului Hunedoara care urma să aleagă reprezentanți pentru adunarea națională a statului ungar, pe motiv că ei țin să respecte hotărîrile Adunării de la Blaj.

3 *1848 noiembrie 2, Baia de Criș.* Ordin al prefectului Ioan Buteanu către comunitatea Hălmagiu în care solicită provizii pentru armată.

4 *1848 noiembrie 18/30, Geoagiu.* Petru Dobra, prefect al Hunedoarei, îi scrie lui Dimitrie Moldovan, coadministratorul Hunedoarei ca amîndoi „să cerceteze fatalele evenimente din Geoagiu" și „să poată lucra pentru dreptate și binele națiunii noastre".

5 *1848 noiembrie 28, Baia de Criș.* Scrisoare a lui Ioan Buteanu adresată lui Avram Iancu prin care solicită ajutor în oameni.

6 *1848 noiembrie 29, Buruene.* Raport al lui Nicolae Petru, jurat comunal, prin care informează pe Dimitrie Moldovan, administratorul Prefecturii Hunedoara că în satul Buruene și în alte sate din jur au fost instalate reprezentanțele comunale noi, credincioase revoluției ; mai informează asupra unei persoane recalcitrante.

7 *1848 decembrie 4, Hațeg.* Dăncișor Petru, comisar, raportează administrației Prefecturii Hunedoara că a instalat inspectori, reprezentanți ai administrației românești în mai multe sate din Țara Hațegului pe care poporul i-a primit cu entuziasm.

8 *1848 decembrie 9, Hațeg.* Adresă a lui Nicolae Solomon, prefectul Legiunii Hațeg, către Dimitrie Moldovan, administratorul Prefecturii Hunedoara, în care arată că a strîns arme din sate și propune numirea unor persoane în administrația românească ; se cere inspectorilor din cercul Peste Mureș să se îngrijească de strîngerea recruților pentru legiunile române.

9 *1848 decembrie 20, Abrud.* Scrisoare a tribunului Ioan Șuluțiu adresată lui Avram Iancu prin care îi comunică că a luat măsurile necesare pentru controlul riguros al circulației scrisorilor.

10 *1848 decembrie 26, Deva.* Administrația românească a Prefecturii Hunedoara se adresează organelor subordonate cerîndu-le să strîngă caii și oile luate din curțile nobililor, avînd în vedere necesitățile vremii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

11 ⟨*1848.*⟩ Jurămîntul de credință prestat de alegii sătești în organele administrației românești instaurate în timpul Revoluției de la 1848—1849 din Transilvania ; se jură credință națiunii române și satului în care au fost aleși.

12 *1848.* Situația cu persoanele alese în fruntea satelor din inspectoratul zonei Bulzești—Dupăpiatră, ca reprezentanți ai administrației românești în timpul Revoluției de la 1848—1849.

13 *1848, Brad.* Protocol cu persoanele alese în fruntea localităților din inspectoratul Brad ca reprezentanți ai administrației românești în timpul Revoluției de la 1848—1849.

14 ⟨*1848, Rișculița.*⟩ Lista cu persoanele alese în fruntea satelor din inspectoratul Rișculița ca reprezentanți ai administrației românești în timpul Revoluției de la 1848—1849.

15 *1848.* Lista persoanelor alese în fruntea satelor din inspectoratul din zona Vața de Jos, ca reprezentanți ai administrației românești în timpul Revoluției de la 1848—1849.

16 *1849 ianuarie 9, Ilia.* Cerere a reprezentanților localității Ilia adresată administrației Prefecturii Hunedoarei prin care cer ca veniturile realizate din arendarea brodurilor, măcelăriilor și tîrgurilor să fie trecute din folosul unor particulari în administrarea obștii comunale.

17 *1849 ianuarie 10, Deva.* Ordin circular al Prefecturii Hunedoara către juzii sătești prin care se face cunoscut că este interzisă fabricarea alcoolului din cereale, deoarece se simte lipsa acestora „în vremurile de acum tulburoase".

18 *1849 ianuarie 11, Abrud.* Scrisoare a lui Ioan Șuluțiu, tribun, către Avram Iancu în care relatează despre mișcarea cetelor de moți și asupra evenimentelor din afara munților.

19 *1849 ianuarie 12, Hondol.* Raport al lui Sabin Piso, viceprefect, către administrația Prefecturii Hunedoara prin care cere comandanți-instructori pentru recruții din sectorul său precum și permisiunea de a se treiera 100 măsuri de grîu din stogurile care au aparținut nobililor Kunn din Geoagiu, în vederea împărțirii de ajutoare săracilor.

20 *1849 ianuarie 12, Deva.* Administrația Prefecturii Hunedoara răspunde lui Sabin Piso, viceprefect, că poate împărți grîu săracilor „care slujesc patriei" din stogurile aparținînd nobilului Kunn Gothard.

21 *1849 ianuarie 22, Buceș.* Scrisoare a prefectului Ioan Buteanu către tribunul Nicolae Corcheș prin care îi face cunoscut că îi trimite în ajutor pușcașii din mai multe sate și îl îmbărbătează la luptă pentru respingerea atacurilor.

22 *1849 ianuarie 24, Buceș.* Scrisoare a lui Ioan Buteanu, prefectul Zarandului, către Avram Iancu în care îi cere să facă demersurile necesare pentru rezolvarea unor probleme financiare și pentru ajutorarea revoluționarilor din Țara Românească, informîndu-l totodată asupra mișcării trupelor inamice.

23 *1849 februarie 5, Alba Iulia.* Scrisoare a lui Iosif Fink, vicar în Alba Iulia, către Avram Iancu, prin care îl informează asupra demersurilor pentru procurarea de muniții, mersul luptelor din zona Sibiu—Sebeș ; situația cetelor românești pe văile de intrare în Munții Apuseni.

24 *1848 februarie 10, Abrud.* Raport al lui Ioan Șuluțiu, adresat lui Avram Iancu, prin care îl informează asupra evenimentelor din afara Munților Apuseni și asupra măsurilor pe care ar trebui să le ia, de comun acord, în vederea apărării.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

25 *1849 februarie 21, Buceș.* Scrisoare a prefectului Ioan Buteanu către tribunul Nicolae Corcheș referitoare la acțiunile ungurilor din Brad, Baia de Criș și Hălmagiu ; i se cere să fie gata a sări în ajutor pe la Blăjeni, în caz de primejdie.

26 *1849 aprilie 3, Buceș.* Scrisoare trimisă de Ioan Buteanu prefectului Axente Sever prin care solicită ajutor împotriva dușmanilor care au năvălit în satele Zdrapți și Mihăileni.

27 *1849 aprilie 3, Abrud.* Raport al lui Ioan Șuluțiu prin care informează pe Avram Iancu asupra măsurilor de alarmare a satelor în caz de atac și de aprovizionare cu muniții.

28 *1849 aprilie 5, Deva.* Petru Damian, inspector, scrie din cetatea Devei lui Ioan Buteanu că a primit informații cu privire la un asalt general asupra Transilvaniei pornit din partea armatelor imperiale și cere prefecților din Munții Apuseni să ia măsuri de mobilizare în vederea luptelor viitoare.

29 *1849 aprilie 16, Abrud.* Ordin al prefectului Ioan Buteanu către tribunul Nicolae Corcheș în care solicită mobilizarea tuturor oamenilor de la 14 ani „pînă la cele mai adînci bătrînețe" și adunarea lor la locul numit Țarina Abrudului.

30 *1849 mai 15, Abrud.* Raport al viceprefectului Aviron Telechi către Avram Iancu în care îi comunică că îi trimite două scrisori privind starea taberei maghiare ; insistă pe lîngă Iancu pentru a lua o hotărîre mai rapidă în privința orientării politice.

31 *1849 iulie 16, Cîmpeni.* Avram Iancu solicită lui Iosif Șterca Șuluțiu informații asupra posibilității constituirii unui fond pentru plata celor care îndeplinesc funcții în cadrul administrației românești din comitatul Zarand.

32 *1849 noiembrie 4, Ribița.* Raport al inspectorului subcercului Ribița prin care arată evenimentele din jurisdicția sa ; proclamațiile revoluționarilor maghiari nu au fost răspîndite ; în funcții de conducere au fost aleși cunoscători ai limbii poporului ; a fost publicată hotărîrea privind desființarea iobăgiei, iar pentru construirea de școli propune numirea unei comisii speciale.

33 *1849 decembrie 11, Hălmagiu.* Ioan Moga, inspectorul subcercului Hălmagiu, raportează comisarului cercului Zarand că în sfera lui de activitate nu se află nici o școală populară ; local pentru școală există, dar nu dispune de fondurile necesare pentru plata a doi învățători.

34 *1849 decembrie 15, Hălmagiu.* Raport al comisarului regesc al subcercului Hălmagiu, Wolfgang Hossu, către comisarul regesc al cercului Zarand în care relatează modul cum a fost arestat Avram Iancu la tîrgul de țară din Hălmagiu.

35 *1848 decembrie 16, Hălmagiu.* Raport al lui Sidan Arsenie, judele orașului Hălmagiu către comisarul regesc al subcercului Hălmagiu referitor la arestarea lui Avram Iancu la tîrgul de la Hălmagiu.

36 *1849 decembrie 17, Hălmagiu.* Raport al căpitanului Fogelmann, către Comandamentul militar al districtului Alba, referitor la arestarea lui Avram Iancu la tîrgul de la Hălmagiu.

37 *1849 decembrie 27, Baia de Criș.* Proces-verbal încheiat cu ocazia predării oficiului, documentelor și a banilor publici de la fostul inspector al Vației, ca reprezentant al administrației românești din Zarand din 1848—1849 către comisarul regesc nou numit.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

38 *1849 decembrie 31, Baia de Criș.* Iosif Șterca Șuluțiu, comisarul subcercului Ribița, raportează comisarului cercului Baia de Criș că nu a putut consemna lucrările administrației românești din Zarand în protocol deoarece, atunci, Zarandul cunoștea anarhia cauzată de „rebelii maghiari".

39 *1849 decembrie, Hălmagiu.* Cerere a lui Ioan Moga, fost inspector al Hălmagiului în timpul revoluției, prin care solicită să fie ajutat de autorități deoarece a suferit numeroase daune în cursul anilor 1848—1849.

40 *1850 ianuarie 26. Băița.* Raport al lui Iosif Șterca Șuluțiu, comisar regesc al subcercului Ribița, către Comisariatul cercual al Băii de Criș, referitor la alcătuirea scaunului magistratual din persoane fără experiență, care prin abuzuri pricinuiesc pagube solicitanților.

41 *1850 martie 20, Tămășasa.* Bartsai Suzana, soția lui Eperjesi Ignatz din Orăștie, se plînge comisariatului subcercual local că jelerii din Tămășasa refuză să mai presteze robota.

42 *1850 martie 23, Pesta.* Ordin al locotenent-colonelului Michalowski de la Tribunalul de război din Budapesta către Comandamentul districtului militar Sibiu în care se cere să se raporteze despre călătoria lui Eftimie Murgu la Ilia.

43 *1850 iunie 10, Vaidei.* Plîngere a lui Ion Stănilă din Vaidei către Comisariatul regesc al subcercului Riu Bărbat în care solicită să fie lăsat în stăpînirea pămîntului pentru care a plătit birurile și a prestat robota.

44 *1851 aprilie 4, Hărău.* Plîngere a jelerilor din Hărău către administrația cercului Deva referitoare la abuzurile la care au fost supuși de către domnii de pămînt.

45 *1851 iulie 22, Hărău.* Plîngere a locuitorilor din Hărău către Carol de Schwarzenberg, guvernatorul Transilvaniei, în care se relatează despre abuzurile comise, împotriva lor, de către posesorii de pămînt maghiari din Hărău.

46 *1851 iulie 30, Hărău.* Plîngere a locuitorilor din Hărău adresată Comandamentului cezaro-regesc al districtului Alba de Jos în care se solicită sprijin pentru înlăturarea abuzurilor foștilor nemeși din Hărău.

47 *1851 august 19, Deva.* Protocol încheiat cu ocazia cercetării plîngerii înaintate de contele Ludwig Gyulai referitoare la refuzul locuitorilor din Mintia de a mai presta servicii.

48 *1851 septembrie 11, Acmar.* Plîngere a locuitorilor din Acmar, adresată Guvernului Transilvaniei împotriva familiei grofilor Barcsai care pe nedrept le-a luat pămînturile, i-a scos din case, i-a maltratat, le-a răpit animalele, contrar publicațiilor guberniale referitoare la raporturile dintre țărani și proprietari.

49 *1851 noiembrie 19, Certej.* Plîngere a comunității Certej către Guvernul Transilvaniei referitoare la abuzurile baronului Banfi Albert care amenință comunitatea cu o sclavie ca și înainte de anul 1848".

50 *1851 decembrie 20, Șoimuș.* Plîngere a locuitorilor din Șoimuș adresată Guvernului Transilvaniei prin care se protestează împotriva abuzurilor baronului Banfi Albert în privința dreptului de folosire a pădurilor.

51 *1852 februarie 4. Batiz.* Locuitorii din Batiz se adresează Comandamentului districtului Alba de a se permite lui Bucșa Ion și Isac Bărboni să aducă copia cărților de hotar de la Capitlul din Alba Iulia pentru ca satul să poată sta „înaintea celor ce îi asupresc cu pădurea și cu hotarul".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

52 *1852 februarie 5, Măţeşti.* Plîngere a lui Ianeş Pîrv din Măţeşti adresată comisarului cezaro-regesc al subcercului Pui în care solicită ajutorul autorităţilor locale pentru înlăturarea abuzurilor stăpînului său.

53 *1852 aprilie 15, Rapoltul Mare.* Locuitorii din Rapoltul Mare se plîng autorităţilor locale despre purtarea abuzivă a proprietarului de pămînt Földvári Sándor.

54 *1852 aprilie 25, Banpotoc.* Atestat dat de judele satului, Popa Dumitru şi de bătrînii satului, în care se arată că timp de 18 ani ei au „gemut sub greutăţile şi batjocurile cele nelegiuite" ce le-au suferit din partea proprietarului de pămînt, Földvári Sándor.

55 *1852 iulie 9, Cîrneşti.* Juzii şi bătrînii satului Cîrneşti dau o adeverinţă în care se arată că Simion Ţîrlea şi-a îndeplinit obligaţiile iobăgeşti pentru sesia folosită.

56 *1852 iulie 13, Ociu.* Petiţie a locuitorilor din Ociu adresată împăratului Franz Iosif I al Austriei în care aceştia îi acuză pe Hollaki Stefan (fost comite suprem) şi pe fiul său, Hollaki Ignatz, de a fi „ocupat toate ţarinile cele mai bune şi mai roditoare ale colonilor".

57 *1852 iulie 20, Zdrapţi.* Petiţie a locuitorilor din Zdrapţi către împăratul Austriei, Franz Iosif I, referitoare la abuzurile comise de subcomisarul cercual din Brad.

58 *1852 iulie 22, Stănija.* Comunitatea Stănija adresează o petiţie împăratului Austriei, Franz Iosif I din care reiese că grofii din Petreni au luat cu forţa pămînturile aflate în hotarul localităţii Stănija.

59 *1852 decembrie 27, Boia Bîrzii.* Cerere a locuitorilor din Boia Bîrzii adresată Oficiului cercual Deva în care solicită dreptul de stăpînire a pădurii din hotarul satului, deoarece şi-au îndeplinit obligaţiile de robotă şi contribuţie.

60 *1853 februarie 22, Haţeg.* Ştefan Moldovan, vicarul şi diaconul greco-catolic din Haţeg, se adresează lui Mărcuţiu Popescu, adjunct al comisarului subcercului Pui, cu rugămintea ca acesta să ceară juzilor din satele Vulcan şi Mierleasa să ajute la ridicarea şcolilor în cele două localităţi.

61 *1853 martie 1, Dobra.* Protopopul ortodox Nicolae Crainic din Dobra scrie episcopului Andrei Şaguna că învăţătorul Gheorghe Munteanu din Lăpugiul de Sus a fost luat în armată, iar învăţătorul Teodor Grecu din Răduleşti a fost alungat de la post de subcomisarul regesc Francisc Szabo. Îşi exprimă îngrijorarea pentru soarta şcolilor româneşti din protopopiat.

62 *1853 martie 6, Ilia.* Raport al lui Grenoy, comisarul subcercului Ilia, către Iohann von Miskolczy, comisarul cercului Deva, în care se relatează despre confiscarea lucrării „Istoria românilor din Dacia Superioară" de Alexandru Papiu Ilarian.

63 *1853 august 21, Lunca Cernii.* Plîngere a lui Moise Antoniu din Lunca Cernii adresată comisarului subcercual din Densuş în care semnatarul îl acuză pe proprietarul de pămînt că în mod abuziv l-a deposedat de pămînt.

64 *1853 decembrie 29, Valea Brad.* Adeverinţă dată de locuitorii din satul Valea Brad în care se arată că, în satul Zdrapţi, nobilii n-au avut niciînd „arendă de băutură şi crîşmă domnească, sau pămînt moşie domnească şi nici pădurea domnilor".

65 *1854 ianuarie 11, Ribiţa.* Locuitorii din Ribiţa, păgubiţi în timpul revoluţiei, cer comisarului cezaro-regesc al cercului Ribiţa să fie scutiţi de plata impozitelor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

66 *1855 iunie 5, Deva.* Protopopul ortodox Nicolae Lazăr din Deva raportează episcopului Andrei Şaguna că administraţia preturii Deva obligă pe foştii grăniceri să ţină şcolile sub cîrmuirea dascălului greco-catolic din Orlat, deşi potrivit ordinelor guberniale, acestea ar trebuie îndrumate de protopopiatele bisericii de care aparţin respectivii grăniceri.

67 *1855 noiembrie 11, Streisingeorgiu.* Adeverinţă dată de bătrînii şi preotul satului Streisiîngeorgiu din care reiese că Sandru Susan din satul amintit a stăpînit de la părinţii săi casele, pămîntul şi livezile de pe care domnul de pămînt, Barcsai Miklos, vrea să-l alunge.

68 *1856 august 13, Sibiu.* Ordinul Locotenenţei Transilvaniei adresat prefecturii Orăştie referitor la urmărirea manifestelor tipărite la Constantinopol în sprijinul unirii Moldovei cu Ţara Românească.

69 *1856 septembrie 18, Lăpuşnic.* Adeverinţă dată de bătrînii şi judele satului Lăpuşnic pentru locuitorul Popa Ion din satul sus-amintit căruia i s-au luat boii şi pămîntul de către nobilul Lázár Pál.

70 *1857 mai 13, Lăpuşnic.* Locuitorii satului Lăpuşnic se adresează comisarului cercului Deva cu rugămintea de a li se înapoia pămînturile răpite de către feciorii nobilului Lázár Pál. Petiţionarii arată că pînă la „slobozenie" şi-au plătit „porţia pămînturilor de sute de ani pînă la 1845", anul cînd feciorii grofului au luat pămînturile de la toţi iobagii.

71 *1860 iulie 26. Dobra.* Scrisoare a lui Nicolae Crainic, protopop al Dobrei, către protopopul din Baia de Criş prin care îl invită să se asocieze preoţilor şi mirenilor care s-au adunat la Deva şi au hotărît să trimită o delegaţie la Viena pentru a cere împăratului să recunoască limba română ca limbă a administraţiei şi în viaţa politică.

72 *1861 aprilie 7, Baia de Criş.* Scrisoare a lui Amos Frînou adresată lui Iosif Hodoş cerîndu-i acestui să vină la Baia de Criş.

73 *1861 mai 18, Săcel.* Cerere a locuitorilor din Săcel adresată comitelui suprem al comitatului Hunedoara de a fi eliberaţi consătenii lor arestaţi în urma ciocnirii cu gornicii arendaşului Szabo.

74 *1861 iunie 24/17, Dobra.* Nicolae Crainic, protoprezbiter greco-oriental din Dobra, se adresează Oficiolatului comitatens al Hunedoarei cu cererea ca pe viitor să se trimită corespondenţa şi hotărîrile în limba română şi nu în cea maghiară „pentru că numai aşa se susţine egala îndreptăţire".

75 *1851 iunie 30, Lugoj.* Scrisoare a Episcopiei greco-catolice din Lugoj adresată Guvernului Transilvaniei în legătură cu acuzele aduse de comitele suprem al comitatului Hunedoara, Francisc Noptsa, la adresa preoţilor români ; se cere să fie acordat respectul cuvenit preoţimii, ca parte a intelectualităţii române din comitat.

76 *1861 iulie 11, Deva.* Observaţii făcute de vicecomitele George Csaklány referitoare la protocolul şedinţei Comitetului provizoriu al comitatului Hunedoara din 8 iulie 1861 în care judele primar al oraşului Deva, George Filip, a combătut legile din 1848 îndreptate împotriva românilor din Transilvania.

77 *1861 octombrie 10, Baia de Criş.* Scrisoare votată de sesiunea Comitetului comitatului Zarand şi adresată Guvernului Transilvaniei în care se exprimă împotrivirea faţă de anexarea Zarandului la Ungaria, cerîndu-se menţinerea comitatului în cadrul Transilvaniei.

78 *1862 ianuarie 22, Ilia.* Listă cu colecte pentru comisia naţională română reprezentativă care a înmînat împăratului memoriul din 15 martie 1862 privind restaurarea mitropoliei ortodoxe române.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

79 *1862 februarie 2, Orăştie.* Scrisoare a judelui regesc George Domşa adresată episcopului Andrei Şaguna cuprinzînd opiniile sale în legătură cu participarea deputaţilor români la adunările Universităţii săseşti şi împărţirea Transilvaniei în teritorii naţionale.

80 *1862 aprilie 25, Hondol.* Basiliu Pipoş din Hondol mulţumeşte Comitetului Astrei pentru cinstea de a fi fost numit colector al banilor necesari constituirii fondului Astrei, fond prin care socoteşte că îşi poate aduce contribuţia „la acest măreţ edificiu al naţiunii noastre".

81 *1862 aprilie 25, Hondol.* Listă întocmită de Basiliu Pipoş privind primii „contribuienţi" la constituirea fondului Astrei din zona localităţii miniere Hondol.

82 *1862 aprilie 30,* Consemnare a colectelor de bani în folosul delegaţiei naţionale care a înmînat împăratului memoriul din 15 martie 1862 privind restaurarea mitropoliei ortodoxe române a Ardealului.

83 *1862 august 24, Baia de Criş.* Raport al prim-vicecomitelui Iosif Hodoş adresat comitelui suprem al comitatului Zarand Ioan Pipoş referitor la folosirea limbii române în administraţia comitatului.

84 *1862 octombrie 11, Dobra.* Scrisoare a protopopului ortodox din Dobra, Nicolae Crainic, adresată episcopului Andrei Şaguna ca răspuns la învinovăţirea că ar fi ofensat pe judele suprem al comitatului, Dominic Iordan, susţinînd declararea limbii române ca limbă oficială la Dobra.

85 *1862 octombrie 16, Haţeg.* Scrisoare a protopopului ortodox al Haţegului, Ioan Raţiu, adresată episcopului Andrei Şaguna arătînd că din ordinul comitelui suprem al comitatului Hunedoara alegerea sa, a vicarului greco-catolic şi a negustorului Petrovici în comitetul comitatents a fost invalidată.

86 *1863 mai 10, Baia de Criş.* Oficialii din comitatul Zarand transmit salutul lor „Asociaţiunii naţionale din Arad pentru cultura şi conversarea poporului român", cu ocazia constituirii acesteia.

87 *1863 mai 29, Deva.* Ioan Papiu, protopop de Deva, comunică episcopului Andrei Şaguna lista candidaţilor de deputaţi români în Comitetul comitatului Hunedoara şi face aprecieri asupra şanselor de reuşită ale acestora în raport cu candidaţii maghiari.

88 *1864 aprilie 23, Sibiu.* Scrisoare a episcopului Andrei Şaguna trimisă protopopului Iosif Bassa ca răspuns la relatarea acestuia privind mersul lucrărilor de înfiinţare a unui gimnaziu românesc la Brad. Face observaţii pe marginea proiectului de statut al viitorului gimnaziu.

89 *1865 octombrie 7, Baia de Criş.* Protocol al adunării Comitetului comitatului Zarand în care s-au stabilit măsuri pentru organizarea alegerilor de deputaţi în dietă şi s-a votat un protest împotriva politicii guvernului de ştirbire a autonomiei comitatelor.

90 *1867 februarie 24, Hălmagiu.* Memoriu al locuitorilor din Hălmagiu şi din satele înconjurătoare adresat primului ministru al Ungariei cerînd ca în funcţia de comite suprem al comitatului Zarand să fie menţinut actualul comite român, datorită faptului că majoritatea covîrşitoare a populaţiei comitatului o formează românii.

91 *1867 martie 2, Baia de Criş.* Alexandru Sterca Şuluţiu, judele suprem al comitatului Zarand, împreună cu mai mulţi fruntaşi români, cer mitropolitului Andrei Şaguna să îşi folosească influenţa pentru a împiedica destituirea comitelui suprem al comitatului Zarand, Ioan Pipoş, şi înlocuirea lui cu un comite de naţionalitate maghiară.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

92 *1867 martie 3. Ţebea.* Memoriu al locuitorilor din satele Ţebea, Căraciu, Lunca şi Cărăstău înaintat ministrului de interne al Ungariei împotriva încercărilor de înlocuire a comitelui suprem al comitatului Zarand, Ioan Pipoş, în pofida faptului că marea majoritate a populaţiei din comitat o formează românii.

93 *1867 martie 6, Ormindea.* Locuitorii români din satele Băiţa, Ormindea, Trestia, Hărţăgani, Peştera, Crăciuneşti şi Săliştе îşi arată îngrijorarea în faţa intenţiilor maghiarilor de a-l aduce în funcţia de comite suprem al comitatului Zarand pe Ribiczey Ferenz, fost „judecător de sînge" în timpul revoluţiei de la 1843. Argumentînd că din 60 000 de locuitori ai comitatului abia vreo 600 sînt străini, românii cer să fie menţinut în funcţie actualul comite de naţionalitate română.

94 *1867 martie 18, Dobra.* Scrisoare de felicitare adresată de alegătorii români din cercul electoral Dobra deputatului Iosif Hodoş pentru felul în care a apărat cauza naţională românească în Dieta de la Pesta.

95 *1867 aprilie 20, Baia de Criş.* Scrisoare a lui Ioan Pipoş, fost comite suprem al comitatului Zarand, adresată mitropolitului Andrei Şaguna prin care îi solicită sprijinul în obţinerea postului de consilier ministerial în Ministerul Cultelor.

96 *1867 aprilie 26, Dobra.* Protoprezbiterul Nicolae Crainic din Dobra cere cocomitelui suprem al comitatului Hunedoara ca ordinele ce i se trimit să fie scrise în limba română, „limba poporului acestui comitat."

97 *1867 mai 20, Baia de Criş.* Comitetul comitatului Zarand, la propunerea lui Alexandru Sterca Suluţiu, votează o scrisoare de mulţumire şi încrederea faţă de activitatea parlamentară a deputaţilor Iosif Hodoş şi Sigismund Borlea.

98 *1867 septembrie 20, Hunedoara.* Preotul Avram Păcurariu din Hunedoara mulţumeşte Comitetului Astrei pentru numirea sa în funcţia de „colector" al cotizaţiilor membrilor Asociaţiunii şi îşi exprimă încrederea în scopurile pe care şi le-a propus să le realizeze aceasta.

99 *1868 octombrie 6, Baia de Criş.* Comitele suprem al comitatului Zarand Dimitrie Ionescu raportează ministrului de interne regesc maghiar că în urma ordinului de a cerceta chestiunea strîngerii de semnături în favoarea Pronunciamentului de la Biaj a constatat că într-adevăr notarul comunal din Hălmagiul Mare, Băltescu Ilie, a strîns în urmă cu 4 săptămîni cca 60 de semnături pe o declaraţie de adeziuni la Pronunciament.

100 *1868 aprilie 5, Baia de Criş.* Protocol al adunării generale ordinare a Comitetului comitatului Zarand, ţinută în 5 aprilie 1869, care cuprinde protestul înaintat de majoritatea comitetului Ministerului de Interne din Budapesta, în legătură cu destituirea comitelui suprem român, Dimitrie Ionescu, şi înlocuirea lui cu Alexandru Haller.

101 *1869 decembrie 6, Baia de Criş.* Extras din protocolul adunării Comitetului comitatului Zarand în care vicecomitele Amos Frîncu vorbeşte despre cuvîntarea preotului Nicolae Butariu din Bodeşti cu ocazia inaugurării monumentului lui Ioan Buteanu şi deposedarea locuitorilor din Tofalău.

102 *1869.* Discurs electoral, rostit de Iosif Hodoş, în care face bilanţul activităţii sale în dietă şi critică pactul dualist austro-ungar.

103 *1872 aprilie 10, Baia de Criş.* Discursul lui Iosif Hodoş, prim-vicecomitelui comitatului Zarand, ţinut în adunarea reprezentanţei comitatului din 10 aprilie 1872 în care se remarcă realizările obţinute în domeniul în-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vățămîntului, asigurarea sănătății populației, dezvoltarea meșteșugurilor din comitat sub administrația românească.

104 *1872 aprilie 22, Baia de Criș.* Moțiunea făcută în ședința extraordinară a Comitetului comitatului Zarand din 22 aprilie 1872 de către Teodor Pop, membru în comitet, prin care se cere ca toate deciziile, concluziile și discursurile oficiale ale acestui comitet să fie enunțate și în limba română, care este limba majorității populației comitatului.

105 *1872 septembrie 11, Baia de Criș.* Pretura cercului Baia de Criș aduce la cunoștință Notariatului comunal Baia de Criș moartea lui Avram Iancu în 11 septembrie 1872. Se cere ca în toată comuna să fie trase clopotele, iar locuitorii să participe cu toții la înmormîntare.

106 *1872 septembrie 12, Hațeg.* Protopopul Ioan Rațiu răspunde la chestionarul trimis de Mitropolia ortodoxă română din Sibiu privind situația învățătorilor de la școlile românești din protopopiatul Hațeg.

107 *1872 septembrie 13, Țebea.* Discursul funebru rostit de avocatul George Secula cu prilejul înmormîntării lui Avram Iancu.

108 *1872 septembrie 13, Țebea.* Discursul funebru rostit de protopopul ortodox al Zarandului Ioan Mihălțean, la înmormîntarea lui Avram Iancu.

109 *1872 septembrie 24, Baia de Criș.* Raport al pretorului plasei Baia de Criș, Veress Albert, către comitele suprem al comitatului Zarand referitor la manifestația organizată de fruntașii români și de populația românească cu ocazia înmormîntării lui Avram Iancu la Țebea ; arată că pe clădirea unde era depus defunctul a fost arborat steagul românesc și s-au ținut discursuri care îndemnau populația românească să urmeze exemplul lui Avram Iancu și Horea și să îndeplinească idealurile acestora.

110 *1872 septembrie 25, Crișcior.* Raport al pretorului plasei Brad, Papp László, către comitele suprem al comitatului Zarand, Haller Alexandru, prin care arată că nu a sprijinit nici verbal nici prin ordin scris participarea masivă a locuitorilor români din Crișcior la solemnitatea prilejuită de înmormîntarea lui Avram Iancu.

111 *1872 septembrie 26, Baia de Criș.* Raport al pretorului plasei Baia de Criș, Veress Albert, către comitele suprem al comitatului Zarand prin care arată că din dispoziția lui s-au tras clopotele la toate bisericile, indiferent de confesiune, cu ocazia înmormîntării lui Avram Iancu, deoarece a vrut să împiedice ostilitatea românilor care se află în majoritate împotriva autorităților maghiare.

112 *1872 septembrie 27, Baia de Criș.* Raport al prefectului județului Zarand, contele Haller Alexandru, către ministrul de interne regesc maghiar referitor la starea de spirit a populației românești din Zarand cu prilejul decesului și înmormîntării lui Avram Iancu.

113 *1872 octombrie 9, Budapesta.* Ordin al lui Toth Vilmos, funcționar al Ministrului de Interne regesc maghiar, către prefectul județului Zarand prin care se interzice folosirea drapelului românesc în orice împrejurare.

114 *1873 aprilie 12, Deva.* Raport al Comitetului local din Deva prin care informează Comitetul Central al Astrei că în ziua fixată pentru adunarea generală a Asociațiunii, în Deva va avea loc și un tîrg de țară, care va îngreuna primirea delegaților la adunare, fapt pentru care cere să fie mutată data cu o săptămînă mai tîrziu, respectiv pe ziua de 11 august 1873.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

115 *1873 noiembrie 28, Baia de Criș.* Scrisoare a lui Iosif Hodoș și Sigismund Borlea adresată mitropolitului Procopiu Ivascovici în legătură cu proiectul de reorganizare a administrației, prin care comitatul Zarand ar urma să fie desființat în detrimentul elementului românesc.

116 *1877 iunie 10, Baia de Criș.* Listă de ofrande pentru ostașii români răniți colectate de locuitorii din Baia de Criș.

117 *1877 iunie 14, Hațeg.* Listă de ofrande pentru ostașii români răniți colectate de locuitorii din Hațeg.

118 *1877 iulie 2, Densuș.* „Gazeta Transilvaniei" publică scrisoarea adresată de Sofia Densușianu lui Manole Diamandi în legătură cu ajutorul acordat ostașilor români răniți în războiul de independență.

119 *1877 iulie 16, Orăștie.* Lista ofrandelor date de locuitorii din Orăștie în folosul ostașilor români răniți în războiul de independență.

120 *1877 august 19, Sibiu.* Lista ofrandelor pentru ostașii români răniți colectate de Iudita Măcelaru de la locuitorii din Hațeg, Trestia, Deva, Băița și Orăștie.

121 *1877 octombrie 27, Deva.* Gazeta Transilvaniei publică lista ofrandelor date de locuitorii din Deva în folosul ostașilor români răniți în luptele cu turcii și poezia închinată acestora de Nicolae Herlea din Vinerea.

122 *1877 noiembrie 28, Deva,* Continuare a listei ofrandelor colectate de Francisc Hossu Longin de la locuitorii din Deva pentru ostașii români răniți.

123 *1877 decembrie 8, Hunedoara.* Listă de ofrande colectate de la locuitorii din Hunedoara în folosul ostașilor români răniți.

124 *1879 iunie 5, Petroșani.* Raport al protopopului greco-catolic din Petroșani, Ștefan Radic, adresat Episcopiei din Lugoj, în legătură cu înființarea de școli comune ale credincioșilor greco-catolici și greco-orientali; introducerea în școlile confesionale a limbii maghiare, pe care învățătorii nu o cunosc.

125 *1879 iulie 7, Hunedoara.* Raport al protopopului Hunedoarei, Ioan Fodor, privind situația școlilor din Băcia, Bîrcea Mare, Boș, Ghelar, Plosca, Măceu, Vîlcelele Bune, Vîlcelele Rele, Vețel și Hunedoara, întocmit în urma ordinului Episcopiei greco-catolice din Lugoj de a studia posibilitatea înființării de școli comune pentru copiii greco-catolici și greco-orientali. Opinează pentru organizarea unor școli comune la Boș, Ghelar și Hunedoara.

126 *1879 noiembrie 24, Orăștie.* Ion Mihai, președintele Comitetului școlar ortodox din Orăștie, contestă Magistratului orașului Orăștie dreptul de a se amesteca în numirea învățătorilor la școala confesională ortodoxă.

127 *1880, Deva.* Petiția lui Lazăr Petco, membru al Consiliului orașului Deva, pe care o înaintează comitatului Hunedoara, cerînd ca lecțiile la școala reală din Deva să se propună elevilor români în limba română.

128 *1883 februarie 17, Deva.* Apelul redactat de Ioan Papiu, Lazăr Petco, Virgil Olariu și Francisc Hossu Longin pentru participarea a cît mai mulți români la adunarea din 10 mai 1883 în scopul de a protesta contra legilor școlare ale lui Trefort din 1879 și 1883, îndreptate împotriva folosirii limbii române și a existenței școlilor românești.

129 *1883 martie 10, Deva.* Rezoluție a adunării românilor din județul Hunedoara în problema proiectului de lege referitor la instrucțiunea publică prin care aceștia protestează împotriva politicii de maghiarizare a guvernului de la Budapesta prin intermediul școlii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

130 *1885 noiembrie 27, Mintia.* Declarație a senatului bisericii greco-catolice din Mintia privind înțelegerea intervenită între credincioșii greco-catolici și cei greco-orientali ca elevii ortodocși să poată frecventa școala confesională greco-catolică.

131 *1885 decembrie 14, Lugoj.* Ordin al Episcopiei greco-catolice din Lugoj adresat vicariatului din Hațeg, Ioan Ianza pentru a pune în vedere învățătorilor din vicariat să obțină certificate de calificare în limba maghiară, astfel își vor pierde posturile.

132 *1887 martie 18, Petroșani.* Protopopul greco-catolic Ștefan Radic din Petroșani raportează Episcopiei din Lugoj că împreună cu protopopul greco-oriental din Hațeg au ajuns la o înțelegere privind înființarea unei școli române cu un învățător „ambulant" pentru satele Federi, Fizești și Ohaba-Ponor care să fie susținut de membrii ambelor comunități religioase.

133 *1890 decembrie 15, Orăștie.* Raport înaintat Comitetului Central al Astrei prin care se anunță constituirea Despărțămîntului IX Orăștie al Astrei.

134 *1894 aprilie 20, Roșcani.* Locuitorii români din satele Roșcani, Panc—Săliște, Mihăești, Făgețel și Stretea își exprimă adeziunea la Memorandum și declară că procesul intentat fruntașilor Partidului Național Român este procesul întregii națiuni române.

135 *1894 aprilie 20, Visca.* Românii din Visca protestează împotriva persecutării memorandiștilor și își exprimă adeziunea față de aceștia.

136 *1894 aprilie 22, Fintoag.* Locuitorii satului Fintoag trimit scrisoarea lor de adeziune Comitetului Central al Partidului Național Român și îi îmbărbătează pe memorandiști în lupta lor pentru drepturi naționale.

137 *1894 aprilie 23, Orăștie.* Scrisoare de adeziune a românilor din jurul Orăștiei față de cauza memorandiștilor.

138 *1894 aprilie 23, Sînpetru.* Poporul român din Sîmpetru declară că prin procesul memorandiștilor întreg poporul român va fi judecat.

139 *1894 mai 5, Hărău.* Scrisoare de adeziune a locuitorilor din Hărău la cauza memorandiștilor, cauză a întregii națiuni române.

140 *1894 mai 5, Șoimuș.* Plugarii români din Șoimuș declară adeziunea lor la acțiunea întreprinsă de Comitetul Central al Partidului Național Român care luptă în numele poporului român pentru redobîndirea drepturilor acestuia.

141 *1894 mai 6, Ohaba.* Locuitorii români din Ohaba își manifestă încrederea în Partidul Național Român care luptă pentru apărarea și respectarea drepturilor poporului român.

142 *1894 mai 6, Săcel.* Scrisoare de adeziune și încurajare trimisă de locuitorii români din Săcel memorandiștilor.

143 *1894 mai 6, Baru Mare.* Scrisoare de adeziune la Memorandum trimisă de sătenii români din Baru Mare și Baru Mic.

144 *1894 mai 6, Teiu.* Locuitorii din Teiu își exprimă adeziunea și încrederea față de lupta memorandiștilor.

145 *1894 mai 7, Băița.* Telegramă de adeziune la cauza Memorandumului trimisă lui Iuliu Coroianu de locuitorii din Băița.

146 *1894 mai 7, Brad.* Intelectualii, meseriașii și țăranii din Brad își exprimă atașamentul față de lupta Partidului Național Român, care acționează și din mandatul semnatarilor scrisorii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

147 *1894 mai 19, Deva.* Prefectul județului Hunedoara, baronul Szentkereszly György, raportează ministrului de interne regesc maghiar Hieronymi Károly despre starea de spirit a românilor din județul Hunedoara. Prefectul solicită aprobarea de a schimba Regimentul 64 românesc din Orăștie cu un regiment maghiar deoarece soldații acestui regiment se solidarizează cu „instigatorii" români. În același timp se solicită luarea de măsuri severe pentru asigurarea protecției căilor ferate și a lucrărilor de artă în fața unor eventuale atentate din partea românilor precum și confiscarea tuturor armelor aflate în posesia acestora, așa cum s-a procedat și în județul Alba de Jos.

148 *1895 martie 3, Cluj.* Raportul Comandamentului teritorial nr. 1 regesc maghiar de jandarmi din Cluj către ministrul de interne regesc maghiar prin care se solicită instalarea unui post de jandarmi în localitatea Sibot, deoarece românii de aici au o stare de spirit ostilă autorităților maghiare și poartă o corespondență activă cu personalități din România.

149 *1895 mai 2, Lugoj.* Ordin circular al Episcopiei greco-catolice din Lugoj către toate protopopiatele diecezei de a împiedica agitațiile naționale române și în special răspîndirea unui manifest cu portretele celor condamnați în procesul „Memorandumului" editat de V. A. Urechiă, președintele Ligii române, deoarece „agitațiunile naționale române deja se extind și la pruncii școlari."

150 *1896 august 18, Criscior.* Proces-verbal luat în adunarea generală a Despărțămîntului X al Astrei Brad în care s-au discutat: problema noilor membri, propaganda desfășurată de Astra și sprijinirea țărănimii române cu unelte agricole și altoi de pomi fructiferi.

151 *1897 ianuarie 14, Deva.* Raport al subprefectului județului Hunedoara către Ministerul de Interne maghiar prin care se arată că redactorul ziarului politic românesc „Revista Orăștiei" a devenit din 13 ianuarie 1897 Muntean Ioachim, locuitor din Orăștie.

152 *1898 noiembrie 1, Petroșani.* Ștefan Radic protopop greco-catolic din Petroșani raportează Episcopiei din Lugoj că Inspectoratul regesc al școlilor a cerut preotului greco-catolic din Lupeni să predea religia elevilor români de la școala de stat, în limba maghiară.

153 *1898 noiembrie 21, Lugoj.* Ordin al Episcopiei greco-catolice Lugoj adresat Oficiului protopopesc al Jiului din Petroșani de a pune în vedere preotului Ioan Tudoran că nu este permisă catehizarea copiilor de la școala de stat din Lupeni în limba maghiară.

154 *1898 noiembrie 25, Lugoj.* Ordin al Episcopiei greco-catolice din Lugoj adresat Vicariatului greco-catolic Hațeg de a lua declarații de la parohul Iosif Stupinean și capelanul I. Pataky din Lunca Cernii referitor la pomenirea de către paroh în biserică a fruntașilor români ai revoluției de la 1848 cu ocazia aniversării a 50 de ani de la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848.

155 *1899 mai 24, Deva.* Apel al directorului Despărțămîntului VIII Deva al Astrei adresat celorlalte despărțăminte din comitatul Hunedoara prin care cere să-i acorde sprijin pentru a organiza o serbare și o paradă a portului popular din comitatul Hunedoara cu prilejul adunării generale a Astrei programată să aibă loc la Deva în zilele de 27—28 august 1899.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

156 *1899 mai 31, Deva.* Propunerea prezentată conferinței intelectualilor români din Deva, convocată în vederea organizării festivităților prilejuite de adunarea generală a Astrei, care urma să aibă loc în orașul Deva în zilele de 27—28 august 1899.

157 *1899 august 27, Deva.* Cuvînt de deschidere rostit de Francisc Hossu Longin, directorul Despărțămîntului Deva al Astrei, cu prilejul adunării generale a Astrei care a avut loc la Deva în zilele de 27—28 august 1899. Vorbitorul face apel ca fii și fiicele poporului român „așezat de mii de ani într-o țară atît de frumoasă" să se înroleze în „armata" culturii care „nu rîvnește la comoara nimănui" dar „adoră și apără cu bărbăție comorile ce le avem și ce le vom mai aduna în viitor".

158 *1901 iulie 21, Hațeg.* Raport al casierului și bibliotecarului Despărțămîntului VIII Hațeg al Astrei prezentat comitetului cercual în care arată încasările și cheltuielile, precum și numărul de volume existente în bibliotecă.

159 *1901 decembrie 8, Deva.* Proces verbal luat în ședința Comitetului cercual al Despărțămîntului VIII Deva al Astrei, în care s-a hotărît acordarea unei subvenții bibliotecii din Deva în vederea procurării de cărți noi, biblioteca fiind frecventată zilnic „de un număr considerabil de popor și industrieși".

160 *1903 august 9, Dobra.* Proces verbal luat în adunarea generală a Despărțămîntului Dobra al Astrei ținută în localitatea Dobra. La adunare au participat pe lîngă membrii asociațiunii un număr mare de oameni din popor.

161 *1906 ianuarie 12, Brad.* Proces verbal luat în adunarea Comitetului cercual al Despărțămîntului Astrei Brad în care s-au hotărît tematica conferințelor și localitățile unde acestea se vor ține, precum și pregătirea unor obiecte pentru a fi trimise la expoziția ce urma a se organiza la București.

162 *1906 iulie 8, Dobra.* Raport al comitetului Despărțămîntului Dobra al Astrei către adunarea generală în care se arată numărul membrilor și activitățile desfășurate de membrii asociației.

163 *1906 septembrie 19, Lugoj.* Episcopia greco-catolică din Lugoj comunică oficiilor protopopești din dieceză ordinul Inspectoratului școlar regesc maghiar al județului Hunedoara adresat tuturor școlilor de stat și comunale în care se cere personalului didactic să pună un accent mai mare pe educația moral-religioasă. Ordinul precizează că lipsa acestei educații este o cauză principală a mișcărilor socialiste pornite în toată țara.

164 *1907 ianuarie 8, Mintia.* Protocol luat în ședința din 8 ianuarie 1907 a senatului școlii greco-catolice din Mintia în care s-a discutat despre încercarea autorităților de a transforma școala confesională în școală de stat și introducerea limbii maghiare.

165 *1907 iulie 28, Gelmar.* Raport al Comitetului cercual al Despărțămîntului Orăștie al Astrei către adunarea generală în care se arată că pe teritoriul său funcționează 4 agenturi comunale, unele cu biblioteci proprii, s-au susținut conferințe populare, ilustrate cu imagini sugestive.

166 *1907 august 7, Clopotiva.* Preotul greco-catolic din Clopotiva, Ilie Cutera, face cunoscut Episcopiei greco-catolice din Lugoj că, datorită greutăților materiale și șicanelor autorităților școlile confesionale sînt puse în si-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tuația de a cere ajutoare bănești de la stat și, implicit, a accepta limba maghiară ca limbă de predare.

167 *1908 iulie 23, Clopotiva.* Iacob Nicolescu, preot greco-catolic în Clopotiva și președinte al senatului școlar răspunde Episcopiei greco-catolice din Lugoj în legătură cu acuzele formulate de inspectorul școlar din Deva că ar fi neglijat întreținerea școlii primare confesionale. Opunîndu-se amestecului statului în afacerile școlilor confesionale, preotul critică politica de deznaționalizare prin impunerea limbii maghiare ca limbă de predare.

168 *1908 noiembrie 29, Cărăstău.* Proces verbal luat cu prilejul adunării intelectualilor români din jurul Cărăstăului în care s-a hotărît începerea cursurilor de alfabetizare a adulților.

169 *1909 aprilie 6, Brad.* Raport al Despărțămîntului Brad al Astrei în care arată că în mai multe sate din zonă, deși au început cursurile de alfabetizare a unor țărani, au fost întrerupte de autorități.

170 *1909 mai 10, Sibiu.* Ordin al Comitetului Central al Astrei către Comitetul cercual al Despărțămîntului Brad al Astrei prin care ia act de sosirea cu întîrziere a autorizației oficiale pentru ținerea cursurilor de alfabetizare. Dispune ca măcar pe viitor să se țină aceste cursuri.

171 *1911 mai 28, Certejul de Sus.* Scrisoare a preotului Petru Gabor din Certejul de Sus adresată lui Francisc Hossu Longin relatînd aniversarea Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848 de către elevii români ai gimnaziului reformat din Orăștie, în anul 1865.

172 *1911 august 12, Budapesta.* Adresa lui Vásárhely, consilier de secție ministerial către prefectul județului Hunedoara prin care îi restituie documentele referitoare la adunarea populară a naționalității române din Orăștie.

173 *1912 februarie 15, Dobra.* Raport general al Despărțămîntului Dobra al Astrei referitor la activitatea desfășurată în cursul anului 1911.

174 *1912 martie 22, Vulcan.* Scrisoarea preotului Nicolae Brînzeu din Vulcan către Comitetul Central al Astrei prin care cere înființarea unui despărțămînt pentru Valea Jiului.

175 *1912 mai 5, Sibiu.* Adresă a Comitetului Central al Astrei către Directorul Despărțămîntului Hațeg al Asociațiunii prin care îl însărcinează cu înființarea Despărțămîntului „Jiu".

176 *1912 iunie 1, Deva.* Raport anual al Despărțămîntului Deva al Astrei privind activitatea cultural-educativă desfășurată în cursul anului 1911.

177 *1912 iulie 4, Orăștie.* Articol apărut în ziarul „Libertatea" din Orăștie în care se explică pe larg modul în care guvernul maghiar încerca prin certificatele școlare să elimine de la dreptul de vot pe majoritatea românilor locuitori de la sate.

178 *1912 decembrie 12, Dobra.* Raport al bibliotecarului Despărțămîntului Dobra al Astrei în care arată activitatea bibliotecii și cere să se intensifice munca pentru răspîndirea dorinței de citit, mai ales că legea electorală, aflată în pregătirea guvernanților, „se croiește pentru cei care știu citi și scrie".

179 *1913 decembrie 19, Brașov.* Raport al Comandamentului regesc maghiar de sector de jandarmi nr. VII către ministrul regesc maghiar de interne referitor la emigrarea masivă a românilor hunedoreni în România unde li se oferă condiții mai bune de viață sau colonizarea în ținutul Silistrei unde vor primi pămînt, casă, vite și bani.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

180 *1913 decembrie 26, Brașov.* Declarația lui Iovan Ioan locuitor din Chimindia dată în fața autorităților din plasa Șoimuș prin care se arată că românii din județul Hunedoara care au emigrat în România sînt înrolați în armată sau colonizați în Silistra unde primesc pămînt, vite, bani, case. Se menționează că românii ardeleni se pregătesc să elibereze Ardealul și să-l aducă lîngă frații lor din România.

181 *1913 decembrie 26, Brașov.* Raport al Comandantului de sector regesc maghiar de jandarmi nr. VII către ministrul de interne regesc maghiar referitor la emigrarea românilor din județul Hunedoara în România.

182 *1914 ianuarie 11, Budapesta.* Raport al secretarului de stat din Ministerul de Interne Regesc Maghiar către ministrul de interne regesc maghiar referitor la emigrarea românilor din județul Hunedoara, ca și din alte județe din Transilvania, în România; se solicită ca Legația austro-ungară din București să obțină informații sigure despre numărul românilor emigrați în România.

183 *1915 decembrie 29, Budapesta.* Raport al șefului poliției din Budapesta către primul ministru maghiar, contele Tisza Istvan, referitor la activitatea politică ostilă guvernului maghiar, desfășurată de către dr. Ienciu Toma, avocat român din Pui.

184 *1915, Budapesta.* Adresa Ministerului de Interne Regesc Maghiar referitoare la starea de spirit a populației românești, a conducătorilor ei politici din Transilvania și deci și din județul Hunedoara. Se menționează faptul că acești conducători politici, printre care și Aurel Vlad din Orăștie, instigă pe români la acțiuni împotriva statului austro-ungar și se pregătesc pentru un eventual război între România și Austro-Ungaria, bazîndu-se pe sprijinul Rusiei.

185 *1916 iunie 25, Cluj.* Raport al lui Siegler, general-locotenent, comandantul Comandamentului regesc maghiar de apărare al circumscripției Cluj către ministrul regesc al apărării naționale referitor la cauzele care au declanșat greva minerilor din Petroșani, Lupeni și Aninoasa. Se arată că principalele cauze constau în salariul de mizerie, condițiile grele de viață, condițiile grele de muncă și indiferența administrației minelor față de problemele minerilor.

186 *1916 noiembrie 21, Budapesta.* Ordin al Ministerului de Interne Regesc Maghiar către prefectul județului Hunedoara prin care se autorizează arestarea lui Bonta Petru, primar, Codrean Petru, polițist comunal și Morus Dumitru, funcționar de bancă din Petrila, acuzați de instigație împotriva statului austro-ungar și de fraternizare cu soldații români intrați în Valea Jiului, în august 1916.

187 *1918 noiembrie 5, Hunedoara.* Manifest al Consiliului Național Român din Hunedoara cerînd locuitorilor să păstreze ordinea și să respecte dispozițiile gărzii militare române.

188 *1918 noiembrie 6, Cugir.* Convocator pentru întrunirea Consiliului Național Român din Cugir care urma să aleagă garda națională și să dezbată probleme de administrație locală.

189 *1918 noiembrie 8, Cugir.* Consiliul Național Român local pune în vedere notarului din Cugir să-și reocupe postul.

190 *1918 noiembrie 11, Brașov.* Ordin al Consiliului Național Român din Orăștie către postul de jandarmi Rapoltul Mare prin care se decide rechiziționarea grîului, armamentului, muniției și a altor bunuri aflate la dispoziția postului în folosul acestui consiliu național.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

191 *1918 noiembrie 11, Cugir.* Convocator pentru adunarea membrilor Consiliului Național Român din Cugir.

192 *1918 noiembrie 14, Pui.* Proces verbal de constituire a Consiliului Național Român din Pui.

193 *1918 noiembrie 17, Brașov.* Raport al prefectului județului Hunedoara către ministrul de interne al Ungariei referitor la activitatea și organizarea gărzii române din plasele Orăștie și Geoagiu. Se raportează faptul că gărzile naționale române sînt bine organizate și numeroase, au alungat pe jandarmi, preluînd puterea locală și confiscînd bunurile posturilor de jandarmi.

194 *1918 noiembrie 21, Petroșani.* Președintele Consiliului Național Român Petroșani, Romulus Mioc, cere Consiliului Național Român Pui să acorde sprijin reprezentanților comunei Galați în organizarea consiliului național și a gărzii naționale de aici.

195 *1918 noiembrie 21, Pui.* Proces-verbal de constituire a Gărzii Naționale Române din Pui.

196 *1918 noiembrie 23, Mintia.* Proces-verbal încheiat cu prilejul convocării locuitorilor din Mintia în care au fost aleși delegații care urmau să participe la adunarea de la Alba Iulia.

197 *1918 noiembrie 25, Dobra.* Scrisoare a Consiliului Național Român din Dobra adresată Consiliului Central Național Român din Arad prin care face cunoscut că pentru adunarea de la Alba Iulia au fost aleși 5 delegați din cercul electoral Dobra.

198 *1918 noiembrie 25, Orăștie.* Manifest difuzat de Consiliul Național Român din Orăștie cerînd locuitorilor români să nu ia în seamă propaganda ostilă și să participe în număr cît mai mare la adunarea de la Alba Iulia.

199 *1918 noiembrie 26, Cugir.* Cerere a Consiliului Național Român din Cugir adresată Consiliului Național Român din Orăștie ca un reprezentant al comunei să fie ales între cei cinci reprezentanți ai cercului electoral Orăștie pentru adunarea de la Alba Iulia.

200 *1918 noiembrie 28, Clopotiva.* Credențional dat de locuitorii din Clopotiva delegatului lor la adunarea de la Alba Iulia.

201 *1918 noiembrie 28, Cozia.* Credențional dat de locuitorii satului Cozia delegaților care urmau să-i reprezinte la adunarea de la Alba Iulia.

202 *1918 noiembrie 28, Fornădia.* Credențional dat de locuitorii din Fornădia delegaților la adunarea de la Alba Iulia.

203 *1918 noiembrie 28, Leșnic.* Credențional dat de locuitorii satului Leșnic delegaților la adunarea de la Alba Iulia.

204 *1918 noiembrie 28, Orăștie.* Consiliul Național Român Orăștie înștiințează Consiliul Național Român Cugir că alegerea delegaților din cercul electoral Orăștie pentru adunarea de la Alba Iulia a fost făcută, astfel că alți delegați nu mai pot fi aleși. Cugirul să-și aleagă cinci delegați din partea comunei.

205 *1918 noiembrie 28, Săcărîmb.* Credențional dat de locuitorii din Săcărîmb delegaților la adunarea de la Alba Iulia.

206 *1918 noiembrie 29, Certeju de Sus.* Credențional dat de locuitorii din Certeju de Sus delegaților la adunarea de la Alba Iulia.

207 *1918 noiembrie 29, Nojag.* Credențional dat de locuitorii din Nojag delegaților la adunarea de la Alba Iulia.

208 *1918 noiembrie 29, Porcurea.* Credențional dat de locuitorii din Porcurea lui Popa Petru lui Petru pentru a-i reprezenta la adunarea de la Alba Iulia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

209 *1918 noiembrie 30, Cugir.* Plenipotență dată de locuitorii din Cugir delegaților care urmau să participe la adunarea de la Alba Iulia.

210 *1918 decembrie 1, Alba Iulia.* Hotărîrea unirii Transilvaniei cu România, decretată de Adunarea Națională de la Alba Iulia.

211 *1918 decembrie 4, Riu Alb,* Proces-verbal de constituire a Consiliului Național Român și a Gărzii Naționale Române în comuna Riu Alb.

212 *1918 decembrie 8, Cugir.* Ordin deschis prin care Consiliul Național Român din Cugir permite Direcțiunii Fabricii de fier din Cugir să transporte un vagon de fier la Cluj.

213 *1918 decembrie 10, Pui.* Consiliul Național Român Pui înaintează Consiliului Național Român Deva procesele verbale de constituire a consiliilor naționale și gărzilor naționale din satele Galați, Riu Bărbat și Mățești și cere arme pentru gărzi.

214 *1918 decembrie 11, Cugir.* Consiliul Național Român din Cugir pune în vedere funcționarilor Fabricii de fier să nu-și părăsească posturile și să nu permită înstrăinarea bunurilor întreprinderii. Pentru paza fabricii va fi instalat un post al gărzii române.

215 *1918 decembrie 14, Orăștie.* Consiliul Național Român din Orăștie comunică Consiliului Național Român din Cugir că a reușit să procure o anumită cantitate de petrol pentru a fi vîndut locuitorilor.

216 *1918 decembrie 15, Coroiești.* Preotul Vasile Bora, președintele Consiliului Național Român din Coroiești, raportează președintelui Consiliului Național Român cercual Pui despre constituirea consiliilor și gărzilor naționale române în satele Coroiești și Vaidei.

217 *1918 decembrie 17, Pui.* Proces-verbal de constituire a Consiliului Național Român cercual Pui.

218 *1918 decembrie 21, Pui.* Proces-verbal luat în ședința delegaților consiliilor naționale române din cercul pretorial Pui. S-au discutat probleme de pază, aprovizionare, administrație.

219 *1918 decembrie 24, Fizești.* Preotul Atanasie Daju face cunoscut președintelui Consiliului Național Român cercual Pui că la Fizești a fost constituit Consiliul Național Român sătesc și Garda Națională Română.

220 *1918 decembrie 28, Pui.* Proces verbal luat în adunarea delegaților consiliilor naționale române din cercul pretorial Pui. Din cauza epidemiei de gripă s-a hotărît ca școlile să fie ținute închise în continuare și s-au luat măsuri pentru aprovizionarea cu petrol și cereale.

221 *1918 decembrie 29, Serel.* Proces-verbal de constituire a Gărzii Naționale Române din Serel.

222 *1918, Cugir.* Consiliul Național Român din Cugir cere Comandamentului general al gărzilor române să-i acorde sprijin pentru a putea plăti salariile gardiștilor.

223 *1918, Deva.* Telegramă confidențială trimisă de către prefectul județului Hunedoara către Ministerul de Interne Maghiar prin care se anunță înființarea în orașele și comunele județului a consiliilor naționale române și a gărzilor naționale române. Este prezentat și jurămîntul pe care îl depun membrii acestor consilii și gărzi române.

224 *1918, Pui.* Lista membrilor Gărzii Naționale Române din Pui.

225 *1919 ianuarie 1, Ilia.* Jurnalul de casă al Consiliului Național Român din Ilia pe perioada 1 ianuarie—30 martie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

226 *1919 ianuarie 6, Pui.* Proces verbal luat în ședința Consiliului Național Român din Pui în care s-a cerut fostului pretor Pietsch Lajos să părăsească comuna.

227 *1919 ianuarie 10, Pui.* Proces verbal de preluare a Preturii Pui de către administrația românească.

228 *1919 ianuarie 20, Sibiu.* Resortul Ocrotirilor Sociale din Consiliul Dirigent acordă Societății muncitorilor organizați din Cugir permisiunea de a se întruni o dată pe săptămînă.

229 *1919 ianuarie 23, Cugir.* Notarul Consiliului Național Român din Cugir face cunoscut Consiliului Dirigent că a fost acordată permisiunea Fabricii de fier să vîndă două vagoane de fier în satele învecinate și cere să fie trimisă o comisie pentru a prelua bunurile fabricii.

230 *1919 ianuarie 18, Cugir.* Ariton Migia, președinte și Traian Lupea, notar al Consiliului Național Român din Cugir fac cunoscută Oficiului silvanal desființarea consiliului și preluarea administrației de către primărie.

231 *1920 ianuarie 19, Cugir.* Ariton Migia, fostul președinte al Consiliului Național Român din Cugir răspunde la un chestionar al primăriei privind componența și perioada de funcționare a Gărzii Naționale Române din Cugir.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1.

1848 mai 4/16, Blaj

1 Naţiunea română, răzimată pe principiul libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii, pretinde independenţa sa naţională, în respectul politic, ca să figureze în numele său ; cere ca naţiunea română să-şi aibă reprezentanţii ei la Dieta ţării în proporţiune cu numărul său ; să-şi aibă diregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătoreşti şi militare, în aceeaşi proporţiune ; să se servească de limba sa în toate lucrurile ce se ating de dînsa, atît în legislaţiune, cît şi în administraţiune.

Pretinde pe tot anul o adunare naţională generală.

2 Naţiunea română pretinde ca biserica română, fără distincţiune de confesiune, să fie şi să rămînă liberă, independentă de la oricare altă biserică, egală în drepturi şi foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Cere restabilirea mitropoliei române şi a sinodului general anual, după vechiul drept, în care sinod să fie deputaţi bisericeşti şi mireneşti.[1] În acelaşi sinod să se aleagă şi episcopi românești, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidaţiune.

3 Naţiunea română, ajungînd la conştiinţa drepturilor individuale omeneşti, cere, fără întîrziere, desfiinţarea iobăgiei, fără nici o desdăunare din partea ţăranilor iobagi, atît în comitate, cît şi în districte militare. Cere totodată şi desfiinţarea zecimilor.[2]

4 Naţiunea română poftește libertatea industrială şi comercială, cu ridicarea ţehurilor[3] şi a privilegiilor şi a tuturor piedicilor şi stavilelor comerciului în ţările vecine, de care se ţine desfiinţarea vămilor de graniţă.

5 Naţiunea română poftește ca darea ce s-a pus de un timp încoace asupra vitelor, care din cauza strîmtorii hotarelor gremiale[4] se ţin şi se pasc în ţările vecine cu mari spese, nespusă greutate şi cu pericolul vieţii, ce e învederată piedică a industriei şi a comerţului activ, să se şteargă cu totul şi tratatele care s-au încheiat între Austria, Poarta Otomană şi Principatele Române pentru economia vitelor, să se păzească cu toată scumpătatea.

---

[1] laici
[2] decima percepută de nobili
[3] bresle
[4] comunităţilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

6 Națiunea română cere desființarea zeciuielii metalelor, creată în patria aceasta, care zecime e o adevărată piedică pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fodini [5], fără distincțiune între urburari [6] și metalurgi, să li se deie același drept în privința măsurii hotarului fodinei.

7 Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări, fără nici o cenzură.

8 Națiunea română cere asigurarea libertății personale; nimenea să nu se poată prinde [7] sub vreun pretext politic. Cu acestea dimpreună cere libertate adunărilor, ca oamenii să nu cadă la nici un prepus, dacă se adună numai să vorbească și să se înțeleagă în pace.

9 Națiunea română cere tribunale de jurați, cu publicitate [8], în care procesele să se facă verbal.

10 Națiunea română cere înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării înlăuntru și în afară. Miliția română să-și aibă ofițerii săi români. (La acestea a adaos canonicul Rațiu că pînă stau grănițerii, să li se îndrepteze abuzurile pentru moșii și din o familie să se ieie numai unul, cum a fost la început. Mai încolo, ca grănițerii să se încorporeze la garda națională, cînd aceasta se va înființa).

11 Națiunea română cere numirea unei comisii mixte, compusă din români și alte naționalități transilvane, pentru cercetarea cauzelor de mezuine [9] a moșiilor și pădurilor, de ocuparea pămîntului comun și a sesiunilor [10] coloniale și altele ce se țin de categoria aceasta.

12 Națiunea română cere dotarea [11] clerului român întreg din casa statului, întocmai ca clerurile celorlalte națiuni.

13 Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și urbiile, a gimnaziilor, institutelor militare și tehnice și a seminarelor preoțești, precum și a unei universități române, dotată din casa statului, în proporțiunea poporului contribuent, cu dreptul deplin de a-și alege directorii și profesorii și de a sistemiza [12] învățăturile după un plan școlar și cu libertate de a învăța.

14 Națiunea română cere purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor.

15 Națiunea română poftește să se facă constituțiune nouă pentru Transilvania, prin o adunare constituantă a națiunilor țării, care constituțiune să se întemeieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și frățietății, să se lucreze codice noi de legi civile, penale, comerciale etc. tot după acele principii.

16 Națiunea română cere, ca conlocuitoarele națiuni nicidecum să nu ieie în dezbatere cauza uniunii cu Ungaria, pînă cînd națiunea

---

[5] mine
[6] deținători de părți de mine
[7] să nu se poată aresta
[8] cu ședințe publice
[9] cauze de hotărnicie
[10] lotul aflat în folosința țăranului iobag
[11] înzestrarea, prevederea, plătirea
[12] sistematiza

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă. Iar din contră, dacă Dieta Transilvaniei ar voi totuși a se lăsa în petractare aceleiași uniuni, *de noi fără noi,* atunci națiunea română protestează cu solemnitate.

Păcățian, V., Teodor, *Cartea de aur sau Luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară,* vol. I, ediția a II-a, Sibiu, 1904, p. 330—332.

2.

1848 iunie 27, Toteşti

Tekintetes Tiszttség

A Tekintetes Tiszttségnek follyo évi, nyár elö 20^{rol} 1473 szám alatt költ, (csak ugyan) nyár elö 25^{ón} tisztelettel vettem rendelete következésöl, jelenteni kivántam, hogy a kezelösem alá bizatatt járás hellységben lévö lakosok, a szerint nyilalkoztak, hogy ök, az Magyar Ország Pesten tartando Országos Gyülésre nemes megyénk részéröl fel küldendö követek választására, nemes megyénk köz gyülésére követeket nem küldenek, mivel ök magok, az Balásfalvi Gyülésben határozatt szabállyokhoz tartyák, melly jelentésem mellett, alázatos tisztelettel maradam.

A Tekintetes Tiszttségnek
Totesden nyár elö 27^{én} 1848

Alázatos szalgája
Ianky Lájos s.k.
szolgabiró

⟨Pe verso⟩ Nemes Hunyad vármegye, Tekintetes Tiszttségének alázatos tisztelettel Dévára.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 1/1848, f. 32.

Traducere

Onorată administrație

Urmare adresei onoratei administrații cu nr. 1473, datată în anul curent în ziua de 20 de la începutul verii, care dispoziție, de fapt, am luat-o cu stimă la cunoștință în ziua de 25 de la începutul verii, aș dori să raportez că locuitorii, existenți în comuna plasei încredințate administrării mele, s-au exprimat în sensul că pentru alegerea delegaților ce ar urma să fie trimiși din partea nobilului nostru comitat la Adunarea națională a statului maghiar ce se va ține la Pesta, ei nu vor trimite

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

delegați la adunarea generală din nobilul nostru comitat, întrucît ei înșiși țin să respecte hotărîrile Adunării de la Blaj.

Odată cu raportul meu, rămîn al administrației

Umil servitor
Lánky Lájos m.p.
pretor

Totești, în ziua de 27 de la începutul verii 1848

(Pe vorso) Către onorata administrațiune a comitatului Hunedoara, cu supus respect, la Deva.

3.

1848 noiembrie 2, Baia de Criș

Comunității Hălmagiului

Comunitatea de la Hălmagiu cu aceasta e provocată ca îndată de la primirea acestei scrisori să ne deie o deslușire adevărată despre toată starea lotrilor acelora, care într-un mod așa tiran uciseră și spînzurară atîția oameni și jefuiră tot comitatul. Să se gate pită și carne care să se trimită la armată și deodată să vie preoți și vreo cîțiva oameni mai inteligenți cu care să ne putem consulta despre viitoarea soartă a românilor din comitatul acesta.

Ioan Buteanu [1]
Prefectul Legiunii a 3-a

Baia de Criș, 2 noiembrie din tabără 1848

Comunitatea Hălmagiului va fi îndatorată a trimite aici, intitulata, maiorului Cociș, epistolă.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie, Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 1.

4.

1848 noiembrie 18/30, Geoagiu

Amice !

Eu astăzi cu acea nădejde m-am apropiat de Geoagiu, cum că pe tine aicea te voi îmbrățișa, însă durere că m-am înșelat foarte ; eu sînt

[1] *Ioan Buteanu* (1821—20 mai 1849), personalitate remarcabilă a revoluției de la 1848/1849 din Transilvania. A făcut școala la Carei și Zagreb iar dreptul l-a studiat la Pesta. Integrat cu spontaneitate la ideologia tinerei generații române pașoptiste și avînd vederi politice avansate Buteanu a fost ales în Comitetul Național Român și apoi numit prefect de Zarand. Sub presiunea trupelor maghiare și-a organizat cartierul general la Buceș, luptînd cu eroism pentru a bara accesul dușmanilor spre Abrud. Făcut prizoni er de către maiorul Hatvani, a fost spînzurat din ordinul acestuia. A fost reînhumat în cimitirul de la Țebea alături de Avram Iancu, în anul 1934.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

orînduit de comitetul nostru, ca să cercetez fatalele evenimente din Geoagiu şi tot într-acea ordinaţiune se face pomenire despre tine, ca şi tu ca coadministrator să fii de faţă. Căpitanul Nálik, de general comando aci trimis cu concomisarul Servian Popovici ne-au prevenit cu cercetarea şi s-au şi apucat de execuţiune întrebuinţînd un mod teroristic, întru care eu nu mă pot învoi ; el mîine, poimîine se va depărta de aici, iar noi rămînem în mijlocul poporului incitat ; pentru aceea, punînd delături toate alte ocupaţiuni, în momentul în care vei primi această înştiinţare, nesmintit porneşte încoace, fiinţa ta de faţă fiind necungiurată [1] ca, cu o înţelegere, să putem lucra pentru dreptate şi binele naţiunii noastre, şi ca să putem, totodată, face destul ordinaţiunii comitetului. Timpul e preţios. Grăbeşte. Aşteptîndu-te sînt al tău amic sincer Petru Dobra [2], prefectul Hunedoarei.

Geoagiu de Jos, 18/30 noiembrie 1848, 10 ore seara.

⟨Pe verso⟩ De la prefectul Hunedoarei. Onoratului domn Demetru Moldovan [3], coadministratorul Hunedoarei. Deva. Ex officio, urgentissime.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie, Colecţia de documente, dosar 5/1848, f. 33.

5.

1848 noiembrie 28, Baia de Criş

Frate Iancu !

Fiindcă circumstările negreşit poftesc aici o putere foarte mare, multe ameninţări venindu-ne de la hotar, cu o vorbă, sîntem în primejdie. Pentru aceea, frăţeşte te rog, cum vei primi această epistolă, cu cea mai mare grabă şi aspră poruncă, să rînduieşti ca din Sohodol toţi puşcaşii cîţi se află să pornească către Blăjeni, pe care dacă nu altminteri, cu ameninţarea pedepsii morţii pe toţi luînd. Cu care urmează ca în jos, coborînd pe bulzeşteni, aşa cît mai puţin să fie în număr 200 de

[1] Fiind necesară.

[2] *Petru Dobra* (1816—1849) fruntaş al revoluţiei de la 1848/1849 din Transilvania, prefect de Zlatna. Alături de Avram Iancu, Buteanu şi Balint a organizat rezistenţa românilor în Munţii Apuseni. A acţionat pentru reconcilierea revoluţiei române cu cea maghiară cu condiţia satisfacerii revendicărilor înscrise în programul Adunării de la Blaj. A fost arestat, torturat şi ucis la 8 mai 1849 din ordinul maiorului Hatvany.

[3] *Dimitrie Moldovan* (1811—1889) născut la Deva, în 16 octombrie 1811 a făcut şcoala la Zlatna, gimnaziul la Sibiu, 4 ani la Politehnica din Viena, absolvind şi şcoala montanistică din Schemitz. A fost printre puţinii români care au reuşit să parcurgă treptele ierarhiei funcţionăreşti din Imperiul austriac, ajungînd pînă la rangul de consilier al Curţii Aulice din Viena, fiind pensionat din acest post în 1867, odată cu desfiinţarea Curţii Aulice. Pînă la 1848, Dimitrie Moldovan nu s-a apropiat de viaţa politică, însă după această dată a fost unul din conducătorii mişcării naţionale a românilor din Transilvania, alături de George Barit, Ioan Raţiu, Axente Sever şi alţii. A fost administratorul prefecturii Hunedoara.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pușcași. Aceștia toți să fie sub comanda lui Schuster pe mîine seară negreșit să fie aicea în Baia de Criș unde îi vom aștepta apoi, și aceasta să se facă în știre, precum acei pușcași care vor veni, din ziua ce vor sosi aici, tot insul va căpăta 8 creițari în argint pe zi și pîine slobodă pentru ca să nu rămînă în nevoie. Cu toate puterile te sileşte. Te roagă al tău, Ioane Buteanu, prefect.

Baia de Criș, 28 noiembrie 1848

(Pe verso) Onoratului domn Avram Iancu, prefectul comitatului Alba de Jos. Ex oficio în Cîmpeni.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie, Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 31.

6.

1848 noiembrie 29, Buruene

Cinstitului domn Dimitrie Moldovan, județ mare,

Numai ieri au venit domnul Gheorghie Tăbăcori cu porunca a celor mai mari ca să puie tisturi [1] credincioase prin toate satele, precum și în satul Buruene [2] au pus. Așa numitul Magda Petru, jurat, l-au mînat birăul [3] la Chișana Petru să-l rînduie cu cerul la forșpont [4], așa l-a luat de grumaz și l-a trîntit de pămînt și foarte rău l-a zdrobit, la care nu trebue nepedepsit. Că acesta au mai avut pricine cu Drugă Nicolae pe care l-a omorît și au fost și în temniță și nu s-a învățat să fie de omenie și a mai bătut și a căznit și pentru suduit, la care poftește satul să fie înstrăinat de acest sat. Dat 29 noiembrie 1848.

Nicolae Petru m.p.

(Pe verso :) Prezentat la 11 decembrie 1848, Chișana Petru din Buruene s-au sculat și au bătut pe Magda Petru juratul satului. Așa dară, s-au rînduit să se aducă acia, la prinsoare, Chișana Petru.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 4.

7.

1848 decembrie 4, Hațeg

Slăvită administrație !

Milostivindu-se slăvita administrațiune în porunca în dată 12/24 noiembrie anul 1848 dată, a mă numi comisariu să fac cunoscut ca inspec-

[1] reprezentanțe comunale alese
[2] azi Păuliș
[3] primarul
[4] cărăușie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tor pe domnul Popescu Mărcuț în iarașu [1] Mățăștiului și Clopotivii m-am dus eu mai în jos iscălitul, îndatorat fiind, în anul mai sus numit în 1-a decembrie în iarașu [1] Mățăștiului în Rualb [2] la casa parohului Popa Nicolae, în scopul acela fiind strînși din satele iarășului numit, mai cu samă bătrîni și popi, unde, ieșind afară la poporeni, cetind slăvita poruncă am făcut cunoscut pe Mărcuț, numitul inspector [3], după care cunoștință toți poporenii, cu un cuvînt, strigînd să trăiască înălțatul Împărat I Ferdinand, l-au binevoit ca inspector pe în sus-numitul. După aceea, în 2-a decembrie, m-am dus în iarașu Clopotivii în Grădiște unde iară chemat poporu să se strîngă, da pînă a ajunge în satul numit, vreo cîțiva poporeni, mai cu seamă din Peștenița, Cîrnești și din Brazova or plecat către casă și văzîndu-ne nu departe de Grădiște într-acela hotar, au stat în loc și ne-au așteptat, unde sosind i-am chemat în sat, să vie la ceilalți, da nu or vrut să se întoarcă zicînd că știu pentru ce îi chem, ca să fac cunoscut pe inspectorul Duncișor acolo în cîmp ; împlinindu-le voia le-am cetit publicarea prin care cunoștință toți strigînd cu un glas să trăiască înălțatul Împărat I Ferdinand, l-au binevoit ca inspector și sînt îndestulați de acolo. Ducîndu-mă la Grădiște, în sat, la casa lui Gheorghe Mățoni, unde or fost ceilalți poporeni de pe sate din Bucova și din Bouțar, Zeicani înafară adunați, le-am făcut cunoscut, pe mai sus, de multe ori, numitul domn Popescu Mărcuț, după obicei, pe lîngă care cunoștință tot strigînd să trăiască înălțatul Împărat Ferdinand, bine l-au voit ca inspector.

Hațeg, 4 decembrie 1848 Dăncișor Petru, numit comisariu

〈Pe verso :〉 Către cesaro kirai slăvită administrație din districtul Hunedorii, în slujbă, la Deva.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 5—6, sigiliu de închidere în ceară roșie.

8.

1848 decembrie 9, Hațeg

〉

Domnule Moldovan !

Armele acelea ce s-au adus de la satul acela aduc [1] : 5 pistoale, 1 pușcă și o sabie ; le trimite aici ca să le am spre dovadă și scrie la fratele Demian ca să trimită și el acelea care le-ar strînge. Îți recomand pe domnul Cazan ca vice prefect, domnul Ciuci Ioan absolut jurist [2],

[1] plasă.
[2] Rîu Alb.
[3] conducătorul inspectoratului, subdiviziune a prefecturilor românești instituite după 15 septembrie 1848 în Transilvania.
[1] fac, totalizează
[2] jurist cu diplomă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dacă mai e vreo slujbă vacantă. Pe Alexandru Ianos nu-l poftesc nimica. Mi se pare că tot așa o să fie și cu Dăncișor.

Al dumitale supus
N. Solomon [1] prefectul Legiunii Hațeg

(Pe verso) Hațeg, Domnului, domnul Demetriu Moldovan, căpitan ș-al administrației la Deva. La inspectori de peste Mureș trebue spus pentru recruți să îngrijească a strînge.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 7—8, sigiliu de închidere în ceară roșie.

9.

1848 decembrie 20, Abrud

Onorate domnule prefecte !

Porunca din 19 luna curentă am primit-o, în urmarea aceeași la toate ce mi s-au poruncit, strîns voi priveghea. La poștă meșterului de aicea foarte serios i-am demandat [2] ca cărțile care se pun și vin pe poștă fără de știința mea de față nici de cît să nu le expeduiască. Socotesc, se va ține de rînduială, totuși ar fi bine dacă poșta, care o pertractează acuma Gelei ca ungur, să se deie la un român din Abrud, în care, în timpul de acum ne putem mai mult bizui.

Una am de a te ruga. Am înțeles că doi bistreni : anume Ion Drerescu și altu al Caturului de vreo cîteva săptămîni, în toată săptămîna poartă cărți de la maghiarii de aicea la Cluj și de acolo aicea și totdeauna peste Roșia la miezul nopții vine la Abrud și pînă ce s-ar face ziuă se întorc la Bistra. Aceasta astăzi am înțeles și am și făcut dispo-

---

[1] *Nicolae Solomon* (1820—1875) prefectul Legiunii a V-a Ulpia Traiana Hațeg, care cuprindea aproape întreg comitatul Hunedoara. S-a născut în comuna Spring comitatul Alba Inferioară. Studiile și le-a făcut la Alba-Iulia, Sibiu și Blaj. După o scurtă ședere la Brașov, unde s-a ocupat cu farmacia, a trecut în Țara Românească, specializîndu-se, în continuare, în farmacie. A participat la Revoluția din Țara Românească. Înfrîngerea Revoluției la București și continuarea celei din Transilvania îl determină să se reîntoarcă și participă la cea de a treia Adunare a românilor de la Blaj. La 3 octombrie 1848 este numit prefectul Legiunii a V-a Ulpia Traiana pe care a organizat-o, a instruit-o și a condus-o în luptele din 1848—1849. Îndeplinind apoi, mai multe funcții administrative a luptat pentru apărarea drepturilor poporului român. După instaurarea dualismului austro-ungar se retrage din nou la București, unde a lucrat la farmacia Spitalului Brîncovenesc. Moare, la 29 aprilie 1875.

[2] i-am cerut.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ziţiune ce să-i căpătăm în cursă. Te rog să binevoieşti cele de lipsă la Bistra a le rîndui, sperînd că acolo mai lezne se vor căpăta.

Abrud, 20 decembrie 1848

Ioane Suluţiu [2]
tribun

⟨Pe verso :⟩ De la tribunul Ioane Suluţiu, preaonoratului domnului prefect Avram Iancu cu onoare, din oficiu, la Cîmpeni ; sigiliu de închidere în ceară roşie.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 13/1848, f. 62—63.

10.

1848 decembrie 26, Deva

Din porunca Înaltului General Comando sub nr. 5132, decembrie 15 a.c. este a se publica că, caii ce s-au luat de la curţi [1], să se arate aciia, la administraţiune, fiindcă acei cai, cu atît mai vîrtos sînt a se da înapoi, cu cît stavele [2] împrăştiindu-se, ţara mare pierdere ar avea. Aşişderea şi oile ce s-or înstrăinat de prin curţi sînt a se da înapoi. Împotrivitorii poruncilor acestora ca furi se vor judeca şi se vor pedepsi.

Deva, 26 decembrie 1848.

⟨Pe verso :⟩ S-a expediat în anul 1848 decembrie 26.

Arh. St. Deva,, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 13/1848, f. 60.

11.

⟨*1848*⟩

Juramentum

Eu jur pe unul viu Dumnezeu care este tatăl fiului şi duhul sfînt în unitatea Sfintei troiţe că voi fi credincios înaltului Împărat Franz Iosif I, voi fi credincios întregii case austriace, voi fi credincios naţiunei române şi satului în care sînt ales astăzi de deregătoriu. Slujba care astăzi am primit-o voi purta-o din toate puterile spre binele şi înaintarea înalt Împăratului Franz Iosif I, naţiunii române şi satului meu. Nimica voi lucra ce ar fi spre stricarea sau împiedicarea binelui înalt

[2] *Şuluţiu Sterca Ioan de Cărpeniş*, tribun, a fost unul din principalii sfătuitori ai lui Avram Iancu şi s-a ocupat de aprovizionarea cu muniţii şi alimente a cetelor de lăncieri din munţi. A organizat spitale în casele ţărăneşti şi este inventatorul tunurilor de lemn folosite în timpul luptelor din 1848—1849. A decedat în 1858 în Abrud Sat.

[1] curţi nobiliare
[2] herghelie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Împăratului, naţiunii române şi satului meu, nici pe alţii voi suferi a lucra. Pe care îl voi simţi că lucră împotrivă, îndată îl voi da pe mîna deregătorilor mai înalţi. În judecăţi nu mă voi uita la frăţietate, prietenie, mită, ură, pismă, fără după cunoştiinţa sufletùlui voi lucra. Aşa să-mi ajute Dumnezeu şi să-mi deie seama sufletului. Amin.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/1849, f. 132.

12.

⟨1848⟩

Specificatio

despre numele judecelor săteşti în satele de inspectoratul meu ţiitoare.

În satul Bulzeşti

Jude Paul Iuonu a Mării
Juraţi Rus Vilă
Aslău Crăciun
Stănilă Iuoane
Pavel Iuoane
Rusu Petru
Jurju Georgiu
Străuţ Vilă
Gornic sătesc
Pavel Theodoru
Gornici de pădure
Stăuţ Moisă
Rusu Vilă
Baliţă Toader

În satul Tomnatec

în partea de sus

Jude Drai Lupu
Juraţi Drai Onu
Sîrbu Ioane
Danci Gligor
Pîrva Ignat
Drai Necula
Mănaţe Petru
Gornic sătesc
Faur Petru
Gornici de pădure
Thoma Simeon
Danci Nistor

în partea de jos

Jude Miheţ Solomon
Juraţi Lupu Nicolae
Thoma Georgiu Turcu
Thoma Georgiu Herţu
Thoma Lupu Raţ
Pîrva Dumitru
Mănaţe Georgiu

În satul Grohot

Jude Anuţu Theodor
Juraţi Roman Ionuţ
Roman Todică
Pîrva Solomon
Balog Petru
Pavel Simedrea
Petruţ Lupu
Petruţ Ursu
Gornic sătesc
Roman Simeon
Gornic de pădure
Pîrva Nistor
Gornici pe pădurea Bradului în Grohot
Roman Simeon
Pătruţ Pascu

În satul Ribicioara

Jude Fezan Ilie
Juraţi Iancu Ursu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dan Toda
Cleju Iuonu
Iancu Ionaș
Iancu Theodor
Dan Ianeș
Gornic de sat
Cleji Nicolae
Gornici de pădure
Iancu Theodor
Trifu Philip

În satul Uibăresci

Jude Neagu Mihai
Jurați Mathei Theodor
Pavel Philip
Mathei Nică
Miheț Philip
Neagu Blagu
Neagu Petru
Gornic sătesc
Neagu Georgiu

În satul Ribița

Jude Nițață Nicolae
Jurați Clej Mon
Obodău Janoș
Vlad Toader
Jurj Man
Lazăr Candin
Vlad Iuoan
Gornic sătesc
Nițâ Sofronie
Gornici de pădure
Nițâ Ionuț
Nițâ Adam
Duță Gugă

În satul Vaca

Jude Lupea Petruț
Jurați Bîrna Petru
Neaga Nicolae
Golda Ianoș
Golda Petru
Avram Nicula
Bîrna Iuon

Gornici sătești
Trifa Ilie
Indrei Lupu

În satul Junc

Jude David Dumitru
Jurați Faur Avram
Ruja Iacob
Simeon Cătană
Josan Moise
Simon Adam
Filip Iuon
Gornic sătesc
Lupu Avram
Sîna Nicula

În satul Blăjeni pe Criș

Jude Stephan Solomon [1]
Stîngă Crăciun
Micu Solomon
Rațț Iuon
Rus Iuon
Rus Georgiu
Ciocan Georgiu a lui Precup
Gornici sătești
Stîngă Avram
Rus Avram a lui Crăciun
Gornici de pădure
Stephan Simon
Rațț Simeon
Rațț Iuon
Stephan Adam
Jutari [2] de cîmp
Rus Simeon a lui Dumitru
Rațț Nistor

în partea de sus

Jude Stephan Iuon
Jurați Stephan Iuon a lui Gavrilă
Andraș Avram
Faur Moisă
Bogariu Avram
Lazăr Rusan
Simedrea Gavrilă
Gornici sătești
Resiga Avram
Ciocan Moisă

[1] Astfel în text

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Jutari de țarină [3]
Surlea Moisă
Bibarț Ivan
Căpeț Iuon
Stephan Simeon

În satul Stănija

Jude Crăciun Iuon
Juraţi Magdalina Avram
Miclea Avram
Ilieș Gavrilă
Ilieș Ursu
Crăciun Rusan
Precup Avram
Gornici sătești
Mărcuș Petru
Crăciun Theodor
Ilieș Simeon
Jutari Bărcuș Petru
Crăciun Iuon a lui Avram
Crăciun Simeon
Grof Iuon

În satul Dupăpiatră

Jude Dimitrie Avram
Juraţi Jorja Simeon
Vlad Vicu
Bota Petru
Pavel Vicu
Ardeu Ilie
Neagu Ioan
Hărăguș Crăciun
David Iancu
Stephan Ivan
Stephan Iuon
Iovu Solomon
Lupaș Medrea
Gornicul satului
Hărăguș Gavrilă
Jutari Jorja Simeon
Vlad Simeon
Jurj Nicolae
Iegnaț Petru
Ardeu Ioan
David Ioja
Stephan Simeon
Lupaș Nicolae

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/1849, f. 128—129.

13.

1848, Brad

Protocolul

inspectoratului Brad pe anul curgător 1849 și totdeodată conscrierea membrilor magistratuali și a gornicilor de pază.

În orașul Brad sunt următorii:

Jude primariu Sim Milidon
Juraţi Popa Lazăr
Bogdan Nicolae
Stiopa Iuon
Tur Petru
Miheţi Flore
Călămariu Urs
Notariu Fer Theophil
Haiduci Fer Georgiţie
Jula Georgiţie
Todoran Trif
Sava Georgiţie
Petrovici Simeon
Florea Nicolae
Gornici de pădure
Golcia Iuonuţi
Golcia Toader

[2], [3] Paznici de câmp

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Jude primariu Petruț Iosiv
Juraţi Lazăr Siofronie
Gornici de pădure
Floruţia Thoader
Haiduci Danu Thoader
Suci Nicolae
Gornici de pădure
Juraţi Ivan Iuon
Poenariu Ambrosie

următorii :

Jude primariu Poienariu Pascu
Jude primariu Lazăr Adam
Juraţi Sipoș Adam
Dușian Iuon
Dușian Georgie
Pîrva Mitru
Dușian Iuon a lui Lazăr
Trifa Lazăr
Notariu Cîndean Iuon
Haiduci Ianc Petruţi
Supus Thoader a lui Thoader

În satul Tărățel următorii :

Jude primariu Floruţia Petru
Omotă Simeon
Thodoruţi Thoader
Haiduci Galea Avram
Iga Petru

În satul Cristior următorii :
Jude primariu Toda Dănilă
Juraţi Hordea Iosiv
Fer Dănilă
Faur Crăciun
Pleșia Georgie
Grama Nicolae
Hurde Thoader
Haiduci Pantea Adam
Roman Thănăsie
Gornici de pădure
Turcin Adămuţi
Bonea Petruţi
Cioară Adam
Moţi Petruţi

În satul Luncoiul de Sus următorii :

Juraţi Stephan Thănăsie
În satul Scroafa următorii :
Ioan Petru
Cemată Iuon

În satul Podele următorii :

Notariu Danu Iuon
Vasii Nicolae
Lazăr Petru
Vasii Thoader

Ivan Thănăsie
Ivan Petru
Ivan Solomon
Notariu Poienariu Iuon
Haiduci Poienariu Adam
Juraţi Bîrna Petru
Poienariu Iuon
Poienariu Mitru

Jude primariu Toda Adam

Juraţi Ciudan Solomon
Juraţi Grama Pascu
Lung Grozav

Jude primariu Benea Nicolae
Suci Petru
În satul Luncoiul de Jos

Copoţi Ispas
Dudu Văsălie
Dudu Georgie
Banci Adam
Faur Toader

În satul Mesteacăn următorii :
Groza Iuon
Groza Costan
Sumedrea Pătru
Măndula Dumitru
Groza Iov
Notariu Groza Avram
Haiduci Drăgan Avram
Hărăguși Avram
Gornici de pădure
Împărat Lazăr
Vălean Thoader
Todu Iosiv

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Benea Iacob
Benea Trif
Benea Flora
Stephan Onuți
Benea Gerasim
Notariu Ivan Thoader
Haiduci Bulea Nuți
Fer Adam

În satul Ruda următorii :

Jude primariu Glava Iuon
Jurați Lupu Urs
Stephan Vasii
Mariș Jurea
Copoți Georgie
Muntean Maxim
Bocănici Georgie
Notariu Ficher Ioan
Haiduci Holda Georgie
Gornici de pădure
Faur Avramuț
Adam Nicolae
Bota Indrei
Răssiga Dumitru

În crîngul Siasuri următorii :

Jude primariu Tiui Iuon
Jurați Balta Simeon
Glava Iuon
Lasleu Adam
German Simeon
Darabanț Petru
German Văsălie
Haiduci Circof Dănilă
Gornici de pădure
Glava Andel

În crîngul Rovina următorii :

Jude primariu Groza Iuon
Jurați Oprea Flore
Oprea Thoader
Stănci Arsenie
Borza Iuon
Irimie Iuon
Demian Andel
Haiduci Groza Ioan
Gornici de pădure
Lupaș Solomon

În crîngul Bucureşti următorii :

Jude primariu Botici Avram
Jurați Tobeș Iuon
Roman Ilie
Bota Luca
Tobeș Nicolae
Irimie Văsălie
Bolta Iuon
Haiduci Popa Solomon
Gornici de pădure
Pasica Andel

În satul Cureti următorii :

Jude primariu Gilean Gavrilă
Jurați Niculae Iuon
Jurca Iuon
Almăsian Atim
Gilean Iosiv
Nistor Oprea
Cula Nicolae
Haiduci Vladu Nicolae
Thodorean Nicolae
Nicoară Iuon
Gornic de pădure
Guga Crăciun

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/1849, f. 126—127

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Inspectoratul Rușculiții
Inspector Micluța Petru

Rișculița

Jude Tănăsie Popovici
Juraţi Reşcuţia Thoma
Iuon Iovu
Reşcuţia Onuţiu
Popa Iovica
Bedeu Adam
Negrii Nicolae
Gornici Tămaş Tănăsie
Sas Georgie
Gornici de pădure
Pantea Petru
Oprişa Sîntionu

Tiuleşti

Jude Florea Ilie
Juraţi Florea Ioan
Florea Dănilă
Gaşpar Ilie
Pisău Ilie
Tăbacu Petru
Pisău Avram
Gornic de pădure
Mihuţ Ambrozie

Basarabasa

Jude Ciur Ioan
Juraţi Ienceău Marcu
Rusu Adam
Rusu Solomon
Ban Petru
Matii Pascu
Matii Onuţiu
Gornic sătesc Ciur Georgie
Gornic de pădure
Ienceău Georgie

Prăvăleni

Jude Toc Simu
Juraţi Gurban Theodor
Gurban Nicolae
Thămaşiu Onuţiu a lui Mihai
Toc Ignaţiu
Toc Sandor
Pavel Petru
Gornic sătesc Flore Georgiu
Gornici de pădure
Costea Thănăsie
Rusu Thămaşiu

Satul Ociu

Jude Ciorogar Adam
Juraţi Gornicu Adam
Ciorogar Ivan
Crişan Ilie
Crişan Adam
Crişan Theodor
Petrişor Solomon
Gornic sătesc Crişan Theodor
Gornici de pădure
Crişan Adam
Crişan Mihai

In satul Ciungani

Jude Frăţilă Petru
Juraţi Matheş Indreiu
Frăţilă Ursu
Frăţilă Thămaşiu
Oprea Nicolae
Lazăr Petru
Frăţilă Thodor
Gornic sătesc Mateş Onu
Gornici de pădure
Oprea Ioan
Frăţilă Grozav

Satul Căzăneşti

Jude Sasu Georgie
Juraţi Giula Georgie
Bodiş Iosa

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Răfilă Mihai
Răfilă Onaș
Bodiș Nicoară
Suciu Solomon
Gornic sătesc Modrea Nicolau
Gornici de pădure
Bogdan Tănăsia
Petrea Vuțiu

Satul Vața de Sus

Jude Blăgăilă Timu
Juraţi Serban Petru.
Gridișu Georgie
Căbău Dan
Neagu Theodor
Sabău Onu
Gornic sătesc Mihuț Lăpădat
Gornici de pădure
Șerban Ivan
Blăgăilă Theodor

Satul Vața de Jos

Jude Boloțiu Indrei
Juraţi Bodiș Adam
Rusu Thămașiu
Bodiș Adam a lui Vidu
Indrei Arsenie
Boloț Iovu
Rusu Iovu
Gornicul sătesc
Brișcașiu Irimie
Gornic de pădure
Brișcașiu Irimie

Satul Brotuna

Jude Voica Indreiu
Juraţi Voica Onica
Nistor Oprea
Voica Petru
Voica Ianoș
Cristian Adam
Crepcea Ion a Iovului
Gornic sătesc Voica Onu
Gornic de pădure
Voica Onuțiu

Satul Tîrnava

Jude Boldiș Onu
Juraţi Borza Thănăsie
Borza Medru
Andrecan Vidu
Telagiu Thoma
Braica Petru
Boldiș Ienoșuțiu
Gornicul satului Boldiș Petru

Satul Strîmba

Jude Vărva Onuțiu
Juraţi Pîrva Lăpădat
Farca Petru
Farca Adam
Olariu Serafim
Aaron Petru
Drăgan Petru
Gornic sătesc Farca Onu
Gornic de pădure
Buthu Petru

Satul Steia

Jude Bothoi Ignatu
Juraţi Rișculean Nicolae
Melcheșu Petru
Mițiu Pavel
Melcheșu Ilie
Melcheșu Costan
Gornic de pădure Mițiu Nicolae
Gornic sătesc Iorgoș Ioana

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/1849, f. 130—131.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

15.

(1848, Vaţa de Jos)

Buftea Petru
Buftea Nicolae

Satul Tomeşti

Jude Onciu Sofronie
Juraţi Onciu Andraş
Bulz Ignat
Herbei Solomon
Herbei Temei
Valea Giorgiu
Oncu Eucun
Gornici săteşti
Herbei Lazăr
Valea Zaharia
Gornici de pădure
Herbei Avram

Satul Poienari

Jude Bulea Lup
Juraţi Macradin Samson
Neag Ilisie
Duşian Petru
Mariş Lazăr
Mariş Pascu
Neag Nicolae
Gornici de pădure
Dusian Georgie
Mariş Sonea
Gornicul satului
Mariş Sonea

Satul Tiohești

Jude Rad Pavel
Juraţi Motan Giorgie
Motan Ilie
Poldea Giorgie
Goia Ilie
Motan Samson
Dereştean Ioan
Gornici de pădure
Răduţi Pavel
Dereştean Petru
Gornicul satului
Radu Ioan

Satu Tirnaviţa

Jude Batya Nicolae
Juraţi Nicoară Petru lui Pavel
Batya Iuonuţlu
Gornici de pădure
Nicoară Antonie
Batya Giorgiţie

Satul Obîrşa

Jude Thămaş Dănilă
Juraţi Thămaş Iuon
Mateu Iuoan
Gornicul satului
Vasiu Călan
Gornic de pădure
Tarașcu Spiridon

Satul Dobroţ

Jude Banciu Lupu
Juraţi Borza Lupu
Indreieş Giorgie
Gornicul satului
Indreieş Gozu
Gornic de pădure
Indreiaş Alexandreş

Satul Leauţ

Jude Vladu Nicolae
Juraţi Vladu Ioan
Vladu Indreiu
Banciu Indreiu
Leucian Mafteiu
Deleu Iuov
Leucian Simion a Nastei
Gornic de pădure
Leucian Giorgie
Gornicul satului
Vladu Ianoş

Satul Valea Mare

Jude Buftea Maftei
Juraţi Buftea Ambrozie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Buftea Nicolae

Satul Baldovin

Juraţi Micleu Tănăsie
Micleu Ionaş
Faur Petru a Rişti
Gornic de pădure
Faur Tănăsie
Gornicul satului
Olar Grosu

Satul Birtin

Jude Stanciu Iuosiv
Juraţi Şerb Lăpădat
Slugan Ilie
Basa Lazăr a Popii
Şerbu Fain
Musa Iovu
Micu Alexandru
Gornici de pădure
Slugan Iosiv
Basa Iosiv a Reveci
Gornicul satului
Sîrb Crăciun

Jude Haida Pascu
Juraţi Jurcuţ Dănilă
Manciu Marcu
Haida Iuon
Lăsîngu Petru
Lupu Ioan
Haida Iancu
Gornici de pădure
Blăgăilă Georgie
Petruşa Alexandru
Gornicul satului
Luca Iovu

Satul Tătăreşti

Jude Lazăr Samoilă
Juraţi Moisean Dan
Oprean Nistor
Lazăr Iacob
Manea Ursu
Oprean Ciunu
Hoţiu Dan
Gornicul satului
Oprean Iosefu
Gornic de pădure
Lazăr Dan

⟨Pe verso :⟩ Despre punerea judelor.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/1849, f. 124—125.

16.

1849 ianuarie 9, Ilia

Preaonorată administraţiune !

Fiindcă locuitorii din oraşul nostru, afară de vreo cîteva case, sînt toţi români şi veniturile de la broduri [1], cărnării (misărniţi) şi tîrguri pînă acum tot maghiari (Bornemisza Pal lui Ignati) le-au tras şi aşa oraşul nici un fond n-are, de unde, la un timp presanat, s-ar putea ajutora o trebuinţă de obşte. Aşadar, ne rugăm noi, mai în jos iscăliţii, în numele tuturora, cetăţeni din Ilia, de onorata administraţiune ca să se

[1] pod plutitor pentru traversarea apelor curgătoare
[2] sub pază administrativă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

facă o mijlocire pentru în sus-însemnat ca al remite sub pază tisturiască [2] spre binele orașului nostru.

Noi sperăm un rezultat, pe suplica aceasta, de la onorata administrațiune, cu atît mai tare că în sus anumit venit a fost de la pomeniții domni dat în arendă, care la capătul anului trecut s-au și anulat și acuma stă venitul acesta fără toată direcția.

Din nou, rugăm pentru o rezoluție folositoare urmăm.
Preaonorată administrațiune

umiliții servi
Ilia, 9 ianuarie 1849

Ioannes Orbonaș m.p. protopop
Petru Szîrbina m.p.
Mihaly Lung m.p.
Ignati Szots m.p.
Antoni Retsej m.p.
Iohann Popa jude la oraș
Petru Rațiu ritoru [3] bisericii
Damaschin Ratz

⟨Pe verso :⟩ Preaonorată administrațiune a districtului Hunedorii, umilită suplică a cetățenilor din Ilia, la Deva.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/1849, f. 2—3.

17.

1849 ianuarie 10, Deva

După acea poruncă a Înaltului General Comando [1] de dată 5 ianuarie 1849 no. 83, ca bucatele să nu fie prădate prin fierberea de vinarsu, se dă ordin, ca nimenea să nu îndrăznească a fierbe vinars de bucate, fiind lipsă în vremile de acum tulburoase cea mai mare căutare de bucate [2]. Iar cine s-ar afla, după porunca acum dată, că ar fierbe vinars din bucate va pierde vinarsu și vasele de fiert. Dumneata te vei pune cu onoratii preoți în coînțelegere, ca publicarea aceasta cît se poate mai bine să se facă, dînd relație despre publicarea făcută.

Deva, 10 ianuarie 1849

⟨Pe verso :⟩ Circular

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 4.

---

[3] orator, predicator
[1] Comandamentul militar general al Transilvaniei
[2] cereale

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

18.

1849 ianuarie 11, Abrud

Onorate domnule prefecte !

Aicea incisu[1] trimit răspunsul lui Buteanu. Te rog fă dispoziţiune la Zlatna, că aceia, precum scrie Buteanu, nu vreau a asculta. Noi, mîne dimineaţă, vom porni cătră Buceş, unde ne vom întîlni cu domnul Belecanu. De la Dobra încă n-am căpătat răspuns.

Abrud, 11-a ianuarie 1849

Ioanne Şuluţiu m.p.
tribun

Cînd vreau a pecetlui cartea, sosi şi bucurătoarea ştafetă de la Dobra, care aici incisă, grăbesc a v-o împărtăşi. Vezi cum bate Dumnezeu pe varvari. Batăr[2] de ar fi murit mai de mult Vardener[3] că Clujul nu l-ar fi reocupat varvarii. Şi de ar fi mulţumit Puchner[4] de slujbe încă în april 1848, atunci nu aveam lucru mult. Originalul cărţii lui Dobra l-am trimis la Buteanu că dînsul, precum văd, îi indicat, ca să-l mai încălzesc. Fii sănătos şi să nu ne temem de toate vînturile Cela ce se teme, în timpul de acum, nu-i vrednic de numele de român.

Şuluţiu

⟨Pe verso :⟩ Preaonoratului domn prefect Avram Iancu cu onoare, din oficiu, la Cîmpeni, Fratele căpitan din Cărpinişu, în ruptul capului, să trimită scrisoarea aceasta la domnul general Avram Iancu şi să înduce despre primirea valoşului[5] :

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara. Colecţia de documente, dosar 5/1848, f. 9, sigiliu de închidere în ceară roşie.

19.

1849 ianuarie 12, Hondol

Preaonorată administraţiune !

În urma a doua rechizitumuri[1] de către domnul prefect Buteanu, unul către domnul prefect Dobra şi altul către mine subscrisul, trimise, că din prejurul Săcărîmbului şi a Hondolului să-i trimitem o ajutorinţă

---

[1] introdus, inclus
[2] măcar
[3] *Wardener*, general austriac, împreună cu colonelul Urban a ocupat Clujul în noiembrie 1848, ca apoi să se retragă în faţa ofensivei maghiare.
[4] *Puchner, Anton*, general austriac, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, cunoscut pentru atitudinea ostilă românilor.
[5] răspunsul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în numărul a 50 de pușcași, am a face umilită înștiințare că noi și pînă acum în trei rînduri am trimis, însă fără de nici un rezultat, ca neavînd oameni povățuitori de treabă, s-au dus numai pînă la un loc și de acolo imprăștiindu-se s-au întors înapoi. Eu și acuma pun toată strădania pentru a face destulul [2] sus-lăudatelor rechizitumuri A, B, însă mă tem că toată strădania iară va fi în zadarnică. Pentru aceea aștern, prin aceasta, deodată și umilita rugare că de s-ar putea să ni se rînduiască 5 sau 6 cătane regulate, cărora mijlocindu-le plata diurnală de pe unde vom putea, să meargă ca povățuitori cu oamenii care îi vom trimite pînă la Criscior.

Mai încolo, după acclusumul aicea C. al domnului prefect Dobra, pentru a se putea imblăti [3] din stogurile Kunneștilor din Gioagiu barem o sută de ferdele [4] și a se împărți între săraci, cari în vremile acestea grele, pe lîngă că flămînzesc, se expun la primejdie și cu viața.

Fac îndoită rugare ca prin deregătoria competentă, preaonorata administrațiune să se milostivească a rîndui cele trebuincioase, așteptînd pe lîngă reîntoarcerea accluselor [5] A, B, C despre toate grațioasă înștiințare, lîngă care rămîn.

Al preaonoratei administrațiuni districtuale

umilitul serv,
Sabin Piso m. p. paroh român în
Săcărîmb și viceprefect

Hondol, 12 ianuarie 1849

〈Pe verso :〉 De la viceprefectul Legiunii Cismarusiane [6], preaonoratei Administrațiuni a măritului district al Hunedorii cu toată plecăciunea. Ex Officio, la Deva

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 7—8.

20.

1849 ianuarie 12, Deva

La rechiziția domniitale pentru grîu, ce ar fi lipsă a se impărți între săracii care slujesc patrii, din stogurile Kunneștilor, se dă ăst răspuns, că punîndu-te cu inspectorul Gioagiului în coînțelegere, suta de măsuri din grîul lui Kunn Gothard [1], după o specificație de dumneata scrisă să se deie. Iară specificația făcînd-o în dublu, una are a se tri-

[1] cereri
[2] îndestularea
[3] a treiera
[4] măsură de capacitate
[5] arexatelor
[6] nu apare în alte surse documentare
[1] *Kuun Gothard*, prim comite al comitatului Hunedoara, înlăturat din funcție prin acțiunea cetelor de sub comanda prefectului Solomon, la mijlocul lui octombrie 1848

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mite acia, alta a se ţine în lada bisericii la Geoagiu ; acclusele dumitale aci, se trimit înapoi.

12 ianuarie 1849

Domnului viceprefect Sabin Piso, în Săcărîmb

Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 9.

21.

1849 ianuarie 22, Buceş

Domnule tribun !

În urma epistolei mie mise[1] îţi trimit puşcaşii care au fost la mine din patru sate, mai rămînîndu-mi 37 de la Scărişoara. Pentru aceeea, ajutîndu-ne Dumnezeu, îmbărbătaţi-vă şi daţi pieptul cu varvarii ca să-i puteţi reîmpinge din hotarele Domniei voastre. Buceş, 22-a ianuarie 1849.

Buteanu m.p.
prefect

〈Pe verso〉 Tribunului Corcheşiu Nicolau [2], cu grabă, la Cîmpeni.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara: Colecţia de documente, dosar 5/1849, f. 11, sigiliu de închidere în ceară roşie.

22.

1849 ianuarie 24, Buceş

Frate Iance !

Fă paşi ulteriori în privinţa banilor luaţi din casa pisetală [1] din Abrud. Şi ca să putem ajuta pe fraţii de dincolo, să scriem toţi trei cu Dobra, la comitet, ca să luăm împrumutul ăla din casa clerului nostru.

Salutare frate

Buceş, 24 ianuarie 1849.

Buteanu m.p.
prefect

---

[1] trimisă

[2] *Corcheşiu, Nicolae*, tribun, este unul din tinerii intelectuali români din preajma lui Avram Iancu, care au contribuit la organizarea apărării Munţilor Apuseni şi apoi la conducerea efectivă a luptelor de apărare. S-a distins în bătălia de la Fîntînele. A participat la înmormînarea lui Avram Iancu.

[1] bani realizaţi ca urmare a schimbului de metale preţioase

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tocmai cînd ţi-am scris rîndurile acestea mi-au venit veşti că ungurii toţi din Zarand au trecut cu toată armata lor către Deva spre ajutor la ceilalţi. Încît e adevărat vom vedea.

Buteanu m.p.

(Pe verso :) De la prefectul Zarandului, domnului prefect Ambiu [2] Iancu Corvinu [3], din oficiu, la Cîmpeni, la Cărpeniş la 11 ore au sosit, Fodor [4] m.p.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara. Colecţia de documente, dosar 5/1848, f. 12 ; sigiliu de închidere în ceară roşie.

23.

1849 februarie 5, Alba Iulia

Frate Iancule,

Pentru muniţiune mă voi duce la generariu [1]. Cînd va veni caru după ea, atunci îţi voi trimite şi hîrtie. Aci îţi inclusăm o chitanţie de la Vocol, fostul comisariu de rechiziţiune [2], ca să o subscrii şi să o trimiţi îndărăpt [3] spre a-şi putea încheia ratiotiniile [4] sale, să le subştearnă comisarului de război pentru căpătarea diurnului [5], că e lipsit.

Duminică dis-de-dimineaţă au atacat ai noştri pe maghiari la Vizokna [6] şi i-au respins pînă la Miercurea, pierzînd aceştia 300 de cai în *summa summarum.* [7] Cu o pierdere foarte mare s-au retras la Sebeş rămînîndu-i numai 10 din 30 de tunuri. Vorpostul [8] lui Bem [9] s-au fost încungiurat de 5 companii de ai noştri, însă dînd armata lui Bem de ei, i-au fugărit cu putere, venindu-le un car cu muniţiune, care îi va prinde bine lui Bem că nu preare. Aci, se pare că s-ar trage către Deva, Ai noştri îi persecută. [10] Să înştiinţezi pe Buteanu, Teleki [11] şi coman-

---

[2] astfel în text
[3] aluzie la gloria lui Iancu de Hunedoara
[4] *Fodor Vasile,* tribun şi prieten a lui Avram Iancu, îşi va petrece întreaga campanie în tabăra de la Ponor pe care o şi conducea
[1] comandantul cetăţii Alba Iulia
[2] rechiziţie
[3] înapoi
[4] socotelile
[5] diurnei, retribuţiei
[6] Ocna Sibiului
[7] în total
[8] avangarda
[9] *Bem Iosef,* general, comandantul armatei revoluţionare maghiare
[10] îi urmăresc
[11] *Telechi Aviron,* viceprefect al lui Buteanu, apoi se distinge în preajma lui Avram Iancu, intervenind în lupte acolo unde era nevoie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dantele din Deva. Sassebeşul [12] arde. Lagărul lui Bălaşu [13] îi la Krako [14] a lui Prodan [15] la Stremţ. Axentiu [16] a atacat pe unguri la Blayu [17], mare succes. [18] Ţi-am tocmit un sigiliu pentru Prefectura Aurariei Gemine cu un brad în mijloc. Primissima ocaziune trimite din galbeni mai mulţi, vreo doi să ţi-l scot şi să ajungă şi pe hîrtie. Vale. [19]

Bălgrad [20], 5 februarie 1849

Iosiv Fink m.p.
vicariu

Pentru muniţiune scrie la generariu şi trimite expresu [21] harnic, că acuma nu se poate da praf şi plumb la toată tăndala care se va prezenta, ci mai de frunte.

⟨Pe verso :⟩ Domnului Avram Iancu, prefectul Legiunii Auraria Gemina, Cîmpeni.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara. Colecţia de documente, dosar 5/1848, f. 16—17.

24.

1849 februarie 10-a, Abrud

Onorate domnule prefecte !

Domnule hodnoghiu [1] Săndruca [2], în minuta aceasta sosind la mine, au spus că îi trimis curier să întoarcă batalionul lui Clocoteanu [3], în

[12] Sebeşul Săsesc, azi Sebeş

[13] *Bălaş Ioan*, viceprefect, a comandat tabăra de la Cricău care a obţinut prima victorie împotriva armatelor maghiare în încercarea acestora de a pătrunde în munţi.

[14] Cricău

[15] *Prodan Simion*, viceprefect, a fost organizatorul şi conducătorul taberei de la Măgina, mereu atacată de armata maghiară de la Aiud. În februarie 1849, din ordinul comandantului cetăţii Alba Iulia a fost arestat, fiind acuzat de incendierea Aiudului, fapt care nu a putut fi dovedit cu toate cercetările imperialilor.

[16] *Axente Sever Ioan* (1821—1906) prefectul Legiunii prima blăjană, a fost unul din iniţiatorii celei de a treia Adunări a românilor de la Blaj. În fruntea legiunii sale a participat la luptele din anii 1848—1849 pentru apărarea drepturilor poporului român. Este arestat de imperiali la 1 noiembrie 1849, refuză şi el decoraţiile acordate de împărat şi participă la înmormîntarea lui Avram Iancu, pe care îl elogiază apoi într-un articol. După Revoluţia de la 1848—1849 a fost unul din conducătorii luptei politice şi culturale a românilor din Transilvania.

[17] Blaj

[18] rău succes, fără succes

[19] fii sănătos !

[20] Alba Iulia

[21] delegat

[1] grad militar

[2] *Săndruc*, locotenent în Regimentul I românesc de graniţă, a participat la luptele din Munţii Apuseni din anii 1848—1849.

[3] *Clocoteanu*, maior, a participat la cea de a treia adunare a românilor de la Blaj şi apoi la luptele din Munţii Apuseni din anii 1848—1849

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

jurul capului, din privința aceea că Kossuth [4] și Meszáros [5] cu armată mare au sosit la Cluj și cum că vreau a năvăli pe Bălgrad, Săndruca și porni spre Zarand, dară îi de lipsă ca și noi să fim cu pază. La Deva, precum spune Săndruca, noi am pierdut din facțiunea lui Puchner. Asta a fost joi, dar vineri s-au întors lucru. Știe Dumnezeu ce va mai fi. Cu graba, mai multe nu pot scrie. Ar fi bine să ne putem înțelege, că aicea sînt multe facțiuni. De poți vino să le desfacem cu vorbe mai multe. Abrud, 10-a februarie 1849.

Ioanne Șuluțiu
tribun

⟨Pe verso⟩ Onoratului domn prefect Avram Iancu cu onoare, din oficiu, foarte cu grabă la Cîmpeni.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 18; sigiliu de închidere în ceară roșie.

25.

1849 februarie 21, Buceș

Frate Corcheș!

Planul pentru atacarea ungurilor l-am citit și la o vreme de atac am ști și noi iscodi oarece. De aceea, cum că ungurii din Zarand să aducă pe seama ungurilor din Abrud 3 sănii de puști, noi nimic nu știm. Și pe aici nici nu se poate aduce că noi foarte avem grijă, sînt picheturi în toate laturile. Ungurii sînt împărțiți prin Brad, Baia de Criș și Hălmagiu, au 5 tunuri regulate. Aceste le știm de acolo că am prins niște cocișii care au venit din Ungaria prin Hălmagiu și Baia de Criș. Tunurile cele de lemn nu vi le putem trimite că noi încă avem lipsă de ele; ți-am trimis 2 clopote și 2 căldări, lasă la Alajos să ne facă 2 tunuri ca de 3 punzi din ele. Solomon de la Deva mai toți pușcași și i-a trimis la Sibiu care se află înconjurat de unguri.

Numai fiți totdeauna gata ca la o primejdie să puteți sări odată pe la Blăjeni. Blajul e încă cuprins, în biserică și-au băgat caii. Axente nu știm unde se află. Fii sănătos.

Buceș, 21 februarie 1849

Buteanu

⟨Pe verso:⟩ De la Prefectul Zarandului, domnului tribun Nicolau Corcheș. Din oficiu. la Cîmpeni.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie, Colecție de documente, dosar 5/1848, f. 20.

[4] *Kossuth Ludovic*, președinte al Comitetului Executiv al revoluționarilor maghiari.
[5] *Meszáros*, ministrul de război maghiar

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

26.

1849 aprilie 3, Buceș

Fraților ! Ungurii au năvălit din toate părțile pe noi, astăzi arseră 2 sate, Zdrapți și Mihăileni, noi am ținut focul cu dînșii într-un ceas. Acum n-avem muniție, de nu ni-ți trimite sîntem potopiți. Trimiteți-ne praf și gloanțe și veniți în ajutorul nostru, că n-am mai mult de 100 de oameni. Scrieți-ne ce este pe acolo, mîine poate vom veni la Abrud, că numai un sat este pînă acolo.

Buceș, 3 aprilie 1849

Buteanu

⟨Pe verso⟩ Domnului prefect Sever Axente, să se trimită cu cea mai mare grabă.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 20/1849, f. 36.

27.

1849 aprilie 3, Abrud

Domnule prefecte !

Fiindcă de la domnul Axentie n-au sosit nici o scrisoare am trimis, cei doi călări, la Zlatna, scriind la Dobra că poftita înștiințare a domnului Axentie negreșit să o trimită. Buciumanilor și abrudfalvenilor prin călăreți le-am scris ca deloc [1] să se răscoale și să pornească către Dosu, precum și roșienilor ce la cea mai mică larmă să năvălească către Dealul Băieșilor. Asemenea dispozițiune am făcut și la Cărpiniș ca și dînșii, răscolindu-se, să inainte [2] către Abrud. Aicea nu se aude nici o veste spărietoare. Căpitanul Jambor [3], în seara aceasta, la 7 ore, au fost la mine spuind că ungurii din Brad s-or dus către Halmagiu și altă parte către Baia și cum că, către Deva, ar suna tunurile groaznic. Capse și cuie, mîne, la 8 ore, vă trimite Boeriu [4] precum și tunurile.

Abrud, 3-a aprilie, 11 ore noaptea 1849

Ioanne Șuluțiu
tribun

Eu toată noaptea voi patroli și orice se va întîmpla eu voi raporta. Boeriu zice că la dînsul nu sînt capse, dar cîte va fi în bolte [5] le vor trimite mîine dimineață.

---

[1] imediat
[2] înainteze
[3] *Iambor*, tribun în legiunea lui Buteanu, a condus tabăra din Buceș în lipsa lui Buteanu
[4] *Boieriu Ioan*, viceprefect și primar al Abrudului, participă la tratativele cu Dragoș și a înclinat spre înțelegere
[5] prăvălii

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨Pe verso⟩ Onoratului domn Prefect Avram Iancu cu onoare, din oficiu, la Cîmpeni.

Arh. St. Deva, Societatea de arheologie şi istorie a comitatului Hunedoara. Colecţia de documente, dosar 5/1848, f. 24.

28.

1849 aprilie 5, Deva

Frate Buteanu!

Fiţi numai cu curaj, că pe 8-ta aprilie negreşit vor intra în Zarand 2000 pe la Soimuş şi pe 6-a aprilie în Deva şi Hunedoara 12 000 cu Puchner şi Urban [1], iar pe la Braşov multe mii. Acestea sînt sigure datumuri. Aparte din acestea, vor trece Mureşul şi se vor trage către Gioagiu, unde se vor împreuna cu cei care vor merge pe la Orăştie. Eu sînt însărcinat ca să vă înştiinţez, ca (şi) pe Iancu, ca să strîngeţi, pe duminecă, lagăr din mai multe mii la Buceş şi să vă uniţi cu miliţia prin înştiinţare şi coînţelegere ca, cu toate puterile, să se nimicească inamicii, că de către Oradea îi bate Ielacici [2] cu Windischgrätz [3]. Şi să ştii că toată armata imperială a jurat că, sau vor nimici pe Bem sau vor pieri cu toţi. Leiningen [4] va trage cordon pe lîngă Mureş cu 7000. Frate, îţi spun sincer că acum trebuie să stăm cu toate puterile hotărîţi „învingere sau moarte", că toată lumea strigă asupra românilor. Vom căpăta pentru românii noştri cu venirea trupelor imperiale 10 000 de puşti care la cei mai vrednici numai se vor împărţi. Capeţi 600 de pacheturi, dar numai cu rînduială bună să le întrebuinţezi că nu sînt altele. Scrie Iancului ca pe 7 april să se strîngă lagăr barem [5] de 5—6000 la Ampoiţa, că generalul Puchner calculează pe aceea şi să nu rămînem de minciună, acum sau niciodată, trebuie să se hotărască soarta Ardealului. Eu încă pornesc azi să strîng lagăr la Mureş.

Petru Damian [6] m.p.
inspector

---

[1] *Carol Urban*, colonel, comandantul Regimentului II românesc de graniţă
[2] *Jelačič de Bužim Josip*, general şi om politic croat, adept al separării Croaţiei de Ungaria
[3] *Windischgrätz Alfred*, general austriac
[4] *Leiningen*, general austriac
[5] măcar
[6] *Demian Petru*, viceprefect în legiunea lui Petru Dobra, a condus luptele de apărare pe drumul care duce spre munţi pe calea Geoagiului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

N. B. Din porunca domnului schlos-comandant [7] să arestezi pe toți aceia care au fost în lagărul ungurilor și care sînt sub suspecție pînă la altă hotărîre.

Cetatea Deva, 5 aprilie 1849

Damian m.p.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 25.

29.

1849 aprilie 16, Abrud

Aspră ordinațiune
către tribunul Cîmpenilor Nicolae Corcheș !

Ți se comite sub cea mai grea răspundere a Domniei tale ca să scrii la toți centurionii [1] de sub tribunatul Domniei tale, ca toți oamenii de la 14 ani pînă la cele mai adînci bătrînețe, împreună cu preoții și învățătorii satului, armați cu lănci și puști să vină, sub pierderea capului, la Abrud în locul numit Țarina Abrudului, cu acea strînsă rînduială a toate puștile să vină și, niciuna, să nu rămînă acasă, sub pierderea vieții și a averilor.

Abrud, 16 aprilie 1849, la 8 ore seara
Din strînsa comisiune a prefectului Avram Iancu

Ioan Buteanu
comisionar

(Pe verso) Domnului Nicolae Corcheș, tribunul Cîmpenilor. Ex. officio. Urgent la Cîmpeni. Pe duminică, la amiază, să fiți la locul hotărît.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, dosar 5/1848, f. 27.

30.

1849 mai 15, Abrud

Domnule prefect !

Iată, aclud două epistole de la fratele Demian și de la tribunul Popp [1], din care iarăși vei putea lua în minte starea ungurilor și ce

[7] comandantul cetății
[1] Centurion, comandant de subunitate militară în armata lui Avram Iancu.
[1] *Popp Nicolae* tribun, a luptat cu succes în zona Zam în cursul lunii martie 1849

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vreau, după care vei putea plansa[2] că cum să ne orientăm şi noi. De numai aceea imi iau îndrăzneala şi eu, că rugîndu-te, ce va fi, să fie mai în grabă, pre cum vei binevoi a vedea şi din aceste epistole. Fii sănătos ! Abrud, 15 mai 1849.

Telechi m.p.
viceprefect

⟨Pe verso⟩ Domnului prefect Avram Iancu cu onoare, unde va fi.

Arh. St. Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara. Colecţie de documente, dosar 5/1848, f. 32.

31.

1849 iulie 16, Cîmpeni

Onorate domnule administratore !

Starea finanţiilor prezente mă îndatorează ca să fac următoarea întrebare ; oare şi încît s-ar putea înfiinţa din rămasele bunuri ale nobililor din Zarand acolo o casă,[1] din care să se plătească toţi care sînt puşi în oficiuri întru comitat. Răspunsul pe această a mea întrebare, cu atîta vîrtos îl aştept, pentru ca numai atunci oi putea dota pe aceia cari poartă ceva diregătorie în Zarand.

Cîmpeni, 16 iulie 1849

Iancu
prefect

⟨*Pe verso*⟩ Onoratului domn Iosif Şterca Şuluţiu, administratorul comitatului Zarand, din oficiu, la Ruşculiţia.

Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 20 ; ⟨sigiliul în ceară roşie al Prefecturii Auraria Gemina, avînd în cîmp un brad⟩.

32.

1849 noiembrie 4, Ribiţa

Către
Cezaro-regească administratură.

Proclamaciuni, înştiinţări de ale rebelilor nu se află. Investigaţiuni asupra necredincioşilor nu să pot întreprinde, fiind toţi înstrăinaţi. În

[2] astfel în text
[1] în sensul de fond bănesc

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

deregătorii se află necompromitați, știutori de limba poporului și încredințați lui. Prinderea celor la cari s-or mai afla bancnote kossuthiene, înalta voie împărătească pentru garantisarea iobăgiei șterse și despăgubirea celor prin resbel păgubiți, despăgubirea aristocraților credincioși pentru pierderea robotelor, s-au publicat. Școale nici înainte de asta or fost, iar pentru ridicarea altor aștept să se ordineze comisiuni numai pentru același scop, pre cum s-au ordinat și în alte țări.

Ribița, 4 noiembrie 1849.

Ciprian Tobiașiu m.p.
inspector în subcercul Ribiței

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 21/1849, f. 39.

33.

1849 decembrie 11, Hălmagiu

De la inspectorul regesc al subcercului Hălmagiului.

Preaonorat, domnule regesc comisariu al cercului Zarand!

În sensul ordinațiunii de la preaonorat regesc comisariat al cercului Zarand, din 5 decembrie a.c. nr. 190, mie lăsată, oficios raport; cum că în inspectoraturile mele, în prezent nu se află nici o școală populară în care fii poporului, din amîndouă inspectoraturile, ar putea impetra [1] scientiile pentru dînșii necesare. Loc de școală se află, dar cu fondul școalelor care era de suplare, [2] doi învățători cu cîte 4—500 pe an, pînă acuma nu-i dovedit la mîna mea.

Oficioasă făcînd cunoscut sînt la preaonorat regesc comisariat.

Hălmagiu, 11 decembrie.

Pre a servi promt
Moga m.p.
inpectorul regesc din subcercul Hălmagiului

⟨Pe verso⟩ De la inspectorul subcercului Hălmagiu, mult onoratului domn Niculau Nemeșu, regescului comisariu al cercului Zarand cu onoare, din oficiu, la Băița.

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 75; sigiliul de închidere inelar în ceară roșie.

[1] obține
[2] completare

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

34.

1849 decembrie 15, Hălmagiu

De la comisarul regesc al subcercului Hălmagiu,
către regescul comisariat al cercului Zarand,
Hălmagiu 15/12 1849

Cu durere trebuie să fac cunoscut cum-că, la începutul oficiului meu în subcercul acesta, să arăt un caz mare şi întristător care fu următorul :

Ieri în 15/12 1849 ţiindu-se în Hălmagiu tîrg de ţară — de numărul acelor gigantic care veniră la acelaşi — s-au ţinut şi onoraţi domni Procuratori (?) : Abraham Iancu, Ladislau Fodor şi Iosif Bologa inspector din subcercul Ciuciului, dimpreună cu mai mulţi domni şi concetăţeni împrejur pentru propria necesitate. Într-acestea s-a întîmplat către 9 ore dimineaţa, cînd domnul Iancu cum mai sus-numiţii tovarăşii săi — umbla în tîrg — dintre soldaţii aici staţionaţi, 6 înarmaţi, sub comanda unui lemnar cătănesc (?) (Zimmermann) între cele mai grabnice vîrîri printre poporul venit la tîrgul de ţară, întrebau *pe unde e Iancu şi cine îl cunoaşte ?* care numai decît fu arătat de un membru al tîrgului. Atunci soldaţii pe memoraţii domni prinzîndu-i, întru nimicire de caracter şi ameninţări fură povăriţi la centurionul aici staţionat, Fogelman. Decurionul care pe Ladislau Fodor văzindu-l nalt — în lungianii [1] tîrgului — îl loviră soldaţii cu paturile puştilor cugetînd că e Iancu, asemeni şi pe Iosif Bologa. Care întîmplare numadecît făcîndu-mi-se cunoscută, cu pasuri grabnice mă dusei la centurion, aflîndu-l în odaia sa în persoană cu captivii şi soldaţii dimpreună, puşi fiind şi dinafară 2 vigilatori [2].

La intrarea mea înlăuntru, domnul Iancu, ca unui oficial răspunzător, începu a-şi congiura [3] siluire şi vătămări, la care eu, înainte de toate, înştiinţînd pe domnul centurion despre puteri şi instrucţiuni mie date, despre susţinerea păcii, în căutarea împrăştiaţilor soldaţi, l-am rugat ca să-mi spuie, că are cevaşi ordinaţiune deschilinită spre captivarea domnilor acestora ?

La care următorul răspuns mi-au dat : cum că nu are nici n-a dat ceva ordinaţiuni spre captivarea domnilor acestora, neştiind nimica despre fapta aceasta, dealtmintrilea precum sînt înştiinţat de la captivi, mergînd ei înaintea centurionului a întrebat că au pass [4].

Întru acestea, casa numaidecît fu împrejurată de vreo 6—7 mii de români care, mai pierzînd paciinţa, strigau şi postulau eliberarea Iancului şi a celorlalţi tovarăşi. În adevăr, de mirare fu această paciinţă a naţiunii române peste sute de ani, care mult temperatului spirit a sfătuirii, care-l avu Iancu, putem mai cu seamă mulţămi, cînd disperaţiunii poporului, sincer sînt, îl auzii a afirma cum că numai un cuvînt ar fi fost de lipsă şi toate stradele Hălmagiului erau sîngeroase şi poate că cea

* Sublinierile, deşi contemporane, nu aparţin emitentului.
1 În lungul tîrgului.
2 Paznici.
3. A reclama.
4 Adeverinţă de liberă trecere.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mai mare parte a Transilvaniei era gătită spre o tristă răsculare. Prin urmare văzînd centurionul senzaţiunea cea mare a poporului *demandă ca soldaţii înarmaţi numaidecît să iasă afară.*

Iancu, sclapetul [5] care-l adusese pentru siguranţa sa, de bunăvoie îl manuă [6] soldaţilor cum fu captiv, care iarăşi îl avu în despuiere, şi ca să se poată ţine închizitiune pentru cazul întîmplat, pe captivi a-i face liberi.

După o oră, la hospiciul [7] centurionului, strînsă cătanele în prezenţa mea, a lui Iancu şi a mai multora, întrebînd soldaţii că dintr-a cui ordinaţiune au prins pe domni, numai atît se făcu lămurit că, spre captivarea memoraţilor, mai sus-numitul lemnariu i-ar fi îndemnat şi povăţuit, dar acesta n-a ştiut sau n-a vrut a învinovăţi pe nimenea cum că, din ordinaţiune, a prins pe domnii aceştia. Atunci pe lemnariu îl trimite în arest, nevăzînd noi altă satisfacţiune decît slobozirea Iancului.

Împotriva soldaţilor aici staţionaţi şi pînă acuşi mi-au venit mai multe ogialbe [8] cum că merg pe sate a căuta arme şi apoi pe locuitorii păciuiţi [9] îi vatămă şi îi silesc spre darea mai multor obiecte, dar de multe ori îi şi jefuiesc.

Hospiciurile lor dar lăsîndu-le, mai mulţi năpustesc pe un om, de unde familia împăciuită mai nu o vîrăsc [10] din casă. Mi-au venit astfel de conquerele [11] înainte-mi cum că de la mulţi oameni au luat pîini şi bani cu sila, care acestea le-am făcut cunoscute înainte onoratului centurion, la care pe toţi dojenindu-i cum că în astfel de fapte să nu se amestece promiţînd pedepse straşnice neascultătorilor *pentru astfel de abuzuri.*

Cu acea umilită rugare am poftit toate acestea a le înainta regescului comisariat ca să binevoiască înştiinţarea aceasta măritei comande districtuale a o trimite, chiar instrucţiuni a mijloci, atît pentru comisarii subcercurilor cît şi pentru modul [12] astfel staţionaţilor soldaţi, ca nici unul să nu păşească din sfera sa, *ca abuzurile să se încete şi în obiectul captivării,* pentru alinarea poporului, energioase ordinaţiuni a mijloci, sînt,

umilit serv, Wolfgang Hossu m.p.
comisar regesc al subcercului Hălmagiu.

〈Pe verso〉 De la regescul comisariat al subcercului Hălmagiu către regescul comisariat al cercului Zarand la Băiţa. Ex. officio.

Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 15/1849, f. 87—88, sigiliul aplicat în ceară roşie. Vezi Ion Ranca şi Valeriu Niţu în *Avram Iancu, Documente.* Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 76—78.

---

5 Armă albă.
6 Îl înmînă.
7 Oficiu, sediu.
8 Jalbe, plîngeri.
9 Liniştiţi.
10 Cu sensul de a scoate din casă.
11 Plîngeri.
12 Purtare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

35.

1849 decembrie 16, Hălmagiu

Mult onorate domnule subcomisar regesc !

Onorat, dumneata vei fi auzit dar, poate cu ochii vei fi văzut, tîmplarea ce s-a tîmplat ieri în tîrgul de țară al orașului nostru veniților la tîrg liber, advocatul Iancu și consoților lui, de către oarecare ostași împărătești. Cum aceștia din urmă numaidecît [ce] auziră de numele și venirea în Hălmagiu a lui *Iancu* îndată-și se însoțiră în patrulă și cercetară [cu] deamănuntul după el, unde ar fi, și aflîndu-l l-au dus ca arestat înaintea căpitanului companiei de aici.

Ce vină au făcut acești oameni noi nu știm, nici ne slobozim a hotărî, lăsînd [aceasta] celor ce se cuvine. Pe noi ne întristează aceea ce vedem a se fi lucrat și tratat împotriva drepturilor și legilor tuturor popoarelor că, tot omul, poate merge liber a-și căuta de lucrul său în orice loc, că nime nu se poate aresta ca om liber fără înainte investigare și hotărîre cum că tocma prin aceia să se întulbure pacea și liniștea, prin care ar trebui să se țină în sus ; și vatămă autoritatea dreptului orașului ce are licențe a convoca tîrg de țară, apoi convocații să fie, prin competenți, în liniște ținuți. Dar nu dimpotrivă să dea singur prilej de răscoală, *noi chiar nu știm nici din a cărui poruncă,* nici din a cărui vină s-a întîmplat așa ; destul că, de nu aveam bărbați înțelepți și de față pe domnul subcomisar, în tratarea patrulei cătănești [care] *a fost în stare a cășuna în popor groaznică turbare,* neașteptate evenimente triste din iritarea duhurilor urmate și *încă poate și [de] vărsare de sînge în urmă.*

În privința acestora, pentru înconjurarea a asemenea răutăți pentru a se lecui vătămarea făcută pe calea sa și pentru a se păzi pentru acest cerc și de aici încolo liniștea publicului, precum s-au păzit pînă acuma, ne rugăm cu toată umilința, lucrul *acesta în sus arătîndu-l a-l face cunoscut* și a ne exopera [1] pe partea noastră, în privința acestor jăluiri, *asigurarea drepturilor de la înaltele locuri* [2] grațios emanate.

Cu demisă reverință rămînînd a mult onorat Domniei tale, umiliți servi,

Szidan Arsenie, judele orașului, Mihalovitti Georgie, notar, membrii și jurații magistratului din Hălmagiu.
Hălmagiu, 16 decembrie 1849.

Rezoluție

Trista întîmplare dinlăuntrul scrisă, foarte bine am văzut-[o] și eu și este mie cunoscută ; în lucrul acesta am trimis reprezentațiune

[1] exopera — a înfăptui, a raporta
[2] Sublinierile din text deși contemporane, nu aparțin emitentului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

la competentul comisariat în care după postulatul comunității Hălmagiului, în toate am făcut rugare cîte-și aicea sînt scrise.

Hălmagiu, 16 decembrie 1849

Către :
Preaonoratul domn r[egesc] comisar al subcercului Hălmagiu.

Wolfgang Hossu

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 15/1849, f. 89—90. Vezi și Ion Ranca, Valeriu Nițu, *op. cit.*, p. 78—79.

26.

1849 decembrie 17, Hălmagiu

E. H. Wilhelm Infanterie Regiment Nr. 12
Nr. 126

Stations Commando zu Nagy Halmagy

An
Das k.k löblich Militair Districts Commando
in Carlsburg

Am 16. dieses als an dem abgehaltenen Markttage ereignete sich der Fall, dass der Zimmermann Iosef Kuczanowski der Kompagnie den hierorts am Markte befindlich geweasenen Abraham Jänk mit Zuhilfname der aus dem nächsten Qoartier genommenen Mann nebst den mit Jánk anwesenden Josef Balogi und Ladislaus Fodor, welch Lezterer ein Praktikant vom Bergbau seie soll, angehalten, und denn erst den gehorsamt Gefertigten diesen Vorfall angemeldet hat.

Nachdem der gehorsamt Gefertigte wegen Anhaltung eines dieser Individuen gar keine Weisung erhalten, der hierzu herbeigekommene hierotige Bezirk Commisair Hoszu ebenfall hierüber keine Instruktion zur Anhaltung dieser benannten Individuen zu haben, angegeben hat, zuden die Gebirgsbewohner, welche aber auf den Markte anwesend waren, sich in grosser Anzahl zusammenrotteten, — so um sich Jánk nebst seinen Genossen sogleich wieder vom gehorsamt Gefertigten in Freiheit gesetzt, — vorauf Ersterer noch beifügte, dass er auf jedesmalige Vorlade freiwillig erscheinen wird.

Da der Eingangs erwähnte Zimmermann ohne einen Befehl hierzu erhalten zu haben, diese Katastrofe herbei führte, so wurde derselbe für diese eingenmächtige Handlung — zu welcher er durch Anstiften von einiger hiesigen Insassen hierzu verleitet worden zu seie vorgab — mit 25 Stockstreich bereits bestraft.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Bei dieser Gelegenheit konnte deutlich wahrgenommen werden, welchen grossen Anhang unter den Gebirgsbewohner erwähnte Abraham Jánk zählt, denn kaum war seine Anhaltung durch den Zimmermann bewerkstelliget als sich schon Gruppen von bedeutender Anzahl von Gebirgsbewohnern bildeten, die seine Freilassung forderten.

Nachdem derselbe aber auch sogleich in Freiheit gesetzt, und ihm erklärt worden ist, dass dies sich blos aus einem Irrthum hergeleitet hat, so wurde Jánk sowohl als die ihm anhänglichen Gebirgsbewohner gänzlich zufrieden gestellt, welches sich auch ohne weitern folgen gänzlich beilegte.

Dan an diesem Tage aber Markt war, so hat sich Jánk blos einen Einer Wein daselbst angekauft.

Welches dem löblichen Militair Districts Commando hiemit gehorsamst angezeigt wird.

Nagy Halmagy am 17 Dezember 1849

Fogelmann Hauptmann

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 15/1849, f. 91. Vezi și Ion Ranca, Valeriu Nițu, *op. cit.*, p. 80—81.

Traducere

Regimentul de infanterie Wilhelm nr. 12
Nr. 126
Comandamentul stațiunii din Hălmagiu Mare

Către onoratul Comandament militar districtual cezaro-regesc din Alba Iulia

În ziua tîrgului ținut la 16 a curentei luni s-a întîmplat cazul că dulgherul din companie Josef Kuczanowski l-a arestat pe Avram Iancu cu ajutorul unui om luat din incartiruirea cea mai apropiată, împreună cu Iosif Balog și cu Ladislau Fodor care erau la un loc cu Iancu, dintre care ultimul este practicant de mine, și numai după această faptă mi-a raportat cazul subsemnatului.

Deoarece subsemnatul n-am primit nici un ordin pentru oprirea sau arestarea vreuneaia din aceste persoane, iar comisarul local cercual Hosu, care a venit aici, de asemenea n-a primit instrucțiuni pentru arestarea acestor persoane menționate, și după ce locuitorii din munți care erau prezenți în tîrg se adunau în număr mare, subsemnatul l-am pus în libertate pe Iancu și pe soții săi, după care primul a mai adăugat că la fiecare chemare se va prezenta de bunăvoie.

Deoarece dulgherul amintit la început, fără a fi primit vreun ordin, a pricinuit această catastrofă, sus-numitul, pentru această faptă samavolnică, la care a declarat că a fost îndemnat de către unii locuitori de aici, a fost pedepsit deja cu 25 lovituri de bită.

Cu această ocazie s-a putut constata, în mod evident, de ce trecere mare se bucură în fața locuitorilor din munți numitul Avram Iancu deoarece de abia a avut loc arestarea sa de către lemnar și s-au format

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

imediat grupuri mai mari de locuitori din munți care cereau eliberarea lui.

După ce însă aceasta s-a întîmplat numai din eroare, la care atît Iancu cît și locuitorii din munți atașați lui, s-au declarat cu totul mulțumiți și fără nici o altă urmare chestiunea s-a aranjat.

Deoarece în această zi era însă tîrg, Iancu și-a cumpărat numai o găleată de vin.

Ceea ce se raportează cu supunere prin aceasta, onoratului comandament militar districtual.

Hălmagiu Mare, la 17 decembrie 1849.

(ss) Fogelmann căpitan

37.

1849 decembrie 27, Baia de Criș

Instrumentum !

Despre transpunerea actelor oficioase și banilor publici prin fostul inspector al Vații, către regesc comisar din Subcercul Ribiții, în 27 decembrie a.c. săvîrșită.

1. Protocol nu-i.

2. Concepturi [1] nu sînt, almintrelea relațiunile către comisariatul regesc cercual în scris sînt și așternute. Ordinațiunile la popor sînt verbaliter spuse.

3. Ordinațiunile fostei administrațiuni din Zarand sub nr. 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 90, 97, 100, 101, 102, 103, 105, 107.

5. Bani publici nu sînt.

Dat în Baia de Criș, 27 decembrie 1849.

Basilie Papp m.p.
Iosephus Șterca Șuluțiu m.p.

Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dosar 22/1849, f. 107 ; două sigilii în ceară roșie, aparținînd lui Basilie Papp și lui Iosif Șterca Șuluțiu.

38.

1849 decembrie 31, Baia de Criș

Onorat cezaro-regesc comisariat cercual !

Ordinațiunilor de la slăvita comandă districtuală din 11 noiembrie a.c. nr. 627 și din 10 decembrie a.c. nr. 1178, aceea a onoratului regesc

[1] concepte

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

comisariat cercual din 21 decembrie a.c. nr. 456 a face destul îndatorîndu-mă, cu umilință sustern protocolul fostei administraturi a Zarandului cu acea devotată declarațiune : că aceeași adiministratură de tot cuprinsă fiind cu eradicarea anarhiei ce între poporul acestui ținut prin rebeli mai de tot devastat și la disperație adus, se născuse, nu pot toate lucrările sale în protocol a le consigna, mai ales în timpul acela ; cînd pe lîngă scrisa greutate, trebuia să poarte nu puțină grijă de rebeli, care de mai multe laturi cu nouă năvălire amenințau Zarandul, ba încă și erau asediați în partea cea mai aproape de către Ungaria fără a fi silite cele mai numeroase obiecte b.m. [1] a le supăra, mai însemnat cuprinzîndu-se cu restituirea bonurilor, ce unul de la altul, sub timpul rebelilor și după ieșirea lor cîtva vreme fără ocîrmuire rămasă cu violentă ocupare, așișjderea și cu adunarea bucatelor și fînului acestora.

De la regescul comisariat al subcercului Ribița.
Baia de Criș, 31 decembrie 1849

Joseph Șterca Șuluțiu [2]
Regesc comisar subcercual

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Baia de Criș, dosar 17/1850, f. 1.

39.

1849 decembrie, Hălmagiu

Mărită Cezaro Regească Comandă !

Fie-mi iertat despre insumi a descoperi cum că în cercul Zarandului io sînt unicul despre care se poate zice că în timpul revoluției trecute am dat cele mai însemnate dovezi de fidelitate și alipire către înălțatul monarh, păzind cu statornicie credința-mi, fatigînd, [1] luptînd, strigînd și succurînd [2] celor credincioși înălțimii sale în defuncțiile lor și manuducînd pe poporul la asemenea însușiri în adevăratul înțeles al emanatelor porunci și benigne [3] decrete împărătești, despre care adevăr, dacă mi se va demanda [4], îmi voi procura dovezi.

Însă mai este altul, întreg toți de orice rang și condițiune, locuitori ai acestui cerc, care aficții [5], necazuri și daune, afară de însăși ora morții să fi suferit, precum și eu pe care insurgenții maghiari mă persecutară [6]

---

[1] Astfel în text.
[2] *Șuluțiu-Sterca, Iosif* (1827—1911, n. Cîmpeni), publicist și om politic. Membru al conducerii Partidului Național Român din Transilvania. Președinte al băncii „Albina" și vicepreședinte al asociației culturale „Astra". A scris o biografie a lui Avram Iancu.

[1] insistînd, ostenind
[2] ajutînd
[3] binevoitoare
[4] dacă mi se va încredința, dacă mi se va cere
[5] afectări
[6] urmăriră

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pînă la fugă, mă spoliară de toate averile, mă prădară de mijloacele vieţii, abia scăpînd cu viaţa, mă arestară, cu un cuvînt, scăpînd cu viaţa, de toate m-au lipsit, din edificiuri şi alte, de un pătrariu de secul spre susţinerea fiilor procurate şi nici cu zece mii fiorini argint de ajuns estimate bunuri, numai ruine şi cenuşe aflînd. Aceasta încă se poate dovedi.

Întru acestea totuşi, nepoftind bunul altuia, am fost în tot locui, în tot timpul îndestulit cu mizera mea soartă. În contra acestui adevăr nu se va putea dovedi.

Drept care, motivuri, în privinţa fidelităţii, luptei şi întreprinselor defuncţiuni mai înainte înşirate, mă rog de mărita comandă districtuală, ca să se îndure, a arăta acele fapte ale mele la înaltele locuri pentu obţinerea graţioasei cezaro-regeşti rezoluţiuni. În privinţa daunelor şi a despăgubirii acelora voi fi mîngîiat cu împlinirea apromiselor în înaltele ordinaţiuni. Da în privinţa mizeritatei adusă soarti-mi, în care mă aflu, de toate cele avute lipsit, ba nici cu salariu prevăzut, cu cea mai adîncă plecăciune şi reverenţie, mă rog, ca să se îndure mărita comandă districtuală a-mi ordina sau a mijloci ordinarea oricărui subsidiu [7] de ajutorinţă spre ţinerea vieţii şi restaurarea dezolatei sorţi.

Totdeauna, cu umilinţă şi supunere, rămînînd a măritei comande districtuale prea umilit şi totdeauna credincios supus

Ioanne Moga m.p.
greco-catolic paroh al Nagy Hălmagiului

⟨Pe verso⟩ Cătră mărita comandă cezaro-regească a districtului Alba Carolina aşternută umilită suplică a celui înlăuntru scris.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 22/ 1849, f. 115—116.

40.

1850 ianuarie 26, Băiţa

Onorat cezaro-regesc comisariat cercular !

În numele Scaunului Magistratual al Băii de Criş, cu mai multora subscriere, dar tot de mîna notarului Joseph Kis făcută, mi s-a prezentat o provocare, în care sînt tras la dare de seamă, cu ce putere opresc eu execuţiile lăudatului scaun ? Care provocare, onoratului regesc comisariat, cu acea umilită declaraţiune o subştern spre părintească determinare : cum că lăudatul scaun magistratual, stînd [1] din nişte indivizi, nu jurişti, ba încă şi fără praxă [2], săvîrşesc execuţia legilor stătătoare, şi

[7] ajutor
[1] fiind alcătuit
[2] practică

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mintei sănătoase nepotrivite, altmintrilea causanşilor [3] pricinuiesc speze aşa de mari, cît litij substratum [4] ele trec îndoit şi treit [5], că oarba lor lucrare m-au îndatorat a opri toate execuţiile de la ei menite, pînă cauza fieşcăruia nu se va cerceta şi prin mine.

Eu socot spre aceeaşi lucrare, fusei dator din oficiul mie încredinţat, că dacă nu am făcut bine, mă rog, de onoratul regesc comisariat cercular, să milostivească a mă face cert, [6] precum şi despre aceea: oare este sub jurisdicţiunea mea lăudatul magistrat, au ba? Şi de astăzi înainte mă pot mesteca [7] în negoţiile politice şi judiciale a acelui oraş, au nu?

Băiţa 26 ianuarie 1850

Ioseph Şterca Şuluţiu
Regesc comisar subcercular

⟨Pe verso⟩ De la Comisariatul regesc. Subcercul Ribiţei.
Onoratului cezaro-regesc comisariat cercular Baia de Criş, la Băiţa.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Baia de Criş, dosar 2/1850, f. 6.

41.

1850 martie 20, Tămăşasa

Bartsai Susanna Eperjesi Ignatznö aus Szászváros klagt dass die Tamástelkeer Selleren ihr keine Robotendienste leisten wollen.

An das k.k. Unterbezirks Commissariat
in Loco.

Beiliegende Beschwerde der Bartsai Susanna Eperjesi Ignatznö wegen Weigerung der Tamastelkeer Selleren von Robotendienstleistung, wird dem k.k. Unterbezirks Commissariat mit dem Bedeuten zugestellt, auf Grundlage des unter diesämtlichen Zahl 866/1850 vom 6-ten März mitgeteillten Erhenbungs Instrumentei, in dieser Angelegenheit *nochmale* [1] die genaueste Erhebung zu pflegen, und je nach dem Befunde mit der strengsten Rücksicht auf die mittelst diesseitiger Weisung vom 26- ten vorlaufene Monat Zahl 1254 hinausgegebenen hohen Gubernial Kundmachung entsprechenden das Amt zu handeln.

Pipos. 18/3. Accludatur Exhibitum.
Abgeschrieben 20/3 1850. Kiss.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva, dosar 12/1850, f. 6.

[3] căuzaşilor
[4] obiectul litigiului
[5] întreit
[6] a-mi clarifica
[7] amesteca

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

1850 martie 20, Tămășasa

Bartsai Suzana soția lui Eperjesi Ignatz din Orăștie se plînge că jelerii din Tămășasa nu mai vor să-i presteze robota.

Către Comisariatul subcercual cezaro-regesc.

Loco.

La alăturata plîngere a Suzanei Bartsai soția lui Eperjesi Ignatz din Orăștie referitoare la refuzul jelerilor din Tămășasa de a mai presta robota, Comisariatul subcercual cezaro-regesc a dat îndrumarea ca, în temeiul procedurii de anchetă din 6 martie comunicată cu nr. oficial 866/1850, să se facă încă o dată o anchetă exactă și ținînd seama cu strictețe de ordinul din 26 a lunii precedente cu nr. 1254 emanat din înalta publicație gubernială, instanța să procedeze corespunzător.

Pipos. 18/3. Accludatur Exhibitum

Transcris 20/3 1850. Kiss.

42.

K. K. Kriegsgericht zu Pest
Ad n-ro : 498

An das löbliche k. k. Militair-Districts-Commando
zu Hermanstadt

Euthim Murgu gewesener Landtags Deputirter von Lugos, der dem Rebellen Konvente in Debreczin auch nach dem hochverrätherischen Beschlusse von 14-te April 1849 noch beiwohnte, und in früherer Zeit grosse Popularität bei den Wallachen des Banats genoss, hat seinem Geständnisse nach am 28- te Juli 1849 in Szegedin von den ungarischen Minister Szemere den Antrag erhalten, als Regirungs-Commissär nach Siebenbürgen zu gehen, um bei dem Wallachenführer Janku die Einstellung der Feindfeltigkeiten gegen die Ungarn zu vermitteln, welche Mission er jedoch abgelehnt haben will. Demnach ist er in der ersten Hälfte des Monats August 1849 angeblich bloss zum Scheine nach Siebenbürgen gereist, will aber bloss bis Jllye an der Maros gekommen sein, wo er bei dem dortigen Erzpriester ihm unbekannten Nahmens einkehrte, über die Stimmung der Wallachen unter Jankus Führung Erkundigung einzog, und von dem Erzpriester auch den in Abschrift beilieg-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

enden von Janku an einen gewissen Floresku geschriebenen Zettel erhielt, zum Beweise, dass der Zugang zu Janku freistehe. Er aber ist, weil er angeblich gehört haben will, dass Lugos bereits von kaiserliche Truppen besezt sei, auf Umwegen dahin zurückgekehrt, wo er auf einem Hausboden verstekt am 22-te August 1849 verhaftet wurde.

Da zu eben der Zeit, als Murgu in Jllye war, der Rückzug der ungarischen Armen unter General Bem vom Krassoer Komitate nach Deva und in die Türkei stattfand, Murgu auch unter Weges zweimal in Facset und Muncsel angeblich bloss zufällig mit General Bem zusammen getroffen ist, sonach der Verdacht ensteht, dass diese Reise des Murgu nach Siebenbürgen dennoch im Interresse der ungarischen Rebellen unternommen worden sei: so hat man die Ehre, das löbliche Districts- Kommando dienstfreundlich zu ersuchen, die gerichtliche und wenn kein Bedenken obwaltet, auch eidliche Vernehmung des Erzpriesters zu Jllye über folgende Tragepunkte veranlassen wollen.

1. Ob und wie lange Euthym Murgu um die Mitte August 1849 zur Zeit des Rückzuges der Armen des Generals Bem sich bei ihm aufgehalten habe?

2. Was Murgu über den Zweck keiner damaligen Reise mit ihm gesprochen habe?

3. Ob er den beiliegende an Floresku gerichteten Zettel des Janku dem Murgu übergeben habe? Wer dieser Floresku sei, und was es mit diesem Zettel für ein Bewandtnis habe?

4. Ob Murgu damals und auf welche Weise im Interesse der auf den Rückzuge befindlichen Insurgentenarmen gewirkt habe, und in welche Verbindung Murgu mit dem Insurgenten-General Bem gestanden sei. Sollten zu Jllye oder in der Umgegend etwa noch andere glaubwürdige Zeugen vorhanden sein, welche über den Tragegegenstand verlässliche Auskunft ertheilen könnten, so bittet man auch diese eidlich darüber vernehmen zu lassen, und die aufgenommenen Protokolle gefälligst diesem k. k. Kriegs-Gerichte mit thunlichster Beschleunigung zumitteln zu wollen.

Pest am 23-te März 1850.

Michalowski m.p.
Oberst-Lieutenant

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 15/1850, f. 56—57.

Traducere

1850 martie 23, Pesta

Tribunalul militar cezaro-regesc
din Pesta
La nr. 498

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Către onoratul Comandament cezaro-regesc
al districtului militar

la Sibiu

Eftimie Murgu [1], fostul deputat al dietei din Lugoj care conform decretului de înaltă trădare din 14 aprilie 1849 a fost prezent și în adunarea rebelilor din Debrețin, iar mai înainte, se bucurase de o mare popularitate la românii din Banat, a primit, după mărturisirea sa, însărcinarea din partea ministrului maghiar Szemere ca, după 28 iulie 1849, în calitate de comisar guvernamental, să intervină pe lîngă Iancu, conducătorul românilor, pentru a înceta ostilitățile împotriva Ungariei, care misiune el a vrut să o refuze. Totuși, după cum se spune, în prima jumătate a lunii august 1849, el a călătorit singur spre Transilvania și a sosit la Ilia Mureșană unde a poposit la protopopul de acolo al cărui nume este necunoscut, informîndu-se asupra stării de spirit a românilor sub conducerea lui Iancu obținînd, totodată, de la protopop un bilet scris de Iancu către un oarecare Florescu [2] ca dovadă că intrarea la Iancu e liberă, bilet anexat în copie [3]. Deși, după cum lasă el să se înțeleagă, Lugojul fusese deja ocupat de trupele imperiale, el s-a întors pe căi lăturalnice acolo și s-a ascuns într-o casă de unde a fost arestat la 22 august 1849.

Dar tocmai în vremea cînd Murgu era la Ilia avea loc retragerea trupelor maghiare, sub comanda generalului Bem, din comitatul Caraș spre Deva și Turcia [4], Murgu s-a întîlnit întîmplător, a doua oară, cu generalul Bem la Făget și Muncel, ceea ce duce la bănuiala că această călătorie a lui Murgu în Transilvania ar fi fost făcută în interesul rebelilor maghiari. Așadar, se are onoarea de a cere onoratului comandament districtual, ca serviciu prietenesc, să binevoiască, dacă e legal și nu există nici o piedică, să ceară protopopului din Ilia să răspundă la următoarele puncte în cadrul unei audieri sub jurămînt :

1 Dacă l-a ținut la el pe Eftimie Murgu la mijlocul lunii august 1849 în timpul retragerii armatei generalului Bem și cît timp ?

2 Ce a vorbit cu Murgu despre scopul călătoriei sale de atunci ?

3 Dacă el a dat lui Murgu biletul lui Iancu către Florescu. Cine ar fi acest Florescu și pentru ce scop are acest bilet ?

4 Dacă Murgu a acționat atunci în interesul armatei insurgenților aflată în retragere și în ce relații se afla Murgu cu generalul insurgent Bem. Trebuie să existe în Ilia sau în împrejurimi și altcineva care ar

---

[1] *Murgu, Eftimie* (1805—1870, n. Rudăria, jud. Caraș-Severin), democrat-revoluționar român. Profesor la Iași și la București (1834—1840). Participant la mișcarea revoluționară din 1840 din Țara Românească. Conducător al revoluției de la 1848—1849 din Banat. Deputat în Parlamentul de la Budapesta, s-a situat în aripa radicală a Revoluției de la 1848—1849.

[2] Este vorba de *C. G. Florescu*, revoluționar muntean, participant la conferința de la Zlatna din 19 și 20 ianuarie 1849, alături de Avram Iancu, Ioan Buteanu și Petre Dobra.

[3] Anexa nu s-a păstrat.

[4] Autorul ordinului se referă de fapt la Țara Românească, considerînd, eronat, că aceasta ar face parte din Imperiul otoman, de aceea folosește termenul de Turcia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

putea da informații demne de crezare asupra punctelor cerute, așa că și acesta să fie audiat sub prestare de jurămînt și toate acestea să fie consemnate într-un protocol care să fie expediat la cezaro-regescul tribunal de război cu cea mai mare grabă.

Pesta la 23 martie 1850

Michalowski m. p.
Locotenent-colonel

43.

1850 iunie 10, Vaidei

Preacinstitului cezaro-regesc Comisariat

Iată, eu mai din jos umilit subscrisul am stăpînit puțintica de moșie de douăzeci de ani în pace, și cînd ni s-a dat libertatea, nu mi-a stat înainte nici cu o impotență [1]. Însă acuma la conscrierea dării, domnul acela, la care facem robote pentru moșie (adică Manasie Vitan din Băești) cu ce decret a stat înaintea domnilor ai conscrierii dării, nu știu. Așa încît s-a scris moșia la acela la care robota am făcut, pînă la libertate, în toată săptămîna și pentru care eu (batăr [2] că nu a fost pusă în foaie [3] la mine, doar la părtașul meu Andrei Bogdan) totuși birul sau darea, forșponturile [4], aruncurile [5] și alte poveri ce veneau sau vin acuma, eu le-am împlinit sau le împlinesc și acuma pentru puțintica aceea de moșie, precum arăta cu testimonium alăturat lîngă rugare, de la căpetenia satului, cum că eu toate le-am împlinit și acuma le împlinesc.

Așa mă rog de preacinstitul cezaro-regesc Comisariat, ca să se milostivească a privi la rugarea mea, ca să nu fiu izgonit din pămîntul care pînă acuma l-am stăpînit și ca să trăiesc și eu cu ceilalți părtași.

Prin care, cu inima întreagă, așteptînd dorita mîngîiere, sînt al preacinstitului cezaro-regesc Comisariat, umilit și aplecat,

Ionn Sztenile
provizor din Vaidei

Vaidei, în 10 Iunie 1850

〈Pe verso〉 La preacinstitul cezaro-regesc Comisariat al subcercului Rîu Bărbat, umilita rugare a celui dinlăuntru subscris.

Testimonium

Prin care noi, subscrișii, oameni și căpetenia satului Vaidei dăm aceasta la cinstitul cezaro-regesc Comisariat al subcercului Rîu Bărbat, cum că Ionn Sztenile din satul nostru Vaidei, stăpînește moșia de douăzeci de ani, cu slujbe la domnul său, ce fieștecare, robotari ce eram

---

[1] întîmpinare
[2] măcar
[3] registru de impunere
[4] cărăușie
[5] dări

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pînă la libertate, şi fiindcă puţintica moşie îi ruptă dintr-altă moşie întreagă, ce îi pusă tot într-un loc la dare, şi Ionn Sztenile darea, aruncurile, forşponturile şi altele pe atitea da omeneşte. La care noi subscrişii, Ion Radony birău, Oprian Radony, Nysztor Denesk, Ignat Turk, Georgie Kalote, Petru Bodesk, Kosztandin Biltean, Georgie Mann, Ştefan Sztenile, Ştefan Biltean, Sztaiku Biltean şi Pantilie Dragote dăm adeverinţă, de lipsă fiind, şi prin jurămînt vom arăta, cum că Ionn Sztenile a stăpînit moşia cu robote pînă la libertate, darea, aruncurile şi altele le-a împlinit şi le împlineşte şi pe cale dreaptă i se cade moşia lui.

Despre a căror spuneri adeveresc eu în iscălitura numelui.

Borra Ioan, notar

Coroeşti, 10 Iunie 1850

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Haţeg, Subcercul Pui, dosar 16/1850, f. 1—2.

44.

1851 aprilie 4, Hărău

Preacinstită Administraţie !

Noi, locuitori din comunitatea Hărăului, mai din jos scrişi, dăm această plingere preacinstitei Administraţii a Devii, despre aceea cum că noi am fost jeleri numiţi pînă în ştersul slujbelor (mai înainte, pînă a nu fi slobozenia). Dară slujbă am făcut iobăgească ? Încă cît au vrut să ne mîne, mai mult decît ne-a fost ruptoarea şi muierească, la ce au avut lipsă atunci ne-au chemat ? Şi am fost siliţi să mergem, că altmintrilea nu era bine cu noi. Iară noi dacă vroiam să ieşim din căşi, atunci nu puteam, că nu ne slobozeau, fiindcă eram aşezaţi cu temei. Şi aveam făcute sălaşuri şi pometuri pe acel pămînt pe care îl numesc dinşii alodial. Şi noi cu mare necaz le-am făcut slujbe şi altele ce au cerut de la noi. Am fost siliţi să le dăm ca şi iobagi. Şi iată acuma iarăşi ne silesc să le facem slujbe ca şi mai nainte.

Umiliţi ne rugăm preacinstitei Administraţii de aceasta, cum putem face noi mai multe slujbe ? Că încă noi nu am înţeles că să se facă pe oareundeva slujbe. Încă şi din Publicarea Gubernială din 10 Ianuarie 1850 am înţeles că, unii ca aceia, să nu mai facă slujbe, care au făcut slujbe ca şi iobagi şi sînt cu temei aşezaţi cum sîntem şi noi. Că unii sîntem de 30, 40 de ani în case şi avem sălaşuri făcute de noi, pometuri şi altele ca şi iobagii, precum şi slujba am făcut-o iobăgească. Şi acum fiind ştearsă slujba unor jeleri ca aceia pomeniţi mai sus, socotim că şi noi vom fi scutiţi de slujbe. Şi cu adîncă plecăciune ne rugăm

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de preacinstita Administrație a ne lua această rugare în sus, fiindcă unii din noi am avut și mărturisire că peste opt zile să ieșim din case.

Și așteptînd o milostivă rezoluțiune, sîntem ai preacinstitei Administrații aplecate slugi.

Ion Albu
Mihali Căplan
Mihali Lobonț
Ion Cismaș
George Cismaș
Nicolae Josan
Ion Josan

〈Pe verso〉 Expedit am 26/4 1851. Umilită rugare, mult cinstitei Administrații a Bezircului Devii, cu adîncă plecăciune, a celor din lăuntru scrișii, din comunitatea Hărăului.

Wird dem k. k. Unterbezirk Amt zu Nagy Rapolt mit Bezug auf den hierämtlichen Auftrag von heutigen Tage, Zahl 2330, zur Benützung und Berücksichtigung bei der diesfältigen Erhebung zu gestellt.

Vom k. k. Bezirk Amt
Deva am 3-e May 1851

Strohmayer [1]

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Districtul Militar Alba, dosar 34/1851, f. 241—242.

45.

1851 iulie 22, Hărău

Serenissime domine princeps et gubernator !
Domine nobis gratiosissime !

Mai jos subscrișii, de cînd ne-am pomenit noi, părinții, moșii și strămoșii noștri, ne-am pomenit făcînd slujba, robota, la posesorii din Hărău, cărora, ca iobagi le-am făcut o zi în săptămînă de lucru, peste anul întreg, 52 de zile, cu mîncarea noastră. Afară de aceste zile, slujba la secere, la cules de cînepă și la cules de cucuruz nu ni s-a știut ; muierile noastre au fost silite la melițatul cînepii, la tors, la cernutul grîului și la cules de mazăre, la băgatul cînepii în apă și la scosul din apă și la țesut. Și acestea toate neluate în sus. [1] Acuma s-au sculat posesorii maghiari de aici asupra noastră să ne caute de jeleri (inquilini), să

[1] Cu referire la ordinul oficial din această zi, cu nr. 2330, cererea se va înainta oficiului subcercual cezaro-regesc din Rapoltul Mare luînd în considerare cele din ordin privind ancheta în această chestiune.
De la oficiul cercual cezaro-regesc,
Deva la 3 mai 1851
Strohmayer
[1] Cu sensul de neluate în seamă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

le facem slujbe sau să ieşim de pe moşie şi din căşi ; de vreme ce noi *a memoria humana*[2] ne-am pomenit ca iobagi, făcînd posesorilor de aici robota, după puţintica de moşie ce am ţinut, o zi în săptămînă, fără de lucrul muierilor noastre cel nesocotit la slujbe, precum am înşirat mai sus, ca oameni cu sălaşuri, cu grădini închise şi pometuri, şi greutăţilor publice supuşi, serenităţii *vestrae*[3], cu lacrimi ne rugăm se milostivească, cu ochi părinteşti, a căuta spre noi şi graţios a ordina ca, posesorii de aici ca nişte rebeli mari ce or fost în vremea revoluţiei, pe care în vremea sa îi vom şi arăta, după *patrocinaţie*,[4] fără dreptate pe noi, din moşiile noastre cele vechi, să nu ne *exturbe*[5], fără să fim şi noi şi dînşii îndreptaţi la scaunul de judecată, pînă cînd cerem să avem pace şi linişte. Mai încolo, aşteptînd graţioasa ordinaţiune, rămînem ai serenităţii *vestrae* umiliţi servi.

Lobonţiu Mihai Senior
Hurbariu Ion

Josan Georgie
Albu Alexandru
Lobonţiu Cula
Herejan Georgie
Pojenari Petru

Pescariu Georgie
Cismaş Ion
Popa Cula
Albu Dumitru
Albu Ion
şi ceilalţi locuitori în Hărău

⟨Pe verso⟩ In 22. July 1851,
N. 17528
M.C.G.

Serenitatei Suae, Principele Carol de Schwarzenberg, domnului gubernator c. r. civil şi militar în Transilvania, cu cea mai profundă veneraţiune, umilita suplică a dinlăuntru subscrişilor.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva, dosar 36/1851, f. 108—109.

46.

1851 iulie 30, Hărău

Preaonorat cezaro-regesc District Comando !

În zilele trecute am aşternut o suplică serenităţii sale, principele gubernator, Carol de Schwarzenberg, cu trecere în jos pe la Deva, adică în 5 iulie a. c., în care suplică ne-am arătat greutăţile cu care ne asupresc foştii nemeşi, cei de cîte o casă, de aici din Hărău ; ca pe vreo

[2] După memoria omenească, de cînd ne aducem aminte.
[3] Voastre.
[4] După dreptate.
[5] A alunga.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

50 de familii, vrînd prin mișelie să ne aibe și să ne țină de jeleri. Noi să le fim jeleri nicidecît nu ne ținem, fiindcă noi am fost robotași, nu curtenii lor, oameni care am făcut slujbă iobăgească și am purtat toate greutățile de obște (onera publica).

De vreme ce domnul administrator Strohmayer, dimpreună cu comisarul de subcerc, care mai înainte ne apăra drepturile noastre, acuma foarte tare stau în partea nemeșilor celor de o casă din Hărău, pe noi cu amenințări îngrozindu-ne și altele, preaonoratului cezaro-regesc District Comando cu plecăciune ne rugăm să se milostivească a ordina, ca pînă ne va ieși suplica de la Serenitatea sa, de domnul administrator și de către subcomisar să nu fim asupriți atîta mulțime de oameni ; și cu atîta mai vîrtos, că noi, în privința aceasta, ne oprim pe scaunul de judecată. Mai încolo, așteptînd *cordigna* ordinațiune, rămînem ai preaonoratului cezaro-regesc District Comando umiliți servi.

În 30-a iulie 1851

Lobonț Nicolae
Albu Ion
Albu Dumitru
Hereian George
Lobonț Mihai
Albu Alexandru
Lobonț Ion
Josan George
Neda Ion
Albu Petru
Căstigu Ion
Castigu George
Popa Cula
Lobonț Nicolae junior
Senleștean Alexandru
Păpuc Alexandru

Locuitori în satul Hărău în numele tuturora celorlalți.

〈Pe verso〉 Preaonoratul cezaro-regesc District Comando al Albei de-Jos, cu toată onoarea, umilita suplică a dinlăuntru subscrișilor.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Districtul Militar Alba, dosar 34/1851, f. 234—265.

[1] potrivită.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

47.

1851 august 19, Deva

Protocoll

Welches auf die Klage des Herrn Grafen Ludwig Gyulai gegen mehrere Maros Nemethier Innwohner wegen unentgeltlicher Benutzung von Grundstücken aufgenommen wurde

Deva am 19-te August 1851
durch den Gefertigten.

Der Herr Graf Ludwig Gyulai aus Maros Nemethi klagt dass die Maros Nemether Innwohner Manye Koszta, Blahs Petru, Petrez Nutz, Kornye Nikulaj, Ratz Jonn, Petrutz Mihaille, Nikulaj und Josziff Ratz, Fugats Alexandru, Moldovan Tanasze, Petregan Szimedru, Mihaille Dumitru, Rele Petruz, Fekete Alexandru, Pintje Mihaly, Bosan Szimjionn, Toma Petruz, Süto Nisztor in Grundstücke von ihm benützen für welche sie keine Steure zahlen, dass sie folglich Sellern und nicht Jobagyen gewesen sind, und hiefür nichts leisten wollen; er bittet sie von die diesjährigen Fechsung die Hälfte zahlen zu lassen und sie für Zukunft von seinem Grunde wegzuweisen.

Die Beklagten werden vorgerufen und befragt:

Ad specialia

§ 1.

Warum wollen sie dem Herrn Grafen Gyulai Lajos für die Benützung seiner Grundstücke nichts leisten?

Ad 1.

Wir zahlen für diesen Grund die Steure und können also nicht auch dem Grundhernn dafür Dienste leisten.

§ 2.

Vor Freigebung der Robotten haben sie aber für diese Grund, laut eingesehener Steuer-Tabelle, keine Steuern gezahlt, warum haben sie diese Steuern nach Freigebung der Robotten auf sich schreiben lassen?

Ad 2.

Wir wissen nicht warum wir vor Freigebung der Robotten von der Steuer befreit waren und nach dem Jahr 1848 schrieb sie der Herr Steuer Assistent mit den Ortsältesten ohne unser Zuthun auf uns.

§. 3.

Denn sie vor Freigebung der Robotten keine Steuern gezahlt haben so sind sie nicht Jobagyen, sondern Sellern gewesen und haben also auch in Zukunft dem Grundherrn für die Benützung seines Grundes etwa zu leisten; wollen sie dieses tun?

Ad 3.

Ich bin nicht Seller gewesen und will nichts leisten.

Manye Koszta
desselbe sagt:

Blahs Petru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Petrez Nutz
Ratz Jonn
Ratz Petruz
Fugats Alexandru
Süto Nikulaj
Mihailla Revekka lui Dumitru
Rele Petruz
Pintje Mihaly
Boszan Simjonn

Namensfertiger
Wendel m. p.

Somit wird das Protocoll mit dem Bemerken geschlossen dass sich Petrugan Szimedru, Tanaisze Moldovan, Kornya Nikulai und Fekete Alexandru (Brîndusa) wegen Benützung herschaftlicher Grundstücke mit die Grundherrschaft vergleichen wollen und dass diejenigen welche dieses nicht tun wollen, nachmals auf in Ungerechtigkeit ihres Verlangens, umsonst auf herrschaftlichem Grunde zu nehmen und denselben zu benützen, und auf die hohen Gouvernement Verordnungen vornach diejenigen welche vor Freigebung der Robotten keine Grundsteuern entrichtet haben- mithin Sellern waren- die Herrschaft für Benützung ihres Grundes etwas zu leisten verpflichtet sind- aufmerksam gemacht wurden. Dieselben beharren jedoch bei ihres Weigerung ferner wird denselben bedeutet das derjenige welche eine Forderung an die Grundherrschaft habe diese seine Klage bei den demnächst nicht werdenden Civil Gerichte anzubringen habe bis zur Austragung seines Klage habe er. Denn er in die Steuer Tabelle mit keiner Grundsteuer aufgeschrieben sei, die Herrschaft sie die Benützung des Grunds etwas entweder in Geld oder in Natura oder durch Arbeitstage zu leisten.

Demungeachtet beharren die Obengenannten dabei nichts zu leisten.

Wendel m. p.

I. Kraynik
als Zeuge
M. Iakoss

als Zeuge

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva, dosar 36/1851, f. 110—111.

Traducere

1851 august 19, Deva

Protocol

Care a fost luat în urma plîngerii domnului conte Ludwig Gyulai împotriva mai multor locuitori din Mintia din cauza folosirii fără plată a unor pămînturi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Deva la 19 august 1851

Prin subsemnații

Domnul conte Ludwig Gyulai din Mintia se plînge că locuitorii Manea Costa, Blaj Petru, Petre Nuț, Cornea Nicolai, Rat Ion, Petruț Mihăilă, Nicolai și Iosif Rat, Fugaci Alexandru, Moldovan Tănase, Petregan Simedru, Mihăilă Dumitru, Rele Petruț, Fekete Alexandru, Pintea Mihai, Bojan Simion, Toma Petruț, Süto Nistor folosesc de la el pămînturi pentru care nu plătesc impozit și de aceea nu vor să presteze robota deoarece ei au fost jeleri și nu iobagi ; el cere ca ei să plătească jumătate din producția pe anul în curs și pe viitor să nu mai fie primiți pe pămîntul său.

Inculpații sînt chemați la judecată și întrebați :

La speciale

§ 1.

De ce nu mai vor ei să presteze robota la domnul conte Lajos Gyulai pentru folosirea pămînturilor sale ?

La 1.

Noi plătim pentru acest pămînt impozit și prin urmare nu mai putem presta robota domnului de pămînt.

§ 2.

Înainte de eliberarea de robotă, ei nu au plătit impozitul pentru acest pămînt, după cum se vede din tabela de impozite, de ce după eliberarea de robotă au lăsat să se scrie acest impozit ?

La 2.

Noi nu știm de ce înainte de eliberarea de robotă am fost scutiți de impozit, și de ce, după anul 1848, domnul asistent de impozite cu bătrînii satului a scris impozitul fără știrea noastră.

§ 3.

Fiindcă ei înainte de eliberarea de robotă nu au plătit nici un impozit deoarece nu au fost iobagi ci jeleri, pe viitor, au intenția de a presta ceva domnului de pămînt pentru folosirea pămîntului ; ce vor face în această chestiune ?

La 3.

Eu nu am fost jeler și nu vreau să prestez robota.

Manea Costea

Același lucru spun :

Blaj Petru
Petrez Nuț
Rat Ion
Rat Petruț
Fugaci Alexandru
Süto Nicolae
Mihăilă Reveca lui Dumitru
Rele Petruț
Pintea Mihai
Bojan Simion

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Semnatar : Wendel m. p.

Prin urmare protocolul se încheie cu observația că Petrugan Simedru, Tănase Moldovan, Cornea Nicolae și Fekete Alexandru (Brînduşa) vor să se pună de acord cu domnul de pămînt în privința folosirii pămîntului nobiliar și că celor care nu vor să facă aceasta și care, înainte de eliberarea de robotă nu au plătit nici un impozit, deci au fost jeleri, la cererile lor nelegale, îndeosebi de a lua și folosi pămînturile nobiliare, li se atrage atenția că, în temeiul înaltelor ordine guberniale, sînt obligați a presta ceva domnului de pămînt pentru folosirea pămînturilor sale. În schimb celor care persistă în refuzul lor pe mai departe, li se va da de înțeles că oricine care are o cerere către domnia de pămînt nu i se va aduce plîngerea acestuia în fața tribunalului civil pînă nu are rezoluție la plîngerea sa. Dacă el nu apare scris cu nici un impozit în tabela de impozite, trebuie să presteze domnului de pămînt cîte ceva pentru folosirea pămîntului, fie în bani, fie în natură, fie în zile muncă. La cele mai sus spuse se persistă în refuzul de a presta ceva.

Wendel m. p.

Ion Crainic ca martor

M. Iacoș ca martor

48.

1851 septembrie 11, Acmar

Înalt cezaro-regesc Gubernium !

Am așternut pînă acuma 5 suplice cu aceasta, la înaltul cezaro-regesc Gubernium, 5 la District-Comando a Albei, altele la comisariatul cercului din Alba, altele la subcomisariatul Alvințului pentru greutățile ce am suferit de la familia Barcsaiana care în hotarul Akmarului neavînd nici un pămînt, decît robota, cu puterea a luat pămînturile de la oameni, ne-a cuprins pădurea satului, pe cei ce or umblat în treaba satului i-au scos din case, le-au stricat casele și i-au bătut așa tirănește, încît, din bătăi or și murit. Ne-or globit fără cale și fără samă, ne-au pușcat porcii și caprele. Dijma de 60 de ani din toate rodurile noastre or luat-o cu puterea, măcar că nu or avut nici un drept. Crîșmă în sat de cînd îi Akmarul n-or avut, acum vor să-și pună piciorul iară cu puterea și altele. Și domnul comisar în partea noastră nu cercetează nimica, numai în partea foștilor proprietari, *care, în contra Publicării din 10 Ianuarie 1850 sub n-ro 3787 emanată, unde așa se citește : dregătoriile publice nu vor suferi fapte nelegiuite și abateri din partea țăranilor și dreptatea poftește ca și foștii proprietari întocmai asemenea să fie tratați cînd vor trece măsura legii ; și să se păsească status quo pînă cînd se vor face în treaba aceasta alte orînduieli legiuite și la țărani întru întîmplări, cînd li s-ar vătăma proprietatea pămîntului să li se deie grabnica apărare și*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ajutor.[1] Dar dregătoriile noastre în contra lucră cu noi, că în loc de ajutor ne bagă în temniți și ne bat tiranește pentru că căutăm și noi drepturile noastre.

Așa făcu domnul comisar al cercului cu Dragosin Adam, pe care, pentru că-i om de omenie și umblă după dreptate, îl bătu fără judecată cu chiar mîinile sale pînă l-a pornit sîngele pe nas și pe gură, și cu bîta pe spate de l-a făcut tot negru. Pentru care fapte nelegiuite, într-o supplica mai înainte înaltului cezaro-regesc Gubernium așternută, am făcut excepție asupra amîndorura comisari ca nouă în comisii să nu ni se mai rînduie. Totuși ieșind în sat în zilele trecute, nevrînd a ști de noi nimica, domnul Bezirks Comisar a strigat către părinții lui Dragosin Adam că unde l-or căpăta să-l omoare, cum se citește din document sub x alăturat.[1]. Pe lîngă aceasta și un jendariu, de domnia sa Bezirks Comisar la noi mînat, a zis „bun noroc, să aibe Dragostin Adam să nu pice sub mîna mea, f... cerul lui, că-l omor". Care de frică și de spaimă, părăsindu-și casa, muierea și copii cîtăva vreme umblă pustiu.

Apoi aceștia sînt oficialii împărătești ? Ne silesc acum să dăm foștilor proprietari a 2-a și a 3-a parte și din curături care noi în loc de pămînturi arătoare le-am hăznuit[2] și înaintarea revoluției, pentru care am făcut robota, forșponturile, ilișurile și contribuția regească fiind în tabela dării la noi scrise curăturile. Drept aceea, trimițînd doi oameni cu această rugare, din care se va vedea că pe noi nu ne îndeamnă nimeni, doară satul umblă întreg după drepturile sale, înaltului cezaro-regesc Gubernium umiliți cu lacrimi ne rugăm să se milostivească a ne rîndui o comisiune, care cu rînduială să ne ieie și pretențiile noastre și bătăile cele nelegiuite, almintrelea înștiințăm recurs la înaltul cezaro-regesc Ministerium. Pentru care iar ne rugăm înaltului cezaro-regesc Gubernium să se milostivească, pe lîngă passul legiuit, a îngădui la doi oameni slobozenie a călători la Viena, mai încolo poftind a ni se da la mînă toate instanțiile și documentele în acelea alăturate. Pînă vom aștepta grațioasa ordinațiune rămînem ai înaltului cezaro-regesc Gubernium umiliți servi.

11 Septembrie 1851

Dragosin Adam	Csuka Ion
Grujan Ion	Vaidejan Mihaile
Nicula Ivan	Vaidejan Nicolae
Nikula Georgie	Ittu Georgie
Csuka Nicolae	Blaga Toader
Csuka Toma	Nutzu Jon
Cristian Ursu	Lepedat Vasilie
Goronea Ion	Pandea Avram
Ittu Nicolae	Lepedat Georgie
Ittu Sofron	Koszta Kirile
Bulbukan Gavrile	Bojas Petru
Mathei Nicolae	Bojas Solomon

[1] Subliniere contemporană cu textul.
[2] Anexa nu s-a păstrat.
[3] Folosit.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ittu Toma
Ittu Gavrile
Bezsiu Toader
Groza Georgie
Goronea Toma
Liasin Vasilie
Poppa Nicolae
Bezsiu Simion
Bezsiu Avram
Bezsiu Petru
Zsurzsu Antone
Mihaltsia George
Goronia George
Nutzu Lazer
Matei Dumitru
Bezsuka Dumitru
Ittu Georgie
Ittu Adam
Tinku Jon
Mikleus Mathei
Mikleus Nicolae
Bozsuka Georgie
Cristian Nicolae
Mihaltsia Simion
Cristian Sofron
Cristian Onya
Goronea Nicolae
Homorodian Georgie
Moga Jon
Cristian Lazer
Pasku Vasilie
Kifor Vasilie
Goronea Avram a lui Dan
Goronia Jon
Lasku Adam
Lasku Akim
Beisian Avram
Groza Jon
Gurunea Georgie
Zsurzs Petru
Moga Pavel
Mikleus Jacob
Csekian Filip
Nitzu Pavel
Mihaltsia Nicolae
Dragosin Matei
Bukur Samoile
Bukur Toma
Mathei Jon
Kifor Vasilie
Moga George
Belku Jon
Borza Todor
Groza Jlie
Dirka Ion junior
Dirka 'Alixandru
Medrea Jacob
Groza Nicolae
Gorunya Avram
Csekian Filip
Blaga Georgie
Vesiu Todor
Zsurzs Pavel
German Nicolae
Bulbukan Georgie
Botta Lazer
Mihaltsea Simion

Locuitori în satul Akmariu.

⟨Pe verso⟩ Înaltului cezaro-regesc Gubernium Civil și Militar din Transilvania cu cea mai profundă veneraţiune umilita jelanie a dinlăuntru iscăliţilor cu 2 derabe.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Alba, dosar 66/1851, f. 178—180.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

49.

1851 noiembrie 19, Certej

Preaînalt cezaro-regesc civil şi militar Guvernămînt !

Noi, comuna Certejului, ca şi cei mai supuşi şi credincioşi preaînaltului Guberniu, pătrunşi sîntem că înalt acelaşi nu voieşte pe nimenea fără dreptate a-l asupri, ba, din contră, pe cei asupriţi şi atacaţi fără dreptate din partea foştilor aristocraţi, înaltul Guberniu voieşte a le da mînă de ajutor şi a-i apăra.

Aşa noi, întristaţi pînă la suflet şi cu lacrimi în ochi, vedem că ne ameninţă iară o sclavie ca şi înainte de anul 1848 din partea baronului Bánfi Albert. Aceasta aşa este : că la 5 november anul 1851, venind subcomisarul subcercului Chimindii în faţa locului, Felsö Certej, a adunat cam una din patru părţi a comunei de vreme ce cei mai mulţi tocmai atunci erau la făcutul drumului de ţară. Domnul subcomisar a deschis un protocol din care a citi că domnia sa a biciuluit [1] paguba în pădurile sus-numitului baron, ce se află în hotarul nostru, la peste 4000 florini convenzional Münze [2], care noi cu comuna vecină, numită Măgura, să-i plătim. Noi, neştiindu-ne la aceasta vinovaţi, am protestat cu gura, că nu ne cunoaştem vinovaţi sau la baron cu nimica datori a plăti. Aşa că nu plătim. Atuncea domnul subcomisar de subcerc sculîndu-se înfuriat, ne-a ameninţat că este musai să facem contract şi să ne aplecăm a plăti baronului, că, dacă nu, acuma trimite şi aduce o companie de cătane pe noi. Pe oratorii din comună care voiau a vorbi pentru noi nu i-a suferit ba ameninţa că îi va trimite în temniţă. Aşa, nefiind membrii comunei întregi acasă, pe acei puţini i-a silit a se iscăli în contractul care nici nu ştim cum a fost scris, decît numai atîta că, prin ameninţările sus-scrise, ne-a silit a ne pune degetele întrînsul zicînd şi aceea că noi nu avem încotro, că de la înaltul Guberniu e porunca să plătim. Noi toate acestea, cu plecăciune, le facem cunoscute preaînaltului cezaro-regesc Guberniu, spunînd că noi nu vom plăti la baronul Banfi cu ce ne caută domnia sa pe noi, pentru pădure, că noi din următoarele puncte nu ne cunoaştem vinovaţi :

1—0. Noi am dus lemne de foc în anii trecuţi din pădurile noastre de unde şi astăzi ducem.

2—0. De sălaşuri am dus de unde au dus moşii şi strămoşii noştri, şi nu am fost siliţi niciodată, de nimeni, nimic a plăti precum ne caută astăzi pe noi.

3—0. Baronul încă a ocupat pădurile săteşti aşa numite la Cărpinet, grădina lui Mealhă, la Sasu şi în Dosul Făeragului, care numai păzitorii foştilor posesori înainte de anul 1848, încă pot adeveri, că ei din acelea nu au tras pe nimeni, de vreme ce au fost săteşti, şi poporul,

[1] A calculat.
[2] Monedă convenţională, expresie des întîlnită în documentele epocii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cînd i-a fost lipsă de sălaşuri, a dus din aşa numitele păduri Cărpinet, Sasu şi Făeragu, ba încă şi domnii, cînd le-a fost de lipsă, au dus din cele săteşti, iar ale lor le-au ţinut întregi.

4—0. Domnii să-şi fi păzit pădurile precum le-au păzit mai înainte, că noi nu am putut lăsa lucrul nostru şi să stăm cu bota lîngă pădurile dumnealor ; de s-a făcut pagubă, poate că prin alte sate, cu noi vecine care nu au **păduri comunale.**

5—0. Pe noi încă ne-au jefuit rebelii, între care au fost destui grofi şi baroni, dar nimenea nu ne plăteşte. Apoi noi oare putem plăti pagubele lor din timpul revoluţiei, mai cu seamă nefiind vinovaţi că toate pădurile atunci s-au prădat mai tare ?

Înalt cezaro-regesc Guvernămînt ! La întîmplarea cînd nu s-ar asculta această a noastră dreaptă rugare în cauza cu pădurile, ci numai şi numai am fi siliţi a plăti, atuncea poftim ca înaltul Guberniu să rînduiască una comisie în faţa locului şi aceea să cerceteze care sînt pădurile curat domneşti şi care sînt săteşti. Şi să asculte şi pe bărbaţii comunei, cei cărunţiţi de bătrîneţe, care nu voiesc să răpească averile domneşti, dar nici ce e dreptul lor nu pot lăsa să li se calce în picioare. Şi biceu [3] ce s-a făcut încă nu s-a făcut după cuviinţă şi dreptate, fiindcă numai doi oameni din comuna noastră cu domnul subcomisar, şi aceia interesaţi pe partea proprietarului. Apoi cîte păduri au venit înainte or spus că sînt toate ale proprietarului. Proprietarul, baronul Banfi Albert, numai acele păduri poate zice că sînt ale domniei sale pe care va avea cărţi că sînt oprite cu oficiolaturile Varmegii din timpurile trecute şi pe acele care or fost sub pază. Iar nu după cum le spune un om sau doi din comunitate şi aceia încă plătiţi. La toate aceste de nu am avea încredere la înaltul Guberniu, atunci credem noi că iar trebui să rămînem sclavi ca înainte de anul 1848. Apoi pretexte nedrepte au aristocraţii destule cu care vreau a se urca asupra noastră. Dar noi credem la dreptatea înaltului Guberniu de la care sperăm ajutor.

Certej, la 19 noiembrie 1851

Sîntem ai înaltului cezaro-regesc civil şi militar Guvernămînt, întru toate supuşi servi

Nicolae Popianu	judele	comunei	Simeon Luca	membru	comunei
Petru Susan	membru	comunei	Petru Pleter	„	„
Nicolae Farcaşi	„	„	Arsenie Pleter	„	„
Ioan Faur	„	„	Ioaneş Crainic	„	„
Iosif Luca	„	„	Petru Farcaşi	„	„
Avram Poenariu	„	„	Iosif Farcaşi	„	„
Ioan Farcaşi	„	„	Dimitrie Pleter	„	„
Ion Fizeşan	„	„	Lazăr Mehală	„	„

În numele a tot poporul comunei Certejului.

[3] Calcul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨Pe verso⟩ Sîntem cu umilita rugare la înaltul cezaro-regesc civil şi militar Guberniu, fiind apăsaţi pe nedrept de către domnul baron Banfi din partea pădurilor.

Poporul comunei Certejului.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva, dosar 7/1851, f. 87—88.

50.

1851 decembrie 20, Soimuş

Preaînalt cezaro-regesc civil şi militar Guvernămînt !

Locuitorii din comuna Mureş Şoimuş, pe lîngă cea mai adîncă fidelitate şi supunere la înaltul guvern, speră că, înalt acelaşi, cu ochiul dreptăţii va privi la umilita noastră jelanie şi, la cele ce fără dreptate sîntem asupriţi, ne va da o mînă de ajutor. Cazul tînguirii noastre aşa este :

La 3 noiembrie anul curent a venit comisarul de subcerc în satul nostru, Mureş Şoimuş, unde, adunînd oamenii, a deschis un protocol din care a citit că în pădurile baronului Banfi Albert, care sînt în hotarul nostru, se află pagubă 2106 florini convenzional Münze şi într-a doamnei Nemegyei Dedi 100 florini convenzional Münze, care bani, noi satul siliţi trebuirăm a face contractul că vom plăti. Noi, necunoscîndu-ne la aceştia vinovaţi, am protestat cu gura că nu vom plăti, pentru că pădurile în timpul revoluţiei s-au tăiat apoi, atuncea, şi noi am avut nenumărate pagube care nimeni nu ni le plăteşte. Pădurile din hotarul nostru nu s-au tăiat prin noi ci însuşi prin rebeli, care, în timp de 5 luni, au fost staţionaţi în satul nostru unde ţineau cordon în contra românilor munteni. Şi pe noi, în acea vreme, ne sileau a merge cu carele în pădure să ducem lemne pentru a face focul noaptea la forposturi, [1] că almintrilea ne spărgeau sălaşurile noastre şi cu lemnăria acelora să o întrebuinţeze spre scopul lor cel răsturnător. Şi nu numai că pe noi ne-au deprădat ci însuşi pe conaţionalii lor, precum exemplu este curtea lui Barcsai Laslo, care se află în satul nostru, şi prin ei s-a jefuit.

Cu pădurile aşa a fost că, înainte de asta cu vreo cîţiva ani, în hotarul nostru nu erau pădurile oprite.

După aceea le-au oprit domnii proprietari, de vreme ce, ei, înainte de anul 1848, nu numai că aveau putere de a opri pădurile toate din hotar, ci şi sudoarea iobagului cea cruntă. Adică, de făceau aceştia vreo grădină în care puneau pomi şi altele, domnul său, după plac, fără nici o lege şi dreptate, o răpea. Apoi aşa a fost şi cu pădurile. Că acelea care erau săteşti încă le-au luat cu aşa proprie autoritate precum au

[1] Avanposturi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

făcut și în satul nostru, destul că noi, care am avut moșii pînă la anul 1848, din pădurile ce erau în hotar nu eram opriți. Dar acuma vedem că, decum [2] să avem și noi păduri, foștii domni nemeși cu pretextul acelora, din nou încearcă iară a ne iobăgi.

Preaînalt cezaro-regesc civil și militar Guvernămînt ! Noi, comuna Mureș Șoimuș, nu numai că nu ne cunoaștem vinovați a plăti pădurea, care în timpul revoluției s-a tăiat, ci poftim ca din pădurile care au dus părinții, moșii și strămoșii noștri, și noi pînă acuma, nici de acuma înainte să nu fim opriți.

În urmă, noi, la toate acestea cu care ne aflăm asupriți în cauza pădurilor, de la nimeni nu putem aștepta ajutor decît de la înaltul Guvern, a cărui credincioși supuși sîntem

aplecați servi

Păcurar Ioan	Noros Petru
Iota George	Vacari Nicolae
Dubași Nicolae	Dubari Avram
Popa Adam	Dubar Moise
Deme George	Dubari Simeon
Mariant Ioan	Muntean Petru
Chișan Ioan	Luca Petru
Deme Ioan	Brîndușa Dumitru
Ture Ioan	Maior Adam
Alba Solomon	Nencea Aron
Dubar Ioan	Benta Precup
Dubar Nicolae	Pardos Samuilă
Luca Nicolae	Nicolae Muntean
Colcer Pavel	Pardos Samuilă
Dubași George	Pardos George
Văcar Mihai	

Cu împreuna învoire și buna înțelegere a întregii comunități din Mureș Șoimuș.

⟨Pe verso⟩ La înaltul cezaro-regesc civil și militar Guberniu al țării de coroană Transilvania, cu fiiască credincioasă supunere la Sibiu a celor înlăuntru subscriși în numele întregii comunități din Mureș Șoimuș, umilita rugare.

20/12 1851

N-ro 9339/2076

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva, dosar 7/1851, f. 81—82.

[2] Cu sensul : în loc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

51.

1852 februarie 4, Batiz

Preaonorat cezaro-regesc District Comando !

Avînd satul nostru Batiz mare lipsă de cărţile hotarului, cu care să putem sta înaintea celor ce ne asupresc cu pădurea şi cu hotarul, preaonoratului cezaro-regesc District Comando, împuternicind satul să umble în rîndul acesta pe Buksa Joann şi pe Isac Berbony de aici, umiliţi ne rugăm să se milostivească a rîndui să ni se caute cărţile hotarului în Archivum Capitulumului din Alba Iulia şi în copie, pe lîngă cuvenita răsplată, să ni se deie afară.

Mai încolo, pînă am aştepta părinteasca ordinaţiune, rămînem ai preaonoratului cezaro-regesc District Comando, uniliţi servi

Din 4 februarii 1852

Nikita Borbony
Georgie Borboi
Georgie Petroescu
Iosif Foniconj
Ion Modoran
Petrutz Petroescu
Pavel Barbony
Ioan Butsa
Zamfir Muntyan
Nicolae Frenczoi
Ilisie Modoran
Iosa Derebenyoi
Nicolae Bokan
Nicolae a Predi
Petrutz Frenczony

În numele satului Batiz.

⟨Pe verso⟩ Der Gemeinde Batiz im Grunde hohen Gouvernements Erlasses vom 19-te Februar laufende Jahr Zahl 3274/585 mit dem Bescheide zurück, dass die Bewilligung wegen Ausfolgung von legalen Transsumten aus dem Carlsburger Capitular Archiv bezüglich ihrer Hattert gränzen erteilt worden sei.

Es wird daher sobald sich davon der Gemeinde zu bestimmenden Bevollmächtigten dem löblichen Carlsburger Militair Districts Commando als solche vorstellen werden. Der Conservator des genannten Capitular Archiv angegangen werden derselben die angesuchten auf ihre Gemeinde gränzen Bezug habenden Transsumten gegen Erlag der vorschriftsmässigen Taxen auszufolgen.

Vom k.k. Bezirks Amte
Deva am 6-te Merz 1852

Für den Herr Bezirks Commisär Casteu m.p.
K.K. Unter Bezirks Commisär [1]

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva cu subcercurile, dosar 2/1852, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

În temeiul înaltului ordin gubernial din 19 februarie anul curent, cu nr. 3274/585, comunității Batiz i se dă răspuns că a fost acordată aprobarea în legătură cu eliberarea transcrierilor legale de la arhiva Capitlului din Alba Iulia referitoare la hotarele comunității.

Comunitatea își va desemna împuterniciții care se vor prezenta în fața onoratului Comandament al districtului militar din Alba Iulia cît mai curînd. Conservatorul numitei arhive a capitlului va începe eliberarea celor cerute în legătură cu transcrierea dovezilor referitoare la hotarele comunității după achitarea taxelor reglementare.

De la Oficiul cercual cezaro-regesc

Deva la 6 martie 1852

Pentru domnul comisar cercual Casteu m.p.

Comisar subcercual cezaro-regesc

52.

1852 februarie 5, Măteşti

Preaonoratului domnesc cezaro-regal comisariat al nostru, preabun părinte !

Cu umilința mea, sau îndrăznire, cu plecăciune am cădea către mila preaonoratei Domniei tale, ca să mi se ieie al meu ponos în sus. Cînd se înstăpîni vrajba în țară ne dădu domnii tisteri mărturisire cum că să nu mai facem slujba la stăpînii noștri. Și nu am făcut. Dar a venit stăpînul meu, Lascu Mihai din Mățești, și m-a dus o săptămînă la lucru, și satul m-a mărturisit cum ca mai mult să nu mă duc și m-or adus de la slujbă și m-au mînat la comandă. Acuma, dacă nu am avut încotro, m-am dus la stăpînul meu să mă unesc cu dînsul. Dînsul a cerut 90 de florini în valută vieneză pe trei ani de cînd nu am făcut slujbă ; eu, dacă aș da banii stock pe trei ani odată, pot apuca ușile, că nu îmi mai rămîne nimic, că dăjdiile satului și cele împărătești și eu le-am dat de rost [1] și le dau și acuma. Dar acuma făgăduiesc 30 de florini în valută vieneză pe tot anul, dacă o da dînsul dăjdiile satului pentru mine, pre cum le dau și alți stăpîni pentru slujitori ; nedînd dăjdiile satului, îi dau 15 florini în valută vieneză, și să trag eu cu satul, că satul nu mă lasă de la nimic. Pentru aceasta mă rog de preaonoratul domnesc cezaro-regal comisariat să facă o milostivire, să nu lase pe stăpînul meu să mă supună, că acuma, dacă a pierdut ceilalți slujitori și am rămas numai eu, se uită să-mi tragă și pielea din cîrcă, se uită să îndeplinesc și restanța celorlalți tot eu. Mă rog de preaonoratul domnesc cezaro-regal comisariat să facă o milostivire și c

[1] La timp.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

bunătate, să nu mă lase să mă supună, că mi-s sărac. După care, umilită rugare, credință plecată, și așteptînd mindeni răspuns.

Înalt preaonoratului domnesc cezaro-regal comisariat, al nostru prea bun părinte.

prea supus serv,
Ianes Pîrvu din Silly Mățești [2].

Jári Janos m. p.
L. Notari.
⟨Pe verso⟩ : N-ro 390. Dem k. k. Unterbezirk Amt in Pui zur Erhebung nebst Entscheidungs entwurf, Vom k. k. Bezirk Amt. Hatzeg am 5 Februar 1852.

Unterbezirks Amt Pui. Ist der Name des Verfassers beifügen zu lassen. [3].

La preaonoratul domnesc cezaro-regesc comisariat. Subcercul Pui.. Umilita rugare a celui dinlăuntru.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Hațeg cu subcercurile, dosar 14/1852, f. 31—32.

53.

1852 aprilie 15, Rapoltul Mare

Adeverință

Subscrișii locuitori din Rapoltul Mare *fideliter* adeverim cum că domnul Földvári Sándor, posesor din Uroi, precum și mai înainte n-a contenit a-și vărsa necontenit *sua* mînie asupra noastră pentru că, susnumitul domn purta foarfecele tot cu sine, ca numai cînd i se da prilejul îi tundea pe creștinii noștri.

Pe lîngă care batjocură, avînd pe lîngă sine o numeroasă oaste de cîini de vînătoare care, de pe cîmp, dobitoacele noastre cele mai neputincioase ni le prăpădea, fără de a cuteza ca să-i zicem ceva, cu atît mai vîrtos ca să ni le plătească.

În timpul revoluției, deși românii noștri erau supuși greutăților revoltanților maghiari, totuși credința către Maiestatea sa, preaînaltul nostru împărat, ca o datorie sanctă, nevătămată au ținut-o înaintea ochilor,dînsul, numitul mai sus domn, ca să-i retragă de la aceasta, cu cuvinte batjocoritoare și cu *gladiul* scos a zis lăudîndu-se : „unde e acum împăratul vostru ?“ și cu alte vorbe a dejosit pe preabunul nostru monarh.

[2] Azi Zăvoiul.

[3] Nr. 390. Oficiului cezaro-regesc al subcercului Pui spre cercetare și soluționare. De la Oficiul cercual cezaro-regesc, Hațeg la 5 februarie 1852. Oficiului subcercual Pui. S-a anexat numele autorului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Spre întărirea acestui adevăr *fide nostra mediante futuro pro testimonio* cu subscrierea numelor și punerea degetelor întărim.

Rapoltul Mare 1852 aprilie 5

Coram me Nicodim Pop Paroh m. p.

Martori	Danciu Todor
Costa Iuon	Biriș Petru
Mărunt Avram	Crișan Avram
Jurj Toader	Șerban Avram

Locuitori din Rapolt.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Alba, dosar 10/1853, f. 220, ⟨sigiliu în ceră roșie⟩.

54.

1852 aprilie 25, Banpotoc

Atestatum

Despre aceea cum că noi aceștia, locuitorii din comunitatea Banpotoc, care sîntem vecini cu satul Uroi, precum și cu hotarul sîntem, și, așadar, dăm acest atestat, sub cunoștința sufletelor noastre, care adeverim și cu punerea degetelor noastre pe cruce, și oriunde vom fi poftiți drept a descoperi purtarea proprietarului numit domnul Földvári Sándor din satul Uroi, precum că în vreme de 18 ani am gemut sub greutățile și batjocurile cele nelegiuite ce au pus dînsul pe noi, pe copiii noștri și pe dobitoacele noastre. Adică după noi cu calul a alergat și a pușcat după noi. Iară pe copiii noștri i-a prins și i-a dezbrăcat în pieile goale și, spre mai mare batjocură, i-a tuns pe cap. Dintre care unii or și căpătat amețeală de groaza numitului domn. Iară dobitoacele noastre fără cădere și fără milă le-a robit cît a vrut.

Care cu înfiorare ne aducem aminte.

Banpotoc 13/25 Aprilie 1852.

Popa Dumitru judele comunei	Birlea Nicolae
Vlad Alixandru	Trufaș Petru
Iovan Nicolae	Vlad Iuon
Borza Mihai	Susan Nicolae
Crișan Avram	Andrei Aron

Aceștia sînt bătrînii comunității.

Nicolae Ilieș, scriitorul satului

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Alba, dosar 10/1853, f. 219, ⟨sigiliu în fum⟩.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

55.

1852 iulie 9, Cîrneşti

Adeverinţă

Prin care noi cei mai din jos iscăliţi, bătrîni şi birăi, care înainte de revoluţie şi în vremea revoluţiei am fost aleşi în comunitatea Cîrneşti, dăm acest atestat sub cunoştinţa sufletelor noastre, tuturor preaonoratelor stări şi stăpîniri, cărora se cuvine a şti, cum că pe conlocuitorul de aici. Szimion Czirlia, pentru pămînturile alodiale care s-au hăznuit prin numitul Szimion Czirlia, nu am auzit, nici văzut a-l căuta pînă acuma cineva.

Iar acuma fiindcă domnul pămîntului, Warodi Ianos, l-ar căuta pe 3 ani de zile să-i facă, în tot anul, 80 de zile de lucru sau să-i plătească 80 de zwanzige [1] în argint, această cerere necuvioasă [2] peste măsură nu o cunoaştem a fi cu drept, cu atît mai ales cu cît, mai de multe ori, pomenitul conlocuitor Szimion Czirlia în tot anul a plătit birul cuviincios [3] pentru avuta [4] sa moşie şi a făcut zilele obişnuite ca iobag adevărat pentru aceeaşi moşie. Care noi, nu numai cu punerea degetelor noastre pe semnul Sfintei Cruci lîngă numele noastre, oriunde, unde ne va chema, cu greu jurămînt întărim şi adeverim.

Kernesty din 9 lui Julius 1852

Avram Krecsuneszk fostul birău

Iosziv Petyan	Mihaj Iuon
Ştefan Petyan fostul birău	Ianos Kepetz
Ioanes Biris	Gruja Moldovan
Petru Vészij fostul birău	Ianos Pîrvu

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Haţeg cu subcercurile, dosar 26/1852, f. 2, ⟨sigiliu în fum⟩.

1852 iulie 13, Ociu

Sacratissimă cezaro-regească şi Apostolească Maiestate!

În timpurile cele demult, precum ne-au spus şi bătrînii noştri, ba însuşi dintre noi cei bătrîni chiar adevărat ştim, în comunitatea Ociu au fost 6 moşii [1] dintre care numai una a posedat-o domnia de pămînt, celelalte au fost ale colonilor; după aceea, tatăl domnului nostru de pămînt, Hollaki Stephan, ca suprem comite, violent, fără de a-l putea cineva contrazice, a ocupat toate ţarinile cele mai bune şi mai roditoare, ba şi fundurile dinlăuntru [2] ale colonilor, şi a făcut din dînsele alodium,

[1] Monedă divizionară, sfanţ.
[2] Necuviincioasă.
[3] Cuvenit.
[4] Fosta.
[1] Sesii.
[2] Terenuri intravilane.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

aruncînd pe oameni afară la islaz. Pe lîngă toate ca precum acela, aşa fiul său, cel mai deîngrabă [3] nouă fost domn de pămînt, Hollaki Jgnatz, în şerbire prea aspru ne-a tratat şi ne-a maltratat.

Deci înţelegînd noi că pămînturile colonicale n-or fost cu drept a se lua de la coloni, ori în ce chip a se face alodium şi fiind aceasta oprită de lege, în genunchi căzînd, ne rugam de graţia Maiestăţii sale apostolice, ca preamilostiv să se îndure întru mîngîierea noastră, a credinciosului său popor, a da poruncă şi orînduială împărătească prin care noi să ne putem recăpăta pămînturile noastre colonicale ce cu violenţă de domnul de pămînt [au fost] ocupate şi în alodium întoarse.

Cînd despre mila cea mare a Maiestăţii sale şi dreptate sîntem încredinţaţi am rămas a Maiestăţii sale sacratissime totdeauna credincioşi şi preasupuşi servi,

Ociu, 13 Julie 1852

Holiarteş Mihai — Ciorogar Ioann şi
Crişan Toader — Ciorogar Adam
Gornic Adam

locuitori în Ociu, cercul Baia de Criş, districtul Albei Iuliei. În numele comunităţii Ociu.

⟨Pe verso⟩

8005
973

Către prea Sanctitatea sa cezaro-regească şi apostolică Maiestate, Francisc Iosiph I-ul, Imperatorul Austriei, Domnului Domn, preaîndurat, aşternută preaumilita suplică a celor dinlăuntru scrişi.

Scris-a Ioan Varga m.p.

Dem löblichen siebenbürgischen königlichen-kaiserlichen Militär und Civil Gouvernement zur entsprechenden Amtshandlung.

Wien am 19. März 1853

Für den Minister des Innere praesentate 31/3 1853
N-ro 8231 M.C.M. [4]

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Baia de Criş, dosar 9/1853, f. 15.

57.

1852 iulie 20, Zdrapţi

Sacratissima cezaro-regească Apostolică Maiestate!

Precum, din aici alăturatul atestat [1], preagraţios se poate vedea, noi nu am fost niciodată jeleri, ci coloni care, acum, trebuie să fim

[3] Astfel în text. Cu sensul de cel de dinainte.

[4] Onoratului cezaro-regesc Guvern Civil şi Militar al Transilvaniei spre procedură oficială corespunzătoare. Viena la 19 martie 1853. Pentru ministru de interne. Prezentată 31/3 1853, nr. 8231 M.C.G.

[1] Anexa nu s-a păstrat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

liberi de toate prestațiile către foștii posesori. Însă, spre marea durere a noastră, nu e așa. Pentru că domnul subcomisar din Brad, Uber — bag seama pentru că e ginere la domnul cu care avem pricină — pe simpla cerere a doamnei Balinth Șandoroae ne-a adus robi și ne-a silit să dăm pe tot anul, la numita doamnă, 18 florini valută, prin care sîntem răpiți de proprietatea pămîntului și aruncați într-o stare foarte rea.

De aceea, cu cea mai adîncă supunere, ne rugăm să se îndure Maiestatea voastră cezaro-regească Apostolică prea grațios a desputeri [2] fapta cea nelegiuită a numitului domn subcomisar și a ne face iară proprietari liberi despre acele pămînturi.

Al Maiestății voastre cezaro-regească Apostolice,
Zdrapți în 20 Iulie 1852,
cei mai supuși sudiți [3]

Moț Candin
Bădău Iosif
Locuitori în Zdrapți
1—0. Novic Metia Jude
2—0. Nicolae Metia
3—0. Petruț Zehuț
4—0. Petru Almășan
5—0. Costan Metia
6—0. Solomon Metia
7—0. Solomon Tudor

〈Pe verso :〉 Către Sacratissima Maiestate cezaro-regească apostolică Francisc Iosif I-iul, Imperatorul Austriei.

Moț Candin și Bădău Iosif, cu cea mai adîncă supunere, se roagă să se strămute hotărîrea domnului subcomisar Uber prin care s-au făcut cu sila jeleri la doamna Balinth Sandoroae.

Dem k. k. siebenbürgischen Militär und Civil Gouvernement zur Amtshandlung.
Wien am 24 Dezember 1852,
N-ro 28242 M.C.G. 1 Beilag. [4]

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Districtul Militar Alba, dosar 32/1852, f. 190—191, sigiliu aplicat în ceară roșie.

58.

1852 iulie 22, Stănija

Preaînaltă Apostolică și milostivă Maiestate !

În genunchi cădem și cu lacrimi ne rugăm de preaînalta și milostiva Maiestate, ca să se îndure această umilită și cuvioasă rugare a ne-o primi în privire, care este următoarea : noi, subscrișii din satul

[2] A scoate de sub putere.
[3] Iobagi eliberați.
[4] Onoratului cezaro-regesc Guvern Civil și Militar al Transilvaniei spre procedură oficială. Viena la 24 decembrie 1852. Nr. 28242 M.C.G. 1 anexă (anexa nu s-a păstrat).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Stănija din subcercul Baia de Criș, avem hotar învecinat cu Petrenii. Deci, Petrenii, avînd stăpîni tot grofi, iară noi numai o biată de grofie slabă, putem zice că am fost fără nici o stăpînire, s-or pus pe lîngă domnii lor. Aflîndu-se în putere or luat un dărab de hotar care a fost învecinat; acum pomenindu-ne noi și aflînd din cuvintele bătrînilor, ne-am cerut hotarul. Nu ni l-or dat. Am umblat pe calea legii, adică la înalta Gubernie. De acolo am dobîndit să arătăm cu scrisori, după cum vor arăta scrisorile așa să avem dreptul. Așa am scos drepturile hotarului nostru tocma din Captalania [1] Albei de Jos. Cu acelea am stat înaintea domnilor sau stăpînilor Petrenilor. Nici pe acelea nu or fost aplecați. De ce? Din cauză că ținîndu-se în putere, fiind puterea lor, a grofilor, nu le-au păsat de nimenea. Am făcut vălătaș [2] cu oameni din patru sate. Tot dreptul s-a dovedit al nostru, după jurămîntul bătrînilor, dar, după cum adeverim, cu un cuvînt, l-or ținut și îl țin cu puterea.

Deci văzînd noi cum că acum a binevoit Dumnezeu a ne dărui la toți un stăpîn, adică pe înălțatul împărat, care dă fiștecăruia după cum are drept, așa, cu îngenunchiere și cu plîngere, cădem și ne rugăm ca să se milostivească a ne orîndui prin o dregătorie, ca, numai după cum dovedim și cu vălătașul și cu contractul scos de la Căptălanie și după cum sună acela, așa să ne deie și hotarul.

Rămînem, așteptînd milostiva mîngăiere, și cu cea mai profundă îngenunchiere și plecăciune, a preaînaltei apostolice Maiestății sale, credincioși și supuși servi,

Stănija 22 Iulie 1852

Ion Onica	Simeon Crăciun
Rusan Crăciun	Toma Crăciun
Ion Mărcuțiu	Ursu Crăciun
Rvram Magdalina	Toma Bote
Marian Iancu	Iosif Bote
Avram Miclea	Gavrila Onica
Simeon Iancu	Ion Crăciun
Ion Gligor	

În numele a toatei comunități a satului Stănijei.

〈Pe verso〉 Către preaînalta Apostolică și milostivă Maiestate Franz Iosif I-iul, umilita rugare a celor introscrișî în privința dobîndirii hotarului cel luat cu putere, după adeverirea cu adevărate contracte, așternută cu cea mai profundă îngenunchiere rămîn așteptînd

Wird dem löblichen siebenbürgischen Civil und Militär Gouvernement zur Amtshandlung übersendet.
Wien am 2 Oktober 1852. [3]

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Districtul Militar Alba, dosar 32/1852, f. 164—165.

---

[1] Capitlul din Alba Iulia.
[2] Mărturie.
[3] Se transmite onoratului Gubern civil și militar al Transilvaniei spre rezolvare oficială. Viena, la 2 octombrie 1852.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

59.

1852 decembrie 27, Boia Birzii

An ein löbliches k. k. Devaer Bezirks Amt

zu Deva

Wir gehorsamst Gefertigten bitten im Name der Gemeinde Bojabirz dass unser Waldungen auf unsere und nicht den Herrschaften zu geschrieben wird, und sitzen unsere Bitte auffolgende Art:

1-te. Wir waren alle untertanen und verrichteten die Robot wie die übrigen Gemeinden.

2-te. Da die Robot sich im Jahr 1848 sich aufführte und wir nach selben freigesprochen wurden den hohen Verordnungen nach im Besitze unseren dermahligen Session und Waldungen gegen entrichten der gebührlichen Kontributionen herrschen.

3-te. Davon Lesnyek wie auch von die angränzenden 6 Gemeinden, wie mit den Gränzhäusen abgesondert sind — da durch unser Wald sehr verkleinert ist — aus welchen wie besondere alle Schwirigkeiten Kontributionen beweisen können.

4-te. Ist unser Hotter so klein, dass es eine Unmöglichkeit ist, dass wir schon selben uns ernähren können, und so bald uns der Wald weggenommen wird, und auf dem Namen der Grundbesitzen geschrieben werden sollte. So müssen wir rein den Ort gänzlich verlassen.

Aus obbesagten gründen Bitten wir wiederholt ein löbliches k. k. Bezirks Amt geruhen alles gnädigst dahin wirken zu wollen dass uns im Besitze der Waldungen durch die Herrn Pächteren kein eindrang ins Verkürzung zu getan werden.

Bojabirz am 27-te December 1852

Mihutz Mihai Orts Richter
Sztroja Sandor Verwachungs
Toma Iuon Männer
Stroja Sandor Verwachungs
Obeade Kozma Männer
Dragote Salamon
Haida Szarafin

Obbesagte Bitte bestättigen wir als Nachbares Gemeinden dass Bojabirz die Waldungen freibenützt haben.

Szosan Juon Geschworen aus
Birsan Juon Klein Muntsel
Nandru Dumitru Geschworen aus
Szerban Josiv Szt. Ohaba
Bistran Gyorgy Geschworen aus
Sztroja Juon Dumbrawitza
Matyes Mihai Geschworen aus
Koste Petru Muntsel Mare
Gehorsamst Johann Noits m.p. Notaer

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨Pe verso :⟩ An Ein löbliches k. k. Bezirks Amt zu Deva. Untertänigste Bitte dem inbenannten Gemeinde wegen seinen Besitztum der Waldungen.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Deva cu subcercurile, dosar 2/1852, f. 1—2.

Traducere

1852 decembrie 27, Boia Bîrzii

Onoratului cezaro-regesc Oficiu cercual Deva
la Deva

Noi subsemnaţii, cu plecăciune, ne rugăm în numele comunităţii Boia Bîrzii ca pădurea noastră să fie scrisă la noi, nu la domnul de pămînt şi ne sprijinim cererea noastră în următorul mod :

1. Noi toţi am fost iobagi şi am îndeplinit robota ca toată comunitatea de altfel.

2. Deoarece robota s-a desfiinţat în anul 1848 şi noi am fost liberi după această dată, în urma înaltelor ordine, am luat în stăpînirea noastră sesiile de odinioară şi pădurea în schimbul achitării contribuţiei băneşti datorate.

3. Despre aceasta Leşnic ca şi alte 6 comunităţi vecine împreună cu casele grăniceresti izolate pot dovedi că am purtat toate greutăţile contribuţiei şi că pădurea noastră s-a micşorat foarte mult.

4. Hotarul nostru este aşa de mic că este imposibil ca noi să putem să ne întreţinem dacă pădurea noastră va dispare aşa că trebuie să fie scris numele proprietarului. Aşa că noi trebuie să dispunem în întregime de locul curat.

La cererea întemeiată pe cele spuse mai sus, noi, încă o dată, cerem onoratului cezaro-regesc oficiu cercual să se milostivească a face ca proprietatea noastră asupra pădurilor să nu se mai facă prin contract cu domnul arendaş.

Boia Bîrzii la 27 decembrie 1852

Mihuţ Mihai jude sătesc
Stroia George paznic
Toma Ion bărbat
Stroia Sandor paznic
Obeadă Cosma bărbat
Dragotă Solomon
Haida Serafim

Noi adeverim cele spuse în cererea de mai sus, ca vecini, că localitatea Boia Bîrzii a folosit pădurea liber.

Iosan Ion Juraţi din
Bîrsan Ion Muncelul Mic
Nandru Dumitru Juraţi din Stînceşti Ohaba
Şerban Iosif
Bistran George Juraţi din Muncelul Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Stroia Ion Dumbrăviţa
Matieş Mihai
Costea Petru
Supus Iohan Noits m.p. notar

〈Pe verso :〉 Către onoratul cezaro-regesc Oficiu cercual la Deva. Supusa cerere a comunităţii înăuntru scrisă în cauza proprietăţii sale asupra pădurii.

60.

1853 februarie 22, Haţeg

Preastimate domnule !

Şcoala şi biserica sînt fundamentul fericirii popoarelor. Pentru aceea se cuvine să începem şi noi de unde au început toţi care se îndulcesc în lume, ca să ajungă batăr strănepoţii noştri ceva bine.

Şi această luptare trebuie să se întindă în tot locul unde viază [1] de ai noştri.

De aci în Jii, acum deodată, s-au proiectat a se ridica numai două şcoli şi anume în Vulcan, pe locul cunoscut şi în Mierleasa, lîngă biserică. Pentru aceasta s-a scris la înaltul cezaro-regesc Guberniu şi în 3 februarie a.c. am ajuns şi la inclitul comisariat al subcercului respectiv rugîndu-l ca pentru aceste două întemeinde [2] şcoli să încredinţeze Domniei tale repartiţiunea speselor şi a materialelor trebuincioase.

Însă inima mea lipită fiind de Domnia ta, cu toată confidenţa ajung şi de-a dreptul te rog ca să binevoieşti cu căldură a îmbrăţişa această cauză a şcolilor populare şi aşa să aduni pe juzii satelor sieşi încredinţate şi, strînşi, să li se demande ca să se îngrijească pentru ridicarea acestor două şcoli şi prin domnul notar respectiv să li se împărţească după puteri spesele şi procurarea materialelor trebuinciose şi anume :

1. La Vulcan să se îndatoreze Paroşenii, Măcieştenii, Crivadia, Coroieştenii, Iscronii şi Bărbătenii de Jos cu 357 familii şi 119 prunci.

2. La Mierleasa-Lupeni, Mierleasa, Uricanii, Hobiţenii şi Cîmpul lui Neag cu 344 familii şi 143 prunci.

Activitatea ce va desfăşura bunătatea Domniei tale în această vale o va recunoaşte Naţiunea şi neobliterată o va păstra ca o pîrgă de jertfă adusă de Domnia ta de acolo pe altarul Patriei.
Rămînînd preastimatului domn plecat serv,

Ştefan Moldovan Vicar şi Diacon m.p.

Haţeg 10/22 februarie 1853

---

[1] Locuiesc.
[2] Cu sensul că vor fi întemeiate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

⟨Pe verso⟩ Vicarul foraneu al Hațegului greco-catolic către spectabilul și stimatul domn Mărcuțiu Popescu, mărițul adjunct al subcercului Pui, cercul Hațeg staționat în Vulcan.
Din oficiu.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Alba, dosar 58/1853, f. 10—11 ; ⟨sigiliu de închidere în ceară roșie⟩.

61.

1853 martie 1, Dobra

Excelența ta ! [1]
Preasfințite și prealuminate domn episcop !
Mie multîndurate arhipăstor !

În seara aceasta la 7 ore veni la mine maica învățătorului Gheorghe Munteanu din Lăpugiu de Sus care e născut din Deva și îmi spuse că au venit după zisul un fecior să-l ducă la asentare în Deva, silit fiind de cezaro-regesc comisarul de cerc și subcerc, după care numaidecît am scris să vină să se ducă cu muma sa, deci cît m-am ostenit eu să înființez școlile și, cînd curgea învățătura mai bine și scopul corespunzător, atuncea să-mi ducă învățătorii de la prunci prin care pătimește, ba rămîne tinerimea neadăpată și fără învățătură. Au n-a pătimit națiunea destul pînă acuma, apoi și acum să pătimească ! Și apoi în chipul acesta cum vor crește noi indivizi care să se pregătească pentru cler etc. etc. ? Pentru aceea cu lacrimi fierbinți scriu aceasta și umilit rog să te înduri Excelența ta a mijloci să nu se asenteze învățătorii, care se face cu mare scădere a poporului român, altmintrelea apoi putem să ne spălăm mîinile în scurt timp de școli, că vom fi cît mai curînd fără nici una.

Numitul învățător, după cum mi-a spus, a ascultat în 6 luni cursul clerical în anul 1851/1852.

Afară de aceasta, cezaro-regesc subcomisarul din Dobra încă astăzi domnul Francisc Szabo, fără voia și fără știrea mea a poruncit învățătorului Teodor Grecu din Rădulești, care e absolut preparand de la Arad, ca în 24 de ceasuri să se ducă din ștație [2], altmintrelea îl va pedepsi

[1] Scrisoarea este adresată lui *Andrei Șaguna* (1809—1873), prelat și om politic român, vicar general al bisericii ortodoxe din Transilvania (1846), episcop (din 1848) și apoi mitropolit ortodox al românilor din Transilvania și Ungaria (din 1864). A fost unul dintre președinții Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848 și șeful delegației trimise la Viena pentru a susține pe lîngă împărat drepturile românilor transilvăneni. Militînd pentru dezvoltarea învățămîntului românesc, a contribuit la întemeierea gimnaziului din Brad (1869). Andrei Șaguna a avut un rol important la înființarea Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, fiind întîiul președinte al ASTREI. Pentru meritele sale pe tărîm cultural a fost ales membru al Academiei române din București.

[2] localitate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cu 40 de bîte, deci zisul învățător, ca nu cumva să-l bată temîndu-se, i-am poruncit eu să se îndepărteze de Banat, de unde e născut, pînă cînd se va face hotărîre în treaba aceasta de către Excelența ta ca amploiații politici să nu facă cu învățătorii după placul lor pentru oareșicare greșeli mici care sînt de iertat sau de îndreptat.

După care arătare, așteptînd grabnică mîngîiere, cu toată supunerea fiind al Excelenței tale

umilit serv Nicolae de Crainic[3] m.p. protopop

Dobra, 17/1 februarie 1853.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Șaguna, doc. nr. 851.

62.

1853 martie 6, Ilia

K. K. Unterbezirks Commisär Daniel Grenoy

An Seiner Hochwohlgeboren!
Den kaiserlichen-königlichen Herrn Commisär Johann von Mișkolczy

in Deva

Im Sinne des erhaltenen geehrten Bezirks Amts Erlasses vom 7-ten Februar a.c., Zahl 736 hat gehorsams Gefertigter wegen Ermittlung der, mittels hoher Gouvernements Verordnung von 16-ten Jänner 1853 Präsidial Numere 335 M.C.G. mit Verbot belegten Druckschriften im geeigenten Wege alles aufgeboten, was mir dazu auch gelingte, dass ich hier im Orte Ilje von der, bei Gerold in Wien erschienenen verboten Druckschrifts Istoria Românilor din Dacia Superioară de A. Papiu Ilarian 1851. 6. Exemplare 1-ten Teils, jedoch in 2 Hefte geteilt ermittelt und eigenhändig in Beschlag genommen habe.

Die Eigentümer dieser Druckschrift waren der griechisch nicht unirte Herr Erzspriester Iohann Orbonas, der Hofrichter Iohann Oltyan griechisch katolischer und Hofrichter Iohann Erdely reformirter Religion, welche diese Exemplare ihrer Angabe nach, im Pränumerationswege bezogen, und auf meine Aufforderung unverweigert ausgefolgt haben.

Von dieser verbotenen Druckschrift habe ich 1 Exemplar beider Hefte im Sinne der mittlers Erlass Eines löblichen k.k. Bezirks Amtes vom 5-ten Februar a.c. Zahl 928, erlassenen hohen Gouvernements Verordnung de date 23-ten Iänner 1853 Präsidial Zahl 517/M.C.G. wie aus dem hier in Abschrift gehorsamst beiverwarten Berichte geneigtes erse-

[3] *Nicolae de Crainic*, protopop al tractului Dobra și membru în adunarea comitatului Hunedoara. A militat pentru proclamarea limbii române ca limbă oficială și pentru înființarea de școli poporale în limba română.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

hen werden wolle, der k.k. Obersten Polizei Behörde nach Wien directe eingesendet; 4 Stück die übrigen Exemplare hingegen werden hierneben Euer Hochwohlgeboren gehorsams vorgelegt.

Maros Ilje am 6-te März 1853

Grenoy k.k. Unterbezirks Commissär

⟨Pe verso⟩ Löbliches k.k Militair Districts Commando. Gesehen und wird nebst den besagten Werken zur geeigneten weitern Verfügung gehorsam vergelegt.

K.K. Bezirks Amts

Deva am 10-ten März 1853

An Seiner Hochwohlgeboren den k.k. Herrn Bezirks Commissär Johann von Miskolczy zu Deza

Bericht des k.k. Unterbezirks Commissär Daniel Grenoy de dato Maros Ilje am 6-ten März 1853 Prasidial Zahl 37, über die einstehenden in folge hohern Anordnungen in Beschlag genommenen verbotenen Druckschruften nebst Vorlage derselben.

Arh. St. Deva, Fond Prefectura jud. Hunedoara. Cercul Deva cu subcercurile, dosar 23/1853, f. 1—2.

Traducere

1853 martie 6, Ilia

Excelenţei sale !
Domnului comisar cezaro-regesc Iohan von Miskolczy
la Deva

Ca urmare a onoratului ordin din 7 februarie a.c. cu nr. 736 primit de la oficiul cercual, subsemnatul, cu plecăciune, raportez în cauza anchetei referitoare la interzicerea tipăriturilor indiferent de modul de apariţie, în sensul înaltului ordin gubernial din 16 ianuarie 1853 cu nr. prezidial 339/M.C.G., că mi-a reuşit să confisc în localitatea Ilia, tipăritura interzisă „Istoria Românilor din Dacia Superioară" de A. Papiu Ilarian[1] apărută în 1851 în (editura) Gerold din Viena, luînd 6 exemplare din I-a parte împărţită în cîte 2 fascicole.

Deţinătorii acestei tipărituri erau dl protopop neunit Ion Orbonaş, dl judecător aulic greco-catolic Ion Oltean şi judecătorul Ion Erdely de religie reformată care au declarat că aceste exemplare erau abonamente, dar s-au conformat imediat cererii mele de confiscare.

[1] *Papiu-Ilarian, Alexandru* (1828—1878), pe numele său adevărat, Alexandru Pop, om politic, jurist şi istoric român. Unul dintre conducătorii revoluţiei de la 1848/1849 din Transilvania. Susţinător al Unirii Principatelor şi al domniei lui Al. I. Cuza. Academician, profesor universitar la Iaşi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din această tipăritură eu am trimis direct Oficiului Superior de Poliție din Viena un exemplar din cele două fascicole, în sensul înaltului ordin al oficiului cercual din 5 februarie a.c. cu nr. 928 și a înaltului ordin gubernial emis la 23 ianuarie 1853 cu nr. prezidial 511/M.C.G. după cum se poate vedea din copia raportului ce cu onoare l-am trimis ; 4 bucăți din exemplarele amintite le-am trimis Excelenței voastre.

Ilia Mureșană la 6 martie 1853

Grenoy comisar subcercual cezaro-regesc

〈Pe verso :〉 Onoratului cezaro-regesc Comandament al districtului militar. Se înfățișează alăturat numitele lucrări pentru a se da pe mai departe dispoziții.

cezaro-regesc Oficiu cercual

Deva la 10 mai 1853

Excelenței sale d-lui comisar cercual cezaro-regesc Iohan von Miskolczy la Deva.

Raportul comisarului subcercual cezaro-regesc Daniel **Grenoy, dat la** Ilia Mureșană, la 6 mai 1853 cu nr. prezidial 37, asupra tipăriturilor interzise confiscate în urma înaltelor ordine.

63.

1853 august 21, Lunca Cernii

Preaonorate domnule cezaro-regesc comisar !

În timpul iobăgiei am făcut robota proprietarului pentru pămîntul care l-am avut, însă îmbătrînind eu, și neputînd face pe voia proprietarului, m-a alungat de pe pămînt și din cobașele [1] mele și le-au dat altuia care acum șede în casele mele și eu umblu pe uliță. Sînt pe acel pămînt pomi împlantați de mine care iarăși îi ține Simedru Murariu împreună cu cobașele mele.

Pentru aceea mă rog de preaonoratul domn cezaro-regesc comisar să se milostivească a mijloci ca să-mi pot dobîndi sălașurile mele și pometul meu ca să nu-mi fie zădarnică osteneala mea din tinerețe.

Pe lîngă care rămîi al preaonoratului domn cezaro-regesc comisar umilit serv, Moise Antoniu din Lunca Cerni.

Lunca Cerni, 21 august 1853.

〈Pe verso :〉 Către preaonoratul domn cezaro-regesc comisar al subcercului Densuș a introscrisului petițiune.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Preturi, dosar 21/1854 f. 28—29.

---

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

64.

1853 decembrie 29, Valeabrad

Adeverință

Noi, subscrișii, din comunitatea Valeabrad, cu aceasta adeverim cu cunoștința sufletelor noastre despre comunitatea Zdrapțului :

1 Arendă de băutură și crîșmă domnească, sau pămînt moșie domnească, și nici pădure a domnilor n-au fost cînd ne-am pomenit, fără numai a camenilor, pentru care or făcut slujbă. Nici alta dare sau venit domnii pămîntului n-or avut din susul Zdrapțului.

2 La toate paznicile din Țara Ungurească au venit cu buți de vin, au fost slobozi prin învoirea obștii iară nu prin a domnilor. Și iarăși, o pădure în Bisonca, satul v-a oprit pentru lipsa gardului de țarină Și acuma, de 10 ani, v-au luat-o domnii cu puterea de la sat și alte păduri — în Lunca și în Pless — care păduri sînt din holdele oamenilor făcute, la care satul a pus păzitori. Și acuma de un an domnii au țipat gornicii satului și-or pus din puterea lor și se țin și de aceasta cu puterea. Despre care, totdeauna sîntem cunoscători.

Adeverim Valeabrad 29 December 1853.

Nicula Iosif	Diniș Moise
Colțea Samson	Lupe Toma
Nicula Solomon	Tulea Ion
Hueț Niculae	Brătilă Avram
Faur Mihali jude	Bolgia Giurgiu
Miclea Solomon	Pavel George
Lupe Avram	Diniș Ieremie
Ionuț Florea	Subscris prin Lupea m.p. notar

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Cercul Baia de Criș, dosar 9/1853, f. 18.

65.

1854 ianuarie 11, Ribița

Onorat cezaro-regesc comisariat cercual !

În timpul revoluției, precum știut este, pe seama taberei maghiare s-au dat mai multe ialovițe [1] de la comunitatea noastră, însă noi, din jos subscrișii, cu durere aducîndu-ne aminte de toamna anului 1848, cînd toate casele și averile noastre încingîndu-se în foc iar ialovițele s-au dat la începerea anului 1849, cînd nouă toate averile ne-au fost praf și cenușă, care după sfîrșitul revoluției în multe sudori ne-a venit facerea

[1] Dări percepute de revoluționarii maghiari.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

caselor, ba alţii şi acum sîntem încă fără de casă, iar acum cei nearşi voiesc ca şi noi în plata ialoviţelor într-o formă să plătim ca dinşii.

Cu cea mai mare umilire ne rugăm înaintea onoratului cezaro-regesc comisariat cercual, fiind noi de tabăra maghiară arşi înainte de a se da ialoviţele, pe noi din plătirea acelora a ne mîntui să binevoiască.

După ce peste scurt timp umilitul rezultat aşteptîndu-l rămîne al onoratului c.r. comisariat cercual umiliţi servi.

În Ribiţa 11 ianuar 1854

Kless Iuon	Kless Ohn
Kezan Gyorge	Jepure Togyer
Nucz Mojsza	Obeda Flore
Bregyan Ianos	Jepure Janos
Kless Togyer	Olar Juan
Onya Lepedat	Olar Petrucz
Kless Demi	Ioncze Nyckula

locuitori în Ribicze în numele arşilor.

⟨Pe verso :⟩ Onoratului cezaro-regesc comisariat cercual Baia de Criş întinsă umilită rugare înlăuntru scrişilor pentru a se mîntui de plătirea ialoviţelor ce în vremea revoluţiei la tabăra maghiară s-au dat după acel timp (în care) averile numiţilor s-au făcut praf şi cenuşă. Prin M. Kozma m.p. Notar.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Preturi, dosar 34/1854, f. 1—5

66.

1855 iunie 5, Deva

Execelenţă !
Prealuminate şi preasfinţite părinte episcop !
Preaîndurate stăpîne !

Prin mai multe sate am aflat din spunerile oamenilor că foştii militari de graniţă, care pe aici sînt numeroşi, sînt siliţi prin dregătoria cezaro-regească pretorială a ţine şcolile lor sub cîrma dascălului primar din Orlat, român de altă religie, şi cei ce poartă măcar numele de dascăli sătesti trebuie să dea rapoarte la Orlat şi aşa să se cîrmuiască de acela. Numai pe spuneri goale neputînd eu raporta Excelenţei voastre, m-am străduit să capăt ceva document la mînă despre aceea şi iată, îmi iau îndrăzneala a alătura aici sub % demăndăciunea[1] cezarei-regeşti preturi către obştea noastră din Bretelin în 11 iulie a.c. nr. 2783 îndreptată ca o dovadă despre acest adevăr de care vă veţi îndura a vă convinge pe deplin despre aceea.

Eu mi-aduc aminte că Înaltul Gubern încă în anul 1854, cînd eram la Sibiu, în urmarea unei reprezentaţiuni a Execelenţei voastre s-a în-

[1] Porunca.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

durat a decreta că direcţiunile şcolare pentru şcolile foste militare şi de religia noastră ţiitoare s-au ridicat şi în locul lor s-au îndatorat scaunele protopopeşti a priveghia ca directorate subordonate Excelenţei voastre asupra lor. Am căutat acest milostiv ordin în arhiva protopopească şi nu l-am aflat ca să mă pot rezema pe el şi să pot arăta cezaro-regeştii preturi dreptul acesta al bisericilor.

Rog îndurarea Execelenţei voastre a mă îndrepta cum am de a urma în treaba aceasta şi pînă încit am influenţă asupra unor asemenea comune bisericeşti în treburile şcolare şi dacă cu vreun alt decret s-au ridicat cei din anul 1854 să fiu către acela îndreptat şi încunoştinţat.

Cu deosebită veneraţie cerind arhiereasca binecuvîntare, al Excelenţei voastre.

prea supus serv Nicolae Lazăr m.p. administrator

Deva, 5 iunie 1855.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc nr. 1052.

67.

1855 noiembrie 11, Strei Sîntgiorgiu

Adeverinţă

Noi, mai din jos iscăliţii dăm adeverinţă de la mîna noastră pentru numitul om Sandru Szusanu din Strei Senztorzu fiindcă domnul lui, adică Bartsai Miklos, vrea a-l scoate afară din casă. Pentru care noi putem adeveri cu sufletele noastre precum că am pomenit pe părinţii lui acolo şi pe el acolo l-au născut părinţii lui şi ce este pe heiul [1] acela, afară de case, numai adică pometul şi alte cele, tot de el este făcut.

Pentru care noi adeverim şi cu punerea degetului pe cruce lîngă nume întărim.

De la Sztrei Sentgyorgy [2], 11 noiembrie 1855.

Martorii

Dsiga Hordetku
Lazar Hordetku
Joan Koltseriu
Gyorgye Megureanu
bătrînii satului

Petru Merini
Moise Petruţ
Joan Epure Pedurean

Nicolae Jonask m.p. preotul satului

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Preturi, dosar 4/1855, f. 50.

[1] Loc de casă.
[2] Streisîngeorgiu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

68.

1856 august 13, Sibiu

Praes. N-ro 7548—1856
Abschrift

Das werden in lezter Zeit anonyme gedruckte. Flugblätter in französischer Sprache mit der Aufschrift „Constantinopole le 30 mai 1856 A. M. St. Guardin" nach den Krenlander von romanischer Bevölkerung aus dem Auslande eingebracht.

In dieser im Interesse der Vereinigung der Moldau und Walachei verfasten Flugschrift wird dem Redacteur des „Journal des debats" für seine in dieser Angelegenheit gebrachten Aufsätze der Dank ausgesprochen und die österreichische Politik bezuglich der Donaufürstentümer in ungebührlicher Weise verdächtigt.

Hievon werden Eure Hochwohlgeboren in folge Erlasses der hohen k.k. Oberster Polizei Behorde vom 31 vorig Monat n-ro 9558/968 mit der Aufforlerung verständigt, auf das Vorkommen dieser Blätter ein wachsames Auge zu richten, die betretenen Exemplare sogleich in Beschlag zu betragen und hierüber din Anzeige zu erstatten.

K.K. siebenbüngischer Statthalterei Praesidium
Hermannstadt am 13 August 1856. Für seine durchleucht den Herrn Gouverneur der K.K. Vice Praesident,

Lebreltern m.p.

An den Hochworlgeborenen Herr k.k. Statthalterei Rat und Kreisvorsteher, Friedrich Thiemann in Broos

⟨Pe verso :⟩ V. Praes. 185. Circulandum dem Herrn k.k. Bezirksvostener in Broos. Dem Herrn Bürgermeister Broos zur Überwachung. K.K. Kreisamt[1]. Broos 20 August 1856, Thiemann. Zur genauen Beforgung. Broos am 26 August 1856.

Arh. St. Deva, fond Primăria orașului Orăștie, dosar 5/1856, f. 2—3, copie.

Traducere.

Nr. prezidial 7548/1856

Copie

În ultimul timp, manifeste anonime tipărite în limba franceză cu titlul „Constantinopol, 30 mai 1856 A. M. St. Marc Girardin" sînt aduse în țara de coroană de românii din străinătate.

[1] Oficiul prefecturii. Prefectura = unitate administrativ-teritorială.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În aceste manifeste tipărite în interesul unirii Moldovei cu Valahia sînt exprimate mulţumiri redactorului de la „Journal des Debats" pentru articolele sale publicate în această chestiune şi în care este suspectată într-un mod nedrept politica austriacă privind Principatele Dunărene.

În urma ordinului nr. 9558/968 al autorităţilor superioare de poliţie cezaro-regeşti din 31 luna trecută, Excelenţa voastră este înştiinţată despre aceasta pentru a supraveghea existenţa acestor manifeste de a confisca imediat exemplarele intrate şi de a face o informare. Prezidiul cezaro-regesc al locotenenţei transilvane,
Sibiu, la 13 august 1856. Pentru luminăţia sa, domnul guvernator, vicepreşedintele cezaro-regesc, Lebreltern m.p.

Excelenţei sale, domnului consilier cezaro-regesc al locotenenţei prefect, Friedrich Thiemann în Orăştie.

⟨Pe verso⟩ Nr. prezidial 185. Circulara domnului conducător cezaro-regesc al cercului în Orăştie ; domnului primar al Orăştiei pentru supraveghere. Oficiul cezaro-regesc al prefecturii. Orăştie 20 august 1856, Thiermann. Spre executare exactă. Orăştie la 26 august 1856.

69.

1856 septembrie 18, Lăpuşnic

Adeverinţă

Noi, mai jos cu numele subscrişi, gata sîntem a adeveri aceea, cum că Popa Iuon al Sztanki a ţinut acel pămînt de la domnul Lazar Pál, precum în toată săptămîna 2 zile cu boii şi a plătit contribuţie pe tot anul 3 florini şi 5 creiţari cmz.[2] şi a fost dînd din toate cele (dijma), adică a 10-a parte din toate, precum : grîu, din cucuruz, din cînepă, din fuioare, din mazăre, din ovăz.

Precum că numitul pămînt a fost la Popa Iuon încă şi după Revoluţie 2 ani de zile pînă cînd venind domnul Lazar Pál la Lăpuşnic l-a silit să plătească cu bani restanţa rămasă din Revoluţia care, neavînd Popa Iuon bani, i-a luat numitul domn boii din jug şi i-a vîndut şi pămîntul l-a dat la alţii cu taxă, care pînă în ziua de astăzi este tot la alţii. Aceea gata sîntem a adeveri în toată vremea şi în tot locul.

Lăpuşnic, 18 Septembrie 1856.

Mojsia Ignat	Albu Iuon
Sujaga Szimon	Popa Janos
Krissovan Iosiv	Stezan Mihaj

[1] În acel moment pămîntul lui Popa Ion figura pe numele lui Popa Mihai.
[2] Prescurtare de la conventional münze = monedă convenţională.
[3] Adeverim că.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Prefectura Orăştie, dosar 30/1856,

70.

1857 mai 13, Lăpuşnic

Către onoratul cezaro-regesc cerc al Devii

Subscrişii locuitori din Comuna Lăpuşnic aştern o umilită rugare întru urmarea orînduielii cezaro-regesc preşedinte al cercului Devii.

Precum nouă, la 8 case ni s-au citit în sfinta biserică, slobozenia pentru iobăgie dinaintea comisiei din cercul Devii, cum că domnul Lázár Pál a primit că noi am fost iobagi cu dijmă, noi şi strămoşii noştri ne-am pomenit în casele noastre, prin care noi arătăm cu mărturii străine că nu sîntem jeleri, fiindcă am plătit porţia pămînturilor de sute de ani pînă la anul 1854. Atuncea feciorii domnului Lázár Pál s-au mîndrit cu scriitorul pămîntului [1] Georghiu Bar şi au luat pămînturile de la toţi iobagii. Însă noi subscrişii, la a doua scriere a pămîntului, aşa ştim că s-a mutat pămîntul iară la noi.

1. Crişovan Iosif. 2. Ioan Mogoş. 3. Avram Josan. 4. Crişovan Simeon. 5. Josan Georgiu. 6. Manga Cumbrie. 7. Costa Nicolae. 8. Crişan Salomie, din care în zilele trecute am fost chemaţi la comisie la Illia de unde veniră şi feciorii domnului Lázár Pál [şi] stătură în contră a ne vătăma.

Pentru care ne rugăm ca să facă îndurare onoratul cezaro-regesc [cerc] al Devii a ne ajutora cu acel slobociag [2] care s-a făcut în birăria [3] lui Ianaşi Tirla, la comisia cu domnul agent Wlad, dinaintea mărturiilor : Ioann Manga, Popa Ianaş, Popa Petru, din Lăpuşnic ; Tamas Fenesh, Bocioca Tamas din Dumbrăviţa ; prin care repetă în umilita rugare cerem ajutor, almintrilea ne caută lipsa a ne ruga mai departe.

Onoratului cezaro-regesc cerc al Devii.

Lăpuşnic, în 13 Mai 1857.

umiliţi rugători

1. Crişovan Iosifu
2. Ioann Mogoş
3. Avram Josan
4. Crişovan Simeon
5. Manga Cumbrie
6. Josan Georgiu
7. Costa Nicolaie
8. Crişan Salomie
9. Costa Nicolaie
10. Nicolaie Noagy

Nicolaie Noagy

⟨Pe verso :⟩ Onoratul C.R. Cerc al Devii a înlăuntru numiţilor rugători

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Prefectura Orăştie, dosar 30/1856, f. 99—100.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

71.

1860 iulie 26, Dobra

Preacinstite domnule protopop,

Cu prilejul tîrgului Devii, în 22 a.c., fiind provocaţi de bărbaţii noştri inteligenţi, ne adunarăm în Deva şi ţinurăm o conferinţă cu mai mulţi laolaltă, unde ni se făcu cunoscut că din mai multe părţi ale ţării noastre s-au ales şi s-au determinat deputăţiuni spre a călători la Viena, unde să roage pe împăratul a ne conceda limba noastră de politică administrativă. Aşadar şi noi aicea ne-am ales şi ne-am rezolvat parte din preoţime, parte din mireni. Însărcinat dar ca, conducător, îţi fac cunoscut precum de aicea am aşteptat şi noi adresa de mulţămită către Execelenţa sa episcopul nostru, părintele Şaguna, pentru apărarea drepturilor în Senatul imperial, cu care ocaziune l-am rugat să ne dea inviaţiune [1] cum şi cînd să întreprindem călătoria? Pentru aceea te poftesc, pe frăţia ta, să binevoieşti a mă înştiinţa că ai ceva cunoştinţă despre scopul acesta şi alăturatu-te-ai către vreo deputăţiune? Şi dacă nu, din însărcinarea asupră-mi pusă te provoc să binevoieşti a te încorpora cu noi de aici, care te ţii de prefectura Orăştii, despre care aştept răspuns şi rezolvarea cît mai curînd, după care apoi şi eu îndată ce voi primi răspunsul de la Excelenţa sa te voi încunoştinţa spre a vă pregăti de drum. După care cu toată stima rămîn, al frăţiei tale în Hristos frate

Nicolae Crainic protopop

⟨Pe verso⟩: N-ro 64, De la Scaunul protopopesc greco-răsăritean al Dobri, Preacinstiei sale, părintelui protopop greco-răsăritean Iosif Basa, ex officio, la Körösbania, primit 14/2 august 1860, N-o 275.

Arh. St. Deva, Colecţia fragmente de fonduri, donaţie Emil Pop, dosar 1/1780, f. 10, ⟨sigiliu de închidere în ceară roşie⟩.

72.

1861 aprilie 7, Baia de Criş

Frate Hodoş!

Din lipsa timpului — scurt şi bine.
Îl gratulez din inimă la postul cel nou.

[1] În sens de înştiinţare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comitele suprem a pornit înaintea comisiei pînă la Deva, unde a fost avizat telegrafic, poate însă că s-a speriat comisia.

Tu să vii nesmintit.

„Most lesz hadel hadd magiar“ [1] de aici. Parte ca să demonstreze în contra-ne, parte înspăimîntaţi de Acsente [2] cu domnul cel mare de la Viena, cum zic ei, au părăsit şi părăsesc mai toţi Zarandul.

Poziţia nu e prea înflorită, patul nostru nu e prea moale, însă poate că l-om părăsi înainte de a aţipi bine.

Pînă la revedere te sărut,

al tău, Frîncu [3]

P.S. Nesmintit să vii că altfel poate ni s-ar pierde cauza, căci mă tem că D.C.S. [4] nu se va putea ţine singur. El zicea că se teme să nu ne închidă, sau altele.

Baia de Criş, 7 aprilie 1861.

Pe adresa Onoratului domn dr. Iosif Hodoş, [5] în Abrud.

73.

1861 mai 18, Săcel

Illustrissime domine comite suprem, al nostru milostiv stăpîn !

Cînd ne bucurăm de sosirea Ilustrat Domniei voastre în mijlocul nostru ne aflăm totodată cei mai fericiţi a putea venera din inimă tatului Hunedoara, sperînd că, cu ajutorul cerescului părinte, ne vom

---

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Varia, doc. nr. 149.

[1] De acum înainte va fi greu pentru maghiari.

[2] Axente Sever.

[3] *Amos Frâncu* (1829—1891), tribun al revoluţiei de la 1848—1849. Din 1860 este notar public la Baia de Criş, iar din 1861 protonotar şi apoi vicecomite al comitatului Zarand. În anul 1872 a fost numit jude regesc la Baia de Criş,, fiind mutat în 1876 ca judecător la tribunalul din Miskolcz. A fost unul dintre iniţiatorii acţiunii de înfiinţare a gimnaziului românesc din Brad.

[4] domnul comite suprem.

[5] *Iosif Hodoş* (1829—1880), om politic şi scriitor român. A fost secretarul Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848 şi participant, ca viceprefect, la luptele revoluţionare din anii 1848—1849. După revoluţie se refugiază la Bucureşti. Pentru completarea studiilor, începute la Cluj, se înscrie la Facultatea de Drept din Viena, iar în 1852 trece la universitatea din Padova, unde obţine diploma de doctor în drept la 1854. În anul 1861 a fost ales vicecomite al comitatului Zarand, funcţie pe care o deţine neîntrerupt pînă la desfiinţarea comitatului în 1876. A fost deputat în Dieta de la Sibiu din 1863 şi apoi deputat de Brad în Dieta de la Pesta pînă în anul 1875. Conducător al mişcării naţionale a românilor din Zarand, a contribuit activ la înfiinţarea ASTREI, a Societăţii pentru fond de teatru român, a gimnaziului românesc din Brad. Pe plan politic a luat atitudine hotărîtă împotriva alipirii Zarandului la Ungaria şi a dualismului austro-ungar. Din 1866 a fost membru al Academiei române din Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

arăta vrednici de viața cea nouă și liberă întru care am păşit, atuncea sosi neașteptată și foarte neplăcută primejdie asupra noastră, care ne aduse pe comuna noastră cea îngăduitoare, ascultătoare și liniștită în cel mai rău nume, făcîndu-ne din oameni blînzi și ascultători cei mai mari potrivnici și tulburători.

Această neplăcută cauză, ce s-a întîmplat în 30 aprilie a.c. între sefariul [1] și gornicii Ilustrității Voastre și între o parte a locuitorilor comunei acesteia a dat cea dintîi ocazie a păși oficialii comitatensi constituționali la investigare, în a cărei urmare s-au descoperit persoanele acelea care, neputîndu-se reține, ne-au cîștigat nouă mare ură, batjocură și patimă.

Dar care sînt împrejurările ce au înverșunat pe acești oameni într-atîta încît nu s-au putut stăpîni și afară de primejdie ce le-a venit asupra ?

Aceste împrejurări sînt nespusele apăsări ce le suferim de la venirea arendașului Szabó în comuna noastră, care n-a avut alta de scop fără să ne asuprească și să ne pustiiască, sărăcească, fiindcă în anul dintîi cînd a venit la noi, ne-a silit a ne obliga prin contract să facem pentru păşunatul marhălor [2] noastre în pădurea domnească 40 de zile de lucru cu palmele.

În al doilea an ne-a adus într-atîta încît am fost siliți, tot pentru această păşune, a ne obliga la 100 zile cu palmele și 10 zile cu plugul, pentru că acest loc de păşunat este tocmai în mijlocul hotarului nostru, de nu-i putem folosi al nostru hotar fără atingerea celui domnesc. Pe lîngă acest mare și triplicat număr de zile ce ne-am obligat a le face a păşunat și arendașul vreo 30 capete de marhă și afară de aceea a mai primit, după încheierea contractului cu noi, o sumă mare de marhă în aceeași păşune și de la Sînpetru și de la Sălașul de Sus, încît nu avuseră ce să mai păşuneze. Dar pe lîngă toate acestea, pînă la ziua Sîntgeorgiului românesc, ce este în 6 mai, niciodată nu s-au oprit marhăle din păşune și niciodată nu s-a întîmplat o închisoare a marhălor pînă după ce s-a făcut întrebarea în sat că voim să ne înțelegem despre păşunat sau nu și această înțelegere nu s-a făcut niciodată, pînă după Sîngeorgiul nostru.

Astă dată nici nu am fost întrebați că voim a păși noi la introdusa înțelegere despre păşunat, nici că s-a așteptat obișnuitul termen, ci au mers sofariul și gornicii fără știrea antistiei comunale și vrînd să închidă ciurda noastră, a mînat marhăle din pădure către sat, însă strigînd văcarul să meargă oamenii că le închide ciurda, a ieșit mulțime de oameni, bărbați, muieri și prunci ce au fost în aproapele satului la

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lucru și văzînd gornicii pe aceștia au lăsat marhăle și au venit singuri la săteni.

Din întîmplare, fiind birăul nostru la Oficiolat la Hațeg, s-au întîmpinat niște oameni înfierbîntați de băutură și nepricepuți în fruntea oamenilor. care cu ce le-au venit înainte s-au apucat de au luat pușile de la gornici și i-au bătut.

Cunoaștem că foarte au greșit acești oameni, care, investigîndu-se cauza, fără sală [3] morală și-au recunoscut păcatul lor și vedem că sînt vrednici de pedeapsă, însă sperăm și alergăm la nemăsurata grație a Ilustrității Dumneavoastră cu această umilită rugare ca să vă milostiviți Ilustritate a arăta o loială dragoste către noi, supușii servi, care după un serviciu de sute de ani petrecut și în timpurile cele grele cu cea mai mare acureteță și omenie și să mijlociți ca pășind noi numai acum într-o viață nouă. sub ocîrmuirea compatrioților noștri, să nu fim peste măsură și cu asprime mare osîndiți.

Totodată ne mai rugăm să fiți, Ilustritate, așa milostiv, pînă la timpul de judecată a slobozi pe arestații păcătoși Belea Beliconi, Ianoș Sura, Ion Sura, Jiva Tămaș, Ianoș Taurescu, Ion Morariu, George Simulescu și Trifon Simulescu pe picior slobod, ca în timpul acesta, pentru un plugar foarte scump, să-și poată rîndui lucrurile acasă, care aduc hrana familiilor celor părăsite, că noi, subscrișii, în numele întregii comune, ne obligăm cum că cînd se vor chema înaintea judecății îi vom aduce fără nici o împiedicare înainte.

La sfîrșit repetăm a noastră umilită rugare și sperînd la loialitatea și părinteasca grație a milostivului nostru stăpîn, rămînem întru toate ai Ilustrității Dumneavoastră supuși și credincioși servi,

Ion Balica
Iosif Munteanu
George Tăuț
Luca Biriș
în numele comunei Săcel

〈Pe verso〉 Ilustrității sale domnului domn Francisc baron de Nopcsa, comite suprem al comitatului Hunedoarei etc. etc., în Deva. Umilita rugare a comunei Săcel despre bătaia ce s-a întîmplat în 30 aprilie 1861 la Săcel.

〈De altă mînă〉 Prezentată 19 mai 1861. S-a citit în 22 mai 1861.

---

[1] administratorul.
[2] vitelor.
[3] sănătoasă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Această suplică să se predea respectivului avocat primar comitatens cu acea oficioasă recomandare ca, cu ocazia următoarei şedinţe, în chestionata cauză să relateze.

179/1861.

Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 17/1861, f. 65—68.

74.

1861 iunie 24/17, Dobra

N-ro. 47

Preaonorabilul Oficiolat Comitatens al Hunedoarei !

Spre întîmpinarea emisului din 11 iunie a.c. n-ro 415 al preaonorabilei şedinţe comitatense, oficiul protopresbiterial greco-oriental al tractului Dobrii îşi ia voie a-l repeta, cu aceea ca, onorabilul oficiolat comitatens să binevoiască a nu-i mai împărtăşi hotărîri şi corespondenţă în limba maghiară căci preoţimea şi poporul român nu înţelege limba aceea ; şi pe lîngă acestea, scaunul protopresbiterial nu-şi pune de datorie a le traduce.

Pentru aceea onorabilul oficiolat comitatens e rugat să nu-şi pregete a se ţinea de aceea că, limba română, în toate afacerile, e asemenea coordinată cu cea maghiară în comitat, şi prin urmare, la români să se scrie românește pentru că numai aşa se susţine egala îndreptăţire şi se dovedeşte că sîntem fraţi compatrioţi cînd respectăm acestea.

Cu tot repectul comandîndu-mă sînt al preaonorabilului oficiolat plecat serv.

Dobra, 24/17 Iunie 1861

⟨Pe verso⟩ N-ro : 47. De la scaunul protopresbiterial greco-oriental al tractului Dobrii, preaonorabilului oficiolat comitatens al Hunedoarei la Deva. Ex. officio.

⟨Rezoluţie⟩ Prezentată 1 iulie 1861. S-a citit în 1 iulie 1861.
Pe viitor să se întreprindă corespondenţele corespunzător legilor şi deciziunilor comitetului comitatens.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, Prefectură-Comitat, dosar 35/1861, f. 1—2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

75.

1861 iunie 30, Lugoj

Nr. 548

Excelsului Prezidiu Gubernial al Transilvaniei,

în Cluj

În urma preastimatei scrisori prezidiale din 16 a lunii trecute Nr. 392 către Execelența sa domnul arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia îndreptată, iar de acolo, ținîndu-se toate comunele greco-catolice din comitatul Hunedoarei de eparhia Lugojului, acestui Ordinariat ca competent străpuse, prin care Excelența voastră, în urma arătării Ilustrității sale, domnului conte suprem al comitatului Hunedoarei liber baron Francisc Noptsa v-ați îndurat a provoca pe respectivul Ordinariat a dispune ca preoțimea românească din acel comitat, fiind aceea învinuită prin pretinsa arătare a contelui suprem, anume că se amestecă în treburile administrative politice, se adună cu gloatele fără a încunoștința jurisdicțiunea civilă competentă și cum că urmarea acestora este nerespectarea proprietății străine, în viitor să se contenească de la acestea și trebile politice să le lase jurisdicțiunilor competente, am onoarea a susterne următoarea declarațiune :

După ce în prelăudata scrisoare prezidială a Excelenței voastre și în oficioasa arătare a contelui suprem al comitatului Hunedoarei se acuză numai preoțimea română peste tot, fără distingere de religie, așa cerînd momentuozitatea obiectului, spre a-mi cîștiga convingere deplină despre starea lucrului, am recercat pe respectivii protopopi și vicarul Frîncu din Hațeg a-mi susterne o declarațiune deplină și circumstanțială în această privință, precum a și urmat, care se rezervă la acest Ordinariat și prin care respectivii inculpați cer satisfacere pentru vătămarea onoarei și caracterului și asupra acuzării Ilustrității sale domnului comite suprem ridică protest.

Din aceste declarațiuni se culege cum că preoțimea română greco-catolică din acel comitat respectă legile patriei și ale principelui domnitor, precum și legile constituționale aprobate de monarh și nici s-a ivit vreun exemplu ca preoțimea să fi agitat la principii contrare regimului, însă uneltiri unor neodihniți și lățitori de principii revoluționare nu s-au făcut, precum și poporul nici la o sinistră explicare a legilor, ci la pace și ascultare de ordinațiuni l-a îndemnat.

Așa e probaver, cum că după cum se întîmplă în toată Ungaria și Transilvania ca tocmai acei care venerează înaltele diplome împărătești din 20 octombrie[1] și 26 februarie[2] a.c. se numesc reacționari

---

[1] Diploma imperială din 20 octombrie 1860 dădea monarhiei habsburgice un regim constituțional cu caracter liberal în care se recunoșteau individualitățile istorico-politice ale țărilor și provinciilor din imperiu și se permitea în organizarea internă autonomia avută înainte de anul 1848. În cadrul acestei autonomii se asigura egalitate tuturor cetățenilor în fața legii, libertatea religioasă, numirea de funcționari publici indiferent de naționalitate și origine socială.

[2] Patenta imperială din 26 februarie 1861 asigura autonomia țărilor din monarhie și instituia un parlament central la Viena, avînd două camere, pentru dezbaterea cauzelor comune ale întregului imperiu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şi tulburători, aşa să se fi întîmplat şi în acel comitat ca Ilustritatea sa, domnul conte suprem la informaţiunile sinistre ale unor amploaiaţi care se ţin strîns de legile din 1848 să-şi ieie ocaziune de a suşterne Excelenţei voastre o arătare atît de vătămătoare, numind preoţimea română ignorantă, neexpertă etc. şi cum că se mestecă în trebi administrative politice care nu le pricepe şi nu se ţin de sfera afacerilor sale. [1]

Cum ca urmare la amestecarea pe departe a preoţimii în trebile din afară ar fi fost că poporul nerespectînd proprietatea străină a început a tăia pădurile, asemenea împrejurare e necunoscută preoţimii române greco-catolice din acel comitat.

Deci fiindcă Ilustrisimul domn conte suprem în arătarea sa cazuri speciale şi persoane anumite nu aduce înainte şi numai după relaţiunile simple acum la începutul lucrărilor sale, cînd încă nici cunoştinţă deplină nu şi-a putut cîştiga despre preoţimea românească de acolo, s-a stîrnit caracterul oner şi existimarea bună a preoţimii române fără cauze fundate a o înnegri şi înaintea Excelenţei voastre a o aduce în suspicionare şi neîncredere. Îmi iau onoarea prin aceasta pe Excelenţa voastră a vă ruga să vă îduraţi prelaudatului conte suprem a-i da acea inviaţiune ca preoţimea, prin asemenea proceduri nefolositoare, să nu o irite, ci să o respecte şi să-i dea onoarea cuvenită, ca pe parte a inteligenţei române, de la adunările şi consultările comitatense să nu o excludă, ci să o lase a se împărtăşi după lege, altcum asigurîndu-vă că preoţimea română greco-catolică din acel comitat, precum pînă acum, aşa şi de acum înainte va rămîne cu neclătită credinţă către principele domnitor, către Excelsul guvern şi către legile patriei sancţionate de Înaltul monarh şi acest Ordinariat încă toată influenţa sa şi-o va întrebuinţa într-acolo ca preoţimea subordonată, cunoscîndu-şi misiunea la care e chemată, din sfera activităţii sale să nu iasă, nici ocaziune la căinţe neplăcute să nu dea.

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Timişoara, fond Lugoj, doc. 548/1861.

76.

1861 iulie 11, Deva

În şedinţa Comitetului provizoriu din 11 iulie 1861 s-a citit mai întîi în limba română protocolul şedinţei Congregaţiunii generale din

[1] Disputele de la Deva, dintre români şi maghiari, pe marginea alcătuirii comitetului comitatens, au creat o stare de tensiune care se răsfrînge în mai multe părţi ale comitatului, unde au loc atacuri împotriva proprietăţii domneşti. Comitele suprem Francisc Noptsa raportează guvernului, acuzînd în primul rînd pe preoţi că incită poporul la nesupunere, prin activitatea politică pe care o desfăşoară. În urma acestui raport guvernul pune în vedere episcopilor I. S. Şuluţiu şi A. Şaguna să ordone preoţilor de a nu se mai amesteca în alte treburi decît cele bisericeşti. Vezi S. Retegan, *Lupta naţională a românilor în jurisdicţiile Transilvaniei în anul 1861*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie" (Cluj-Napoca), nr. 13, 1973, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8 iulie prin mine George Csaklány. S-au făcut la citirea acestui protocol următoarele observări şi declaraţiuni :

I. Numărul 11 al protocolului Congregaţiunii generale adusă în antevorbirea judelui primar George Filip, în care combătînd legile din 1848 aduse de noi fără de noi ar fi fost sprijinită numai de oareşicari români, aceasta o declar neautentică şi zic că vorbirea judelui primar George Filip a fost sprijinită de toată românimea ce era de faţă la acea congregaţiune. El nu a vorbit alta decît ceea ce au pretins 40 000 de mii de români la Blaj în anul 1848, 15 mai, ceea ce s-a vorbit în Conferinţa de la Alba Iulia de către reprezentanţii noştri, ceea ce s-a făcut în Adunarea de la Sibiu. Cauza noastră e cauză solidară şi contra ei numai inamicul şi renegatul pot vorbi.

II. Ce se ţine de primirea protestului dat din partea domnului Ladislau Makrai et consortes în contra enunţării comitelui suprem în privinţa spargerii congregaţiunii din 8 iulie, nu s-a ţinut de competinţa comitetului din 9 iulie a decide despre aceea, căci tot nu au decis pentru primirea protestului pe care l-au şi subscris luînd afară cei ce n-au fost membrii comitetului, căci în 8 iulie, după ce prin băutură de vin dat de către domnul Ladislau Makrai l-ar fi subscris acel protest, s-au dus acasă. Mai încolo în acel comitet nici un român nefiind de faţă, afară de doi renegaţi care din îndemnul intereselor private au luat parte la acel comitet contrazic primirii acestui protest ca un fapt legiuit de noi fără de noi şi în contra protestului impun reprotest contra tot înţelesului lui, rezervîndu-mi dreptul de a cîştiga subscripţiuni de la cei îndreptăţiţi la această congregaţiune, însă de tot pe altă cale, nu ca domnul Makrai cu buţi de vin şi care de pîine. *

Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dos. 16/1861, f. 84—85.

* In legătură cu dezbaterile aprinse privind declararea comitetului ad-hoc drept comitet permanent al comitatului Hunedoara şi cu proclamarea limbii române ca limbă oficială a comitatului vezi S. Retegan, *Lupta naţională a românilor în jurisdicţiile Transilvaniei în anul 1861*, „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie" (Cluj-Napoca), 1970, 13, p. 178—179 ; Rodica Sofroni, *Mişcări sociale şi naţionale în comitatul Hunedoara (1860—1861)*, „Sargetia", 1973, 10, p. 242—246.

77.

1861 octombrie 10, Baia de Criş

Nr. 43/1861.

Inalt Guvern regesc transilvan !

Din aci sub % aclusa adresă a comitetului nostru conclusă şi acceptată în sesiunea din 20 iulie a. c. veţi binevoi a vedea că, comitatul nostru, e cu totul în contra anexiunii cu Ţara Ungurească şi e tare determinat a rămîne comitat transilvan precum a fost din veacuri şi pînă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în ziua de astăzi. Această a noastră adresă s-a subşternut la Maiestatea sa cezaro-regească apostolică şi mare principe al Transilvaniei încă în 12 august a. c. prin deputaţi aleşi din sînul acestui comitat.

După ce dară comitatul nostru a conclus a rămînea ca parte integrantă a Transilvaniei, după ce acest comitat pînă în ziua de astăzi încă nu este anexat către Ţara Ungurească, după ce chiar şi Excelsa cancelarie regească aulică pentru Ungaria prin rescriptul său din 9 iulie a. c. nr. 9454 a determinat ca comitatul nostru să nu se încorporeze cu Ţara Ungurească, pînă cînd nu va urma altissima şi gratiossissima rezoluţie împărătească pe adresa noastră mai sus-memorată şi după ce acea rezoluţie n-a urmat încă, aşa comitatul nostru a decis în sesiunea sa de astăzi că comitatul nostru ca parte integrantă a Transilvaniei să corespundă [1] numai cu Înaltul Guvern regesc transilvan şi cu celelalte dicasterii [2] transilvane şi ne rugăm totodată ca Înaltul Guvern să ne susţină în adresa noastră mai sus-memorată şi în specie pînă ce ar urma rezoluţia împărătească şi întru aceea s-ar face dispoziţiile pentru convocarea dietei transilvane, să fie convocat la aceea şi comitatul nostru.

Din sesiunea noastră de astăzi totodată ne-am rugat de Maiestatea sa ca să se îndure a ordona conchemarea comitatului nostru la dieta transilvană.

Din sesiunea Comitetului comitatului Zarand ţinută în Baia de Criş în 10 octombrie şi zilele următoare ale anului 1861.

Ioan Pipoş [3] comite suprem
George Secula [4] vicenotar comitatens

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Iosif Hodoş, dosar 343/2, f. 3—4 ; copie.

---

[1] corespondeze

[2] oficii publice

[3] *Ioan Pipoş* (1822—1888) născut la Hondol, jud. Hunedoara, ca fiu al protopopului Petruş Pipoş. A urmat dreptul la Cluj şi Academia Montanistică la Schemnitz. În 1847 a intrat ca practicant la Tribunalul Montanistic din Zlatna, de unde, în 1848, a fost trecut la Tezaurariatul Transilvaniei din Sibiu. Participă la revoluţia de la 1848 şi este cooptat membru în Comitetul permanent de la Sibiu. După revoluţie a deţinut diferite slujbe în administraţia şi justiţia Transilvaniei. În anul 1861 a fost numit comite suprem al comitatului Zarand, fiind înlăturat din această funcţie în 1867. Între 1869 şi 1875 practică avocatura la Deva, apoi se mută la Alba Iulia, unde moare în 1886. A fost înmormîntat la Hondol.

[4] *George Secula* (1839—1884), absolvent al Academiei de drept din Oradea, ales în 1861 vicenotar al comitatului Zarand şi mai tîrziu fisc comitantes. La înmormîntarea lui Avram Iancu a rostit un înflăcărat discurs. După desfiinţarea comitatului Zarand a practicat avocatura la Baia de Criş, pînă în 1879, cînd s-a stabilit la Deva. A participat la Conferinţa naţională română de la Sibiu din 1881.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

78.

1862 ianuarie 22, Ilia

Listă de colecţiune
pentru comisiunea naţională reprezentativă [1]

Nr. curent	Numele contribuenţilor	Suma în valută austriacă fl.	xr.
1	Ioan Orbonaş, protopop	2	—
2	Amos Tordăşianu, jude procesual	2	—
3	Alexandru Herbay, jude procesual	2	—
4	Alexiu Olaru, paroh Gurasada	2	—
5	Alexandru Sirbina, notar comunal	2	—
6	George Paraschievits, notar comunal	2	—
7	Ioan Orbonaş, docent în Ilia	1	—
8	Nicolae Perian, paroh Furcşoara	1	—
9	Mihail Moisescu, paroh Brănişca	1	—
10	Gherasim Olaru, paroh Bacea	1	—
11	Alexandru Radovici, paroh Certejul de Jos	1	—
12	Alexandru Orbonaş, paroh Glodghileşti	1	—
13	Sofronie Olariu, paroh Gothatea	1	—
14	Adam Jents, paroh Zam	2	—
15	Arcadie Olaru, paroh Sîrbi	1	—
16	Partenie Popovici, Paroh Brădăţel	2	—
17	Ioan Cioran, învăţător în Brănişca	1	—
18	Adam Clej, învăţător în Furcşoara	—	50
19	Ioan Popa, învăţător în Almaş Sălişte	1	—
20	Iosif Popescu, învăţător în Cerbia	1	—
	suma	27	50

Ilia, 22 ianuarie 1862.

Ioan Orbonaş m.p., protopop tractual

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 1484.

[1] **Este vorba de delegaţia românilor din Tranisivania, Ungaria Banat şi Bucovina condusă de episcopul Andrei Şaguna care a înmînat împăratului memoriul din 15 martie 1862 cerînd despărţirea bisericii române de biserica sîrbească şi restaurarea vechii mitropolii ortodoxe române.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

79.

1862 februarie 2, Orăștie

Excelența voastră liber baron și episcop !

La prea stimata provocațiune a Excelenței voastre de dată 21 decembrie, anul trecut, nu de mult primită, mă aflu îndatorat cu cea mai mare umilință a răspunde următoarele :

Eu opiniunea mea despre intenția noii împărțiri a țării în teritorii naționale, care le stă fraților sași așa tare la inimă, încă în vara trecută, cînd fuserăm la Universitatea săsească ca deputat mi-am dat către domnul baron de Conradtheim, căruia au fost împărțit obiectul acesta de referat negația, zicînd cum că în pertractarea obiectului acestuia nu mă voi imita, pentru că Universitatea săsească nu e competentă de a pertracta despre acest obiect regnicolar, la care declarație mi-au răspuns umilitul domn baron unguresc următoarele vorbe : „Ha a Meltosagos ùr nem akar ezen tárgyhoz szollani, ugy elé sem fogyuk tenni“ [1] și mai mult cestionatul obiect nici nu l-au mai adus înainte.

Eu, de pe partea mea, și acuma sînt de opiniunea aceea cum că deputații români care se vor afla acum la Universitatea săsească la consultarea și dezbaterea acestui obiect, sub nici o condiție să nu se lase, ba încă ar fi și mai bine ca pînă încă nu vom fi reprezentați cu numărul care ni se cuvine după numărul poporului român din Fundu Regiu și pînă cînd se va numi universitatea *Universitatea săsească,* pînă atunci deputații români la acea universitate săsească sau să nu meargă, sau cel puțin la pertractarea nici unui obiect momentan să nu se împărtășească, ca să nu poată zice sașii astăzi sau mîine cum că cele ce se vor pertracta și determina ar fi pentru români obligatorii, fiindcă și deputații români au fost de față, cum le place a zice ungurilor despre obiectele pertractate și determinate la dieta din 1848.

Scopul fraților noștri sași, cum se crede din toate tendințele lor, mai cu seamă și prin gazete atinse, nu este altul, fără ca de ar putea, să scoată ochii la români cu niște concesii fictive, precum ar fi escinderea unui teritoriu român, după *planul cunoscut,* după care plan, afară de celelalte momente prejudicioase, s-ar contopi pe la 600.000 de români în națiunea ungară și săsească, s-ar periclita autonomia națiunii române nu numai prin cunoscutele manifeste împărătești, dară și prin spiritul timpului asigurată și ar veni românii cu postulatele lor, pînă acuma prin petiții și prin fapte manifestate, precum în specie cu respectivele concluse în conferința română națională de la Sibiu din 13 ianuarie etc. a anului trecut făcute, în cea mai mare contradicțiune și s-ar restrînge națiunea română pe sine într-un cuib prin alții făcut, din care în nici o parte să nu se mai poată lăți.

Frații noștri cred prea bine cum că nu este putere, nici fizică, nici morală, care ar mai putea anula starea politicii naționale a româ-

[1] Dacă Înălțimea voastră nu vrea să ia cuvîntul în această problemă, nu o vom supune atenției sale.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nilor, pentru aceea „omnium movent et monebunt lapidem", ca să ne poată restrînge în niște termeni cît mai înguști, temîndu-se că or rămînea fără Sachsenland.

Nu se poate nega cum că împărțirea Transilvaniei prezente nu răspunde situației țării politico-naționale de acuma, iar a pertracta și determina despre întrebarea aceasta așa momentoasă și în viața națiunii române așa afund tăietoare Universitatea *săsească* nu este competentă, și națiunea română, care s-a proclamat în conferința din 13 ianuarie anul trecut de națiune independentă, niciodată și prin nimica nu și-ar periclita viitorul său așternut prin spiritul timpului, mai tare, că dacă s-or învoi cum că Universitatea *săsească* să împartă pămîntul pe seama românilor, printr-o faptă ca aceasta ar găsi și recunoaște cum că sașii ar fi proprietarii pămîntului locuit de români, pe care pămînt „si quidem natura fundi regii diversitatem finium non patietur", totdeauna tocmai atîta drept am avut și avem ca și sașii. Nu este dar de lipsă să ne escindă „quasi e speciali gratia" nici un teritoriu național. Noi drepturile noastre nu le cerșim de la nimenea, dar le pretindem ca o națiune maturà „si sui juris", care nu are nevoie de tutoratul altora. Universitatea *săsească* să lucreze pe seama sașilor pînă-i va plăcea a fi Universitate săsească.

Am onoarea a săruta mîinile Excelenței voastre și cu cea mai profundă umilință a rămînea

Excelenței voastre cel mai umilit serv

George Domșa m.p.
consilier cezaro-regesc și jude regesc

Orăștie, 2 februarie 1862.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Șaguna, doc. nr. 2660.

80.

1862 aprilie 25, Hondoi

Preaonorat comitet !

Fiind ca onorat prin stimata scrisoare, dată la 10 decembrie 1861, cu denumirea de colector și cu aceeași înștiințat fiind totodată a trimite banii ce voi încasa pe seama fondului Asociațiunei fără întîrzieri, îmi iau voie, după ce îmi țin de mare hotărîre în chemarea mea aceasta, a putea contribui și eu cu micul meu ajutor la acest edificiu măreț al națiunii noastre, cu umilință o aștern aici una sumă de 57 florini valută austriacă dimpreună cu una consemnare a contribuenților spre mai departe urmare.

Cu profundă reveranție fiind al onoratului comitet
Hondol, 25 aprilie 1862
cel mai plecat serv

Basiliu Pipoșiu
administrator protopop greco-ortodox

Arh. St. Sibiu, fond Astra, document 85/1862, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

81.

1862 aprilie 25, Hondol

Însemnarea

contribuenților la fondul „Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român"

Nr. crt.	Numele, caracterul și locuința contribuenților	Bani valută austriacă fl.	cr.
1	Basiliu Pipoșiu administrator protopop din Hondol	5	—
2	Biserica greco-ortodoxă din Hondol	3	5
3	Teodor Staicoviciu negustor în Hondol	3	
4	Georgiu Grecu negustor în Hondol	4	
5	Aron Iosivu paroh greco-ortodox la Dealul Mare		
6	Comuna Dealu Mare	1	
7	Nicolau Drăgoțiel paroh greco-ortodox la Rapoltul Mare	1	
8	Comuna Rapoltul Mare	5	10
9	Avram Cibian paroh greco-ortodox în Măgura	1	
10	Comuna Măgura	2	
11	Petru Moția paroh greco-ortodox în Nojag	1	
12	Biserica greco-ortodoxă din Nojag	2	
13	Ioan Laslo paroh greco-ortodox la Vălișoara	1	
14	Comuna Vălișoara	3	
15	Ioan Munteanu paroh greco-ortodox în Soimuș	1	10
16	Comuna Soimuș	4	25
17	Lazăr Sînzian paroh greco-ortodox în Stoeneasa	1	
18	Biserica greco-ortodoxa din Stoeneasa	1	
19	Nistor Stoica paroh greco-ortodox în Săliștioara	1	
20	Nicolae Ianovici paroh greco-catolic în Bîrsău	1	
21	Comuna Bîrsău	2	
22	Nicolae Petrescu paroh greco-ortodox din Buruene	1	
23	Pavel Popovici paroh greco-ortodox în Chișcădaga	1	
24	Comuna Chișcădaga	1	
25	Petru Anghel paroh greco-ortodox în Fizeș	1	
26	Comuna Fizeș	2	
27	Petru Gabor paroh greco-ortodox în Căinel	1	
28	Avram Suciu proprietar din Căinel	1	
29	Biserica din Căinel	1	
30	Comuna Căinel	1	50
31	Comuna Fornădie	2	

Suma 57 florini valută austriacă

p.m. B. Pipoșiu
administrator protopop colector

Arh. St. Sibiu, fond Astra, document 85/1862, f. 3—4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

82.

1862 aprilie 30

Însemnarea

colectelor pe seama deputațiunii naționale

	percepte fl.	x.	erogate fl.	x.
1. Prin dl protopop al Sighișoarei Zaharia Boiu	27	70		
2. De la brașoveni prin dl Bariţiu	500			
3. Prin dl protopop Ioan Petric	26			
4. Prin dl paroh Veza din Satulung	70			
5. Prin dl paroh Radu Popea din Satulung	92	50		
6. De la capitlul din Blaj prin dl canonic Cipariu	50			
7. Depunerea împrumutului de la capitlul din Blaj dlui canonic Cipariu			420	
8. Prin dl protopop Meţianu	40			
9. Din părţile Sas-Reghinului	50			
10. Prin parohul Iosif Brîncoveanu	14			
11. Prin dl administrator protopopesc Piso	20			
12. Prin dl protopop Trombiţaşu	6			
13. Prin dl protopop Fekete	38	90		
14. Prin dl protopop Crainic	81	20		
15. Prin dl protopop Trombiţaşu	120			
„ Prin Gavriel Moldovanu	47	40		
16. S-a dat d-lui deputat Iacob Bologa			120	
17. S-a dat dlui deputat dr. Raţiu			230	
18. Prin Lazăr Marin	11			
19. Prin Petru Roşiescu	9	50		
20. Prin Artemie Crişcaru	25			
21. Prin dl protopop Buzdug	146	10		
22. Lui Procop pentru banchet			72	
23. Prin dl George Grita din Roşia	7			
24. Prin dl Ioan Tipeiu, protopop	35	11		
25. Prin dl Codru de la Făgăraş	100			
26. Prin dl Iosif Basia, protopop în Zarand	40			
27. Prin dl Ioan Tipeiu, protopop	7			
28. Prin dl Cociaşu, protopop	9	95		
29. Prin dl. Absol Popoviciu, protopop	91	61		
și doi galbeni	2	#		
30. Prin dl Orbonaşu, protopop	27	50		
31. Prin dl Artemie Crişan, administrator protopopesc	2	20		

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

32. Prin dl Ioan Patiția, administrator prtopopesc 30 15
2 și 1708 fl. 72
deträgîndu-se cheltuiala 840 fl. —
rămîn 2 # și 868 fl. 72
33. În urma conclusului ședinței Comitetului permanent din 30 aprilie 1862 s-au rezolvat domnului Tealatiu un onorariu de 300 fl.
prin urmare au prisosit 568 fl. 72 x. și 2

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, Fond Șaguna, doc. nr. 1603.

83.

1862 august 24, Baia de Criș

Nr 84/1862

Ilustritatea ta domnule comite suprem !

La preastimata însărcinare a Ilustrității tale din 1 august a.c. nr. 279 prezentată, am onoare a-mi face umilita relațiune în următoarele :

1. Încît pentru limbă, deși prin conclusul congregațiunii generale din 28 martie 1861 s-a decretat limba română de limbă oficioasă pentru acest comitat și deși conclusele acelei congregațiuni și prin urmare și conclusul despre limbă e întărit de Excelsa cancelarie regească, totuși oficiolatele, atît politice, cît și judiciare ale comitatului și atît cele centrale cît și cele de juzi de cerc s-au ținut cu cea mai posibilă conștiinciozitate și acurată strictețe întru respectarea limbilor patriei, prin urmare pe petițiunile sau orice alte exhibite scrise în altă limbă decît în cea română, s-au dat rezoluțiuni sau deciziuni și sentințe în limba în care au fost scrise acelea, ba s-a observat încă și aceea ca abstrăgînd de la limba în care au fost scrise acelea, s-a respectat limba părților și li s-au scris rezoluțiunile etc. în limba lor.

2 Ce se ține de sigiliile oficioase și de inscripțiile lor, am onoare a aclude aici % conclusul comitetului comitatens în acest obiect.

Aci am a observa că, precum și Ilustritatea ta îți vei aduce aminte, acel conclus s-a adus mai ales din motivul că sigiliile oficioase de mai înainte toate s-au fost pierdut și comitatul și dregătoriile lui nu puteau să fie fără sigilii oficioase, apoi comitatul pe atunci era încă în uzul drepturilor sale ca corp autonom și prin urmare a putut să-și aleagă și forma și inscripțiunea sigiliilor sale. Mai adaug apoi aceea că, precum celelalte concluse, așa și acesta a fost întărit de Excelsa cancelarie regească.

Cu toate acestea, și deși, precum se vede din conclusul mai sus memorat, inscripțiunile sigiliilor aveau de a fi românești, totuși, după ce într-un document vechi s-a aflat impresul în ceară al sigiliului co-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mitatului, nu ne-am folosit de acel conclus, ci am exoperat o copie din acel sigil, care, ca în timpurile vechi, poartă inscripțiunea „Sigilum comitatus Zarandiensis anno 1712, novum anno 1861" și cu acesta ne folosim la comitat în expedițiunile atît administrative, cît și judecătorești.

Acesta e sigilul dară care se întrebuințează la comitat. Afară de acesta, mai sînt cinci sigilii a cinci juzi de cerc N.N. (adică Hălmagiul de Sus, Hălmagiul de Jos, Baia de Criș, Brad și Băița).

Acestea, precum vei binevoi a vedea în reversele acluse sînt la respectivii juzi de cerc și în lipsa celor vechi, care poate nici n-au existat, se folosesc de ele în afacerile oficioase.

Mai sînt însă aici la comitat încă patru sigilii cu următoarele inscripțiuni : 1. Sigilul oficiului de vicecomite al Zarandului. 2. Sigilul notariatului comitatens în Zarand. 3. Sigilul fiscalatului comitatens în Zarand. 4. Sigiliul archivului comitatens în Zarand, și se folosesc după cum sună inscripțiunile lor.

Atît sigiliile juzilor de cerc, cît și acestea patru din urmă s-au făcut în urma mai sus-memoratului conclus al comitetului comitatens și dacă în urma chiar acestui conclus sigilul comitatului nu s-a făcut cu inscripțiune românească, se excuză prin jurstarea [1] mai sus-memorată și desigur că dacă sigiliile cele vechi ale juzilor de cerc nu s-ar fi pierdut sau, pierdute fiind s-ar fi aflat, atunci nu s-ar fi făcut noi sigilii, ci s-ar fi folosit cele vechi.

Timpul de cînd se folosesc toate aceste sigilii e ⟨de la⟩ 24 decembrie 1861 și mai ales de la 1 ianuarie a.c. încoace.

3. Încît pentru acea însărcinare a Ilustrității tale ca să vă împărtășesc toate acele ordinațiuni mai înalte care s-ar afla la comitat în obiectul sigiliilor, am onoare a vă observa că încă cu umilita mea transpunere din 1 iulie a.c. nr. 9 prezentată v-am împărtășit ordinațiunea Înaltului prezidiu gubernial din 11 februarie a.c. nr. 3243 care singură se află la acest comitat sunătoare despre sigilii. Această ordinațiune se află aici în două exemplare și așa și acum se poate transmite un exemplar, observînd că ordinațiunea din anul trecut 24 decembrie nr. 14227 la care se face provocare în începutul ordinațiunii aci acluse, nouă aici nu ne-a venit și prin urmare nici a v-o trimite nu pot.

Considerînd dispozițiunile acestei ordinațiuni și comparîndu-le cu dispozițiunile urmate la noi cu sigiliile mai sus specificate, apoi nu se poate zice că noi am fi lucrat în contra acelei ordinațiuni, pentru că : a). Comitatul are numai un sigil autentic și acesta e cel vechi. b). Juzii de cerc și alți oficiali (egyestisztviselök) folosesc sigilii cu simpla inscripțiune a oficiului lor. Dacă inscripțiunea acestora din urmă e românească, am urmat numai conclusul comitetului comitatens și acest conclus nu stă în contrazicere cu dispozițiunile ordinațiunii mai sus memorate.

---

[1] împrejurarea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

După acestea primiți expresiunea stimei mele cele mai distinse.
Baia de Criș, 24 august 1862.

primul vicecomite al Zarandului
dr. Iosif Hodoș

⟨Pe verso⟩ Către Ilustritatea sa domnul comite suprem Ioan Pipoș, comite suprem al comitatului Zarand, în Băița.

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Iosif Hodoș, dosar 341/4, f. 15—16

84.

1862 octombrie 11, Dobra

Excelența ta!
Preasfințite și prealuminate domn și episcop, mie preaîndurat părinte!

La preaveneratul ordin al Excelenței voastre din 4 octombrie 1862 nr. 436 prezentat în 5 a curentei a.c. în cauza învinovățirii ce mi se face cu cuvînt că aș fi osîndit pe judele suprem comitatens domnul Dominic Iordan, îmi dați onoare a face umilitul

Răspuns

Sfînta mînă episcopească cînd cu ocazia hirotonirii mele mi-a pus pe cap, mi-a zis „mergi și paște oile mele", misiunea mea dară, ca păstor sufletesc, îmi este a îngriji de poporul mie încredințat. Aceasta îmi este nu numai misiunea, dar totodată și o datorie ce o am față cu lumea și față cu Dumnezeu. Datoria aceasta, Excelența ta, trebuie să o împlinesc pentru că aceea îmi este unica chemare, datoria impusă de superiori, impusă de lege, adică a îngriji de poporul mie încredințat. De aici dară pornind, cuget a nu fi lucrat nimic contrar legilor atunci cînd cu cuvîntul și cu fapta am stăruit a capacita poporul meu despre dreptul ce-i compete ca român, atunci cînd am arătat lipsa declarării limbii române de limbă oficială în comuna Dobra, curat română. Am învățat poporul pentru că am datoria a-l învăța, i-am arătat cărarea ce duce la lumină, pentru că năzuința mea a fost totdeauna ducerea poporului meu de la întuneric la lumină, a-l scoate din iadul necunoașterii de sine, unde afurisitele legături feudale, unde injuria[1] timpilor fatali, mîna cea tirană a legislației trecute l-au osîndit a petrece 4 secole, și dacă am făcut aceasta, cuget a nu fi făcut mai mult decît aceea ce voiește înalta diplomă împărătească din 20 octombrie 1860 și instrucțiunea comiților supremi, care încă dă voie comunelor a-și alege limba oficioasă.

Nu știu ce cugetă oficiile politice, dar dacă în purtarea mea vreodată și cu deosebire în purtarea mea cu ocazia decretării limbii române de

[1] nedreptatea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

limbă oficială în Dobra s-a făcut ceva contrar legilor, apoi atunci într-adevăr toată mișcarea ce ar fi scop național nemaghiar trebuie timbrată cu marca criminalității, atunci chiar cugetările, chiar simțirile ar fi o crimă.

Învinuirile ce mi se fac sînt numai intenții de a năduși[2] simțul de libertate sub pretext de aţiţare. Eu nu am lucrat nimic contrar legilor, chiar atunci cînd aș fi osîndit pe domnul jude suprem, pentru că de îl osîndeam împlineam o datorie dublă, pro primo ca cetățean îi osîndeam purtarea sa față cu comuna pentru că a destituit pe judele comunal de la postul său numai pentru aceea că a îndrăznit a returna Ilustrității sale domnului comite suprem Francisc baron Nopcea un ordin trimis în limba maghiară, pro secundo pentru că domnul jude suprem, ca funcționar public, are datoria a premerge cu exemplu și a respecta sărbătorile publice, ceea ce nu a făcut, pentru că dînsul nu numai a întreprins o investigație în ziua duminicii sub timpul serviciului dumnezeiesc, dar chiar a cutezat a chema mai mulți bărbați din biserică la comisie, cu care act, menționatul domn jude suprem, a conturbat liniștea în biserică, o faptă care cu atît mai mult merită dispreț și osîndă cu cît e comisă de către un funcționar public.

Acestea, Excelență, am ținut de datorie a le pretrimite și act voi a atinge învinuirile asupra-mi făcute.

Cauza națională română fu piatra ofensei, de la apărarea cauzei naționale în care subscrisul dezvoltînd oarecare activitate încă în anul 1848, cu ocazia alegerii deputaților la Dieta Ungariei protestînd contra apucăturilor ilegale ale fracțiunii compatrioților maghiari din comitat am fost insultat și atacat prin amenințări cu săbii blanke[3] și apucîndu-mă chiar și de piept în ființa de față a fostului comite suprem domnul conte Kun Kotchard, prezidînd congregația comitatensă, despre care făcînd arătare Execelenței voastre a urmat neprimirea ablegaților[4] comitatului Huniad în Dieta din Pesta, de unde, de o parte, iar de alta de la restaurarea comitatului în anul trecut datează toată ura, pentru că noi, românii, am încercat a ne apăra drepturile și respective a ne lupta în cîmp în viața politică, pentru că am protestat asupra pașilor nelegiuiți întreprinși față cu noi, pentru că noi nu ne-am supus necondiționat dorinței maghiarilor a reîntregi comitetul comitatens din anul 1848. Noi, se înțelege, ne-am făcut criminali față cu Compilatele, față cu interesele maghiare. De atunci toate adunările de români, toate consfătuirile românilor sînt tot atîtea crime, pe cînd adunările lor, chiar publice, în care sub prezidiul amploaiaților publici decretează respingerea mai înaltelor hotărîri, sînt privite de acte loiale.

Nu e timpul, Excelență, a descrie omul pașii fraților maghiari față cu noi și a arăta diferitele nelegiuiri, pentru că acelea nu s-ar auzi, dar nici că-mi este scopul. Ceva asemenea și așa în scurt voi descrie cele comise.

---

[2] înăbuși
[3] cu săbii scoase
[4] trimișilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comuna Dobra hotărîse convocarea reprezentațiunii comunale prin adunare generală pe 10 iunie a.c. cu scop ca să se cuprindă la protocol declararea limbii române de limbă oficială în comuna Dobra. Timpul acesta pentru mine era cu totul nepotrivit, pentru că tocmai eram hotărît a pleca la Sibiu pentru ridicarea ajutorului preoților greco-orientali din tractul meu. Pentru aceea, cugetînd că nu voi lua parte la adunarea comunală, îndreptățit ca proprietar și reprezentant ales am rugat poporul și respective reprezentanții comunei două moțiuni ale mele să le cuprindă în sînul obiectelor consultațiunii și să le treacă la protocol. O moțiune fu ca să dăm vot de încredere reprezentanței comunale pentru remonstrațiunea făcută în cauza limbii, iar a doua să răspicăm nemulțumirea față cu pașii domnului jude suprem făcuți la investigația preatinsă [5] și aceasta numai din cauză că dînsul, ca funcționar public, nu ne-a respectat slujba dumnezeiască și nu numai a făcut cercetarea în timpul serviciului dumnezeiesc, dar totodată a scos oamenii din biserică spre a putea întreprinde cercetarea.

Atîta e toată purtarea mea față cu domnul jude suprem și asta și astăzi nu numai o repet, dar în tot momentul cînd domnul jude suprem Dominic Iordan va lucra asemenea, îi voi dezaproba toată purtarea, pentru că respectîndu-i eu naționalitatea și religia sa, asemenea poftesc, ba totodată pretind ca și dînsul, în calitate de funcționar public, să-mi respecte naționalitatea și religia mea.

În urma cărora sărutînd dreapta mînă cu toată supunerea fiiască am rămas al Excelenței tale,

umilit fiu
Nicolau de Crainic, protoprezbiter

Dobra, 11 octombrie 1862.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Șaguna, doc. nr. 1773

85.

1862 octombrie 16, Hațeg

Excelența voastră, Înalt preasfințite și prealuminate domn!

În urma preapărinteștii hîrtii a Excelenței voastre de sub numărul prezidial 427, cu adîncă supunere mă grăbesc a răspunde că eu am fost ales de membru al comitetului comitatens atît în cercul Toteștilor (Totești e un sat unit), cît și într-al Jiului, dar domnul comite suprem Nopcea a retrimis juzilor respectivi alegerile cu acea demandare strictă ca din Hațeg să nu se aleagă nimenea, căci Hațegul e municipiu independent de comitat, bazîndu-se domnul comite pe paragraful 15 din ordinul electoral din Instrucțiune și așa atît eu, cît și vicarul unit și negustorul de aici Petrovici fuserăm șterși din numărul celor aleși la comitet, rămînînd din Hațeg în comitet numai domnul Băiești, care are proprietate și în comitat afară de Hațeg. Excluderea noastră însa

[5] amintită

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nu s-a întîmplat prin înaltul guvern, ci numai prin domnul comite suprem.

Din tractele Măţeştiului şi Chitidului au mers la comitele şi petiţiuni pentru mine, cerîndu-mă preoţimea şi poporul de membru reprezentant al lor la comitet, dar petiţiunile fuseră rezolvate negativ.

Pentru comitet rămaseră, aşadar, afară de vreo cîţiva preoţi, din partea românilor numai oameni de rînd.

Simeon Olteanu din Grădişte (Várhely) este preot unit, el este preotul de care era vorba în vara trecută că va duce o locomotivă la expoziţie.

Circulara Excelenţei voastre în respectul [1] şcolilor începe a trage jos albeaţa de pe ochii multora dintre ai noştri.

Sărutînd mîinile întru profundă supunere, totdeauna sînt al Excelenţei voastre

preaumilit
Ioan Raţiu, protopop

Haţeg, 4/16 octombrie 1862.

⟨Pe verso⟩ Nr. 122/1862. Scaunul protopopesc greco-oriental al Haţegului.

Excelenţei sale înalt preasfinţitului şi prealuminatului domn Andrei baron de Şaguna, dreptcredinciosului episcop al bisericii greco-orientale ortodoxe în Transilvania etc., etc.

Ex officio. Sibiu.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 1774

86.

1863 mai 10, Baia de Criş, comitatul Zarand.

Domnule preşedinte !
Ilustră adunare !

„Pietá di questa...
Terra natal che lacerato e nudo
D'ogni ornamento antico il sen vi mostra".

Cu aceste cuvinte se adresa italianul către fraţii săi, cînd văzu că în pămîntul său de naştere, ştiinţele şi artele pierduseră floarea şi vigoarea, puterea şi ornamentul din vechime.

[1] privinţa

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Cu aceste cuvinte venim noi a ne adresa către „Asociaţiunea literară din Arad".

Fraţilor ! (pentrucă românii toţi sînt fraţi), dacă cu prezenţa voastră personală nu putem fi fericiţi a lua parte la o sărbătoare naţională, primiţi spiritele, cugetul şi inima noastră şi lăsaţi-ne ca în această ilustră adunare să vă putem saluta cu toată puterea inimii şi din tot simţul nostru, în scopul măreţ ce-l poate şi ce caută să-l aibe asociaţiunea pentru a cărei formare şi constituire v-aţi adunat.

Iacă, sîntem fericiţi a saluta a doua asociaţiune literară română : cea dintîi a fost asociaţiunea transilvană, a doua, pe care o salutăm, e asociaţiunea în care v-aţi adunat.

Niciodată asociaţiuni literare nu s-au înfiinţat, nu s-au inaugurat şi nu s-au constituit în timp mai preocupat de zgomotul politic ca chiar aceste asociaţiuni ; niciodată necesitatea lor n-a fost mai mare, mai urgentă ca chiar acum.

Un zgomot politic ne-a preocupat şi ne preocupă încă acum de doi ani şi mai bine. În decursul acestei fermentaţiuni, ce dura încă, s-ar fi părut că noi am uitat de literatura noastră naţională, de ştiinţe şi de arte, ba poate chiar şi de casele şi de persoana noastră. Numai de un lucru divin, de o idee de viaţă, de o condiţiune a existenţei noastre perpetue nu s-a părut că ne-am fi uitat niciodată : aceasta e limba şi naţionalitatea noastră. Fie cum ar fi fost lupta noastră, ori politică sau bisericească, ori publică sau privată, noi de limbă şi naţionalitate n-am uitat, pentru că numai asta ne susţine, numai asta ne vivifică, numai asta ne dă eternitate între orişice jurstări, sub orişice condiţiuni, sub orişice guvern, sub constituţionalism ori absolutism, în republică ori despotism, în libertate ori sclavie.

După o tempestate politică de doi ani şi mai bine şi acum cînd astă tempestate se pare a mai ţine încă, mulţi vor cugeta, ba unii vor cugeta, ba unii vor şi zice că e lucru negeneros şi ingrat a revoca spiritele şi minţile de pe calea pe care au apucat şi a le cufunda în plăcerile solitare şi spinoase ale literaturii. Aşa e, dacă literatura ar fi să rămînă numai un artificiu de forme, numai o aplicaţiune de reguli estetice, sau cel mult numai o deleptate aleasă, o nobilă petrecere de timp ; ma literatura astăzi în secolul artelor şi ştiinţelor, caută să-şi priceapă oficiul şi chemarea sa. Ea este mijlocul cel mai potent la cultură şi civilitate, are să deştepte, să ridice şi să mobileze natura raţională şi morală în oameni ; ea concentrîndu-şi toate puterile, are să aspire la o acţiune independentă, instruind, animînd şi luminînd mulţimea, ca în lupta de speranţă şi dubietate, de entuziasm şi respect uman, de impetuozitate indiscretă şi esitate pusilanima, să contribuie la regenerarea individului şi la renaşterea naţiunii, să arate fundamentele cele mai adevărate ale societăţii, să combată doctrinele violenţilor şi ale sofiştilor, susţinînd şi defendind dreptul şi dreptatea, reptitudnea şi sensul comun.

Acest simţ comun sinonimizînd — civilizaţiunea şi cultura, arată că pentru o naţiune nu e destul numai aurul şi pîinea, ci se poftеşte şi ştiinţa şi afeptul : artele frumoase, aspiraţiunea inimei către tot ce e bun şi frumos şi ornamentul divin a toate aceste ? limba şi limba.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Care a văzut şi ştie că pierzîndu-se limba se pierde şi existenţa naţională, care a văzut şi ştie că şi naţiunile teritorialmente rupte şi fără de nici o legătură politică între sine, ba sclave, oprese şi avilite, însăşi conservă vitalitatea şi existenţa prin legătura de una şi aceeaşi literatură naţională, va putea oare nega că aceasta n-are nici o influenţă asupra politicii şi moralei ? Şi în timpul — timp fatal şi dureros — de aservirea noastră, unde are omul existenţa de nu în limba poporului care e a noastră şi înscrierile puţine ce le avem ? Şi în paginile acestor puţine scrieri, au nu ne întîlnim cu numele român, cu stilul român, scrise toate în limba română, alimentînd acel amor de sînge şi de patrie, acea demnitate şi glorie naţională, care făcu compendiu de atîtea virtuţi de om şi cetăţean, de român şi creştin prin veneraţiunea trecutului şi speranţa în viitor.

O ! şi cîte, cîte din aste speranţe au a se împlini încă !

Una o mai vedem împlinită astăzi. Iacă, a doua asociaţiune literară, iacă a doua şcoală naţională. Nu e aceasta nici a unitului, nici a neunitului, nici a calvinului, nici a arianului, nici a democratului,nici aristocratului, nici a săracului, nici a bogatului, nici a laicului, nici a preotului — ci a tuturor românilor de orice clase, de orice condiţiune, de orice demnitate. O educaţiune, o instrucţiune nouă are să ne dea acest institut. E timpul şi avem lipsă ca instrucţiunea să înceteze de a fi o ipocrizie patentată, care numai excită ambiţiunea şi nu-i arată nici un scop nobil şi furmos, numai exaltă imaginaţia şi nu dă nici o putere şi nici o vigoare la înţelepciune şi lasă un gol vast în spirite şi o vanitate mare în inimi şi în loc de principii naţionale şi salutare te încarcă cu opiniuni servile şi artificiale şi în loc de a se lua de bază viaţa reală se cufundă în gustul lucrurilor mici şi sterile — simptom suprem de decadenţă.

Punem că vivem într-un timp unde mulţi sîntem predominaţi de aroganţa de a substitui părerile individuale la simţul comun ; punem că vieţuim zile cînd fiecare crede că acolo se fineşte lumea unde ajunge puterea razelor de la ochi ; punem că sîntem acolo unde minţile frivole, inimile de joc, sufletele putrede, de o parte orice cuget înalt judeca de delir şi de altă parte orice perseverenţă care face să reiese învingătoare cauzele cele mai mari o cufundă cu temeritatea ce le ruina, unde o prudenţă enervată, o ambiţie halucinată se preferă binelui comun : unde adormirea epidemică a unui malcontentu pretinde gloriile eroismului. Spuneţi-ne, în mijlocul a toate acestea, ce lucru important e mai de lipsă decît educaţiunea ? O educaţiune care să îndrepte pe toţi la moralitate şi pe fiecare la funcţiunile la care e chemat de necesitatea civilă şi de capacitatea sa ; e o educaţiune care să înveţe ceea ce e de lipsă, a iubi, a practica ; o educaţiune care să vivifice caritatea, să întărească credinţa, arătînd tuturor un scop pe care toate că încă tempestatii în înconjura, dar care e unul şi etern.

Iaca institutul pe care venim a-l saluta şi avînd „pietate de această ţară“ ne vom ţine fericiţi a ne număra între membrii ,asociaţiunii literare ce sînteţi a o constitui, pentru că e mijlocul potente la susţinerea şi cultivarea limbii, e impulsul perpetuu la patriotism.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Va forma acest institut literaţi ? O, noi n-o pretindem ! Cei în care cerul a unit zborul ideal, intuiţia serioasă a naturii, spiritul estetic, elevaţia religioasă, conştiinţa naţională, aceia pot deveni literaţi şi noi vom fi cu admiraţie către ei. Geniul îşi face cale sieşi şi unind simplitatea cu idealul, interesul inimii cu cel al artei, simţămintele individului cu cele ale naţiunii şi ale geniului uman, el va fi nemuritor deasupra... măririlor omeneşti ; gustul, fratele său geamăn şi niciodată adversar, preţuind talentul cel adevărat şi emoţia sinceră, se cîştigă prin comparaţie, se nutreşte prin bunăvoinţă şi se înfrăţeşte cu moralul.

Încă, erau cei fraţi gemeni ce se numesc „binele" şi „frumosul" ; iacă, literatura pretutindeni instrument al educaţiei, sau, de vrem, al emancipării. Cînd ne va sucede a escita (escitarea odată va dura) în generaţia noastră admiraţia pentru lucrurile înalte, simţul pentru natură, gustul pentru simplitatea frumoasă, emulaţia pentru eleganţa naturală, atunci cu această educaţie vom putea spera o literatură ornată dar nu frivolă, ambiţioasă dar nu rabsodică, nici sentimentală, nici epileptică, nici odioasă, nici sterilă ; una care creată de necesitatea artistică de a exprima şi a comunica cele mai nobile şi mai profunde simţăminte, să fie plină de fapte şi de studiu, de umilitate şi meditaţiuni ; ca şi viaţa întreagă ea să fie educaţia minţii şi a inimii şi să facă a iubi patria şi a dispreţui vitalitatea, a depărta incertitudinile enervate şi a vivifica simţurile amorţite în computări şi dubietăţi, a lăţi lumina nu cu impetuozitatea fulgerului ci cu progresul aurorei, a familiariza conştiinţa publică cu instituţiile politice cele mai juste şi cele mai utile, a prepara o generaţie care să ajungă acel pămînt al promisiunii (făgăduinţei) către care noi încă mînăm arca noastră sfîntă şi speranţele noastre în mijlocul deşertului, unde pînă acum toată ziua am manecat şi manecand toată ziua şi ajungîndu-se seara încă abia şi nici abia am aflat atîta loc unde să nu putem pleca capul...

Pătrunşi de aceste simţăminte şi idei, ne repetăm salutul nostru, cerînd de la divina providenţă prosperarea asociaţiei şi durarea ei în etern. Ne rugăm totodată a ne suscepe de membrii ai asociaţiei, promiţînd a corespunde datorinţelor ce condiţionează dreptul de a putea fi membru.

Baia de Criş, Comitatul Zarand, 10 mai 1863.

Dr. Iosif Hodosiu, primul vicecomite al Zarandului ;
Amos Frâncu, al doilea vicecomite ;
Sigismund Borlea, protonotarul Zarandului ;
Ioane Motiu, asesor la tribunal ;
Dr. Iacob Brendusianu, vicefiscalul inclitului Comitat al Zarandului şi protector onorar ;
Antoniu Cuteanu, asesor la tribunal ;
Ioan Frîncu, al doilea vicenotar ;
Ioane Popoviciu, protocolist şi expeditor.

Arh. St. Arad, fond Asociaţia pentru literatură română şi cultura poporului român din Ardeal „Astra", despărţămîntul Arad, dosar 1/1863, f. 28—33, I. Holhoş, N. Nistor. Contribuţia Astrei la realizarea unităţii naţionale, „Revista Arhivelor", anul XI, nr. 2, 1968, p. 91—103.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

87.

1863 mai 29, Deva

Excelența ta !
Preasfințite stăpîne !

Cînd năzuim cu mai mare bărbăție a vă sprijini neadormita îngrijire pentru fericirea națiunii și a bisericii noastre, atunci ne cîștigăm cei mai mulți contrari și încă durere, chiar și între frații și fiii noștri, ce însă nicidecît nu ne sperie, ba mai mult ne însuflețește. În înțelesul mult însuflețitoarei și preapărinteștii provocări din ziua Înălțării Domnului anul curent nr. cons. 326 circulînd cu toată graba a citi menționata provocare de trei ori în biserică și tot în această chestiune a se înfățișa înaintea scaunului protopopesc pe 25 mai. Pe lîngă cei mulți răi sfătuitori, domnul Velișca umblă capacitînd pe unii preoți că ce vreau românii să trimită deputați români ? Și că asta ar fi numai tendința mea, că de aceea i-am chemat și că și circulara menționată le-am citit-o în biserică, unde nu i-a fost locul. Acum, de aceștia avem noi mai mulți și cu de aceștia ne scot ungurii ochii, că sînt români de ai noștri, dar puțin se vor apropia de ginta ce gonesc. Numai aceia se mai amăgesc de unii ca aceștia, care nu au nici un sentiment creștinesc !

Tot în înțelesul sus-lăudatei provocări mă grăbesc a aduce la înalta cunoștință numele candidaților de deputați, încît ne-am putut înțelege pînă acum, și anume :

1 Pentru Jiu un hațegan cu numele Bălaju Ioan, însă mi se scrie că vreau a-l schimba cu canonicul Papfalvi.

2 Pentru al 2-lea cerc vicarul Petru Pop.

3 Pentru al 3-lea cerc protopopul Pap.

4 Pentru al 4-lea cerc Petru Demian.

5 Pentru al 5-lea cerc protonotarul de la Tabla regească Mihail Orbonaș.

6 Pentru al 6-lea cerc protosinghelul Popea.

În orașe

1 În Deva domnul consilier aulic Moldovan.

2. În Hunedoara Sanciali.

3. În Hațeg, fiind cel mai fără nici o greutate loc, au rămas să se înțeleagă mai tîrziu, mi se pare că ar voi pe domnul Vasici.

Astfel fiind candidații, dacă vi se va părea ceva de schimbat, să vă îndurați a ne încunoștința ca să ne știm orienta. Ungurii vreau în mai multe locuri a-și încerca norocul, dar apoi în orașele Deva și Hunedoara, precum și în cercul al 3-lea (Peștiș) sînt tare siguri că vor reieși. Bine ar fi de le-am putea zădărnici această nădejde ! Însă au făcut cele mai mari mișelii, au scris toți nobilii fără cens, pe tata cu trei feciori și pe altul de două ori, pe altul iarăși care e mort de un an ori doi, așa pentru exemplu : Cristurul are 69 alegători în listă și căutînd în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tabel abia ies vreo 20 ; Peştişul are 106, Răcăştia 160, pe cînd satele foste iobăgeşti, ce toate plătesc contribuţia cea mai multă, abia au cîte 2, 3, 4, 5, apoi cel mai mult pînă la 60. Aci e greutatea cea mai mare la reclamaţii, fiindcă în locurile (cercurile) cele mai periculoase au rînduit şeful comitatului pe cei mai reputaţi maghiari cu cîte un român din cei de sus descrişi, iar pe cei mai cu autoritate români intraţi în comitetul central, sau i-au trimis într-un cerc unde de erau toţi unguri nu aveau multă frică, sau i-au oprit la centru. Şi aşa, pe lîngă toată stăruinţa noastră, pot să ne înşele urît în vreun cerc, fiind ei rectificatori.

Acestea fiindu-mi de o datorie sfîntă a le aduce la înalta cunoştinţă, pe lîngă sărutarea dreptei arhiereşti rămîn al Excelenţei voastre,

cel mai plecat fiu,

Ioan Papiu [1], protopop

Deva, 29 mai 1863.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 1648.

88.

1864 aprilie 23, Sibiu

Din reprezentaţia preacinstiei tale din 31 martie a.c. nr. şcolar 19 am înţeles cu bucurie decurgerea lucrului înfiinţării unui gimnaziu în Brad şi stabilirea statutelor privitoare la acel gimnaziu.

Însă una am a observa, şi adică aceea că mai mult ar fi corespuns independenţei bisericeşti cînd ar fi zis în statute că profesorul cel denumit se face cunoscut supremului inspectorat şcolar de religie greco-răsăriteană, decît că se face cunoscut gubernului, pentru că textul acesta din statute n-are bază în nici o lege şi în nici o praxă. Şi tare mă îndoiesc că aceste pasagii din statut se vor întări de către gubern, deoarece ca un gimnaziu să capete dreptul de publicitate se cere ca să aibă profesori după prescrisele gubernamentale, pregătirea cuviincioasă, va să zică să aibă atestate despre depunerea examenelor pentru profesor. Gubernul nicicînd nu va da reprezentanţei gimnaziale un asemenea drept, ca adică ea să examineze pe viitor profesorii, căci acest drept după natura lucrului compete supremei jurisdicţiuni şcolare ce este lîngă episcopie. În privinţa aceasta a şi făcut sinodul nostru cele de lipsă, precum se vede din Statutul şcolar ce se va publica prin tipar.

[1] *Ioan Papiu* (1833—1907), protopop ortodox în Deva. Se remarcă printr-o neobosită activitate pe tărîm şcolar şi cultural, numărîndu-se printre întemeietorii „Societăţii de lectură română din Deva", (1868). „Societăţii pentru fond de teatru român în Transilvania" (1870), „Reuniunii învăţătorilor români din cercul Deva" (1878), „Despărţămîntului Deva al ASTREI", al cărui director a fost între anii 1873—1876 şi 1889—1890.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mai departe vă fac cunoscut că Locotenenţa Ungariei a cerut părerea mea despre cedarea împrumutului de stat din partea comunelor şi eu, prin răspunsul meu din 25 aprilie a.c., am recomandat locotenenţei să binevoiască a întări acea cesie, însă statutele nu mi le-au împărtăşit. Şi mărturisesc sincer că tăinuirea statutelor din partea locotenenţei îmi este un semn suspect, că adică vrea să ne înşele. Priveghiaţi aşadar ca să nu vă pomeniţi cu vreo nevoie vrînd să evitaţi suprainspecţia noastră părintească, să căderi în obezile absolutismului, care apoi greu îmi va fi mie să vă scot de acolo !

Părintelui protopop Iosif Bassa.

Sibiu, 23 aprilie 1864.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 1950, concept

89.

1865 octombrie 7, Baia de Criş

Protocolul
adunării comitetului de comitat ce s-a ţinut la 7 octombrie 1865 în Baia de Criş

După ce, la propunerea primului vicecomite, din membrii comitetului adunaţi s-a trimis o deputaţiune în persoanele lui Petru Moldovan, protopop greco-răsăritean, Ioan Kristyori, proprietar, Antoniu Pietsch perceptorele comitatului şi Alexandru Suluţiu, jude de cerc ca să invite pe comitele suprem în adunare şi după ce acesta intrînd în adunare între salutări şi vivate îşi cuprinde scaunul prezidial, salută adunarea numeroasă cu următoarea cuvîntare : «...»

1 După aceasta, comitele suprem declarînd sesiunea comitetului de deschisă, împărtăşeşte acestuia că mulţi dintre membrii comitetului înfiinţat la anul 1861 parte au murit, parte au ajuns în aşa stare de în înţelesul legii nu mai pot fi membri ai acelui comitet, prin urmare ar afla de bine ca în locul acestora comitetul să se întregească cu alţii.

Ad 1. Această propunere a comitelui suprem se primeşte cu unanimitate.

2. Din motivul acestei întregiri, primul vicecomite dr. Iosif Hodoş propune ca să se citească catalogul membrilor comitetului de la anul 1861, care propunere aprobîndu-se, din citirea acelui catalog s-a văzut că Dumitru Lugojanu, Ioan Tulea, Gergel Kelemen, Nicolae Petco, Iosef Molnar, Lapedatu Bolcu, Ioan Moga, Nicolae Sirca, Francisc Kozma, Ştefan Solomon, Gligor Robu, Ioan Bota, Georgiu Feer, Ioan Ianeşiu, Antonie Ungu şi Matei Leucianu au murit, iar Vasiliu Ştirbu şi Ignatiu Adler se află în stare de în înţelesul legii nu mai pot fi membrii comitetului.

Drept aceea comitele suprem în locul acestora 18 membri ce lipsesc propune a se suscepe în comitet următorii indivizi : Francisc Ri-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

bitzei, Nicolau Szegedi, dr. Iacob Brîndușianu, Marcel Pillmayer, Pompei Dăscălescu, Carol Schiszel, Ladislau Costa, Petru Birta, Nicolae Feer, Ioan Popescu, Mihai Cozma, Ștefan Sakáts, conte Victor Toldalagi, conte Gabriel Bethlen, conte Ludovic Gyulay, Vilmos Sandor, Simeon Băcilă, și Alexandru Basia.

Ad 2 Acești 18 indivizi între vivate și cu unanimitate se declară de membri ai comitetului de comitat.

3 După acestea, Sigismund Borlea, protonotarul comitatului, citește atît în limba maghiară, cît și în traducere românească preaînnaltul rescript al Maiestății sale cezaro-regești apostolice de data 17 septembrie a.c. nr. 14462 referitor la grațioasa convocare a dietei pe 10 decembrie a.c.

Ad 3 La citirea numelui Maiestății sale cezaro-regești apostolice și Excelenței sale cancelarului, adunarea erupînd în vivate zgomotoase, rescriptul între manifestări de bucurie și îndestulare s-a luat la plăcută cunoștință.

4. Îndată după asta, comitele suprem face atent comitetul cum că acela, cu excluderea necondiționată a orice discuție politică ori administrativă e chemat numai și singur la afacerile mărginite în art. V, § 7 din anul 1848 pentru congregațiunea generală. Această părere o motivează chiar cu legea însăși, căci art. V din anul 1848 în locul căruia se ia în aplicare regulamentul electoral de la anul 1861, ce dealtminteri tot aceea cuprinde, exclude orice alt obiect și sună numai despre alegerea de deputați la dietă pe baza reprezentării poporului, ceea ce se vede din începutul articolului acum citat. Mai încolo, din § 7 același articol se vede că facendele congregației generale sînt mărginite la obiectele memorate în acel paragraf sub punctul „a" și „b", iar comitetul conchemat pe astăzi substituie numai acea congregație. Nu poate fi dubiu dară că agendele comitetului au de a fi mărginite, precum mărginite sînt ale acelei congregații.

Cerînd cuvîntul Francisc Ribitzey, membru al comitetului, neagă că prin articolul de lege citat de comitele suprem ar putea fi restrîns dreptul comitetului și mărginit numai la consultarea și discuțiunea facendelor pentru alegerea de deputați, pentru că acel articol de lege nu exclude, prin urmare concede a discuta și alte obiecte.

Această părere o susțin mai mulți dintre membrii comitetului.

Ioan Kristyori roagă adunarea comitetului ca să se abțină de la această dispută pentru că, precum știe, comitele suprem are de la locurile mai înalte specială ordinațiune și instrucțiune ca în adunarea de astăzi a comitatului să nu ierte nici o altă discuțiune și consultare afară de aceea ce se referă la alegerea de deputați.

Comitele suprem, dorind a pune capăt discuțiunilor, declară că într-adevăr are acea specială inviațiune memorată de Ioan Kristyori și pentru aceea roagă comitetul ca abținîndu-se de la orice discuțiune sau pertractarea altui obiect să treacă la alegerea comisiunii centrale.

În urma acesteia, Francisc Ribitzey se roagă a se primi de către adunarea comitetului următorul protest :

„Comunitatea comitatului recunoaște că datoria oricărui patriot este a da mîna de ajutor acelor bărbați care din punct de vedere al

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

împăciuirii au primit rol de complanare între Ungaria şi Guvern, dar pe cînd o face aceasta, comunitatea comitatului nicidecum nu vrea a recunoaşte legalitatea acelei dispoziţiuni mai înalte prin care se opreşte a se discuta în adunarea comitetului alt obiect afară de dispoziţiunile pentru alegerea de deputaţi şi numai pe lîngă premiterea acestui protest voieşte a trece la facerea dispoziţiunilor referitoare la alegerea deputaţilor."

Aici luînd cuvîntul primul vicecomite dr. Iosif Hodoş ca membru al comitetului zice că cu bucurie salută ţinerea adunării comitetului de comitat, care acum chiar de patru ani a fost dizolvat, dar nu poate a nu-şi exprima durerea că precum a înţeles din împărtăşirea de mai înainte a comitelui suprem facendele acestui comitet ar fi restrînse şi mărginite numai la consultarea şi facerea dispoziţiunilor pentru alegerea de deputaţi şi că ar fi oprit a discuta şi trata orice alt obiect ce ar atinge interesele comitatului. Pentru că, după părerea lui, a vorbitorului, pînă cînd comitatul nu e organizat altminterea în calea legislaţiei, pînă atunci astfel de restrîngeri nu au nici o bază legală şi taie în dreptul de autonomie al comitatului de o parte, iar de altă parte acelea nu sînt cu scop nici chiar în interesul guvernului, fiindcă pe lîngă astfel de restrîngeri nu se poate cîtşiga ştiinţa sigură, pe calea publicităţii, despre dorinţele locuitorilor comitatului. Drept aceea, pe baza acestor motive, se alătură şi el la opinia antevorbitorului că adică, din respectul de a susţine pe viitor dreptul comitatului în toată integritatea sa, să se insinueze protest şi să se ieie la protocol şi numai după aceea să se treacă la facerea dispoziţiunilor ce se referă la alegerea de deputaţi.

Ad 4 Pentru susţinerea neştirbită a dreptului comitatului se primeşte cu unanimitate proiectul protestului şi se decide inducerea lui în acest protocol, precum cu unanimitate se decide a trece la pertractarea afacerilor pentru alegerea de deputaţi. Prin urmare

5 Comitele suprem provoacă pe primul vicecomite dr. Iosif Hodoş a substerne proiectul prescris în § 7 din instrucţiunea electorală. Acum memoratul vicecomite citeşte următorul proiect :

„În conformitate cu § 5, lit. B, nr. 96 din instrucţiunea electorală, dată pe baza articolului V din legea de la 1848 în puterea căruia comitatul nostru Zarand are a trimite 2 (doi) deputaţi la dietă şi în considerarea § 7, lit., „a" din aceeaşi instrucţiune pentru împărţirea comitatului în cercuri de alegere şi defigerea de loc capital în aceste cercuri, luînd în considerare numărul poporului şi uşurarea alegătorilor, după ce am ţinut o conferinţă cu domnii Francisc Ribitzei, Kristiori Ianos, Szegedi Miklos, Csiszár Károly, Veres Anton, Amos Frâncu, Sigismund Borlea, Georgiu Secula şi Ioan Moţiu în împreună înţelegere cu aceşti domni am făcut următorul proiect :

I Comitatul Zarand să se împartă în 2 (două) cercuri de alegere.

II Locurile principale pentru acestea să fie Bradul şi Hălmagiul şi de aci un cerc să se numească Cercul de alegere Brad, iar celălalt Cercul de alegere Hălmagiu.

III De aceste cercuri să se ţină următoarele comunităţi, şi anume :

A. De cercul de alegere Brad să se ţină :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1 Tot cercul de jude Băiţa cu comunităţile Băiţa, Bucuresci, Hărţăgani, Căiănel, Crăciuneşti, Curechiu, Luncoiu de Jos, Luncoiu de Sus, Ormindea, Peştera, Podele, Rovina, Ruda, Scroafa, Sălişte, Sesuri, Trestia.

2. Tot cercul de jude Brad cu comunităţile Brad, Blăjeni, Buceş, Tărăţel, Dupăpiatră, Juncu, Criscior, Mesteacăn, Mihăleni, Potingani, Stănija, Valea Bradului, Vaca, Zdrapţi.

3 Din cercul de jude Baia de Criş următoarele comunităţi : Bulzeşti, Grohot, Ribiţa, Ribicioara, Tomnatec, Uibăreşti.

În total 37 comunităţi cu 29.290 suflete.

B. De cercul de alegere Hălmagiu să se ţină :

1 Din cercul de jude Baia de Criş următoarele comunităţi : Baia de Criş, Baldovin, Birtin, Tebea, Căraciu, Cărăstău, Lunca, Rişca, Rişculiţa, Valea Mare.

2 Toate comunităţile din cercul de jude Hălmagiu, şi anume : Basarabasa, Brotuna, Ciungani, Tărmurea, Dobrot, Hălmagiu, Hălmăgel, Ioneşti, Căzăneşti, Leauţ, Lescioara, Obîrşa, Ociu, Ocişor, Prăvăleni, Poienari, Prihodişte, Sîrbi, Şteia, Strîmba, Tătăreşti, Tîrnava, Tîrnăviţa, Tiuleşti, Toheşti, Tisa, Tomeşti, Vaţa de Jos, Vaţa de Sus.

3 Toate comunităţile din cercul de jude Aciuva, şi anume : Aciuţa, Aciuva, Băneşti, Bodeşti, Budeşti, Brusturi, Ciuciu, Cristeşti, Dumbrava, Groşi, Gura Văii, Lazuri, Leasa, Luncşoara, Măgulicea, Mermeşti, Pleşcuţa, Poiana, Răstoci, Tălagiu, Vidra, Voşdoci, în total 61 comunităţi cu 25.637 suflete.

Drept aceea, în înţelesul paragrafului 7, Lit. a mai sus-memorat, am onoarea a subşterne acest proiect spre ulterioară dezbatere şi staverire.

Baia de Criş, 6 octombrie 1865.

dr. Iosif Hodoş
primul vicecomite al Zarandului"

Ad 5 Acest proiect se primeşte cu unanimitate.

6 Tot acelaşi vicecomite se roagă ca originalul acestui proiect acum primit, după inducerea în protocol să se prevadă cu clausula de întărire şi aprobare a comitetului şi aşa să se extrădeze preşedintelui comisiunii centrale spre oficioasă întrebuinţare.

Ad 6 Proiectul ce s-a primit fiind din cuvînt în cuvînt inclus în acest protocol la nr. 5 se decide ca originalul întărit şi aprobat să se extrădeie preşedintelui comisiei centrale.

7 După aceasta, comitele suprem provoacă adunarea comitetului ca în înţelesul paragrafului 7, litera b din instrucţiunile electorale să purceadă la alegerea membrilor comisiunii centrale şi totodată sub prezidiul primului vicecomite dr. Iosif Hodoş propune de membri la acea comisiune pe următorii domni : Francisc Ribitzey, Iosif Basia, Ioan Birta, Georgiu Popescu (Popoviciu), Amos Frâncu, Georgiu Secula, Anton Veres, Ioan Moţiu, Toader Popa, Stefan Olaioşiu, Marcel Pillmayer, Nicolae Szegedi, Petru Moldovan, Graţian Pop, Alexandru Suluţiu, Ioan Frîncu, Dionisiu Szabo, Albert Veres, Pantl Iosef, Anton Pietsch,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ioan Popescu, Georgiu Bogdan, Stefan Lengel, George Moldovan, Tobia Mihaloviciu, Francisc Kristyori, Daniel Nemes, Georgiu Bardosy, Nicolae Păcurariu, Simion Groza, Arpad Kristyori, Enric Schöpkesz, Ioan Pataky, David Stevul, Pietsch Iosif, Dumitru Munerescu, Carol Csiszár, Sigismund Borlea, Ieronim Moga, Iosif Tisu, Avram Botici, Candin Guga, Petru Stoica, Ioaneș Isacu, Ciorogaru Tănase, Ilie Petru, Indrieș Mitru, Baniciu Pera, Nicodim Toma, Veres Laszlo, Simu Militon, Feer Dănilă și Mihăilă Faur.

Ad 7 S-a primit între vivate cu unanimitate și cu toții exclamîndu-se de membrii ai comisiunii centrale în fața comitetului și în mîinile comitelui suprem depun jurămîntul prescris în paragraful 11 din instrucțiunea electorală, iar o consemnare autentică a numelor lor se decide a se extrăda spre întrebuințare oficioasă primului vicecomite dr. Iosif Hodoș ca ales cu unanimitate de președinte al comisiei centrale.

8 Comitele suprem propune ca în persoanele domnilor primul vicecomite dr. Iosif Hodoș, Francisc Ribitzey, Carol Csiszár, Ioan Moțiu, Iosif Basa, Ioan Frîncu și notarul sesiunii Sigismund Borlea să se numească o comisie pentru verificarea acestui protocol.

Ad 8 Între vivate și cu unanimitate se primește și cu toții, în vot unanim, se exclamă de membri ai comisiunii pentru verificarea acestui protocol.

9 În fine, primul vicecomite dr. Ioan Hodoș ca președintele comisiei centrale, înainte de a se dizolva adunarea propune ca, după ce, în comitatul acesta sesiunile urbariale nu sînt clasificate și regulate și după ce articolul V, § 1 din legea de la 1836 care tratează clasificarea și regularea sesiunilor urbariale în singuratecele comitate nu vorbește și despre comitatul Zarand, care pe acel timp se ținea de Transilvania, așa § 2, lit. a din instrucțiunea electorală, care punct vorbește despre sesiunile urbariale și respective despre acei alegători care au 1/4 de sesiune urbarială, în acest comitat nu se poate aplica, iar prin lăsarea afară a acestui punct ar fi excluși foștii iobagi de la dreptul lor de alegere, ceea ce nu poate fi în intenția legislației, cînd legea de alegere s-a făcut pe baza reprezentațiunii poporului. Drept aceea, să se roage comitele suprem ca să exopereze de la locurile mai înalte o inviațiune că în această privință ce bază și cheie să se urmeze? Și rezultatul sau inviațiunea ce ar urma să o capete să binevoiască a comunica în comisiunea centrală spre acomodare.

La această propunere comitele suprem împărtășește adunării că în această privință atît prin depeșă telegrafică, cît și subșternere oficioasă a cerut deja inviațiune de la autoritățile mai înalte și așa chiamă atît comitetul, cît și pe membrii comisiunii centrale ca să fie odihniți.

Ad 9 Această declarație tot comitetul o ia la cunoștință și mulțumește comitelui suprem pentru această îngrijire.

După acestea, comitele suprem spune că atît facendele adunării comitetului, cît și adunarea e finită și declară sesiunea de încheiată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Membrii comitetului în serioasă demnitate şi în cea mai bună ordine s-au depărtat.'

Dat ca mai sus.

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Iosif Hodoş, dosar 342 2, f. 4—8 ; copie.

90.

1867 februarie 24, Hălmagiu

Domnule conte, ministru preşedinte, Excelenţă !

Cînd Maiestatea Sa gratiosissimă s-a îndurat a restitui constituţia ţării şi a şterge administrarea provizorie de pînă atunci, noi am crezut, şi nu sîntem neplecaţi a mai tot crede, că guvernul constituţional, ministerul responsabil ungar, încă va face strămutări şi schimbări în administraţia guvernelor de comitat, ce dacă va fi primită de regulă, nici comitatul nostru Zarand nu va fi extras de sub aceea.

Este cunoscut în comun că acest comitat este locuit mai puramente de români.

Meditînd asupra eventualităţilor posibile, asupra sus desfăşuratului motiv şi asupra acelui adevăr că unii îndivizi din acest comitat, fii ai naţiunii maghiare, n-au pregetat chiar şi pînă acum a ne da de ştire că în comitatul nostru se va face reformare şi transformare prin influenţa lor, după voia lor, destituind capul comitatului, pe comitele suprem şi răsfirînd tot organismul oficial comitatens, cu toate că acei oameni fac o disparabilă minoritate în acest comitat, ne aflăm îndemnaţi, îndreptăţiţi şi siliţi a ne folosi de această umilită substernere.

Excelenţă !

Nu credem ca cineva să se bucure mai mult pentru constituţia patriei noastre comune ca chiar noi, din acel motiv că multe secole au trecut peste noi cu paşi grei, aflîndu-ne şi lăsîndu-ne fără constituţie. Apoi cîştigarea ei nu poate produce decît bucurie generală, sperînd că constituţia este constituită, sau cel puţin va fi astfel ca avantajele şi binefacerile ei să se reverse în asemenea măsură egale şi asupra naţiunii noastre române ca atare, precum se vor împărtăşi din acelea toate celelalte naţiuni ale acestei patrii comune.

Prima condiţie prin care am vedea că constituţia cîştigată va să fie şi pentru noi şi naţiunea noastră, ceea ce am sperat mai sus, dacă noi ne-am restrînge numai la comitatul nostru, s-ar aplica de capul guvernului comitatului, adică de comite suprem un bărbat căruia îi datorăm toată încrederea noastră.

Noi vrem să aducem tributul meritat numai adevărului cînd ne exprimăm că comitele suprem de acum al comitatului Zarand a meritat încrederea noastră amintită.

În considerare dară că comitatul Zarand este locuit mai puramente de fiii naţiunii române, credem că nu se va putea zice cum că

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pretindem o nedreptate şi că sîntem nemodeşti cînd ne exprimăm dorinţa însoţită de acea rugare ca să ni se dea comite suprem bărbat dintre fii naţiunii române şi care să nu fie lipsit de încrederea ce i-o datoreşte corpul unui comitat.

Subscrişii alegători ai cercului de alegere Hălmagiu au onoarea a se adresa cu umilinţă şi încredere către Execelenţa voastră rugîndu-vă prea obligaţi ca Excelsul minister responsabil să binevoiască a-i dona meritata atenţie acestei declarări făcută cu premeditare serioasă, nestrămutînd din funcţia sa pe comitele suprem al acestui comitat, iar în cazul că aceasta, din motive neprevăzute de noi nu s-ar putea efectua şi s-ar vrea a se face dară chiar şi la cererea comitelui suprem de acum ca să i se confere alt post acomodat demnităţii lui, atunci să vă îndurați a ne da un comite suprem român de naştere şi credinţă, avînd totodată acel individ şi încrederea noastră perfectă. Evenind [1] această eventualitate indegetată [2] în urmă cu referire la alegerea persoanei unui eventual nou comite suprem pentru comitatul Zarand, binevoiţi a vă informa de opinia deputatului nostru dietal care să se primească în această întrebare de cinosură. [3]

Recomandîndu-ne înaltelor graţii binevoitoare sîntem ai Excelenţei voastre, domnule conte, ministru preşedinte umiliţi servi.

Dat în Hălmagiu, 24 faur 1867.

Ales. S. Suluţiu, proprietar
Birtá Peter, görök-katholikus lelkesz alazatos szolgái [4]
Petru Moldovan, protopresbiter român greco-oriental al Hălmagiului
Maxim Popovici, administrator parohial în Băneşti şi Cristeşti
Gheorghe Popesc, administratorul parohiei Luncşoara
Nicolae Joldea, docent
Ioan Costinaş, docent
Nicolae Butariu, administratorul Bodeştilor şi Mermeştilor
Ioan Stef, preot în Sîrbi
Gavril Crista, învăţător în comuna Lazuri
Moise Cosma, preot în Prăvăleni
Ioan Hănduţ (?), administratorul parohiei Baldovin şi Valea Mare
Petru Miculuţa, parohul Rişculiţei
Teodor Suba, docent în Rişculiţa
Iovu Feier, preot în Ociu şi
Adam Suba, preot în Strîmba
Jurca Iovuţ
Gurban Gheorghe
Iov Bisoca
Toc Ioan lui Gheorghe
Tămaş Nicolae
Florea Gheorghe
Pavel Nicolae
Tămaş Toader
Toc Petru a Pascului
Bisoca Sandor
Toc Simion
Duma Ioan lui Petru
Tămaş Nicolae
Pavel Onuţu
Mihuţa Iov
Costea Ionichie
Costea Ioan
Toc Gheorghe a Simului
Toc Ioan lui Toader
Pavel Crăciun lui Gheorghe
Duma Nicolae lui Crăciun

---

[1] apărînd
[2] amintită
[3] regulă, procedură
[4] presupusă slugă, preot greco-catolic

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Petru Tămaş
Costea Sinesie
Costea Tănase
Beldea Iosif
Jurca Petru
Tămaş Gheorghe
Mihuţa Ilie
Iov Beldea
† Buica Mitre
Balint Pera
Duma Nicolae
Toc Iosif
Todea Gheorghe
Iosif Bold
Pavel Iov
Toc Ioanăş
Beldea On
Toma Tămaş
Tămaş Iov a Vidului
Bold Sandor
Tămaş Petru lui Pascu
Gurban Stefan
Gurban Petru lui Toader
Moţu Vasilie
Tămaş Onică
Gurban Petru a Albului
Motica Ion
Buica Iosif
Lupea Toma
Lupea Zaharia
Lupei Petru a Brînduşii
Lupei Petru a lui Adam
Oncu Gheorghe
Florea Gheorghe lui Gheorghe
Buica Mitre
Buica Nicolae
Sida Ilie
Florea Simion
Buica Gheorghe
Buica Mitre
Sida Ilie lui Iosif
Sida Spiridon
Sida Mitre
Morca Adam
Morca Nica
Scriban Petru
Dubeţiu Tănase
Coseea Zaharie
Codrean Petru
Scriban Petru a Ilenei
Butariu Mihai
Butariu Toma
Butariu Petru
Florea Pascu
Gurban Petru lui Gheorghe
Ilie Petru
Bold Ioan
Gurban Iosif
Micleanu Tinţiu
Nicoară Faur
Mihai Negru
Simion Micluţa, preot
Micleanu Gherasim
Buftea Iovu
Buftea Petru
Buftea Zaharie
Buftea Senesie
Buftea Toader
Buftea Pavel lui Ambrozie
Buftea Văsălie
Buftea Ioan lui Matei
Vlad Dimitrie
Buftea Ioan lui Petru
Buftea Arcadie
Buftea Ioachim
Maciu Ilie a Tomii
Maciu Ilie a Onii
Lupu Gheorghe
Feier Ioan lui Gheorghe
Feier Gheorghe
Feier Simion
Spătaru Simion
Iancău Ianăş a Trinii
Ceanu Iacob
Maciu Iacob a Mariei
Maciu Nuţu
Ciuru Solomon lui George
Iancău Nicolae lui Ianeş
Iancău Petruţ
Rusu Arsene al Mariei
Incău Gheorghe al Trinii
Maciu Ianăş al lui Nicolae
Banu Nicolae
Joldea Nicolae
Joldea Ioan al lui Tănase
Banu Ianeş
Fărcaş Pascu
Fărcaş Adam al lui Mihai

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Spătaru Simion
Ciuru Pascu
Sandru Dănilă
Rusu Gheorghe
Guga Florea
Rusu Petru
Lupu Adam al lui Toader
Sandru Petru al lui Nicolae
Budu Petru
Dărăștean Moise
Uncu Iosif
Budu Petru
Budu Costea
Budu Serafim
Budu Iovu
Leucean Ioan
Vlad Anton
Vlad Pamfilie
Crișan Lupu
Leucean Arsenie
Stefea Ioan al Anii
Uncu Iosa
Dărău Trifon
Faur Petru
Sandru Adam
Florea Costea lui Ioan
Mirean Temea
Uncu Petru al Ignii
Gavrilă Petru
Florea Tănase
Piscu Ianăș
Florea Alexandru
Ianăș Gheorghe al Floarei
Piscu Vucu
Groza Costan
Mihuț Ioan
Iosa Crișan
Taban Ioan lui Arsenie
Iosa Tănase
Florea Adam
Vlad Onica
Brusturan Anton
Brusturan Iosa
Drăgan Simu
Farca Dănilă
Farca Medru
Farca Onu lui Gheorghe
Farca Iovu lui Onuț
Suba Ioan
Suba Nicolae
Dărăștean Onu
Gioldea Petru
Moțan Toader a Oni
Moțan Gheorghe
Redutu Ioan al Mariei
Olacu Tănase
Gioldea Pascu
Vlad Nicolae
Vlad Petru
Leucea Nicolae
Leucea Nicola
Leucea Nicolae al lui Ioan
Leucea Iosif al lui Gheorghe
Leucea Ioan al lui Simion
Vlad Ioan
Vlad Petru al lui Indrei
Vlad Iosif al lui Nicola
Farca Petru
Leucea Nicolae
Indrieș Dumitru
Indrieș Ioan
Indrieș Nicola
Bardea Zaharie, preot
Indrieș Petru al lui Ioan
Indrieș Nicolae al lui Lepădat
Dolga Petru a Ursului
Bădicu Sandru
Cristean Nicolae
Cristean Nistor
Cristean Adam
Voica Ursu
Voica Pavel
Clepcea Mihai al lui Petru
Voica Vasiu
Cristea Zaharie
Vlad Petru al lui Ioan
Clepcea Onuțiu
Iovan Petru
Uncu Gheorghe al lui Anton
Uncu Petru
Uncu Senesie al lui Iosif
Uncu Nicolae al lu iAnton
Uncu Dumitru
Uncu Anton a Monului
Uncu Gheorghe al lui Dumitru
Uncu Iosa al lui Sandru
Uncu Chimu
Butaru Dumitru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Uncu Sofron al lui Senesie
Uncu Nicolae
Uncu Nicolae
Melteş Serafim
Oprea Anton
Bordea Petru
Melteş Iovu
Melteş Giurea al lui Adam
Melteş Petru a Onciului
Delinicrea Adam al lui Anton
Delinicrea Onuţiu
Tămaş Oancea
Dănilă Moise
Florea Petru
Ivănuţ Igna
Mihuţ Pascu
Nedea Moise
Tămaş Dănilă
Tămaş Ioan
Nistor Gheorghe
Vasie Gheorghe
Baciu Lupu
Radu Pavel
Lucaci Petru al lui Gheorghe
Banciu Gheorghe
Balint Ilisie
Marta Tănase
Lucaci Nicolae al lui Indrei
Feier Petru
Gioldea Ioan
Nicoară Adam al lui Ioan
Duşan Ioan al lui Petru
Duşan Ilisie
Duşan Ioan al lui Pascu
Duşan Ioan
Duşan Săracu
Mariş Dănilă al lui Teodor
Mariş Pavel al lui Iosif
Neacu Florea
Neacu Iovu al lui Petru
Duşan Medru
Bulea Alexie
Balint Pavel
Neacu Petru al lui Pavel
Mariş Gheorghe al lui Petru
Mariş Păscuţ
Mariş Gheorghe al Ioan
Duşan Gavrilă
Geoldea Ioan
Duşan Pascu al lui Iosif
Duşan Ioan a Marinei
Duşan Iacob al lui Blagu
Uncu Nicolae al lui Ianeş
Uncu Iovu
Uncu Dănilă
Uncu Petru
Uncu Pavel
Buştea Ianeş
Bordea Ioan
Uncu Ioan al lui Anton
Uncu Anton al lui Anton
Uncu Tovie
Uncu Nicolae
Buştea Centu (?)
Negru Adam
Rişcuţia Ioan
Budu Ioan
Voica Petru al lui Lupu
Voica Onuţu
Voica Gavrilă
Avram Adam
Voica Petru
Vasie Avram
Piseu Ioan
Florea Gheorghe
Florea Anton
Florea Ioan
Buştea Tănase
Duma Ioan
Costan Costan
Cean Gheorghe
Faur Dănilă
Rusu Sofron
Ciuru Sofron al lui Ianeş
Faur Simion
Buştea Nicolae
Florea Avram
Rusu Dănilă
Negreu Ioan
Cean Gheorghe
Micluţia Simeon
Simeon Faur
Dragosin Mihai
Dilvu Ioan
Cean Petru a Gligii
Gancea Ioan
Rişcuţia Gabor
Costar Petru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Rişcuţia Petru al lui Onuţ
Cean Gheorghe
Costar Dumitru
Negreu Gheorghe al lui Andraş
Rişcuţia Gheorghe al lui Ianeş
Badeu Simion
Florea Costan
Bordea Tănase
Oprea Pascu
Oprea Toader
Oprea Crăciun
Oprea Solomon
Uncu Moise
Faur Tănase
Tămaş Petru
Faur Ioan
Rişcuţia Petru
Seucean Nicolae
Obîrşan Petru
Popovici Simion
Piseu Moise
Florea Costan
Vlad Ioan
Dărău Ioan
Balint Zaharie
Dărău Avram
Dărău Petru al lui Nicolae
Marian Tămaş
Roman Ioan
Roman Toma
Lucaciu Trifon
Dărău Lepădat
Cristea Ioan a Ionului
Gavrilă Nicolae
Ioaneş Teodor
Ioaneş Petru
Gîţiu Ioan
Mortan Todor
Tulea Chimu
Tulea Nicolae
Iuga Petru
Ioaneş Isacu
Gavrilă Nicolae
Radu Ioan
Toma Petrică
Petrică Petru al lui Alexa
Horga Avram
Alexandru Vuzdugan
Igna Vuzdugan
Indrei Gheorghe
Indrei Alexandru
Boluţiu Iovu
Indrei Iovu al lui Iovu
Muţiu Iosif
Bodici Irimie
Muţiu Petru
Bălgăilă Adam
Rusu Ioan
Bodici Adam
Vuzdugan Pascu
Blăgăilă Ioan
Tat Toader
Rusu Crăciun
Maciu Ioan
Motica Iosif
Motica Nicolae
Motica Temie
Baniciu Nicolae Cătana
Banciu Lepădat
Sima Iosif
Baniciu Pera
Sirca Vasilie
Rusu Ioan
Frăţilă Petru
Nicoară Solomon, preot în Ociu
Nicoară Ioan
Nicoară Florea
Oană Gheorghe
Petroiu Iacob
Pag Petru
Codrean Ioan
Vîzdogan Dumitru
Viîzdogan Gligor
Dolga Măiereiu
Banciu Sandru
Dolga Mitru
Indrieş Nicula
Indrieş Gheorghe
Broza Văsălie
Vasiu Gheorghe
Florea Petru
Tămaş Ion
Tămaş Dănilă
Betea Petru
Betea Tănase
Gaşpar Ilie
Florea Costan
Herbei Moise

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Herbei Toader
prin Nicolae Robb, notar și proprietar
George Popovici, notar comunal și proprietar
Grigore Grigorescu, paroh în Hălmăgel
Nicolae Lucaciu, proprietar și învățător
Ioan Popescu, preot și învățător primar
Leone Piciu, actuar regesc la cartea funduară
George Lucaciu, proprietar și învățător
Ioan Valeriu Rusu, medic cercual
Hucu Nichifor, nobil
George Lucaci, proprietar și jude comunal
Nicolae Colff, învățător și proprietar în Hălmăgel
Petru Păcurariu, proprietar în Hălmagiu
Măcelar Sandu, învățător
Elie Băltescu, proprietar și cive
Simeon Moldoveanu, proprietar și negutător în Hălmagiu
Adam Tomșa
Petru Belescheu
Petru Tosca
Petru Zoica
Ianoș Rada
Crăciun Tomșa
Mihai Oancea, jude comunal
Petru Ghițu
Ion Negru
Ion Cristea
Ionuț Ghițu
Onuț Malea
Ianoș Mihuța
Samson Mihuța
Ilie Robu
Stefan Leuca
Stefan Trifu
Iosif Tămaș
Ioan Cornea
Petru Iuga
Iosif Iuga
Toader Iuga
Nicolae Iuga
Iosif Iuga
Mihai Iuga
Ion Iuga
Adam Iuga
Lepădat Iuga
Nicolae Iuga
Ianoș Nicoară
Florea Nicoară
Adam Nicoară
Petru Nicoară
Toader Sircuția
Nicolae Tehei
Gheorghe Iuga
Tănase Dubețiu
Lupu Serban
Nicolae Petrișor
Petru Petrișor
Toma Mihuția
Toderel Toader
Andor Petrișor
prin Gheorghe Popovici, notar comunal ca așternător de nume
Doștea Mihailovici

Arh. St. București, Colecția Microfilme Ungaria, rola 81, cadrele 396—407. Original la Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională a Ungariei) Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok (evéltárai (K. Szekcio) (Arhivele organelor guvernamentale centrale din perioada capitalismului. Secția K). Belügyminiszteriumi Levéltár (Arhiva Ministerului de Interne), fond Belügyminiszterium, K. 148, Einöki Iratok (Ministerul de Interne, K. 148. Acte prezidențiale), K. 148 —1867—III—1. Vezi Traian Rus, *Din lupta națională a românilor din Zarand pentru drepturi politice*, „Revista Arhivelor", XL, Supliment, 1979, p. 150.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

91.

1867 martie 2, Baia de Criș

Excelența voastră domnule mitropolit,
părinte preaîndurat !

În constelațiunile politice ce s-au desfășurat nu de multe zile în țară și care se vor extinde și peste acest comitat, ni s-au ivit faime rele și amenințătoare, cu toate că acelea s-ar putea realiza numai pe lîngă frîngerea constituției, ce vrea să fie justă și dreaptă. Și ca să fim clari v-o descoperim din capul locului : ni se sună adică, că s-ar intenționa destituirea, ori, în cazul cel mai bun, permutarea comitelui suprem din capul guvernămîntului acestui comitat spre răsfirarea întregului corp oficial și instituirea [1] acestora, firește numai prin maghiari. Cauza simplă este dată pe față : antipatia națională !

Această antipatie națională noi nu vrem să o credem, ba nici să o presupunem în cercurile superioare, ci ne-o dau pe față numai unii corifei maghiari neîndestulați chiar și cu sine înșiși și însetați de posturi ce mai numai pribegesc în acest comitat.

Excelență ! Vă luăm martor pe Excelența voastră, luăm martor toate guvernele căzute de la 1861 pînă în de față în Ungaria, dintre care unele s-au chiar și adoperat să destituie pe comitele nostru suprem, dacă Ilustritatea sa comitele suprem Ioan Pipoș n-a dovedit cea mai omagială loialitate către sacratissima persoană și curte a Maiestății sale cezaro-regești apostolice, n-a documentat pe deplin rara dexteritate de conducere a unui comitat, n-a dat dovezile cele mai lămurite de iubirea sa de dreptate, prin care și alte multe fapte nobile și-au cîștigat iubirea, admirarea și perfecta noastră încredere.

Nouă ne place constituțiunea, să fie aceea însă justă și dreaptă, vocea poporului să se asculte !

În astfel de giurstări [2], văzînd amenințată existența comitatului nostru fundat acum pe dreptate și egalitate ;

considerînd iubirea de dreptate proprie Excelenței voastre ;

considerînd puternicul patrociniu de care vă puteți folosi întru operarea sfintei noastre cauze ;

considerînd că întru suferințele ce ne amenințau Excelența voastră totdeauna ne-ați fost singur apărător și ne sînteți și acum ;

perfugim la părintească bunătate a Excelenței voastre, rugîndu-vă ca cei mai umiliți fii să vă îndurați preagrațios a lua în puternica voastră apărare acest comitat român și cu influența decidătoare de care vă bucurați să binevoiți a sprijini rămînerea la postul său a comitelui suprem al acestui comitat, ori, cînd aceasta nu s-ar putea deloc, a exopera [3] denumirea unui comite suprem român de naștere și credință,

---

[1] înlocuirea
[2] împrejurări
[3] a îndeplini

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pentru ca să nu recădem de unde abia ne-am putut scoate de 6 ani de zile.

Sărutînd sfinţita dreaptă, în speranţa graţioasei părtiniri, sîntem ai Excelenţei voastre cei mai umili fii.

Ai Excelenţei voastre, Baia de Criş, comitatului Zarandului,
2 martie 1867.

Alexandru Şterca Şuluţiu
jude suprem şi proprietar [4]

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 2293

92.

1867 martie 3, Ţebea

Domnule ministru de interne, Excelenţă !

În comitatul nostru Zarand nu este nici o comună ca să nu fie română, ci se constată că în acest comitat fii de altă naţiune, precum de naţiune maghiară şi nemţi, într-un număr neînsemnat numai ici-colea împrăştiaţi locuiesc. Şi toată fracţiunea aceasta neînsemnată a fraţilor maghiari stătătoare din 60—70 persoane, dintre care cei mai mulţi stau în serviciu privat şi prin urmare se pot considera de servitori, seduşi de conducătorul lor Francisc Rabitzei, un proprietăraş în Ribiţa şi Baia de Criş, spre iritaţia, tulburarea şi mîhnirea spiritelor noastre, nu se sfieşte a ne spune pe faţă că ţara şi puterea este numai a lor şi aşa numai ei trebuie să fie domni şi că prin urmare comitele nostru de acum, fiu din sînul şi inima naţiunii noastre, precum şi toţi oficialii noştri de acum, iarăşi fii din sîngele nostru, vor fi destituiţi, răsfiraţi şi alungaţi şi vor fi înlocuiţi cu maghiari. Ba, ce e mai mult, se afirmă că numitul Francisc Ribitzei să ne vină de comite suprem, acest om care în anul 1848 a fost unul din acei factori care a contribuit mai mult la evenimentele triste de atunci, adică a vărsa sîngele, a stinge viaţa fraţilor şi conlocuitorilor din aceeaşi una patrie, acelei patrii ce de mii de ani îi nutreşte comun.

Excelenţă !

Deşi noi nu vrem a da crezare acelei posibilităţi ca Înaltul Guvern constituţional să se lase a se seduce de o fracţiune aşa mică şi cu protejarea aceleia să înfrîngă inima la 59 de mii de suflete române ce locuiesc în comitatul Zarand făcînd pe aceştia a nu se bucura de constituţia ţării noastre comune, nu o credem, pentru că atunci constituţia pentru noi ar fi mai maşteră decît însuşi absolutismul cel mai aspru şi decît provizoriul cel mai schimbător. Totuşi, tocmai pentru a împiedica răul, ne vedem constrînşi a lua refugiu la Excelenţa voastră.

[4] Urmează 88 de semnături, multe indescifrabile, ale unor învăţători, notari, preoţi, proprietari şi funcţionari din comitatul Zarand.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O facem aceasta pentru că păstrăm acea singură convingere că Excelența voastră în spiritul înalt ce v-ați pus peste intrigile provincialismului nu veți împlini cereri nedrepte.

Noi nu vrem alta decît numai dreptatea și bazați pe aceea că comitatul nostru Zarand este locuit puramente de români și că dacă voința poporului este a se lua în considerare undeva, aceea este a se lua în comitatul nostru. Cerem ca Înaltul Guvern să binevoiască a ne lăsa nouă pe comitele nostru de acum Ioan Pipoș, pentru că fiind noi convinși despre aceea că dînsul întru iubirea locuitorilor din comitat nu face deosebire, ci iubește pe toți asemenea și stăruiește pentru binele nostru și al patriei noastre și noi din toată inima îl iubim și avem deplină încredere în dînsul și așa îl dorim și pretindem să fie și mai departe al nostru.

Cu acestea recomandîndu-ne grației Excelenței tale sîntem ai Excelenței tale umiliți servi din comuna Țebea, în 3 martie 1867.

Din partea comunei Țebea :

Zeri Petru, jude comunal [1]
Alba Ion
Tisu Petru
Clopotaru Petru } jurați comunali
Jude Adam
Oprișa Ioan

prin George Murărescu, notar comunal

Stan Grozav	Măriș Samson
Ilieșu Jurju	Jude Mihai
Stana Toader	Stana Ion
Stan Gheorghe	Băcean Ianoș
Clej Petru	Stana Ion
Jeontea Arsenie	Băcean Petru
Oprișa Mihai	Stana Ion
Oprișa Pavel	Zeri Ion
Oprișa Lazăr	Zeri Iosa
Oprișa Toader	Zeri Petru
Indrei Nicolae	Zeri Iosif
Oprișa Ion	Simon Toader
Mut Ion	Simon Ianăș
Măriș Toader	

toți în numele comunei Țebea

Iosif Tisu, inspector școlar din Căraciu :

Martin Ignat, jude comunal	Sava Arsenie
Ianc Arsenie, jurat comunal	Martin Petru
Ianc Ianoș	Boloț Adel

în numele comunei prin Sava Lepădat

[1] Semnăturile juzilor sînt întărite cu sigiliile aplicate în fum ale comunităților respective.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din comuna Lunca :

Oprișa Crăciun, jude comunal
Tici Iovuțiu
Betea Petru
Tici Nicolae
Tici Alexandru
Duma Ion
Betea Iosif

} jurați comunali și membri de încredere din Lunca

Bereșteanu Pascu
Bereșteanu Ioan a lui Sinesie
Bereșteanu Moise
Betea Iosif
Baciu Iosif junior
Bulz Adam
Juncan Pascu
Duma Iancu
Gilea Arsenie
Gilea Dănilă
Gilea Ioan
Gilea Iosif a Ficii
Gilea Iosif a Trinii
Gilea Șandru
Groza Ioan al lui Iacob
Hențiu Petru
Herbei Petru
Laza Arsenie al lui Iosif
Laza Alexa
Laza Ilie al lui Simu
Laza Iancu al lui Ioan
Laza Petru al lui Gaspar
Laza Tănase al lui Ioan
Loliș Gheorghe al lui Ilie
Loliș Dănilă
Loliș Sofron al lui Nicolae
Loliș Petru al lui Simedrea
Lupu Ion
Morcătan Iosif a Firuții
Oprișa Petru
Oprișa Adam
Oprișa Adam
Oprișa Ion din Vale
Oprișa Iancu
Oprișa Ion al lui Iosif
Oprișa Trifa
Petrean Iosif
Tici Petru
Vălean Iosif
Vălean Ion
Bărăștean Sofron
Laza Ion
Oprișa Tănase al lui Ion
Oprișa Iosif al lui Ion

Din partea comunei Cărăstău :

Lup Adam, jude
Lup Iancu
Țirea Mitru
Lup Ion al lui Tănase
Petruș Alexandru
Lup Ilie
Lering Mihai

} jurați comunali și membri de încredere

Banci Iosif a Ignii
Banci Marcu
Banci Nicolae
Banci Pascu Bătrînu
Blăgăilă Tămaș
Blăgăilă Tamaș
Naida Iosif
Naida Ianeș al lui Nistor
Naida Iancu
Naida Pascu
Naida Petru al lui Ianeș

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Naida Simon
Iacob Zaharie

Uscat Avram
Luca Nicolae al lui Iov [2]

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 81, cadrele 408—411. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A. Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Belügyiminiszteriumi Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 148, Elnöki Iratok, K. 148—1867—III—1. Vezi Traian Rus, op. cit., p. 151—152.

93.

1867, martie 6, Ormindea

Ilustrissime domnule baron, ministru de interne!

Este cunoscut în comun că comitatul nostru al Zarandului este locuit mai puramente de români. Românii sînt peste 60.000 şi celelalte naţiuni sînt laolaltă reprezentate prin abia 600 de suflete.

Ne face serioşi giurstarea [1] că faţă cu majoritatea noastră enormă, ceilalţi, dar mai vîrtos o mînă de maghiari împrăştiaţi prin acest comitat, sînt aşa de neobraznici [2], încît sub diverse pretexte fac cluburi şi se laudă în gura mare că acum iară a sosit domnia lor, îi vor pune comite suprem şi domni de comitat, ba acum şi lăudîndu-se cu corifeul lor, cu Ribiczei Ferentz, ca cu viitorul comite suprem.

Noi şi toţi românii din acest comitat asupra acestui Ribiczey Ferenz avem toate excepţiunile. [3] Acesta în 1848 şi 1849 a fost pe aici vérbiró [4], a spînzurat pe mai mulţi inşi, a înşelat bani de la oameni, altcum este un om nesăţios, o hienă sugătoare de sînge, om neodihnit, poftitor de mărire şi pe lîngă acestea plin de datorii şi cu avere puţină.

Noi aflăm de bine a protesta în contra denumirii de comite suprem a acestui duşman al omenirii căci altcum ar putea să iasă rău lucru la cale în comitatul nostru, căci dacă e el orb şi orbit de ambiţie şi poate datoriile sale, care nu le poate plăti, noi n-avem voie a fi jertfa ambiţiei lui, nici a-i plăti datoriile.

Noi altcum una cu capul nu ne învoim ca în comitatul nostru să fie alt comite suprem decît de naţionalitate română şi român de omenie, în care să putem avea încredere, şi aceasta o poftim în puterea majorităţii noastre precumpănitoare. Iar noi un atare comite suprem avem

---

[2] Pe aceeaşi rolă de microfilm se află copiile a încă 6 memorii asemănătoare în conţinut semnate de juzii, juraţii, preoţii, învăţătorii şi ceilalţi locuitori din satele Birtin, Stănija, Bulzeşti, Dupăpiatră, Ormindea, Băiţa, Căinel, Trestia, Peştera, Crăciuneşti, Hărţăgani, Sălişte, Dobroţ, Tîrnăviţa, Leauţ, Tiuleşti, Brad, Buceş, Mihăleni, Blăjeni, Zdrapţi, Bucuresci, Rovina, Şesuri. Curechiu, Valea Brad, Hălmagiu, Hălmăgel, Băneşti, Sîrbi, Tisa, Poenari, Ocişor, Grohot, Tîrnava, Ioneşti, Luncoiul de Jos, Luncoiul de Sus, Scroafa, Podele şi Ruda.

[1] împrejurarea
[2] neobrăzaţi
[3] rezervele
[4] judecător de sînge

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

deja în comitele nostru de pînă acum pe care îl dorim ca în interesul păcii să ne rămînă şi mai departe.

Şi ne rugăm ca de cumva fraţii maghiari de pe aici ar refera oarece minciuni despre noi, acelea să nu fie crezute fără a fi cercetate mai înainte.

6 martie 1867.

Sigiliul parohiei greco-răsăritene Ormindea
Anghel Crişan, paroh în Ormindea greco-ortodox
Ioan Ioanovici, învăţător greco-ortodox în Ormindea
Petru Iorgovici, învăţător
Tovie Perian, învăţător
Iacob Gherasim, jude comunal în comuna Crăciuneşti
Alexiu Popovici
Lazăr Mihuţ

Sigiliul parohiei Băiţa
Avram Groza, paroh greco-ortodox
Alexandru Moldovan
Georg Bardosi, Handelsman [5]
Petru Gligor

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 39, cadrele 18—21. Original la Magyar Országos Levéltar, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok (K. Szekcia). Belügyminiszteriumi Lavéltár, fond Belügyminiszterium K. 148, Elnöki Iratok, K. 148—1867—III—1. Vezi Traian Rus, op. cit., p. 152—153.

94.

1867 martie 18, Dobra

Preaonorate domnule !

Toate inimile ard de dor a şti rezultatul soartei noastre în epoca aceasta nouă. Toţi stăm încremeniţi cu grijă ce evenimente vor a ne întîmpina, văzînd că nava noastră naţională se adînceşte de viforoasele furtuni ce se ridică din cînd în cînd şi nici un moment nu sîntem liniştiţi că acolo unde se aduc legi şi asupra poporului şi naţiunii române nefiind pe deplin reprezentaţi.

Cînd sîntem cu atîta grijă, totdeauna sîntem în speranţa că soarele dreptăţii pentru naţiunea noastră română încă nu a apus.

În speranţa noastră vedem că nici nu ne înşelăm, cînd în Dieta din Pesta, unde este chemată şi patria noastră cu ablegaţii săi, numai la actul de încoronare a Maiestăţii sale a bunului nostru împărat şi mare principe şi cînd în acea dietă se ridică voci şi întru aducerea unor strămutări în dreptul autonomiei ţării noastre, preaonorat Domnia ta

[5] comerciant

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

eşti acela care arăţi prin documente nerăsturnabile că Transilvania este o ţară autonomă şi ablegaţii ei nu sînt împuterniciţi a lua măsuri întru afacerile sau a aduce legi pentru ţara lor în Dieta din Pesta, preaonorat Domnia ta eşti acela care ai ştiut a apăra cauza noastră şi nu te-ai sfiit, ci în auzul tuturor cu vocea-ţi ai apărat aceea ce este mai vindecător pentru rănile noastre, care voce a străbătut nu numai murii acelui edificiu din Pesta, ci trecînd prin căminurile tuturor românilor a ajuns peste munţi şi mări în toată Europa.

Împlinind o faptă aşa măreaţă şi însufleţit de atîta amor patriotic şi naţional îţi urăm ca Dumnezeul dreptăţii să te inspireze cu darul său cel sfînt şi să te inimeze ca întotdeauna întru interesul patriei şi al naţiunii noastre, să poţi ridica versul întru apărarea dreptăţii.

Nu puturăm trece cu vederea şi a nu ne descoperi simţămintele noastre cele loiale către prea onorat Domnia ta şi a nu-ţi arăta bucuria ce o avem cu toţii, pînă şi cel din colibă ţăran, strigînd : Să vieze deputatul Hodoş, apărătorul cauzei noastre patriotice şi naţionale.

Primeşte, preaonorate domnule, asigurările noastre ce le nutrim ca adeverinţă şi stimă de la ai preaonorat Domniei voastre devotaţi servi

Nicolae de Crainic, protopresbiter
Aaron Ilie, paroh greco-ortodox
Iosif Şuiaga, paroh greco-ortodox
Nicolae Carigeu, docente greco-ortodox
Ambrozie... *
Alexandru Crainic, jude procesual
Petru Trifu, jude în Mihăeşti
Petru Petrovici, judele comunal din Lăpugiu de Sus
Arsenie Siman, judele comunal din Tei
Petru Bujoran, judele comunal din Ohaba
Lazăr Serafin, judele comunal din Lăpugiu de Jos prin I. Crăciun, notar
Damaschin Josan, jude în Briznic
Lupaş Achim, jude în Săcămaş
Mihai Buştea, jude în Dumbrăviţa
Moise Crîsnicu, jude în Muncelul Mic
Dingă Ion, jude în Munceleul Mare
Şerban Avram, jude în Stînceşti-Ohaba
Ghiară Samson, jude în Răduleşti
Mihuţ Ion, jude în Strigoanea
prin Toma Anucuţa, notar comunal
Petru Făgăraşu, învăţător la şcoala capitală în Dobra
George Oprean, capelan în Dobra
Petru Popoviciu, paroh greco-răsăritean
George Josan, învăţător
Ioan Ganea, paroh greco-răsăritean
Iosif Şuiaga, învăţător
Dionisie Furdui, paroh greco-răsăritean
Hegyi Alexander, învăţător
Dimitrie Manduca, paroh greco-răsăritean

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Oprea Simion, învățător
Antonie Bușca, jude în Grind
Ioan Bujoran, jude în Baștea
Iosif Hațegan, jude în Fintoag
Toma Buda, jude în Coseşti
Nicolae Merișiu, jude în Tisa
Ioan Jurjiu, jude în Stretea
Demetriu Lăcătușu, notar comunal
George Nandra, jude procesual
Adam Nandra
George Furdui, capelan
Sofronie Turea, docent
Vasilie... *
Iacob Ogneanu, paroh în Mihăești
Dionisie Radoviciu, paroh greco-răsăritean
Antoniu Țelu, învățător
Constantin Crișan, paroh în Lăpugiu de Jos
Ioan Crișan, învățător
Ștefan Nandra, notar opidan
Ludvig... *, jude în Dobra
Iosif Gura, învățător
Petru Neamțu
Atanasie Lupulescu, învățător
Iosif Olaru, învățător de școală capitală
Dobra, comitatul Hunedoarei, 1867 martie 18 st. v.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Varia, doc. nr. 167. Referitor la activitatea lui Iosif Hodoș ca deputat vezi I. Chiorean, *Activitatea parlamentară a lui Iosif Hodoș (I—II)*, în „Vatra", Tîrgu-Mureș, nr. 6—7, 1972.

95.

1867 aprilie 20, Baia de Criș

Excelența ta !

Ținerea deputaților zărăndeni în dietă, de o parte și rămînerea-mi în postul de comite suprem al guvernului Forgachian-Zichyan de altă parte, a tras după sine a fi numărat și eu între acei comiți supremi care cu hotărîrea preaînaltă din 31 martie a.c. sînt ridicați din demnitate și oficiu, măcar că era cunoscut noului guvern aceea că eu, din timpul restituirii constituției, adică din anul 1861, am fost denumit de comite suprem și municipiul [1] comitatului guvernării mele încredințat n-a abzis

* Semnături indescifrabile.
[1] funcția

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cînd s-a introdus iarăşi provisorul [2], ci a rămas pînă azi în activitate, aşa precum constituţionalmente a fost la anul 1861 ales după lege. Am fost pregătit, Excelenţă, la aceasta. Ce era acum de făcut ? M-am determinat a nu face fără ştirea Excelenţei tale vreun pas pentru pensionare, nici pentru competire la vreun post oarecum anumit, ci a face numai atîta cît pentru urgenţă eram dator a face spre asigurarea sărmanei şi numeroasei mele familii doritoare de creşterea cuvenită la vreun loc prevăzut cu institute de cultură, pentru că sînt de părere că românii noştri ajunşi la oarecare demnitate nu mai sînt numai ai lor proprii, ci şi ai naţiunii şi bisericii. Ce pas am făcut dar pînă acuma, vă veţi îndura a vedea din acclus [3].

Azi primii ştirea de la septemvirul S. Popovici că, cînd aş fi pornit, aş putea fi denumit consilier ministerial în Ministerul Cultelor, secţiunea română greco-orientală (consilier de minister, nu de secţiune), un ram de funcţiune acesta, la care cred că sînteţi, Excelenţa voastră, convins despre aceasta, am avut şi am toată atragerea, pasiunea aşa zicînd.

Mă ţin deci de datorinţa fiiască a face ştirea asta cunoscută Excelenţei voastre, că dacă mă aflaţi de demn de recomandaţie la acel post, să vă îndurați Excelenţa voastră a mă recomanda la preaînaltul loc acuma, cînd tocmai se organizează ministerul în toţi ramii săi. O petiţie specială din parte-mi spre acest scop la preaînaltul loc cred că nu ar mai fi necesară după declaraţia mea făcută în petiţia-mi îndreptată către contele Andrassy sus-amintită.

Sărutînd dreapta Excelenţei voastre şi cerîndu-vă binecuvîntarea am rămas al Excelenţei voastre

umilit şi credincios fiu

Ioan Pipoş
c[omite] s[uprem]

Baia de Criş, 20 aprilie 1867.
⟨Pe verso⟩ 10/22 aprilie 1867.
Pipoş. I-am răspuns din 13/25 aprilie 1867.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 2295.

96.

1867 aprilie 26, Dobra

Ilustrissime domnule comite suprem !

La întîmpinarea mult lăudatei recvireri de sub numărul prezidial 484 din 2 mai a.c. am onoare a mă deschiera că sus-lăudata ordinaţiune din următoarele motive nu să poate primi la acest oficiu protopresbiteral.

[2] guvernarea provizorie din anii 1861—1865
[3] anexa

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

I Pentru că preoţimea română nu este în stare şi nu ştie limba ungară.

II Pentru că această ordinaţiune are lipsă de a se decopia preoţimei spre a o publica poporului în limba română.

III Pentru că de la anul 1861 de cînd sub numărul 47 din 29 iunie 1861 am arătat oficiului comitatens a se respecta limba noastră română, fiind cordială cu cea maghiară în comitat, pînă acum am primit şi ni s-au scris toate corespondenţele de la nobilul comitat cît şi de la fostul comite suprem în limba poporului acestui comitat — şi

IV Pentru că după legile sus-stătătoare limba noastră română este limba egal îndreptăţită şi sancţionată de Maiestatea sa, drept aceea în puterea acelor legi retrimit sus-làudata amintită ordinaţiune, pe lîngă acea oficiasă rugare ca să binevoiţi a ne scrie în limba noastră, după care cu tot respectul şi cuvenita onoare rămîn.

Dobra, 26 aprilie 1867, st.v.

Nicolae de Crainic protopresbiter

⟨Pe verso⟩ Praes. 9/5 1867, A szám 531/1867, No. 34, De la Scaunul protopresbiterial oriental ortodox al tractului Dobrii, Ilustritatei sale domnului conte Cun Cotciard comite suprem al comitatului Hunedorii, Ex officio, în Deva.

Arh. St. Deva, fond Prefectura jud. Hunedoara, dosar 9/1867, f. 14.

97.

1867 mai 20, Baia de Criş

Extras din protocolul
sesiunii Comitetului comitatului Zarand ţinută la 20 mai 1867 sub preşedinţia domnului comite suprem Dimitrie Ionescu [1] în Baia de Criş

Alexandru St. Suluţiu [2] propune ca comitetul să voteze mulţumită şi încredere deputaţilor dietali din acest comitat dr. Iosif Hodoş şi Sigismund Borlea. [3]

După dezbatere s-a adus şi enunţat următorul conclus :

---

[1] *Dimitrie Ionescu*, comite suprem al comitatului Zarand de la înlăturarea lui Ioan Pipoş (31 martie 1867) pînă la sfîrşitul anului 1868.

[2] *Alexandru Şterca Şuluţiu* (1630—1907), nepot al mitropolitului greco-catolic de Blaj Al. Şterca Şuluţiu. A funcţionat ca notar în mai multe localităţi ale comitatului Zarand, jude cercual şi judecător la Hălmagiu. Din mai 1876 a fost transferat la judecătoria Békés.

[3] *Sigismund Borlea* (1827—1883), protonotar al comitatului Zarand şi deputat de Hălmagiu în Dieta de la Pesta între anii 1865—1878. În numeroase discursuri şi interpelări în Parlament a luat atitudine împotriva politicii de maghiarizare a românilor dusă de cercurile guvernante din Ungaria. Alături de George Secula a participat la redactarea proiectului de hotărîre a Conferinţei naţionale de la Sibiu din 1881.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comitatul întreg, afară de o partidă de limbă maghiară, care şi altcum se află în minoritate, votează încredere şi mulţumită deputaţilor dietali din acest comitat dr. Iosif Hodoş şi Sigismund Borlea.

⟨Pe verso⟩ 1132. Spectabilului domn dr. Iosif Hodoş, deputat dietal în Pesta. Acest conclus al Comitetului comitatens am onoare a vi-l comunica spre ştiinţă. Baia de Criş în 4 iunie 1867. Comitele suprem al comitatului Zarand absentînd, Amos Frâncu, vicecomite.

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Iosif Hodoş, dosar 338/3, f. 2 ; copie.

98.

1867 septembrie 20, Hunedoara

Preaonorate domnule vicepreşedinte !

Cu multă bucurie a trebuit să primesc mult preţuita hîrtie adresată către subscrisul din partea Onoratului comitet al Asociaţiunii Române Transilvane din 10 septembrie anul curent, prin care aţi binevoit a mă alege şi denumi colector. Cu bucurie am primit-o pentru că, deşi acum puţini, totuşi în speranţa că se va mai înmulţi numărul membrilor contribuitori şi în părţile noastre, odinioară (pe timpul Corvineştilor) destul de vestit, aşa apoi, iară sperînd că devenind în stare, îi va întinde Asociaţiunea binefăcătoriile sale din cînd în cînd şi asupra noastră pe aicea, că de este undeva lipsă de cultură în popor, aicea e negreşit, pe la noi şi în comitatul Hunedoarei în genere.

Mulţumindu-vă deci dimpreună şi întregului Onorat comitet pentru încrederea ce mi-aţi dat şi rugîndu-vă pentru de a binevoi a face dispoziţiune ca să pot primi şi un exemplar din statutele Asociaţiunii care îmi vor servi de îndreptare în cele ce sînt de făcut. Cu cel mai profund respect rămîn

al prea onor Dominei voastre umil serv
Avram P. Păcurariu paroh greco-oriental
Hunedoara, 20 septembrie 1867

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 159/1867, f. 1 ; original

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

99.

1868 ocotmbrie 6, Baia de Criş

Nagyméltoságu Báró Zarándmegye föispánjától
Magyar Királyi Belügyminister Úr !

A Balásfalvi pronunciamento- tárgyában folyo évi augustus hó 19^{én} 1950 szám a kelt magas rendeletének megfelelendö, nem késtem e megye II^{ad} alispánjat Francu Amost megbizni, hogy minden feltünés és hivatalos szinezet méllözésével alkalmilag nyomozná ki, menyiben való az hogy Baltescu Illés Nagy Halmágyi jegyzö állitólag Sterca Sulutz Sándor föszölgabiró és nemely más megyei hivatalnokok tudomásával a kérdéses pronunciamentora ala irásokat gyüjt ?

Az alispánnak erre vonatkozó alázattal (alatt ide mellékelt jelentéséböl az tünik ki, miszerint Baltescu Illés, Nagy Halmágyi közsegi jegyzö, a kinyomozás ideje elött mintegy négy héttel, állitólag a környékbeli papság felszollitása folytán a pronunciamentum mellett egy nyilatkozatott keszitett, melyett semmi tüntetés nélkül mintegy 60 válogatottabb egyének és különösen a papok és tanitok a románok részéröl alá irták, és mely hirlapilag is közzé tétetett továbbá hogy ezen körülmély Sterca Sulutz Sándor föszolgabirónak állitolag csak kesöbb jutott tudomására, de hogy annak különös jelentöséget nem tulajdonitott és hogy más megyei hivatalnokoknak arrol tudomásuk nem volt nevezetesem hogy a középponti hivatalnokok részéröl ilynemü nyilatkozatok és aláirások nem tétettek).

Nagyobb bizonyosságot az ügy mibenlétéröl szerzendö, mi september hó 24^{én} személyesen kirándultam Nagy Halmágyra és ottan meghittebb embereimtól tudakozódva, azon meggyözödésre jutottam miszerint a kérdéses nyilatkozat szerzöinek leginkábbe megyebeli Nagy Halmagyi, Banesti, Csutsi és Öcsi jegyzöségbeli papság és egy része a Nagy Halmágyi román intelligentiának tekintendö, de hogy erröl a megyei tisztviselöknek tudomásuk nem volt és az aláirásokban azok részéröl senki sem folyt belé, valamint hogy Baltesku Illés is a nyilakozatot csak is a felyebb emlitett papság és inteligentia felszollitására szerkesztette.

Egyébaránt Baltesku Illés jegyzö hasonnemü müvelektöli ovakodásra, Sterca Sulutz Sándor föszolgabiró pedig nagyobb felügyeletre és mindkettö hivatali köteleszégükre komolyan figyelmeztetvén van szerencsém erröl Nagyméltosagodnak alázatos jelentésemet tenni.

Fogadja Nagyméltoságod különös hodolatom nyilvánitását mellyel maradtam.

Körösbányán 1868 évi, october hó 6^{án}
Nagyméltosagodnak

legalázatosabb szolgája
Ionescu Demetrius föispán

Arh. St. Bucureşti, Colecţia de Microfilme Ungaria, rola 39, cadrele 30—33. Original la Magyar Országos Levéltár Budapesta, A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio) Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminiszterium, Elnöki Iratok (K-148), nr. 1476/1868.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TRADUCERE

2613.IV.1340
7/R ex. 1868

1868

Din partea comitelui suprem al Zarandului

Înălţimea voastră, domnule baron,
ministru de interne regesc maghiar !

În cazul Pronunciamentului de la Blaj, în conformitate cu înalta dispoziţiune nr. 1950 din 19 august a.c., nu am întîrziat să însărcinez pe al II-lea vicecomite al acestui comitat, Frâncu Amos, ca fără orice vîlvă şi fără neglijarea aspectului oficial, să cerceteze ocazional în ce măsură e adevărat că Băltescu Ilie din Hălmagiul Mare şi chipurile Sterca Şuluţiu Alexandru, primpretorul, cu ştiinţa altor cîtorva funcţionari ai comitatului ar strînge semnături pentru Pronunciamentul în cauză.

Din prea-umilul raport al vicecomitelui, anexat aici, rezultă că Băltescu Ilie, notarul comunal din Hălmagiul Mare, cu patru săptămîni înainte de timpul cercetărilor şi în urma solicitării făcute de preoţimea din împrejurimi, a pregătit o declaraţie faţă de Pronunciament, pe care, fără nici un fel de demonstraţie, au semnat-o ca la 60 de inşi aleşi, în special preoţi şi învăţători români şi care s-a făcut şi pe calea ziarelor, iar, în continuare, că această împrejurare ar fi ajuns la cunoştinţa primpretorului Sterca Şuluţiu Alexandru, abia mai tîrziu, dar că nu i-a atribuit o semnificaţie deosebită şi că alţi funcţionari comitatenşi nu au avut cunoştinţă de acesta şi că anume din partea funcţionarilor de la centru nu s-au făcut astfel de declaraţii sau iscălituri.

Pentru a obţine o mai mare siguranţă despre starea lucrurilor, m-am deplasat personal la Hălmagiul Mare, informîndu-mă de la oamenii mei de cea mai mare încredere şi am ajuns la convingerea că autorii declaraţiilor în discuţie prin preoţimea din comitat şi din notariatul de la Hălmagiul Mare, Bănesti, Ciuci şi Ociu şi o parte a intelectualităţii române din Hălmagiul Mare, dar despre acest lucru funcţionarii nu au avut cunoştinţă iar de iscălirea acestora nu s-a amestecat precum şi că Băltescu Ilie a făcut declaraţie la solicitarea amintitei preoţimi şi intelectualităţi.

De altminteri, notarului Băltescu Ilie atrăgîndu-i-se în mod serios atenţia spre precauţie iar lui Sterca Şuluţiu Alexandru spre o mai mare supraveghere şi ambilor la îndatorirea lor de serviciu, am onoarea, prea-supus, să îmi fac raportul Înălţimii voastre.

Primiţi, Înălţimea voastră, expresia deosebitului meu omagiu, rămînînd,

Al Înălţimii voastre prea-supus slujitor,
Ionescu Demetrius, comite suprem

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

100.

1869 aprilie 5, Baia de Criş

Protocolul
adunării ordinare generale a comitetului comitatului Zarand ţinută în Baia de Criş la 5 aprilie 1869 sub preşedinţia comitelui suprem conte Alexandru Haller [1]

Adunîndu-se comitetul comitatului la 10 ore dimineaţa în Baia de Criş în sala comitatului, primul vicecomite propune a se exmite o comisiune ca să invite pe domnul comite suprem la adunare, propunînd de membri ai aceleia pe domnii Daniel Zacharias, Ioan Pataki, George Bardosi şi Ioan Groza, care alegîndu-se din partea comitetului şi depărtîndu-se pentru a invita pe domnul comite suprem la şedinţă, după puţine minute domnul comite suprem intrînd în sală fu primit cu „Să trăiască !" şi ocupîndu-şi scaunul prezidial şi salutînd pe membrii comitetului printr-o cuvîntare ocazională, declară adunarea deschisă. După aceasta [2]

. . .

19.
Iosif Hodoş, primul vicecomite, ca membru al comisiunii exmise prin deciziunea din data de 19 ianuarie a.c. nr. 7, dă citire la adresa subscrisă de dînsul şi de George Bardosi, asemenea membru al comisiunii, referitoare la denumirea comitelui suprem pentru acest comitat şi adică :

Înalt regesc Minister !

Cînd s-a lăţit ştirea că s-ar destitui comitele suprem român al acestui comitat şi ar veni înlocuit cu un comite suprem de naţionalitate neromână, deşi această ştire era incertă încă, totuşi inimile locuitorilor, mai ales ale românilor din acest comitat, s-au umplut de mîhnire şi îngrijire totodată.

Această îngrijire nu era fără temei, căci ştirea s-a împlinit în mijlocul unor faime ce nu puţin agitaseră inimile şi le aduseră într-un fel de neodihnă despre viitorul atît patriotic, cît şi naţional al acestui comitat.

Şi aceste îngrijiri, înalt Minister, încă nici pînă astăzi n-au încetat, şi abia vor putea înceta pînă nu se va vindeca inconvenientul ce s-a comis acestui comitat cu impunerea unui comite suprem de naţionalitate neromână.

---

[1] *Alexandru Haller*, comite suprem al comitatului Zarand între anii 1869 şi 1874. Participă la lucrările reprezentanţei comitatului doar atunci cînd prezenţa sa era absolut necesară, în rest fiind reţinut de afaceri personale la Oradea şi în alte locuri din afara comitatului Zarand. În absenţa comitelui suprem şedinţele Comitetului comitatului erau conduse de vicecomitele Iosif Hodoş.

[2] Punctele de suspensie marchează pasaje din textul original eliminate, care nu fac obiectul volumului de faţă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Într-adevăr, înalt Minister, noi nu putem cuprinde ce motive au putut îndemna pe înaltul Guvern a destitui pe comitele suprem de român al acestui comitat şi a-l înlocui cu un neromân ?

Căci abstrăgînd de la aceea că principiul de naţionalitate, care trebuie să fie scris pe stindardul oricărui guvern şi la care sîntem convinşi că ţine şi înaltul Minister, acest principiu nu suferă anomalia ca în capul unui corp românesc să fie un individ de naţionalitate străină ; abstrăgînd de la aceea că principiul de naţionalitate bine aplicat în patria noastră nu poate să producă decît frăţia şi tare ţinere împreună, linişte şi prosperare, precum şi cea mai strînsă alipire către pămîntul ce-l locuim şi către patria ce ne nutreşte şi care este comună şi sfîntă şi dulce tuturor fiilor ei ; abstrăgînd de la acestea şi restrîngîndu-ne numai la trebile interne ale comitatului nostru, aici după restaurarea erei constituţionale redus comitatul prin factorii săi naturali în starea normală de astăzi, justiţia, pe lîngă toată lipsa sau defectuozitatea legilor pozitive este adusă la cursul său posibil, persoana şi averea este asigurată, iar administraţiunea publică merge conform legilor şi ordinelor date în privinţa asta pentru toată ţara, ordinea şi liniştea publică este cea mai îmbucurătoare, comunicaţiunea cea mai liberă şi sigură.

Dar pe cînd aceasta este aşa, nu putem uita aceea ce şi înaltului Minister îi este prea bine cunoscut, că toţi locuitorii acestui comitat sînt de naţionalitate şi religie română, afară de vreo cîţiva maghiari şi nemţi care se ţin de bisericile romano-catolice din Baia de Criş şi Băiţa şi de cea reformată din Brad şi din Baia de Criş cu filiala Criscior, prin urmare este cea mai naturală şi mai justă consecinţă ca în acest comitat numai acel comite suprem se poate considera de factor natural, care este de naţionalitate şi religie română. Prin aceasta însă, nu voim a zice că minoritatea şi drepturile ei să nu fie respectate. Din contră, este lucru ştiut, prea bine constatat, că nicăieri în toată ţara minoritatea, atît în privinţa limbii, cît şi în privinţa oficiilor publice de comitat sau comunale, n-a fost mai mult şi mai presus considerată ca chiar în acest comitat. Dar cînd nu voim ca minoritatea să nu fie nerespectată, atunci ar fi o crimă ce am comite contra majorităţii dacă ne-am uita cu ochi indiferenţi şi n-am reclama contra a orice călcare de drept cel mai natural şi cel mai legal al pluralităţii mai mult decît absolute a acestui comitat.

Dar şi altminterea, chiar şi starea înaintată a civilizaţiei în care se află lumea astăzi cere ca, precum în alte locuri, aşa şi în acest comitat, chiar pentru apărarea şi reprezentarea intereselor locuitorilor să fie în fruntea conducerii comitatului un bărbat ieşit prin identitatea religiei şi a limbii chiar din sînul poporului român. Ce ar zice lumea civilizată şi cum s-ar putea explica pasul înaltului Minister cînd într-un comitat locuit de majoritate absolută sau totală maghiară ar destitui pe un comite suprem maghiar numai pentru că este maghiar şi l-ar înlocui cu un comite suprem român sau de altă naţionalitate ? Aceasta s-a făcut cu comitatul nostru Zarand : s-a destituit comitele suprem român numai pentru că era român, căci altă vină nu ştim şi nu credem să i se poată imputa. Sau dacă ar fi avut altă vină, atunci înaltul Guvern s-ar fi

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

îndurat a avea bunăvoința legală de a trimite aici un alt comite suprem de român.

Înalt regesc Minister, comitetul acestui comitat nu crede, ba nici nu poate presupune, că înaltul Minister ar dori sau ar voi a vedea în acest comitat amarațiune în loc de îndestulare, neodihnă în loc de liniște, turburare în loc de pace, nefericire în loc de fericire. Și chiar pentru aceea pentru că noi nu putem presupune aceasta, nu putem cuprinde de altă parte nici aceea ce a putut îndemna pe înaltul Guvern la facerea unui pas care, abstrăgînd de la aceea că nici din punct de vedere legal nu e corect, dar care pas și nevrînd încă nu poate să producă decît resimțul cel mai natural al tuturor locuitorilor din acest comitat? Sau a fost scopul ca înaltul Guvern chiar printr-un comite suprem maghiar să-și cîștige convingerea că cele ce i-a relatat comitele suprem de român toate au fost adevăruri și că cele ce i-au insinuat alții, contrar comitetului de român și adversari întreg corpul oficialilor și puțin consideratori de interesele acestui comitat și mai puțin păsători de pacea și liniștea publică, toate au fost minciuni? Dar înaltul Minister avea mijloace de a face aceasta fără a recurge la ultimul mijloc de a destitui pe comitele de român și a-l înlocui prin altul, și încă de naționalitate neromână. Însă înaltul Minister a binevoit a alege acest mijloc din urmă. Noi credem că și astfel se va fi putut convinge că minciunile nu pot fi adevăruri și adevărurile nu pot trece niciodată în minciuni. Se va fi convins că atît fostul comite suprem de român, cît și întreg comitatul, popor și oficiali, a fost și este loial și s-a purtat și se poartă între marginile legale, n-a asuprit și nu asuprește pe nimeni fie acela de orice limbă și de orice religie. Prin urmare motivul, dacă a fost cel memorat mai sus, acela a încetat. Și așa nu vedem pentru ce ar mai putea continua susținerea unui comite suprem de naționalitate neromână în acest comitat și pentru ce să nu ni se restituie fostul nostru comite suprem de român Demetriu Ionescu, sau pentru ce să nu se trimită altul de român? Cu atît mai vîrtos că chiar la votarea pentru facerea acestei adrese în ședința acestui comitet de la 19 ianuarie a.c. nu românii singuri, ci chiar și maghiarii înșiși prin votarea lor au recunoscut și confirmat și dreptul și convenienta și legalitatea pentru acest comitat de a avea în frunte un comite suprem de român și cu atît mai vîrtos că nu putem presupune că înaltul Minister să nu poată afla în toată țara, între toți românii, nu unul, ci destui bărbați capabili și calificați pentru postul de comite suprem în acest comitat. Căci nu putem crede că înaltul Guvern ar fi vrut sau ar vrea a da tuturor românilor din toată țara un testimoniu, precum se zice, de paupertate și n-am vrea a fi siliți a crede că înaltul Guvern ar fi vrut sau ar vrea a da semne de o disprețuire nemeritată locuitorilor români de o parte și de altă parte a lovi în față interesele românilor, care nu pot fi decît identice cu interesele țării întregi și cu interesele tuturor celorlalți locuitori din țară.

Înalt regesc Minister, datoria acestui comitet este a respecta simțul comun și a-l manifesta și a-l arăta înaltului Guvern cu orișice ocaziune.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În cele zise, noi n-am făcut alta, decît am explicat şi am dat expresiune simţului comun ce domneşte în acest comitat. Noi credem, ba sîntem convinşi, că înaltul Minister în înalta sa prudenţă nu se va opune acestui simţ, pînă cînd acela se învîrte între marginile legale, pînă cînd acela e just echitabil. Noi credem, ba sîntem convinşi, că simţul acestui comitet era şi este just şi echitabil şi se învîrte între marginile legii, cînd gelos de naţionalismul şi patriotismul locuitorilor lui, amator de pacea şi liniştea publică, doritor de consolidarea egalităţii şi fraternităţii între fii de una şi aceeaşi patrie, nu aşteaptă de la înaltul Guvern a destitui pe comitele suprem de român şi a-l înlocui cu un comite suprem de naţionalitate neromân.

Înalt regesc Minister, acest comitet niciodată nu şi-a uitat de datoriile ce le are faţă cu monarhul, faţă cu Guvernul şi faţă cu patria. Dar asemenea nu şi-a uitat de drepturile ce constituţiunea ţării, ce legile îi dau. El crede, ba este convins şi acum trăieşte cu dreptul său şi-şi împlineşte datoria sa cînd faţă cu actul destituirii fostului comite suprem de român şi înlocuirii lui cu un comite suprem de naţionalitate neromână, pe lîngă tot respectul ce-l are către persoana nou numitului comite suprem de naţionalitate maghiară, domnul conte Alexandru Haller, şi pe lîngă toată loialitatea cu care se poartă faţă de înaltul Guvern, vine în toată umilinţa şi-şi exprimă resimţul său că cu această ocaziune înaltul Minister nici pe departe n-a luat în considerare nici măcar legea de la anul 1868, art. 44, § 27.

Drept aceea, acest comitet, bazat pe cele zise pînă acum, vine cu tot respectul a se ruga de înaltul Minister ca să binevoiască a exopera pentru acest comitat numirea unui comite suprem de naţionalitate şi religiune română şi astfel a face ca pe viitor să înceteze îngrijirile pururea sincere naţionale şi patriotice ale locuitorilor din acest comitat.

În contra acestei adrese Baternay Atilla, asemeni membru al comisiunii exmise, dă citire următorului contravot, şi anume :

Contravot

„1 Trebuie să mă declar apriat[3] că eu nu interpretez § 27 al art. 44 din 1868 aşa cum acela este dezvoltat în proiectul de adresă.

2 Legea memorată este provocată în proiectul de adresă ca unicul motiv principal pentru argumentarea principiilor desfăşurate în acela, însă chiar această lege stă în contrazicere evidentă cu principiile detaliate în proiectul de adresă, şi prin urmare ea nu poate servi de motiv la acela, dacă nu cumva vom stabili normativul că legea şi-o poate explica fiecine după placul lui.

3 Principiile desfăşurate în proiectul de adresă nu le pot părtini nici chiar din punct de vedere strict juridic, precum nici din privinţe politice, căci îi lipseşte acel principiu fundamental juridic, care este inima libertăţii civile, adică principiul de egalitate, care, după a mea părere, este sfînt şi inviolabil şi care la implerea oficiilor este înlocuit cu principiul de naţionalitate ca privilegiu.

Dar să ne întoarcem la motivarea punctelor de mai sus.

---

[3] aprioric

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ad 1 Părerea mea expresă la punctul prim o argumentez prin aceea că eu nu înţeleg legea memorată, care este clară, astfel precum aceea este interpretată acolo, ci o pricep aşa că, conform principiului de egalitate înarticulat în lege, naţionalitatea cutărui fiu al patriei la ocuparea oricărui post administrativ sau judecătoresc, precum şi la cel de comite suprem, nu mai poate fi împiedicămînt dacă respectivul posedă calificaţiunile recerute. Acesta, domnilor, este un principiu fundamental care, asemenea soarelui, îşi extinde razele sale binefăcătoare şi prin urmare este pagubă a-i da o astfel de interpretare că în acel comitat, unde majoritatea absolută o formează românii, nemţii sau alte naţionalităţi, acolo şi comitele suprem are să fie de aceeaşi naţionalitate.

Ad 2 În punctul al 2-lea am zis că legea citată nu poate servi de motiv la principiile desfăşurate în proiectul de adresă, deoarece acesta este în contrazicere cu dînsa. Şi aceasta o voi dovedi prin următoarele :

Legea citată zice apriat şi cu cuvinte ce nu se pot explica fals că naţionalitatea nimănui nu poate fi împiedecămînt la ocuparea cutărui oficiu public. Dacă aceasta este aşa, precum aşa şi este, şi încă este de aprobat, pentru că e lege pozitivă, atunci urmează de la sine, domnilor, ca proiectul de adresă, carê zice că el doreşte pe viitor comite suprem de român, deoarece în acest comitat majoritatea absolută este română şi cum că interesul legii memorate aici nu poate avea loc un comite suprem maghiar, este opus înţelesului şi spiritului adevărat al legii şi este opus pentru aceea că dacă în Zarand nu poate să fie comite suprem maghiar, numai pentru că el este de naţionalitate maghiară, aceasta nu s-ar putea explica altcum, decît că naţionalitatea lui, la ocuparea demnităţii de comite suprem, se consideră de împiedecămînt, pe lîngă toate, că legea citată zice lămurit că naţionalitatea nimănui nu poate fi împiedecămînt la ocuparea cutărui oficiu din patrie.

Din acestea se vede că proiectul este în contrazicere cu legea, prin urmare este dreaptă şi adevărată acea părere a mea că dînsa nu-i poate servi de argument.

Ad 3 Pentru dovedirea celor zise în punctul al 3-lea observ că : Eu nu pot părtini proiectul amintit, mai cu seamă de aceea fiindcă la implerea oficiilor după naţionalităţi este ignorat principiul de egalitate şi frăţietate, ce într-o societate civilă democratică nu poate să fie ignorat fără a nu vătăma interese de frate. Fiind dară deviza noastră conducătoare „a fi unii lîngă alţii“, eu nu pot părtini astfel de principii care zic să domnim unii asupra altora, deoarece acestea ne-ar nimici pe toţi laolaltă. La implerea posturilor fără diferenţă de naţionalitate, singură calificaţiunea personală poate servi de directivă şi după ce această directivă într-adevăr frumoasă şi liberală este şi expresiunea legii, eu nu văd a fi cu scop ca să atacăm o astfel de instituţie care deschide fiecăruia dintre noi teren liber. Eu aşa cuget, că chemarea noastră este a dezvolta viaţa noastră socială mai departe pe baza principiilor de egalitate, iar nu aceea ca să dăm viaţă unui astfel de principiu care să rupă şi să despartă pe unii de alţii ca şi cînd am fi străini. Să nu ne izolăm unii de alţii, să nu ne străduim a pune între noi astfel de piedici sociale pe care nu le-am putea înlătura, căci prin aceasta, excitînd politica certei şi a incompatibilităţii, spre dauna noastră a tuturora, ne ruinăm

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

prezentul care ne întinde speranţa la formarea unui viitor mai frumos şi mai ferice.

Pe baza acestora îmi iau libertatea a-mi prezenta contravotul meu, rugîndu-vă ca să se primească, iar proiectul amintit să se reiepte."

După dezbatere şi pe lîngă acea declaraţiune a Ilustrăţii sale comitelui suprem că deşi dînsul nu poate primi acest proiect de adresă, totuşi fiind dator a enunţa părerea majorităţii în forma de deciziune.

Majoritatea comitetului primind proiectul făcut de vicecomitele Iosif Hodoş şi George Bardosi, comitele suprem îl declară de adresă primită din partea majorităţii comitetului.

Arh. St. Deva, fond Comitatul Zarand, Registre, 45/1869, f. 11—19.

101.

1868 decembrie 6, Baia de Criş

Protocolul
din 6 decembrie 1869 luat în Baia de Criş în şedinţa ordinară trimestrială a Comitetului comitatului Zarand ţinută sub preşedinţia comitelui suprem conte Alexandru Haller.

La orele 10 1/2 din zi adunîndu-se membrii Comitetului comitatens în număr frumos, peste puţine minute se prezintă şi Ilustritatea sa domnul comite suprem şi ocupînd prezidiul salută membrii adunaţi printr-o vorbire scurtă ocazională şi deschide şedinţa de începută. După care

Dl Amos Frîncu, vicecomitele al doilea, raportează în privinţa guvernării comitatului, şi anume, cu privire la securitatea publică aduce la cunoştinţă cum că preotul Nicolae Butariu din Bodeşti, cu ocaziunea inaugurării monumentului martirului Ioan Buteanu, afirmative a ţinut o vorbire aţîţătoare şi cum că pentru aceasta, precum şi pentru că tot acestui preot prin poştă de la Hălmagiu i-au sosit proclamaţiuni agitătoare [1], înaltul Minister de Justiţie a ordonat investigaţiune şi cum că pentru efectuarea investigaţiunii e încredinţat procurorul Anghel Lajos şi cum că investigaţiunea în chestiune chiar acum curge. Din care cauză numitul vicecomite propune ca Comitetul comitatens să facă Ministerului de Interne o subşternere în care să se exprime expres şi franc cum că dezaprobă astfel de proclamaţiuni, precum şi orice fel de agitări, cum că păzeşte cu loialitate marginile legii şi cum că după ce cauza principală a frecărilor între naţiuni şi îndeosebi între naţiunea maghiară şi română e legea adusă despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor şi cea despre uniune, care legi nu îndestulesc defel marea parte a locuitorilor, aşa înaltul minister în subşternerea aceasta să se roage totodată ca spre dezlegarea mai fericită a acestor chestiuni să subştearnă un proiect de

[1] Iniţial scris „revoluţionare", tăiat şi înlocuit cu „agitătoare".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lege în această privință încă sub durata dietei de acum și totdeodată, încît exposesionarea [2] tofălenilor [3] a cauzat o neîndestulare, sau mai bine o mîhnire generală, iar printre unii se consideră de o cauză română. Așa, pentru liniștirea spiritelor, să mijlocească ca domnul de pămînt, baronul Apor Károly, să se dezdăuneze din partea statului și nefericiții tofăleni să fie repuși în posesiunile lor.

Raportul și respectiv propunerea aceasta făcîndu-se românește, unii membri unguri își exprimă dorința ca dorind a participa și fiind în dezbaterea acestui obiect să se citească și ungurește.

Luîndu-se la cunoștință raportul, vicecomitele dirigente se încredințează ca proiectul de subșternere să-l aducă din nou pe mînezi tradus și ungurește, ca așa să se poată dezbate și decide.

Arhivele Statului Deva, fond Comitatul Zarand, Registre, 45/1869, f. 118—119.

102.

1869

Sînt trei ani trecuți în toamna trecută de cînd dumneavoastră m-ați onorat cu votul dumneavoastră și m-ați ales deputat pentru Dieta din Pesta.

Pe cît era de onorifică pentru mine unanima încredere a dumneavoastră, pe atît simțeam mai tare greutatea chemării ce mă aștepta. E lucru măreț a fi legislator, dar cu nimica nu este legată atîta responsabilitate ca chiar cu această chemare ; responsabilitate ce legislatorul e dator conștiinței sale, e dator națiunii sale, e dator patriei sale, e dator lui Dumnezeu și poporului, e dator viitorului. De la o lege, de la un singur articol sau paragraf de lege, de la o expresie de multe ori, depinde fericirea sau nefericirea, pacea sau turburarea. Fericit acel legislator care poate zice în conștiința curată : am lucrat pentru fericirea națiunii și a patriei, am lucrat pentru buna înțelegere între cetățeni, am lucrat pentru egalitatea națiunilor țării, am lucrat pentru înaintarea spirituală și materială a locuitorilor, am lucrat pentru ușurarea acestora în contribuțiuni de bani și de sînge, am lucrat pentru pace și în urmă, ceea ce e cea dintîi, am lucrat pentru conservarea patriei în toată independența, în toată autonomia, în toată integritatea ei.

Sînt mîndru a o putea zice aceasta despre mine în curată conștiință. Dar rezultatul ? Dar rezultatul, cele rele se pot îndrepta ; încă nu e pierdut totul.

---

[2] Deposedarea.

[3] Locuitorii satului Tofalău, sat component al comunei suburbane Sîngeorgiu de Mureș, municipiul Tîrgu Mureș, județul Mureș. Cîștigînd un proces nedrept cu locuitorii satului, baronul Apor Károly, președintele Tablei regești de judecată a Transilvaniei și proprietar al moșiei Tofalău, i-a evacuat pe săteni din casele lor lăsîndu-i muritori de foame. Faptul a atras o interpelare în Parlament făcută de deputatul român Alexandru Roman și a pricinuit aprinse discuții în adunările unor comitate. T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. V, Sibiu, 1905, p. 234—246.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dar dumneavoastră, că ați venit să mă alegeți a doua oară deputatul dumneavoastră la Pesta, aveți dară dreptul să-mi cereți seamă despre cele ce am lucrat ca deputat al dumneavoastră în cei din urmă trei ani trecuți.

Înainte de toate vă mulțumesc că-mi dați și ocazia și voia de a vă vorbi pe scurt nu despre activitatea mea, ci despre cele petrecute în sesiunea trecută a dietei.

Dacă m-ați întreba că ce v-am adus, ce bine v-am adus de la dietă după o activitate a ei de trei ani, apoi răspunsul meu ar fi foarte scurt. V-aș răspunde : Dumneavoastră trebuie să o simțiți mai bine. Dumneavoastră însă ați zice : noi nu simțim nici un bine, tot așa sîntem cum am fost, în starea noastră nu ne simțim mai ușurați. Ei bine, ce să vă răspund eu dară, decît aceea ce ziceți dumneavoastră, că nu v-am adus nici un bine, nici o ușurare, ba poate v-am adus și mai rău, că cel puțin pînă acum nu erați decretați prin lege de maghiari și aveam și noi o țăruță unde trăiam ca români. Și astfel nu știu, domnilor, dacă nu era mai bine ca noi niciodată să nu fi ales deputați la Dieta din Pesta, ca să nu fim cel puțin martori la aducerea acestor legi.

Dar dumneavoastră îmi puteți pune încă și alte întrebări, și anume mă puteți întreba :

1 de care partid m-am ținut în dietă

2 ce am lucrat în dietă

3 ce și cum cuget a lucra pe viitor

Iacă, domnilor, trei întrebări la care mă simt dator a vă răspunde.

De care partid m-am ținut în dietă ? Cu bună seamă că aci înțelegeți partidul din dreapta, sau așa numitul partid al lui Deak [1], sau adică partidul guvernului de o parte și partidul din stînga, sau partidul așa numit al lui Ghiczy [2] Tisza [3] de altă parte. Eu, domnilor, nu m-am ținut nici de unul din aceste partide. În decembrie 1865, adică la începutul sesiunii trecute, mergînd și eu la Pesta, îmi zise un coleg deputat În care club umbli, într-al lui Deak, sau într-al lui Tisza și de care partid te ții ? Am răspuns așa cum v-am zis dumneavoastră : Nu mă duc nici la un club, nu mă țin de nici o partidă și am adaos, mi-ar place dacă s-ar forma un club național, acolo m-aș duce. De altminteri, voi ține și sunt de partida națională română.

Iacă, astă parte mi-am ales și aceasta am ținut-o pînă în finit.

Și într-adevăr, domnilor, că partidul lui Deak și partidul din stînga numai la vedere sînt partide, ei în fond sînt una, în scop se unesc de minune. Unul ceea ce vrea, vrea mai curînd, celălalt mai încet și mai încet. Ce vor vrea față cu monarhia austriacă, deh, aceasta încă n-au spus-o, sau au spus-o așa învăluită în văluri de termeni, prin care

---

[1] *Deák Ferencz* (1803—1876) — om politic maghiar, principalul autor al constituției dualiste austro-ungare. Conducător al partidului „moderat" maghiar.

[2] *Ghiczy Ignácz* — om politic maghiar.

[3] *Tisza Kálmán* (1630—1902) — om politic maghiar, deputat dietai începînd cu anul 1861, șeful partidului de centru-stînga din opoziție. După fuzionarea partidului său cu partidul lui Deák Ferencz va deveni conducătorul nou înființatului Partid Liberal și în această calitate va deține funcția de prim-ministru al Ungariei între anii 1875 și 1890.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

numai ochii cei mai ageri pot pătrunde. Ce vor faţă cu celelalte naţiuni din ţară şi faţă cu alte ţări de sub aşa numita coroană a Sfîntului Ştefan, a spus-o unul ca şi altul în legea pentru naţionalităţi [4] şi în legea pentru instrucţiunea poporului [5] şi în legea pentru uniunea Ardealului cu Ţara Ungurească. [6] Nici unul din aceste partide nu este nici liberal, nici democratic, ci amîndouă sînt conduse de hegemonia maghiară. Pentru aceea am zis şi o zic, nu voi ţine nici cu un partid maghiar, decît cu acela (dacă se va forma cîndva, ce anevoie cred) care va scrie pe stindardul său : Toate naţiunile din ţară sînt egale ; toate sînt factori principali în ţară ; una ca şi alta, toate asemenea, nici una cu mai multe drepturi decît cealaltă, nici una asupra celeilalte, ci toate egale.

Aşadar, cum vedeţi, eu nu m-am ţinut nici de partidul guvernului, nici de partidul de stînga, prin urmare am ajuns să vă răspund la a doua întrebare, că ce dar am lucrat şi care a fost activitatea mea în dietă.

Aci vă răspund odată în genere că n-am conlucrat nici la o lege din cîte s-au adus în dietă în curs de trei ani, ci am lucrat în contra, adică am lucrat într-acolo ca acelea să nu se aducă aşa precum ele s-au adus, pentru că, după părerea mea, nici una nu este nici liberală, nici democratică şi nici una nu purcede din pricipiul de egalitate perfectă a naţiunilor din ţară şi nu respectă autonomia ţărilor de sub coroana Sfîntului Ştefan, ba nu respectă nici chiar autonomia Ţării Ungureşti pe deplin.

Aşa legea sau articolul XII de la anul 1867 dualismul în monarhie. Şi ştiţi ce este acest dualism ? Acest dualism este ruperea monarhiei în două părţi. Acest dualism este împărţirea dominaţiei între nemţi şi unguri. Adică mai înainte dominau numai nemţii singuri şi nu voiau a recunoaşte pentru alte naţiuni egalitatea drepturilor publico-politice, ci acestea le ţineau ei singuri în mînă şi numai pentru sine şi voiau a face din toată lumea nemţi. Ştiţi că străbătuse limba nemţească acum pînă în casele familiilor private de altă limbă. Ştiţi că se umpluse ţara de dregători nemţi şi tinerii, bărbaţii învăţaţi de celelalte limbi abia sau nici nu puteau ajunge în dregătorii. Germanizarea era în floare. Dar, ca tot ce nu este natural, aşa şi aceasta, trebuia să se rupă, să înceteze odată.

Adică cum s-a rupt, cum a încetat ? Nemţii, pe lîngă toată cultura lor, în monarhie nu erau şi nu sînt atît de numeroşi ca să poată copleşi pe celelalte naţiuni. Ei, aşadar, după o încercare de 12 ani pînă în 17 ani crezură că singuri nu pot domni peste toate celelalte naţiuni din monarhie. Aşa, ce se socotiră ? Să împartă domnia cea nedreaptă. Cu cine ? Cu maghiarii, care s-au îmbiat la această nedreptate. Şi s-a făcut dualismul. Adică nemţii şi-au ţinut o parte din monarhie, ca acolo să continue mai cu uşurătate domnia asupra celorlalte naţiuni şi să continue de a germaniza mai uşor şi să continue în nedreptate asupra

---

[4] Legea naţionalităţilor (Articolul de lege XLIV) din 7 decembrie 1868.
[5] Legea cu privire la organizarea instrucţiunii publice (Articolul de lege XXXVIII) din noiembrie 1868.
[6] Legea pentru reglementarea amănunţită a uniunii Transilvaniei cu Ungaria (Articolul de lege XLIII) din 7 decembrie 1868.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a mai puțini cu mai puțină greutate. Iar maghiarii au luat ceastălaltă parte a monarhiei, ca aici ei să fie stăpîni, ei să domnească singuri, ei să fie singuri dregători, numai limba lor să umble, și la guberniu și la comitate și la comunități și în școli și în tot locul unde numai vor putea ; să neconsidere pe celelalte națiuni din țară, să nu le recunoască, cu atît mai puțin să le respecte drepturile ce și legea și istoria și natura și fapta chiar le dă — cu un cuvînt ca precum nemții au vrut să germanizeze, așa maghiarii cu mai mare tărie să maghiarizeze — aducînd chiar și legi în privința asta. Căci legea pentru naționalități și legea pentru instrucțiunea poporului și chiar și legea pentru honvezi [7] și legea pentru uniune, în ultimul lor scop nu este alta decît deznaționalizarea, decît maghiarizarea celorlalte națiuni din țară.

Așa dualismul nu l-aș putea boteza mai bine decît zicînd că este unio duarum nationum contra celorlalte națiuni din monarhie, bunăoară cum a fost uniunea trium nationum din Ardeal de la anul 1437 contra românilor.

Ține-va și asta mult, sau se va rupe și ea ca nenaturală, precum s-a rupt mai înainte sistemul nemțesc — viitorul ne va arăta. Eu cred că se va rupe, pentru că este cu neputință ca un trup, și aci înțeleg monarhia austriacă, rupt în două să poată avea viață lungă. Este cu neputință ca nedreptatea să aibă lungă durată, este cu neputință ca o națiune să se poată susține cu forța în grumazul și pe conta și spre nimicirea altor națiuni, națiuni care au putere de viață și care sînt lăsate de a trăi, de a se conserva pe sine prin sine, iară nu de a se umili, a geme și a se pierde.

Iacă dar ce este dualismul în fond. Iacă pentru ce eu n-am fost și nu voi fi niciodată apărătorul dualismului. Din contră, l-am combătut și-l voi combate totdeauna, pretutindeni și cu toate puterile ce mi le-a dat Dumnezeu.

Domnilor, să vă mai vorbesc despre o lege. Aceasta este legea așa-numită despre uniunea Ardealului cu Țara Ungurească. Eu de la anul 1848 încoace, de ani 21 acuma, și de cînd am învățat legile Transilvaniei, totdeauna și cu orice prilej am combătut acea uniune și am combătut-o uneori cu pasiune, mai de multe ori cu argumente raționale, dar totdeauna cu motive legale și din punct de vedere atît patriotic, cît și național.

La anul 1860, în luna lui februarie, cînd în Dietă se dezbătea adresa al cuvîntului de tron, eu am fost cel dintîi care, făcînd un amendament la adresă, am apărat drepturile de autonomie și independență a Transilvaniei și am arătat cît uniunea de la 1848 era de nedreaptă și nelegală și cum acea uniune nu se poate face niciodată fără învoirea românilor ce națiune cu drepturi politice-naționale asemenea celorlalte națiuni din Transilvania.

Argumentele mele erau bazate pe documente de drept public, documente ce n-au fost și, după mine, nu sînt șterse încă pînă în ziua de

[7] Legea pentru apărarea țării (Articolul de lege XLI) din 6 decembrie 1868.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

astăzi. Astfel sînt Diploma leopoldină [8] de la anul 1691, rezoluțiunea alvințiană [9] de la anul 1693, sancțiunea pragmatică [10] înarticulată la anul 1744, decretele dietei transilvane de la anul 1790—1791. [11]

Tot atunci am arătat, domnilor, că încă nici Zarandul nostru nu este legalmente anexat la Țara Ungurească, ci că acesta face parte integrantă din Transilvania.

Ce rezultat a avut acest pas al meu? Eram eu oare singur în această opiniune în care, pentru primul moment, mă simțeam izolat? Nu. Toată lumea română era de această opiniune. Dovadă întreaga jurnalistică națională română. Dovadă purtarea a toți deputații adevărați români de la fosta dietă. Dovadă glasul unanim al bărbaților învățați de inimă și cuget românesc. Dovadă simțul comun al întreg poporului român. Dovadă purtarea românilor din Ardeal care nu vreau, și bine fac că nu vreau a alege deputați la Dieta din Pesta.

Dar, în fine, în Dieta din Pesta totuși s-a făcut o așa-numită lege de uniune a Ardealului cu Țara Ungurească. Dar această lege nu se va putea schimba ea oare? Dar nu e acolo rezoluția subscrisă de deputații români, ba și sîrbi, care în ultimă analiză nu e alta decît un protest contra acelei legi de uniune? Dar nu vedem că pretutindeni mitingurile române se declară pe lîngă acea rezoluție? Dar nu vedem că românii din Ardeal nu vor nici măcar a lua parte, și bine fac, la alegerile de deputați pentru Dieta din Pesta? Ei bine! Ce sînt acestea alta decît un protest contra acelei legi? Și legislațiunea va trebui să ieie în considerare aceste manifestațiuni atît de france și atît de mature și să schimbe acea lege și să primească proiectul de rezoluție al deputaților români.

Și într-adevăr legea de uniune, precum s-a votat ea în Dieta din Pesta, nu numai că n-a luat în nici o considerare dreptul public al Transilvaniei, dar aceea e periculoasă pentru maghiarii (o voce: și sașii), deh, și sașii din Transilvania chiar. Căci ce a susținut naționalitatea și limba în maghiarii și sașii din Transilvania? Cu bună seamă că nimic mai mult ca sistema de trei națiuni. Ei bine, această sistemă precum era regulată în dieta din 1863/1864 din Sibiu era o garanție legală și nemaicombătută de nimenea pentru existența sigură a națiunilor din Transilvania. Dar așa, cu nimicirea acestei sisteme, ce garanție mai au maghiarii și sașii ardeleni în mijlocul oceanului de români de acolo? Nu o zic aceasta în chip de amenințare, pentru că nu

---

[8] Act emis la 4 decembrie 1691 de împăratul Leopold I prin care era stabilit statutul politico-juridic al Transilvaniei. A servit drept „constituție" a principatului pînă în anul 1848.

[9] Rezoluția alvinciană din 14 mai 1693 este o completare a Diplomei leopoldine, menită a-i ușura aplicarea. Denumită așa după numele lui Paul Alvinczi, care a purtat tratativele cu autoritățile imperiale.

[10] Emisă la 19 aprilie 1713, Sancțiunea pragmatică (Pragmatica Sanctio) stabilea succesiunea la tronul Imperiului Habsburgic și în linie feminină și indivizibilitatea teritoriilor monarhiei. Adoptată în 1722 și de Dieta Transilvaniei, a fost inclusă în 1744 în culegerea Articuli novellares annorum 1744—1792.

[11] Hotărîri adoptate de Dieta Transilvaniei din 21 decembrie 1790—9 august 1791 care vădesc preocuparea pentru menținerea vechilor autonomii ale principatului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

eu sînt care aș vrea moartea nici măcar a dușmanului meu, din contra, îi doresc reîntoarcerea la adevăr și voiesc să trăiască. Ci o zic, domnilor, chiar în interesul maghiarilor și al sașilor și în interesul păcii publice și bunei înțelegeri, de se mai poate, și al bunei înfrățiri între toate națiunile țării. Știu eu că guvernul e destul de tare pentru a susține hegemonia maghiarilor în Transilvania, dar vai de guvernul care n-are simpatia celui mai numeros popor dintr-o țară, unde nu domnește decît neîndestularea și unde nimic nu se simte mai tare decît pumnul apăsător al guvernului.

Să vă vorbesc, domnilor, și despre alte legi ? (Mai, mai, să auzim !) Ei bine ! Ar fi să vă vorbesc de legea despre naționalități, ea se numește lege despre egala îndreptățire a naționalităților. Eu însă am numit-o, și o numesc și acum, lege despre limba și națiunea maghiară. Eu am fost contra acestei legi, pentru că am văzut-o nedreaptă față cu celelalte națiuni din țară și privilegiu pentru limba și națiunea maghiară. Eu am apărat proiectul de lege făcut în această chestiune de către deputații români și sîrbi și la care proiect în mare parte am conferit, am lucrat și eu.

Într-adevăr, domnilor, principiul de naționalitate este acea putere divină care trebuie să reformeze odată lumea întreagă și frecările naționale, lupta pentru naționalitate și limbă numai atunci va înceta cînd toate națiunile se vor vedea asigurate în drepturile lor naționale, atît publico-politice, cît și de administrație, de învățămînt, de cult, și de instrucțiunea poporului.

Ah, și bine era venită ocazia ca chiar dieta trecută să asigure prin lege toate aceste drepturi !

Mișcările din Orient ce se văd ivindu-se pe zi ce merge și odată vor trebui să erupă, atunci nu ne-ar afla dezbinați și neîmpăcați.

Domnul conte Andrassy [12] a zis într-o cuvîntare către alegătorii săi că chestiunii naționalității sau a uniunii (nu mi-aduc aminte bine), dar fie oricare, este dezlegată, căci acum nu domnește Iancu de la anul 1848 în Ardeal. Dar, domnilor, acesta e un argument de la un conte Andrassy și cu atît mai puțin poate fi argument de la ministrul și încă de la ministrul președinte Andrassy.

Domnilor ! Dacă ne-a făcut cineva nedreptate, încai de nu ne-ar și injuria !

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Iosif Hodoș, dosar 441/2, f. 1—3 ; copie.

---

[12] *Andrássy Gyula* (1823—1890) — om politic maghiar, prim-ministru al Ungariei de la 17 februarie 1867. Sub guvernul său s-a făcut încorporarea Transilvaniei la Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

103.

1872 aprilie 10, Baia de Criș

Discursul vicecomitelui dr. Iosif Hodoș în adunarea reprezentanței comitatului din 10 aprilie 1872

Domnilor !

Au trecut unsprezece ani de cînd, după Diploma din 20 octombrie 1860, în primăvara anului 1861, am intrat în viața cum o numim constituțională, dar care, în realitate și în înțelesul strict al cuvîntului, nu este chiar constituțională.

De atunci și pînă astăzi, de două ori reprezentanța comitatului sau mai bine a districtului nostru Zarand, a fost chemată a-și exercita dreptul de a-și alege magistratura sa, de două ori eu, din parte-mi, și mulți din colegii mei, am avut încrederea reprezentanței de a fi aleși magistrați sau oficiali ai districtului. Una data, și chiar acum unsprezece ani, a fost sub primul comite suprem român al Zarandului, D-lui Ion Pipoș, bărbat plin de merite pentru patria și națiunea sa, patrie și națiune care sînt și ale noastre. Altă dată a fost la anul 1867, sub al doilea comite suprem român sub domnul Demetriu Ionescu, bărbat asemeni ilustru și nu mai puțin binemeritat ca cel dintîi. Amîndoi acești comiți supremi români vor fi neuitați pentru noi toți, pentru întreg comitatul Zarand.

Astăzi reprezentanța districtului este chemată a treia oară a-și alege magistratura sa ; astăzi Domnia voastră, vă veți alege pe oficialii Domniilor voastre.

Ce deosebire însă între astăzi și între actul de alegere de la anul 1861 și cel de la anul 1867 ?

Atunci, la acei doi ani, reprezentanța a ales magistratura districtului atît la politic, cît și la juridic : astăzi alegeți numai la politic. Majorității din camera deputaților, i-a plăcut a lua de la municipalități dreptul de a-și alege pe judecători la județie [1] și tribunale, și a-l da guvernului ; i-a plăcut a șterge tribunalele și județiele municipalităților, și a crea tribunale și județie cum le numesc regești. Iacă dar că dumneavoastră nu veți exercita toate acele drepturi, care le-au avut reprezentanțele de la anii 1861 și 1867.

Altă deosebire esențială între acum și atunci, este marea deosebire între compunerea sau părțile constitutive ale reprezentanților din acei ani, și între compunerea reprezentanței de astăzi. Atunci nu eram ca astăzi membrii virili, adică privilegiați, și membrii aleși ; o compoziție, aceasta, nenaturală și nedreaptă ; ci toți eram membrii aleși prin universitatea districtului. Atunci pe bază pur democratică, astăzi stăm pe baza semidemocratică și semiaristocratică : o bază care n-are rațiune constituțională.

---

[1] Judecătorie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mai este încă o deosebire între atunci şi acum, ci..., aceasta nu v-o spun ; toţi o vedeţi... [2]

Dar răul se poate îndrepta. Fie numai ca drepturile ce vă sînt lăsate, nu date, căci le-aţi avut, să le ştiţi exercita bine, drept, cu conştiinţă, cu înţelepciune, şi totdeauna pentru binele comun al întregului districtului nostru Zarand.

Domnilor, înainte de a-mi depune mandatul şi înainte de a declara în numele colegilor mei magistraţi care şi ei îşi depun mandatele, prin urmare înainte de a purcede la actul de alegere, daţi-mi voie ca să vă expun pe scurt starea prezentă a districtului. Expunerea mea nu va fi minuţioasă şi detailată ; ea va fi mai mult numai fragmente din cele multe fapte ce districtul a împlinit sub administraţia noastră ; expunerea mea vă va prezenta date şi cifre, care este destul a le vedea, pentru ca ele să vorbească.

Veţi vedea însă şi din acestea ce am făcut din încredinţarea dumneavoastră şi ce vă depunem astăzi în mîinile dumneavoastră.

I. Încep cu sănătatea, cu starea sanitară, căci fără sănătate toate lucrurile n-ajung nimic.

Încă pe la anul 1862—1863, s-au început a se face paşii pentru înfiinţarea unui spital aici în Baia de Criş ; el este înfiinţat prin concurenţa întregului popor din acest district ; el este deschis de la 1 ianuarie anul curent 1872 ; el serveşte de azil celor morboşi. Ministerul de Interne cu rezoluţia sa din 31 ianuarie a.c. Nr. 2715 a întărit statutele spitalului.

Fondul şi venitul acestui spital este în obligaţiuni naţionale în valoare nominală de 1500 fr. ; apoi din 10 fr. pe an de la fiecare locuitor de sine stătător din comitat, care face cam 1200 fr. la an ; din multe pedepse în bani ; pentru transgresiuni poliţieneşti de natură administrativă cam 200 fr. la an, etc.

Edificiul s-a făcut prin concurenţa locuitorilor comitatului, iar locul cu o grădină întinsă sînt dăruite de către comuna Baia de Criş ; este situat în unul din cele mai frumoase şi mai sănătoase locuri din Baia de Criş.

Mulţumita se cuvine în primul grad tuturor locuitorilor districtului ; dar nu mai puţin merită să ne exprimăm mulţumita fostului meu coleg Amos Frîncu, care a fost neobosit întru realizarea acestui institut sanatoriu, precum şi d-lui fisic [3] al nostru dr. Sigismund Reichenberger.

Spitalul stă sub direcţiunea unei comisii al cărei preşedinte de jure este vicecomitele Zarandului.

II. Dar, mens sana in corpore sano. Nu ajunge să avem sănătate, trebuie să avem şi minte, lumină, învăţătură. Mintea se luminează în şcoală ; învăţătura începe a veni prin şcoală.

Să vedem *starea spirituală*

Ar trebui să fac o paralelă între şcolile ce existau înainte cu 11 ani, şi între cele ce sînt astăzi, că numai aşa am putea vedea progresul. Mă restrîng însă numai la constatarea numărului şcolilor de

[2] Astfel în text
[3] Medic

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

atunci şi al celor de astăzi. Atunci aveam abia 13 şcoli peste tot, astăzi avem în tot *66 de şcoli.*

Între acestea este *un gimnaziu mare* cu 8 clase în Brad, dintre care însă astăzi numai patru clase sînt deschise, celelalte se vor deschide succesiv din an în an pînă la completarea cu 8 clase.

Apoi *patru clase normale* în cîte 3—4 clase, două în Brad, una română de confesiune greco-ortodoxă, şi alta maghiară de confesiune reformată ; una în Hălmagiu care încă e română de confesiune greco-ortodoxă ; şi a patra în Băiţa de confesiune romano-catolică. Celelalte sînt şcoli triviale sau populare parte cu două, parte numai cu cîte una clasă ; şi anume în cercul Băiţa in comunele Băiţa, Căinel, Crăciuneşti, Hărţăgani, Ormindea, Peştera, Sălişte, Trestia, Luncoiul de Jos cu Scroafa, Podele cu Luncoiul de Sus, Ruda, Bucureşci cu Rovina, Sesuri şi Curechi, în aceste trei din urmă şcoala e cu două clase ;

În cercul Bradului, în comunele Brad, în Criscior două, una română greco-ortodoxă şi cealaltă reformată, în Ţărăţel, Zdrapţi, Valea Bradului, Vaca, Juncu, Mesteacăn, Potingani, După Piatră, Stănija, Buceş, Blăjeni, în aceste patru din urmă cu cîte două clase ;

În cercul Baia de Criş în comunele Baia de Criş două, una romano-catolică şi alta reformată, în Ţebea, Lunca, Cărăstău, Birtin, Rişculiţa, Bulzeşti, Tomnatec şi Ribiţa ;

În cercul Hălmagiului de Sus şi de Jos în comunele Hălmagiu şcoala de fetiţe, în Hălmăgel, Ociu, Vaţa, Ciungani, Tomeşti, Dobrotiu, Aciuţa, Băneşti, Bodeşti, Brusturi, Ciuciu, Dumbrava, Lazuri, Luncşoara, Măgulicea, Pleşcuţa, Talaciu şi Vidra.

Precum vedem din 93 comunităţi ce sînt în districtul nostru, avem şcoli în 59 de comunităţi ; dacă mai adăugăm însă cà unele comunităţi sînt afiliate la altele cu şcoala, precum Rişca şi Caraciu la Ţebea etc., apoi putem zice că mai bine de 2/3 parte a comunităţilor districtului nostru se bucură astăzi de şcoli.

Învăţătorii la şcolile populare se plătesc de către comunele respective din casa comunală şi prin repartiţie. Salariile învăţătorilor variază de la 300 fr. pînă la 80 fl ; cei mai mulţi sînt dotaţi cu salariu de cîte 200 fr. unii mai au şi alte emolumente precum liber cvartir, grădină, stînjeni de lemne etc.

Aceasta încît pentru învăţătorii de la şcolile române, încît pentru învăţătorii de la şcolile maghiare, aceştia se plătesc sau din anume fond şcolar, sau din fondul bisericesc ; unii însă, cari sînt şi preoţi, n-au nici o plată ca învăţători, precum cel reformat din Criscior.

Profesorii de la şcolile normale române de confesiune ortodoxă din Brad şi din Hălmagiu se plătesc din fondul gimnaziului român din Brad. Salariile acestora variază de la 500 fr. pînă la 325 fr. fără alte emolumente.

Profesorii de la gimnaziul din Brad se plătesc din fondul acestui gimnaziu. Salariile lor variază de la 700 fr. pînă la 500 fr., iar după serviciu de 10 ani se măreşte salariul cu 100 fr.

Cum s-a creat şi din ce consta fondul gimnaziului român din Brad, dumneavosatră o ştiţi cu toţii. Este împrumutul naţional de stat de la anul 1854, care comunităţile acestui district l-au oferit pentru creerea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acestui fond, şi care face în valoare nominală 61.435 fr. 50 xr.; este bunul Mihăleni cumpărat succesiv cu interesele din acel capital, şi care a fost preţuit la 43.630 fr.; sînt ofertele, darurile etc., între altele oferta mărinimoasă de 2000 fr. în obligaţiuni de stat, dată de arhiepiscopul şi mitropolitul Andrei baron de Şaguna. Organele acestui institut sînt: reprezentanţa gimnaziului care o compun sinoadele protopopeşti din Brad şi din Hălmagiu; comitetul acestei reprezentanţe compus din 12 membri; şi epitropia gimnaziului care stă din 4 membri aleşi de comitet din sînul său, direcţiunea gimnaziului şi corpul profesoral. Profesorii se aleg de către reprezentanţa gimnaziului şi se întăresc de către consistoriul metropolitan.

Ci dumneavoastră le ştiţi toate acestea ca şi mine.

Se va spune acum pe scurt numărul tinerilor şi copiilor care frecventează şcolile.

În gimnaziul din Brad în toate patru clasele sînt 69 elevi.

În normala română tot de acolo sînt 47; în cea reformată tot de acolo 42.

În normala română din Hălmagiu sînt 109.

În normala catolică din Băiţa sînt 83.

În şcolile populare sau triviale sînt peste tot 2110.

În şcoala de fetiţe din Hălmagiu sînt 45 de eleve.

Peste tot într-un gimnaziu deschis astăzi cu patru clase, în 4 şcoli normale şi în 61 şcoli populare sînt 2525 de şcolari.

Numărul şcolarilor în şcolile populare variază de la 120, precum şcoala din Hărţăgani pînă la 20; ba în şcoala reformată din Criscior sînt numai 7, adevărat că locuitorii de limbă maghiară, precum în tot comitatul, aşa şi în Criscior sînt foarte puţini la număr.

Pe lîngă acestea trebuie să memorez că în unele comunităţi, precum în Vaca, Vaţa de Jos etc. sînt şcoli de adulţi.

Domnilor, în discursul meu de la 12 ianuarie 1863 am zis: „Pe lîngă o şcoală bună normală în Băiţa, în Brad, în Baia de Criş şi în Hălmagiu, ce încă sînt de a se înfiinţa, şi pe lîngă unele şcoli centrale şi altele comunale, şi cu un gimnaziu mare — vom avea institutele necesare pentru cultura poporului din acest comitat — numai perseverenţă şi conlucrare de o parte, bunăvoinţă şi ajutorul de altă parte, să nu ne lipsească".

Iacă astăzi toate aceste institute înfiinţate, dacă nu în toate locurile, dar în cele mai multe părţi ale districtului. Numai înainte, înainte şi pururea înainte!

III. Ce ajută însă spiritul dacă nu este materia? Şi totuşi cu *starea materială* nu ne putem lăuda. Elementele naturii, ploile neîncetate, vînturile reci, secetele nemaiauzite — ne-au sărăcit districtul pînă la cerşetorie, pînă la foamete.

Din partea administraţiei politice am scris în 10 februarie a.c. sub Nr. 321 la guvern, ca să vină într-ajutor locuitorilor acestui comitat, să se prevină foametea de care sîntem ameninţaţi, dîndu-ne sau împrumut, sau să sisteze încasarea contribuţiei pînă la 1 august a.c.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Guvernul ne-a răspuns că împrumut n-are de unde să ne dea, dar că va încerca a sista contribuția ; am rescris apoi ca să se sisteze dar contribuțiunea — însă pînă în ziua de astăzi răspuns nu ne-a venit.

Așa nu ne rămîne alta, decît să ne ajutăm cum vom putea.

Fiindcă vorbim despre starea materială, dați-mi voie să vă arăt cîte biserici, cîți preoți și, cum sînt dotate sau dotați, și propiamente cîtă este averea lor ca atare în realitate.

În cercul Băița, biserica greco-ortodoxă din Băița posedă pămînt în extensie de 1489 stînjeni cvadrați ; biserica din Ormindea 9 jugăre 637 stînjeni cvadrați ; biserica din Crăciunești 8 jugăre 807 stînjeni cvadrați ; cea din Hărțăgani 6 jugăre 300 stînjeni cvadrați ; cea din Sălișteă 16 jugăre 455 stînjeni cvadrați ; din Luncoiul de Jos 1414 stînjeni cvadrați ; din Podele 2 jugăre 776 stînjeni cvadrați ; aici în această comună are și preotul 37 de jugăre 681 stînjeni cvadrați ; biserica din Ruda are 1506 stînjeni cvadrați ; în Luncoiul de Sus are preotul 414 stînjeni cvadrați.

Bisericile și preoții din celelalte comune nu posedă nimic.

Aici mai însemnez că în Luncoiul de Jos învățătorul este dotat cu pămînt de 600 stînjeni cvadrați.

În cercul Brad și bisericile și preoții stau mai rău. Abia în comuna Mesteacă are biserica 2 jugăre 440 stînjeni cvadrați pămînt ; în comuna Vaca 3 jugăre ; în comuna Țărățel 1 jugăr și 1000 stînjeni cvadrații; aici în Țărățel are și învățătorul 400 stînjeni cvadrați ; în Valea Bradului are biserica 20 stînjeni cvadrați ; în comuna Juncu are preotul 1420 stînjeni cvadrați, și învățătorul 60 stînjeni cvadrați.

În celelalte comune din acest cerc nici bisericile, nici preoții, nici învățătorii n-au dotații în realitate funduarie.

În cercul Baia de Criș, bisericile din Bulzești, Tomnatec și Grohot nu posedă alte pămînturi decît cimitirurile, care le folosesc însăși bisericile. Biserica din Rișculița are 7 fruste de pămînt, dintre care trei în extensie de 2 jugăre 1329 stînjeni cvadrați le folosesc preoții ; 1 frustru (grădina școlii) în extensie de 162 stînjeni cvadrați îl folosește învățătorul ; celelalte trei în extensie de 11 jugăre 800 stînjeni cvadrați le folosește biserica. Comuna Tebea dă în folosința parohului 6 jugăre 748 stînjeni cvadrați de pămînt ; iar învățătorului o grădină cam de 100 stînjeni cvadrați care este lîngă școală. Biserica din Lunca are 2 jugăre 1456 stînjeni cvadrați pămînt, și-l folosește preotul ; școala are o grădină cam de 476 stînjeni cvadrați și o folosește învățătorul. Biserica din Rișca are 1 jugăr 833 stînjeni cvadrați, și venitul este al bisericii ; asemenea cea din Baldovin are 1428 stînjeni cvadrați pămînt, și trage venitul însăși biserica.

Mai rău stau bisericile, preoții și școlile *în cercul Hălmagiu de Sus.* Aici numai biserica din Steia are 5 jugăre 240 stînjeni cvadrați pămînt, care-l folosește parohul de acolo.

Ce se ține de cercul Hălmagiului de Jos, sau cum s-a numit mai înainte al Aciuvei, — aici biserica din Aciuța are 5 jugăre 6 stînjeni cvadrați pămînt, și-l folosește preotul ; biserica din Aciua proprietate comună cu școala 1 jugăr 10 stînjeni cvadrați în folosința preotului și

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a învățătorului ; asemenea în Bănești 980 stînjeni cvadrați ; și tot asemenea în Bodești 2 jugăre 640 stînjeni cvadrați. Biserica din Brusturi are 5 jugăre 368 stînjeni cvadrați pămînt, și sînt în folosința parohului ; în Brusturi are și școala 300 stînjeni cvadrați și-i folosește învățătorul. În Luncșoara biserica are 15 jugăre și le folosește parohul ; iar școala 300 stînjeni cvadrați, și-i folosește învățătorul. Biserica din Cristești 10 jugăre, cea din Voșdoci 8 jugăre, cea din Leasa 10 jugăre, cea din Lazuri 200 stînjeni cvadrați, și cea din Vidra 500 stînjeni cvadrați, și în tot locul le folosește parohul respectiv. În comuna Ciuciu are școala proprietate de pămînt cam la 100 stînjeni cvadrați.

Domnilor, v-am enumerat și specificat aceste date, ca să vedeți cît de puțină proprietate de pămînt au bisericile, preoții și școlile din districtul nostru de o parte, și de alta să vedeți că cele mai multe biserici, cei mai mulți preoți ca atare, și cele mai multe școli, nu posedă averi care să le aducă vreun venit.

Însemn aici ca între paranteze, că am vorbit numai despre bisericile și școlile române de lege greco-ortodoxă.

Domnilor cînd știm că biserica întărește moralul și cînd știm că școala ne dă lumina — dumneavoastră veți ști ce este de făcut pentru biserică și școală.

Aci la obiectul despre starea materială, cred că este la locul său, să vă memorez că am făcut toate, ce legea ordona și ce împrejurările ne-au permis, pentru asigurarea proprietății de păduri a comunităților. Pădurile s-au regulat mai în toate comunitățile, și proprietatea comunităților la păduri s-a asigurat. S-a făcut o instrucțiune pentru luarea în seamă a pădurilor comunale și pentru administrarea și cultivarea lor.

Înainte de a trece la alt punct al discursului meu, încît pentru starea materială, despre care vă vorbesc, trebuie să mai amintesc, că pentru cultivarea și lățirea industriei în districtul nostru, s-au format reuniuni cu scopul de a crea un fond pentru creșterea mai ales a orfanilor în toate ramurile de industrie. Succesul îl va arăta viitorul.

IV. Acum trec la *comunicațiune* prin drumuri bune și practicabile. Drumul principal este cel de la Iosași și de unde iese Crișul din comitatul nostru, se întinde prin mijlocul comitatului pînă la muntele Bucețului, unde începe Crișul ; apoi cel ce de la Brad merge parte prin Băița, parte pe Valea Căianului spre Deva sau Brănișca ; și apoi cel ce de la Ciuciu merge peste Lazuri și trece spre Beiuș. Așa districtul nostru comunică în cale directă cu toate patru comitatele care-l înconjoară : cu comitatul Arad, comitatul Biharia, comitatul Albei Inferioare și comitatul Hunedoarei.

Toate aceste drumuri s-au îndreptat, scurtat, și facilitat ; avînd totdeauna în vedere ca drumul să fie cît se poate mai scurt, el să treacă sau să atingă cît se poate mai multe comunități și să fie cît se poate mai puține dealuri ; căci numai împreunînd aceste trei supoziții, poate comunicațiunea să fie mai bună, cea mai folositoare și cea mai practicabilă.

Acum să vă servesc iarăși cu cifre.

Lungimea drumurilor în districtul nostru face, și anume :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În cercul Băiţa 12.293 stînjeni ;
în cercul Brad 14.950 stînjeni
în cercul Baia de Criş 7.600 stînjeni,
în cercul Hălmagiului de Sus 8.500 stînjeni
în cercul Hălmagiului de Jos 12.400 stînjeni
cu totul lungimea drumurilor face 55.743 stînjeni.

Pentru conservarea, repararea acestor drumuri şi în general pentru lucrul public locuitorii acestui district fac zile de lucru :

în cercul Băiţa cu vitele 72 zile, cu palma 714 zile.
în cercul Brad cu vitele 2 242 zile, cu palma 10.318 zile
în cercul Baia de Criş 982 zile cu vitele, 6 204 zile cu palma
în cercul Hălmagiului de Sus 1 258 zile cu vitele, 6 242 zile cu palma
în cercul Hălmagiului de Jos 2 476 zile cu vitele, 5 545 zile cu palma
în total 7 050 zile cu vitele şi 29.123 zile cu palma.

Reduse aceste zile de lucru în bani, cele cu vitele a 1, fr. 60 creiţari : 7 050 zile fac 11.280 fr. ; cele cu palma a 40 creiţari, 29.123 zile fac 11.649 fr. 20 creiţari.

În total valoare de 22.929 fr. 20 creiţari.

Mai adăugînd la aceasta suma încă şi a răscumpărărilor în bani, care pe an fac cel puţin 5 000 fr. avem suma de 27.929 fr. 20 creiţari care iese parte prin lucru parte în bani de la locuitorii comitatului pentru lucrul public.

Calculaţi aceasta în 10 ani şi veţi avea suma aproape de 300.000 fr.

V. Permiteţi-mi acum să vă arăt tot prin cifre cîtă *contribuţie* dă districtul nostru pe an.

Mă scuzaţi domnilor, dacă poate vă molestez cu recitarea de numere. Care însă nu ştie număra, acela nu ştie calcula ; şi care nu ştie calcula, acela niciodată nu va şti pînă unde ajung puterile lui ; şi iarăşi numai după ce ne-am cunoscut puterile noastre, vom şti cît putem să ajungem.

Întreg districtul nostru a dat la anul 1870 în contribuţie : a) directă 107.901 fr. ; b) personală 29.340 fr. ; cu totul 137.241 fr.

Calculaţi şi număraţi cît face aceasta în 10 ani ? Ea face suma enormă de 1.372.430 fr.

Dar apoi contribuţiunea indirectă, cît nu face ea ? Aceasta deşi e mai variabilă decît cea directă — totuşi o putem pune la asemenea sumă cu cea directă.

Spesele administraţiei districtului la anul 1870 au fost 34.190 fr., care în 10 ani face suma de 341.900 fr.

Detrăgînd acum din 1.372.430 fr. suma de 341.900 fr., încă tot rămîne 1.030.536 fr. la erariu [4].

Din această sumă, aşa cred, că detrăgîndu-şi statul spesele ce le are în districtul nostru, totuşi mai rămîne încă o sumă considerabilă, din care guvernul sau camera deputaţilor ne-ar putea da ajutor insti-

[4] Fisc

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tutelor noastre de învățămînt și ajutor de împrumut pentru ca să scăpăm de foametea ce ne amenință.

Dar în zadar. Am cerut de la camera deputaților și de la guvern ajutor pentru gimnaziul din Brad, și nu ne-a dat ; am cerut de la guvern precum am zis mai sus, ajutor de împrumut pentru ca să ne putem cumpăra vite și bucate, să nu ne rămînă pămînturile nearate și nesemănate — și nu ne-a dat.

VI. Să mergem mai departe cu datele și vă rog să mai aveți puțină pacientia. Voi termina îndată.

Pe lîngă contribuția în bani, să vedem contribuția în sînge.

Știți cîți *soldați* ați dat în 11 ani de cînd am onoarea a fi în capul administrării acestui district ?

La anul 1862 ați dat 128 ; la anul 1863, 140 ; la anul 1864, 143 ; la anul 1865, 156 ; la anul 1866, 281 ; la anul 1867, 208 ; la anul 1868, 121 ; la anul 1869 s-au introdus miliția de țară sau honvezii, și ați dat la linie[5] 143 ; la honvezi 55 ; la anul 1870 la linie 150, la honvezi 28 ; la anul 1871 la linie 164 ; la honvezi 201 ; la anul curent 1872 la linie 95, la honvezi 94.

Peste tot în 11 ani ați dat la linie 1 729, la miliție 378, cu totul 2 107 feciori ; din care pe an vine numărul rotund de aproape 192 feciori.

VII. Ar trebui să ne mai întreținem cu darea de seamă asupra cursului intern al administrației districtului de la 1 ianuarie a.c. pînă în ziua de astăzi.

Văd însă că și pînă acum v-am ostenit pacientia.

Dar și alminteri, aceasta se va vedea, cînd oficialii de acum vor transpune actele celor pe care în locul nostru astăzi sînteți chemați a-i alege.

Atît vă pot relata și pînă atunci, că la politic nu este nici un act în restanță, toate intratele sînt rezolvate, afară de cele care cad în competența reprezentanței, și care dumneavoastră sînteți chemați a le da rezoluție și a lua concluzii asupra lor.

Iacă domnilor ce am voit și ce mi-am ținut de datorință a vă arăta astăzi cînd ne despărțim.

Nu zic că am făcut totul ; ba nu zic nici măcar că am făcut destul. Am făcut însă atît cît ne-au iertat împrejurările între care am administrat acest district. Fie ca cei care vor veni în urma noastră, să calce și să înainteze pe urmele puse de noi. Iar pe dumneavoastră, domni membri a-i reprezentanței, de una vă rog : să nu uitați niciodată, ci totdeauna să lucrați pentru binele comun al acestui district ; fiți în armonie unii cu alții și susțineți această armonie între toți locuitorii comitatului ; faceți totul ce puteți pentru înflorirea districtului și mai presus de toate faceți totul pentru școli ; deviza să vă fie : școli, școli și pururea școli !

Iar pe domnul comite suprem îl rog : să fie totdeauna just și niciodată parțial ; să-și aducă aminte că este comitele suprem al districtului, și nicidecum membru al guvernului.

---

[5] Regimente de linie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Şi acum domnilor vă mulţumesc pentru bunăvoinţa cu care m-aţi ascultat şi cu mulţumire declar : că încrederea de care m-am bucurat din partea comitatului o duc cu mine ; iar iubirea ce eu v-am avut către acest comitat, v-o las dumneavoastră, şi prin dumneavoastră întreg comitatului.

Asemenea cred că pot declara şi din partea colegilor mei oficiali.

Iaca domnilor depun sigiliul districtului în mîinile dumneavoastră, şi cu el împreună depun şi mandatul meu ; precum încredinţat de colegii mei oficiali, vă depun şi mandatul lor.

Să trăiţi !

ss. Dr. Iosif Hodoş

Arh. St. Deva, fond Comitatul Zarand, dosar 59/1872, f. 15—20.

104.

1872 aprilie 22, Baia de Criş

PROCES VERBAL
al şedinţei extraordinare a comitetului comitatului Zarand, ţinută în Baia de Criş la 22 aprilie 1872, sub preşedenţia comitelui suprem, conte Alexandru Haller.

. . . . . .

65

În fine Teodor Papp membru de comitet face următoarea :

Moţiune

„Considerînd, că majoritatea membrilor comitatului municipalităţii Zarand absolutamente nu pricep limba maghiară, în care se enunţă exclusivamente toate anunţurile prezidiale ;

Considerînd că de la anul 1861 adică de la reintroducerea formei constituţionale în municipalitate pînă la anul 1869, 19 ianuarie exclusiv, prezidiul acestui comitat în toate afacerile sale s-a folosit de ambele limbi : româna şi maghiara la enunţarea acelora ;

Considerînd, că limba oficioasă a acestei municipalităţi este cea română şi ;

Considerînd că de la 1869, 19 ianuarie, prezidiul în toate afacerile oficioase, respectiv în toate enunţările prezidiale se foloseşte exclusivamente numai de limba maghiară cu delăturarea celei române, singura pricepută de majoritatea absolută a comitetului :

Din toate aceste considerente :

Propun

Ca în viitor, în toate adunările comitetului acestui comitat, toate anunţările prezidiale şi respective decideri, concluziuni şi vorbiri în orice afaceri oficioase, să se enunţe prin prezidiu în ambele limbi : română şi maghiară.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Cerînd în fine pertractarea formală a acestei moțiuni.

Se decide a se pertracta în proxima ședință a comitetului de comitat.

. . . . . .

Baia de Criș la 22 aprilie 1872

Dr. I. Hodoșiu
Sigismund Borlea protonotariu

Ioan Mara vicenotar

Dr. Reichenberger

Arh. St. Deva, fond Comitatul Zarand, dosar 59/1872, f. 29—30 ; 41.

105.

1872 septembrie 11, Baia de Criș.

Nr. 1035/1872 adm. De la pretura cercului.
Notariatului comunal în Baia de Criș,

Avram Iancu din Vidra în 11 septembrie a.c. răposînd în Baia de Criș, dumneavoastră căpătați ordinul ca în 11 și 12 septembrie a.c. după ritul bisericesc în toată comuna să se tragă clopotele și la îngropăciune să se prezinte toată comuna.

Baia de Criș, 11 septembrie 1872.

Adalbert Veress, pretor

Arh. St. București, Colecția Microfilme Ungaria, rola 82, cadrul 441. Original la Nagyar Országos Levéltá, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Belügyminiszteriumi Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 148, Elnöki Iratok, K. 148—1873—IV—541. Cu excepția documentului de față, celelalte documente din volum referitoare la înmormîntarea lui Avram Iancu sînt publicate de Aurel Decei. *Moartea și înmormîntarea lui Avram Iancu în ancheta Ministerului Afacerilor Interne Regal Maghiar. Documente inedite*, „Revista Arhivelor", 1973, LX, Supliment, p. 222—252.

106.

1872 septembrie 12, Hațeg

Excelența voastră, Înalt Preasfințite și Prealuminate Domn !

La grațioasa provocare a Excelenței voastre din 4 curent, numărul prezidial 334, spre a răspunde fără amînare la următoarele puncte :

„1 Pusu-s-au dascăli de altă religie în vreo școală a noastră populară din fosta graniță ? Și prin cine ?

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2 Decretul unor asemenea dascăli să se aştearnă în original sau în copie vidimată [1].

3 Prin cine şi cum s-au denumit astfel de dascăli ? Cu sau fără incurgerea [2] preacinstiei tale şi a comitetului şcolar ?

4 După care modalitate s-au pus astfel de învăţători ? Şi

5 Luat-ai preacinstia ta vreo influenţă în aşezarea ăstui fel de dascăli ?"

Cu profundă supunere îmi iau libertatea a răspunde aci preaumilit.

La întrebarea 1-a :

În protopopiatul acesta se află numai unica şcoală locală, ca şcoală aşa-numită grănicerească, şcoală pentru care ne-am luptat peste un deceniu.

Învăţători străini nu s-au pus pînă acum prin nimenea, atît la noi cît şi la uniţi sînt tot cei vechi. Învăţătorul nostru este Vasile Florian, care se află încortelat [3] în localitatea de mai-nainte a şcolii noastre, cîştigată în urma esmisului [4] ministerial din 27 mai 1869 nr. 8858, cu acea deosebire însă, că acum, după decizia mai proaspătă din 24 august a Înaltului minister prin care, după cum am aflat, acestei şcoli i se dă caracter de şcoală comunală, s-a făcut acea schimbare esenţială, deşi numai provizorie, că, clasele I-a şi a III-a se ţin în şcoala uniţilor, iar clasele a II-a şi a IV-a în şcoala noastră prin învăţătorul nostru Vasile Florian, tot aşa şi în şcoala uniţilor de învăţătorul lor Pavel Olteanu. Învăţătorii dară sînt tot aceiaşi, şi la unii şi la alţii. Tot aci cu profundă supunere îmi iau cutezare a relaţiona cum că oamenii noştri desperaţi de-o parte, de alta presimţind că Înaltul minister n-are intenţia de a decide cauza în favoarea noastră, au încercat a face un pact cu uniţii, în urma căruia atît comitetul şcolar grăniceresc local, cît şi învăţătorii să stea din două părţi de religia noastră şi a treia parte din uniţi. După pactul acesta, Comitetul administrativ din Sibiu n-ar avea dreptul a se amesteca în afacerile interne şcolare. Dealtmintrelea, menţionatul comitet din Sibiu, vrînd a modifica şi acest pact, la care umilit subscrisul n-am participat, tot lucrul va rămîne într-atîta încît astăzi nu mai sîntem în stare nici barem a şti cu siguranţă ce fel sînt şi de ce natură şi caracter şcolile din desfiinţatul regiment.

La întrebările celelalte 2, 3, 4, 5, răspunsul urmează de la sine, cum că pînă acum nu s-au denumit învăţători noi, nici nu s-a decretat, cu atît mai puţin aş fi putut dară eu să am vreo influenţă şi amestec la denumirea şi aşezarea ăstui fel de dascăli. Atîta ştiu numai că, comitetul din Sibiu, ţinteşte a lua la sine toată inspecţia pe viitor. Nu ştiu însă cum va conveni inspecţia aceasta, ce nu-şi are baza în nici o lege, cu decizia ministerială de curînd, din 24 august a.c. nr. 15.993. Cu această ocazie îmi iau libertatea a relaţiona preaumilit deodată, că în sensul ordinei prealuminatului nostru Consistoriu şcolar din 22 au-

---

[1] validată
[2] îngrijirea
[3] găzduit
[4] adresei

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

gust a.c. nr. 239 am publicat comitetului nostru parohial sus-memorata decizie ministerială prin care fondul şcolar de montar (?) se vede a fi menit numai pentru şcoli comunale. Comitetul nostru a luat decizia aceasta spre ştiinţă cu sînge rece, mîngîindu-se cu aceea că s-a luptat cu perseverenţă. Am fi dorit a şti numai dacă Înaltul minister are de cuget serios a lua asupra sa îngrijirea şi inspecţia şcolilor din graniţă, privindu-le ca şcoli comunale, ori le va lăsa şi mai departe sub o inspecţie arbitrară a comitetului din Sibiu. În caz cînd şcolile din desfiinţatul regiment se vor privi ca şcoli comunale, atunci oamenilor noştri le rămîne unica mîngîiere desperată că în atare caz pierderea cea mai mare este a uniţilor, care au cele mai multe şcoli în desfiinţata graniţă. Cu un cuvînt, confuzia şi desperarea e mare, dar oamenii noştri în momentul de faţă află mai consult a da curs liber lucrului şi apoi toată responsabilitatea a o atribui Comitetului administrativ din Sibiu, care, precum se vede, nici el însuşi nu ştie ce vrea să facă şi ce fel de şcoli sînt acelea pe care doreşte dînsul a le inspecta nechemat.

Încît pentru influenţarea şi purtarea umilit-subscrisului la şcoala chestionată, spre justificarea mea nu pot arăta alte documente decît numeroasele reprezentaţiuni cîte s-au aşternut de un şir de ani la locurile mai înalte competente, precum şi cîteva articole publicate prin jurnale. Dacă însă pe lîngă toate aceste lupte cauza s-a decis în detrimentul şcolilor confesionale, umilit-subscrisul crede că triumful adversarilor, damnos [5] chiar şi pentru dînşii, nu le va servi spre nici o onoare înaintea lumii, iar pierderea cauzei noastre după o luptă cu mijloace oneste va rămînea un document spre a spune şi acesta posterităţii, ca cele multe, că cine sîntem noi şi cine sînt şi cum lucră adversarii noştri.

Sărutînd mîinile întru profundă supunere sînt totdeauna al Excelenţei voastre

preaumilit serv,

Ioan Raţiu, protopop

Haţeg în 12 septembrie 1872.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Şaguna, doc. nr. 2498.

107.

1872 septembrie 13, Ţebea

Discurs funebral

la înmormîntarea lui Avram Iancu, fost prefect al Legiunii I-a române în lupta pentru libertatea naţională şi independenţa Transilvaniei la anul 1848/1849, ţinut cu ocazia înmormîntării defunctului la 13/1 septembrie 1872 prin George Secula, avocat în Baia de Criş

[5] păgubitor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Onorabilă adunare funebrală !

Libertate, egalitate, naţionalitate !

Principiu-trinitate luminat şi candid pe cît perfecţiunea muritorilor poate să se avînte la sublimul misiunii sale, deviza a tot ce năzuieşte la asemănare cu chipul şi asemănarea divinului creator, principiu şi deviză traduse în faptă, în adevărata lucrare şi exerciţiu practic — acestea nu permit nici un vis mai delicios ca societatea omenească să atingă o mai mare şi fericitoare bunăstare !

Domnilor, în faţa acestui cosciug, ce acoperă părţile trecătoare ale unui bărbat epocal, adevărat epocal, părţile corporale trecute în descompunere şi menite să descindă în sînul pămîntului, mişcat de trecerea sa de la viaţă urmată atît de repede, adînc emoţionat şi de această lovitură de o parte, iară de altă parte uimit de nimbul şi aureola ce a încoronat şi încoronează candiditatea acestui verginal apostol apărător la deşteptarea naţiunii sale, cu doliu în piept pentru că a trecut dintre noi, dar mîndru întru preţuirea existenţei sale, vin cu sfială a rosti un cuvînt funebral de despărţire corporală de acest mare şi îndurător martir naţional !

I

Domnilor !

Menităiunea pentru care creaţiunea a destinat pe omul făcut asemenea sieşi în chip şi formă, atît din tradiţiunile aşa-numitei Sfinte Scripturi, cît şi din logica adevărată a acestei creaţiuni înseşi, a fost, este şi va fi nepermutabil consistentă întru manifestarea şi îndeplinirea acţiunilor sale, întocmai după cum indigenţele [1] naturalului său reclamă cu liberă voie şi nerestrînsă lucrare. De aci, cea mai nobilă creaţiune din univers, omul dotat cu această facultate nerestrictibilă nu poate, şi chiar logic şi consecvent nu va putea nicicînd atinge acel grad al perfecţiunii în existenţa sa la care de la natură este menit, pe cît facultatea liberei sale acţiuni este mărginită de împrejurări voluntare sau involuntare, nedependente de sine, iar necontestată această facultate a liberei acţiuni, geniul omului produce chiar minuni şi aceasta este prea natural. Numai libertatea, şi nu forţa este capabilă de a face, de a crea şi susţine ce este mare, sublim şi folositor. Nici o operă artificioasă executată cu forţa, contra voinţei şi a liberei lucrări nu are prestigiul şi durata solidă, ma pururea cu forţa susţinută, de loc ce forţele obosesc sau evoluţiuni neprevăzute ori preponderente izbutesc a zdrobi şi frînge catenele lor, artificial produs contra voinţei şi liberei lucrări, dispare, nelăsînd în urma sa decît vidul şi blestemul posterităţii liber cugetătoare.

Domnilor, libertatea, şi dacă aceasta îi este omului răpită, dorul de a o recîştiga pe aceasta, chiar şi din instinct natural, este suprema necesitate şi cel mai nemărginit drept pe care oricine are dreptul de a-l reclama. Această scînteie pusă în dorul şi inima omului cu

[1] lipsă, nevoie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

menire de a arde încontinuu ca focul vestal, este atît de divină, încît atingerea sau mărginirea ei sacrilegă prin sine însăşi devine răzbunată cu amar. Nici un om mărginit în libertatea sa personală, fizică ori intelectuală n-a putut obţine vreodată un rezultat de o operă demnă de creaţiunea liberă şi admirată ori apreciată de contemporani ori posteritate, căci restricţiunea libertăţii produce numai bastarzi, cu cooperare străină, influenţată, ce nu poate avea zborul către sublimitatea creaţiunii, fiind omul creat liber şi independent, pe cînd în deplinul exerciţiu a acestei facultăţi omul chiar şi în martiraj, cu atît mai mult devine semizeu ! Vedeţi opera divinului Crist.

Ştiţi, domnilor, pentru ce a luptat Avram Iancu, prefectul Munţilor Apuseni ai Transilvaniei ? Pentru libertate !

II

Întru deplina recunoaştere a facultăţii omului om, prin care exercită liberamente voinţa sa, nimic mai convenient, mai natural şi mai logic decît neatingerea dreptului altui om, principiul admis de naţiune, de morală şi crescenţia[2] libertăţii înseşi, principiul eternamente drept „Suum cuique", care culminează într-o singură idee bine precepută, ce exprimă cuvîntul „Egalitate".

Domnilor, dacă inima noastră simte satisfacţie cînd lucrărilor noastre ce avem drept a le pune în practică şi prin care nu atingem facultatea de libertate a nimănui nu se opun piedici opritoare, cu atît mai multă mîngîiere sufletească trebuie să guste conştiinţa noastră cînd putem să privim şi noi cu îndestulare orice progres ce păşeşte pe această cale. O opunere în calea acestei idei dezvoltătoare de libertate ar fi şi este negaţiunea existenţei morale a omului, şi unde această cangrenă în societatea omenească şi-a făcut apertura, acolo numai vindecarea radicală poate obţine un rezultat stîrpitor, căci rana atît de înveninată este, încît nu permite unitate de acţiune, solidaritate spre binele public şi progres către perfecţiunea la care este dat geniului omenesc să ajungă, ce lucrează cu rapiditate spre ruină malcontentoare[3] şi distrucţiune, între asemeni calităţi omeneşti, aşeza perete despărţitor, care face cu neputinţă orice apropiere deolaltă, orice coînţelegere cu auspic[4] de bune rezultate. Şi prin peretele acesta despărţitor nu transpiră decît spiritul distrucţiunii reciproce, care se plămădeşte şi înveninează existenţa, o existenţă urgisită şi nedemnă de om şi om.

Domnilor, precum libertatea în care consistă criteriul divin al creaţiunii omului nu se poate nega, întocmai ca o urmare indispensabilă este înnăscută omului liber, egalitatea, dar egalitatea domnilor în libertate, nu în cătuşe, de ori ce specie ar fi acelea, egalitate deplină, nemărginită în măsura spre bine şi astfel concordată între oameni ca sfinţenia ideii de om liber şi egal îndreptăţit să fie aşezată pe temeiul

[2] creşterea, dezvoltarea
[3] aducătoare de rele
[4] şansă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cel mai solid al raţiunii pur adevărate şi nerafinate, ce emană naturalmente din conceptul de om şi demnitate omenească.

Văzînd apoi armonia deplină între aceste calităţi — libertate şi egalitate — care singure numai îl fac pe om, om corespunzător absolut acestei mîndre idei înscenate de creaţiune pentru a domina universul ce-l poate atinge, iată sublimul devizei existenţei noastre. Numai cu această condiţiune existenţa noastră este simţită ca de lipsă, numai sub această deviză sîntem necesari, folositori şi corespunzători destinului ce creaţiunea ne-a impus ca să îndeplinim.

Domnilor, dumneavoastră cunoaşteţi că Avram Iancu a luptat pentru egalitate !

III

Secolul al nouăsprezecelea în care vieţuim a scris asupra flamurii sale fîlfîitoare măreaţa idee a naţionalismului, ideea aceasta domnilor, de la a cărei introducere în practică adevărată numai depinde inomisemente[5] bunăstarea şi fericirea popoarelor şi a cărei greşită aplicare face efemeră orice idee de libertate şi egalitate, de ar fi aceea oricît de măreaţă, oricît de sublimă. Ce bunătate şi ce foloase am ajunge noi în cea mai extinsă libertate şi egalitate dacă n-am putea-o exercita aceea în idioma care am beut-o din sînul mamei noastre ? Dacă ni s-ar forţa ca să îmbrăcăm cugetele, sentimentele, dorinţele şi aspiraţiunile noastre în haine mohorîte străine, iar dulcea noastră limbă naţională, care este dulce ca laptele mamei, ar trebui să o depărtăm de la sînul nostru şi inima noastră ? Lipsiţi arborele de sucul nutritor ce-i dă natura pentru vegetarea lui şi l-aţi făcut lemn pentru a-l aplica spre orice prin bardă, dar arbore vieţuitor în vegetarea sa naturală nu va mai fi. Lipsiţi băietul de nutrimentul natural ce-i oferă mama sa iubitoare din pieptul său duios şi nu vi se va ierta această crudelitate opusă eternelor legi ale naturii. Lipsiţi o naţiune de limba sa naţională şi aţi redus-o la starea mai deplorabilă decît a iloţilor, aţi redus-o la necunoştinţa de sine şi aţi comis cel mai negru păcat ce morala omenirii poate să-şi închipuie, aţi comis fratricidul strigător la cer, mai mult, aţi înfipt pumnalul în pieptul mamei ce v-a alăptat, căci o mamă comună avem toţi !

Adevărata libertate şi egalitate nu se poate fără naţionalism, fără limba naţională. Aceasta singură şi unică este baza pe care numai se poate întemeia grandiosul op al adevăratei subzistenţe în libertate şi egalitate. Să aveţi orice căldură artificioasă şi nutritoare în parte fără razele binefăcătoare şi luminătoare ale soarelui, nu veţi putea face vieţuire sigură şi îndelung ţinătoare. Lipsa soarelui este lipsa luminii, fără de care obscurantismul nu se va putea delătura. Naţionalismul este soarele adevăratei libertăţi şi egalităţi. Naţionalismul este izvorul limpede din care bea omul libertate şi egalitate nutritoare, ce corespunde destinaţiunii la care omul este menit prin creaţiune !

[5] fără excepţie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sigur, veți fi știind convicțiunile protopărinților noștri, de mai nainte chiar de acest secol al luminilor, care culminau întru a lupta mai mult pentru conservarea limbii decît a vieții. Da! Pentru că știu că fără limbă națională nu este viață și singură această convicțiune fermă a scăpat de pieire națiunea noastră ca atare. N-a ajuns însă numai convicțiunea internă, ci aceea a trebuit și a fost manifestată în faptă, prin vorbe, prin scris și prin braț armat chiar. Și ceea ce în secolul obscurantismului era dorință pie[6] numai din partea celor subjugați, explodată din cînd în cînd, cînd pocalul amarelor suferințe se vărsa, astăzi, în această epocă luminată, cînd toate popoarele lumii civilizate și-au însușit-o de religie chiar, astăzi, cînd după revoluțiuni sîngeroase vitalitatea acestei idei s-a probat prin botez de sînge, astăzi, această incomparabilă idee măreață a sfințit unități naționale, din care revarsă educațiune, cultură și prosperări umanitare!

De, vom lua vederea omului și-l vom strivi cu tot ce infernul poate să afle întru a-l martiriza, dar îi vom lăsa limba, i-a rămas totuși o consolare ca să-și poată exprima durerile adînci, durerile ce inima cată să le facă a fi pricepute, pentru ca să nu înnăbușească și a se putea tîngui încă ușurează sarcina cît de puțin. Dar de-l vom lipsi de limbă, toate bunătățile ce i-am putea oferi afară de aceasta, rămîn pentru dînsul nesimțitoare și moarte, căci nemăsurat dificil este a nu putea împărtăși și altui din bucurii și bunătăți ce ne împresoară. Acelea ne devin și nouă neplăcute și chiar odioase, aceea va să zică nici mai mult, nici mai puțin decît a fi viu-mort. Astfel, de vom oferi unei națiuni toate libertățile posibile, fără limba sa națională acelea nu sînt decît lucruri moarte, fără folos și fără de orice preț.

Este de preferat, domnilor, lipsa de libertate și egalitate cu viață națională și de lepădat orice libertate și egalitate fără naționalism! Sufăr chiar despotismul național, dacă în schimb pentru aceasta mi s-ar oferi cele mai largi libertăți!

Domnilor, eu știu că dumneavoastră n-ați uitat, nu veți uita niciodată că Avram Iancu a fost un zelos luptător pentru naționalism!

*

Libertate, egalitate, naționalitate — iată principiul-trinitate prin care singură destinațiunea umanității adusă la gradul perfecțiunii sale posibile poate să constate că-și indeplinește misiunea la care este chemată în existența sa prin creațiune. Iată calea progresului prin educațiune și cultură adevărată morală, nefățărită, nepîngărită, în veșmîntul alb al luminii. Iată baza fericirii omenești, mai solidă decît ce este solid, candidul cult al sfintei religii!

Domnilor, dumneavoastră ați aflat că Avram Iancu a fost ager luptaciu pentru introducerea în practică a acestui principiu-trinitate: libertate, egalitate, naționalitate!

Și acum, domnilor, dați-mi voie să vă rog a-mi permite ca să repun în vedere o scurtă schiță biografică a Eroului munților Transilvaniei, a nemuritorului Avram Iancu.

---

[6] sfîntă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dînsul fu născut în Vidra de Sus, prefectura Albei Inferioare la anul 1824 din părinți de clasa agronomilor, care aveau mult respect pe unde numai erau cunoscuți, pentru onorabilitatea lor și aveau și o stare considerabilă între imprejurările clasei țăranilor. Atît părinții săi, cît și băiatul Avram Iancu, nutriți de dorul de a se lumina prin educațiune, a pus la cale de a parcurs studiile pregătitoare pînă ce la anul epocal 1848 a obținut calitatea formală de avocat, spre care scop a făcut cenzura avocațială la Mureș Oșorhei.[7] Dar geniul său natural, cît și propensiunea sa de o parte, de altă parte ocazia de minune potrivită, i-a atras atenția și laboriozitatea, pe alta cariera mai vastă, mai productivă decît ce este rigida ocupație de procese particulare, el a luat dificila sarcină de apărător al națiunii și patriei sale.

Născut și crescut la munte, în aerul necorupt și infectat de pasiunile și șarlataniile lumii, toată puterea inimii sale ardea pentru libertatea națională, pentru fericirea patriei. Condus de aceste sacre idei în timpul faptelor, el a fost dintre cei din cei buni care au luptat cu toate forțele sale ca să revendice dreptul etern sacru al națiunii și patriei ce atîtea secole erau strivite și ajunse la agonia ce le-au preparat-o inamicii națiunii române, contrarii patriei mame, a nefericitei Transilvania. Lupta ce a purtat-o a fost pur națională, a fost îndreptată adevărat pentru salvarea patriei din legăturile nefaste ce i se preparau. Luptă eroică, sublimă, și în parte a izbutit a păstra nemaculat, necălcat acel călcîi al patriei unde libertatea națională era mai în floare.

Calitățile eminente și fermitatea caracterului său în opera al cărei făptuitor principal era au fost și sînt și astăzi proverbiale întru candiditatea lor. El era bărbatul care știe folosi cele mai convingătoare argumente ce necesitatea reclamă momentan. După sfaturile ce românimea ținuse la Blaj în anul 1848 cînd argumentele oratorice, logice și morale se exhauriaseră,[8] pentru ca să arate mai elocvent că momentul faptelor a sosit, Avram Iancu, ridicîndu-se pe tribuna improvizată, a desfășurat acea grandioasă idee a faptei, fără un singur cuvînt, ci cu o singură descărcătură de pistol, al cărei splendid efect s-a arătat în admirabila rezistență și bravură ce au dezvoltat legiunile române în scurt timp.

Nu mult însă, și amestecul străin în trebile noastre interne a pus capăt operațiunilor lui Avram Iancu și aci activitatea lui zeloasă încetă.

Astăzi, domnilor, în doliu împresurăm acest sicriu care cuprinde cadavrul acestui zelos apostol, martir al libertății naționale.

Domnilor !

Cunoașteți că de la încetarea activității lui Avram Iancu pînă astăzi se întinde o lungă pauză de două decenii. Vreți să refac acest îngrozitor interval ? Nu ! Dar puterile mele sînt mult mai debile decît să ne poată da icoana acestei nefaste perioade.

Prin vicisitudinile împrejurărilor, spiritul său candid a fost atît de atacat, atît de consternat, încît inima sa a căutat să se frîngă. S-a

---

[7] Tîrgu Mureș
[8] epuizaseră

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

frînt, şi pentru ce ? Amara decepţie în speranţele înşelate irezistibilmente au făptuit decadenţa puterilor lui, căci n-a putut îndeplini încoronarea celor mai sacre dorinţe ale sale ca să vadă salvată libertatea naţiunii şi patriei sale.

Martirajul său şi peregrinarea ce a îndurat peste două decenii trebuie să ne facă admiratori de convicţiunea şi voinţa ce a nutrit el cu atîta ardoare.

În tot decursul funest al peregrinării sale, niciodată nu s-a depărtat de focarul eminent naţional în care a pus în mişcare renaşterea libertăţii naţionale. Domniile voastre ştiţi, domnilor, că patria mai îngustă a lui Avram Iancu, Munţii Apuseni ai Transilvaniei şi acest şes al Crişului Alb auriu au fost pururea acel loc unde dorul şi ardoarea de libertate naţională au aflat pămînt mai fecund, mai roditor, şi aici, în aceste locuri, scînteia eluptării [9] acestui odor a găsit materia mai omogenă, aici a cercat eluptare nemuritorul Horea, aici Avram Iancu cu foc divin în piept, cu nobila amărăciune a luptat, a luptat pînă s-a frînt.

Lupta sa a fost lupta luminii contra întunericului, lupta libertăţii naţionale contra sclavismului antinaţional, lupta adevărului contra strîmbătăţii. Şi oare această luptă să fie pierdută pentru totdeauna ? Nu, de o sută de ori nu ! Eterna dreptate nu poate voi ca lumina adevărului şi a libertăţii naţionale să fie stinsă pentru totdeauna, căci atunci, ah, existenţa candidităţii sublime pusă de deviză creaţiunii din punct de vedere al moralităţii umane ar fi o himeră, un haos fără nume, atunci creaţiunea ar fi menită a îndura un infern perenal.

Luaţi exemplu strălucit a fi mari în suferinţă, precum Avram Iancu a fost, dar nu uitaţi niciodată cu adoraţiune a consacra tot viitorul vostru marii idei umanitare morale de care a fost adevărat însufleţit acest mare martir apostol naţional, şi atunci, mai curînd ori mai tîrziu, dar sigur, va veni ora. Va veni ora cînd ideea de libertate naţională va reieşi mîndră, triumfătoare ! Fie !

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 39, cadrele 75—86. Original la Magyar Országos Levéltar, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Belügyminiszteriumi Levéltár, fond Belügyminiszterium, K. 148, nr. 541/1873.

108.

1872 septembrie 13, Ţebea

Onorată, tristă adunare !

Stăm astăzi la sicriul unui bărbat scump al naţiunii noastre, al unui fiu adevărat al poporului, unei stele ce în splendoarea sa cînd era în zenit atîta lumină a vărsat în sînul naţiunii, atîta putere de

[9] eluptare = a învinge prin luptă, a birui dificultăţile

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

viață a deșteptat în inima ei, încît numai acela poate crede, care a văzut cu ochii săi proprii, acele evenimente etern memorabile, adînc scrise și păstrate nesterse în amintirea poporului în toți vecii. Însă precum o stea din cauze ascunse deodată edă,[1] exundă o lumină nemaipomenită și ca și cînd prin această lucire repentă[2] și-ar fi încordat peste măsură puterea și și-ar fi desecat izvoarele de lumină, o vedem că sau se stinge de tot, sau devine mai neînsemnată ca multe altele. Tocmai așa și această stea de primă mărime ce s-a stins astăzi de pe cerul românimii în lucirea sa cea puternică și-a desecat puterile și a devenit deodată nebuloasă și mai nebăgată în seamă. Iată o adevărată icoană a bărbatului ce toți demult îl deplîngem și căruia astăzi ne-am adunat a-i da ultimele noastre recunoștințe pentru aceea ce ne-a fost odată și a făcut pentru toate timpurile, dînd numelui român și națiunii române o însemnătate istorică.

Jalnici ascultători !

În astfel de moment însemnat, cînd amorul de națiune și recucunoștința ne-au adunat să petrecem la cele eterne pe un astfel de fiu al poporului trebuie să ne reculegem și să concentrăm toate puterile sufletului nostru ca să privim mai serios starea în care ne aflăm. Să studiem chiar acest fenomen mare în viața națională și cuprinzînd prezentul să ne pregătim viitorul. Să învățăm dară mai mult a ne cunoaște pe noi înșine ca de o parte conștiința noastră și mai mult să se deștepte și întărească, iar de altă parte ca cu atît mai dulce, venind timpul să fie fericirea noastră, mai cu siguranță să putem ajunge scopul ce cu toții trebuie să-l avem și pe care nici pe un moment să nu-l scăpăm din vedere — adică cultura și luminarea noastră. Eu, ca preot, voi ca din punctul meu de vedere preoțesc să profit de această mare ocazie și să atrag atenția onoratei jalnice adunări la o împrejurare ce mi se îmbie în cuget tocmai la actul ce astăzi cu toții ne-am adunat să săvîrșim. Las dară a descrie faptele acestui mare bărbat altora care încă ard de dorința de a aduce un tribut, fie cît de mic, pe mormîntul eroului nostru și îmi iau voie a vă ruga să aveți bunătate și să mă petreceți cu atenția dumneavoastră la ceea ce vreau a desfășura.

Să privim dară din punct moral creștinesc însemnătatea acestei ocazii triste și totuși plină de speranțe și cum înțeleg eu aceasta în legătură cu pregătirea unui viitor mai ferice din semnele antemergătoare...[3].

Însă noile mișcări, noile împrejurări ne silesc și pe noi a ne mișca și a ne schimba starea de amorțeală. Să ne întrebăm dară, aici este locul, aici în fața și la umbra acestui mare martir al libertății : Sîntem liberi și noi de mîndria vană, liberi de egoismul spurcat, de separatismul și avariția păcătoasă și de alte negre păcate ?

---

[1] apare, se naște
[2] bruscă
[3–4] pasaj lipsit de interes pentru tematica volumului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O, cu durere trebuie să spun că nu, nu. Bat întru adevăr multe inimi nobile în fiii poporului, însă totuşi cred că nimenea nu este care să afirme că nu sînt şi de acelea care sînt reci pentru libertatea internă şi nu se încălzesc de suflarea dumnezeiască a formării unui stat moral în internul nostru — unica siguranţă a unei fericiri durabile.

Aici cred că sînt la locul lor, sînt chiar medicină vorbele : „Pocăiţi-vă, pocăiţi-vă că se apropie împărăţia lui Dumnezeu", adică lucre fiecare la îndreptarea sa, eliberează-se fiecare în internul său, în spiritul său. Şi atunci fiţi siguri că am găsit calea imperiului ceresc. După acestea putem zice apoi cu încredere : E timpul să ne unim toţi în ideea şi dorirea — naţiunea română una în credinţa sa strămoşească, una în simţ şi în cuget. Însă scumpa şi frumoasa noastră naţiune unită în simţiri, unită în cuget nu poate fi dacă nu vom fi noi toţi în noi înşine în internul nostru una, luminaţi şi întăriţi.

Aici dară, în pieptul nostru trebuie reforme, trebuie să se formeze moralul şi fericitul stat. Noi trebuie să fim mîndri strălucind în virtuţile cetăţeneşti dacă vrem să ajungem să fim un „ce" mare în viaţa popoarelor. Să privim dară în internul nostru ! Nu domnesc aci tiranii cu patimi infernale : mînia, ura, invidia, mîndria deşartă, persecutarea confesională, egoismul, alergarea după onoruri şi favoruri lumeşti, avariţia şi alţi cîţi demoni întunecaţi ?

Dacă cunoaştem noi destul de bine turbatele urmări ale mîniei şi ale invidiei, care ca nişte despoţi pustiesc toate simţămintele nobile şi mişcările spre bine ale sufletului şi prin săgeţile lor veninoase nimicesc amic şi inamic, să nu ne sufulcăm, să nu ne reculegem şi ferim de ele. Mîna pe inimă, triştilor ascultători ! Sîntem noi toţi liberi de acea mîndrie şi vanitate ce nu voieşte să ştie nimica despre egalitatea tuturor oamenilor şi care strigă în gura mare „libertate, egalitate" singur numai cu scopul ca să poată să strălucească degeneraţii ei purtători mai presus de fraţii săi şi ca susportată de favorul poporului său un dispreţ infernal să pună piciorul pe grumazul fraţilor înşelaţi ? Nu cunoaştem noi oarba ură confesională ce ne sfîşie, ne separă şi ne ameninţă viitorul şi unitatea naţională ? O, luaţi-vă triştilor ascultători la inimă exemplul salutar ce domneşte în România liberă şi unde în privinţa confesionalismului nu este deosebire, sînt toţi uniţi în cuget şi simţiri, prin care ei astăzi au ajuns de ţara se numeşte România liberă şi unită. Şi apoi mai departe egoismul, alergarea după onoruri şi favoruri lumeşti, care tocmai în timpul cel valoros de astăzi aşa zicînd al materialismului şi al ispitelor de tot felul chiar pe unii din cei mai nobili oameni ai noştri îi îmbată şi ameţesc ? Şi toate acestea văzîndu-le, oare să nu fie simplu să ne deşteptăm şi să ne întipărim adînc acele memorabile cuvinte ale nefericitului defunct ce-l vedem zăcînd înaintea noastră : „Nu m-am luptat pentru cruci şi favoruri, ci pentru eliberarea naţiunii mele".

O, adevărat, adevărat, în interiorul nostru domnesc patimile duşmănoase, nu libertatea şi abnegaţia de sine. Aici dară, aici să vrem cu toţii, jalnici ascultători, să ridicăm libertatea pe tronul său şi să-i edificăm în inima noastră un templu al virtuţilor cetăţeneşti. Căci alminterea cum vom putea da patriei fericirea unei mărimi şi unităţi

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tari şi durabile dacă vom fi cu totul şi mai departe sclavii patimilor noastre ?

Grecia şi Roma au fost mari pînă cînd civii lor au strălucit prin virtuţi. Grecia şi Roma au apus cînd virtuţile civilor au început a se vesteji şi în locul lor au apucat să domnească patimile urîte.

Precum unitatea este armonioasa conlucrare a totului manifestată în individ şi a individului în tot, aşa nu există alt mijloc a o crea şi la un popor ca al nostru, decît prin sacrificarea intereselor singulare în interesul comun, ca din binele comun să reflecteze fericirea şi interesul individului singular... [4].

Din simţul unei vieţi comune al cărui centru este iubirea de naţiune şi patrie înfloreşte deşteptarea noastră, prosperarea noastră, domnirea peste patimile noastre, blîndeţele, ajutorarea reciprocă, odihna şi mîngîierea sufletească şi, în fine, înfloreşte plenitudinea tuturor adevăratelor virtuţi cetăţeneşti, împreunată cu curata bucurie de o dulce speranţă a unei fericiri temporale şi eterne.

Dacă dară astfel vom lucra şi pregăti calea spiritului ce azi domină toate popoarele, atunci ne-am împlinit datoria şi ca creştini şi ca cetăţeni şi ca români. Atunci putem zice că am intrat şi noi în lume, am făcut istorie şi am pus fundament unui templu de fericire comună, care în toţi timpii neclătită de viscolul secolelor şi de uneltirile duşmănoase. Să vrem dară serios să fim tari în credinţă, în voinţa şi în propunerile noastre de a fi liberi de patimi, curaţi în toate virtuţile din internul nostru, ca astfel pregătiţi să putem afirma prin fapte existenţa şi fericirea noastră strigînd : Ieri n-am fost, astăzi sîntem, mîine vom umple pămîntul şi peste mormînturile batjocoritorilor, calomniatorilor şi răuvoitorilor în mijlocul popoarelor culte şi luminate vom cînta şi noi cîntarea dulce a fericirii geniului uman. Amin.

De altă mină : Rostită cu ocazia înmormîntării lui Avram Iancu de către N. I. Mihelţia, [5] protopopul greco-ortodox al Zarandului.

13/1 septembrie 1872.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 39, cadrele 87—105. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgari Kori Központi Kormányhatoságok Levéltári (K. Szekcio). Belügyminiszteriumi Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 148, Elnöki Iratok, K. 148—1873—IV—541.

109.

1113 1872

1872 septembrie 24, Baia de Criş

Méltoságos gróf és föispán ur !

Folyó hó 23án nyert szóbeli rendeletére á méltoságos gróf és föispán urnak — az 1848/9 évi volt havasi vezér (Anführer) Iánku Ávrám

[5] Nicolae I. Mihălţian, protopop ortodox şi director al gimnaziului din Brad.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

temetése alkalmával történt ki tüntetö eljárások bejelentése tárgyában — ezenvel van szerencsén á következö hivatalas jelentésemet megtenni :

Iánku Ávrám 1872 august 11^{én} die Körösbányén egy sütö mester ember udvarán elhalt ; — reggel hullája egy kis szekérne tétetett, és á megye rabjai által alkazatott Simionás Iános nevü megyei árva szébi ülnök szállására ; mikor á megyei és királyi hivatalnokok román értelmiségéböl egy temetési rendeköség alakult — Á hullát ki teritették, és ott tartották september 13^{ig} d.u. 2 óráig ; mely idö alatt á részt vett hivatalnokok, és tisztviselök á temetés köröl, á háznál, és azon kivül is megyei hivatal szolgai használtak segitségöl — táviratoztak hi hetöleg az elhalt 1848/9 évi jelesebb román egyéniségekhez ; mert Axentét is várták.

Á rendeköség á román nemzethez gyász jelentéseket, és verselét készitett, és azokat az illetöknek ki osztotta — Iánku halála nagysát tüntették ki benne — melynek egy peldálya á királyi ügyészségnek kézbesittetett september 13^{án} d.u. 2 órrakór á temetés megkezdetett, számos vidéki lelkész közre müködésévelt ö halattas háznál Miheltianu Brádi görök — keleti esperes egy beszédet tartott az elhalt nagyságáról erémpröl, és fellángoló nemzeti szeretetéröl, felszollitja á román nemzetet az elkunytnahunytnak jelleme követésére ; ösze ha sonlitva ötet Szent Iánóshoz és annak jellemével — á háztol fáklyás menet kisértesel á halattat, á fáklyáhaz megyei tisztviselök, és királyi hivatálnokok viték mint egy 20—24^{én}.

Á gyász szekérrél Czebe községe templomához vitetett á hulla, á hol levétetvén a szekérröl á román értelméség kitünöbbjá, az elhunytnak tisztelöt felvették, és á sirhoz közel egy fél czred éves tölgyfa árnyéhába letettek, á hól elkezdödvén á temetés szertarrás annak végeztével Sekula György ügyvéd és tiszti ügyesz egy emlék beszédet tartott, melyben az elhaltas igyekezett halhatlanitni, bulditván á halgatoságot az elhunyt nagy román szellémének követésére, ösze tartására, és kivánta hogy á mit Iánku elkezdett azt az ö szelleme által á román nemzet végezte és be elöhozta Hora dicsö tettét, és ösen hasonlitatta Iánkut szabadság küzdelmeiben ; — itt különös harállal volt á Hora név dicsöitése á népre — miután még most is léitezik ezen mekyében az 1784 évben á megyei magyar családokat ki pusztitó és irtó törekvés nyoma — az utókor csak azt tudja itt e megyében magyar és román szö hagyomány után, hogy Hora Zaránd megyében ölt és gyujtott pusztitutt — éz kerkdezés ttargya volt : miért emlitetal Horát ?

Á szertartás után egy fény képész le kivánta fény képezni á halotti menetet.

Mind ezen ki tünterések mellett á részt vevök nem voltak oly sokan, és nem is mutattak fájdalmat vagy bánatat az elhunyt irt, söt monihatni közönyösek voltak ; á mi ki tetettik onnan, hogy á vidékröl kevesen jöttek á temetése, és nem is érdekelte á népet halála — á halattos házhoz feldétetett á temetés napján á román szinü lobogó.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Továbbá alázatosan jelentem á méltoságos föispán urnak, miszerint Sekula György saját nyilatkozata nyomán á mondott beszédét á királyi ügyésznek át is adhatja.

Melyék után alázatos tisztelettel maradok.

Á Méltoságos gróf föispán urnak — Körösbányái
September 24 1872

alázatos szolgája Veress Albert szolgabiró

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 82, cadrele 437—439. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kozi Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio) Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 148. Rezervált Iratok, K. 148—1873—IV—541.

Traducere

1113/1872

Înălţimea voastră domnule conte şi prefect

Ca urmare dispoziţiei verbale a Înălţimii sale domnul conte şi prefect din ziua de 23 a lunii curente — în privinţa raportării acţiunilor demonstrative petrecute cu prilejul înmormîntării lui Avram Iancu, fostul conducător montan din anii 1848—1849 — am onoarea să prezint următorul raport oficial :

Avram Iancu a decedat la 11 septembrie 1872 în Baia de Criş în curtea unui meşter brutar ; dimineaţa, cadavrul a fost pus pe un mic car şi prin deţinuţi ai judeţului transportat la locuinţa unui asesor judeţean sărac cu numele de Simionaş Ion ; tot atunci prin intelectualitatea română de funcţionari judeţeni şi regeşti s-a constituit un comitet de înmormîntare. Corpul neînsufleţit a fost pus şi ţinut acolo pînă în ziua de 13 septembrie, ora 2 după masă ; în care timp funcţionarii şi salariaţii din cercul înmormîntării, ai casei şi-n afară de aceasta folosind şi ajutorul slujbaşilor de la serviciul judeţean, au telegrafiat probabil şi personalităţilor române de frunte din trecuţii ani 1848—49, întrucît îl aşteptau şi pe Axente.

Comitetul a pregătit pentru poporul român cuvîntări şi versificări de doliu pe care le-au distribuit anumitor persoane — care au elogiat în ele măreţia lui Iancu, acum decedat — şi din care un exemplar a fost înmînat parchetului. La 13 septembrie, ora 2 după masă a început înmormîntarea cu participarea unor numeroşi preoţi de la ţară, iar la casa cu decedatul a ţinut o cuvîntare Mihălţianu, protopopul greco-oriental din Brad, despre măreţia persoanei decedate şi despre înflăcărata sa iubire de naţie, chemînd naţiunea română să urmeze caracterul celui răposat, asemuindu-l cu Sf. Ioan şi cu caracterul acestuia ; de la casă, defunctul a fost condus de un cortegiu cu făclii, iar făcliile le-au purtat funcţionari ai judeţului şi slujbaşi regeşti cîte 20—24 de inşi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Carul funerar a fost dus la biserica din comuna Tebea unde mortul a fost luat de pe car de către cei mai iluştri din intelectualitatea românească şi, ca cinstire, a fost depus aproape de mormînt la umbra unui gorun bătrîn de o jumătate de secol, iar acolo începînd ceremonia de înmormîntare, la terminarea ei avocatul şi jurisconsltul Secula Gheorghe a ţinut o cuvîntare memorială în care s-a străduit să imortalizeze pe răposat, îndemnînd auditoriul să urmeze spiritul marelui decedat român, la solidaritate şi a dorit ca ceea ce a început Iancu, poporul român să termine în spiritul acestuia, a pomenit fapta glorioasă a lui Horea şi a asemuit pe Iancu cu lupta pentru libertate a acestuia ; aici a avut un deosebit efect asupra poporului glorificarea numelui lui Horea — cu toate că încă şi acum există în judeţ urma tendinţei pustiirii şi nimicirii, din anul 1784, a familiilor maghiare din judeţ — posteritatea, prin tradiţia orală română şi maghiară ştie doar faptul că, aici în judeţul Zarand, Horea a ucis, a incendiat şi pustiit. Atunci întrebarea ce s-a ridicat a fost : de ce l-a amintit pe Horea ?

După ceremonie un fotograf a dorit să fotografieze cortegiul funerar.

La toate aceste manifestaţii numărul participanţilor nu a fost prea mare şi nici nu au arătat durere sau mîhnire faţă de răposat, ci au fost mai degrabă indiferenţi ; după ce l-au scos din casă şi cum din ţinut au venit furtunos la înmormîntare şi cum poporul n-a arătat interes pentru moartea acestuia, în ziua înmormîntării, pe casa îndoliată, a fost arborat steagul cu culorile româneşti.

În fine, cu respect raportez înălţimii sale domnului conte şi prefect, că, după propria afirmaţie a lui Secula Gheorghe, discursul pe care l-a ţinut îl poate preda procurorului regesc.

După care, cu tot respectul rămîn

Înălţimii sale domnului conte şi prefect — Baia de Criş
Septembrie 24, 1872

Prea supus slujitor Veress Albert pretor

110.

1872 septembrie 25 Criscior

Szám 1302
1872

Méltoságos Föispán Grof Haller Sándor Úr !

Körösbányán

Folyó év september hava 24^én^ szobeli tisztelt meghagyása folytán, a Iánk Ávrám temetkezésére vitelesen a következö tisztelet telyes nyilatkozo jelentésemet tészem. Iánk Ávrám eltemetésére, és a temetési ünnepélyeségre álitolag e Hivatal részéröl hivatalos közbejárás és hivatalos czim alatt intézkedések tételtek volna, a községek elöljároinak és lakosainak, hogy azok kisérete melett a temetési ünnepélyeségen mentöl sza-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

masaban részt vagyenek, és a szertartási ünnepélyeségeket elö tüntesék légyen, a fent elösorolt ünnepelyeségek habár meg is történtek, de alol irt részeröl az emlitetek ellö mozditására, ellö segély célre semmi féle hivatalos segély nem adatott, — és sem irásba sem szobeli hivatalos intézkedés nem tétetett.

Melyeket, tisztelettel. Méltoságod tudomására jutatni van szerencsém.

Bradi járási szolgabiró
Papp Laszlo szolgabiró

Kristyor september 25^{én} 1872

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 82, cadrele 445—446. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levétárai (K. Szekcio) Belügyminiszterium Levéltá, fond Belügyminiszterium K. 148. Rezervált Iratok, K. 148—1873—IV—541.

Traducere

Înălţimii sale domnului prefect conte Haller Sándor !
Baia de Criş

În urma onoratei dispoziţii verbale din 24 septembrie a. c. cu privire la înmormîntarea lui Avram Iancu, prezint următorul raport spunîndu-mi cu stimă părerea.

Pentru înmormîntarea lui Avram Iancu ca şi pentru aşa zisa solemnitate a înmormîntării care a avut loc din partea acestui oficiu, nici intervenţie oficială şi nici măsuri cu titlu oficial, dar capii şi locuitorii comunei au vrut ca pe lîngă cortegiul lor să ia parte la solemnitatea înmormîntării un număr cît mai mare de oameni şi la ceremoniile solemne să aibă loc şi manifestaţii, iar dacă toate solemnităţile înşirate mai sus nu au şi avut loc, din partea celui ce semnează acest raport nici un fel de sprijin nici în ce priveşte iniţierea acţiunii, nici ajutorul oficial nu s-a dat sub vreo formă de ajutor şi nu s-a făcut pe cale oficială vreo intervenţie oficială, nici verbal şi nici în scris.

Acestea fiind faptele, am onoarea de a le aduce la cunoştinţa Înălţimii voastre.

Criscior 25 septembrie 1872

Pretorul plasei Brad
Papp László pretor,

111.

1872 septembrie 26, Baia de Criş

1118/1872

Méltoságos gróf és föispán úr !

Folyó év september 25 röl 173 szám a kelt felhivó kegyes rendeletére a méltoságos gróf és föispán urnak — melyben felvilágositó jelentés

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

felterjesztésit méltoztatott el rendelni, aziránt, hogy Iáncu Ávrám el halálozása alkalmával minö alapon, és kinek megbizásából intéztem el, hogy a Körösbányai jegyzö harangoztasson ? Méltoságos gróf és föispán urnak mély tisztelettel a következökben teszem meg alázatos jelentésemet :

Ianku kimulása napján egy temetés szerbezö bizottmány alakulván, hallottam beszelteni általánosságban, hogy mindenütt a megyében fognak harangozni a temetésére ; én azon czélból, hogy itt Körösbányán román — kátholikus és reformált egyházak is vannak, ne hogy nemzeti ellenszenvre magyarázzák az illetö románok — a mire bármely dolgot is hajlandók magyarázni — a nem harangoztatást ; felszolitottam az illetö jegyzöt, hogy az egyházak lelkészeit szollitsa fel a harangoztatásra — én tovább nem kutattam, a jegyzöi intézkedést — de azt tudom, hogy a rendezöség megtatnálta már a lelkészeket a harangoztatás végett, és azok fizetésért fel is ajánlották a harangoztatást ; — mert itt Körösbányán még eddig felekezeti gyülölség nem férvén még be az egyházakba szivesen megteszik hogy harangoznak egyik a másik felhivására — és igy azon véleményben voltam, hogy elözekenységet teszek, ha halottjuknak magyar ember létemre harangoztatási intézkedést teszek ; mert böltsen tudja a méltoségos gróf és föispán ur azon szerencsétlen biszont melyben ezen megyei nehány magyar állt itt e megyében a románsággal szemben, irányunkban sem bizalom, sem rokon érzet, nyilt öszintesél nem igen nyilvánul ; hideg minden baráti nyajasság és öszinteség mint a jég ; és igy tudva azt is hogy a méltoságos gróf és föispán ur hazafiui kegyes és fáradhatlan, törekvése menyit küzdött, mig az egész megyébe egy magyar tiszviselöt megválasztathatott ; tapintatlanságnak véltem azt, ha elmellözöm Iánku Ávrámnak temetésére a harangoztatást, akinél 1848/9 be több magyar halálra ülvözött egyén menhelyet tanált ; de bizonyos az is hogy a rendezöség mindent megtett a temetés nagyságára — és hogy az én harangoztatási intézkedésemet legkissebb sulyt fektettek — de az által legalább nem neveltem — ha nem is kevesbithettem a magyarsád iránti gyülöletet — azon véleményben lévén, alkalmazkodásom az illem becsületesség, és törvény határai közt kihivo nem lesz.

Csak is ezen felfogásom oka annak, méltoségos gróf és föispán ur, hogy harangoztak Iánkunak.

De én semmit sem tudtam az ünnepély programjárol, beszédek ki általi tartásáról, szóval távol, tartottam magamat — mert nem is fogadtak volna be — minden beavatkozástól — részemröl enyi volt eljárásom politicai szine, melyre sem rosz akarat, sema kedélyek felverésére irányzott gondolat, sem a köznyugalom felzavarása nem birt — mert már eddig is minden a feledékenységbe merült — hanem csak is azon körülmény, hogy békésen élhessek közöttük, és rosszalás tárgya ne legyen közönségem — eljárásom megitélését a méltosagos gróf és föispán ur magas és bölcs atyai belátása, és hazafiui és atyai kegyelmére bizom.

Méltoságos gröf ós föispán urnak
Körösbányái september 26 — 1872
alázatos szolgája Veress Albert s.k. szolgabiró

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 82, cadrele 442—444. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Belügyminiszterium Levéltá, fond Belügyminiszterium K. 148. Rezelvált Iratok, K. 148—1873—IV—541.

Traducere

1118/1872

Înălţimea-voastră, domnule conte şi prefect !

La ordinul Înălţimii-voastre cu nr. 173 din 25 septembrie a. c., prin care aţi binevoit să dispuneţi înaintarea unui raport informativ asupra faptului pe ce bază şi din însărcinarea cui am dispus ca notarul din Baia de Criş să tragă clopotele cu prilejul decesului lui Avram Iancu, în cele ce urmează şi, cu profund respect, înaintez Înălţimii-voastre, domnule conte şi prefect, respectuosul meu raport :

În ziua decesului lui Iancu s-a constituit un comitet de organizare a înmormîntării şi am auzit vorbindu-se în mod general că în întregul judeţ se vor trage clopotele cu prilejul înmormîntării ; eu însă, pe motivul că aici la Baia de Criş există şi biserică romano-catolică şi reformată şi ca nu cumva respectivii români să interpreteze drept antipatie naţionalistă maghiară netragerea clopotelor — fapt pe care sînt gata să-l interpreteze din orice lucru — am somat pe respectivul notar să someze pe preoţii bisericilor în privinţa tragerii clopotelor — dar eu nu am mai cercetat măsurile notarului, însă ştiu sigur că poliţia a instruit pe preoţi în chestiunea tragerii clopotelor, în timp ce ei s-au şi oferit să tragă clopotele contra plată, ştiut fiind faptul că aici la Baia de Criş, neexistînd nici pînă acum ură confesională, în biserici se practică bucuros să se tragă clopotele, la solicitare, de unii pentru alţii — şi astfel am fost de părere că fac un act de complezenţă dacă, în calitatea mea de om maghiar, dau dispoziţie să se tragă clopotele pentru decedatul lor ; căci şi Înălţimea-voastră domnule conte şi prefect, cunoaşteţi cu înţelepciune starea nenorocită în care se află aici în judeţ cîţiva maghiari în faţa românimii, care nu se prea manifestă faţă de noi, nici prin încredere, nici prin simţăminte de rudenie şi nici sinceritate deschisă ; orice amabilitate prietenească şi orice sinceritate este rece ca ghiaţa şi ştiind şi faptul că Înălţimea-voastră, domnule conte şi prefect, aţi luptat cu atît de multă stăruinţă patriotică, binevoitoare şi neobosită, pînă ce în întregul judeţ s-a putut alege un funcţionar maghiar, am considerat ca o lipsă de tact dacă aş trece cu vederea tragerea clopotelor la înmormîntarea lui Avram Iancu, la care, în 1848/49, mai mulţi inşi maghiari, primejduiţi cu moartea, au găsit azil ; dar e sigur şi faptul că şi organizatorii au făcut totul pentru amploarea înmormîntării şi că prin dispoziţia mea de a trage clopotele nu am presupus nici cea mai mică gravitate, chiar dacă nu am minimalizat ura faţă de maghiarime, avînd părerea, în acest sens, că flexibilitatea mea nu va produce deficienţe dacă totul decurge în limitele buneicuviinţe, onestităţii şi cadrului legal.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Numai că motivul resentimentelor mele, Înălţimea-voastră, domnule conte şi prefect, mă apasă pentru că s-au tras clopotele pentru Iancu

Dar eu nu am ştiut nimic nici de programul festivităţii, nici de ţinerea discursurilor, într-un cuvînt m-am ţinut departe — pentru că nici nu m-ar fi primit în mijlocul lor — iar imixtiunea mea, ca aspect politic, s-a limitat doar la acţiunea arătată, prin care nu am manifestat nici rea voinţă, nici gînd de stîrnire a unor stări de spirit, nici tulburarea liniştii publice, deoarece deja pînă acum totul s-a cufundat în uitare, precum şi faptul că ei pot trăi în pace printre noi, iar pentru obiectul dezaprobării în aprecierea comportamentului meu, mă încred în înţelegerea înţeleaptă, părintească, precum şi în graţia patriotică, paternă a Înălţimii-voastre, domnule conte şi prefect.

Baia de Criş 26 septembrie 1872

Înălţimii-sale domnului conte şi prefect

umil servitor, Veress Albert m.p. pretor,

112.

1872 septembrie 27 Baia de Criş

175 szám

Nagyméltóságu magyar királyi belügyminiszter úr !

Nagyméltóságu magyar királyi belügyminiszter úrnak folyó év és hó 19^{én} 4435 szám a kelt magas leiratára, mely által felszóllittattam, miszerint a „Reform“ czimü politicai napi lapnak Körösbányáról, Iánku Ávrám halála és temetése alkalmából fölmerült hazaellenes tüntetések iránti közleménye alapján e tárgyra vonatkozólag felvilágositással szolgáljak : mély tisztelettel emlitve föl azt, miszerint ezen ügy miben létének földeritése hivatali állásomból kifolyólag is kötelességemmé lön, tartozó tisztelettel van szerencsém mellékélni az ezen irányban tett nyomozásom eredményeit következökben föltirjeszteni :

1. A Körösbányai szolgabirónak Iánku Ávram halálával történt temetési tüntetésekröli jelentését.

2. A Körösbányai szolgabirónak a városi jegyzőséghez, harangoztatás iránti meghagyását.

3. Ezen harangoztásás iránti rendelet szolgabirói okadatolását.

4. A Brád — járási szolgabiróság jelentését, Iánku Ávrám temetési ünnepélyességére vonatkozólag.

5. Ribiczey Ferencz birtokos és ügyvéd a halott fölött tartott beszéd iránti nyilatkozatát.

6. Secula György megyei ügyésznek a halott fölött tartott beszéde másolati szövegét.
iránt.

7. Francu Amos nyilatkozatát, a temetési szertaztások lefolyta

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8. Mihaltianu Miklós Bradi görök — keleti esperes a halott fölött tartott beszédét.

9. Borlea Zsigmond megyei föjegyzö és helyettes alispán nyilatkozatát, a temetés körül tett intézkedéseire vonatkozólag tett fölhivásra.

10. Batternay Attila magyar királyi póstamester és községi jegyzö jegyzökönyvi nyilatkozatát és végre ;

11. Pitner Árpád magyar királyi pénzügyöri fövigyázó jelentését, a temetés utáni esténi toasztok szelleme iránt.

Végül bátor vágyok megjégyezni, miszerint e tárgyra vonatkozólag még Nagy Várádról Nagyméltóságod személyéhez tett fölterjesztésemben az itteni viszonyokat rajzoló jelentésemben kifejtett nézeteimet az itteni tulzott szellemet illetöleg, az események során igazolva van.

Körösbányán, september hó 27^{én} 1872

Grof Haller Sándor Zarnádmegye föispánja

Arh. St. Bucureşti, colecţia de Microfilme Ungaria, rola 82, cadrele 434—435. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Lévéltárai (K. Szekcio) Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 149. Rezervált Iratok, K. 148—1873—IV—541.

Traducere

Nr. 175

Înălţimea voastră, domnule ministru regesc maghiar de interne !

Urmare onoratei adrese nr. 4435 din 19 luna curentă a Înălţimii sale, domnul ministru regesc maghiar de interne, prin care mi se solicită să dau lămuriri privind relatarea de la Baia de Criş a ziarului politic „Reforma" despre manifestaţiile antipatriotice care au survenit cu prilejul morţii şi înmormîntării lui Avram Iancu, cu profund respect, amintind faptul că cercetarea existenţei acestui caz decurge din situaţia mea oficială şi fiind o îndatorire personală, cu tot respectul cuvenit, am onoarea să anexez, în acest sens, rezultatul cercetării făcute de mine prin următoarele înscrisuri :

1 Raportul pretorului din Baia de Criş despre manifestaţiile de la înmormîntare ce au avut loc cu prilejul morţii lui Avram Iancu.

2 Ordinul preturii din Baia de Criş către notariatul orăşenesc în privinţa tragerii clopotelor.

3 Motivarea ordinului preturii cu privire la tragerea clopotelor

4 Raportul preturii plasei Brad privitor la solemnitatea înmormîntării lui Avram Iancu.

5 Declaraţie cu privire la discursul ţinut de moşierul şi avocatul Ribiczey Ferencz despre cel decedat.

6 Copia textului cuvîntării rostite despre decedat de către Secula Gheorghe, procuror judeţean.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

7 Declaraţia lui Amos Frâncu privitoare la decurgerea ceremoniilor de înmormîntare.

8 Cuvîntarea rostită despre decedat de către Mihălţeanu Nicolae. protopopul greco-oriental din Brad.

9 Declaraţia lui Borlea Sigismund, prim-notar judeţean şi locţiitor de subprefect, ca şi chemarea făcută cu privire la dispoziţiile date în cazul mormîntării.

10 Declaraţia prin proces-verbal al lui Batternay Atila, dirigintele poştei regeşti maghiare şi notar comunal, şi în fine,

11 Raportul lui Pitner Arpad, supraveghetor şef şi agent de percepţie regesc maghiar, privitor la spiritul toasturilor din seara de după înmormîntare.

În fine, îndrăznesc să menţionez că, cu privire la acest subiect, în memoriul făcut Înălţimii voastre încă la Oradea, în raportul schiţat despre circumstanţele de aici, mi-am expus opiniile referitoare la exagerata stare de spirit de aici, ea fiind confirmată de şirul evenimentelor.

Baia de Criş 29 octombrie 1872

Conte Haller Sándor, prefectul judeţului Zarand

113.

1872 octombrie 9, Budapesta

4374 szám

Másolat
A Magyar Királyi Belügyminisztertöl
Zaránd megye föispánjának

A Ianku Ávrám elhunyta alkalmábál Körösbányán rendezett tüntetések tárgyában m. hó 27^{én} 175 szám a kelt, felterjesztését vettem, és abból-a többi közt-arról győzödtem meg, hogy e tüntetés alkalmával a romániai zászló csakugyan ki volt tüzve azon házra, melyben Ianku ravatala állott.

A román zászlónak-mint egy külölálló szomszéd nemzet jelvényének-bármily alkalommali kitüzése, a magyar állampolgárság, kötelékébe való tartózás elleni demonstrátiónak tekintendö, de e zászló használata valamint törvényenkel ugy a magyar állampolgárság jogérzetével is annyira ellentétben áll, miként annak beszüntetését, az államtekintélye és a nemzet méltósága egyiránt követelik.

Felhivom tehát folyó évi september hó 9^{én} 4346 szám a, — az idegen szinek és jelvények eltávolittátására nézve általában kibocsatott bizalmas levelem kapcsában-Méltóságodat, hogy most már hatrozottan, intézkedni sziveskedjék, miszerint, a romániai zászlonak bármily alkalommali használata, jövöre mellöztessék.

Budán 1872 -vi october hó 9^{én}

Tóth Vilmos s.k.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 82, cadrul 436. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekciio). Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 148. Rezervált Iratok K. 148—1873—IV—541.

Traducere

Nr. 4374

Copie
Din partea ministrului de interne regesc maghiar
către prefectul judeţului Zarand

În problema manifestaţiilor organizate la Baia de Criş cu prilejul decesului lui Avram Iancu, am luat cunoştinţă de adresa nr. 175 din 27 luna curentă, din care, printre altele, rezultă că, cu prilejul acestei manifestaţii, drapelul românesc a fost întradevăr ridicat pe casa în care se afla catafalcul lui Iancu.

Arborarea drapelului românesc — ca simbol distinct al unei naţiuni vecine — trebuie considerată, în privinţa datoriei faţă de cetăţenia maghiară, ca o demonstraţie ostilă, iar folosirea acestui drapel este în aşa măsură în opoziţie cu legile şi cu simţămintele de dreptate cetăţenească maghiară, încît interzicerea acesteia este pretinsă de prestigiul de stat ca şi de demnitatea naţională.

Ca atare, atrag atenţia Înălţimii voastre asupra scrisorii mele confidenţiale nr. 4346 din 9 septembrie a.c., privind înlăturarea culorilor şi emblemelor străine, astfel ca încă de acum, în mod categoric, să binevoiţi a acţiona ca, pentru viitor, să nu omiteţi a interzice folosirea drapelului românesc în orice împrejurare.

Buda 9 septembrie 1872

Toth Vilmos m. p.

114.

1873 aprilie 12. Deva

Preaonorat comitet !

Asociaţiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura poporului Român în adunarea sa generală ţinută în anul trecut în Sibiu a decis a-şi ţine adunarea generală anul acesta în opidul Deva. Comitetul local constituit pentru primirea Asociaţiunei avînd în vedere că în ziua

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

defiptă [1] pentru adunarea generală, adică în 4 august 1873 e tîrg de țară în Deva și din această cauză va întîmpina în acest mic opid dificultății invincibile cu încortelarea membrilor Asociațiunii, ba chiar și Asociațiunea ar fi conturbată în lucrările sale își ține de datorință a aduce această împrejurare la cunoștința preaonoratului comitet al Asociațiunii.

De aceea preaonoratul comitet este rugat să binevoiască a strămuta ziua defiptă pentru adunarea generală pe a doua luni a lunii august adică pe 11 august 1873 st. n. și despre termenul nou a încunoștiința pe subscrisul comitet local cît mai în grabă, publicînd totodată acest termen spre cunoștința publică și prin ziare.

Deci în regula concluselor aduse de adunarea generală a Asociațiunei cărori numai prin adunarea generală se pot modifica, totuși supra zisă împrejurare locală nefiind cunoscută la fixarea termenului, credem că preaonoratul comitet în fața acestei necesități va putea lua asupră-și această neesențială modificațiune și cu considerarea împrejurărilor va afla fără îndoială aprobarea viitoarei adunări generale.

Deva, în 12 aprilie 1873.

Comitetul local pentru primirea Asociațiunei

Antoniu Iulian președintele comitetului

⟨Pe verso :⟩ Preaonoratului comitet al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, Sibiu, Comitetul local din Deva pentru primirea Asociațiunii se roagă pentru strămutarea termenului adunării generale a Asociațiunii pentru altă dată.

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 95/1873, f. 1.

115.

1873 noiembrie 28, Baia de Criș

Excelență, Preasfinte, domnule arhiepiscop și mitropolit !

Este de comun cunoscut, și nu ne îndoim că Excelența voastră încă veți binevoi a ști, că nu este departe timpul cînd comitatele, districtele, municipalitățile țării se vor aronda prin lege.

Auzisem mai întîi de un proiect de lege în astă privință, redactat de domnul ministru de interne.

În acest proiect de lege se făcea dreptate și comitatului nostru Zarand, lăsîndu-l nu numai în întregimea sa, precum este în prezent, ci încă mai adăugîndu-i cîteva comunități din comitatul vecin Hunedoara, de la Zam și pînă la Soimuș, comunități ce cad dincoace de fluviul Mureșului, spre Zarand și altele din comitatul Aradului, de la Iosaș în jos cam pînă la Cil.

[1] fixată

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Poporul şi toţi locuitorii din Zarand nu puteau decît să se bucure de acest proiect.

Într-aceea opiniunile la guvern s-au schimbat, şi, precum am înţeles, s-a făcut alt proiect de lege, prin care administraţia municipală a comitatului nostru ca atare s-ar casa şi cu tot întregul său s-ar anexa la comitatul Hunedoarei cu reşedinţa în Deva sau în Orăştie.

Nimic mai injust şi mai dăunos pentru Zarand, atît în privinţa administraţiei publice, cît şi în privinţa intereselor materiale ale comerţului, ale industriei şi altele şi chiar şi în privinţa instrucţiunii şi educaţiei poporului, decît a-l trînti la un comitat de o parte prea mare şi prea întins pentru sine însuşi, şi de alta depărtat şi despărţit de Zarand prin apa Mureşului, peste care nu sînt nici măcar mijloacele stabile de comunicaţie, nefiind nici un pod stabil peste el.

Sîntem convinşi şi ştim că comitatul nostru va face în privinţa asta umilitele şi raţionabilele sale reprezentanţiuni la guvern sau la cameră. Dar nu sîntem comvinşi, după experienţele de pînă acum, că vocea Zarandului va fi auzită şi luată în considerare, oricît de justă, oricît de echitabilă şi oricît de forte în argumente ar fi ea.

Eacă ce ne face a ne adresa Excelenţei voastre şi a vă cere intervenirea.

Binevoiţi a Vă osteni cu amorul şi zelul de dreptate ce atît de nobil vă caracterizează şi a convinge pe guvern şi în special pe domnul ministru preşedinte şi pe domnul ministru de interne că bine, just şi necesar este a lăsa comitatul nostru Zarand în întregul său de acum, cu reşedinţa în opidul Baia de Criş. Şi dacă voiesc a-l mări, o pot face prea bine anexîndu-i din comitatul Hunedoarei comunităţile dincoace de Mureş de la Zam şi pînă la Soimuş şi altele din comitatul Aradului de la Iosaş cam pînă la Cil. Să-i convingeţi apoi, de altă parte, că rău, injust şi dezastruos este a anexa Zarandul altui comitat, fie acesta Hunedoara, Arad, Biharia sau Alba Inferioară, căci acestea sînt comitatele cu care ne mărginim.

Şi acum, permiteţi-ne Excelenţă să vă expunem pe scurt raţiunile şi argumentele noastre.

Comitatul nostru Zarand are peste 60.000 locuitori. Întinderea teritorială pe drumul de la Iosaş din comitatul Arad pînă la Deva în comitatul Hunedoara este de $15^5/_8$ mile, iar pînă la Orăştie, în scaunul cu acest nume este $19^1/_8$ mile. Pînă la Abrud (unde altminterea nu se zice că s-ar institui municipiu) în comitatul Alba Inferioară este 16 mile. Lăsăm depărtarea pînă la Beiuş sau Oradea Mare, sau pînă la Arad, fiindcă nu putem presupune nicidecum că s-ar proiecta sau s-ar decreta anexarea Zarandului către aceste comitate.

Situaţia topografică a comitatului nostru este muntoasă: munţi înalţi îl înconjoară din toate părţile şi numai pe valea Crişului este puţin şes şi o cale planiţioasă [1] deschisă spre Iosaş în jos. Toată extinderea lui este de 24 de mile quadrate.

Poporul în general este foarte sărac. Pentru înlesnirea comunicaţiilor nu exist nici o cale ferată.

---

[1] de cîmpie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Nu se poate dar pretinde cu dreptate ca acest mare număr de popor, sărac, risipit cu locuințele prin munți, din locuri depărtate, prin căi grele, mai ales în timp de iarnă, să facă călătoria de cîte 7—8 zile și mai bine pînă la Deva sau Orăștie spre a-și vedea de cîte o cauză ce poate nu ajunge nici spesele zilelor petrecute în călătorie.

Toate acestea nu se pot zice despre locuitorii acelor comune din comitatele Hunedoara și Arad care s-ar anexa comitatului nostru.

Dar ar suferi comerțul și ar suferi industria ; căci concentrîndu-se administrația comitatului nostru în Deva sau Orăștie, ce vor face comercianții și industriașii noștri ? Vor ajunge bancruți și pieritori de foame ei și familiile lor, fiindcă nu vor putea lua în spate casele, boltele și oficinele lor și ale transporta în Deva sau Orăștie, unde, chiar și transportîndu-se unii, anevoie vor putea fi în stare a ține concurență cu cei de acolo.

Comitatul nostru are un spital edificat cu sudoarea locuitorilor și întreținut tot de aceștia. Avem un gimnaziu public fundat tot din banii acestui bun popor. Sînt în mai bine de 65 de sate școli comunale și vreo trei școli normale, toate fructul ostenelilor zărăndenilor. Aceste institute, au, nu vor pierde ele pierzîndu-se administrația centrală politică a comitatului ? Desigur, ele vor resimți amar această pierdere și dauna ar fi mai mare decît s-ar putea calcula.

Sînt băi de aur, de argint și de cărbuni în comitatul nostru, sînt domenii întinse, este, puțină dar scumpă, proprietate de pămînt a țăranilor. Oare acestea nu reclamă imperios rămînerea comitatului Zarand cu administrație centrală proprie și cu reședință în Baia de Criș ?

Și pe lîngă toate acestea, comitatul Zarand își are casele sale pretoriale, un edificiu destul de mare în Baia de Criș, care a costat comitatul peste 40.000 de florini. Aici au încăperi destul de spațioase oficialii de la administrația politică centrală. Afară de aceștia, tribunalul regesc de primă instanță încă își are aici cancelariile sale. Ce va fi cu acest edificiu cînd administrația se va muta de aici și propriamente cînd centrul comitatului nu va mai fi în Baia de Criș ?

Să mai memorăm încă și aceea că, precum e de comun cunoscut, și precum toți comiții supremi, patru pînă acum, cîți au fost în Zarand de la 1861 pînă în ăst an 1873, toți au declarat, și a recunoscut și declarat chiar și guvernul, că administrația în comitatul nostru a fost și este exemplară, încît ar putea servi de model celor mai multe comitate din țară.

Și după toate acestea, Excelență, noi n-am vrea să presupunem că guvernul din motive politice, adică din motiv de a întări elementul maghiar în contra și în detrimentul elementului român, ar fi proiectat casarea acestui comitat și anexarea lui la alt comitat. Iar dacă acesta ar fi motivul, atunci cu durere trebuie să mărturisim că guvernul urmează o politică nu numai injustă, nu numai neleală, dar în tot cazul politica cea mai ingrată : politica răzbunării. Noi aceasta vom crede-o și despre aceasta vom fi convinși atunci cînd guvernul, pe lîngă toate argumentele și rațiunile noastre, ce am enumerat mai sus, el totuși ar stărui pentru casarea și anexarea comitatului nostru la alt comitat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Apoi ce ar ajunge guvernul cu această politică, prin sine condamnabilă ?

Patru comitate cu care ne mărginim, toate sînt locuite în majoritate de români. Majoritatea locuitorilor comitatului nostru este *plus quam* preponderentă română ; prin urmare, ar duce de aici românii acolo unde sînt deja în număr destul de mare şi în loc de a mulţumi pe unii, i-ar amărî pe toţi. Şi poate fi oare în interesul unui guvern ca să aibă un popor nemulţumit ?

Din contră.

Şi dacă, precum am zis şi precum credem cu argumente destul de tari am demonstrat, guvernul va lăsa comitatul Zarandului în întregul său (adăugînd ceea ce se poate lîngă el), nu numai că va pune baza unei bune, prompte şi ieftine administraţii, ceea ce trebuie să-i fie scopul, ci va mulţumi un popor care n-a meritat niciodată de a fi maltratat şi care ştie a fi cu gratitudine către aceia care ştiu a-i face dreptate şi sînt buni şi aplicaţi a-i promova sau a-i da cel puţin mijloacele de a-şi promova el însuşi interesele sale vitale.

Terminînd şi asigurîndu-vă Excelenţă, că cele zise sînt nu numai ale noastre, ci convingerile şi aşteptările a toată inteligenţa şi a întregului popor zărăndean, vă rugăm să primiţi expresia sentimentelor noastre de cel mai profund respect şi fiiască reverenţă ce vă purtăm.

Ai Excelenţei voastre

respectuoşi stimători, dr. Iosif Hodoş, Sigismund Borlea

Baia de Criş, 16/28 noiembrie 1873.

Pe verso : Arad, la 18/30 noiembrie 1873.

Excelenţei sale Preasfîntului domn părinte Procopiu Ivascovici, arhiepiscop şi mitropolit, consilier intim etc., etc.

Arhiva bibliotecii Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, fond Saguna, doc. nr. 2988.

116.

1877 iunie 10, Baia de Criş

Ofrande pentru ostaşii răniţi din România.

De la Baia de Criş am primit următoarele ofrande pentru soldaţii români răniţi din România, care s-au şi expediat la preşedintele societăţii române „Crucea Roşie", principele Dimitrie Gr. Ghica în Bucureşti :

De la dr. Erdeli 5 florini ; S. Bolfa 4 fl. ; I. Adamovici 5 fl. ; Aug. Oniţiu 1 fl. ; S. Borlea 15 fl. ; P. Gligor 10 fl. ; G. Secula 20 fl. ; G. Pădureanu 5 fl. ; P. Tisu 5 fl. ; I. Simionaşu 5 fl. ; P. Albescu 1 fl. ; T. Popp 5 fl. Suma 81 fl. v. a.

Diamandi I. Manole

„Gazeta Transilvaniei", nr. 41, 10 iunie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

117.

1877 iunie 14, Haţeg

Consemnarea ofertelor şi a banilor adunaţi de la femeile române din Haţeg pentru ostaşii români răniţi din România şi pentru uşurarea suferinţelor acelorași

Susana B. Popoviciu, 120 comprese de pînză, 50 triangule de pînză nouă, 14 fîşii de pînză nouă şi 12 table vată, fl. 30 ; domnişoara *Septimia Popoviciu,* 2 kile scame ; *Tereza Raţiu,* 12 table vată, 6 ştergare de pînză ; *Lucreţia Borha născută Raţiu,* 6 table de vată, 6 fîşii de lungime 4 m. 67 cm., 6 triangule de pînză nouă, 40 comprese şi 25 decagrame scame, fl. 10 ; *Maria Bîrsanu,* 6 fîşii de şifon, 12 triangule şi 14 comprese, fl. 5 ; *Ana Nandra,* fl. 5 ; *Suzana Ivaşcu,* 6 fîşii de pînză şi 17 decagrame scame, fl. 5 ; *Fira Munteanu,* fl. 3 ; *Amalia Olteanu,* fl. 5 ; *Sofia Popoviciu,* fl. 5 ; *Amalia Florianu,* fl. 5 ; *Suzana Vlad,* 1 napoleon ; *Fira Făgăraşu,* 8 fîşii de pînză nouă, fl. 5 ; *Fira Serafin,* fl. 10 ; *Elena Ciuciu,* fl. 5 ; *Suzana Roman,* fl. 10 ; *Ana Băieşu,* fl. 2 ; *Aneta Anchen,* fl. 3 ; *Suzana Noacu,* 68 decagrame scame, iar în bani fl. 3 ; *Eliza Popoviciu,* 50 decagrame scame, fl. 3 ; *Mimi Todosie,* 88 decagrame scame şi 2 galbeni ; *Charlotte Ciuciu,* 7 fîşii de şifon, 43 decagrame scame ; *Sofia Cismaş,* 7 decagrame scame, fl. 2 ; *Maria Celegredeanu,* fl. 3 ; *Elena Pop,* fl. 3 ; *Suzana Doboiu,* fl. 1 ; *Maria Doboiu,* fl. 2 ; *Maria Cornea,* fl. 4 ; *Ioan Streiţaru,* fl. 1 ; *Maria Popescu,* fl. 1 ; *Fira Popescu,* fl. 1 ; *Maria Popescu,* fl. 1 ; *Anica Serafin,* fl. 1 ; *Mina Raţiu,* fl. 2 ; *Elena Celegredeanu,* fl. 5 ; *Fira Viltu,* fl. 2 ; *Ana Petrovici,* 10 cămăşi, 10 perechi izmene, 6 fîşii de pînză, 6 table vată şi 2 lepedee, fl. 20 ; *Beniamin Densuşianu,* vicar, 5 fl. ; *Suzana Bălaşu,* 50 decagrame scame ; *Maria Nandra,* 8 fîşii de pînză nouă.

Suma : 168 florini, 2 napoleoni, 2 galbeni. Id est : 168 fl. v. a., 2 napoleonidori şi 2 galbeni imperiali.

Această colectă s-a trimis pe lîngă adresa : „Domnului principe Dimitriu Gr. Ghica, preşedintele societăţii române Crucea Roşie", în Bucureşti.

Femeile române din opidul Haţeg (în Transilvania), mişcate de sentimentele curate ce le nutresc pentru fraţii lor din România liberă, care tocmai acum luptă pe cîmpul resbelului, s-au ţinut de datorinţa sacră a concurge şi dînsele cu obolul lor întru ajutorul celor răniţi.

Subscrisele în calitate de colectante aveam onoare a aşterne atît obiectele, cît şi banii adunaţi în sumă de 168 fl. în valută austriacă, doi napoleonidori şi doi galbeni, pe lîngă consemnarea aci cu toată onoarea alăturată.

Cu profund respect,

Suzana B. Popoviciu m.p.
Lucreţia Borha născută Raţiu m.p.
colectante

Haţeg, în 2/14 iunie 1877.

„Gazeta Transilvaniei", nr. 46, 28 iunie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

118.

1877 iulie 2, Densuş

Preaonorate domnule Diamandi I. Manole[1], la Braşov,

Înţelegînd că fiii români de peste Carpaţi se luptă şi sîngeră pentru eliberarea patriei şi înălţarea românismului, cred că mulţi tineri îşi vor jertfi viaţa şi-şi vor vărsa sîngele pe gloriosul cîmp de luptă.

A lupta pentru libertate şi independenţă contra opresorilor barbari cred a fi chemarea cea mai sfîntă a vericărei naţiuni, fiindcă libertatea e dată de la Dumnezeu creştinilor, care, pe temeiul evangheliei lui Christos, luînd armele dreptăţii, vor triumfa asupra barbarismului.

Deci, ca o femeie văduvă, mă grăbesc şi eu cu puţinul meu sucurs[2] în sumă de 10 franci a vi-l spedui[3] cu această ocasiune, pentru a se înainta la locul destinat întru ajutorul ostaşilor români răniţi din România.

Şi voi ruga pe înduratul Dumnezeu, ca fiind scopul fiilor români sfînt, să triumfe armele lor, care de secole de către asiaticii barbari au suferit. Iară femeile şi fiicele române să le inspire Duhul Sfînt pentru a se interesa cu tot dinadinsul de sfîntul scop şi nobila misiune la care timpul prezent ne cere sacrificii. Căci şi fiul lui Dumnezeu cu moarte numai şi-a încoronat sfînta misiune.

Păşiţi dară, voi fiice române tinere şi bătrîne, la ajutarea bravilor oşteni români ; iar voi bărbaţi, bătrîni şi tineri, să daţi dovadă vie că în ale voastre vene mai curge un sînge de roman.

Sofia, mama Densuşienilor

„Gazeta Transilvaniei", an XL, nr. 52 din 18/6 iulie 1877.

119.

1877 iulie 26, Orăştie

Ofrande primite de subsemnatul pentru soldaţii răniţi din România, colectate prin doamna Ana Tincu din Orăştie şi trimise prin poşta locală principelui D. Gr. Ghica, preşedintele societăţii române „Crucea Roşie" la Bucureşti.

Diamandi I. Manole

Ana Tincu, preşedintă, 5 fl. ; *Amalia Bîrsan*, 5 fl. ; *Maria Maiorescu*, 2 fl. ; *Maria Martsoc*, 1 fl. ; *Agnes Radu*, 50 cr. ; *Terutea Munteanu*,

[1] Preşedintele Comitetului pentru ajutorarea ostaşilor români răniţi
[2] ajutor
[3] expedia

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

40 cr.; *Maria Pop Vasile*, 2 fl.; *Iudita Pop*, 1 fl.; *Maria Corvin*, 2 fl.; *Maria Zaharia*, 1 fl.; *Maria Munteanu*, 2 fl.; *Cica Baciu*, 2 fl.; *Ana Grofu*, 1 fl.; *Ana Virteanu*, 1 fl.; *Maria Rosolu*, 2 fl.; *Sofia Boeriu*, 1 fl.; *Măriuța Boca*, 2 fl.; *Ana Orbonașu*, 2 fl.; *Elisabeta Cristea*, 1 fl.; *Paraschiva Trifu*, 2 fl.; *Adele Nauman*, 50 cr.; *Ioana Stern*, 50 cr.; *Popa George*, 40 cr.; *Csóka László*, 50 cr.; *Pelaghia Lăzăroiu*, 50 cr.; *Rozalia Hertzlinger*, 1 fl.; *Eszter Szamati*, 10 cr.; *Barbara Breitenstein*, 50 cr.; *Maria Citron*, 50 cr.; *Luisa Mahler*, 50 cr.; *Luisa Amlacher*, 50 cr.; *Iulia Mahler*, 50 cr.; *Eva Reyer*, 30 cr.; *Maria Weiss*, 50 cr.; *Amalia Mahler*, 50 cr.; *Rosa Solnitzky*, 1 fl.; *Carolina Biburger*, 20 cr.; *Ioana Keul*, 30 cr.; *Carolina Orelt*, 40 cr.; *Iosefa Biburger*, 20 cr.; *Susana Amlacher*, 50 cr.; *Debora Lövi*, 20 cr.; *Ioana Kremer*, 1 fl.; *Susana Weber*, 20 cr.; *Maria Lăzăroiu*, 20 cr.; *Maria Svank*, 50 cr.; *Friedric Wieser*, 50 cr.; *Marina Balaban*, 20 cr.; *Iosefa Andreescu*, 20 cr.; *George Baciu*, 1 fl.; *Radu & Lahner*, 1 fl.; *Rozalia Moldovan*, 1 fl.; *Rosalia Roth*, 1 fl.; *Crisca Stoian din Spini*, 1 fl.; *Maria Tăbăcaru*, 1 fl. 50 cr.; *Carolina Melotinovits*, 2 taleri a 1 fl. = 2 fl.; *M. Puicaru*, 20 cr.; *Salamon Gaiger*, 1 fl.; *Albernezi* 1 fl.; *Biri Chernovice*, 50 cr.; *Maria Metz*, 50 cr.; *I. Schelcer*, 20 cr. *I. Antoni*, 50 cr.; *I. Dönötör*, 1 fl.; *C. Veilinger*, 1 fl.; *Luisa Barta*, 50 cr.; o doamnă, 50 cr.; *Leonhard*, 1 fl.; *Sofia Bîrsanu*, 1 fl.; *Maria Herlea*, 1 fl., *Ioan Herlea*, 30 cr.; *Petru Adam*, 30 cr.; *Avram Oprița*, 30 cr.; *Todor Herlea*, 2 fl.; *Ioan Iaru*, 1 fl.; *Samu Ion*, 20 cr.; *Gligorița*, 50 cr.; *Tănase*, 50 cr.; *Iosif Laub*, 1 fl.; *Gavrilă Iacob*, 50 cr.; *Ioan Fuljeru*, 20 cr.; *Pamfilie Mihăilă*, 1 fl.; *Rebeca Lăzăroiu*, 20 cr.; *Marina Cugereanu*, 30 cr.; *Vasile Basarabă*, paroh, 1 fl.; *Adam Drăganu*, 20 cr.; *Ioan Viorel*, 20 cr.; *Aiuraru Balomir*, 50 cr.; *Albert Reiss*, 1 fl.; *Simeon Todor*, 50 cr.; *Ioan Marian*, 1 fl.; *Vasile Belpan*, 1 fl.; *Popa David*, 1 fl.; *Ana Trifan*, 2 fl.; *Ana Muntean*, 1 fl.; *Nicolae Simedru*, 20 cr.; *Charlotte Schul*, 20 cr.; *Andreas Laub*, 50 cr.; *Israel Mahler*, 50 cr.; *dr. Tincu*, 5 lire; *Otto Tincu*, 5 napoleoni = 105 fl.; *Ioan Mihaiu*, locotenent cezaro-regesc în pensiune, 50 fl.; *Ioan Mihu*, jurist, Vinerea, 20 fl.; *Mihail Mihu*, 5 fl.; *Simion Mihu*, 1 fl.; *Simion Grațianu*, 2 fl.; *Petru Simedru et Avram*, 5 fl.; *Teodor Herlea*, notar, 4 fl.; *Alexa Iosianu*, 1 fl.; *Daniel Păcurariu*, 1 fl.; *George Turlea*, 1 fl.; *Nicolae Uritescu*, 2 lei = 1 fl.; *George Berceanu*, protopop, 2 fl.; *Alexandru Colbași*, 1 fl.; *George Leluțiu*, 1 fl.; *Niculae Dărabu*, 1 fl.; *George Bălușiu*, 3 fl.; *Teodor Drăgățelu*, 2 fl.; *Ioan Cazan*, 5 fl.; *doamna Baluține*, 2 fl.; *văduva Astanasa Simedru*, 20 cr.; Soția lui *Simion Mihu*, 1 fl.; o femeie română, 20 cr.

Suma în bani, 295 fl. 70 cr.

Apoi în obiecte: *Maria Dörner*, 10 rifuri șifon; *Maria Corvin*, 12 fești, 12 cîrpe triunghi; *Maria Mihai*, 2 chilo scame; *Ana Tincu* cu mai multe dame, 1½ chilo scame.

„Gazeta Transilvaniei", nr. 54, 26 iulie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

120.

1877 august 19, Sibiu

Ajutoare pentru răniţi
Ofrande în bani pentru ajutorarea soldaţilor români răniţi adunate prin doamna Iudita Măcelaru din Sibiu

Lista nr. 5 :

Netti şi Eugenia Munteanu din Haţeg, 5 fl.

. . . . . .

d) Din Trestia : *Ioana Moldovan,* 50 franci în aur ; *Ioan Bădilă,* subjude regesc, 20 franci.

e) Din Deva : *Ana Petco,* 4 galbeni ; *Maria Moldovan,* 5 fl. ; *N. N.,* 1 fl. ; *Marta Oprea,* 1 galben şi 6 fl. în argint ; *Ana Kasperda,* 1 fl. ; *Maria Grindeanu,* 5 fl. ; N. N. 2 fl. ; *Catarina Drăghici,* 2 fl. în argint ; *Elena Papiu,* 5 fl. în argint ; *Ana Crişan,* 1 fl. în argint ; *Sabina Piso,* 1 fl. în argint ; *Ioan Moţiu,* 5 fl. ; *Maria Nicoară,* 4 fl. în argint ; *Ecaterina Olaru,* 1 fl. ; *Drăghici Natiu,* 1 fl. ; *Maria Herbay,* 1 fl. ; *Amalia Radu,* 1 fl. în argint ; *Francisc Longin*[1], 2 franci şi 50 bani ; *Ioachim Olaru,* 2 taleri ; N. N., 2 fl. ; *Anastasia Moldovan,* 2 galbeni ; *Catarina Frîncu,* 2 fl. în argint ; *Clara Iacob,* 2 fl. în argint ; *Florea Drăgan,* 1 fl. în argint ; *Ana Drăgan,* 1 fl. în argint.

f) Din Băiţa Montană : *Maria Lazăr,* 1 fl. ; *Anonimus,* 1 fl. ; *Silvia Mihuţ,* 1 fl. ; *Elisabeta Mihuţ,* 1 fl. ; *Florentina Grădină,* 1 fl. ; *Agaftia Gabor,* 1 fl. ; *Bessay Ida,* 1 fl. ; *Rozalia,* 1 fl.

Lista nr. 6 :

...familia *Nicolae Popovici* din Orăştie, 5 fl.

„Gazeta Transilvaniei", nr. 61, 19 august 1877.

---

[1] *Francisc Hossu Longin* (1847—1935), s-a născut la Zam, comitatul Hunedoara. A urmat şcoala secundară la Deva, Orăştie, Beiuş, Alba Iulia şi Cluj şi a studiat dreptul la Budapesta. După terminarea studiilor juridice s-a stabilit, în 1872, la Deva. Între 1873 şi 1875 a lucrat la Arad ca practicant de avocat, apoi revine definitiv la Deva. Încă în timpul studiilor gimnaziale a desfăşurat o activitate bogată în societăţile elevilor români din Orăştie şi Cluj. A participat ca apărător la mai multe procese intentate unor români acuzaţi de a fi luptat pentru dobîndirea de drepturi naţionale. Datorită activităţii publicistice a suferit condamnări la închisoare. Propagator al culturii române, a fost vicepreşedinte, apoi, din 1881 pînă la 1899, preşedinte al Despărţămîntului Deva al Astrei. La iniţiativa sa au fost organizate mai multe acţiuni de protest ale românilor împotriva politicii de maghiarizare prin intermediul şcolii. Bogata sa corespondenţă cu personalităţi din toate teritoriile locuite de români se păstrează în fondul documentar „Francisc Hossu Longin" de la Arhivele Statului Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

121.

1877 octombrie 27, Deva

Ajutoare pentru răniţi
Onorabile domnule redactor! Vă rog a publica următoarele :

„Onorabilului domn principe Dimitrie Dr. Ghica, preşedintele Societăţii române Crucea Roşie în Bucureşti.

Deva, 3/15 octombrie 1877

Onorabile domnule preşedinte! Cu poşta de astăzi V-am expediat pentru ostaşii români răniţi în luptele cu turcii o sumă de 3 bucăţi ruble imperiale ruseşti, 1 galben francez de 20 franci, 14 galbeni austrieci, 21 bucăţi taleri în argint şi $6^1/_2$ sfanţi în argint. Lista contribuitorilor am onoare a V-o alătura sub 1/. în copie autentificată din partea magistratului opidan. Contribuirile în pînză, bandaje şi celelalte vor urma în scurt timp. Drept ofertă spirituală, Vă trimit sub 2/. şi o poezie, compusă de un brav ţăran de al nostru.

Regretăm că în aste zile de grea probă nu putem servi cu mai multe. Primiţi însă şi aceste oferte, date la îndemnul sacru de iubire frăţească".

Francisc Hossu Longin m.p.,
candidat de avocat

Anexa de sub 1/. sună :

Listă de oferte pentru soldaţii români răniţi în bătălia cu turcii. Colectant — Francisc Hossu Longin, candidat de avocat în Deva.

Látta a polgármesteri hivatal! Déván, 1877 September 30-án. Beke Károly m.p., polgármester.[1] (L.S.).

Dr. *Lazăr Petco,* avocat în Deva, 50 franci în aur = 4 galbeni austrieci şi 1 taler; *Isaia Moldovan,* neguţător în Deva,, 5 fl.; *Nicolae Oprea,* proprietar, 20 fl.; *Ioan Papiu,* protopop greco-oriental, 8 taleri în argint; *George Nicoară,* paroh greco-oriental, 10 fl.; *Ion Moţiu,* jude, 8 fl.; *Login Ardeleanu,* proprietar, 2 fl.; *Teodor Morariu,* ospătar, 2 fl.; *Avram Suciu,* proprietar în Căiănel, 3 taleri în argint; N. N., 2 fl.; *Ioan Şerban,* proprietar în Sîntuhalm, 4 fl.; *Lazăr Vlad,* 2 fl.; I. *Ionichie Olaru,* cancelist la judecătorie în Deva, 4 taleri în argint; *David Avramescu,* paroh greco-oriental în Orăştioara de Jos, 6 sfanţi în argint; *Iosif Pop,* 5 fl.; Un român, 2 fl.; *George Munteanu,* tutore orfanal, 1 fl.; N. N., 50 cr.; *A. Şuluţiu,* 1 fl.; *Alexandru Czura,* 1 fl.; *Ioan Balomiri,* jude în pensiune, 2 fl.; N. N., 60 cr.; *George Ciaclan,* preşedinte la sedria orfanală, 10 fl.; *Alexie Olaru,* avocat, 1 galben austriac; *Petru Zarea,*

[1] **Văzut de oficiul primarului! Deva, 30 septembrie 1877. Beke Károly m.p., primar.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

negutător, 1 fl. ; *domnișoara Aurelia Pap,* 1 fl. ; *Isaia Nagy,* portărel, 1 fl. ; *Nicolae Florea,* econom, 1 fl. ; *Francisc Hossu Longin,* 2 taleri în argint ; *Mihai Bontescu,* avocat în Hunedoara, 1 galben francez de 20 franci ; *Sabin Piso,* candidat de avocat, 1 taler de rgint. Suma totală : 50 franci schimbați în 4 galbeni austrieci și 1 taler în argint, 1 galben austriac, 1 galben francez de 20 franci, 18 taleri și 6 sfanți în argint și 82 fl. 10 cr. valută austriacă.

Suma de 82 fl. 10 cr. valută austriacă s-a schimbat în aur și argint și așa suma totală este : 3 bucăți ruble imperiale rusești, 1 galben de 20 franci, 14 galbeni austrieci, 21 taleri și $6^1/_2$ sfanți în argint, cam la 150 fl. valută austriacă. Această sumă, cu data de astăzi s-a expediat domnului principe *Dimitrie Gr. Ghica,* președintele Societății române Crucea Roșie, în București.

Deva, la 3/15 octombrie 1877.

Francisc Hossu Longin m.p.

Látta a polgármesteri hivatal ! azon megjegyzéssel, hogy a bemutatott eredeti postai föladvány tanusitása szerint 15 Oct. 1877 rendeltetési helyére juttatott. Déván, 1877 Oct. 16-án. Beke Károly m.p., polgármester. [2] (L.S.).

Anexa de sub 2/. :

Ostașilor români

Frați eroi ai gintei mele,
Care la Plevna v-ați luptat
Și ca leii în lupte grele
Fortul Grivița ați luat !

Voi, care tot mereu înainte
Și cu baioneta-n mîini
Ați învins barbara ginte
Să salvați fraților creștini !

Voi, care pîn-la aste învingeri
Ați fost cei disprețuiți,
De acum ca niște îngeri
Salvatori veți fi măriți !

Astăzi vede lumea mare
Că virtutea de român
A-nviat în fiecare
Și a îngrozit și pe păgîn !

[2] **Văzut de oficiul primarului ! Cu mențiunea că în baza recipisei poștale originale prezentate se confirmă cu data de 15 octombrie 1877 ca ajuns la destinație. Deva, 16 octombrie 1877. Beke Károly m.p., primar.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

De azi soarta gintei mele
Țara va scăpa de rele,
O prevăd în viitor :
Voi veți fi nemuritori !

Fericit zic : Să trăiască
România și Carol,
Ca cu oastea românească,
Să-mplinească al său rol !

Iar voi, pentru vitejie,
Bravi nepoți ai lui Traian,
Primiți astă poezie
De la un transilvănean !

Vinerea, 20 septembrie 1877

Nicolae Herlea senior, econom

Cu data de astăzi am primit următoarea epistolă :

Societatea „Crucea Roșie din România
Comitetul central, nr. 1759

București, 1877 luna octombrie 13

Domnul meu ! Am primit epistola Domniei voastre, împreună cu anexele și banii ce ați binevoit a aduna în folosul fraților și fiilor căzuți pe cîmpul de onoare.

În numele Consiliului general al Crucii Roșii am onoare a vă exprima viile noastre mulțumiri pentru binevoitorul dumneavoastră concurs.

Veți binevoi a arăta, asemenea, mulțumirile noastre domnului Herlea pentru poezia dedicată ostașilor români și pentru care vom cere a se imprima în jurnalele noastre.

Anexez, pe lîngă aceasta, recipisa nr. 705 și vă rog să binevoiți a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Președinte : Dimitrie Ghica m.p.
Secretar : Ioan S. Boboc m.p.

Primiți, domnule redactor, asigurările deosebitei mele stime.

Francisc Hossu Longin

„Gazeta Transilvaniei", nr. 83, 4 noiembrie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

122.

1877 noiembrie 20, Deva

Onorabile domnule redactor ! Cer publicarea următoarelor șire :

„Listă de oferte pentru soldații români răniți în bătălia cu turcii. Colectant F. H. Longin în Deva :

(Continuare)

Doamna *Ecaterina Orbonaș* măritată Olaru din Deva, 1 kg. scame și 17 bandaje ; *Ioan Popovici,* paroh în Chergheș, 5 fl. ; doamna *Lucreția Costa,* măritată Olaru din Deva, 1 cămașă ; doamna *L. Vlad* din Deva, 7 deca scame ; doamna *Elena Piso* măritată Papiu din Deva, 2 cămăși, 12 bandaje, 17 bucăți de pînză, 32 deca scame ; doamna *A. Bontilovici* din Boholt, 37 deca scame ; domnișoara *Vilma Moldovan din Deva,* 1 kg. și 7 deca scame ; doamna *Ecaterina Moldovan* măritată Drăghici din Deva, 5 bandaje, 34 deca scame fine ; doamna *Maria Grindeanu* din Deva, pînzeturi fine pentru legături ; *F.H. Longin,* 20 deca scame ; din cei 5 florini însemnați în lista aceasta s-au cumpărat de 4 fl. 5 (cinci) bucăți de cămăși de pînză, rest 1 fl. ; *Simion Curiac,* paroh greco-oriental din Banpotoc, 2 fl. ; *Ioan Sabo,* cancelist în Deva, 2 fl. Suma în bani gata — 5 fl. valută austriacă.

Expedierea a costat 5 fl. 37 cr. v.a. Deva, la 26 noiembrie 1877 st. n. F.H. Longin m.p. Látta a polgármesteri hivatal ! azon megjegyéssel, hogy a bemutatott eredeti postai föladávevény tanusitása szerint 1877 Nov. 23-án, rendeltetési helyére jutatott. Deván, 1877 Nov. hó 26-án. Beke Károly s.k. polgármester. [1]

Primiți s.c.l.

F. H. Longin m.p.

„Gazeta Transilvaniei", nr. 92, 6 decembrie 1877.

123.

1877 decembrie 8, Hunedoara

Onorate domnule redactor ! Vă rog să binevoiți a înainta la locul destinațiunii suma colectată de subscrisul în favoarea ostașilor români

[1] Văzut de oficiul primarului ! Cu mențiunea că în baza recipisei poștale originale prezentate se confirmă prin dovada din 23 noiembrie 1877 ca ajuns la destinație. Deva, 26 noiembrie 1877. Beke Károly, m.p., primar.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

răniţi în războiul contra Turciei, cuprinsă în lista aici subalăturată şi pentru justificarea subscrisului a publica numele contribuenţilor în preţuitul dumneavoastră jurnal.

Aurel Cuteanu,
asistent de farmacie

Litsă de colectare în favorul ostaşilor români răniţi în războiul contra Turciei :

Colectarea se concede cu acel adaos că suma colectată are a fi expediată la locul destinaţiunii cu ştirea subscrisului.
Hunedoara, în 4 noiembrie 1877

George Dănilă, primar

Mihail Bontescu, avocat, 5 fl. în argint (5 bucăţi a 1 fl. v.a.) ; *Maria Avram Păcuraru,* preoteasă, 5 fl. 63 cr. în un galben austriac ; *Nicolae Lupu,* învăţător, 2 fl. ; *Ambrosiu Muşa,* paroh în Lelese, 1 fl. ; *Paul Bordeaux,* 50 cr. ; *Elisabeta Dănilă,* 4 fl. ; *Maria Fodor,* 1 fl. ; *Ecaterina Rădoane,* 1 fl. ; *Alexandru Dima,* 1 fl. ; *Nicolae Flincea,* 60 cr. ; *Maria Bira,* 1 fl. ; *Mihail Rîmbaşu,* 60 cr. ; *Elena Schocanderu,* 50 cr. ; *Amalia Dima,* 5 fl. în argint (15 bucăţi sfanţi) ; *Ioan Florea,* 60 cr .; *Nicolae Dima,* 2 fl. 50 cr. în un taler cu cruce în argint ; *Ioachim Elia,* paroh în Plosca, 20 cr. ; *Maria Munteanu,* 1 fl. în argint (3 sfanţi) ; *Maria Munteanu* din Batiz, 60 cr. ; *Mihail Rîmbaşu* junor, 40 cr. ; *Ioan Toma,* 60 cr. ; *Susana Popovici,* 5 fl. ; *Arimie Munteanu,* 60 cr. ; *Nicolae Stoichiţa,* 1 fl. ; *George Rîmbaşu junior,* 60 cr. ; *George Albu,* 50 cr. ; *Alexandru Dima senior,* 50 cr. ; *Ferdinand Mayer,* 30 cr. ; *Schmidt Ferencz,* 20 cr. ; *Nicolae Rîmbaşu,* 50 cr. ; *Ioan Toma* din Govăjdia, 30 cr. ; *Anton Mureşan* din Govăjdia, 1 fl. ; *Alexandru Dima* junior, 20 cr. ; *Nicolae Toma,* 50 cr. ; *Chineja Aron,* 1 fl. ; *Petö Mihály,* 10 cr. ; *Mihail Razulea,* 10 cr. ; *George Giurgiu,* 20 cr. ; *Nicolae Barbu,* 40 cr. ; *Nicolae Şoimuş,* 10 cr. ; *Nicolae Moisin,* 30 cr. ; *B.B.,* 40 cr. ; *Petru Filimon,* 2 fl. în argint ; *Petru Băieţiu,* 40 cr. ; *Ioan Vunca,* 1 fl. în argint ; *Iosif Vechter,* 1 bucată în argint a 50 bani ; *Ludovic Rădoane,* 35 cr. ; în argint (1 sfanţ) ; *Ein Menschenfreund,* 3 fl. în două bucăţi ruble ; *Aurel Cuteanu,* 1 fl. ; *George Băieţiu* a lui Ioan, 1 fl. ; Suma totală — 57 fl. 28 cr. v.a.

Specificînd suma colectată de 57 fl. 28 cr. v.a. se află : 1 galben austriac, 2 ruble ruseşti, 16 fl. 85 cr. v.a. în argint, 1 bucată a 50 bani din România, celelalte specie bani în bancnote austriece.

Expedierea sumei colectate de 57 fl. 28 cr. v.a. la locul destinaţiei s-a justificat prin recipisă poştală.
Hunedoara, în 10 decembrie 1877
George Dănilă, primar

„Gazeta Transilvaniei", nr. 96, 20 decembrie 1877.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

124.

1879 iunie 5, Petroşani

Nr. 132/1879

Preaonorat Ordinariat episcopesc !

În urma graţiosului comunicat al preaveneratului Ordinariat din 6/14 mai 1879 nr. 470 prin care se concrede oficiului protopopesc a specifica datele necesare cu privire la înfiinţarea de şcoli comune acolo unde comunitatea bisericească greco-orientală şi greco-catolică sau nici una, sau una din două nu ar fi în stare de a înfiinţa sau susţine pentru sine şcoală populară separată şi corespunzătoare legilor, am onoarea cu deosebită stimă pe lîngă aci alăturata specificaţiune a raporta următoarele:

În tot tractul acesta comune mestecate nu există, afară de comuna Băniţa, în care jumătate sînt greco-catolici şi jumătate greco-orientali. Greco-catolicii însă, fiind în partea Merişorului, s-au alipit la şcoala de acolo. Din contră, greco-orientalii fiind în partea de către Petroşani, din cauza depărtării nici că ar putea lua parte la şcoala din Merişor. Încît pentru şcoala din Ponor şi Ohaba Ponor respectivii credincioşi necum să cugete la clădirea unei şcoli, precum s-au fost legătuit în 1877, 6 septembrie, dar învăţătorul nici puţina-i leafă de 100 fl. v.a. nu o poate căpăta. În fine, ce se atinge de învăţătorii noştri, deşi vreo trei din dînşii au voit a se pregăti pentru depunerea examenului de calificaţiune, înţelegînd acum de introducerea limbii maghiare în şcolile confesionale, în care nefiind cunoscuţi, au început a despera.

Acestea aducîndu-le la înalta cunoştinţă, cu profundă veneraţie sînt

devotat serv
Ştefan Radic m.p.
protopop

Petroşani, 17/5 iunie 1879.

Preaveneratului Ordinariat episcopesc, în Lugoj.

Arhivele St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dos. 2/1879, f. 1.

125.

1879 iulie 7, Hunedoara

Nr. 87/1879

Ilustritatea voastră, preasfinţite domnule episcop !

Concredindu-mi-se prin graţioasa episcopească ordinaţiune din 26/14 mai 1879 nr. 470 primită în 13 iunie st.n. ca să se specifice din acest protopopiat :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

a) Toate acele comune mestecate unde nu se află şcoală confesională greco-catolică, ci numai greco-ortodoxă şi pruncii greco-catolici sînt siliţi a umbla la acele şcoli greco-orientale, apoi

b) A arăta că oare în atari comune mestecate populaţia greco-catolică, ori doară cea greco-orientală e în majoritate ? Şi de cumva greco-catolicii ar fi în majoritate, fire-ar aceştia plecaţi şi a primi în şcoala lor pe băieţii greco-orientalilor locuitori ? Şi aceştia fire-ar plecaţi a-şi trimite pruncii la şcoala greco-catolică ? şi

c) Să se raporteze că oare în atari comune unde nu există şcoală confesională greco-catolică, credincioşii greco-catolici fire-ar în stare şi plecaţi ar fi a se obliga ca într-un timp anumit de 2 sau 3 ani să ridice şcoală greco-catolică, de nu singuri, cel puţin cu conlucrarea minorităţii greco-orientale ? şi în fine

d) Să se arate că cum ar putea să participe şi greco-catolicii la senatele scolastice acolo unde e numai şcoală greco-orientală şi deschilinit în acele comune unde doară majoritatea populaţiei ar forma-o greco-catolicii !"

La toate acestea aduse de preaveneratul episcopesc Ordinariat întrebări, cu toată sinceritatea raportez următoarele :

1. În Băcia şcoală confesională greco-catolică nu există, dar nici greco-orientală, fără numai şcoală comunală de stat cu doi învăţători maghiari. Aici populaţia greco-catolică e în minoritate şi cea greco-orientală este în majoritate. Pruncii acestor populaţiuni de ambe părţile sînt siliţi a umbla la şcoala comunală de stat, care tocma de nu ar exista. Celelalte două populaţii nu sînt în stare de a-şi ridica şcoală proprie confesională.

2. În Bîrcea Mare, ca şi în Băcia, şcoală confesională nu este, ci pruncii umblă la şcoala comunală de stat în Bîrcea Mică. În această comună populaţia, deşi e întreagă greco-catolică, însă fiind săracă nu e în stare de a-şi ridica şcoală confesională pe spezele sale, ci e silită a-şi da pruncii la cea comunală de stat din amintita comună.

3. În comuna Boş, care e mestecată cu greco-orientalii, greco-catolicii şcoală n-au dar nici greco-orientalii. În această comună populaţia greco-catolică e în minoritate şi cea greco-orientală se află în majoritate. Dacă greco-orientalii ca atari, care formează majoritatea populaţiei, nu vor fi în stare a-şi ridica şcoală confesională, la aşa caz greco-catolicii nu se vor retrage de a nu-şi da pruncii la acea şcoală, ci se vor pleca şi învoi la aceea, suportînd şi dînşii spezele şi greutăţile frăţeşte şi asemenea împreună cu greco-orientalii laolaltă, după cum şi înaintea acestui Oficiu protopopesc respectivul paroh şi primarul curator bisericesc greco-catolic de acolo despre acestea s-au declarat.

4. În Ghelar este şcoală confesională greco-catolică, a cărei casă se află sub un acoperemînt cu a casei parohiale ţiitoare de patronatul înaltului Erariu, învăţînd pruncii apţi de şcoală respectivul paroh greco-catolic al locului. În această comună majoritatea populaţiei e pe lîngă greco-orientali, care neavînd şcoală, pruncii pînă acum din cînd în cînd i-au trimis la amintita şcoală greco-catolică, însă pe viitor, de cumva s-ar învoi şi ar fi în stare a-şi ridica casă şcolară confesională, greco-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

catolicii, care sînt în minoritate, se vor învoi a-şi da pruncii la acea şcoală, suportînd şi ei spezele după proporţia minorităţii lor.

5. În opidul Hunedoara există şcoală veche confesională greco-catolică, al cărei învăţător acum lipseşte. În acest opid se află şi şcoală comunală de stat, la care din mai multe părţi umblă pruncii la şcoală. Greco-orientalii încă au şcoală confesională, existînd majoritatea proporţiei pe lîngă ei din aceste două confesiuni româneşti.

6. În Ploscabaia majoritatea proporţiei e pe lîngă greco-catolici, iar minoritatea pe lîngă greco-orientali. Aici este casă pentru şcoală ridicată cu spezele bisericeşti şi preotul greco-catolic avînd deputat de lemne şi de bucate, care-l primeşte în relut spre acel scop aplacidat ca să instruiască pruncii poporului în religie. Şi fiindcă pruncii greco-orientali umblă la şcoală în comunele greco-orientale din Teliuc şi Cinciş, care sînt în depărtare de Ploscabaia, cu mult mai uşor le-ar fi a trimite la şcoala amintită decît la cele depărtate de comuna lor, numai dacă ajungerea doritului său scop s-ar învoi şi superioritatea bisericească a lor.

7. Ce se ţine despre comunele Măceu, Vîlcelele Bune şi Vîlcelele Rele, acestea toate sînt mestecate cu greco-orientali, în care nici de o parte şcoală confesională nu există, decît numai comunale de stat, la care pruncii de ambe confesiuni umblă. În toate aceste amintite comune majoritatea populaţiei este pe lîngă greco-orientali. Apoi în fine

8. Ce se ţine de comuna Veţel, aceea împreună cu filia Căoni e întreagă greco-catolică şi are şcoală grănicerească confesională greco-catolică ridicată cu spezele asemnate din fondul grăniceresc, la care sînt alăturate şi alte comune greco-orientale din vecinătate. La aceasta, cu învoirea credincioşilor greco-catolici veţeleni şi a superiorilor acestei şcoli, s-ar putea alătura şi comuna Mintia greco-catolică din această vecinătate, nefiind în stare a-şi putea ridica şcoală proprie confesională.

Aceasta îmi este, Illustrissime Domine episcope, preaumilita mea raportare despre starea şcolilor din comunele ţinătoare de acest protopopiat. Raportîndu-vă deosebit despre comunele Boş, Ghelar şi Ploscabaia, cum că locuitorii greco-orientali din aceste comune mestecate au cea mai mare necesitate, încît pentru păşirea la mai îndeaproape a lor coînţelegere cu greco-catolicii noştri din aceste comune, să li se facă şi lor cunoscută concesiunea superiorilor lor greco-orientali, încît în urma aceleia, concernenţii protopopi, şi anume aici protopopul Haţegului domnul Ioan Raţiu, să-i poată deştepta şi capacita în privinţa amintitei coînţelegeri, încheindu-se în urmă între ei şi greco-catolicii noştri un contract formal care se va putea întări de către ambele autorităţi bisericeşti româneşti.

Pe lîngă care, sărutîndu-vă sfînta dreaptă cu profundă veneraţiune, rămîn al Ilustrităţii voastre

preaumilit servitor
Ioan Fodor m.p., protopopul Hunedoarei gr, cat.

Hunedoara, în 7 iulie st. n. 1879.

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 5/1879, f. 1—2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

126.

1879 noiembrie 24, Orăştie

Inclitului [1] Magistrat cetăţenesc,

Orăştie

Cu privire la nota nr. 3165 din 12 a curentei referitoare la alegerea învăţătorului Nicolae Herlea de diriginte la şcoala noastră greco-ortodoxă am onoarea a răspunde că dispoziţiunea aceasta făcută de comitetul parohial este o afacere ce în sensul „statului organic" sancţionat de Maiestatea sa cezaro-regească apostolică la 28 mai 1869 taie [2] exclusiv în sfera activităţii acestui comitet, prin urmare comisiunea pusă de Inclitul Magistrat de a produce aprobarea consistorială a alegerii aceluia este nefondată şi comitetul nici nu este îndatorat prin nici o lege a face aceasta.

Prin arătarea din 3 noiembrie a.c. nr. 59 a voit comitetul mai mult a face un serviciu plăcut Inclitului Magistrat, pentru ca în afacerile scolastice să ştie la cine are a se adresa, dar a crede Inclitul Magistrat că noi am fi fost la aceasta obligaţi prin vreo lege, ori chiar că alegerea aceea nu ar fi validă luînd-o Inclitul Magistrat numai *conditionaliter* la cunoştinţă, este o supoziţie netemeinică. Nu cumva, din greşală, ne tratează Inclitul Magistrat şcoala ca pe o şcoală comunală ? Căci noi tare dubităm că s-ar face astfel de pretenţiuni şi faţă de celelalte şcoli confesionale din loc.

Orăştie, în 24 noiembrie 1879.

Ion Mihai,
preşedintele comitetului

Arh. St. Deva, fond Primăria oraşului Orăştie, dosar 6/1879, f. 1.

127.

⟨1880⟩, Deva

Considerînd că, cultura şi educaţiunea fiecărui popor, de regulă, se poate cîştiga cu temei numai în limba naşterii, şi pe lîngă toate acestea, regimul unguresc pentru cultura şi educaţiunea popoarelor de naţionalitate nemaghiară, pînă acum faptice nici măcar semne n-a dat de îngrijire ; considerînd că dintr-o astfel de neîngrijire, într-un stat poli-

[1] slăvitului.
[2] cade

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

glot nu se poate naşte şi creşte puterea şi vaza statului nici înlăuntru şi cu atît mai puţin în afară ; considerînd că onerile publice toţi locuitorii le suportă după proporţiunea averii şi numerozităţii lor, fără deosebire, aşa dreptate frăţească şi echitate încă pretind, ca şi din bine toţi să fie îndreptăţiţi deopotrivă, după cum suportă şi onerile publice ; considerînd mai departe specială aici la comitatul Hunedoarei locuit de 180.000 români şi abia vreo 5.000 alte naţionalităţi, că în Deva s-a înfiinţat o şcoală reală spre a cărei susţinere contribuiesc locuitorii acestui comitat, după cuantul contribuţiunei şi prin urmare românii mai mult ; ce au făcut din început în urma promisiunei şi învoirei făcute din partea şi cu fraţii maghiari din acest comitat ca limba română la amintita şcoală va fi asemenea cu cea maghiară în respectul propunerii de învăţămînt, în considerare ca la acea şcoală pînă acum, limba română ca limbă de propunere nu se întrebuinţează, fiind impusă exculsivamente cea maghiară ; în considerare că un număr de români atît de mare a se neîndreptăţi şi mai departe, n-ar însemna altceva decît că regimul nu-şi cunoaşte marea sa misiune şi cu el împreună toţi locuitorii din acest comitat fără deosebire ; considerînd că statul are nemijlocita datorinţă a nu lăsa nicidecît din vedere educaţiunea şi cultura poporului, şi în acest comitat cu atît mai vîrtos, care e descrisă cu culorile cele mai triste, deşi nu poporul e de vină, fără negrija cuvenită şi dreaptă din partea celor care au puterea şi mijloace în mînă ; aşa prin aceasta vin a face în numele poporului român din acest comitat, cu privire la şcoala reală din Deva următoarea :

Propunere

Comitatul acesta să decreteze să facă o reprezentaţiune către Ministerul Cultelor, în care să se ceară ca studiile prescrise pentru şcoala reală din Deva, să le propună elevilor români în limba română, ca astfel să dispară cît mai curînd petele cele negre care dejosesc atît de tare acest comitat.

〈Pe verso〉 : á költségvetéshez után. Petcó inditványa á reál tanoda elöadási nyelvre nézve. [1] — 1880.

Arh. St. Deva, fond Prefectura judeţului Hunedoara, dosar 8/1880, f. 49—50.

[1] După buget. Propunerea lui Petco prezentată cu privire la limba de la şcoala reală. (textul scris de două persoane diferite).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

128.

1883 februarie 17, Deva

Apel

Subscrişii, în coînţelegere şi unire cu mai mulţi amici, am aflat de indispensabilă trebuinţă a convoca o adunare a tuturor românilor din comitat pe ziua de 10 martie 1883 stil nou după amiază ora 3 aici în Deva, pentru ca între marginile legii să găsim modalităţile eficace şi măsurile corespunzătoare spre a întîmpina noul proiect de lege [1], pe care guvernul unguresc şi camera din Budapesta se încearcă din nou a-l crea în contra existenţei naţionale, referitor la instrucţiunea în şcolile medii, prezentat deja camerei.

Drept-aceea, pe cînd ne luăm voia a-ţi atrage atenţiunea asupra acestui momentos obiect, te invităm cu tot respectul să binevoieşti a te prezenta negreşit la acea adunare, în tot cazul remarcabilă şi totodată a stărui atît la inteligenţia cît şi la poporul de rînd din jurul dumneatale, să se prezinte în număr cît se poate de considerabil, ca astfel să putem da, chiar şi prin numărul participanţilor, însemnătatea cuvenită acestui act ce este a se săvîrşi.

Deva 17 făuraru 1883

Papiu m.p. dr. Petco m.p. Secula m.p.
Olariu [2] m.p. Longinu m.p.

⟨Pe verso⟩ : Magyar Király postá, Levelezo — lap Exim M.O.D. Benjamin Demsuşeanu vicar şi protopresbiter gr. cath. Haţeg pres 5/III 1883, 187.

Arh. St. Deva, fond Vicariatul greco-catolic Haţeg, dosar 187/1683, f. 16, original.

129.

[1883 martie, 10 Deva]

Adunarea românilor din comitatul Hunedoarei, în chestiunea proiectului de lege referitor la regularea instrucţiunii publice în şcolile medii, care se pertractează în timpul de faţă în Dieta Ungariei, în conferinţa sa de astăzi a luat următoarea

---

[1] În 1879 s-a votat legea şcolară, cunoscută sub numele de „Legea Trefort", după numele ministrului cultelor şi instrucţiunii de atunci. În 1883 s-a votat o nouă lege şcolară Trefort, potrivit căreia s-a introdus un mare număr de ore de limba maghiară în şcolile medii confesionale româneşti.

[2] Alexiu Olariu (1844—1894). Avocat în Deva. A scris la reviste şi ziare româneşti, contribuind la dezvoltarea vieţii culturale, economice şi politice a românilor transilvăneni.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Rezoluție

Considerînd ceea ce nu se poate nega, că statul nostru Ungaria cu părțile ce i s-au anexat nu este stat omogen național, ci indubitabil poliglot ;

Considerînd că bunăstarea și fericirea unui atari stat reclamă imperios ca toate popoarele și naționalitățile să fie egal îndreptățite și mulțumite cu cerințele lor ;

Considerînd că principalul factor al prosperității și îndestulării fiecărui popor sau naționalitate este luminarea prin instrucțiune și știință ;

Considerînd că instrucțiunea fiecărui popor este mai accesibilă către acela prin instrucțiune în limba sa maternă ;

Considerînd că poporul și naționalitatea română din această patrie este conștientă de existența și demnitatea sa națională, ca popor autohton cu drepturi și naturale și legale, și că națiunea română de aici nu se va sinucide niciciînd părăsind sorgintea sa și timbrul său național genetic, pe care le-a păstrat între valuri și furtuni zdrobitoare și nimicitoare în interval de aproape 18 secole, apoi

Avînd în vedere că proiectul de lege chestionat vatămă eternul principiu de dreptate ca fiecare națiune să se poată instrui în limba sa maternă, căci firește, în școlile noastre românești dispoziționea de a se propune limba maghiară, a unui popor părtaș în patria comună, în limba sa genetică, cu disciplina de supraveghere dărîmătoare, și ca calificațiunea institutorilor sau profesorilor în școlile noastre să nu se poată obține decît în institute și forme străine de sistemul nostru secular de pînă aci ;

Avînd în vedere că institutele noastre de învățămînt românești sînt legate și unite nedespărțibil de ambele confesiuni religioase române și că acestea au conducerea afacerilor instrucțiunii în toate institutele românești de învățămînt ;

Avînd în vedere că acest sistem de învățămînt este garantat prin legea fundamentală de stat, în legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, în legile care confirmă autonomiile bisericilor ambelor confesiuni religioase românești, și chiar în legea pentru instrucțiunea publică, deși nici aceste legi nu mulțumesc dorințele și dreptele noastre pretențiuni, totuși acelea pînă astăzi nu sînt șterse ;

Avînd în vedere că deși statul ar avea imperioasă datorie de a subsidia institutele românești de învățămînt din bugetul statului în proporțiunea contribuțiunilor bănești solvite erariului public de patrioții români, totuși nici un singur institut de învățămînt românesc nu este nici măcar ajutorat din partea statului, ci sîntem avizați a le susține din abia și pe modestele noastre puteri ;

Avînd în vedere că prin proiectul de lege ce se intenționează a se valida ca lege vedem voința de a surpa absolut existența noastră națională, dînd curs și dezvoltare liberă curentului sinistru din țară înscăunat de fanatism, pentru maghiarizarea a toată populația țării în mod nepatriotic și care este un atentat ce se comite condamnabil contra naționalității noastre ;

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În fine, avînd în vedere că suprema condiţiune a bunăstării şi înfloririi patriei nu poate să condiţioneze de la nemulţumirea absolută a unei populaţiuni a patriei în număr aproape de trei milioane de suflete, oricît de salutară ar părea aceea elementului astăzi domnitor, rasei genetice ;

În faţa ţării, în faţa patriei pe care mult şi cu duioşie o iubim şi contra acestei încălcări a civilizaţiunii prin instrucţiune protestăm cu solemnitate !

G. Secula

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Francisc Hossu-Longin, dosar 251/5, f. 6.
Despre adunarea de la Deva din 10 martie 1883 vezi Gelu Neamţu, *Din lupta intelectualităţii hunedorene împotriva dualismului austro-ungar (1881—1883)*, „Sargetia", 1968, 5, p. 272—273.

139.

1885 noiembrie 27, Mintia

Declaraţiune obligatorie

Subscrisul senat bisericesc atît în numele său propriu, cît şi în numele comunei bisericeşti greco-ortodoxe din Mintia facem cunoscut tuturor cărora se cuvine cum că neavînd comuna noastră bisericească greco-ortodoxă şcoală proprie şi dorind a ne anexa la şcoala greco-catolică din loc, unde fiind primiţi din partea confraţilor noştri de religie greco-catolică ne declarăm şi ne obligăm pînă atunci pînă cînd nu vom avea şi noi şcoala noastră proprie confesională, a contribui în proporţie egală cu greco-catolicii cu toate cele de lipsă la susţinerea învăţătorului şi şcolii române greco-catolice în mod irevocabil şi fără nici o contrazicere, ceea ce întărim prin subscrierea noastră proprie. Dat în Mintia la 27/15 noiembrie 1885.

Am văzut, Fekete Adam, jude comunal.

Nicolae Berariu, paroh greco-ortodox
Berariu Aron
* Popa Petru
* Popa Nicolae

Nr. 19/1886

Se aprobă în mod provizoriu.

Din şedinţa Consistoriului episcopesc greco-catolic ţinută în Lugoj la 11 ianuarie st.n. 1886.

Victor Mihályi m.p.
episcopul Lugojului

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 14/1907, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

131.

1885 decembrie 14, Lugoj

Nr. 53

Reverendisimului domn vicar foraneu din Haţeg Ioan Ianza, la Haţeg. 14 decembrie 1885.

Relativ la scripta Reverendisimei Domniei tale cu data din 28 iulie 1885 nr. 142 cu care raportaţi acestui Ordinariat că dintre docenţii confesionali din vicariatul Haţegului următorii nu sînt prevăzuţi cu testimoniu de calificare din limba maghiară, şi anume :

1. Ştefan Pop din Ciula Mare.
2. Ioan Fărcaşu din Lunca Cernii.
3. Ioan Micşa din Steiu.
4. Bărbuţiu Onisim din Serel.
5. Ioan Mînja din Subcetate şi
6. Nicolae Predoni din Tuştea.

După ce însă dintre aceştia parte ştiu limba maghiară, parte în decursul anului 1885 au frecventat cursul supletoriu de limba maghiară, afară de Bărbuţiu Onisim, aşa tuturor docenţilor din vicariatul Haţegului prin aceasta li se impune strîns ca în decursul anului scolastic 1885/1886 să se silească a-şi cîştiga testimoniu de calificare din limba maghiară, că altcum, în sensul ordinaţiunilor mai înalte, îşi vor pierde posturile lor de învăţători.

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Timişoara, fond Lugoj, doc. 53/1885.

132.

1887 martie 18, Petroşani

Nr. 53/1887

Venerat Ordinariat episcopesc !

În urma celor dispuse de onoratul Ordinariat în data de 3 a lunii curente nr. 373 relativ la înfiinţarea şi susţinerea unei şcoli române cu un învăţător ambulant pentru comunele greco-orientale Federi, Fizeşti şi comuna greco-catolică Ohaba Ponor îmi iau voie a raporta următoarele : cu data de ieri, 17/5 martie prezentîndu-mă la Oficiul pretorial din Pui, unde de faţă fiind atît protopopul greco-oriental din Haţeg, cît şi reprezentanţele bisericeşti şi politice a menţionatelor trei comune, acele reprezentanţe împreună cu noi ne-am declarat la protocol pentru susţinerea acelei şcoli şi încă în modul următor : Luîndu-se şi considerîndu-se starea rea a locurilor din acele trei comune, leafa viitorului docent s-a statorit la 350 fl., iară eiectîndu-se după fumuri cîte 1 fl. 20 cr, are să o primească în rate lunare. Se înţelege de la sine că timpul de propunere a obiectelor are să fie în proporţie cu leafa ce o răspunde fiecare comună. Acel protocol se va susterne din partea Ofi-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciului pretorial din Pui la Inspectoratul regesc de şcoli, de unde obţinîndu-se aprobarea protopopul greco-oriental va excrie concurs pentru complinirea acelui post cu un învăţător calificat, observîndu-se ca în cazul de a nu se căpăta vreunul de confesiune greco-orientală acel post se poate conferi şi unuia de confesiune greco-catolică.

Cu data şi numărul prezent s-a ordonat şi respectivului oficiu parohial ca în sensul statutelor să se constituie senatul şcolar greco-catolic, care să îngrijească atît pentru răspunderea lefei docentului, cît şi pentru conducerea unei localităţi şcolare corespunzătoare. De altfel, susţinerea şcolii în modul mai sus arătat e numai provizorie, anume pînă ce vreuna din comunele mai sus atinse va fi în stare a asigura o dotaţie corespunzătoare pentru învăţătorul ei separat.

Acestea aducîndu-le la înalta cunoştinţă, cu distinsă veneraţiune sînt al veneratului Ordinariat

plecat serv
Ştefan Radic m.p. protopop

Petroşani, 18/6 martie 1887.

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 18/1887, f. 6.

133.

1890 decembrie 15, Orăştie

Onorat comitet central !

În urma hotărîrii dumneavoastră de dato 24 IX 1890 nr. 245 am convocat inteligenţa română din loc şi jur la o conferinţă în scopul constituirii Despărţămîntului IX al Asociaţiunii.

Precum vă puteţi încredinţa din protocolul alăturat aici sub 1., constituirea despărţămîntului a urmat în 14 decembrie 1890 şi comitetul cercual ales s-a constituit tot în aceeaşi zi, precum arată protocolul aclus sub 2.

Aducîndu-vă aceasta la cunoştinţă vă rugăm să trimiteţi comitetului cercual consemnarea despre membrii Asociaţiunei care locuiesc în comunele aparţinătoare despărţămîntului nostru pentru a putea îngriji de onorarea regulată a taxelor de la membri.

Orăştie, 15 decembrie 1890

Cu toată stima
dr. Ioan Mihu,
directorul Despărţămîntului IX al Asociaţiunii Transilvane

Onoratului Comitet Central al Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român, Sibiu.

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, document 40/1891, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

134

1894 aprilie 20, Roşcani

Membrilor comitetului nostru central ai partidului naţional, în Cluj

Falnici stegari !
Iluştri bărbaţi !

Ziua nemesiei [1], ziua de neagră răzbunare, iat-o sosită. Ziua înviforată şi de grea cumpănă, iat-o că răzbeşte furtunatic asupra noastră. Lacrimi ude, suflete zguduite şi inimi zbuciumate de greul durerilor unesc maiestatic [2] ecoul de gînduri şi de rugăciuni ridicate din piepturile arzătoare ale milioanelor de fraţi de un sînge cu voi şi înălţate sus, sus, la Dumnezeirea neamului nostru, la a ei veşnicie nepîngărită.

Poporul românesc din comunele unificate Roşcani-Mihăeşti, comitatul Hunedoara, în faţa nemaipomenitelor porniri duşmăneşti şi ale prigonirilor nebunatice deprinse faţă de noi în mod atît de josnic de stăpînirea neomenoasă şi duşmană vieţii noastre româneşti, greu lovit prin cel mai nou şi mai temerar act de violenţă, face următoarele sărbătoreşti enunţiaţiuni :

1. Memorandul prezentat la supremul factor constituţional este vorba limpezită a inimilor noastre, este mărgăritarul politicii noastre.

2. Procesul intentat fruntaşilor din comitetul nostru central al Partidului Naţional şi care este fixat pe ziua de 25 aprilie (7 mai) este a se privi şi primi de al nostru proces.

3. Orice sentinţă sau verdict se va pronunţa asupra capetelor acestor fruntaşi ai noştri este de a se privi ca aduse şi asupra noastră.

4. Facem responsabil guvernul ţării pentru orice întîmplare ce ar urma din acest act de înaltă nepolitică a sa şi sîntem prea plăcut îndemnaţi a declara că sîntem rezoluţi [3] a aduce orice jertfă pentru ei şi a-i apăra pînă la cea din urmă picătură de sînge al nostru în contra tuturor fărădelegilor ce ar izvorî printr-o nedreaptă sentinţă.

Iar voi, luptaci neînfrînţi, luptaţi-vă cu bărbăţia cu care ne-aţi ştiut stoarce pînă acum iubirea, respectul şi admiraţia noastră. Noi, poporul, numai peste trupurile noastre vom lăsa ca să fim despărţiţi de voi.

Izbîndă cauzei noastre !

Roşcani, la 20 aprilie 1894.

Cu îmbrăţişări frăţeşti,

La însărcinarea poporului din comunele Roşcani, Panc-Sălişte, Mihăeşti, Făgeţel şi Stretea, în număr de 2000,

Ilariu Tulburean m.p.

---

[1] răzbunării
[2] maiestuos
[3] hotărîţi

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 424. Lista localităților care au trimis scrisori de aderiune față de Memorandum, la N. Josan, *Adrese de aderență la cauza memorandistă în colecțiile Muzeului de istorie Alba Iulia*, „Apulum", 1974, 12, p. 431—448.

135.

1894 aprilie 20, Visca

Mult onorat comitet al Partidului Național Român !

După ce maghiarii v-au tras în judecată pentru că ați îndrăznit a înainta suferințele poporului român printr-un Memorand la capul suprem al statului și vă învinovățesc cum că ați lucrat fără consimțământul poporului român, ceea ce nu e adevărat, căci Memorandul și noi subscrișii la această adeverință cu toții îl primim de al nostru și cu al nostru consimțământ l-ați făcut, cauza pentru care luptați cu energie e a întregului popor român, vă admirăm cu dragoste și ne declarăm solidari cu voi cu inima și sufletul nostru. Mergeți înainte cu perseverență pe calea de grea încercare, că dreptatea e a voastră și noi sîntem în tot locul cu voi.

Protestăm cu energie contra asupririlor și persecuțiilor ce vi se fac. Tărie și credință neclintită, căci cu noi fiind dreptatea, cu noi este Dumnezeu.

Visca, la 20 aprilie 1894.

Ruzalia Alba
Lina Bene
Sofia Muntean
Melania Tamaș
Leontina Cosma
Elisaveta Cosma
Ludovica Nicula
Ursa Bisorca
Vuța Dehelean
Maria Bisorca
Anica Alba
Anuța Abrudean
Lina Tamaș
Pătra Nan
Crăciun Nan
Simion Alba
Pavel Andelină
Petru Nicula
Solomon Bisorca
Pascu Alba
Partenie Mihoc
Romulus Muntean
Pascu Achim
Mihai Nicula
Pascu Achim
Nicolae Dehelean
Nicolae Bisorca
Petru Anghelina
Miron Bisorca
Catița Bisorca
Sofia Oana
Lina Bisorca
Pătra Căsălean
Ruzalia Stef
Saveta Tămaș
Lina Rus
Constinceana Bisorca
Maria Bisorca
Maria Tămaș a lui Petru
Maria Moț a lui Iftimie
Patrafina Lupan
Brîndușe Bene
Puia Muntean
Rozalia Bene a lui Dumitru

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Saveta Tirsa lui Ştefan
Sofia Alba
Leontina Lupan
Lina Mărgău a lui Ioan
Ioan Alba
Crăciun Abrudean
Toma Tămaş a Sofiei
Petru Stef
Teodor Bisorca
Teodor Tămaş
Pascu Nan
Solomon Bisorca
Ioan Bisorca a Finii
Lazăr Căsălean
Nicolae Oana
Teodor Stef
Ursu Tămaş
Roman Rus
Tămaş Bisorca
Petru Bisorca a Toacii
Petru Tămaş a Bălcuţii
Nicolae Moţ
Iacob Nan
Iftimie Moţ
Mihai Tămaş a Lungului
Ioan Bisorca a Tavei
Petru Bisorca a Fimci
Nicolae Căsălean a lui Tudor
Nicolae Rus
Senuţ Boldura a lui Nicolae
Ilie Rus a lui Ioan
Tovie Căsălean
Lazăr Tămaş
Nicolae Tămaş
Pascu Tămaş
Petru Tămaş
Mihai Tămaş
Petru Căsălean a lui Petru
Aron Căsălean
Teodor Căsălean a lui Todor
Octavian Lupan
Ursu Bureană
Petru Bureană a lui Ioan
Lazăr Danc
George Crişan
Crăciun Tirsă
Romulus Andelina
Petru Ilina
Ursu Andelina
Filimon Benc
Ioan Stoica
Nicolae Stef
Alexie Alba
Adam Olariu
Maftei Benea
Solomon Bureană
Constantin Crişan
Ioan Benea
Partenie Bisorca
Nicolae Andelina
Petru Borteş
Lazăr Căsălean a Anicii
Ioan Cosma
Ioan Muntean
Aron Alba
Petru Boldura
Aron Benea
Pascu Mihoc
Gherasim Suba
Anghel Morariu
Romulus Stef
Ioan Văsii
Monu Alba
Petru Bortoş a lui Nicolae
Iosif Mărgău
Atanasiu Suba
Nicolae Suba
Toader Andelina
Aron Mihoc
Tănase Suba a lui Crăciun
Solomon Suba
Petru Suba
Pascu Boldură
Crăciun Secula
Teodor Suba
Ioan Cava
Teodor Văsii
Ioan Boldura a Pasculuí
Ioan Boldura
Ursu Văsii
Serafim Bisorca
Sinesie Boldura
Aron Boldura
Ioan Bene a lui Costan
Niculae Pătrui
Aron Bene a lui Adam
Mihai Serban
Mihai Bisorca

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Alexiu Bisorca
Aron Tirsă a lui Lazăr
Dumitru Benea
Petru Oana
Ștefan Tirsa
Nicolae Alba
Pavel Anca
Solomon Mihoc
Ioan Sebeș
Petru Bisorca a lui Mihai
Aron Boldura a lui Mihai
Serafim Furca
Teodor Tirsă a lui Lazăr
Lupan Augustin
Aron Bene a lui Cinuca
Mărgău Ion
Candit Muntean
Solomon Muntean
Ioachim Nicula
Ilarion Berzea a lui Maftei
Marcu Alba
Iosif Marian
Florea Boldura
Aron Balșa
Aron Tirsă a lui Ambrozie
Antonie Crișan
Solomon Nan
Alexiu Bisorca

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 493.

136.

1894 aprilie 22, Fintoag

Onoratului Comitet Central al Partidului Național Român.

Onorate domnule președinte,

Noi românii și românce le din comuna Fintoag, auzind că ziua de 7 mai nou este ziua falnică de proces al Memorandului pentru drepturile noastre sfinte, vă trimitem această hîrtie de aderență și datori sîntem a vă îmbărbăta ca să nu pierdeți energia și vigurozitatea de pînă acum. Vă strigăm deci : „Pășiți înainte cu veselie pe spinoasa cale ce este gătită". Totodată ziua de 7 mai nou o prăznuim cu demnitate înălțînd glasul rugăciunilor noastre către cel puternic, ca să puteți ieși învingători în această luptă de drepturi pentru națiune. Dați înainte dară, cu bărbăție și tot înainte.

Dumnezeu ajute dreptății !

Primiți asigurarea deosebitei noastre iubiri.

Fintoag, la 22 aprilie 1894 st.v.

Dimitrie Munduca
Ciulei Solomon
Adam Vețian
Iosif Vețian
Carabaș Ioan
Vasilie Brîndușescu
Trandafir Bucovicean
Adam Șergan
Todose Brîndușescu
George Brîndușescu
Metode Matei
Moise Ciupei
Iosif Mert
Vasilie Mert
Ana Brîndușescu
Paraschie Ognean
Costanda Ture
Nastasia Hațegan
Gitia Mureșan
Anuța Brîndușescu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Floare Brînduşescu
Simedriana Matei
Nastasia Ciupei
Costanda Bucovicean
Anica Mert
Antiţa Lazăr
Sinefta Lăscuţ
Vergilia Haţegan
Lăscuţa Iosif
Romul Cazan
Teodosie Ciupei
Covaciu Dimitrie
Haţegan Làiţă
Vasilie Oiupei
Mert Ioan
Mert Iosif
Vasilie Teian
Iosif Ciupei
Iosif Serb
Ioachim Şerban
Vasilie Mert
Lăscuţ Iosif
Vasilie Haţegan
Iosif Veţan
Vasilie Haţegan
Romulus Şerban
Iosif Mert
Simon Anucuţia
Teodosie Mureşan
Moise Haţegan
Traian Mert
Vasilie Mert
Teodosie Bucovicean
Imbria Mert
Vasilie Şerban
Vasilie Mert
Adam Haţegan
Iosif Haţegan
Ciupei Moise
Ana Serb
Constanda Şerban
Sofia Şerban
Similian Veţian
Rozalia Mert
Ana Anucuţa
Maria Anucuţia
Lidia Drăgan
Versavia Mert
Rusalia Mert
Nastasia Matei
Nastasia Anucuţia
Elisabeta Iliescu
Floare Mert
Maria Şerban
Popa George
Iosif Brînduşescu
Petruţ Stroia
Stroia Ambrosie Horia
Iosif Mert
Şerban Todosie
Lazăr Iosif

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 475 ; copie.

137.

1894 aprilie 23, Orăştie

Adresă de adeverinţă şi încurajare, venerabilului comitet al partidului nostru naţional.

Din jurul Orăştiei, 23 aprilie v. 1894

Pe stindardul sub care cu vrednicie te-ai luptat şi te lupţi pentru cîştigarea drepturilor ce ne compet, pe neştiute s-a întipărit inscripţiunea „În Transilvania, Ungaria şi Banat trăieşte un popor asuprit de alt popor", care se poate citi şi din cele mai depărtate locuri luminate şi încălzite de razele culturii şi civilizaţiunei. Ungurii judecîndu-te măresc literele acelei inscripţiuni, fără ca să ştie ce fac.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Osînda, ce desigur că vor dicta-o indivizi după legea raţiunii necompetenţi a o dicta, nicidecum nu va putea nimici simţămintele de iubire, respect şi reverinţă pe care *naţiunea recunoscătoare* ţi le păstrează pentru vecie.

Asemenea ostaşului bun, luptă-te cu înţelepciunea, tactul, curajul şi liniştea cu care şi pînă acuma te-ai luptat pînă la ultimul moment. Judecîndu-te, ne judecă pe noi.

Simeon Bobei m.p., preot
Ioachim Josan, preot
Ioan Muntean
Samoilă Crişan
Ioan Crişan
Simeon Vinţan
Demetriu Paştea
Ioan Lobonţ
Ioan Fulger
Nemeşescu Simeon
Iosif Gelmărean
Manasie Iaru m.p., preot
Nistor Lăudatu
Dănilă Cădariu
Nara Birescu
Mariţi Iaru
Chiril Teacoi, preot
Valeria Teacoi
Ioan Beza
Sandu Tibescu
Ioan Părăianu
Simeon Teacoi
David Suciu
George Boşorogan
Florea Iovescu
David Iovescu
Ioan Dăncescu
Dănilă Arca
Nicolae Arca

Onorată redacţiune,

Aderenţa de faţă, făcută la adresa venerabilului nostru comitet naţional, mă rog cu toată stima să binevoiţi a o publica. Ca autor iau asupră-mi deplină responsabilitate.

Cu toată stima.

Dîncu Mic, la 24 aprilie v. 1894.

Manasie Iaru, preot

Alte subscrieri :

Andrei Truca, preot
Ioan Iaru
Aron Popovici
Ioan Todor
Ioan Josan
Eugeniu Boilescu
Nicolae Maier

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 259 ; copie.

138.

1894 aprilie 23, Sînpetru

Falnici stegari ai românismului !

Ca un far luminos în noaptea furtunoasă a iernii, astfel v-aţi ridicat voi, neînfrînţi luptători, în noaptea cea plină de suferinţe a vieţii româneşti ca să ne arătaţi calea mîntuirii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dar stăpînii întunericului, dușmanii libertății popoarelor, au sărit ca să vă stingă puterea luminătoare, aruncîndu-vă în mucegaiul temnițelor.

Prea tîrziu ! Focul iubirii de neam s-a aprins și arde cu flăcări nestinse în inimile milioanelor de români. Veți merge deci cu fruntea ridicată înaintea judecătorilor voștri, căci *nu voi*, ci prin voi întreg *poporul românesc* va fi judecat.

Cu voi sîntem, căci voi pentru noi suferiți.

Sîn-Petru, în 23 aprilie 1894.

Ion Drăghiciu m.p.
Nicolae Muntean m.p.
Ana Cranga m.p.
Ana N. Inache m.p.
Maria Birțu m.p.
Paraschiva Spătăroiu m.p.
Paraschiva Benea m.p.
Nicolae Cranga m.p.
Maria Bărean m.p.
Elena Cranga m.p.
Ana Cranga m.p.
Ion Cocă m.p.
George Bîrsan m.p.
Dumitru Bîrsan m.p.
Nicolae Șerban m.p.
Nicolae Cranga m.p.
Eufrosina Cranga m.p.
Ana Marin m.p.
Dumitru Puiu m.p.
Eftenie Dăncescu
Nicolae Pintoc m.p.
Maria Muntean m.p.
Avram Luca m.p.
Elena Vlădărău m.p.
Paraschiva Vlădărău m.p.
Ana Dragoșu m.p.
Raveca Lungu m.p.
Zaheiu Răznovean m.p.
Dumitru B. Pipu m.p.
Dumitru Spătăroiu m.p.
Paraschiva Spătătoriu m.p.
Ana Cranga m.p.
Ion Luca m.p.
Maria Puiu m.p.
Nicolae Muntean m.p.
Maria Ion Cranga m.p.
Eleftera Silivestru m.p.
Zaharie Bîrsan m.p.
Ion Popovici m.p.

Eufrosina I. Popovici m.p.
Nicolae Luca m.p.
Paraschiva Popovici m.p.
Ion N. Popovici m.p.
Nicolae Goția m.p.
Nicolae K. Muntean m.p.
George Muntean m.p.
Maria Cranga m.p.
Alexe Dumosea m.p.
Ion Muntean m.p.
Maria Mușat m.p.
Paraschiva Muntean m.p.
Ana Inache m.p.
Ion Spătăroiu m.p.
Ion P. Bîrsan m.p.
Ion Dihoiu m.p.
Ion A. Cranga m.p.
Nicolae A. Cranga m.p.
Paraschiva Hermenean m.p.
George I. Coca m.p.
Ion Cranga m.p.
Avram A. Luca m.p.
Maria Șerban m.p.
Avram Dragotă m.p.
Ion Răznovean m.p.
Maria I. Răznovean m.p.
Ana Muntean m.p.
Ion I. Bărean m.p.
Elena I. Bărean m.p.
Nicolae Rusu m.p.
Nicolae Muntiu m.p.
Ion Bîrsan m.p.
George Drăghici m.p.
Constandin Cranga m.p.
Raveca Muntean m.p.
Ion Biriș m.p.
Ion Cranga m.p.
Ion I. Cranga m.p.
Vasile Pleșa m.p.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

George Cranga m.p.
Maria Nistor m.p.
Silivestru Muntean m.p.
Nicolae Răznovean m.p.
Maria I. Răznovean m.p.
Maria I. Coman m.p.
Ion Bîrsan m.p.
George Pădure m.p.
Alexandru David m.p.
Andrei I. Muntean, m.p.
Elena Lungu m.p.
Elena Şerban m.p.
Maria Popovici m.p.
Lucreţia Bîrsan m.p.
Ion I. Bîrsan m.p.
Susana Coca m.p.
Ion Cocan m.p.
Paraschiva Alexandru m.p.
Paraschiva Cocan m.p.
Alexandru Cocan m.p.
Ion Vlădărean m.p.
George Cranga m.p.
Irimie Goicea m.p.
Paraschiva Ovescu m.p.
Sabina Spătăroiu m.p.
Nicolae I. Coca m.p.
Elena N. Săniuţă m.p.
Elena N. Spătăroiu m.p.
Maria I. Dihoiu m.p.
Dumitru I. Dihoiu m.p.
George N. Spătăroiu m.p.
Eufrosina P. Cranga m.p.
George I. Roaţu m.p.
Ana I. Stoica m.p.
George I. Negură m.p.
Ana Puiu m.p.
Vasile V. Muntean m.p.
Ion David m.p.
Radu David m.p.
Dumitru Roaţu m.p.
Dumitru Vlădărean m.p.
Sora Tîrea m.p.
Dumitru Coman m.p.
Nicolae R. Vărgău m.p.
Nicolae Coman m.p.
Nicolae Căprariu m.p.
Dumitru Puliosu m.p.
Nicolae David m.p.
Maria Popovici m.p.
Ion Sandru m.p.
Ana Goicea m.p.
Eufrosina Bîrsan m.p.
Ana Cranga m.p.
Domnica Cranga m.p.
Victoria Cranga m.p.
Vasile Cranga m.p.
Vasile V. Cranga m.p.
Marina Dragoş m.p.
Vasile Bărbat m.p.
Ana Rusu m.p.
Maria Coca m.p.
Elena Luca m.p.
Ana Rusu m.p.
Ana Vlădăroiu m.p.
Nicolae Inache m.p.
Paraschiva Inache m.p.
Ion Birsan m.p.
Maria Bîrsan m.p.

prin Vasile Bărbat m.p., învăţător

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 433 ; copie.

139.

1894 mai 5, Hărău

Hărău, 5 mai 1894
Venerabilului comitet al Partidului Naţional Român în Cluj

Procesul Memorandului in care sinteţi traşi şi veţi fi judecaţi este procesul poporului român întreg, este procesul naţiunii, căci şi noi cu voi sîntem, bravi luptători, bravi bărbaţi ai naţiunii române.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Vivat membrii comitetului partidului național ! Dumnezeu cu noi și cu sfînta cauză a națiunii române !
Ioan Ioanovici m.p., paroh român greco-ortodox
Ștefan Fărcaș m.p., învățător
Mihai Bozan m.p., econom
Alexandru Căz m.p., econom
Avel Albu m.p., econom
Dumitru Lobonț m.p., econom
Inocențiu Costa m.p., econom
Petru Moisi m.p., econom
Mihai Iluț m.p., econom
Petru Jibetean m.p., econom
Ioan Boldor m.p., econom
Ioan Lugoșan m.p., econom
Mihai Lobonț m.p., cantor

în numele poporului întreg din comuna Hărău.

N.B. Originalul s-a expediat d-lui Iuliu Coroianu, [1] avocat în Cluj.

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 348 ; copie.

140.

1894 mai 5, Soimuș

Onoratului comitet al Partidului Național Român, în Cluj

Subscrișii plugari români din comuna Șoimuș, mîhniți pentru darea în judecată a comitetului partidului național, care sînt iubiții noștri conducători, pe care noi, poporul, i-am ales și împuternicit de a așterne plîngerile și durerile noastre la înaltul tron, nu putem rămîne nemișcați în inimile și sentimentele noastre românești în fața acestui lucru unic în felul său în întreaga istorie a popoarelor europene și deși nu putem lua parte cu toții la pertractarea din 7 mai a procesului Memorandului, cu duhul acolo vom fi.

Trimitem însă pe delegații noștri și această scrisoare spre încredințare că noi i-am ales și trimis pe ei și declarăm în fața lumii culte că noi, plugarii cu cărturarii români una sîntem. Comitetul partidului național în numele poporului român luptă pentru redobîndirea drepturilor noastre călcate și pentru aceea strigăm cu glas sus și tare comitetului tras în judecată :

[1] Iuliu Coroianu (1847—1927) — avocat în Cluj, om politic, membrul al Comitetului național al Partidului Național Român. Ca unul din principalii autori ai Memorandului a fost condamnat la doi ani și jumătate închisoare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Conducătorilor !

Cu voi am fost, sîntem și vom fi. Nu desperați, căci voi luptați pentru adevăr și dreptate și Sfînta Scriptură zice „Pînă la moarte te luptă pentru adevăr și Domnul Dumnezeu se va lupta pentru tine". Dumnezeu să ajute dreptății !

Șoimuș, la 5 mai 1894.

Pîrcălab Ioan a Gripinii
Pîrcălab Ileana
Pîrcălab Nastasia a lui Ioan
Luca Gaciția
Luca Grigore
Luca Nastasia Mihăilă
Luca Ioan
Luca Măriuța a lui Ioan
Moldovan Iftenia
Moldovan Mihăilă
Moldovan Vasile Mihăilă
Ioan Ursa
Dobra Simion
Creția Maria
Dobra Maria
Creția Tănase
Creția Parachiva
Luca Anuca Mihăilă
Pop Maftei
Pop Florica a lui Maftei
Pop Marica
Pop Vasile senior
Pop Iftenie
Pop Grigore
Pop Gripina
Pop Todor
Luca Ștefan
Luca Nastasia
Sbinca Toader
Sbinca Ioana
Luca Marie
Luca Iacob
Luca Iftenia
Luca Grigorie
Pop Petre
Pop Todea
Timaru Dănilă
Timaru Ioana Dănilă
Timaru Nazarica
Timaru Măriuța
Luca Grigore
Luca Todora Grigore
Luca Toader
Luca Todorica
Luca Maftei al lui Toader
Luca Paraschiva Maftei
Pîrcălab Maria Ioan
Iliacu Luciana Dumitru
Moldovan Dumitru
Moldovan Raveca
Moldovan Maria
Boternatu Trifan
Boternatu Ioana
Pîrcălab Nastasia
Pîrcălab Toader Irimie
Pîrcălab Irina Irimie
Pîrcălab Florica
Pop George
Pop Solomia
Pop Vasile George
Baciu Ioan Acsenei
Baciu Marinția Ioan
Baciu Acsenie
Baciu Nastasia
Baciu Ioana Grigore
Pîrcălab Grigore Zaharie
Pîrcălab Luciana Grigore
Moldovan Toader
Pîrcălab Ionică
Pîrcălab Ioana Ionică
Nastasia Ursa Toader
Măriuța Ursa Vasile
Baciu Ioan Vasile
Baciu Nazarica Ioan
Moldovan Samoilă Tănase
Moldovan Maria Samoilă
Baciu Ileana
Baciu Ioan Ileana
Pîrcălab Vasile Ștefan
Iliacu Florica Dumitru
Pîrcălab Anuca Grigore
Pîrcălab Florica Ioan

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Iliacu Maria Irimie
Ursa Toader Constantin
Ursa Irina Toader
Ursa Constantin
Ursa Maria Grigore
Pîrcălab Ludovică
Pîrcălab Ioana Filip
Luca Vasile
Samoilă Luca
Ioan Moldovan
Baciu Maftei
Pîrcălab Filip
Pîrcălab Ioan Vasile
Ursa Toader
Pîrcălab Ioan
Ursa Vasile Toader
Manea Ursa
Carolina Ursa
Moldovan Domniţa Ioan
Baciu Domniţa Tomii
Toader Baciu Tomii
Ioan Luca Vasile
Mădălina Luca Ioan
Nastasia Baciu Tomii
Baciu Todosia Maftei
Ioana Blaga
Baciu Nastasia Ilinii
Baciu Toma
Toader Baciu Vasile
Ursa Paraschiva Ioan
Moldovan Mihăilă Toader
Pîrcălab Paraschiva
Pîrcălab Vasile Ioan
Pîrcălab Iacob Grigore
Pop Ioan George
Moldovan Nastasia
Baciu Florica Ioan
Blaga Ioan Vasile
Pîrcălab Ioana
Ion Luca
Baciu Grigore Vasile
Ion Ursa
Moldovan Toader Grigore
Luca Florica Samoilă
Ursa Vasile Ioan
Pîrcălab Florica Maftei
Măriuţa Moldovan Vasile
Baciu Florica
Blaga Saftona Vasile
Luca Ioana Maftei
Blaga Dochiţa
Baciu Alexandru

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 462.

141.

1894 mai 6, Ohaba

Ilustre domnule preşedinte al comitetului Partidului Naţional Român

Aţi plecat impreună cu ceilalţi 24 de soţi ai Dumneavoastră spre a răspunde pentru paşii ce aţi făcut întru apărarea şi respectarea drepturilor poporului român. Sîntem convinşi că paşii şi răspunsurile Dumneavoastră, care sînt şi inima noastră, vor fi fala şi mîndria naţiunii noastre. Deie Dumnezeu ca dreptatea să triumfe spre binele şi mulţumirea tuturor.

Ohaba, în 6 mai 1894.

Dănilă Candrea m.p.
Ioan Crişan m.p.
Aureliu Timariu m.p.
George Boeriu m.p.
George Timariu m.p.
Ion Bordea m.p.
George G. Timariu m.p.
George Bulea m.p.
George Idomir m.p.
Ioan Martin m.p.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ioan Călin m.p.
Ioan Crișan m.p.
Nicolae Roman m.p.
George Timar m.p.
Ion Moldovan m.p.
Ion Crișan m.p.
Vasile Moldovan m.p.
Samoilă Crișan m.p.
George Oprescu m.p.
George Văcariu m.p.
Ion Timar m.p.
Iacob Martin m.p.
Nicolae Bulea m.p.
Iosif Pop m.p.
David Morariu m.p.
Canditu Roșca m.p.
Ioan Idomir m.p.
George I. Obreje m.p.
George Dogariu m.p.
George Morășanu m.p.
Nicolae Rusca m.p.

Samoilă Comaromi m.p.
Damaschin Popa m.p.
Ion Mocanu m.p.
Iacob Morariu m.p.
David Bulea m.p.
Ion Boeriu m.p.
Ioan Mălin m.p.
George B. Mălin m.p.
Iacob Roșca m.p.
Ion Blaga m.p.
Nicolae Timariu m.p.
Sinefta Timariu m.p.
Eva G. Popa m.p.
Maria I. Crișan m.p.
Eva I. Timariu m.p.
Ion Iosif Bulea m.p.
Maria Ion Iosif Bulea m.p.
Samoil Bulea m.p.
Eva N. Bulea m.p.
Eva I. Nedelca m.p.

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 402.

142.

[1894 mai 6], Săcel

Onoratei redacțiuni „Tribuna", în Sibiu

Cu durere am auzit despre darea în proces și judecata voastră defiptă [1] pe ziua de 7 mai st.n.a.c., dar încurajați-vă căci întreg poporul românesc este cu voi. Poporul din Săcel se închină faptelor voastre, măreției ce ați săvîrșit, săvîrșiți și veți săvîrși pentru națiunea română. Vă adorăm luceferi ai națiunii. Cu voi vom fi la viață și moarte. Înainte cu Dumnezeu, căci cauza pentru care luptați e sfîntă !

Vlad Tănase
Sipoș Todor
Arsu Simion
Tonie Ilie
Gherman Ioan
Pascu Ilie
Costișor Ștefan
Gherman Petre
Pascu Vasile
Gherman Vasilică
Aron Ion

Pascu Iosif
Pascu Teodor
Pascu Vasile
Pascu Teodor
Pascu Iosif
Costișor Gligor
Tonie Niculae
Sipoș Vasile
Petaicu Todor
Sipoș Dănilă
Aron Mitru

[1] fixată

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pascu Vasilică
Pascu Luca
Arion Ion
Oltean Ion
Costişor Simion
Hodoş George
Sipoş Simion
Şumanda Tămaş
Sipoş Gavrilă
Arion Simion
Arion Gherasim
Arion Vasilică
Arion Maxim

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 426.

143.

1894 mai 6, Baru Mare

Onoratului Comitet al Partidului Naţional Român

Subscrişii în numele poporului întreg din Baru Mare şi Baru Mic dovedim şi ne mărturisim că delegaţii la Conferinţa din Sibiu au împuternicit pe Comitetul Central spre a înainta memorand la Maiestatea Sa pentru apăsările românilor. Aşadar, procesul este al întregului popor român din aceste două comune şi pentru aceea toate pedepsele obvenitoare pe umerii comitetului le primim ca ale noastre, iar comitetului nostru naţional îi urăm învingere şi sănătate.

Baru Mare şi Mic, la 6 mai 1894.

Baru Mare :

Ion Gîrbea
Ianoş Gîrbea
Franţi Cinorra (?)
Ştef Rahota
Silvestru Rahota
Ioan Fărcădean
Iancu Manea
Lascu Deatcu
Rusu Lascu
Iosia Floroiu
Petru Ciotu
Vasile Gîrbea
Ştef Rahota
Iancu Bera
Ionică Rahota
Iacob Fărcădean
Ioan Deatcu
Ioan Ilie
Gavrilă Deatcu, jude

Baru Mic :

Ianoş Negoti
Ilie Nectiu
Ianoş Pîrvu
Lăpăduş Sitea
Ioan Luca
Ioan Andraş
Lazăr Andraş
Vlaicu Rusu
Iacob Pîrvu
Petru Pîrvu
Petru Suciu
Andraş Costea
George Necţiu
Iosif Toader
Iosif Andraşiu
Ion Site, judele
Petre Pîrvu
Cornelia Gothea m.p.
Lucreţia Gothea m.p.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Nicolae Traian m.p.
Ion Andraş m.p.
Crăciun Negoti m.p.
Ion Costa m.p.
Ion Ungur m.p.
Olodar Popovici m.p.
Vasile Socaciu m.p.
Rusu Traian m.p.

Ianoş Rahota m.p.
Vasile Gîrbea m.p.
Iosia Popa m.p.
Alecu Manea m.p.
Iancu Rahota m.p.
Tănase Gîrbea m.p.
Petru Vonu m.p., parohul local

⟨Pe verso⟩ Onoratei redacţiuni a ziarului român „Tribuna", Sibiu, strada Măcelarilor nr. 21.

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 264.

144.

1894 mai 6, Teiu

Teiu, la 6 mai 1894

Membrilor Comitetului Central al Partidului nostru Naţional Român în Cluj.

Poporul românesc din comuna Teiu, comitatul Hunedoarei, greu lovit prin duşmăneştile porniri ale stăpînirii, faţă cu darea în judecată, vine a face următoarele declaraţiuni :

I. Procesul intentat contra Memorandului este procesul nostru.

II. Facem responsabil guvernul ţării pentru orice eventualitate ce s-ar ivi dintr-o nedreaptă sentinţă.

III. Aderăm şi ne exprimăm deplina noastră încredere în lupta inaugurată de ei.

Adolf Nandra m.p.
Iosif Bujoran m.p.
Iosif Petriman m.p.
Savu Olariu m.p.
George Muntean m.p.
Petru Pîrv m.p.
Petru Oprişan m.p.
Teian Iosim m.p.
Iosif Sîrb m.p.
Todosie Sîrb m.p.
Ion Moldovan m.p.
Olari Nicolae m.p.
Avram Aron
Todosie Ture
Iosif Seman
Blidariu Ion
Seman Ion

Moise Turcu m.p.
Ana Teian m.p.
Elena Petriman m.p.
Irimie Vasilie m.p.
Blidari Iosif m.p.
Seman Vasilie m.p.
Dan Arsenie
Iosif Sîrb
Ion Dan al lui Ion
Petru Muntean al lui Timie
Ion Teiu al lui Todor
Demetrie Cioroga
Petru Popa
Pasc Cărăbaşu
Dan Petru a Ilenii
Ion Teiu al lui Ion
Oprişan Ion

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Simon Herţeg
Ilie Maria
Muntean Iosif al lui Ion

Lăslău Sidor
Simedreana Lăslău
per A. Nandra

Onorată redacţiune !

Copia despre declaraţiunea trimisă d-lui avocat Iuliu Coroianu se transpune onoratei redacţiuni spre a se publica în preţuitul nostru jurnal „Tribuna".

cu tot respectul
Adolf Nandra m.p., econom

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 479 ; copie.

145.

1894 mai 7, Băiţa

Domnului Iuliu Coroian, avocat în Cluj

În momentele grele în care aţi ajuns, ca membrii comitetului Partidului Naţional, luptînd pentru drepturile poporului român, vă înconjurăm cu sinceră dragoste, atît prin reprezentanţii noştri, cît şi pe această cale. Dumnezeul libertăţii şi al dreptăţii să ne ajute.

George Drăgan [1]
Adam Irhaş
Dr. Ion Radu din Hărţăgani
Sebastian Stanca
Valeria Moldovan
Silvia Păcurar
Maria Lazăr

Virgilia Lazăr
Floarea Stanca
Ermina Irhaş
Georgina Drăgan
Eufrosina Băcilă
Lucreţia Pop
Simeon Băcilă

Această adresă de aderenţă s-a trimis prin telegraf astăzi la 9 ore.
S. Băcilă, paroh

146.

1894 mai 7, Brad

Prea onoratei redacţiuni de la „Tribuna" din Sibiu.
Comitetului Central al Partidului Naţional Român în Sibiu,

În momentul cînd staţi pe banca acuzaţilor, inima noastră românească bate pentru voi. Din al nostru mandat aţi lucrat, aderăm la

[1] Numele lui George Drăgan a fost tăiat şi în dreptul lui făcută următoarea menţiune : „Acesta a plecat la Cluj în momentul cînd s-a expediat depeşa. S. Băcilă."

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

voi și nu vom înceta un moment a vă urma în bine și în rău în lupta crîncenă pentru apărarea drepturîlor poporului românesc. Cerul vă ajute și rugăciunile noastre. Dreptatea să învingă !

Ziua de 7 mai a.c. o vom ține în minte !

Sus inimile !

Brad, la 7 mai 1894.

Inteligență, meseriași și țărani :

Petru Cioflica	Nicolae Costea
Avisalon Fejer	Nicolae Jula
Constantin Costin	Teodor Banciu
Ioan Gherman	Giurgiu Militon
Ilie Vinetă	George Golcea
Petru Bota	Iosif Duma
Nicolae Gherman	Toma Vițel
Valerian Cioran	George Vinetă
Ilie Costin	Ion Stanciu
Cioran Grațian	Olar Moise
Teodor Bulza	Adam Grof
Aurel Morariu	Ioan Golda
Ioan Palade	George Miheți
Petru David	Aron Radu
Nicolae Feier	Dumitru Ludi
Nicolae Luca	Petru Bolcu

Binevoiți a publica în „Tribuna" șirurile de mai sus.

cu stimă, Ioan Gherman

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, inv. 259.

147.

1894 mai 19, Deva

Nagyméltóságodnak folyó hó 18 — án 41423 szám alatti erte 6 óra 10 perczben Budapesten feladott és ide 8 óra 40 perczben érkezett táviratát véve ma reggel a megye alispánja és a csendör szárny parancsnokától értekezve azon megállapodásra jutottunk, hogy a román izgatók által veszélyeztetett személy és vagyonbiztonság, úgy szintén a vasuti állomások pályatest és mütárgyak biztosítása tekintetéből Hunyadvármegye csendörsége létszámának a nyugalam teljés helyreálltánj száz husz csendörrel, azonnali megerösitését táviratilag kérjém, a mit meg is tettem.

Azért kértem a csendörség megerösitését, mert a katonaság már szervezeténél fogva se alkalmas arra, hogy 2—3 amberre osztott járó csökben úgy szólvan rendöri szolgálatot tegyen. A Szaszvárasi 64[ik]

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ezered majdnem, kizárólagosan román nemzetiségü ; ha nagyobb csapatban tisztek vezetése alatt (remélhetöleg) megbizható is lesz, de szétforgácsotni és a román néppel és izgatókkal valo közvetlen érint kezésnek kitemu nem volno tanácsos. Annyival kevésbé, mert a csendörszázadas jelentése szerint a napokban nevezett ezeredböl négy legény megszökött. Ha ezen esetek ismétlödnének, a 64^{ik} ezerednek, a mely Hunyadmegyéböl egészittetik ki, inneni *azannali* elvitelét és egy magyar ezereddeli kicserélését kérmén. Addig is kérem Nagyméltáságadat kegyeskedjék a közös hadügyminiszter uri Ö Excellentiájának figyelmet ezen valóban aggasztó jelenségre felhivni és felkérni, hogy a katonai szökevényekkel szemben a legnagyabb szigorral járjan el. Alkenyér vidékén is beszéltek a távirda drótok elvágásáról és a vasuti sinek felszedéséröl. A hogy a nyomazatok eredményeire vonatkozó jelentesek beákeznek, megteszem jelentésemet. A vasuti pályatest és mütárgyak biztonsága szempontjámól czélszerünek tartanám, hogy az ezek menténi levö és az államvasutak tulajdonát képezö téreken levö összes fák, bokrok és eleven keritések töböl kivágassanak, mert ezek képezik a merénylök számára a legalkalmasabb buvó helyeket és akadálj azzák az áttekintést. Továbbá szüksegesnek látnám a vasuti öröket jó revolverrel elláttatni és melléjök egy — egy kisegitöt rendelni, hogy a pályatest éjjel — nappal örézet alatt álljan ; még inkabb all ez a mütárgyakról. Magától értetödik, hogy a mint a csendörség megerösittetik, ennek reszéröl is a legéberebb figyelem fog gyakaraltatni.

Nagyméltóságodnak folyó hó 17^{én} 2043 eln. szám alatt kelt becses leiratában faglalt intézkedéseknek már a falyó hó 4^{én} 25 res. szám alatt az összes föszalgabirákhoz és rendörkapitányokhaz intézett rendeletemben nagyrészt eleget tettem.

A mint a jelentések mind beérkeznek megteszem Nagyméltóságodhoz az egész megyére ionatkozó részletes jelentésemet. Sürgösebb esetekben azonnal megtettem és ezután is megteszem elöterjesztésemet.

A mint a csendörszázadas, szárny parancsnoktól értesültem Alsó Fehér megyében a románoktól nemcsak a puskákat és revolvereket, de még a nagy késeket is beszedték. Azon indokból, hogy ezen fegyverek az illetök kezeiben jelen körülmények között közveszélyesek. Ezt nagyon helyes intézkedésnek tartam és ugyan ezen indoktól kérem Nagyméltóságod engedélyét arra, hogy Hunyadvármegyében és hasonló eljárást követtessek, tekintet nélkül arra, hogy fizet-e az illetö adót puskája után vagy nem, mert megyénkben is nagyon sok román bir puskával különösen pedig revolverrel. Ezen kéréssel csak azért vagyok kénytelen alkalmatlankodni, mert Nagyméltóságod elrendelte, hogy „rendkivüli hatáskömen túl esö intézkedések iránt elöterjesztést tegyek". Különben megtettem volna saját felelösségemre.

Algyógyon szolgabirói hivatal és járásbiróság van, de eddig a megye közigazgatási bizottságának indokolt elöterjesztése Daczára se lett távirda államás felállitva, mert egy bizonyos jövedelem biztositása követeltetett a mit tenni az illetök hajlandók nem voltak.

Tekintve Algyógy elkülönitett fekvését a távirda hivatal azonnali felállitását kérem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Melyek után mely tiszteletem kifejezése mellett maradok. Nagyméltósagadnak

Déván, 1894 évi május hó 19-n.

alázatos szolgája :
Báro Szentkereszty György föispán

⟨Pe verso⟩ Nagyméltóságú
Hieronymi Károly
Magyar Kiárlyi Belügyminiszter úrhoz
Budapesten

Hunyadvármegye föispánjának 1894 évi május hó 19 ról
kelt 44 res számú
Jelentése 1894 évi május hó 18 ról 1/1423 számú távirati
rendeletre

A Hunyadvármegye területen átvonuló vasutok és a vemti állomásoknak az oláh nemzetiségnek felbujtása fólytán leendö birtonságba helyerése iránt intézkedéseke illetöleg.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 85, cadrele 655—658. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Jolgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Belügyminiszterium Levéltár, fond Magyar Királyi Belügyminiszterium elnöksége, nr. 2107/1894.

Traducere

Prefectul judeţului Hunedoara
Nr. 44/1894

Înălţimea voastră domnule ministru !

Primind azi dimineaţă telegrama înălţimii voastre din 18 luna curentă sub nr. 41423, predată la Budapesta la ora 6 şi 10 minute şi sosită aici la ora 8 şi 40 minute şi consultîndu-ne cu subprefectul judeţului precum şi cu comandantul sectorului de jandarmi am ajuns la concluzia că periclitarea persoanelor şi a bunurilor de către instigatorii români ca şi din punctul de vedere al asigurării terasamentului şi a lucrărilor de artă din staţiile de cale ferată, efectivul de 120 de jandarmi al jandarmeriei hunedorene pentru restabilirea liniştei a făcut să cer telegrafic imediat întărirea lui, ceea ce am şi făcut.

De aceea am solicitat întărirea jandarmeriei, deoarece armata, pornind de la structura sa organizatorică, nu este aptă să formeze patrule mobile de 2—3 oameni, respectiv să presteze serviciul de poliţie. Regimentul 64 din Orăştie este aproape exclusiv de naţionalitate română ; care într-un grup mai mare şi sub conducerea unor ofiţeri (să sperăm) ar fi mai de încredere, însă a-l risipi şi a-l lăsa în contact nemijlocit cu instigatorii români nu ar fi recomandabil. Cu atît mai puţin cu cît

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

după raportul căpitanului de jandarmi, în aceste zile, din numitul regiment au dezertat patru flăcăi. Dacă astfel de cazuri s-ar repeta în regimentul 64, care-şi întregeşte efectivul din judeţul Hunedoara, aş ruga să fie dus *imediat* de aici şi înlocuit cu un regiment maghiar. Pînă atunci aş ruga pe înălţimea voastră să binevoiască să atragă atenţia şi Excelenţei sale ministrul de război asupra fenomenului într-adevăr îngrijorător de aici şi să o roage ca faţă de dezertorii militari să procedeze cu cea mai mare severitate. Dar şi în zona Sibot s-a vorbit despre tăierea firelor telegrafice şi despre dislocarea şinelor de cale ferată. Pe măsură ce vor sosi rapoartele privitoare la rezultatele cercetărilor, îmi voi face raportul. Din punct de vedere al securităţii terasamentului căii ferate şi a lucrărilor de artă am considerat ca oportun ca cele aflate pe traseu precum toţi copacii, tufele, gardurile vii existente, aparţinînd căilor ferate de stat să fie tăiate de la rădăcină, deoarece acestea reprezintă pentru atentatori cele mai favorabile locuri de ascunziş şi piedici pentru a se privi peste ele. Apoi am mai socotit că pe paznicii feroviari să-i prevăd cu revolvere bune şi să le dispun cîte un ajutor pentru ca terasamentul feroviar să stea, ziua şi noaptea sub pază ; în special lucrările de artă. De la sine înţeles că, aşa cum confirmă jandarmeria, din partea acesteia se va acorda cea mai mare atenţie. În ce priveşte onorata adresă a Înălţimii voastre sub nr. prezidenţial 2043 din 17 a lunii curente, cuprinzînd dispoziţii, prin adresa nr. 25 din 4 a lunii curente către toţi primpretorii şi căpitanii de jandarmi, le-am soluţionat deja în bună parte.

De îndată ce vor intra toate rapoartele, voi face către Înălţimea voastră raportul meu amănunţit cu privire la întregul judeţ.

După cum m-a informat căpitanul de jandarmi, comandantul sectorului, în judeţul Alba de Jos au fost adunate de la români nu numai puştile şi revolverele, ci şi cuţitele mari. Din motivul că, în circumstanţele actuale, aceste arme, aflate în mîinile acestor indivizi, constituie un pericol pentru societate. Acest lucru l-am considerat ca o măsură justă, de fapt, pornind de la acest motiv o rog pe Înălţimea voastră să aprobe ca şi în judeţul Hunedoara să procedez la fel, fără a ţine seama de faptul că respectivul plăteşte impozitul sau nu pentru arma sa, deoarece în judeţul nostru foarte mulţi români posedă puşti şi mai ales revolvere. Numai de aceea sînt nevoit să vă incomodez deoarece Înălţimea voastră a ordonat ca „în cazuri excepţionale ce cad în afara competenţei mele să fac propuneri în acest sens". De altfel, aş fi făcut-o pe propria mea răspundere.

În Geoagiu există oficiu de pretură şi judecătorie de ocolo, dar pînă acum în pofida propunerii justificate a comitetului administrativ nu a fost înfiinţată o staţie de telegraf, deoarece cerîndu-se un anunţ beneficiu, respectivii nu au fost dispuşi să-l asigure.

În privinţa situaţiei deosebite a Geoagiului rog imediata instalare a oficiului telegrafic.

După toate acestea, exprimînd respectul meu profund Înălţiimii voastre

Deva, 19 mai 1894

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

al dumneavoastră servitor
Baron Szentkereszly György Prefect

⟨Pe verso :⟩ Înălțimii sale
Înălțimii sale
Hieronymi Károly
Domnului ministru de interne
Budapesta

Raportul
Prefectului județului Hunedoara sub nr. 44 din 19 mai 1894
La ordinul telegrafic din 18 mai 1894 cu nr. 41423

Cu privire la măsurile de siguranță luate pentru căile ferate ce trec prin județul Hunedoara și pentru asigurarea stațiilor feroviare ca urmare a instigatorilor români.

148.

1895 martie 3, Cluj

Magyar király I számu scendör kerületi parancsnokság
102 szám

Nagyméltóságu Magyar Király Belügyminiszter Úr !

Nagyméltóságódnak múlt hó 18 án 217/res. számu alatt kelt rendelétére mély alázattal jelentem, miszerint a Hunyad vármegye területén fekvö Alkenyér községben egy állandó csendör órsnek a felállitását politikai szempontból magam és indokoltnak tartom azért, mert az elmult évben lefolyt magyar nemzet ellenes mozgalmak alkalmával Alkenyéren gyült össze mint egy 800—1000 román lakos, és ott fenyegetö állást foglalva a nagy üzemü fürész malom felgyjtásál.

A folyó évben pedig Brassó vármegye föispánja, több magyar nemzet ellenes leveleket és csomagokat foglalt le Hunyad megye föispánjának megkeresése folytán, mely levelek és csomagok Alkenyér községböl mintgyüjtö helyröl adattak fel Romániába.

Ezen titkos levelezés megakadályozása valamint Alkenyér és a szomszédos Felkenyér és Benczencz községek magyar nemzet ellenes román lakósai fékentaztása ezen örsnek a felánlitását politikai ezempontból habár nem is oly sürgösen, mint azt Hunyad vármegye föispánja óhajtja, — de minden esetre indokolttá és szükségessé teszi.

Mély alázattal kérem tehát Nagyméltóságodat, hogy Alkenyér községben - öszvezetö és 4 csendörböl álló csendör öronek ez év folyamén való felállitása iránt tekintettel arra hogy az már mult évi deczember 29 én 359 szám alatt kelt felterjesztésemben is javasolva van, intézkedni méltóztassék.

Kolosvárt 1895 márczius hó 3. án

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 80, cadrele 129—130. Original la Magyar Országos Levéltár Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio), Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminisztérium K. 149. Rezervált Iratok, K. 149—1895—391.

Traducere

Comandamentul teritorial nr. 1 regesc maghiar de jandarmi
Nr. 102

Înălţimea voastră, domnule ministru regesc maghiar de interne !

La ordinul Înălţimii voastre nr. 217 datat în 18 a lunii trecute, cu preasupusă stimă raportez că şi eu consider că, din punct de vedere politic, este justificat ca în comuna Şibot, situat pe teritoriul judeţului Hunedoara, să fie instalat un post de jandarmi permanent pentru faptul că cu prilejul mişcărilor duşmănoase care au avut loc în anul trecut, în Şibot s-au adunat cam la 800—1000 de locuitori români, iar acolo, adoptînd o atitudine ameninţătoare au manifestat intenţia incendierii marei intreprinderi a fierăstrăului mecanic.

Pe de altă parte, în anul curent, prefectul judeţului Braşov, la solicitarea prefectului judeţului Hunedoara, a reţinut mai multe scrisori şi colete ostile naţiunii maghiare, care scrisori şi colete, avînd ca centru de strîngere comuna Şibot, sînt predate pentru România.

Pentru împiedicarea acestei corespondenţe secrete, precum şi pentru frînarea locuitorilor români, ostili populaţiei maghiare, din comunele Şibot şi din cele vecine, Vinerea şi Binţinţi, instalarea acestui post nu este chiar atît de urgentă din punct de vedere politic aşa cum doreşte prefectul judeţului Hunedoara, în orice caz ea este justificată şi necesară.

De aceea, rog cu deosebită stimă pe Înălţimea-voastră să binevoiască a dispune instalarea în cursul anului a unui şef de post şi a unui post de jandarmi format din 4 jandarmi, avînd în vedere şi propunerea din memoriul meu înaintat deja la 29 decembrie anul trecut sub. nr. 359.

Cluj 3 martie 1895

149.

1895 mai 2, Lugoj

Nr. 799/1895

Circular scris către toate oficiile protopopeşti din dieceza Lugojului.

Înaltul Minister Regesc Ungar de Culte şi Instrucţiune Publică cu rescrisul datat 18 aprilie 1895 nr. 384 prezidial adresat acestui Ordina-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

riat zice că i-a venit la cunoştinţă cum că agitaţiunile naţionale române deja se extind şi la pruncii şcolari, căci între ei se împart atari tipărituri a căror scop este „preamărirea martirilor luptători pentru naţiunea română" şi ridicarea simţului de consolidaritate[1] naţională la românii din patrie şi aflători afară de patria din Ungaria.

Atari idei împărtăşeşte de exemplu o hîrtie litografiată în mai multe exemplare a lui Urechia, preşedintele Ligii române, care e decorată cu chipul lui Traian şi Decebal, apoi a lui Romulus şi Remus alăptaţi de lupoaică şi cu portretele celor judecaţi în procesul „Memorandului".

Şi astfel Înaltul Minister ne recearcă a dispune cum ca lăţirea acestui fel de scrisori să se împiedice din toate şcolile diecezei Lugojului în modul cel mai strict, şi dacă undeva se vor fi împărţit deja exemplare din acelea, să se confişte îndată. Şi dacă cutare director de şcoală ori cantor docent s-ar afla culpabil şi îngreunat cu negrija şi delictul răspîndirii ăstui fel de scrisori, Înaltul Minister ne recearcă ca îndată să i-l arătăm pe lîngă descrierea detaliată a cauzei în chestiune.

Stînd astfel lucrul acesta, Consistoriul comite[2] mult onoratului Oficiu Protopopesc (Preaonoratului Oficiu Vicarial) a invigila[3] ca în şcolile noastre greco-catolice din acel district, cum nici între persoanele didactice, anume între învăţători, să nu se răspîndească atari scrisori mai sus atinse şi aceasta tocmai şi din punctul de vedere al intereselor şcolilor noastre şi al respectivilor cantori docenţi este de a se delătura ca să nu se întîmple, căci altcum persoanele respective s-ar expune pericolului de a fi urmărite şi pedepsite din partea statului prin organele sale, ceea ce credem că nu este intenţia lor, nici dorinţa nimănui, cu deosebire în aceste timpuri şi de altcum destul de agitate prin alte lipsuri şi necazuri ce ne apasă deopotrivă pe toţi locuitorii patriei noastre.

De cumva însă s-ar fi întîmplat pînă aci ca între cutare cantori docenţi ori în cutare şcoală a noastră să se fi răspîndit vreun exemplar din scrierile sus atinse ca oprite din partea Înaltului Minister, atunci Mult Onoratul Oficiu Protopopesc (Prea Onoratul Oficiu Vicarial) să-şi ţină de strînsă datorie a face îndată raport detaliat încoace, căci nu putem permite a nu şti nimic despre cele petrecute sau ce eventual s-ar petrece în această direcţie în şcolile şi între învăţătorimea noastră diecezană, deşi spre liniştire putem constata că pînă în prezent nu avem nici o cunoştinţă că doară s-ar fi distribuit unele atari scrisori pe aci în şcolile şi între învă.ţătorii noştri din Diecceza Lugojului.

Din şedinţa consistorială ţinută în Lugoj la 2 mai st.n. 1895.

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 15/1895, f. 15.

[1] solidaritate
[2] porunceşte
[3] a veghea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

150.

1896 august 18, Crişcior

Proces-verbal, 18 august 1896
luat la adunarea generală a Despărţămîntului X Brad al Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român, ţinută în Crişcior.

1.

Preşedintele deschide adunarea la orele 3 p.m. pe lîngă o vorbire acomodată în care deslueşte ce e Asociaţiunea Transilvană, ce scopuri salutare urmăreşte şi îndrumă la sprijinirea ei.

Vorbirea de deschidere este primită cu : „Să trăiască".

La ordinea zilei se pune cetirea şi discutarea raportului comitetului despre activitatea Despărţămîntului de la ultima adunare generală 14 august 1895 pînă în ziua de azi.

Raportul în genere se ia spre ştiinţă şi se alege o comisiune din membrii : N. Păcurariu, I. Stanciu, şi Romul Coţioiu pentru cenzurarea lui şi asemnarea stării casei.

Preşedintele arată categoriile membrilor şi pune la ordinea zilei înscrierea de membri, îndemnînd prin cuvinte alese a se înscrie cît mai mulţi.

Să alege o comisiune pentru înscrierea de membri şi adunarea taxelor din domnii : I. Perian, paroh în Crişcior, Ioachim Comşa, paroh în Zdrapţi, A. Bogdan, paroh în Tărătel, şi casarul G. Părău. Pînă la împlinirea agendelor comisiunei şedinţa se suspendă pe 10 minute.

Redeschizîndu-se şedinţa casarul raportează că s-au înscris 3 membri ordinari : părintele A. Draia, Ioachim Comşa şi A. Bogdan, şi 5 membri ajutători. Cu taxele de membri vechi laolaltă s-a adunat suma de 267 fl. şi adică : a) De la membrii noi insinuaţi 15 fl. şi pentru diplomă 1 fl. b) De la doi membri pe viaţă I. Băcilă, paroh în Ormindea şi I.E. Cosma, paroh în Crăciuneşti, preţul de cîte 50 fl.=100. c) De la membrii vechi ordinari 85 fl. şi d) De la membrii ajutători 66 fl...

Adunarea primeşte membrii noi cu : „Să trăiască" şi ia spre ştiinţă cu plăcere încasarea sumei de 267 fl.

La ordinea zieli e citirea de disertaţiuni. Preşedintele face cunoscut membrul dr. P. Oprişa cu o disertaţie despre fiinţa, scopul şi fructele Asociaţiunei. După terminarea ei la propunerea preşedintelui

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Adunarea exprimă mulțumită protocolară d-lui dr. P. Oprișa, care și în trecut cu ocasiunea adunării despărțămîntului a mai ținut disertațiune, pentru disertațiunea bine aleasă și bine scrisă.

Comisiunea însărcinată cu censurarea raportului, prin referentul său N. Păcurariu, face cunoscut că l-a examinat și studiat și pe baza aceluia face următoarele propuneri :

a) Aprobarea concluselor de la adunarea din Băița prin Comitetul Central și să iee spre știință.

Adunarea ia spre știre aceasta.

b) Representarea despărțămîntului la adunarea generală din Blaj (24—28 august 1895) prin delegații dr. I. Radu și N. Pop să se ia spre știre și delegaților să se exprime mulțumită.

Adunarea ia spre știre representarea despărțămîntului nostru la adunarea generală de la Blaj și delegaților dr. I. Radu și N. Pop se exprimă mulțumită.

c) Referitor la bibliotecile poporale și procurarea de unelte economice, comitetul să stăruiască pentru executarea conclusului în acest obiect.

Propunerea se primește

d) Ținerea alor două ședințe din partea comitetului să se iee spre știre.

Se ia spre știre.

e) Răspunsul dat ofițerului pretorial în causa funcționării comitetului, adunarea și-l aprobă și invită comitetul ca și pe viitor să apere cu același zel interesele despărțămîntului

Se primește

f) Procurarea cărților „Povești din popor“ și „Higiena copilului“ se ia spre știre și să se distribuie.

Se primește

g) Ajutoarele de cîte 10 fl. la 3 învățăcei să se distribuie.

Adunarea generală la rugările lui Ioan Hrindea învățăcel de cismar în Crișcior, a lui Mihai Turcin învățăcel de cismar din Brad și Lăzăruț învățăcel de cismar în Țebea, pe baza recomandării comitetului votează numiților cîte un ajutor de 10 fl.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

h) Petiţiunea Oficiului protopresbiterial pentru ajutoriul de 100 fl. la înfiinţarea grădinilor de pomărit. Se recomandă.

Cetindu-se şi discutîndu-se asupra acestei cereri, în considerarea că pomăritul e un izvor principal de venit pentru poporaţiunea din aceste părţi, adunarea generală votează ajutorul de 100 fl. în scopul de a se înfiinţa şi organiza grădini de pomărit pe lîngă şcoalele din tractul Zarand.

i) Raportul despre numărul membrilor să se iee spre ştire.

Spre ştire.

k) Starea casei, de unde se vede că intratele au fost de 326 fl. 19 cr., ieşitele 314 fl. 69 cr. şi casa restul 11 fl. 50 cr. să se iee spre ştire şi să se aprobe raţiocinul pe 1895/6.

Se ia spre ştire cu aprobare.

Bugetul pe 1896/7 se statorniceşte în modul următor :

a) La percepţiuni

1. Din 129 fl. din trecut şi 66 fl. de acum, taxa de la 51 membri ajutători, laolaltă . . . . . 195 fl.

b) Erogaţiuni

1. Pentru cele 3 ajutoare pe 1895/6	30 fl.
2. Pentru biblioteca poporală 20 fl. şi unelte 20 fl.	40 fl.
3. Un ajutor de 10 fl. la un învăţăcel de meseriaş	10 fl.
4. Ajutor la rugarea Oficiului protopresbiterial . .	100 fl.
5. Alte trebuinţe pentru birou	5 fl.
Suma	185 fl.

Rezultă un excedent de 10 fl.

7.

La propunerea comisiunii censurătoare la raportul comitetului.

Se votează comitetului absolutoriu pe anul 1895/6

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8.

Delegaţi pentru adunarea generală de la Lugoj.

Se aleg dr. P. Oprişa şi dr. I. Radu iară supleanţi A. Draia şi R. Coţioiu

9.

Locul pentru adunarea viitoare rămîne în grija comitetului nefiind invitaţii.

10.

Pentru verificarea protocolului se aleg S. Albu şi dr. P. Oprişa Nefiind alte obiecte, preşedintele mulţumind membrilor pentru interesul arătat faţă de această adunare, închide adunarea.

Preşedinte Vasile Damian

actuar dr. I. Radu

S-a cetit şi verificat: Ştefan Albu, dr. Pavel Oprişa membrii verificatori

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 373/1896, f.10—11.

151.

1897 ianuarie 14, Deva

326 Hunyádvármegye
Alispánja
XIV — 30ro 1868 szám/1897

Nagyméltóságu Magyar Király Belügyminiszterium!

A mult 1895 évi december hó 7röl 14718 szám a kelt jelentésem kapcsán tisztelettel jelentém hogy a Szászvárosan „Revista Orăştiei" czimen meginditott politikai héti lap folyó év jánuár hó 13an, megjelent számától kezdve, a szerkesztőségért a felelösséget Munteán Joachim Szászvárosi lakos vállalta el.

Déván, 1897 január hó 14en

Alispán

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 85, cadru 73. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminiszterium, K. 148. Elnöki Iratok (acte prezidiale) K. 148—1897—XIV/B—326.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

326 Comitatul Hunedoara
Subprefectul
XIV—XIII Nr. 1868/1897

Prea Înaltului Minister de Interne
Regesc Maghiar !

În legătură cu raportul meu din 7 decembrie 1895 din anul trecut, sub nr. 14718 cu respect vă raportez că pentru ziarul politic săptămînal „Revista Orăştiei", începînd cu nr. apărut în 13 ianuarie a.c., responsabilitatea redacţională şi-a asumat-o Muntean Ioachim, locuitor din Orăştie.

Deva, 14 ianuarie 1897

Subprefect

152.

1898 noiembrie 1, Petroşani

Nr. 243/1898

Venerat Ordinariat episcopesc !

Senatul şcolii de stat din Lupeni încă prin luna august anul curent, provocîndu-se la un ordin al Inspectoratului regesc de şcoli, a fost recercat pe preotul nostru a preda pruncilor greco-catolici de la numita şcoală studiul religiei în limba maghiară, la care preotului nostru i s-a lăsat a răspunde că după ce firea lucrului aduce cu sine ca pruncilor să li se propună religia în limba lor maternă, iar de altă parte nefiind nici în uz de a se propune în altă limbă, ba după ce că nici nu e autorizat spre aşa ceva de autoritatea bisericească, dînsul nu poate satisface recercarea. După cum însă din alăturata copie se vede, Ministerul de culte îndatoreşte propunerea religiei la clasele mai înalte în limba maghiară, tot asemenea îndatoreşte şi pe pruncii de religie evanghelică frecventanţi la acea şcoală.

Stînd lucrul astfel, rog pe veneratul Ordinariat a interveni la acel înalt Minister ca să permită ca pruncilor greco-catolici ca şi pînă acum să il se propună religia în limba română, ca limba în care s-au născut şi crescut, căci printr-o astfel de ingerinţă învăţămîntul în religie ar fi împiedicat destul de simţitor.

Acestea aducîndu-le la înalta cunoştinţă şi graţioasa realizaţiune sînt al Veneratului Ordinariat

plecat serv
Ştefan Radic m.p. protopop

Petroşani, 1 noiembrie 1898.

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 94/1898, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

153.

1898 noiembrie 21, Lugoj

3407

Mult Onoratului Oficiu protopopesc al Jiului, Petroşani

După ce în § 57 din art. 38 al legii din 1868 se statoreşte că despre catehizarea pruncilor umblători în şcolile comunale respectiva confesiune are să se îngrijească, iar în § 58 al aceleiaşi legi se zice că fiecare elev în limba sa maternă să capete instrucţiune, întrucît aceeaşi limbă este una din limbile uzitate în comună, afară de acestea fiindcă limba liturgică a bisericii noastre este limba română şi numai spre dauna instrucţiunii religioase ar servi ca elevii români greco-catolici religia să o înveţe în limbă străină de limba noastră liturgică, în legătură cu raportul frăţiei tale din 1 noiembrie a.c. nr. 243, prin aceasta îţi concredem a notifica preotului nostru Ioan Todoran din Lupeni că nu-i permitem ca catehizarea pruncilor noştri de limba română de la şcoala de stat din Lupeni să o facă în limba maghiară ca limbă de propunere la acea şcoală poftită din partea Ministerului de culte ci numai exclusiv în limba română liturgică a bisericii. Despre ulterioara dezvoltare a acestei chestiuni, frăţia ta la timpul său ne vei informa.

Lugoj, şedinţa consistorială, 21 noiembrie 1898.

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 94/1893, f. 2; concept.

154.

1898 noiembrie 25, Lugoj

Nr. prezidial 898.

Preaonoratului Oficiu vicarial greco-catolic, în Haţeg.

În legătură cu informaţia confidenţială a frăţiei tale din 9 noiembrie 1898 nr. 116 prezidial prin aceasta îţi concredem ca fără întîrziere să provoci pe parohul nostru Iosif Stupinean şi pe capelanul I. Pataky din Lunca Cernii ca să se prezinte la Oficiul vicarial, ceea ce întîmplîndu-se, mai întîi să iei la protocol fasiunile numitului paroh la următoarele puncte :

1. Avut-a cunoştinţă despre dispoziţiunea noastră referitoare la oprirea a orişice demonstraţie politică fie în biserică, fie afară de aceea cu ocazia aniversării a cincizeci de ani a evenimentelor din 3/15 mai 1848, după cum în mod discreţionar ţi-am fost comunicat şi frăţiei tale pentru ulterioară dispunere ?

2 Făcut-a pomenire cu glas tare în biserică sub cultul divin fie în cuvîntare bisericească, fie în aşa-numitele pomelnice numind cu numele întreg de familie şi de botez Avram Iancu, Simeon Bărnuţiu, Si-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mion Balint, Mikaș Florian și Ioan Buteanu ca de conducători români din evenimentele din 1848/1849 și peste tot făcută pomenire publică la sfînta liturghie celebrată în această zi ce a căzut pe duminică ?

3 Dacă a făcut pomenire, pe cine i-a numit cu numele ? Și că oare numit-a pe aceia cu numele familiar ori numai cu numele de botez ? Să se anexeze la protocol o copie autentificată din partea Oficiului vicarial despre pomelnicul din ziua aceea. Dacă n-ar fi făcut pomenire să se declare că cu ce poate dovedi.

4 Cine a mai fost în duminica aceea în biserica noastră din Lunca Cernii afară de credincioșii noștri și ce cugetă dînsul că prin care și din ce cauză a fost denunțat că în ziua de 3/15 mai în biserică ar fi pomenit pe cei despre care am făcut amintire mai sus în punctul 1. Pentru legitimarea sa deplină dînsul să producă și dovezi în scris cînd atare dovezi i-ar sta la dispoziție și ar putea cîștiga.

Deosebit de parohul Iosif Stupinean, vei asculta la protocol și pe capelanul I. Pataky cam la următoarele puncte :

a Fost-a dînsul în biserica parohială din Lunca Cernii în duminica din 3/15 mai ? Cine a celebrat sfînta liturghie ?

b Auzit-a că sub sfînta liturghie parohul Iosif Stupinean ar fi făcut pomenirea celor de sub punctul 1 de mai sus ? Cine a făcut aceea și ce nume s-au pomenit ? Referitu-s-a acea pomenire expresă la cei din evenimentele anului 1848/1849, ori acea pomenire era comună ca cele ce se făceau mai înainte și în alte duminici ? Peste tot este datină ca în duminici și sărbători la sfînta liturghie se face pomenirea viilor și a morților și că oare în acele pomelnice ocur [1] și numele de botez sinonim al celor ce au luat parte activă la evenimentele anilor 1848/1849 ?

c Vestitu-s-a poruncă fie în biserică, fie în afară de aceea că în 3/15 mai se va face sfînta liturghie pentru fruntașii români și pentru cei ce s-au luptat ori au căzut jertfă evenimentelor din 1848/1849 ? Avut-a poporul cunoștință despre așa ceva ? Și cum au cuprins poporenii pomenirile ce eventual în duminica din 3/15 mai s-au făcut în biserică sub sfînta liturghie ?

d Afară de credincioșii noștri, cine alți străini au fost în biserică sub decursul sfintei liturghii și ce știe cu ce scop au fost aceia de față la acea sfîntă liturghie ?

e Ce cugetă, cine a făcut denunțare și din ce cauză că în 3/15 mai 1898 s-ar fi făcut demonstrațiune politică în biserică prin pomenirea conducătorilor românior din 1848/1849 ? Auzit-a dînsul, și ce, despre acea denunțare ? Are dînsul ceva parte, cît de puțină, în acea denunțare ?

Afară de aceste întrebări, frăția ta nu numai că vei putea, dar trebuie să pui și alte întrebări ce ar sta în legătură cu cauza din întrebare, mai ales care sînt în legătură cu fasiunile respectivelor așa ca acelea deplin să se lămurească.

Vei griji că dacă vei observa ceva contrazicere între fasiunile parohului și ale capelanului, acelea prin întrebări crucișe și deslușitoare să le lămurești.

Peste tot, sub grea răspundere, vei descoperi ambilor preoți că despre toată cauza să observe cea mai strictă discreție și nu cumva să cuteze a descoperi ceva din cele pertractate. Îndeosebi lăsăm frăției tale

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ca astfel să conducă investigarea aceasta discreţionară, încît chestiunea cea delicată să fie pe deplin lămurită şi ca pe baza aceleia să putem forma judecată clară spre a putea da răspuns clar şi temeinic la Înaltul Minister.

Protocolul investigaţional subscris din partea anumitor preoţi la timpul său să ni se subştearnă.

De la Ordinariatul greco-catolic din Lugoj, la 25 noiembrie 1898.

Ahr. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dos. 41/1898, f. 2—3; concept.

155.

1899 mai 24, Deva

N-rul 11-1899

Stimate domnule director !

Comitetul Central al Asociaţiunei pentru Literatura şi Cultura Poporului Român în şedinţa ţinută la 13 aprilie a.c. a decis ca adunarea generală a Asociaţiunei, în anul acesta, să se convoace pe 27—28 august în opidul Deva. După această hotărîre s-a avizat şi direcţiunea Despărţămîntului VIII (Deva).

În urma acestei încunoştinţări subsemnatul director am convocat o conferinţă a românilor din Deva, care la 21 mai a.c. a luat la cunoştinţă decisul Comitetului Central, tot odată a ales un comitet de primire şi aranjarea festivităţilor. Conferinţa amintită a mai decis ca cu ocasiunea adunării generale ţărănimea din comitatul nostru să fie cît de bine reprezentată şi spre acest scop a hotărît ca pe atunci, să se facă şi o festivitate poporală oarece şi anume ca la prima zi (27 august) să se prezinte, după putinţă, din fiecare sat cel puţin 4—5 părechi : bărbaţi, neveste, fete şi flăcăi în haine de sărbătoare pentru a se putea prezenta diversele şi pitoreştile porturi din acest ţinut al ţării. Această parte a programului nostru însă numai aşa şi numai atunci se poate executa, dacă spre ajungerea scopului, ar conlucra şi fraţii noştri din celelalte trei depărţăminte de pe teritoriul comitatului. După cum vă este cunoscut, adunările cercuale ordinare se ţin în semestrul I al fiecărui an sau după uzul de pînă acum, după putinţă, cel puţin înainte de adunarea generală. În speranţa că şi d-voastră veţi ţine adunarea generală a despărţămîntului ce conduceţi, înainte de adunarea generală, îmi iau voie a vă recerca, ca atît în sînul comitetului cercual, cît mai ales în adunările generale cercuale, ce veţi ţine, să faceţi dispoziţiuni, ca afară de delegaţii ce veţi trimite, să se adune cît se poate de mulţi ţărani la adunarea cea mare, ce se va ţine aici, ca astfel şi poporului să i se deie ocaziune a-şi vedea şi a cunoaşte bărbaţii cei distinşi şi aceştia să poată

[1] se prezintă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

avea ocaziunea, cel puţin o zi, să petreacă şi să fie împreună cu poporul, pentru a cărui cultură munceşte şi sacrifică.

Cred că este superfluu a vă arăta cîtă însemnătate ar avea şi întru cît ar ridica festivitatea noastră, dacă la adunarea generală de ăst an am putea prezenta o parte însemnată a poporului nostru. Modul, cum s-ar putea realiza aceste dorinţe ale noastre, se înţelege, se lasă în buna d-voastră chibzuială ; la tot cazul, sperăm, ca despre paşii ce aţi făcut, veţi binevoi a ne aviza de cu bun timp, ca şi noi să ne putem acomoda.

Deva, la 24 mai 1899

că frăţească salutare
Francisc Hosu Longin
directorul Despărţămîntului VIII

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 738/1699, f. 10—11.

156.

1899 mai 31, Deva

N-rul 7/1899

Propunere

Subscrisul îmi iau voie a face conferinţei următoarea propunere :

I. Conferinţa ia la cunoştinţă cu plăecere hîrtie Comitetului Central al Asociaţiunei prin care ni se aduce la cunoştinţă că Asociaţiunea îşi va ţine adunarea generală în opidul Deva.

II. Pentru primirea ca cuvenita demnitate a Asociaţiunei propun să se aleagă un comitet compus din mai mutle secţii şi anume :

Secţia I-a

pentru primirea şi încartiruirea oaspeţilor veniţi.

Secţia II-a

pentru aranjarea de conveniri, banchet, concert, bal şi eventuale excursiuni.

Secţia III-a

pentru aranjarea festivităţii poporale.

În aceste comisiuni propun să se aleagă :

în secţia I-a
George Românul
Dr. Alexandru L. Hosu
Dionisie Ardelean
Alexandru Moldovan junior

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tcma Roșiu
Alexandru Șt. Șuluțiu
Nicolae Stanciu
Romulus Popa

În secția II-a
Francisc Hosu Longin
Dr. Alexandru L. Hosu
Beniamin Pop
Alexandru Schuster
Ulpiu Almășan
Iustinian Moldovan
Toma Roșiu
Dr. George Wilt

În secția III-a
George Românul
George Nicoară
George Ghila
Toma Roșiu

Eventual aceste secții se pot întregi pe sine. Fiecare secție își alege un președinte, un notar și președinții secțiunilor formează comitetul aranjator central.

Programa primirei în genere

La 26 august
a Primirea Comitetului Central.
b Seară de cunoștință în grădina poporală.

La 27 august
a Serviciul divin
b Ședința I-a
c Prelegere pentru popor.
d Banchet.
e Participare la rugă. [1]
f Seara concert.

La 28 august
a Ședința II-a
b Seara bal

La 29 august Eventuale excursiuni

Bugetul

a Spesele de fiecare	.	60 fl.
b Odăi închiriate .	.	40 fl.
c Sala de concert și bal tipărituri . . .	.	200 fl.
d Festivitatea poporală	.	200 fl.
Suma	.	500 fl.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Aceste erogaţiuni s-ar acoperi :
a Din contribuirile noastre
b Din venitul concertului şi al balului
Contribuirile să fie de 4 categorii :

1	Cei ce au să contribuie	20 fl.
2	Cei ce au să contribuie	10 fl.
3	Cei ce au să contribuie	5 fl.
4	Cei ce au să contribuie	2 fl.

Spre acest scop se alătură aici o listă de subscriere.

La cas dacă banii incursi ar fi de o sumă mai mare de cît spesele, suma aceea să se deie pentru fondul Asociaţiunei, iar în cît spesele ar întrece venitul, supra spesele să se împartă conform categoriilor.

Comitetul ales este dator cel puţin în 2 luni să prezinte socoată conferinţei care are să se convoace anume spre acest scop.

Banii sînt a se solvi cel puţin pînă în 1 iulie.

Beniam. Pop

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 738/1899, f. 5—6.

---

[1] nedeie, petrecere populară organizată la anumite date

157.

1899 august 27, Deva

Onorată adunare generală !
Stimaţi domni şi iubiţi fraţi !

Oşteni ai unei mîndre armate, ce au menirea să cucerească numai cu arma culturii, am venit să desfăşurăm stindardul nostru şi pe aceste plaiuri frumoase, locuite tot de fraţi d-ai noştri.

Ce dulce, ce însufleţitor este momentul, cînd fiii şi fiicele aceluiaşi neam, încălziţi de aceeaşi ardere, cuprinşi de aceleaşi gînduri, se întrunesc cu dor şi dragoste, ca să deie mărturia de setea, ce o au, pentru înaintarea în cultura lor proprie. Unde poate fi o serbare mai înălţătoare, decît cînd fraţi cu fraţi se întrec în a se înrola sub mîndrul steag al culturii lor naţionale ! ?

Un popor deştept şi viguros de la natură, aşezat de mii de ani într-o ţară atît de frumoasă, pre cum este scumpa noastră ţară, are drept să însătoşeze de cultură. Drept aceea, fiecare oricît de muncit şi de ar da de cele mai mari pedici, fiecare român are dreptul şi datoria să alerge cu însufleţire, acolo unde s-a ridicat stindardul înaintării, stindardul luminării.

Adunarea noastră nu e nici înfiorătoare, nici nimicitoare de vieţi şi averi, ci ea ţinteşte a dezarma cu lumină, a rivaliza cu producte spirituale şi a cuceri cu conştiinţa puterii sale intelectuale ! Oştirea noastră nu rîvneşte la comoara nimănui şi ştie să preţuiască agoniseala

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

oricărui neam. Oștirea noastră cinstește pe toți cari luptă pe asemenea teren cu ea și se bucură de orice progres ce se face pe vastul cîmp al culturii. Oștirea noastră nu invidiază, nu dușmănește oștirile străine, dar adoră și apără cu bărbăție comorile ce le avem și ce le vom mai aduna în viitor.

Sînt 30 de ani și mai bine, de cînd oștirea noastră, pe al cărei steag e scris cu litere de aur : „Asociațiunea pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român" an de an străbate cu mîndrie în mijlocul poporului român. Cîtă lumină a revărsat, cîtă bunătate a adus și ce progrese a făcut, o știe lumea și țara, o știe și o simte fiecare român.

Acest steag l-am adus aici în mijlocul vostru iubiți frați și iubite surori, acest steag il ridicăm azi și sub acest steag vă rugăm să vă înrolați cu toții, apoi veniți să chibzuim cum să-l putem ridica tot mai sus, cum să-l asigurăm urmașilor noștri mai cu temei și cum să ne înșirăm la munca ce ne așteaptă mai cu vrednicie.

Adunarea generală prezentă o declar deschisă !

Francisc Hosu Longin
director

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 738/1899, f. 14.

158.

1901 iulie 21, Hațeg

Raport

făcut de casarul și bibliotecarul Despărtămîntului VII Hațeg al Asociațiunei în ședința Comitetului cercual ținută la 21 iulie 1901 st. n.

Percepțiuni

de la adunarea generală ținută la 5 august anul tercut pînă azi s-au încasat 210 coroane 72 fileri

Erogațiuni

s-au erogat numai . . . . . 187 coroane 72 fileri
rezultă un sold de . . . . . 23 coroane
precum se vede din ziarul aclus cu documentele necesare.

Fondul bibliotecii

s-au perceput . . .	80 coroane	0 fileri
s-au erogat	57 coroane	77 fileri
rezultă un sold de .	22 coroane	23 fileri

ceia ce se atestă din ziar și documentele acluse.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În bibliotecă cărți [1] din 83 opuri în 121 volume precum se vede din conspectul bibliotecei alăturat.

Hațeg 21 iulie 1901

Paul Olteanu
casar și bibliotecar

Conspectul bibliotecii nu a sosit aici

Sibiu 24 VII 1901 ss. indescifrabil

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 427/1901, f. 5.

[1] Nu s-a păstrat în arhivă lista cu titlurile cărților existente.

159.

1901 decembrie 8, Deva

N-rul 7—1901
Despărțământul VIII

Protocol

susceput în ședința Comitetului cercual al Despărțământului VIII Deva al Asociațiunei pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, în Deva la 8 decembrie 1901 st. n.

Prezenți subscrișii

I

Directorul despărțământului dă cetire actelor Comitetului Central al Asociațiunei nr. 675 și 763—1901 care ascultate fiind

ad I

Comitetul cercual al despărțământului ia la cunoștință plăcută primirea procesului verbal despre adunarea generală ținută la 8 septembrie a.c. în Hondol de către comitetul cercual, aprobă distribuirea biletelor de legitimare la vechii și noii membri ordinari ai Asociațiunei, in fine considerînd că biblioteca greco-ortodoxă din Deva are mai mare nevoie de alimentare și este așa zicînd zilnic cercetată de un număr considerabil de popor și industrieși din loc, decide recercarea Comitetului Central ca din cele 2 000 coroane menite spre acest scop, să i se voteze susnumitei școale o sumă oarecare pentru procurarea de cărți necesare și de menire a promova

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cultura şi literatura română. Drept aceea hotăreşte ca un duplicat al acestui protocol să se înainteze Comitetului Central spre a fi luat în considerare.

Ne mai fiind alte obiecte şedinţa se suspendă.

Dr. Alexandru L. Hosu
director

Dionisiu Ardelean, actuar

George Românul, Alexandru Moldovan, membri în comitet

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 956/1901, f. 2

160.

1903 august 9, Dobra

Proces verbal

luat în adunarea cercuală a Despărţământului Dobra al Asociaţiunei, ţinută la 9 august 1903 în biserica din Dobra, sub prezidiul ordinar.

Întrunindu-se în biserică un număr frumos de fruntaşi din Dobra şi jur şi un însemnat număr de popor, preşedintele prin o cuvîntare bine simţită, în care arată starea înapoiată în toate privinţele a poporaţiunei române de pe teritoriul Despărţământului Dobra şi indică în liniamente generale ce ar trebui să facă conducătorii despărţământului şi în genere inteligenţa pentru promovarea lui în cultură şi bună stare, la orele 3 p.m. deschide adunarea.

1 Absentînd secretarul comitetului

Adunarea alege de secretar al şedinţei pe membrul Toma Roşiu învăţător în Dobra.

2 Notarul citeşte raportul comitetului şi casarul dl Iosif Petrovici arată că la puţinul venit al Despărţământului s-au procurat unele cărţi pentru bibliotecă şi că în casă se mai află 20 coroane

Scurte fiind ambele rapoarte, adunarea fără a le mai da la comisiune le ia la cunoştinţă.

3 Pentru încasarea taxelor şi înscrierea de membrii noi

Alege o comisiune în persoanele membrilor Iosif Petrovici şi Emanoil Şuiagă.

4 Urmează cetirea unei dizertaţiuni din partea d-lui preot din Gothatia, Miron Oprea „Obiceiuri păgubitoare la poporul nostru din acest ţinut".

Dizertaţiunea a fost ascultată cu mult interes şi cu plăcere, iar după ce a terminat instructiva lucrare, adunarea a decis a i se aduce mulţumită protocolară.

5 Comisiunea însărcinată cu încasarea taxelor şi înscrierea de membri raportează că a încasat taxe de la 9 membri vechi şi s-a în-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

scris de nou membru ordinar dl Ioan Muntean notar în Roşcani. Total s-a încasat suma de 100 coroane.

Suma încasată de la membrii vechi : Iosif Morariu, George Oprean, Adam Leşnian, Iosif Criste, Popa Loghin, Iosif Petrovici, Nicolae Gostae, Ioan Sîrbu, Emanoil Suiagă şi de la membru nou înscris Ioan Muntean se predă casarului şi adunarea propune Comitetului Central a primi în sînul membrilor pe d-l Ioan Muntean notar în Roşcani

6 Dl Toma Roşiu raportează că biblioteca despărţămîntului s-a înmulţit cu cîteva opuri, dar este foarte puţin cetită, mai propune a se procura pentru bibliotecă „Cartea de aur" de dl T. V. Păcăţianu.

Adunarea ia la cunoştinţă raportul bibliotecarului, hotăreşte a se procura „Cartea de aur" şi cîteva jurnale literare şi economice, dar mai decide a se aşeza biblioteca într-o sală a şcolii tractuale, care să fie la dispoziţiunea publicului în duminicile şi sărbătorile după prînz, eventual şi în serile de iarnă.

7 Preşedintele comunică că strămutîndu-se de pe teritoriul despărţămîntului nostru membrul din comitet dl Avram P. Păcurariu fost protopresbiter în Ilia ar fi bine să se întregească comitetul prin alegerea altui membru.

Adunarea alege ca membru în comitet pentru restul periodului pe dl George Oprea protopresbiter în Ilia.

8 Pentru ţinerea adunării cercuale în anul viitor, intrînd o invitare din partea parohului Serafim Olariu din Brănişca.

Adunarea decide a ţine viitoarea adunare cercuală în comuna Brănişca, iar timpul ţinerii îl va fixa comitetul în coînţelegere cu fruntaşii din numita comună.

9 Pentru verificarea protocolului prezent
Se aleg membrii George Oprean şi Iosif Criste.

Preşedintele închide adunarea mulţumind celor prezenţi pentru interesul ce poartă Asociaţiunei.

Iosif Morariu, director
Toma Roşiu, notar
G. Oprean
Criste

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 996/1903, f. 4—5.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

161.

1906 ianuarie 12, Brad

Proces verbal
din 12 ianuarie 1906

luat în şedinţa ţinută de comitetul Despărţămîntului Brad al Asociaţiunii în sala direcţiunei Băncii „Crişana".

Prezident dr. Ionel Oprişa, directorul despărţămîntului, notar Adam Damian.

Prezenţi membrii : 1 Vasiliu Damian, 2 dr. Ioan Radu, 3 P. Rusu şi controlorul I. Gherman şi dr. Ioan Papp advocat în Brad.

1.

Se prezintă exhibita nr. 8/1905 prin care Comitetul Central al Asociaţiunii ad nr. 1499/1905 în şedinţa sa de la 12 decembrie 1905 a decis să înceapă lucrările de organizare a prelegerilor economice în decursul 1906.

După citirea programului directorul prezintă o declaraţie subscrisă de următorii, care declară că în decursul anului 1906 vor a ţine prelegeri după ordinea şi locul designat prin comitetul cercual, anume :

1 Dr Pavel Oprişa, despre Asociaţiune, înfiinţare, scopul şi aşezămintele ei culturale.

2 Dr Ioan Radu, despre cultura vitelor.

3 Dr Ioan Papp, indigitări [1] despre drepturile publice, finanţe, legi pozitive etc. în legătură cu coferinţele speciale ce se vor ţinea.

4 Tiberiu Tisu, medic, sfaturi din sfera higienei poporale.

5 Adam Damian, contabil, despre afaceri de finanţe.

6 Vasiliu Bonea, prof., despre reuniunile de înmormîntare.

7 Traian Suciu, prof., despre folclor.

8 Ioan Gherman, înv., desper îmbrăţişarea meseriilor.

9 Mihail Stoia, înv., despre cultura legumelor.

10 Ioan Pănaie, paroh, despre obiceiurile şi datinile poporului.

11 Petru Rusu, înv., despre cultura pămîntului.

12 Adam Laslău, înv., Ormindea, despre prăsirea [2] şi cultura pomilor, în special prăsirea şi cultura prunilor.

13 Ioan Bîrna, înv., Vaca, despre cultura pomilor.

Sperează că se vor insinua şi alţii după ce prelegerile se vor dovedi folositoare.

Invită comitetul să designeze conferenţiari, să compună programa specială pe seama depsărţămîntului, să stabilească comunele în cari să

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

se ţină prelegerile şi să designeze membrii direcţiunei cari să prezideze coferinţele.

Membrul V. Damian recomandă să se dezvolte activitatea conferenţiarilor în cadrele concluzului Comitetului Central.

Membrul dr. Ioan Radu prezentează o schiţă de programă specială pe baza căreia luîndu-se în cosiderare şi alte observări se stabileşte pe anul 1906 următoarea programă specială.

a) 1 Duminică 28 II 1906 11 ore a.m. Brad.
1 Despre Asociaţiune, dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Indigitări juridice. dr. I. Papp

2 Joi 15 II 1906 2 ore p.m. Baia de Criş.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul Comitetului cercual V. Damian ori dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Indigitări juridice. dr. I. Papp

3 Duminică 25 II 1906 11 ore a.m. Hălmagiu.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Albu ori dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pămîntului. P. Radu
4 Indigitări juridice. dr. I. Papp

4 Duminică 4 III 1906 2 ore p.m. Vaţa de Jos.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul P. Rîmbaş ori Ad. Damian
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pămîntului. P. Rusu
4 Indigitări juridice. dr. I. Papp
5 Sfaturi higienice. dr. T. Tisu

5 Duminică 11 III 1906 2 ore p.m. Ruda.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Albu ori P. Oprişa
2 Urmările beţiei. dr. I. Radu
3 Sfaturi higienice. dr. T. Tisu
4 Cultura legumelor. M. Stoia

6 Duminică 18 III 1906 2 ore p.m. Ţebea.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul V. Damian ori dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pămîntului. P. Rusu
4 Indigitări juridice. dr. I. Papp
5 Sfaturi higienice. dr. T. Tisu

7 Duminică 25 III 1906 2 ore p.m. Rişculiţa.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul dr. P. Oprişa ori P. Rîmbaş
2 Cultura pămîntului. P. Rusu
3 Cultura pomilor. dr. I. Radu
4 Sfaturi higienice, dr. T. Tisu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8 Duminică 1 IV 1906 11 ore a.m. Ribiţa.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul P. Rîmbaş ori A. Damian
2 Cultura pomilor. dr. I. Radu ori I. Bîrna
3 Cultura legumelor. M. Stoia
4 Sfaturi higienice. dr. T. Tisu

9 Sîmbătă 7 IV 1906 10 ore a.m. Ormindea.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Băcilă ori S. Albu
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. A. Laslău

10 Sîmbătă 7 IV 1906 3 ore p.m. Căinel.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Băcilă ori S. Albu
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. A. Laslău

11 Duminică 8 IV 1906 11 ore p.m. Băiţa.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Băcilă ori S. Albu
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. A. Laslău

12 Duminică 8 IV 1906 3 ore p.m. Crăciuneşci.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Băcilă ori S. Albu
2 Cultura vitelor. I. Radu
3 Cultura pomilor. A. Laslău

13 Marţi 17 IV 1906 10 ore a.m. Luncoiul de Jos.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul dr. P. Oprişa ori S. Albu
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura legumelor. M. Stoia
4 Indigitări juridice. dr. I. Papp
5 Sfaturi higienice. dr. T. Tisu

14 Duminică 6 V 1906 10 ore a.m. Hărţăgani.
1 Despre Asociaţiune. S. Băcilă ori S. Albu
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. A. Laslău

15 Duminică 6 V 1906 3 ore p.m. Sălişte.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Băcilă ori S. Albu
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. A. Laslău

16 Duminică 13 V 1906 10 ore a.m. Blăjeni.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Albu ori dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. I. Bîrna

17 Duminică 20 V 1906 10 ore a.m. Dupăpiatră.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Albu ori dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. I. Bîrna

18 Duminică 27 V 1906 10 ore a.m. Stănija.
1 Despre Asociaţiune. Delegatul S. Albu ori dr. P. Oprişa
2 Cultura vitelor. dr. I. Radu
3 Cultura pomilor. I. Bîrna

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

19 Duminică 10 VI 1906 10 ore a.m. Brad.

1 Despre Asociațiune. dr. P. Oprișa, V. Damian

2 Despre îmbrățișarea meseriilor. L. Gherman

3 Despre reuniunile de înmormîntare. V. Bonea

4 Despre indigitări juridice. dr. I. Papp

5 Proiecțiuni cu schiopticonul[3] din istorie. dr. I. Radu

b) Comitetul Central este rugat că dacă și Despărțămîntul Brad va fi considerat și împărtășit cu ajutorul de 100 k., acesta să se pună la dispoziția Comitetului cercual Brad pentru a cumpăra diapozitive necesare la prelegerile poporale și a se acoperi spesele efective de călătorie, eventual a se și remunera unii prelegători[4] și a aproba acest program pentru a putea începe șirul prelegerilor.

c) Comitetul Central este rugat a ne comunica numărul comunelor peste care se extinde Despărțămîntul Brad, eventual o copie de pe harta lui geografică.

d) Schița prelegerilor primite se alătură la protocol și promovează Comitetului Central și cele ce vor intra înainte se vor așterne ulterior.

e) Comitetul Central e rugat a ne trimite statute, regulamente și publicațiuni de cari dispune Asociațiunea în scopul de a pune baze bibliotecilor poporale.

2.

Se prezintă nr. 1/1906 prin care prezidiul Asociațiunei sub nr. 1850/1905 invită Despărțămîntul Brad să constituie în Brad un comitet local pentru colectarea obiectelor ce s-ar putea expune în pavilionul românilor din Regatul Ungar la expoziția generală română din București, care se va deschide la 1/14 iunie 1906 și va rămînea deschisă pînă la finea lui octombrie 1906. După citirea apelului și a tuturor actelor la propunerea membrului Vasiliu Damian se decide:

a) Comitetul cercual ia cu plăcere act despre invitarea prezidiului Asociațiunii.

b) și biroul Despărțămîntului Brad se însărcinează a convoca pe duminică în 11 februarie n. 1906 la 3 ore p.m. în sala direcțiunei „Crișana" la o consfătuire inteligența română din Brad (bărbați și femei), iar afară de Brad pe I. Perian, și A. Draia, inv. pensionari Criscior, P. Todoran, paroh Curechiu, G. Almășan, paroh Mihăleni, I. Birău, paroh Băița, P. Păcurar, proprietar Săliște, N. Pop, paroh Ormindea, A. Roman, paroh Luncoiul de Sus, I. Fugătă, paroh Luncoiul de Jos, Savu Stănilă, paroh Ribița, Iosif Tisu, paroh Țebea, N. Florea, paroh Rișca, A. Florea înv. Cărăstău, L. Sipoș, paroh Lunca, N. Turcu, inv. Vața, Cornel Lazăr, protopop Hălmagiu, E. A. Joldea, inv. diacon Hălmagiu și Ioan Felea, paroh Valea Brad și să pregătească un program

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

despre obiectele cu care ar putea participa despărțământul la acea expoziție, cerînd informațiuni și de la Comitetul Central.

Cu aceasta protocolul se încheie și subscrie.

dr. Pavel Oprișa, prezident — Adam Damian, notar

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 94/1906, f. 1—5.

---

[1] rostiri, prelegeri
[2] înmulțirea
[3] aparat de proiecție
[4] conferențiari

162.

1906 iulie 8, Dobra

Raportul comitetului Despărțământului Dobra al „Astrei" către adunarea generală (1906)

Onorată adunare !

Despre starea și activitatea dezvoltată în decursul anului 1905/6 raportăm următoarele :

Numărul membrilor „Astrei" ai despărțământului nostru ; numai 17 ordinari și 10 ajutători, iar membri fondatori și pe viață nu avem deloc. De la adunarea cercuală din anul trecut nu s-a mai înscris nici un membru.

Agenturi comunale pînă acum nu are despărțământul nostru nici una. S-a făcut încercare în două rinduri, recercîndu-se unii fruntași în acest scop și este timpul suprem să facem tot posibilul în această direcțiune, căci altcum Despărțământul Dobra numai vegetează.

Un început de activitate a arătat despărțământul nostru în acest an prin prelegerile economice inițiate de Comitetul Central (circularul nr. 1499/1905) de care comitetul d-voastră în ședința din februarie a proiectat să se țină în acest an 6, dar două nu s-au putut ține din cauza agitațiunilor elecorale politice, ce dominau pe timpul fixat pentru ținerea lor.

S-au ținut pînă acum 3 prelegeri economice în comunele Brîznic, Gothatea și Teiu.

1. În Brîznic s-a ținut în 11 martie sub conducerea directorului despărțământului. A preles cu mult succes capelatul-învățător Petru Hadau din Rădulești despre comasări cu indigitări, explicări și aplicări practice la hotarul învecinatei comune Rădulești de curînd comasate și la hotarul Brîznic, unde comasarea acum s-a pus în curgere. Nici

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nu s-a putut alege o temă mai potrivită pentru această ocaziune, dar a şi fost ascultată şi discutată de poporul adunat în număr mare. A mai preles protopopul Iosif Morariu despre cultura raţională a viţei de vie.

2 În Gothatea prelegeri economice s-au ţinut la 18 martie sub conducerea membrului comitetului George Oprea. A preles proprietarul Ioan Iuga, absolvent de şcoală agronomică, despre lucrarea raţională a pămîntului, învăţătorul Petru Furdui despre gunoiere şi îngrijirea gunoiului, prelegere ascultată şi discutată de popor cu mult interes. Cu şi mai mult interes şi complăcere a fost ascultată şi discutată prelegerea despre asigurarea vitelor, ţinută de învăţătorul Toma Roşiu din Dobra. A şi fost rugat numitul învăţător să preleagă despre acest obiect şi în comunele învecinate Ulieş şi Gurasadului, ceea ce a şi împlinit la 22 martie şi sperăm că din aceste trei comune se va alcătui în grabă o tovărăşie pentru asigurarea vitelor.

3 A III-lea prelegere economică s-a ţinut în comuna Teiu sub conducerea directorului despărţămîntului. A preles învăţătorul din Roşcani Toma Neamţiu junior despre pomărit şi importanţa pomăritului în ţinutul nostru în genere, iar în special despre altoiul pomilor, cu demonstraţii practice. Apoi a preles preotul din Mihăeşti Aurelian Oprean despre lucrarea pămîntului după comasare, care în acea comună este aproape terminată şi despre economia schimbătoare.

Pentru prelegerile proiectate să se ţină în Burjuc şi Sîrbi va pune comitetul termene în lunile de toamnă, cînd probabil se vor ţine astfel de întruniri şi în alte comune.

Este adevărat că bărbaţi cu pregătire specială economică nu avem, dar prelegătorii de la întrunirile de pînă acum au satisfăcut pe deplin aşteptările şi comitetul le aduce cea mai sinceră mulţumită. Totodată se aduce mulţumită onoratului Comitet Central pentru ajutorul de 100 coroane ce ne-a dat spre scopul ţinerii prelegerilor economice.

Mai amintim că cu ocaziunea inaugurării Muzeului naţional, la expoziţia aranjată a participat şi despărţămîntul nostru şi singuratici membrii au desfăşurat frumoasă activitate faţă de expoziţiune. Despărţămîntul a fost distins cu diplomă de colaborator.

După aceste sperînd binevoitorul sprijin al adunării generale şi al tuturor bunilor români de pe teritoriul Despărţămîntului Dobra, spre a se apropia de scopul la care tinde „Astra", rugăm adunarea generală să ia la cunoştinţă acest raport şi să deie comitetului absolutoriu pentru gestiune anului 1905/6.

Dobra, 8 iulie 1906

Iosif Morariu
directorul despărţămîntului

Lazăr Vraciu
secretarul despărţămîntului

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 933/1906, f. 5—6.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

163.

1906 septembrie 19, Lugoj

Nr. 2276/1906

În următoarele publicăm în traducere română ordinul Inspectoratului şcolar regesc al comitatului Hunedoara îndreptat către toate şcolile elementare de stat şi comunale în cauza promovării educaţiei religioase morale a tineretului şcolar.

„De la Inspectoratul şcolar regesc al comitatului Hunedoara.
Nr 3386/1906
Tuturor şcolilor de stat şi comune.

O cauză principală a direcţiei socialiste înăsprite din timpul de acum este aceea că şcoala pe terenul religioso-moral sau de loc nu, sau numai defectuos îşi îndeplineşte datorinţa .

Cauzele mişcărilor socialiste pornite în toată ţara nu sînt a se căuta numai în cele materiale, ci şi în cele morale, şi pentru domolirea maselor agitate deja acum nu e suficientă bonificarea materială, precum putem spera la cele mai multe mişcări ale muncitorilor, ci pe lîngă comunicarea cunoştinţelor mai este de lipsă îngrijirea sentimentului religios şi a moravurilor.

Dacă moravurile se strică, piere naţiunea, precum Roma s-a prăvălit în jugul sclaviei. Chiar şi puterea de stat s-a pus pe punctul acesta de vedere cînd în îndrumările sale date pune mare pond pe educaţia religioasă-morală.

Paragraful 85 şi alineatul 3 din punctul 3 d. al pargrafului 104 din Îndrumarea curatoratelor dată cu ordinul nr. 32055/1901, apoi paragraful 114 din Inviaţiunea senatelor şcolare comunale dată cu ordinul 44246/1902 propunerea religiei şi a moralei nu numai că o califică de foarte ponderoasă, ci şi neglijenţele ce ocur pe acest teren deosebit şi strict le pedepseşte. Anume punctul „q" din paragraful 103, respectiv tot punctul „q" din paragraful 132 al inviaţiunilor precitate accentuează necesitatea deosebită a educaţiei religioasă-morală şi din acest motiv dispune organizarea reuniunilor tinerimii.

Paragraful 83 din Inviaţiunea curatoratului, precum şi paragraful 111 din Inviaţiunea senatelor şcolare comunale aşa de naturală ţin umblarea la biserică, încît în această privinţă află de lipsă a da deosebită şi strictă intimare personalului didactic.

Deci fiindcă atît paragrafele regulamentelor, cît şi spiritul guvernării de stat pun mare pond pe educaţia religioasă şi morală şi deoarece educaţia religioasă-morală este baza vieţii şi conservării naţiunii, cu aceasta ordon ca personalul didactic de la şcolile de stat şi comunale elementare şi civile să pună mare pond pe educaţia religioasă-morală, în modul cel mai strict să pretindă de la elevii de orişicare confesiune umblarea la biserică în duminici şi în sărbătorile respectivelor confe-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

siuni, aceasta să o controleze cu responsabilitate, precum o pretind aceasta paragrafele arătate din inviaţiunile precitate.

Aştept ca personalul didactic al cercului de învăţămînt, care ştiu că stă la culmea chemării sale, această dispoziţie a mea o va executa cu toată rigoarea şi conştiinciozitatea nu numai în înţelesul literii, ci şi al spiritului ei, spre interesul bine priceput al poporului concrezut conducerii şi îngrijirii mele.

Această dispoziţie a mea este a se pertracta în şedinţele reuniunilor docentale şi hotărîrea este a mi se subşterne, iar despre executarea dispoziţiei este a mi se face raport pînă la 15 octombrie a.c. din partea fiecărei şcoli.

Deva, 8 septembrie 1906.

Denes Károly m.p.
inspector şcolar regesc"

Acest ordin, referitor, ce e drept, numai la şcolile de stat şi comunale din comitatul Hunedoarei, dar instructivă şi pentru şcolile de stat şi comunale de pe teritoriul altor comitate, am aflat de bine a o publica în toată extinderea ei în legătură cu circulara noastră nr. 528/IX/1902, cu acea dispoziţie din partea noastră ca pe lîngă stricta observare a celor dispuse în citatul nostru circular, fraţii preoţi, ca cateheţi, că controleze cu deamănuntul dacă elevii greco-catolici de la şcolile de stat şi comunale, elementare, civile preparandiale ori gimnaziale umblă regulat la biserică şi în cazul negativ a face arătare prin respectivul oficiu protopopesc atît Cardinariatului, cît şi Inspectoratului şcolar regesc concernent pentru facerea dispoziţiilor de lipsă în atare cazuri.

Lugoj, şedinţa consistorială ţinută la 19 septembrie 1906.

Arh. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 24/1906, f. 1—3 ; concept.

164.

1907 ianuarie 8, Mintia

Protocol
luat în 8 ianuarie 1907 în senatul şcolii greco-catolice din Mintia

Obiect

Pronunţare cu privire la excepţiunile Inspectoratului regesc de şcoli din Deva nr. 5014/1906 referitor la caracterul interconfesional al acestei şcoli.

Prezenţi : subscrişii.

Administratorul parohial interimal Mihail Iubaş ca preşedinte al senatului şcolar greco-catolic declarînd şedinţa de deschisă, citeşte în traducere românească scripta Inspectoratului regesc şcolar din Deva

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nr. 5014/1906 comunicată din partea Veneratului Ordinariat episcopesc de Lugoj cu data de 27 decembrie 1906 nr. 3097 şi recearcă pe cei prezenţi să se declare la următoarele :

1 Temeinică e aserţiunea Inspectoratului regesc de şcoli din Deva că şcoala din Mintia ar fi interconfesională şi că din cînd în cînd la această şcoală s-ar fi aplicat şi învăţători greco-orientali ?

Ad 1 La aceasta cei prezenţi răspund că în anul 1875 s-a înfiinţat în Mintia parohie greco-catolică, iar la anul 1880, prin graţioasa scriptă a Veneratului Ordinariat greco-catolic de Lugoj cu data de 1 noiembrie 1880 nr. 1492 s-a înfiinţat şi şcoală confesională greco-catolică. Că această şcoală neîntrerupt a fost şi este greco-catolică şi nu interconfesională se vede de o parte din alăturata % declaraţie în scris a comitetului parohial greco-oirental din Mintia făcută la 27 noiembrie 1885 şi aprobată din partea Veneratului Consistoriu de Lugoj sub nr. 19/1886 în sensul căreia numiţii credincioşi greco-orientali din lipsă de şcoală proprie se anexează la şcoala greco-catolică existentă şi se obligă ca pînă la o eventuală înfiinţare de şcoală proprie să contribuie la susţinerea şcolii noastre în mod proporţional cu greco-catolicii, iar de altă parte mai evident se vede caracterul unic confesional greco-catolic al acestei şcoli prin aplacidarea ajutorului de stat al ministrului regesc ungar nr. 51167/1899, care expres e dat ca întregire la salariul docental pe partea şcolii greco-catolice din Mintia.

2 Preşedintele senatului şcolar, declarînd celor prezenţi că anexarea credincioşilor greco-orientali ca minoritate s-a făcut în conformitate cu paragraful 45, articolul de lege XXXVIII din 1868, recearcă pe cei prezenţi ca să răspîndească că de unde s-a susţinut în trecut şi de unde se susţine în prezent sala de învăţămînt şi cvartirul docental ? Care e suma cu care contribuie greco-orientalii în salariul docental şi care e suma cu care contribuie greco-catolicii ? Cîţi copii obligaţi sînt greco-orientali şi cîţi greco-catolici ? Din aceştia cîţi frecventează greco-catolici şi cîţi greco-orientali ?

Ad 2 Cei prezenţi răspund că pînă în anul 1901 arenda localului închiriat s-a plătit de repartiţie, iar de atunci încoace s-a plătit din veniturile foştilor iobagi. În anul şcolar 1905/1906 în salariul docental a incurs de la greco-catolici suma de 260 coroane, de la greco-orientali 102 coroane şi ajutor de stat 238 coroane, formînd astfel salariul docental de 600 coroane, sumă prescrisă prin lege. Şcolari obligaţi la frecventarea şcolii sînt 25 greco-catolici, 12 greco-orientali şi 4 evanghelic reformaţi. Din aceştia frecventează şcoala 20 greco-catolici, 11 greco-orientali, 3 evanghelici reformaţi.

3 Preşedintele recearcă pe cei prezenţi cu privire la paşii întreprinşi de Inspectorat să se declare referitor la statificarea actualei şcoli.

Ad 3 Cei prezenţi cu părere de rău iau la cunoştinţă zvîrcolirile de statificare a şcolii şi reprobă decizia comitetului comunal şi încă cu atît mai vîrtos cu cît senatul şcolar nu a fost nici consultat, nici recercat a-şi înainta condiţiile, între care, în cazul cel mai rău, ar fi aplicat la înfiinţarea şcolii de stat. Faţă de toate acestea se recomandă în părintească ocrotire a Venératului Ordinariat episcopesc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Nemaifiind altele de pertractat, protocolul prezent după citire se subscrie.

Data ca mai sus.

Mihai Iubaş m.p.
administrator parohial, preşedintele senatului şcolar

Nicolae Podelean
Popa Petru
Sabău Iosif
Popa Nicolae

Bozan Alexandru
Bucur Adam
Ion Iubaş

George Bota
notarul senatului şcolar

Arb. St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 14/ 1907, f. 2—3.

165.

1907 iulie 28, Gelmar

Onorată adunare generală !

Despre activitatea Comitetului cercual din Despărţămîntul Orăştie al Asociaţiunii pe timpul de la ultima adunare generală şi pînă azi, avem onoare a vă prezenta următorul

Raport.

I Comitetul cercual a ţinut în acest răstimp puţine şedinţe, parte pentru că nu se ivea necesitatea, parte pentru că membrii săi se întrunesc foarte cu greu. De altcum credem că nu în numărul şedinţelor comitetului rezidă activitatea propriu-zisă a unui despărţămînt.

II La 16 decembrie 1906, directorul despărţămîntului a înfiinţat în Geoagiu o agentură şi o bibliotecă poporală cu 60 cărţi şi anume : 38 broşuri primite de la Comitetul Central şi 22 cărţi dăruite de G. Todica, A. Roşu şi I. Henţa din Geoagiu. Această bibliotecă prospereză. De la agenturile din Romos şi Rapoltul Mare n-am primit nici un raport.

III Deosebita noastră atenţiune a fost aţintită asupra prelegerilor poporale ; în scopul acesta am cerut şi am primit de la Comitetul Central ajutorul de 100 coroane şi pentru anul 1907. Am conceput un program pentru ţinerea acelor prelegeri mai ales în comunele fruntaşe din stînga Mureşului. Prelegătorii : d-l Ioan I. Lăpedatu, Ioan Moţa, Constantin Baciu şi I. Popovici au renunţat şi pentru anul acesta la diurne, ca să se poată achita preţul schiopticonului. Prelegerile s-au ţinut cu ajutorul Reuniunii economice din Orăştie. Regretăm că împrejurările nu ni-au permis să realizăm programul ce am fost stabilit. Am ţinut totuşi următoarele prelegeri pe sate :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Vinerea
20 august 1907
1. C. Baciu „Folosul pomăritului"
2. C. Baciu „Sădirea pomilor"
3 I. Popovici „Folosul învățăturii și bibliotecilor"
4. I. Moța „Neamul românesc"
Romoșel
19 mai 1907
5. I. I. Lăpedatu „Despre Asociațiune și Reuniunea economică"
6. C. Baciu „Folosul pomăritului"
7. I. Moța „Neamul românesc"
Mada
7 iulie 1907
8. G. Todica „Robia economică"
9. I. Popovici „Folosul pomăritului"
10. I. Popovici „Neamul românesc"

Prelegerile de sub nr. 4, 6, 7, 9, 10 au fost ilustrate cu schiopticonul.

Afară de acestea, din despărțămîntul nostru a mers, invitat fiind de Despărțămîntul Hațeg, cu schiopticonul la Boșorod la 14 iulie a.c. arătînd acolo icoane din viața românilor și neamul românesc.

În Vinerea s-a înființat agentură și bibliotecă poporală.

IV Cu privire la casă nu vă putem raporta multe. S-au încasat taxe de la 3 membri ordinari, s-au vîndut 300 mărci culturale și din banii incluși s-a abonat „Țara noastră" pentru agentura din Geoagiu și cea din Rapoltul Mare. Starea casei e de 8,61 coroane.

Biblioteca despărțămîntului e tot în starea din trecut.

Pentru comitetul cercual
Gelmar, 28 iulie 1907

I. Popovici
directorul despărțămîntului

Arh. St. Sibiu, fond **ASTRA**, doc. 793/1907, f. 3.

166.

1907 august 7, Clopotiva

Nr. 93/1907.

Preavenerat Consistoriu episcopesc !

Studiind legea nouă despre susținerea școlilor, și a celor confesionale, pe lîngă alte șicanări, salariul docental urcîndu-se la 1000 coroane, care fără ajutor de stat rare comune îl vor putea ridica, prin urmare statului i se dă volnicia și la celea cu excluderea limbii poporului a introduce limba de propunere cea maghiară, cu atît mai vîrtos că cvincvenatele au a sui iar la 1000 coroane, ce poporul măcar să

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vrea nu poate suporta această uriașă datorie și toate încercările ne-ar rămînea deșarte.

De aceea cu provocare la raportul de aici din 15.VII.1907 nr. 83 rog cu umilință ca Preaveneratul Consistor episcopesc să pertracteze afacerea și de află consult, să cedăm și noi școala statului, cu obligația ca și pentru noi (ca celorlalte confesiuni de aici — romano-catolică, reformată și augustană) să se susțină dreptul a ni se denumi un docent greco-catolic care apoi, ca și la cei înșirați, să fie și cantor la biserica greco-catolică.

Școlarii s-au înmulțit și s-a fost decis ca pentru anul viitor să se deschidă și o a patra clasă, la aceea să se ceară dacă a se denumi un individ greco-catolic român.

Altcum a cere ajutor de stat spre întregirea salariului, prevăd că vom suporta mari greutăți și șicanări. Dar de astă dată, pînă după introducerea votului universal, străformîndu-se legea cu obligația ca statul și școlile confesionale egal cu cele de stat să le susțină, acum dîndu-ni-se ocazia, să cerem : contopirea și școlii noastre cu cea de stat, cu obligația ca religia să se propună băieților elevi în limba română și un docent de la aceea să fie de religie greco-catolică și cantor la biserica noastră.

Clopotiva la 7 august 1907.

Al Preaveneratului Ordinariat episcopesc

Ilie Cuterra m.p. paroh greco-catolic

Arh. St. Timișoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dos. 12/1907, f. 4.

167.

1908 iulie 23, Clopotiva

Preavenerat Ordinariat !

Presupunînd că Veneratul Ordinariat bine-va-voi a lua în considerare greutățile cu care se luptă școlile noastre confesionale și nu va judeca lucrurile așa cum le judecă cei ce într-un suflet ar face și din pietri *patrioți falși*, îmi permit a răspunde la expectorările domnului inspector regesc din Deva următoarele :

La prima acuză răspund domnului inspector să citească mai bine legea, cu sînge mai rece, căci în lege nu stă nicăierea scris că trebuie inscripția maghiară despre care zice că e „törvényes felirát“ [1], ci se zice în § 39 din instrucțiunile ministerului, pagina 2, la litera „d“ este *permis* să se aplice, dar nu e zis nicăieri că *trebuie* să se aplice etc. Ce privește emblema țării și celelalte „megfelelö jelvények“ [2], trimită-mi-le domnul ministru de culte, căci așa stă scris în § 17, art. XXVII că în sarcina portofoliului său va purta această grijă, apoi nici pînă acum la școlile de stat nu sînt la toate, necum la noi la Clopotiva.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

La 2. Edificiul şcolar e în stare bună, reparat în 1902 şi întărit cu picior de piatră din sus, iar din jos e foarte micuţă crăpătura, aşa încît nu e pericol. Aceasta chiar prin ingineri se poate constata. Padimentul e în stare bună, parchet din stejar nu putem face. De altcum, această aserţiune a domnului inspector o las necalificată.

Că e „por fészek“ [3] nu cred, pentru că senatul şcolar are curăţitor care să clătăre, mături şi să şteargă praful, iar dacă aceasta nu se face totdeauna, în primul rînd domnul învăţător e dator să atragă atenţia celui ce mătură în şcoală. Locuinţa învăţătorului constă din două chilii padimentate şi frumoase, ferestrele duble sînt făcute demult, dar foştii învăţători nicicînd nu au pretins punerea lor, iar dacă învăţătorului de acum i-a fost frig, a avut lemne din abundenţă, căci a mai vîndut din ele, să fi făcut foc. Sala a fost văruită în noiembrie, aşadar nu e adevărat că e nevăruită, se poate documenta cu martori. Că pe din jos a fost puţin întinată de băieţi, nu e vina mea, ci a celui ce supraveghează disciplina în şcoală. Că tot edificiul e „szánalmas kinézésü“ [4] ori nu, binevoiţi a trimite domnului inspector fotografia şcolii noastre, dar fără a şti că ce edificiu e acela şi desigur că va zice „szép epület“. [5]

Sala de învăţămînt cu adevărat nu e tocmai bine instruită, dar vis a vis de şcoala lor de aici e foarte bine.

Ziuare [6] nu avem ungureşti, pentru că mai avem cele două procurate cu bani grei numai cu vreo 3—4 ani înainte de aceasta. Cînd vor fi pline acelea vom avea de grijă să procurăm ungureşti, căci şi eu sînt atît de cinstit să nu periclitez existenţa imperiului maghiar prin astfel de întrelăsare. [7]

Încălzirea, curăţenia, aerisirea eu nu o pot face în persoană, slujitorul plătit să o facă, iar dacă nu o face domnul învăţător să mi-o spună aceea mie şi eu voi purta de grijă să se facă. Cuptor am cumpărat nou, cu 52 de coroane, foarte bun.

În ce priveşte cerinţele sanitare, nu mai răspund decît prin cele mai sus zise relativ la curăţire şi aerisire. Sala are 64 metri pătraţi şi e înaltă de trei metri. Poftească şi facă comparaţie între şcoala noastră şi cea reformată din loc, care nu e padimentată, e scundă de tot şi întunecoasă şi atunci va vedea că zău nu are drept. ci dar acolo e altă căciulă, acolo „a pap nem izgato“ [8], cum susţine despre mine domnul inspector.

Referitor la acuza spiritului patriotic şi la limba maghiară, cum s-ar zice ad fortissimum, apoi nu neg, am zis şi zic că fieştecare învăţător să propună limba maghiară atît cît cere şi prescrie legea, şi nu îi este iertat, cel puţin după părerea mea de om, hai să zic cu pedagogie, că să propună limba maghiară şi să neglijeze celelalte obiecte prescrise. Aceasta, e adevărat, am zis-o şi o zic şi mă rog ca aceasta să o aducă la cunoştinţa inspectoratului că eu nu voi lua o căciulă în cap mai împănată decît domnul ministru al cultelor. Eu am să ţin cu ce zice legea, dar pînă cînd din sudoarea acestui popor plătesc pe dascăl, aştept ca el să înveţe şi *religie*, comput, istoria şi *limba maternă*, nu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

numai ungureşte. Dacă domnului inspector aceasta nu-i place, n-am ce-i face, fie asigurat că nici mie nu-mi plac multe şi trebuie să bag pumnii în buzunar şi să tac, tacă şi dumnealui, înveţe a şti că noi nu sîntem supuşii lui ca să se exprime astfel : „meg mutatom èn a popájánk“ [9]. Aceasta să se spună domnului inspector ca să ieie la cunoştinţă că are de a face cu oameni calificaţi ca şi dînsul, nu cu vizitii, nici cu hamalii. Dacă mai mult se pretinde de la domnul inspector decît pretinde legea, atunci eu nu pot decît să închid şcoala, căci nu poate nimeni cere ce nu e sancţionat prin lege. De altcum, arunce şi sabia în cumpănă şi strige „Vae victis“, noi tot nu vom pleca capul veleităţilor infinite, căci nu pe ele, ci pe dreptate se zidesc statele. Atîta poate şti şi domnul inspector, care cere ca să aplicaţi strictețe întru executarea dorinţei lui.

Prea venerat Ordinariat ! Fie-mi in fine permis ca să vorbesc cu încredere firească şi mă rog ca să se asculte versul rugăciunii mele. E vechea poveste a lupului cu mielul ce-i turbura apa. Strămoşii celor ce au alungat din biserici pe arhiereii noştri prin intrigă şi silă şi negre uneltiri, vreau acum să ne răpească limba... ! Eu în contra acestui val turbat nu pot să mă opun mult ! Decît să iau şi sumanul românului pentru o şcoală care nu are alt scop decît tîmpirea tinerelor noastre mlădiţe, mai bine îi lăsăm să-şi facă ei şcoala, plătească-şi dascăl şi atunci dispună cum vreau. Noi am văzut vijelii cu mult mai grele şi tot nu am pierit. De altfel, Dumnezeu vede că eu şcoala numai pentru biserică şi pentru credinţă o apăr şi nu pentru că am voi dărîmarea visurilor de aur ale celor ce văd fericirea ţării noastre în unitatea limbii. Această himeră, oricît ar îmbăta pe mulţi cu jocul morganatic, nu ne neliniştește, mai tîrziu va fi împlinirea acestei vremi decît capătul apocaliptic.

Una mai observ, să atragă atenţiunea domnilor învăţători ca prin insinuări să nu tindă a căpăta bunăvoinţă, căci cînd cad lemnele cele mari, deodată se turtesc şi cele micuţe din jur.

Al Preaveneratului Ordinariat

cel mai supus,
Iacob Nicolescu

paroh greco-catolic şi preşedintele senatului şcolar

Clopotiva la 23 iulie 1908.

Arh St. Timişoara, fond Episcopia greco-catolică Lugoj, dosar 44/1908, f. 1—2.

---

[1] inscripţie legală
[2] simboluri corespunzătoare
[3] cuib de praf
[4] jalnic de privit
[5] clădire frumoasă
[6] registre pentru înscrierea corespondenţei
[7] delăsare
[8] acel popă nu este iritat
[9] le arăt eu popilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

168.

1908 noiembrie 29, Cărăstău

2 — 1909 copie

Proces-verbal

luat la 29 noiembrie 1908 la Oficiul parohial român greco-ortodox din Cărăstău în afacerea de a învăța adulții, adică bărbații trecuți de 15 ani și pînă la 50 ani, aflători în comunele subscrișilor, să scrie și să citească, dacă ei doresc aceasta.

Prezident dr. Pavel Oprișa, directorul Despărțămîntului Brad al Asociațiunei și al Gimnaziului român greco ortodox din Brad, notar Ioan Mihuț, preot în Cărăstău.

Prezidentul salută pe cei adunați în urma coînțelegerii avute în acest obiect, atît cu preotul Ioan Mihuț, cît și cu învățătorul Alexandru Florea din Cărăstău și le aduce la cunoștință :

a Că atît Comitetul Central al Asociațiunii din Sibiu, cît și adunarea cercuală anuală ordinară a Despărțămîntului Brad ținută la 18 octombrie a.c. în Blăjeni l-a invitat ca să concheme pe preoții, învățătorii și inteligenții, aflători pe teritoriul despărțămîntului nostru și să-i îndemne să organizeze cît mai multe școale pentru adulți.

b Că pentru ziua de azi a convocat la consfătuire pe cei ce se află de față și pe alții din jurul Cărăstăului.

c Că pentru a răsplăti, barem întru cîtva, jertfa acelor învățători ori preoți care se vor apuca să învețe pe adulți scrisul și cititul, are pînă azi la dispoziția sa 500 K., pe care, ca poporului doritor de lumină să mai facă spese, le va împărți astfel :

I Acel învățător care va instrua în scriere și citire de la dumineca primă din decembrie 1908 pînă la 30 aprilie 1909 barem 5—10 adulți va primi pentru fiecare oră de școală 1 K.

II Aceluia care va instrua 10—20 adulți îi va da de fiecare oră de școală cîte 2 K.

III Celuia care va instrua peste 25 inși îi va da cîte 3 K. de fiecare oră de școală.

Învățătorii și preoții care se apucă de acest lucru au dreptul și datorința ca ei înșiși să-și conscrie învățăceii și pînă la 3 decembrie a.c. să trimită conscrierea lor subscrisului director, arătînd totodată timpul, adică ziua și ora anumită precum și localul unde vor ținea învățarea, ca astfel școala de adulți să poată fi înștiințată la timp oficiului pretorial concernent.

Învățătorii vor purta condică în ordine, despre fiecare oră de învățămînt, din care să se vadă curat tot aceea cu ce s-au ocupat în decursul orei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În decursul lui aprilie 1909 se vor face examene de încheiere, unde se vor dovedi cîți au învățat a scrie și citi, fiind de față la aceste examene și un bărbat de încredere din Comitetul cercual al Despărțămîntului Brad. Cu ocaziunea examenului se vor socoti orele ținute și amăsurat adulților ce au fost la examene se vor împărți remunerațiunile statorite mai sus.

1 Toți cei de față ne învoim să învățăm a scrie și a citi pe adulții aflători în comunele unde trăim și întărim acest conclus prin subscrierea protocolului de față.

2 Pentru de a purcede uniform în ceea ce privește metodica, adică felul de a învăța pe adulți, atît învățătorii adunați în Brad la 19 noiembrie, cît și cei adunați la Băița la 22 noiembrie a.c. au hotărît să folosească aceeași carte, anume : „Abecedarul" scris de I. Vuia, învățător la școala română greco-ortodoxă din B. Comloș [1], carte lucrată după metodul sunetelor vii a lui Gabel, asupra căreia s-a discutat în conferința învățătorilor din anul curent. Am hotărît apoi a se întruni odată în săptămînă sub conducerea unui învățător care cunoaște metodul cărții de mai sus și va da îndrumările de lipsă în ce privește purcederea metodică.

Subscrișii încă declarăm că vom purcede toți în aceeași formă în ce privește metodica și vom folosi cartea de I. Vuia, iar în cît vom avea lipsă de îndrumări metodice, că adică cum să folosim cartea, cum să purcedem la instruirea uniformă a adulților ne vom întruni dinpreună cu învățătorii din jurul Bradului în sala de la Gimnaziul român greco-ortodox de acolo în fiecare joi 10 ora a.m., unde sub conducerea învățătorului I. Rusu ne vom înțelege asupra purcederei metodice uniforme.

3 Întru cît pe lîngă învățarea adulților în scris și citit ar fi cu putință să le dăm și alte cunoștințe educative și folositoare în orișice direcțiune hotărîm :

Vom ținea seamă de experiențele de peste ani și pe baza acestora precum și a consfătuirei dintre noi la sfîrșitul timpului de instrucțiune la o zi anumită, cum ar fi conferința învățătorească, ne vom aduna și vom pregăti un plan uniform pentru învățarea adulților în viitor.

Cu aceasta cerînd binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra începutului nostru de a ne lumina și prin școala de adulți și astfel să ajungem un popor mai vrednic și mai cinstit — procesul de față îl confirmăm prin subscrierea cu mîna proprie.

Cărăstău, 29 noiembrie 1908

Dr. Pavel Oprișa m.p. director prezident

Nicolae Mihuț m.p. paroh

Ioan Mihuț m.p. notar

Arseniu Duma m.p. învățător în pensie Lunca

Petru Slugan m.p. capelan-paroh Birtin

Alexandru Florea m.p. învățător Cărăstău—Lunca

Ion Sipos paroh Lunca

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Leontin Mihuț m.p. preot Rișculița
Andron Grecu m.p.
Nicolae Florea m.p. preot Rișca
Conform originalului
Brad, 29 decembrie 1908
Dr Pavel Oprișa director
Petru Rusu notar

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 2/1909, f. 1—2, copie

---

[1] Comloșul Mare

169.

1909 aprilie 6, Brad

Nr. 9/1909

Venerat Comitet Central al Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român

Sibiu

Pentru comunele : Băița, Blăjeni Plai, Blăjeni Criș, Brad, Căraci, Cărastău, Țebea, Crăciunești, Curechi, Hărțăgani, Luncoiul de Jos, Mesteacăn, Mihăileni, Ribița, Rovina, Uibărești, Tărățel, Valea Brad din care pe la începutul lui decembrie 1908 se înștiințaseră numeroși țărani pentru a învăța să scrie și să citească spre care scop se angajaseră învățătorii din acele comune. Cum s-a raportat sub nr. 31—1908, s-a cerut concesiunea de la oficiile pretoriale din Brad și Baia de Criș. Oficiul pretorial din Brad a dat concesiunea de lipsă, dar curînd a și revocat prin ordinul său 142—1909 din 11 ianuarie 1909. Oficiul pretorial din Baia de Criș cît și cel din Brad au condiționat orice cursuri pentru instruirea analfabeților de permisiunea inspectorului regional de școale. Oprirea cursurilor, deja începute, s-a făcut pe calea primăriilor comunale, fiind citați toți cîți se angajaseră la astfel de cursuri și făcuți atenți să nu țină astfel de cursuri fără permisiune de la inspectorul regional de școale.

La 21 ianuarie a.c. biroul Despărțămîntului Brad a expus afacerea inspectorului regional de școale din Brad cu rugarea să permită instruarea analfabeților în citire și scriere, fiind această lucrare de interes obștesc. Inspectoratul a promovat afacerea înaltului Minister Regional Ungar de Culte și Instrucțiune Publică. Prin rezoluția sa dată 13 martie a.c. nr. 464—1909, pe calea Oficiului protoprezbiterial Brad a avizat pe subscrisul că se concede a instrua pe analfabeți în citire și scriere, avînd a urma conform legii.

Fiind în aprilie timpul înaintat pentru a începe instrucția cu analfabeții, mai ales plugari, experiența aceasta se va folosi pe viitor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Se aduce la cunoştinţa veneratului comitet ca să se ştie cauza din care cu început bun, s-a zădărnicit prea de timpuriu.

Brad, 6 aprilie 1909.

Despărţământul Asociaţiunei Brad.

Dr. Pavel Oprişa director

Petru Rusu notar

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 451/1909, f. 2.

170.

1909 mai 10, Sibiu

451/1909

Domnule director,

Avem onoare a vă aduce la cunoştinţă că Comitetul Central, în şedinţa sa ţinută la 29 aprilie a.c., a luat act de raportul d-voastră nr. 7 de la 6 aprilie crt., referitor la oprirea cursurilor pentru analfabeţi de către organele administrative şi despre concesiunea sosită prea tîrziu pentru a se mai putea ţine cursurile proiectate în anul şcolar curent. Vă rugăm însă ca la timpul său, să faceţi dispoziţiile necesare pentru ca ele să se poată ţine măcar pe viitor.

ss. prezident ss. secretar

Domniei sale domnului dr. Pavel Oprişa, director gimnazial, directorul despărţământului Asociaţiunii în Brad.

⟨Pe verso⟩ Direcţiunea Despărţământului Brad raportează că cursurile cu analfabeţii în mai multe comune de pe teritoriul despărţământului în acest an nu s-au putut ţine fiind oprite de autorităţile administrative, iar concesiunea de la minister sosind prea tîrziu. Se ia act. ss.

Arh St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 451/1909, f. 1.

171.

1911 mai 28, Certejul de Sus

Mult onorate domnule avocat !

Alăturat trimit aci cu deosebită stimă lista primită a membrilor Societăţii de lectură a tinerimii studioase române" de la Gimnaziul evanghelico-reformat din Orăştie, pe care, examinînd-o mai de aproape

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— după ce cu finea anului şcolar 1867—1868, chiar după anul prim de la înfiinţarea societăţii eu am părăsit gimnaziul din Orăştie şi m-am dus la Sibiu la teologică — numai puţine date pot să servesc referitor la membrii societăţii şi anume :

Ad numărul 15 anul şcolar 1867—1868, George Stoian din clasa a VI-a nu e cel cu pricina întîmplată la gimnaziu, deoarece pricina s-a întîmplat la anul şcolar 1864—1865, după finea căruia Stoian Ioan, nu George, a părăsit gimnaziul din Orăştie şi nu s-a mai întors acolo, prin urmare nu poate fi acel Stoian ci altul.

Ad numărul 22 clasa a V-a, Ioan Popovici e parohul greco-ortodox din Ocolişul Mare lîngă Haţeg.

Ad numărul 11 clasa a V-a anul şcolar 1868—1869, Ioachim Josan e preotul din Măgură, protopopiatul Orăştiei.

Alte date nu pot da, deşi mai multe nume a membrilor din listă îmi sînt cunoscute, dar nu le ştiu ubicaţiunea şi nu ştiu dacă mai trăiesc.

Cauza cu Stoian s-a întîmplat astfel :

În anul şcolar 1864—1865 eram mulţi studenţi români în Gimnaziul reformat din Orăştie, care atunci se completa graduat la 8 clase şi pe vremea aceea eram tot cam mărişori studenţi prin gimnaziu, ba erau unii între noi cu barbă prin gimnaziul inferior.

Pe clasa a VI-a gimnazială era şi Ioan Stoian, care venise la Orăştie de la gimnaziul din Blaj. Era român însufleţit, studiase 5 clase gimnaziale la români, era serios dar simpatic, bine dezvoltat, îmbrăcat în port românesc, avea idealurile lui şi stăruia să ne însufleţească şi pe noi.

Astfel, în luna mai anul susamintit ne propune să punem la cale o petrecere românească, maial, petrecerea să fie în ajunul zilei de 3/15 mai, ca astfel să serbăm şi ziua libertăţii de 3/15 mai. Studenţimea întreagă cu mare însufleţire a primit propunerea făcută.

S-a cerut concesiune pentru ţinerea petrecerii de la directorul gimnazial Szabo, pe care ne-a şi dat-o, am contribuit apoi fiecare student cu cîte 20—30 creiţari pentru procurarea unui steag tricolor românesc şi pentru tocmirea muzicii, după care s-a invitat toată inteligenţa română la petrecerea ce s-a ţinut în pădurea oraşului, după Dealul Mic.

În ziua de 2/14 mai la orele 8 dimineaţa ne-am adunat la gimnaziu şi din curtea acestuia, cu tricolorul în frunte în rînd doi cu doi, intonînd muzica, iar noi cîntînd cu însufleţire marşul „Astăzi fraţilor români, ne vedem şi noi stăpîni“ am ieşit pe sub ambitul şi apoi pe uşa gimnaziului afară în stradă, de unde am mers prin piaţă la pădure iar acolo, fiind şi un timp frumos de primăvară, a urmat o petrecere de i s-a dus vestea.

Seara ne-am întors cu conduct de torţe la gimnaziu, acolo cu restul făcliilor, punîndu-le pe olaltă, s-a făcut o mare iluminaţie, iar Stoian de pe treptele uşii de la intrarea în gimnaziu a ţinut o vorbire avîntată despre însemnătatea maialului, după care aşezînd steagul tricolor în sala de învăţămînt a primei clase gimnaziale, ne-am împrăştiat toţi pe la cuartire.

În dimineaţa următoare de 3/15 mai ne-am adunat iară la gimnaziu, de unde cu muzica şi tricolorul în frunte, care peste noapte

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

suferise puţină deteriorare rupîndu-i-se ciucurii, am mers la biserică, unde s-a oficiat un serviciu divin, după care Stoian în curtea bisericii, de pe ridicătura unui mormînt, a rostit un discurs istoric, arătînd originea neamului nostru şi cum strămoşii noştri au fost aduşi aici de Traian, dovedind că noi sîntem un popor autohton în această ţară etc., după aceea ne-am împrăştiat care încotro şi am serbat ziua aceea neparticipînd la prelegeri

Petrecerea noastră în urmă nu i-a căzut bine la inimă bătrînului director Szabo, deoarece el, firește, nu visase aşa ceva, profesorii asemenea se uimiseră de cele întîmplate, apoi patronul gimnaziului, groful Kuhn de la Geoagiu, a tras la răspundere pe bietul director că de ce ne-a concesă să facem demonstraţiuni, a convocat senatul gimnaziului, a ţinut consiliu asupra studenţilor români, unde am fost chemaţi înainte toţi, şi ni s-a dat o aspră dojană, iar lui Stoian i s-a dat „consilium abeundi" şi nu l-a mai considerat de elev al gimnaziului deşi el bietul tot a mers la prelegeri pînă la examen.

Tot atunci, amplificîndu-se gimnaziul la 8 clase s-a mai edificat şi o parte nouă la clădirea de mai înainte, care terminîndu-se, în ziua de Rusalii s-a făcut cu mare solemnitate sfinţirea noului edificiu, la care a luat parte mulţime de magnaţi şi aristocraţi unguri din toate părţile ţării, iar după sfinţire s-a dat mare banchet în hotelul Szécsenyi. Abia începuseră banchetul şi din nenorocire iată că se aprinde coperişul de la gimnaziu. Spaimă groaznică în toate părţile, dar mai cu seamă între magnaţii de la banchet. Toţi alergau zăpăciţi cu feţe speriate şi cu capetele descoperite să stingă focul, să suie în graba mare în podul gimnaziului unde bălbăia flacăra focului, acolo dau de un biet român şi suspicionat că el a aprins, îl apucă şi era cît pe-aci să-l arunce jos pe ferestrele podului. Norocul că era prezent căpitanul jandarmilor, fiind şi el la banchet, care avînd patrula la îndemînă l-a luat sub scutul său şi l-a scos, de la moarte.

Bietul românaş era cocişul doctorului Lészai, medic în Orăştie şi susţinea sus şi tare că el a mers să stingă focul.

Se vorbea că respectivul servitor ar fi fost plătit de Stoian să aprindă gimnaziul ca să-şi răzbune pierderea anului de şcoală şi deşi incidenţele premerse erau favorabile acestei bănuieli totuşi judecătoreşte nu s-a putut constata faptul.

Studenţii români însă din această cauză au suferit lung timp multe şicanări şi neplăceri.

Atîta tot !

Certejul de Sus la 28 mai 1911.

Cu distinsă stimă
Petru Gabor m.p. preot

Arh. St. Deva, fond „Societatea de lectură a elevilor români de la gimnaziul reformat din Orăştie", dosar 2/1986—1911, f. 11—12.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1911 august 12, Budapesta

4767
XII 4299
337 Szám
Rez.

Az 1911 évi julius hó 26-án 4299 szám alatt kelt nagybecsü átiratával, a Szászvárosi román nemzetiségi népgyülésre vonatkozolag megküldött iratokat, van szerencsem köszönettel visszaszármaztatni.

Budapest, 1911 évi augustus, hó 12-en

A minister rendelétebölt Vásarhely
Ministeri osztalytanácsos

Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme Ungaria, rola 71, cadru 613. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatosagok Levéltárai (K. Szekcio), Miniszterelnökségi Levéltár, fond Miniszterélnökség K. 26. A Minisztérelnökség központilag iktatott és irattározott iratai, K—26—1911—XLI—4299.

Traducere

4767
XII 4299
Nr. 337

Am onoarea să restitui, cu mulţumiri, documentele trimise cu stimata adresă cu nr. 4299 din 26 iulie 1911, privitoare la adunarea populară a naţionalităţii române din Orăştie.

Budapesta, 12 august 1911

Din ordinul ministrului,

Vásárhely
consilier de secţie ministerial

173.

1912 februarie 15, Dobra

Nr. 444—1912

Raport general despre activitatea Despărţământului Dobra în cursul anului 1911

1. Numărul membrilor (în cifre) : fondatori —, pe viaţă 1, ordinari 19, şi ajutători 74.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2. Agenturile comunale şi activitatea acestora : Numai în comuna Gura-Sadului.

3. Numărul bibliotecilor de pe teritoriul despărţământului :

Nr. crt.	Comuna	Numărul volumelor	Câţi cititori au împrumutat cărţi din bibliotecile poporale	Câte broşuri gratuite a primit desp. de la centru	Câte broşuri gratuite a împărţit desp. între ţărani	Există alte biblioteci pe teritoriul despărţământului, bisericeşti, şcolare etc.	
						Comuna	Felul bibliotecii
1	Dobra	257	66	—	—	Dobra	Biblioteca şcoalei
2	Gurasada	Numai din 1911				Ilia	tractuale
3	Lăpuşnic	?	—	—	—	—	Bibliotecă şcolară
4	Brîznic	?	—	—	—	—	

4. Comunele aparţinătoare despărţământului (numirea românească şi numirea ungurească sau nemţească) etc. Nu a obvenit nici o schimbare de la arondarea despărţământului şi aparţin toate comunele din cercul administrativ Ilia Mureşană (Marosilye) în comitatul Hunedoarei (Hunyad). Schimbarea numelor din partea guvernului încă nu s-a publicat, la timpul său vom semnala numirile patriotice.

5 În cari comune de pe teritoriul despărţământului s-au ţinut cursuri de analfabeţi în iarna trecută 1910—1911 şi cu ce rezultat ? Să se înşire chiar şi cursurile de analfabeţi, cari nu s-au ţinut în cadrele Asociaţiunii.

Nr. crt.	În ce comună	Cine a ţinut cursul	Câţi analfabeţi au învăţat a scrie şi citi	Care e % analfabeţilor de pe teritoriul despărţământului
1	Mihăeşti	Parohul Aurelian Oprea	8—10	Aproximativ 70%

În cele mai multe comune s-a încercat instruirea adulţilor, în special în urma unui ordin consistorial, dar fără rezultat, ţăranii au participat 1—2 ori la instrucţiune şi mai mult nu.

6. Ce premii s-au împărţit şi cui pentru instruirea adulţilor ? Câte premii pentru instruirea analfabeţilor a avut despărţământul la dispoziţia sa fără să le poată împărţi ? Ce dispoziţii s-au luat în iarna aceasta pentru continuarea s-au începerea cursurilor de analfabeţi ?

7. Prelegerile ţinute pe teritoriul despărţământului în cursul anului 1911 ?

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Nr. crt.	Comuna	Subiectul prelegerii	Numele, profesiunea, pregătirea economică și domiciliul conferențiarului.	Nr. ascultătorilor (cel puțin aproximativ)	Observațiuni cu schiopticonul, practice, s-au împărțit ascultătorilor cărți, alto, semințe etc.
1	Booz 30 iulie	1. Despre Asociațiune 2. Despre procese 3. Despre stupărit 4. Soiurile de vite	Zevedei Mureșan Dr. St. Chirilovici adv. Ioanichie Oprean preot Toma Roșiu înv	140	Cu schiopticonul s-a arătat prezidenții Asociațiunii, economie rațională și soiuri alese de bovine.
2	2 august Tisa	1. Combaterea slugărniciei 2. Concubinatele 3. Despre tovărășii 4. Creșterea vitelor 5. Beția	Iosif Morariu dir. desp. Emanuil Suiaga preot Toma Roșiu înv „ „ „ Iosif Morariu	80	Cu proiecțiuni cu schiopticonul
3	6 august Tătărăști	1. Despre Asociațiune 2. Urmările beției 3. Foloasele și scăderile băncilor. 4. Despre procese 5. Urmările concubinatelor 6. Despre vierit	Dr. Chirilovici Ct. Popovici preot G. Cărăbaș contabil [150] Dr. Chirilovici I. Dalea notar Ioan Budoiu preot	150	
4	19 august Almaș Săliște	1. Foloasele membrilor Asociațiunii 2. Pomăritul 3. Urmările beției 4. Sfaturi higienice	Iosif Morariu dir. desp. Toma Neamțu înv. Iosif Morariu Iosif Morariu	200	Au participat și multe femei. Cu schiopticonul beția și soiuri alese de vite.
5	3 sept. Săcămaș	1. Despre Asociațiune 2. Slugărnicia în slujbe sătești ; scăderi la poporul nostru 3. Vieritul rațional	Em. Suiaga preot Iosif Morariu dir. desp.	120	
6	3 dec. Roșcani	1. Despre Asociațiune 2. Viața lui Isus și din parabolele lui Isus. 3. Albinăritul	Tomas Neamțu		Și cu schiopticonul.
7	4 dec. Gothatea	1. Din legile țării 2. Otrava vinarsului 3. Asigurarea vitelor	Dr. D. Cazac adv. Ilia D. Datca notar Toma Roșiu înv.	100	Proiecțiuni cu schiopticonul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8	10 dec. Rădulești	1. Despre Asociațiune 2. Grădini și garduri vii 3. Sfaturi higienice 4. Negoțul și gospodăria 5. Despre tovărășii	Iosif Morariu Em. Suiaga preot Iosif Morariu Oliviu Sîrbu Toma Roșiu Dobra	120	Proiecțiuni
9	19 dec. Bretea	1. Despre Asociațiune 3. Despre tovărășii	Zev. Murășan Dr. D. Cazac Toma Roșiu	200	Proiecțiuni

9. Are despărțămîntul schiopticon și ce fel de diapozitive? Prelegerile poporale avut-au vreun rezultat practic (s-a înființat vreo însoțire economică sau financiară)? Față de cari prelegeri arată poporul mai mult interes? Despărțămîntul a aranjat vreo expoziție și cu ce rezultat?

Dispunem de schiopticon — cumpărat la recomandațiunea d-lui profesor Aurel Ciortea — din Düsseldorf — care este destul de bun, dar dispunem de puține diapozitive, numai vreo 40 sticle (chipuri). Poporul ascultă mai bucuros prelegerile din economie, agricultură, pomărit, vierit și albinărit. În număr mare și-au asigurat țăranii vitele. Au început a se înființa — 2 — însoțiri sistem „Reifeisen". Expoziții nu s-au aranjat.

10 Averea despărțămîntului la sfîrșitul anului 1911. Schiopticon, diapozitive și numerar 600 cor.

11 Reuniunile românești de orice fel (reuniuni agricole, tovărășii agricole, grînare bisericești, comunale etc., institute de credit și economii, însoțiri de credit sistem „Reiffeisen", societăți comerciale pe acții, însoțiri de temperanță, reuniuni de înmormîntare, reuniuni pentru asigurarea vitelor, însoțiri de lăptărit, însoțiri de vieri (privnițe, reuniuni pentru încurajarea industriei de casă, reuniuni de meseriași (sodalii), reuniuni de comercianți, reuniuni de femei, coruri, reuniuni de cîntări, tovărășii de consum, casine și alte soiuri de reuniuni și însoțiri), care se găsesc pe teritoriul despărțămîntului. Se va arăta numirea exactă a reuniunii, anul înființări, unde își publică dările de seamă despre activitatea anuală și dacă s-a scris și s-a publicat istoricul ei. (Aceia dintre directori cari ne-au trimis date în anul trecut, în raportul de față le vor completa).

Nr. crt.	Numele reuniunii	Nr. membrilor	Averea	Cînd s-a înființat?	Se publică dări de seamă despre activitatea ei? S-a publicat istoricul ei? Alte observațiuni.
1	„Grănițerul" institut de credit Dobra		capital social 500.000	1898	Anuar

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2	„Orientul" institut de economii Dobra		cap. soc. 100.000	1907	Anuar
3	„Progresul" institut de credit Dobra		cap. soc. 120.000	1906	Anuar
4	Însoţire „Reiffeisen" Cîmpuri Surduc		?	1908	
5	Însoţire „Reiffeisen" Almaş Sălişte		?	1910	
6	Cor bisericesc şi de concerte	25	—	1888	
7	Cor bisericesc Cîmpuri				
8	Reuniune de muzică (fanfară) Cîmpuri			1910	
9	Reuniune de muzică (fanfară) Ilia			1911	
10	Reuniune de înmormîntare Ilia			1911	

12. Eventuale observaţiuni sau propuneri ale directorului despărţămîntului. Alte momente mai însemnate din activitatea despărţămîntului. Ce premii a împărţit despărţămîntul pentru scopuri social culturale ? Este destinat un premiu de 100 cor. pentru monografia comunei Ilia Mureşană.

Locul şi data Dobra, la 15 februarie 1912.

Iosif Morariu
directorul despărţămîntului

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 444/1912, f. 1—4.

174.

1912 martie 22, Vulcan

Nr. 634/1912

Onoratului birou central al Asociaţiunii

Sibiu

Pentru mîntuirea poporului român din Valea Jiului, aflător pe cale de peire, între alte mijloace ar fi de lipsă, după cum au scris unii şi prin ziare, infiinţarea unui despărţămînt nou al Asociaţiunii pentru Valea Jului. În interesul acestei idei, ca să putem studia lucrul şi să ne dăm seama de cele ce avem de făcut, rog a ne da deslușirile de lipsă cu privire la infiinţarea unui atare despărţămînt şi cu privire la toate ce se recer. Întru cît toate acestea se cuprind în statutele Asociaţiunii,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

care precum știu, se află tipărite în broșură, binevoiți a trimite un exemplar din acelea.

Rog rezolvarea urgentă a cererii de față.

Cu distinsă stimă.

Vulcan, 22 martie 1912.

dr. Nicolae Brînzeu preot greco-catolic

Arh St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 634/1912, f. 1.

175.

1912 mai 5, Sibiu
5 mai 1912

634—1912

Domnule director,

Dl dr. Nicolae Brînzeu, preot greco-catolic, în Vulcan, a adresat o scrisoare Comitetului Central, în care arată că pentru mîntuirea poporului român din Valea Jului, aflător pe cale de pieire, între alte mijloace ar fi de lipsă și înființarea unui despărțămînt în acel ținut.

Comitetul Central în ședința sa din data 27 aprilie a.c., vă încredințează pe d-voastră cu înființarea acestui despărțămînt, dacă Comitetul cercual al despărțămîntului va crede că înființarea lui este posibilă și necesară. Drept aceea, vă rugăm, domnule director, să cumpăniți bine împrejurările și să luați o hotărîre în interesul, bine înțeles, al progresului poporului nostru din acele părți. Observăm că tendința Comitetului Central este de a se desmembra despărțămintele prea vaste, pentru ca astfel să se poată dezvolta o activitate cît mai intensivă în toate comunele. Și aceasta se va putea face numai cînd numărul comunelor aparținătoare unui despărțămînt nu va trece de 25—30.

Alăturat vă trimitem cîteva exemplare de statute și regulamente.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deplinei noastre stime.

Bîrseanu prezident
R. Suciu secretar

Exp. 4.V.1912

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 634, f. 4.

176.

1912 iunie 1, Deva

Asociațiunea pentru Literatura Română
și Cultura Poporului Român

Raport general despre activitatea Despărțămîntului Deva în cursul anului 1911

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1 Numărul membrilor (în cifre) fondatori 1., pe viață 3., ordinari 16 și ajutători 17. Se observă că cei mai mulți membri ajutători s-au însemnat de-a dreptul Comitetului Central solvind direct și taxele.

2 Agenturile comunale și activitatea acestora.

3 Numărul bibliotecilor de pe teritoriul despărțămîntului.

4 Comunele aparținătoare despărțămîntului (numirea românească și numirea ungurească sau nemțească), etc.

Nr. crt.	Numirea românească	Numirea oficială	Numirea în alte limbi	Comitetul și cercul
1	Deva	Déva		comitatul Hunedoara
2	Bejan	Bezsan		
3	Fornădia	Fornádia		cercul Deva
4	Căinelul de Jos	Alsókajánel		
5	Suligete	Szuliget		
6	Băcia	Bácsi		
7	Petreni	Petrény		
8	Simeria colonie	Piskitelep		
9	Tîmpa	Tompa		
10	Totia Mare	Nagytoti		
11	Banpotoc	Banpatak		
12	Hărău	Haró		
13	Chimindia	Kemend		
14	Vărmaga	Vormaga		
15	Certejul de Sus	Felsöcsertes		
16	Hondol	Hondol		
17	Măgura	Magura		
18	Săcărîmb	Nagyág		
19	Nojag	Nagyág noszág		
20	Toplița	Toplicza		
21	Bîrsău	Berekszö		
22	Boholt	Boholt		
23	Șoimușul Mureșan	Marossolymos		
24	Biscaria	Dedacs		
25	Săulești	Sárfalva		
26	Peștișul de Jos	Alpestes		
27	Archia	Arki		
28	Cerna Cristur	Csernakeresztur		
29	Bîrcea Mare	Nagybarcsa		
30	Bîrcea Mică	Kisbarcsa		
31	Popești	Popesd		
32	Barbura	Barbura		
33	Buruene	Buryanfalva		
34	Fizeș	Füzesd		
35	Chișcădaga	Kecskedága		
36	Nevoieș	Nyavalyasfalva		
37	Bretelin	Brettyelin		
38	Cherghеș	Kerges		

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

39	Cîrjiţi	Kersetz
40	Cozia	Kozolya
41	Dealu Mare	Gyálumare
42	Gruielaci	Gruielács
43	Almaşul Sec	Szárasalmás
44	Săliştioara	Szelistyora
45	Stoieneasa	Sztoenyásza
46	Vălişoara	Valisora
47	Boiabîrzi	Bojabirz
48	Leşnic	Lesnyek
49	Merişor	Merisor
50	Herepea	Herepe
51	Căoi	Káuoy
52	Mintia	Marosnemeti
53	Veţel	Veczel
54	Vulcez	Vulcsesd
55	Sîntuhalma	Szántohalma
56	Sîntindreş	Szentandrás

5 În care comune de pe teritoriul despărţămîntului s-au ţinut cursuri de analfabeţi în iarna trecută 1910—11 şi cu ce rezultat? Să se înşire chiar şi cursurile de analfabeţi, care nu s-au ţinut în cadrele Asociaţiunii.

Nr. crt.	În ce comună?	Cine a ţinut cursul?	Cîţi analfabeţi au învăţat a scrie şi citi?	Care e % analfabeţilor de pe teritoriul despărţămîntului?
1	Deva	Nicolai Igna înv.	5—12	
2	Sîntindreş	Ioan Popoviciu înv.	15—20	
3	Vălişoara	Nicolae Roman paroh	6—10	

6 Ce premii s-au împărţit şi cui pentru instruirea analfabeţilor? Cîte premii pentru instruirea analfabeţilor a avut despărţămîntul la dispoziţie fără să le poată distribui? Ce dispoziţii s-au luat în iarna aceasta pentru continuarea s-au începerea cursurilor de analfabeţi?

7 Prelegeri ţinute pe teritoriul despărţămîntului în cursul anului 1911.

Nr. crt.	Comuna	Subiectul prelegerii	Numele, profesiunea, pregătirea economică şi domiciliul conferenţiarului.	Nr. ascultătorilor (cel puţin aproximativ)	Observaţiuni (cu schiopticonul, practice, s-au împărţit ascultătorilor cărţi, altoi seminţe etc.
1	Hondol	Cultivarea pomilor	Aurel Cosciuc conferenţiarul Asociaţiunii-Sibiu	cca. 200	

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2	Petreni	Cultivarea pomilor	150
3	Deva	Prelegere ţinută în deschiderea cursului de analfabeţi despre foloasele învăţămîntului.	Dr. Ioan Dobre protopop 60

9 Are despărţămîntul schiopticon şi ce fel de diapozitive? Prelegerile poporale avut-au vreun rezultat practic (s-a înfiinţat vreo însoţire economică sau financiară)? Faţă de care prelegeri arată poporul mai mare interes? Despărţămîntul a aranjat vreo expoziţie şi cu ce rezultat?

Prelegerile poporale, rezultat practic, în înţelesul strict al cuvîntului, nu au avut. Pentru poporul de pe teritoriul despărţămîntului din cauza împrejurărilor vitrege şi în special din lipsa de cărturari, afară de preoţi şi puţini învăţători, s-a făcut foarte puţin, ba în multe părţi chiar nu s-a încercat nimic în ce priveşte dezvoltarea culturală a lui. Fiind vorba de rezultat, acesta numai moral se poate numi. Se rezervă viitorului o muncă mai intensivă pentru deşteptarea culturală a poporului.

S-a aranjat şi o expoziţie de ţesături şi cusături româneşti în Sîntindreş cu rezultat mulţămitor, distribuindu-se şi premii.

10 Averea despărţămîntuuli la sfîrşitul anului 1911 . . . . . .

11 Reuniunile româneşti de orice fel, (reuniuni agricole, tovărăşii, grînare bisericeşti, comunale etc., institute de credit şi economii, însoţiri de credit sistem „Raiffeisen", societăţi comerciale pe acţii, însoţiri de temperanţă, reuniuni de înmormîntare, reuniuni pentru asigurarea vitelor, însoţiri de lăptărit, însoţiri de vieri (privniţe), reuniuni pentru încurajararea industriei de casă, reuniuni de meseriaşi (sodalii), reuniuni de comercianţi, reuniuni de femei, coruri, reuniuni de cîntări, tovărăşii de consum, casine şi alte soiuri de însoţiri şi reuniuni), care se găsesc pe teritoriul despărţămîntului. Se va arăta numirea exactă a reuniunii, anul înfiinţării, unde îşi publică dările de seamă despre activitatea anuală şi dacă s-a scris şi publicat istoricul ei. (Aceia dintre directori cari ne-au trimis date anul trecut, în raportul de faţă le vor completa).

Nr. crt.	Numele reuniunii	Nr. membrilor	Averea	Cînd s-a înfiinţat	Se publică dări de seamă despre activitatea ei? S-a publicat istoricul ei? Alte observaţiuni.
1	Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoara			1886	
2	„Hondoleana" Institut de credit şi economii. Hondol.				

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

3	Reuniunea de înmormîntări din Deva.		
4	Corul bisericii greco-ortodoxe române din Deva.	36	
5	Corul bisericii greco-ortodoxe române din Săcărîmb.	25	
6	Corul bisericii greco-ortodoxe române din Hondol.	32	
7	Corul bisericii greco-ortodoxe române din Buruiene.	20	
8	Casina română din Deva.	24	1667

N.B. Aquirarea[1] datelor amănunţite cerute în acest raport întîmpină greutăţi şi tocmai împrejurarea aceasta a fost cauza întîrzierii, neprimind nici azi datele referitoare.

12. Eventualele observaţiuni sau propuneri ale directorului despărţămîntului. Alte momente mai însemnate din activitatea despărţămîntului. Ce premii a împărţit despărţămîntul pentru scopuri social-culturale ?

Propuneri de însemnătate sunt următoarele :

1 Observîndu-se că poporul de pe teritoriul despărţămîntului aproape de loc nu se ocupă cu cititul, de unde se deduce starea înapoiată a lui, înfiinţarea a cît mai multor biblioteci poporale s-a dovedit de lucrul, care ar trebui îndeplinit în primul rînd. Spre acest scop va fi rugat Comitetul Central a ne pune la dispoziţie cît mai multe broşuri din publicaţiunile sale.

2 Prelegerile poporale însoţite de proiecţiuni de schiopticon s-au dovedit pretutindeni de a fi cele mai potrivite pentru dezvoltarea interesului faţă de prelegeri, precum şi ca aceste prelegeri să fie mai bine pricepute din partea poporului. Din acest punct de vedere s-a contemplat aquirarea unui schiopticon. După ce însă averea despărţămîntului e cu mult mai neînsemnată de cît să poată suporta cheltuieli împreunate cu aquirarea, va fi rugat Comitetul Central să binevoiască a ne pune la dispoziţie spre acest scop un ajutor mai însemnat.

Locul şi data Deva, la 1 iunie a. 1912.

dr. Ioan Dobre
directorul despărţămîntului

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 1048/1912, f. 1—4.

[1] strîngerea, procurarea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

177.

1912 iulie 4, Orăştie

Mişelia ortăciei Lukács-Tisa !
Au găsit ciocanul cu care să dea în capul poporului român furîndu-i dreptul de vot !

Foile de sîmbătă (29 iunie) ne aduc din Pesta o ştire de cea mai mare îngrijitoare însemnătate pentru noi ! Guvernul Lukács ortăcit cu Tisza a iscodit acea apucătură mişelească politică, prin care, chiar aducîndu-se legea de vot, aşa-zis universală, *pe românii noştri de la sate să-i poată ţinea departe de urna de votare, mai mulţi de jumătate* [1].

Iacă de ce e vorba :

Legea de vot, nouă, a silit în urmă guvernul s-o aducă, căci i s-a cerut cu stăruinţă strigătoare şi strîmtorătoare de partidele din împotrivire (opoziţie) şi, şi de la Viena.

O încurcă ei cu minciuna de 6 ani de zile de cînd o făgăduiseră Vienei, fără să-şi fi împlinit făgădaşul. Acum în toamnă o vor aduce totuşi.

O aduceau şi mai de mult, de nu era o singură şi mare piedică ; neamurile nemaghiare din ţară *şi îndeosebi noii români* [1], de care au groază, să nu cumva, printr-o lege cinstită de vot, să ajungem la prea mare putere şi însemnătate în comune, la sate şi oraşe, la comitate şi la alegerile de deputaţi ! Şi pîrghia care ne-ar ridica şi ne-ar da puterea ar fi *dreptul de vot* în temeiul căruia ai cuvînt la comună, la comitat şi faţă de dieta ţării.

Acesta le era lor mereu cuiul în cap : cum să dreagă lucrurile, ca noua lege să dee drept larg poporului unguresc, dar cît mai puţin poporului românesc ?!

Să bage restrîngeri în legea însăşi, nu le prea vine la socoteală, că-i vede lumea şi-i judecă. Ba poate nici domnitorul nu le-ar da învoirea. Că au cercat ei să pună în lege, că votul se leagă de aceea, să ştii ceti şi scrie *ungureşte*. Dar se vede că tot nu au putut trece cu obrăznicia asta. Cei din Viena, aşa gîndim, deşi toate le fac pe voia ungurilor, de numai coarne de aur nu le pun ei înşişi în cap, aşa una nu le-a făcut-o. Că prea ar fi brutală lovitura dată popoarelor nemaghiare, atît de credincioase tronului, că chiar pumnul tronului să le împingă aşa de la spate, prin o astfel de lege, spre staulul maghiarizării.

Dar gîndul mişelesc n-a ieşit din capul miniştrilor maghiari, ci dacă de sus li s-a pus piedică în privinţa asta, apoi şi-au tot bătut capul, cum să afle ci alt mod prin care să pună acest ghilţ al politicei tîlhăreşti în gîtul popoarelor nemaghiare din ţară.

Şi l-au aflat, iată cum :

Ministrul de culte (peste biserici şi şcoale) a dat zilele astea o poruncă circulară către toţi inspectorii şcolari, în care le spune următoarele : în înţelesul §-lui 7 al legii şcolare din 1908 (art. 46) fiecare susţinător de şcoală poporală, e dator să deie fiecăruia care a sfîrşit toate

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cele 6 clase ale şcoalei poporale, un testimoniu de absolvire (de sfîrşire a şcolii) scris în limba maghiară. Asemenea trebuie să se deie un testimoniu de absolvire celor ce au sfîrşit cei 3 ani ai şcolii de repetiţie. Susţinătorul şcolii trebuie să poarte protocol (carte) despre toţi aceia, care au căpătat la mînă atestate de absolvire a celor 6 clase şi a şcolii de repetiţie. Iar fiindcă numita lege dă drept susţinătorilor nemaghiari de şcoale, ca în testimoniile de absolvire, să folosească, pe lîngă limba maghiară şi pe cea a şcolii, află de lipsă a face luători aminte pe susţinătorii de şcoli nemaghiare, că această rînduire a legii priveşte numai rubricile testimoniului, dar asupra umplerii acestora (prin răspunsurile de lipsă) nu se întinde ?!! Iar în testimoniile de absolvire a şcolii de repetiţie, nici la numirea rubricilor n-are loc şi altă limbă, ci acelea trebue făcute numai în ungureşte, căci în puterea acelei legi, limba şcolii de repetiţie poate fi numai cea maghiară !

Acel şcolar care nu a sfîrşit toate cele 6 clase ale şcolii poporale nu poate căpăta testimoniu de absolvire". Dătătorul testimoniului e răspunzător pentru adevărul cuprins în acela, nu numai în cale disciplinară, ci şi înaintea legii publice."

La întîia vedere se pare un lucru aproape neînsemnat toată povestea asta. Doar că, iacă, ministerul regulează şi face să fie pe o formă toate atestatele şcolare ce se dau tinerilor care termină şcoala poporală. Ce mai atîta vorbă pentru asta ? Cercetează lucrul însă mai de aproape şi vei afla marele lui înţeles. Ministerul de aceea ţine ca toate aceste testimonii să fie pe o formă, anume pe forma care el le-o statoreşte, pentru că acolo în însuşi testimoniul, să vîre cuiele mişeliei şoviniste, de care să sîngereze mîinile şi picioarele cetăţeanului nemaghiar ! Acest atestat e crucea pe care răstigneşte guvernul maghiar drepturile a mii şi mii de cetăţeni nemaghiari şi le pune în mormînt, dar fără a le da putinţa de înviere ! În acel testimoniu sînt înşirate studiile (cărţile) ce ai învăţat şi ţi se dă din ele calcul [2]. Dar printre acele studii e pus şi un şir, prin care învăţătorul trebuie să deie adeverinţă, tot ca un calcul, că : elevul de care e vorba, *ştie el ori nu să-şi spuie gîndurile sale şi în limba maghiară ? Da sau ba ?* Nu e destul să aibă eminenţă din religie, din socoată, din citit şi scris, din istorie, din geografie, din purtare morală, — trebuie să aibă şi calculul cîniei, că-şi ştie spune gîndurile pe ungureşte ! De are de aci calcul bun, e bine, de unde nu, se va lua că nu a sfîrşit cu bine şcoala poporală, a cărei cerinţă este după a lor cap, să facă pe fiecare şcolar a ştii bine ungureşte !

Şi apoi, acest atestat şcolar va fi acela, care se va lua de temei la facerea legii celei nouă de vot ! Ai acest atestat cu notă bună la întrebarea blăstămăţiei politice ? — intri la drept de vot. Nu ai această notă ?, vei fi dat înapoi de la vot — de cumva nu te va ajuta altceva, poate averea ori meseria cutare.

Ni-o spun asta limpede foile din Pesta, din care una, trîmbiţă de-a guvernului, scrie printre altele : „Cînd acest testimoniu nu-mi adevereşte numai aceea, că stăpînul lui a învăţat în 6 ani a scrie şi a citi, ci adevereşte şi aceea, că cel ce l-a primit, răspunde şi acelei cerinţe a statului ungar, că şcolarul de limbă nemaghiară, îşi ştie spune corect

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și ungurește gîndurile sale, cu vorba și în scris, atunci trebuie să recunoaștem, că el dă material bogat la zidirea statului național maghiar. Nu se va putea înconjura, dară, aceea că pe temeliile acestui testimoniu trebuie să se așeze dreptul de vot obștesc și egal."

Aflînd despre acest testimoniu, care e făcut pe hîrtie albă, cu coroana Ungariei zugrăvită pe el în verde și cu titula scrisă în roșu, așa dar un tricolor unguresc, un secretar de stat scrie despre el unui prieten al său din ministeriu : „Îți mulțumesc că mi l-ai trimis spre vedere. Cu plăcere l-am arătat prietenilor și cunoscuților, ca pe un astfel de document, care, după credința mea politică, are să formeze baza (fundamentul) dreptului de vot universal și egal în Ungaria ! Cel ce are acest atestat acela să fie un viitor alegător ! M-aș bucura dacă „Ungaria viitoare" ar avea ca fundament al său acest testimoniu !"

Și așa mai departe !

Poftiți acum și vă dați seama despre aceea, cîte mișelii se vor putea face în jurul acestui testimoniu ?! Iată cîteva din ele, ce vor urma a se face negreșit :

1 Nota aceea, că știe băiatul spune și pe ungurește gîndurile sale, o vor căpăta foarte puțini ! Că poate o va hotărî inspectorul regesc ori un trimis al lui la examen sau chiar mai înainte de examen. O să aibă românașul nostru eminență din scris, din citit, din socotit, din tot, dar din punctul blăstămăției patriotice, i se va scrie : *nu*. Că, adică nu știe spune bine pe ungurie ce gîndește. Și va veni apoi solgăbirăul și va spune : ăsta nu poate fi luat în listă, că n-are calcul bun din ce mai trebuie !

2 Dascălii de stat și comunali, împărțind școala în 6 clase, vor face treaba așa, că românii să treacă pînă la cei 12 ani numai pînă în clasa a 5-a. În a 6-a nu-i trece. Aceștia nu vor căpăta și testimoniul de absolvare, iar fără acesta, fie ei oameni cît de omenie, de n-or avea poate dare să-i ajute, nu vor ajunge pe lista de alegători. Pe cînd orice slugoi ungur, va ajunge, chiar de n-ar avea avere de trei fileri !

Și așa mai departe. O mie și o sută de mișelii se vor face în jurul românilor, cu ajutorul acestui atestat școlar, ca ei să nu ajungă în liste așa de mulți pe cîți vor ajunge dintre unguri ! Și cu această armă de bandiți politici, ne răpesc iarăși dreptul la mii de frați din popor, pe veacuri înainte, ori pe totdeauna, căci aceea, ca românii noștri de la sate, să poată în anii de școală învăța așa de mult ungurește, ca să capete calculul „patriotic", asta nu va fi niciodată ! Iată dar, că iar au aflat o armă din cele mai diavolești, cu ajutorul căreia să poată fura drepturile la mii și mii de români !

„Libertatea", foaie națională politică, anul XI, nr. 28, Orăștie, 21/4 iulie 1912, original.

---

[1] textul original

[2] certificat școlar, copie după foaia matricolă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

178.

1912 decembrie 12, Dobra

Nr. 1330—1912

Onorată adunare cercuală !

În calitate de bibliotecar al Despărţămîntului Dobra al Asociaţiunei pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român am onoarea a vă face următorul raport.

Despărţămîntul Dobra al Asociaţiunii dispune de 276 broşuri şi tot atîtea tomuri. Biblioteca despărţămîntului nostru s-a sporit în anul de faţă prin unele cărţi bune, parte comandate, parte donate. S-au comandat 38 broşuri în sumă de 16 coroane şi s-au donat din centru 10 broşuri.

Cînd aduc la cunoştinţa onoratei adunări cercuale ca un ce îmbucurător sporirea, din an în an, a bibliotecii noastre cu cărţi bune : economice, lucrarea pămîntului, creşterea vitelor, galiţelor, istorie, legende, poveşti, întîmplări, poezii din autorii cei mai de seamă, basmele românilor ş.a.ş.a., pe atunci trebuie să ne cuprindă oarecare îngrijorare, că între ţăranii noştri, mulţi, puţini ştiutori de carte, a început o lîncezeală, un dezinteres, faţă de carte, faţă de citit, faţă de orice ştire aflată din carte sau foi, pe calea cititului. Zic, trebuie să ne cuprindă oarecare îngrijorare, mai ales acum cînd toată lumea alergă după învăţătură, cînd numai prin cultură poate înainta un popor. Iar noi, pare-mi-se începem acum a ne naşte şi a cunoaşte importanţa cea mare a cititului şi a scrisului. Tot aci aflu necesar şi potrivit a îndruma pe ţăranii noştri a se interesa mai mult de carte (căci ştim cu toţii proverbul : „Ai carte ai parte“, a citi mai mult, de vreme ce chiar acum ne este pusă în vedere noua lege de vot (vot universal), care lege se croieşte cu deosebire pentru acei fii ai patriei, care ştiu citi şi scrie. Vă invit, deci, cu toată dragostea, fraţilor, ca acei care vă doriţi binele vostru şi al familiilor d-voastră să citiţi tot mai mult, să vă cultivaţi, iar acelora dintre d-voastră cărora nu le este dată posibilitatea şi nu le dă mîna să-şi cumpere vreo foaie, gazetă de citit sau vreo carte, veniţi cînd numai aveţi timp potrivit la Dobra, ca să vă dăm cărţi potrivite priceperii d-voastre şi să-i citiţi în timpul serilor lungi de iarnă, a sărbătorilor şi duminicilor pentru binele şi înaintarea d-voastră şi a noastră a tuturor.

Onorată adunare cercuală !

Pentru ca să facem ţărănimii noastre o uşurare şi pentru ca să-i dăm posibilitatea să ajungă mai uşor la cărţile din biblioteca despărţămîntului Asociaţiunii aflu potrivit a se însărcina fiecare preot sau învăţător din cercul nostru a scoate lună de lună cărţi potrivite pentru ţărănime din biblioteca Asociaţiunii, a le distribui între ţărani pentru citire sau a ţinea un fel de şezători, unde pe lîngă alte ocupaţiuni, unul să citească, iar ceilalţi să asculte. După citirea unui rînd de cărţi care

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vor fi înapoiate bibliotecii, le vom putea da alt rînd de cărți. Prin aceasta cred, să va naște în țăranii noștri o mai mare dragoste de carte, se va naște în ei dragostea de biserică și școală.

Cu aceasta, rugînd onoratul birou al Despărțămîntului Dobra al Asociațiunii pentru Literatura și Cultura Poporului Român să binevoiască a lua în bugetul său o sumă însemnată pentru aducerea de cărți noi potrivite propășirei țărănimei noastre, precum și luarea acestui raport al meu la cunoștință.

Dobra, la 12 decembrie 1912.

Semnat cu toată dragostea
Toma Rațiu bibliotecar

Arh. St. Sibiu, fond ASTRA, doc. 1330/1912, f 1—2.

179.

1913 decembrie 19, Brașov

Magyar királyi VII számú csendör kerületi parancsnokság. 51 szám h.k.t. 1913.

Tárgy : Romániába való nagyobb mérvü kivándorlása a Hunyad megyei oláh lakosságnak. A Magyar Király Belügyminiszter Urnak. Brassó, 1913 évi deczember hó 19-én. Jelentem, hogy az utóbbi időben a Hunyad megyei oláhság körében igen nagy arányú elökészületek folynak a Romániába való kivándorlásra. A kirándorlásra való hajlandóság és készülódés különösen a Marossolymosi és Alsókajanelli örs körletekhez tartozó Marossolymos, Haró, Szuliget, Kéménd, Rekettyefalva és Alsókajanell község lakóinál észlelhetö legjobban és pedig mint az eddigi nyomozatokból megállapittatott : Dr. Rettegi Gyárfá Dévai ügyvéd kozremüködése és buzgólkodása mellett. A Marossolymosi körjegyzö : Keresztes Kálmán bemondasa szerint Marossolymosrról 12, a Harói körjegyzö : Balló Kálmán elöadása szerint körletéböl 20 egyén kért és kapott útlevelet a Rományába való kivándorlásra, de tudomása van arrol is, hogy a Rekettyefalvai körjegyzöségböl — hol bátyja körjegyzö 80—90 egyén szintén Romániába kivándorolni szándékszik. Hogy az ez irányú mozgalom vezetöje és elösegitöje, az elöbb emlitett Rettegi ügyvéd, az megállapittatott föként az útlevélért folyamodottak elöadásából, kik mindket körjegyzö elött egyenlöen kiállitott következö tartalmi, cedulákkal jelentek meg : „Kérek útlevél ügyben községi bizonyitványt“, és midön az kerdeztetett tölük, hogy ki adta a jegyzékeket, kivétel nélkül azt felelték reá : „Rettegi Dévai ügyvéd adta“. Rettegi ügyvédnek a kivándorlásra csábitásban való részességét bizonyitja továbbá Keresztes Kálmán Marossolymosi körjegyzö is, kit Rettegi ügyvéd telephonon kért fel arra, hogy a nála útlevélért jelentkezö egyéneknek az útlevél kiállitása iránti kérelménél a törvényes formáktól tekintsen el, és ne követeljen tölük orvosi bizonyitványt, mit ö azonban megtagadott. A kivándorlásra csábitás részben munkába állitás ürügye alatt, de föként azon hangzatos igéretekkel történik, hogy minden kivándorló a Románia által okkupált Szilisztria területén ha családostól megy, ingyen földet és házat, söt

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pénzt is kap. Az ifjabb férfi nem pedig katonának alkalmaztatik Rományában, mert az uj területen nagy szükség van a Romániából oda szállitandó megbizható katonákra. Mindezeket az oláhság nyiltan beszéli, és hogy az ebbeli csábitások eredménye, mennyire positiv, és a csábitás imént emlitett célja mennyire világos, az kitünik többek közt abból a körülményböl is, hogy Vinczi Károly Haröi községi birö Onyeszk Aron nevü 20 éves férfi cselédje a napokban azzal lépett ki szolgálatából, hogy megy azon helyre, a melyet a Románok a Bulgároktól elvettek, mert ott kap földet, házat, tehenet és pénzt böven, mit kinlódjék ö itt nála, mint cseléd. Az eddigi megállápitások szerint Rettegi ugyvéd azzal biztatja a kivándorlása nála jelentkezöket, hogy egy bojár fog majd utánuk jönni és a határon átvinni, a mikor egyénként 30 korona úti elöleget is kapna ; ha pedig az illetö bojár nem jönne utánuk, akkor ö : Rettegi ugyvéd szolgaltatja a megfelelö úti elöleget részükre. A Marossolymosi örs jelentése szerint Balló Kálmán Harói körjegyzö az általa észleltekröl a Dévai alispánnak már tett is jelentést, a minek folytán az alispán részéröl Rettegi ugyvéd felelösségre is vonatott, de ho hogy minö alakban és eredménynnyel, az még nem tudható. Végül jelentem, hogy az illetékes örsök részeröl ez ügyben a további nyomozás folyamatban van. A fejleményekröl, illetve a netán elért bövebb eredményekröl annak idején jelentést fogok tenni. A Dévai szárniat az alispáni hivatalnak fentiekröl való értesitésére és valamennyi örsöt az éber felügyeletre utasitottam. Csendör kerületi parancsnok szemlén : Aláirás s.k.

A másolát hiteléül :
ss indescifrabil
iroda fö tiszt

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 72, cadrele 271—272. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond Miniszterelnökség K. 26. A Miniszterelnökség központilag iktatott és irattározott iratai, K. 26—1914—371.

Traducere

Comandamentul regesc maghiar de sector de jandarmi nr. VII nr. 51.1913

Obiect : Emigrarea masivă a locuitorilor români din judeţul Hunedoara în România. Domnului ministru regesc maghiar de interne. Braşov, 1913 decembrie 19. Raportez că, în ultima vreme, în cercurile românimii hunedorene se fac mari pregătiri în vederea emigrării în România. Tendinţele de emigrare şi pregătirile în acest scop se evidenţiază şi sînt sesizabile mai ales la locuitorii aparţinînd posturilor (de jandarmi) din Şoimuş, Căinelul de Jos şi anume din comunele Şoimuş, Hărău, Sulighete, Chimindia, Răchitova şi Căinelul de Jos şi, aşa cum a reieşit din cercetările de pînă acum, cu colaborarea şi strădania avocatului din Deva dr. Rettegi Gyárfa. Notarul comunal din Şoimuş, Keresztes Kálmán afirmă că din Şoimuş sînt 12, iar din relatarea notarului comunal

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din Hărău, Balló Kálmán rezultă că din cercul său 20 de inși au cerut și au căpătat pașapoarte pentru a emigra în România, dar are cunoștință că și în cercul notarial din Răchitova, unde fratele său este notar comunal, 80—90 de inși intenționează de asemenea să emigreze în România. Că favorizatorul și conducătorul mișcării în această direcție este avocatul Rettegi amintit mai înainte s-a putut stabili mai cu seamă din intervențiile în curs pentru pașapoarte, în care caz în fața ambilor notari au fost prezentate bilete cu următorul cuprins : „Rog o adeverință comunală pentru obținerea pașaportului", iar cînd au fost întrebați cine le-a dat biletele, toți fără excepție au răspuns : „Le-a dat avocatul din Deva Rettegi". Participarea de ademenire pentru emigrare a avocatului Rettegi o dovedește apoi notarul comunal din Șoimuș, Keresztes Kálmán căruia Rettegi i-a cerut telefonic ca indivizilor ce se vor prezenta cu cereri de întocmirea pașapoartelor să le treacă cu vederea formele legale și să nu pretindă de la ei adeverință medicală ceea ce el a refuzat. Ademenirea la emigrare are în parte pretextul obținerii de locuri de muncă, dar, în principal, ea se petrece cu răsunătoare promisiuni cum că fiecare emigrant care merge căsătorit în interiorul Silistrei ocupată de România primește pămînt și casă, ba chiar și bani. Bărbații tineri nu sînt angajați ca militari în România, deoarece în noul teritoriu este o mare trebuință de militari de încredere, duși acolo din România. Toate acestea, românimea le vorbește deschis, dar în ce măsură rezultatul acestor ademeniri este pozitiv și în ce măsură țelul amintitei ademeniri este clar rezultă printre împrejurări și din acel că Onescu Aron, tînărul în vîrstă de 20 de ani, sluga primarului Vinczi Károly, a renunțat la slujbă zicînd că merge în acel loc pe care românii l-au luat de la Bulgari, deoarece acolo capătă pămînt, casă, vite și bani din belșug și de ce să se drămuiască aici, la acesta, ca slugă.

În urma constatărilor de pînă acum, avocatul Rettegi îi asigură pe cei ce se prezintă la el pentru emigrare că un boier va veni după ei și-i va trece peste graniță, cînd fiecare în parte va primi un avans de 30 de coroane pentru drum ; dacă însă respectivul boier nu va veni după ei, avocatul Rettegi, le va oferi avansul aferent pentru drum. Conform raportului de la postul din Șoimuș, pe baza sesizării lui Balló Kálmán, notarul comunal din Hărău, subprefectul din Deva a și făcut un raport, în urma căruia subprefectul l-a tras la răspundere pe avocatul Rettegi, dar sub ce formă și cu ce rezultat, încă nu se poate ști. În fine raportez că din partea posturilor respective cercetările în acest caz sînt continuate. Despre evoluțiile lucrurilor, respectiv asupra eventualelor rezultate obținute voi face raport la timpul cuvenit. Am dispus sesizarea flancului din Deva pentru înștiințarea făcută funcționarilor superiori ai subprefectului și am dat instrucțiuni tuturor posturilor spre o vigilentă supraveghere. Semnează comandantul sectorului de jandarmi : semnătura m.p.

Pentru conformitatea copiei
ss indescifrabil
funcționar superior de birou

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1913 decembrie 26, Braşov

Másolat

Nyilatkozat. Alólirott ezennel önként és visszavonhatatlanul kijelentem, hogy Incze Márton örsvezetö czimzetes örmester és Kellán Katona András csendör Marossolymosi járól Székely Ferencz községi biró és Kovács Gábor tanito Kéméndi lakosok elött tett vallomásom minden tekintetben a valóságnak megfelel melyet a következökben adok elö 1913 évi deczember 10-én indultam haza Romániából „Kart" nevü községböl Keméndre 1913 deczember hó 14-én érkeztem, Romániában Karteán Miklos nevü bojérnál voltam alkalmazva marhák mellett 20 korona bérfizetés és teljes ellátás mellett. Ott létem alkalmával valamennyi üzletben kereskedésben hivatalos helyiségekben és irodákban mind csak arról beszélnek, hogy a Muszkát várják Romániába érkezni, hogy az ottani oláhokkal egyesülve Erdélyi rész elvétele végett induljanak háboruba. Az erdélyi részböl minél több embert (románságot) fognak bevinni ki ha katonának való felöltöztetik katonának. A ki pedig nem való katonának azokat a bojároknál mezei munkák végzésére fogjág használni. A többieket a kiknek kedvük vana bulgároktöl elvett területre fogják telepitemi, hol földet házat marhákat és gazdasági szerszámot és pénzt adnak nekik 20 évi csekély letörlesztésre. O meg azért jött haza, hogy mind ezeket itt a románsággal közölje és akkor vissza fog menni, de még nem közölte. Az utlevele pedig „Tirguzsiului" román biróságnál van.

Kelt Kéménd, 1913 évi deczember hó 18-án. Jován Jonás s.k. Székely Ferencz s.k. biró. Kovács Gábor s.k. tanu állami tanitó. A másolat hiteléül : Brassó, 1913 évi deczember hó 26-án. Aláirás segédtist. P. N.

A másolat hiteléül
ss indescifrabil
fötiszt

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 72, cadrul 278. Original la Magyar Országos Lévéltár, Budapesta A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond Miniszterelnökség K. 26. A Miniszterelnökség központilag iktatott és irattározott iratai, K. 26— 1914—XLI—371.

Traducere

Copie

Declaraţie. Subsemnatul declar prin prezenta de bună voie şi irevocabil că mărturisirea, făcută în faţa lui Incze Márton, în funcţie plutonier şef de post şi Kellan Katona Andras jandarm din plasa Şoimuş, Szekely Ferencz primar şi Kovacs Gabor profesor, locuitori în Chimindia, corespunde din toate punctele de vedere adevărului şi că în cele ce urmează vă relatez că în ziua de 10 decembrie 1913 am plecat acasă din România spre Chimindia din localitatea cu numele de „Cart" şi am sosit în ziua de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

14 decembrie 1913 ; în România am fost angajat la boierul cu numele de Cărtean Nicolae ca îngrijitor de vite cu o plată de 20 de coroane şi o întreţinere completă. Cu prilejul şederii mele acolo, în prăvălii, în comerţ, în locuri oficiale şi birouri toţi vorbesc numai despre faptul că aşteaptă pe muscali să sosească în România, că uniţi cu românii de acolo să pornească la război în scopul luării părţii Transilvaniei. Vor aduce cît mai mulţi oameni (românime) din părţile Ardealului şi dacă sînt apţi de armată vor fi îmbrăcaţi ca militari iar cei neapţi de a fi militari, aceia vor fi utilizaţi de boieri la muncile cîmpului. Pe ceilalţi care doresc îi colonizează în teritoriul luat de la bulgari, unde capătă pămînt, casă, vite şi unelte agricole, precum şi bani cu un amortisment mic pe 20 de ani. El însă de aceea a revenit acasă ca să comunice aici toate acestea românimii şi apoi va pleca înapoi. Paşaportul însă îl are la primăria română din Tîrgu-Jiu.

Datat la Chimindia, la 18 decembrie 1913. Iovan Ioan m.p. Szekely Ferencz m.p. primar. Kovacs Gabor m.p., martor, profesor de stat. Pentru conformitatea copiei : Braşov, 1913 26. Semnătură adjutant. P.H.

Pentru conformitatea copiei :
ss indescifrabil
ofiţer superior

181.

1913 decembrie 26, Braşov

Másolat

Magyar királyi VII számu csendör kerületi parancsnokság. 51 szám/h.k.t. 1913.

Targy : Romániába való kivándorlása a Hunyad megyei oláhoknak. A folyó hó 19-én hason szám alatt tett jelentésem kapcsán. A Magyar Királyi Belügyminiszter Urnak. Brassó, 1913 évi deczember hó 26-én. Jelenten, hogy a Szilisztriába való kivándorlásra irányuló mozgalom tárgyába a Hunyad megyei örösök által feltünés nélkül bevezetett nyomozások ujabbi eredménye a következö : Mint azt a bivatkozott elöbbi jelentésemben jelentettem, a Hunyad megyei oláhság kivándorlására csábitásának rejtett czélja nyilván Szilisztria területének benépesitése, és igy a román hadsereg kiegészitésének megkönnyitese lehet. — Ezen alapos következtetés mellett szól az ez irányban kikérdezett bizalmi egyének valnomása, de maguknak a kivándorlásra csábitottaknak kikérdezésük során történt leplezetlen beismerése is. — Ugyanis Salamon David Fernádiai lakos kereskedö (bizalmi egyén) szerint egy Páró Áron nevü Szuligeti illetöségü egyén — ki pár év óta volt Romániában — karcsmája helyiségében pár héttel elöbb megjelenve, az ott idözö oláhokat azzal biztatta a kivándorlásra, hogy minden 8 éven felüli férfi és 12 évnél idösebb nö szemény 57 éves korukig kimehetnek Romániába, mert ott mindenkiröl igy a családos egyénekröl is gondoskodva lesz. A

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

felnöttek napi 4 korona bér mellett gazdasági munkára lesznek alkalmazva a egyelöre legalábbis 400 emberre lesz ott szükség. — Azt is elbeszélte az azóta Romániába már ujból vissza tért és igy személyesen ki nem kerdezhetett Paró Áron a kereskedö szerint, hogy Dr. Rettegi Gyárfás Dévai ügyvéd minden egyes kivándorolni szándékozó részére utlevelet szerez, és az utlevéllel már ellátottakat egy Alecu Mitraneszku Gara — Gredistei (Románia) lakos bojár fogja a határon átszállitani, ki ugyanakkor részükre uti elölegeket is ad. — Ugyanezt vallja a korcsmai beszélgetésen jelen volt Henc Nyisztor Fornádiai kovács is. — Prejszik Mór Harói korcsmáros szerint pár nap elött Korlea János, Maczok Mihály, Flórea Péter Sándoré, Vaszi János, Rusz Dénes és Mihók Sándor ottáni lakosok nyiltan azt beszélték, hogy ök valamennyien Romániába mennek, hol a Bulgáriától elfoglalt területem letelepednek, mert ott csekély összegü 10 évi törlesztésre, földet, házat, marhát, szekeret, söt pénzt is fognak kapni. — Mindezt ama ki jelentés mellett beszélték el a letelepitéséröl, ugy Románia is gondoskodni fog az ö oláhjainak Romá-egymás között, hogy ha a magyar állam gondoskodott az ö csángóinak niávan való letelepitése dolgában. — Többek között azt is elbeszélték nevezették fenti alkalommal, hogy Romániából egy földes ur — nyilván a fentebb emlitett Alecu Mitraneszku — folyó hó 2-án Haróban járt, és Flórea Péter ottani lakos házához beszállva, öket a Romániába való kivándorlásra biztatta. — Innen másnap reggel mintegy 15 oláh kiséretében Dévára mentek és ott Rettegi ügyvéd irodájában az idegen ur azon igéretet tett e nekik, hogy minden egyes felnött ember (kivándorló) teljes éllátás mellett 32 korona havi bért fog kapni. — Az emberek egyelöre gazdasági munkát fognak végezni. — Az elutazás akkor fog megtörténni, midön az utlevél minden egyes kivándorolni szándékozó részére már beszerezve lett, mikor is az illetö ur Romániából utánuk jön és a határon átvezeti. — A bojár megérkezése az egyes kikérdezett egyének bemondása szerint folyó hó 19-én kellett volna megtörténjen, ez azonban a Dévai szárnyparancsnokság jelentése szerint mostanig elmaradt. — Hogy a többször emlitett bojár Déván már járt, hogy továbbá neki az utlevéllel már ellátott és utra teljesen felkészült oláhoknak a határon való átkalauzolása céljából Déván megjelenni ismételt szándéka van, valamint hogy ezen bojár tényleg Alecu Mitraneszko Gara-Gredistei (Románia) lakos lehet, az kitünik a Marossolymosi községi biró és posta mester utján Marossolymosi örs részéröl másolatban bizalmasan megszerzett és ide mellékelt. — Álb János Marossolymosi lakosnak küldött — leveléböl is, melyben Alecu ujabban folyó hó 28 (román naptár szerint folyó hó 14) — re jelzi megérkezését és arra kéri benne Álbot, hogy ezen idöben ö is legyen a Déván a Conträl féle vendéglöben, a hol már voltak és a hol ezuttal is találkozni fognak. — Ugyanily értelemü leveleket kapott nevezetten kivül Zsug Militon Kecskedágai és Hencz Nisztor Fornádiai lakos is Alecu Mitrunszkutól. — A Zsug Militonnak szólo levelében arra is kéri Alecu Zsugot, hogy azt a 10 embert, a kikröl már elözöleg beszéltek, utlevelekkel ellátva szintén vigye magával, hogy velük Romániába azután tovább utazhassék. — Hencz Nisztor leveléböl pedig az is kitünik, hogy a jelentés elsö részében emlitett és Romániába már visszatért Paróval Alecu Mitruneszuk (levéliró)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

összeköttetésben áll és Paró jelenleg nála is van. — A Dévai alispán helyettes a szárnyparancsnokság közlése folytán fentiekről tudomással bir és oda nyilatkozott, hogy az egyes községböli kivándorlást a nagy nyomor miatt — mely az idei eleni csapások folytán következett be — nem tartja aggályosnak. — Ez évben összesen 1900 utlevelet adott ki, ezek legnagyobb része azonban nem kivándorló. A Rekettyei körjegyzöségből való tömeges kivándorlás azonban neki is feltünvén, a konsulatus utján tudakozódott a honnét azt a megnyugtató választ kapta, hogy azok valamennyien egy és megbizható vállalathoz lesznak munkásokul alkalmazva. — Fentebbiek folytán egyelöre azt ajánletta nevezett alispán helyettes a Dévai szárnyparancsnoknak, hogy az örsök jelentésében foglalt és nagyjában fentebb vázolt körülményeket és adatokat a Dévai rendörkapitánynyal közölje és az folytassa le Rettegi Dévai ügyvéddel szemben a további eljárást,a pedig a belügyminiszter urtól az innen tett jelentés folytán ugy is rendeletet fog kapni és annak értelmében teszi majd meg a maga részéröl a további intézkedést. — Bármennyire is nem tartja alispán helyettes ur a tömeges kivándorlást a nyomorra való tekintettel aggályósnak, a mögött a magam részéröl még is csak célzatot és törekvést látok fennforogni a magyar állam területi épsége és az Osztrák Magyar monarchia hadereje elken. — Mert azon körülmény, hogy 1900 oláh ugyanazon megyéböl egy év alatt a megszoritott utlevélügyi rendelkezések mellett is idegen állam (Románia) szolgálatába szegödik, még ha áll is az, hogy a kivándoroltak nem Szilisztria területén helyeztetnek el, hanem egyelöre gyárakban foglalkoztatnak —, nem lehet a magyar állam és a fegyveres haderöre nézve közönbös. — A kikérdezettek fentebb ismertetett elödásaiban a kivándorlók alkalmaztatását illetöleg gyakran elöforduló „egyelöre“ kitételek hangoztatásai arra engednek következtetni, hogy később katonai szolgálatra is alkalmaztatni fognak és ez pedig olyan motivum, a mely az imént emlitett cél elérésére irányuló szándéket csak megerösiti, vagy legalább is valószinüvé teszi. — E mellett szól egy Romániából a Hunyad megyei Kéménd községbe csak most viszsza tért Jován János nevü Kéméndi lakos másolatban ide csatolt nyilat kozata is, 3 mely szerint Romániában az üzlet a hivatalos helyiségekben egyaránt mind az Orosz segytségröl beszélnek és háboru megindítását várják az Osztrák Magyar monarhchia ellen Erdély elvétele végett — A nyilatkozatból az is kitünik, hogy a mozgalom föcélja, hogy mentöl több erdélyi oláh kerüljön át Romániába, kik közül az ifjabbakat katonának öltöztetve ellenünk felhasználhassák. — Jován csak azérd jött állitólag vissza, hogy oláh testvéreit itthon a Romániában folyó mozgalmakról és hirekröl tájékoztassa. — Ha ez megtörtént, ö is vissza megy, mert utlevele a Tirguzsiului román biróságnál van. — Ezen kivül megerösiti a kivándorlásra csábitás burkolt célját, hogy a Szurdukszorosi örs által elfogott szökevény hadifogolynak : Rodovoj Zsivkov bolgár alattvalónak a másolatban csatolt kérdö iven foglalt nyilatkozata is, mely szerint a Tirguzsiui vasut állomáson — honnan a ressz bánásmód folytán megszökött — igen sok vasuti kocsit látott. — Nyilatkozata szerint Romániában minden 16, 17 és 18 éves állitáskötelest besoroznak, azokat, azonnali kiképzésre beszólitják, katonai egyenruhát azonban nem kapnak, csak bakancsot és sapkát. — Nevezett szökevény a kerdöiv sze-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rint azt is állitja, hogy Tirguzsiu utcáin a katonák dobszóval hirdetik, hogy az ott müködö bizottság elé pénzért élelmet, lovat, zabot, szénát stb. vigyen a nép, mert Románia Ausztria — Magyarország ellen közelebbről háborut fog viselni. — Nevezett szerint Romániában a hangulat, igen izgatott és a nép éjjel és nappal „Hurráh" — kiáltásokkal kivánja a háborut ellenünk. — Az ellenünk folyó titkos üzelmek mellett bizonyit még az is, hogy a Predeáli örs jelentése szerint a román határörök (Grenicserek) a titkos mellék utakon Romániába át jutni akaró egyéneket feltartóztatásuk esetén az eddigi szokástól eltéröleg nem a magyar határrendörségnek adják át, hanem részint szabadon tovább engedik, részind pedig fedezet, alatt Bucarestbe kisérik. Jelentem, hogy a császári és királyi 12. hadtest vezérkari osztályának hirszerzö ügyi elöadója : Návratill császári és királyi vezérkari százados ur mind eme vázolt körülményekröl a Dévai szárnyparancsnokság réven tudomással bir és az a szándéka, hogy az esetet a föhirszerzö helynek bejelenti, a kivándorlás mérvéröl pedig az illetékes tényezök utján az adatokat gyüjteni fogja. — Végül jelentem, hogy fenti körülményröl belügyminiszter urhoz cimzett elözö jelentésem másolatának csatolása mellett, tekintve, hogy itt a két állam had ereje ellen irányuló törekvésröl is van szó, — honvédelmi miniszter urnak egyidejüleg szintén jelentést tettem. — 3 tarab melléklet. Bányay s.k. ezredes.

A másolat hiteléül :
ss indescifrabil
fö tiszt.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 72, cadrele 273—277. Original la Magyar Orszagos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond Miniszterelnökség (K. 26. A Miniszterelnökség központilag iktatott és irattározott iratai. K. 26— 1914—XLI—371.

Traducere

Copie

Comadnamentul de sector regesc maghiar de jandarmi nr. VII, Nr. 51 h.k.-t.1913.

Obiect : Emigrarea românilor din judeţul Hunedoara în România. În legătură cu raportul înaintat de mine în 19 a lunii curente cu număr similar. Domnului ministru regesc maghiar de interne. Braşov, 1913, decembrie 25.

Raportez că în privinţa mişcării de emigrare la Silistra, rezultatul recent al cercetărilor făcute cu discreţie de posturile de jandarmi din judeţul Hunedoara este următorul : Aşa cum am raportat în raportul amintit mai sus, ţelul ascuns al ademenirii românimii hunedorene este popularea teritoriului din Silistra ca în acest fel să se poată uşura completarea armatei române. Pe lîngă această concluzie temeinică, mai

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vorbește și mărturia unor persoane de încredere chestionate în această direcție, dar și recunoașterea deschisă chiar din rîndul celor ademeniți să emigreze. Astfel, după Solomon David, locuitor comerciant, (individ de încredere) din Fornădia, un anume individ din Sulighete pe nume Părău Aron — care timp de cîțiva ani a fost în România — apărînd acum cîteva săptămîni în cîrciuma localității, a încurajat la emigrare pe românii aflați de față, deoarece orice persoană de sex bărbătesc trecută de vîrsta de 8 ani iar cea feminină de la 12 pînă la 57 ani pot să plece în România, întrucît acolo au grijă de toată lumea ca și de indivizi căsătoriți. Adulții pe lîngă un salariu zilnic de 4 coroane sînt angajați în muncă gospodărească, fiind acolo nevoie deocamdată de cel puțin 400 de oameni. A mai spus că de atunci s-a mai reîntors din România și astfel el personal, fără a-l fi chestionat pe Părău Aron a aflat de la comerciant că dr. Rettegi Gyárfás, avocat din Deva, procură pașaport pentru fiecare ins care intenționează să emigreze, iar pe cel ce are pașaport îl va transborda la graniță Alecu Mitrănescu, un boier locuitor în Gara-Grădiștei (România), care tot atunci le oferă avansuri pentru călătorie. Același lucru îl mărturisește și Henț Nistor, potcovar din Fornădia, prezent la discuția din cîrciumă.

După spusele lui Prejszik Mór, cîrciumarul din Hărău, cu cîteva zile mai înainte, Corlea Ion, Moțoc Mihai, Florea Petru al lui Alexandra, Vasiu Ion, Rus Dionisie și Mihoc Alexandru, locuitori din acea comună, vorbeau în mod deschis că ei toți pleacă în România unde se stabilesc pe teritoriul ocupat de la Bulgaria, deoarece acolo pentru o sumă derizorie, la un amortisment de 10 ani, vor primi pămînt, casă, vite, car, ba chiar și bani. Toate acestea le-au vorbit între ei, pe lîngă acele afirmații că dacă statul maghiar s-a îngrijit de colonizarea ceangăilor săi, tot la fel se va gîndi și România în problema colonizării românilor ei. Între altele discutate, privind cele de mai sus, s-a mai spus că un moșier din România — evident mai sus amintitul Alecu Mitrănescu — a fost în ziua de 2 a lunii curente la Hărău și locuind în casa locuitorului de acolo, Florea Petru, i-a îndemnat pe aceștia la emigrarea în România. De aici, a doua zi dimineața, însoțit de 15 români, au plecat la Deva, iar acolo, în biroul avocatului Rettegi, domnul străin le-a făcut promisiunea că fiecare om adult (emigrant) va primi pe lîngă întreținere completă și o leafă lunară de 32 de coroane. Deocamdată oamenii vor presta muncă gospodărească. Călătoria va avea loc atunci cînd fiecare individ care intenționează să emigreze își va avea pașaportul primit, cînd și respectivul domn din România va veni după ei și-i va conduce peste graniță. Sosirea boierului, conform spuselor fiecărui ins chestionat, trebuia să aibă loc în ziua de 19 a lunii curente, acest lucru însă, după raportul comandamentului de zonă din Deva, nu a avut loc pînă acum. Că amintitul boier a fost de mai multe ori la Deva, că pentru românii prevăzuți cu pașaport și pregătiți de plecare el are intenția să mai revină, precum și că acest boier este într-adevăr Alecu Mitrănescu, locuitor în Gara-Grădiștei (România) rezultă și de la primarul localității Șoimuș ca și din copia șefului de post obținută confidențial prin șeful poștei

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din Soimuș și anexată aici. În scrisoarea trimisă lui Albu Ion, locuitor din Șoimuș, în care Alecu își menționează din nou sosirea în 28 a lunii curente (în 14 luna curentă după calendarul românesc) și îi cere lui Albu ca în acel timp să fie și el la Deva în restaurantul „Central" unde au mai fost și unde se vor mai întîlni și de acum încolo. Scrisori cu același înțeles au primit de la Alecu Mitrănescu, în afară de cel menționat, și locuitorii Jug Militon din Chișcădaga și Henț Nistor din Fornădia. În scrisoarea adresată lui Jug, Alecu îi mai cere ca pe cei 10 oameni despre care vorbiseră mai înainte, să-i aducă de asemenea cu sine, prevăzuți cu pașapoarte ca să călătorească cu ei în România. Din scrisoarea lui Henț Nistor mai rezultă, ca în prima parte a raportului, că cu Părău cel deja reîntors în România, Alecu Mitrănescu (cel care scrie scrisoarea) este în legătură și că actualmente Părău este la el. Locțiitorul subprefectului din Deva, în urma comunicării făcute de comandamentul de zonă, are cunoștință despre cei de mai sus și s-a exprimat că unele emigrări din comune din cauza marii sărăcii — care s-a produs în acest an din cauza multiplelor greutăți — nu creează motive de îngrijorare.

În acest an s-au eliberat în total 1900 de pașapoarte, dar partea cea mai mare a acestora nu pentru emigrare. În privința emigrării în masă a celor din zona cercului Răchitova, atrăgîndu-i și lui atenția, s-a informat pe calea consulatului de unde a primit linișitorul răspuns că toți aceia vor fi angajați ca muncitori la una și aceeași întreprindere de încredere. În urma celor de mai sus, numitul locțiitor al subprefectului a recomandat comandamentului de zonă ca datele cuprinse în rapoartele posturilor de jandarmi și circumstanțele descrise mai sus să fie comunicate căpitanului de poliție din Deva. Aceasta să continue procedura ulterioară față de avocatul devean Rettegi, iar în urma raportului făcut aici domnului ministru de interne va urma să primească dispoziții în sensul cărora va lua din parte-i măsurile ulterioare. Oricît de nesemnificativă i s-ar părea domnului locțiitor al subprefectului emigrarea în masă provenită din sărăcie — în ce mă privește văd totuși că se manifestă o tendință de subminare a integrității statului maghiar ca și față de forța armată a monarhiei austro-ungare. Dacă această împrejurare că 1900 de români din același județ, pe lîngă măsurile restrictive în privința pașapoartelor, se angajează în serviciu într-un stat străin (România) și dacă stă în picioare și faptul că emigranții nu se stabilesc pe teritoriul Silistrei, ci, deocamdată, lucrează în fabrici, faptul nu poate fi indiferent pentru statul maghiar și pentru puterea lui armată. Din relatările celor chestionați și amintiți mai sus, făcîndu-se auzită frecvent expresia de „deocamdată", ne duce la concluzia că mai tîrziu vor fi angajați și în serviciul militar și acest lucru din acel motiv care vine să întărească intenții de realizare a țelului amintit mai înainte sau îl face măcar verosimil.

Pe lîngă acestea mai vorbește și declarația, anexată aici în copie, a locuitorului din Chimindia, Iovan Ion, reîntors acum în comuna Chimindia din județul Hunedoara și după care în România, în magazine

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și deopotrivă în locurile oficiale toți vorbesc despre ajutorul rusesc și așteaptă pornirea războiului împotriva monarhiei austro-ungare, în scopul luării Ardealului. Din declarație rezultă și faptul că țelul principal al mișcării este de a ajunge cît mai mulți români ardeleni în România, din rîndul cărora pe cei mai tineri, îmbrăcați ca militari, să-i folosească împotriva noastră.

Iovan de aceea s-a reîntors, chipurile, ca aici acasă să informeze pe frații lui români despre mișcările ce sînt în curs în România și despre știrile actuale. După ce face acest lucru și el se va duce înapoi deoarece pașaportul său este la judecătoria română din Tîrgu Jiu. Pe lîngă acestea, țelul deghizat al ademenirii la emigrare, ca și declarația cuprinsă în fila de chestionar, anexată în copie, a prizonierului de război evadat și prins pe postul de la pasul Surduc, supusul bulgar Radovoi Jivkov, rezultă că în stația de cale ferată din Tîrgu Jiu — de unde a evadat din cauza relelui tratament — a văzut foarte multe vagoane de cale ferată. Conform declarației sale, în România, pe toți cei apți, în vîrstă de 16, 17 și 18 ani îi recrutează și imediat îi cheamă la instruire grabnică, însă nu primesc uniformă militară, ci doar bocanci și șapcă. Numitul evadat, conform imprimatului de chestionar, mai susține că, pe străzile din Tîrgu Jiu, militarii sînt anunțați ca poporul să aducă în fața comisiei de acolo pentru bani, alimente, cai, ovăz, fîn și altele deoarece România va purta cît de curînd război împotriva Austro-Ungariei. Din spusele numitului, în România atmosfera este foarte agitată, iar poporul, ziua și noaptea, cu strigăte de „Ura" dorește războiul împotriva noastră. Pe lîngă uneltirile secrete ce au loc în contra noastră, o confirmare o aduce și faptul că, în conformitate cu raportul postului de la Predeal, paza de graniță românească (grănicerii) în cazul reținerii unor indivizi care încearcă să ajungă în România pe căi lăturalnice secrete, abătîndu-se de la obiceiul de pînă acum, nu îi predau poliției de graniță maghiare ci, în parte îi lasă liberi, în parte îi conduc sub escortă la București.

Raportez că serviciul de informații de pe lîngă statul major al Corpului 12 de armată cezaro-regesc relatează că domnul Navratill, căpitanul de stat major cezaro-regesc are cunoștință de toate situațiile descrise aici prin intermediul comandamentului de sector din Deva și are intenția să facă cunoscut acest caz forului central de informații, iar despre proporțiile emigrării să strîngă datele cuvenite pe calea factorilor competenți. În fine, raportez că despre circumstanțele de mai sus, pe lîngă copia raportului meu anterior adresat domnului ministru de interne, considerînd că în acest caz este vorba și de tendințe împotriva forței armate a doua state, am făcut, de asemenea, raport și domnului ministru al apărării naționale. — 3 bucăți copii. Bányay m.p colonel

Pentru conformitatea copiei .
ss indescifrabil
ofițer superior

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

182.

1914 ianuarie 11, Budapesta

Igen sürgös
Szám : 221553/1913
XI. a.

A magyar királyi VII szám csendör kerületi parancsnokság 1913 évi deczember hó 19-én és 26-án 51 szám a kelt jelentéseinek másolatát szives tudomás esetlég saját részéröl szükségesnek mutatkozó intézkedések megte hetése végett azzal az értesitészél van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel megküldeni, hogy ezen ügyben Hunyad vármegye alispánját jelentéstételre hivtam fel.

Miuátn továbbá a Pesti Napló 1913 -vi deczember hó 9-iki számában megjelent „Román kivándorlási ügynökök Magyarországon" czimü közlemény szerint a Romániába kivándorló „székelyek" száma egyre nö és ezt állitólag megerösitik a román belügyminiszterium statisztikai jelentései minthogy továbbá ugyancsak az emlitett közlemény szerint ez a mozgalom azoknak a kivándorlási ügynököknek állitólag nagyarányu müködésére lenne visszavezethetö, a kiknek föczélja az, hogy erdélyrészi székelyeket és románokat telepitsenek a legutóbb szerzett román területekre : ennélfogva Maros-Torda, Csik, Háromszék, Kis-Küküllö, Torda-Aranyos, Kolozs-Udvarhely és Brassó vármegyék alispánjait továbbá a Brassói, Nagyszebeni és Beszterczei határrendör kapitányokat az emlitett czikben foglalt állitásakra teendö jelentéstételekre hivtam fel, a Bukaresti osztrák magyar követséget pedig felkértem, hogy a hirlapi közleményben emlitett statisztikai jelentéseket lehetöleg szerezze meg, és amennyiben ily hivatalós statisztikai jelentés megszerezhetö nem volna de a magyarországi különösen az erdélyrészi kivándorlásról egyéb megbizható ismertetés megjelent volna annak beszerzése iránt intézkedjék.

Az ügy további fejleményeiröl lesz szerencsém Nagyméltóságodat értesiteni.

Budapest, 1914 évi jánuar hó 11-én.

A miniszter helyett :
ss indescifrabil
államtitkár

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 72, cadrele 267—268. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökséli Levéltár, fond Miniszterelnökség K. 26. A Miniszterelnökség központilag iktatott és irattározott iratai. K. 26—1914—XLI—371.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

Foarte urgent
Nr. 221553/1913
XI. a.

Am onoarea să înaintez Înălțimii voastre spre binevoitoare știință, rapoartele comandamentului regesc maghiar de sector de jandarmi nr. VII emise la datele de 19 și 26 ale lunii decembrie 1913 sub nr. 51, pentru a se lua eventual măsurile ce se consideră necesare, iar subprefectului județean Hunedoara i-am solicitat un raport în această problemă.

Apoi, după ce în ziarul „Pesti Napló", în numărul din 9 decembrie 1913 a apărut articolul „Agenți români pentru emigrare din Ungaria" după care numărul „secuilor" ce emigrează în România crește întruna, iar acest fapt este întărit chipurile de comunicatele statistice ale Ministerului de Interne român, în sensul că — după cele arătate de același articol — această mișcare ar duce chipurile la acțiunea de mari proporții a acestor agenți de emigrare al căror țel este să colonizeze secui ardeleni și români în teritoriile de curînd dobîndite, am solicitat subprefecților din județele Mureș-Turda, Ciuc, Trei Scaune, Tîrnava-Mică, Turda-Arieș, Cluj-Odorhei și Brașov ca și căpitanilor de la polițiile de graniță din Brașov, Sibiu și Bistrița să facă raporate cu privire la afirmațiile din articolul amintit, iar legația austro-ungară de la București am rugat-o să procure, dacă este posibil, comunicările statistice menționate în articolul ziarului, iar dacă un astfel de comunicat nu ar fi procurabil dar astfel de recenzii de încredere apărute, referitoare la emigrarea din Ungaria și în special din zona transilvană, să se străduiască să le procure. Despre evoluția în continuare a cazului voi avea onoarea să înștiințez pe Înălțimea voastră.
Budapesta, 1914 ianuarie 11

În locul ministrului
ss. indescifrabil
secretar de stat

183.

7012 szám
Res.

1915 decembrie, 29, Budapesta

Nagyméltóságu Gróf, Miniterelnök Úr !

Dr. Jencu Tamás[1] román származásu ügyvéd, egy Puj községi lakos elött, aki jelenleg Homér Imre határrendörfönök szolgálatában áll, különbözö kijelentéseket tett, melyeke Homér Imre egybeállitott és hozzám felterjesztett.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Habár Mara László főispán, akivel a felterjesztett iratot rövid uton közöltem, ezen kijelentéseknek nem tulajdonit nagyobb fontosságot és igy azok intézkedésere alapul nem szolgálhatnak, megis mint államrendöri szempontból figyelmet érdemlö közleményt van szerencsém Nagyméltóságodnak másolatban, tisztelettel megküldeni.

Budapest, 1915. évi deczember hó 29-én

Nagyméltóságu Gróf Tisza István urnak,
belsö titkos tanácsos, stb. magyar királyi ministerelnök
Budapest

Arh. St. Bucureşti colecţia Microfilme Ungaria, rola 168, cadrul 443. Original la Magyar Országos Leváltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár. Miniszterelnökség. K. 27-Minisztertanácsi jegyzökönnyvek. K. 27—1916—XVI—72.

---

[1] ***Toma Ienciu,*** **avocat din Pui, luptător pentru drepturile naţionale ale românilor, viitor participant la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.**

Traducere
Nr. 7012

Înălţimii sale domnului conte, primul ministru !

Dr. Ienciu Toma, avocat de origine română, a făcut diferite declaraţii în faţa unui locuitor din localitatea Pui, care actualmente se află în slujba şefului de poliţie de graniţă Homér Imre, care declaraţii Homér Imre le-a strins laolaltă şi ni le-a înaintat mie.

Cu toate că prefectul Mara Ladislau, căruia i-am comunicat pe scurt documentul primit, nu acordă acestor declaraţii o prea mare importanţă şi astfel acestea nu pot servi ca temei pentru luarea de măsuri, totuşi considerîndu-le din punct de vedere poliţienesc ca demne de atenţie, am onoarea le înainta în copie înălţimii voastre.

Budapesta, 1915, decembrie 29

Înălţimii sale, domnului conte Tisza István,
consilier secret de interne etc., prim-ministru regesc maghiar
Budapesta

184.

1915, Bucureşti

Másolat a 7012/1915 Belügiminister res. számhoz, ugyanilyen számu iktatmány mellékletéröl

„Hogy a románok mindent oly hamar megtudnak annak az oka az, hogy a csempészes meg van engedve. Ennek az ürügye alatt ki és bejárhatnak bátran az állatcsempészéstöl. De ha másképpen nem lehet,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ugy a kimenöket és a belépöket, személymotozás alá kellene venni. Vilna akkor eredmény, reá jönnének akkor arra a hatóságok, hogy mennyire kémkednek a románok. Hiszen ha valamely faluban 10 katonával több van, azt Romániában már tudják vezet, vagy iroda, mely a román agitátiót egyöntetüen és szerüen irányitaná nincs. Félti itt mindenki a maga börét. ... itt semmi tervszerü eljárás. Ugy áll a dolog, hogy a volt nemzeti, komité egy pár tagja, körülbelül öten, egyszerüen hivatotságot éreznek magukban arra, hogy ök az erdélyi románság vezéreinek tolják fel magukat és ilyenekként szerepelnek. A papok mozgolódásához a vezetök munkájának semmi köze. Valósággal különálló dolog a vezetöség és a papok munkája. Valójában a nép irtózik minden forradalomtól, zendüléstöl és ki van zárva, hogy ilyesmi legalább Hunyad vármegyében és a környékén bekövetkezhessék. Van körülbelül 15—20 pap, kik rebellis gondolkozásuak, azonban ezek elzsigetelten állanak és csak ide-oda futkosnak minden eredmeny nélkül. A nép és a papság közönnyel nézi tevékenységüket, nem törödnek velük. A vezetök pedig valósággal undorodnak ezektöl az agitálo papoktól, mert egyrészt presztizsöket féltik, masrészröl a templomokban és egyéb helyeken való szószátyárkodásuk öked is bajba sodorhatná. Az egész dolog ugy történik, hogy Romániából Gogától és társaitól megindul egy futár és eljön Vlád Aurélhoz,[1] vagy Prekupphoz és innen Pop Csicsóhoz[2] és elhozza a hireket és elmondja nekik, hogy te néked ezt kell csinálni, te ide menj, te ezt végezd el stb. Erre mindegyik tudatja a hirt a maga 4—5 emberével, bizalmasaival, alvezéreivel, és ezzel az informálás véget ér. A hirvivás itt megszünik, mert mondottam már, hogy féltik a börüket. Ez az egész hirszolgálat.

Ami ezenkivül van, az már egyéni dolog, egyéni kémkedés. Épen azt nem mondom, hogy semmiféle megállapodás, nincs Bukarestben Góga, Lukaciu stb. akik kimentek, Góga vezetésével hallatlan propagandát fejtenek ki. Náluk tulajdonképen az egész forradalmi elökészület meg van. Röpiratok, megvizatások stb. Mind készen állanak, csak azt várják, hogy Romániával meginduljon a háború, és akkor elfogják árasztani az egész országot, hogy a népet felkelésre birják. De itt azután megszakad minden egyéb kötelék. Az erdélyi román vezetök semmiféle szerepet nem akarnak vállalni addig, mig a háború ki nem tör Romániával, mert tudják, hogy a legcsekelyebb irásos bizonyiték nyakukat fogja szegni. Ök csak ezekröl az elökészületekröl szereznek tudomást és ha van valami hir azt visszaüzenik, ebben merül ki a müködésük. Ha alkalom van reá 5—7-en összejönnek, többen soha és itt megbeszélik az eseményeket. Innen Gógáékat nem pénzelik. Ez ki van zárva! Oly szegény a nép és a kinek pénze van oly fukar, hogy, ebböl propagandára semmi, de még megélhetésre is alig kerülne. Én azt hiszem, hogy orsz pénzzel müködnek Gogáék. Ban egy hatalmas orosz ügynökség Kaminski vezetésével Bukarestben és innen kaphatnak pénzeket. Lássa ott lehetne valamit csinálni. Azok a szegély ördögök, ha egy teát fizetne nekik az ember Bukarestben, elmondanának mindent. Ha úgy módomban állana illetékes egyéneknek megmondani, oda kellene küldeni valakit. Ott mindent meg lehetne tudni. Elmondotta aztán, hogy régente Vajda Sándor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

orvos vezetésével müködött egy csoport, melyet a nemzeti komité követett. Mikor a háború beállt, Góga Lukáciu kimentek Romániába és vezetökként itthon a következök szerepelnek : Pop Csicsó, Vlád Aurél Szászvárosról, Iván szentszéki ülnök Nagyszebenből Maniu Gyula dr. Balázsfalváról, dr. Mihályi [3] Tivadar Désről. Ezek azon egyének, kiket a nép is vezetökként ismer. Serbán ? Serbán egy komédiás, ki ma ezzel, holnap azzal a programmal lép fel. A románok szemében ez nagy bün és ezért Serbán — egy teljesen sulytalan ember. Mégis ezek közül ki a legföbb ? A vezetök közül különben talán Pop Csicsó és Vlád Aurél köré csoportosulnak a legtöbben, mert ezeknek a szavát hiszik el leginkább. Romániáról ? Bizony azok el vannak egészen készülve a háborúra. Egész bistosra veszem, hogy Románia ellenünk fog jönni. Pedig mennyire fogn csalódni ! Azt hiszik, hogy ha megdördül az elsö román ágyu, ... egész Erdély mellettünk lesz. Pedig ebben nagyon fognak csalódni, mert a nép irtózik a felkeléstöl és még jobban a román uralomtól. Csak az a kár, hogy megengedik azt a nagy arányu kemkedést, ami itten folyik. Jó volna, ha minden gyanus embert megmotoznának. Igy legalább elejét lehetne venni annak, hogy odaát ne tudjanak mindent a legutólsó szógig. Panaszkodott aztán Jencu, hogy Vládék neki mily nagy ellenségei. Mikor a kongrua bizottságba tagokat kellett választani, leveleket irt ö és Iván a papoknak, melyben azt irják, hogy ne szavazzanak Jencura, mert most nemzeti alapokra kell fektetni a müködést és Jencu „nem jó hazafi". Megigérte, hogy egy ily levelet egy pap barátjától be fog szerezni, és megmutatja esetleg átadja. Szándéka volt, hogy ily alapon Vládot feljelenti.

Arh. St. Bucureşti colecţia Microfilme Ungaria, rola 168, cadrele 444—446. Original la Magyar Pországos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio) Miniszterelnökségi Levéltár. Miniszterelnökség. K. 27-Minisztertanácsi jegyzökönnyvek (Arhivele autorităţilor guvernamentale centrale din perioada capitalismului. Secţia K. Arhiva Preşedintelui Consiliului de Miniştri K. 27-procese verbale ale Consiliului de miniştri). K. 27—1916—XVI—72.

---

[1] *Vlad Aurel*, avocat din Orăştie, luptător pentru drepturile naţionale ale românilor, participant la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, iar după Unire fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc.

[2] *Ştefan Ciceo Pop*, om politic român, luptător pentru drepturile naţionale ale românilor şi pentru unirea Transilvaniei cu România, fruntaş al Partidului Naţional Român, apărător al memorandiştilor în procesul din 1892—1894, vicepreşedinte al Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), membru în Consiliul Dirigent ca şef al resortului războiului, iar după 1920 fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc.

[3] *Teodor Mihali*, avocat din Dej, luptător pentru drepturile naţionale ale românilor, a contribuit la redactarea „Memorandumului" în 1892 şi a făcut parte din delegaţia care l-a înmînat împăratului Austro-Ungariei, fiind condamnat la 2 ani temniţă grea : deputat român în Parlamentul de la Budapesta ca reprezentant al Partidului Naţional Român, vicepreşedinte al Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, iar după 1920 membru al Partidului Naţional Liberal şi primar al oraşului Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

Copie după adresa Ministerului de Interne nr. 7012/1915, după anexa înregistrată sub același număr

„Că românii le știu pe toate atît de repede se explică prin aceea că contrabanda este îngăduită. Sub acest motiv pot intra și ieși cu curaj, prin contrabanda de animale. Dar dacă altminteri nu se poate, atît cei care ies cît și cei care intră, ar trebui luați la cercetare individuală. Atunci s-ar putea obține un rezultat și atunci autoritățile ar constata cît de mult spionează românii. Căci dacă într-un oarecare sat sînt cu 10 militari mai mult, faptul este imediat știut în România. Nu există nici vreun birou care să îndrume în mod unitar și teritorial, agitația românească. Aici fiecare își teme pielea sa... aici nu există nici un procedeu sistematic. Treaba stă așa că din fostul comitet național, cîțiva membri, aproximativ cinci, și-au simțit pur și simplu chemarea de a se erija în conducători ai românimii transilvănene și să-și joace acest rol. Munca conducătorilor nu are nimic comun cu agitația preoților. Munca conducătorilor și cea a preoților este în realitate o treabă cu totul diferită. În realitate, poporul se îngrozește de orice revoluție, este exclus de la orice răzvrătire pentru ca un astfel de lucru să se producă măcar în județul Hunedoara și în împrejurimi. Există circa 15—20 de preoți care au gînduri rebele, însă aceștia sînt izolați și aleargă încolo și încoace fără nici un rezultat. Poporul și preoțimea privesc cu indiferență activitatea lor, nu se sinchisesc de aceasta. În schimb conducătorii sînt scîrbiți cu adevărat de acești preoți agitatori, deoarece pe de o parte își tem prestigiul, iar pe de altă parte pălăvrăgeala din biserică și din alte locuri i-ar atrage și pe ei în necaz. În fapt, toată treaba se produce așa că din România, de la Goga și de la tovarășii lui, vine un curier la Vlad Aurel sau la Precup și de aici la Cicco Pop și aduce știrile și le spune acestora că tu trebuie să faci acest lucru, tu să mergi aici, tu să rezolvi acest lucru etc. În acest fel fiecare face cunoscută știrea celor 4—5 oameni ai săi, oameni de încredere, conducători subordonați și cu aceasta informarea s-a terminat. Prin aceasta lupta știrilor încetează aici, deoarece — am mai spus-o — își păzesc pielea. Acesta este tot serviciul de informare.

Tot ceea ce este în plus, e doar o problemă individuală, spionare personală.

N-am spus tocmai faptul că la București nu există nici un fel de aranjament căci Goga, Lucaciu și alții care au plecat, sub conducerea lui Goga, desfășoară o propagandă nemaipomenită. La noi, de fapt, întreaga pregătire revoluționară există deja. Pamflete, instigării și altele. Toți stau pregătiți și așteaptă doar ca războiul cu România să înceapă și atunci se vor revărsa peste întreaga țară ca să determine poporul la răscoală. Dar apoi aici li se rupe orice fel de legătură. Con-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ducătorii români din Ardeal nu vreau să-şi asume nici un fel de rol pînă ce nu izbucneşte războiul cu România, deoarece ei ştiu că cea mai neînsemnată dovadă scrisă le prinde gîtul în laţ. Ei iau cunoştinţă doar despre aceste pregătiri şi dacă există vreo ştire ei trimit un răspuns şi prin acesta li se epuizează activitatea. Dacă se iveşte un prilej se adună 5—7 persoane, niciodată mai mulţi şi dezbat aici evenimentele. De aici nu-i finanţează pe-ai lui Goga. Acest lucru este exclus ! Poporul e atît de sărac şi cine are bani e atît de zgîrcit încît nu dă nimic pentru propagandă doarece abia dacă ajunge pentru existenţă. Eu cred că cei ai lui Goga acţionează cu bani ruseşti. Există la Bucureşti o uriaşă agentură rusească sub conducerea lui Kaminski şi de aici ar putea primi bani. Vedeţi, acolo s-ar putea face ceva. Dacă acelor români diavoli, cineva le-ar plăti la Bucureşti un ceai, ar destăinui totul. Dacă ar sta la latitudinea mea de a spune cuiva competent, acolo ar trebui trimis cineva. Acolo s-ar putea afla totul. Am mai spus că mai de demult a acţionat un grup sub conducerea medicului Vaida Alexandru pe care comitetul naţional l-a urmat. Cînd războiul a început, Goga, Lucaciu au plecat în România, iar aici acasă figurează drept conducători următorii : Pop Ciceo, Vlad Aurel din Orăştie, Ioan asesor la consistoriul de la Sibiu, dr. Iuliu Maniu de la Blaj, dr. Mihaii Teodor de la Dej. Aceştia sînt indivizi pe care şi poporul îi cunoaşte drept conducători. Şerban ? Şerban e un comediant care astăzi se prezintă cu un program, mîine cu altul. Acest lucru este un mare păcat în ochii românilor şi de aceea Şerban este un om complet lipsit de însemnătate. Totuşi, dintre toţi aceştia care este cel mai mare ? Dintre conducători, de altminteri, cei mai mulţi se grupează în jurul lui Ciceo Pop şi Vlad Aurel, pentru că se încred cel mai mult în cuvintele acestora. Despre România ? Cu siguranţă ei sînt cu totul pregătiţi de război. Consider cu totul sigur că România va veni împotriva noastră. Însă cît de mult se vor înşela ! Ei cred că la prima bubuitură de tun românesc... întreg Ardealul va fi cu ei. Însă cît de mult se vor înşela în acest lucru, deoarece poporul se îngrozeşte de răscoală şi încă şi mai mult de stăpînirea românească. Este păcat că se permite spionajul acesta în stil mare care are loc aici. Ar fi bine dacă am percheziţiona orice om suspect. Măcar în acest fel s-ar putea preîntîmpina ca dincolo să nu se cunoască totul pînă la ultimul cuvînt. Apoi Ienciu s-a plîns că cei ai lui Vlad îi sînt mari adversari. Cînd a trebuit să fie aleşi membri în comitetul congresului, el împreună cu Ioan a scris scrisori preoţilor în care scria să nu-l aleagă pe Ienciu, deoarece acum acţiunea trebuie bazată pe temeiuri naţionale, iar Ienciu „nu este un bun patriot". Mi-a promis că va face rost de o astfel de scrisoare de la un preot prieten şi mi-o arată s-au poate chiar mi-o dă. În intenţia lui era să denunţe în acest fel pe Vlad".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

185.

1916 iunie 25, Cluj

Másolat az 1916 évi 12078/eln. 15. a. 1916 H. M. számhoz

Magyar kiralyi honvéd kerületi parancsnokság Kolozsvár
Bizalmas.

7035 szám
eln. 1916.

Jelentés a bányász sztrájkról

A magyar kiralyi honvédelmi miniszter urnak

Budapest

Kolozsvár, 1916 -vi junius hó 25-én

A Petrozsény, Lupény, Aninoszai bányászsztrájkról be érkezett irásbeli jelentésekből, valamint szöbeli információkból kétségtelenül megállapitható, hogy a sztrájk oka kizárólag — létfenntartás kérdésére (gyomorkérdés) vezethetö vissza.

Irsábeli jelentést terjesztett be a karhatalmi csoport parancsnoka, a honvéd karhatalmi csoport parancsoka és Dr. Szonkup István föhadnagy — hadbiró, ki irásbeli jelentését még hosszu szóbeli jelentéssel is mogtoldotta. De tett még szobeli jelentést a kiküldött Bogcha Pál örnagy — hadbiró is.

Ezen jelentésekböl, mint nyilvánvaló tény, egyértelmüleg jegeczesedik ki, az a körilmény, hogy nem ellenséges befolyás vagy izgatás, vagy egyébb más ok idézte elö a sztrájkot, hanem tisztán a munkások sanyaru anyagi helyzetének javitása volt a sztrájk célja.

A munkások sokkal magyobb bizalommal viseltettek a katonai személyek, mint a bányahivatal tisztviselöi iránt, kérelmeikkel, panaszaikkal orvoslás végett a katonai személyekhez fordultak és tölük vártak, kértek bajaikra orvoslást.

A bányamunkások elöadása szerint nincs az igazgatóságban bizalmuk, nem várnak töle, semmit. Oly igazgatóságoktól, melyek évente 10—15 millió nyereséget mutatnak ki teljesen nyilvánosan és emellett a munkásokat tisztán éhbérekre utalják, mitsem várhatnak, de nem is várnak.

Ezen felül még azt a panaszt is hangoztatták, hogy nem csak, hogy éheznek, hanem az igazgatóság még rosszul is bánik velük, sót bántalmazzák is öket. Tehát e szerint nem csak koplalásban, éhezésben van részük, hanem még bántalmazásban is !

Oly körülmények ezek, melyek feltétlenül bizonyitják a munkások elkeseredésének jogos voltát.

A jelentésekben tényként van megállapitva, hogy a munkások 400 gramm kenyeret kapnak. Ez 24 órai élelmezésükre nemelég. Munká-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

jukat a föld alatt végzik, a hová csak hideg táplálékot vihet magával, ebben is fötnéyezö a kenyér.

Ez a 400 gramm kenyér egy, a földméhében dolgozó bányász napi adaga. Ezzel szemben a föld felszinén, napfényen dolgozó orosz hadifogolynak 1100 gramm kenyér illetékes, mi mellet munkája alatt még meleg ételhez is jut, a mi bányásznál nem lehetséges.

Képtelenek a megélhetás minimumát is elérniök, mert csekély napi bérük még a napi élelmezésükre sem elég, hol marad azután még az élethez megkivántató egyéb sok szükséglet kielégitése.

Szivesen dolgoznak ök, mert munkájuk eredményének fontosságát teljesen átérzik, de a jelenlegi munkabérek mellett nekik és családjuknak is koplalni, éhezni kell. Ennek folytán pedig nincs meg bennük az a physikai erö sem, hogy ugy tudnának dolgozni, mintha rendesen táplálkoznak physikailag nem birják a munkát.

A munkabérek megfelelö emelése nélkül pedig ezen segiteni nem lehet, az élelmi cikkek ára horibilisen emelkedett és még fog emelkedni, az élelmezési raktárban kénytelen hitelbe vásárolni, a hol csak a legkorlátoltabb mértékbenjuthatnak élelmiszerkhez. De a mint ott tartozása van, onnan többá élelmet már nem kap és igy csak az éhezés marad osztály részeül.

Ho hiányos élelmeztetésük javittatnék, ugy egyiküknek sem jutna eszébe a munka beszüntetése, mert teljes tudatába vannak annak, hogy mint népfölkelöi esküt tett egyének katonai fegyelem és biráskodás alatt állanak és igy nem sztrájk volna a munka beszüntetésük, hanem a katonai szolgálati és álás kötelességek sulvos megsértése, tehát katonai büntett.

Ök a mai súlyos viszonyok által minden egyes egyénnel szemben támasztott követelményeket teljesen ismerik és nem akarták magukat a hazának tartozó katonai kötelezettségük alól kivonui, ellenkezöleg, ök olyan kérést terjesztenek elö, hogy valamennyien a harctérre küldessemek és itt bátran szembe fognak nézni az ellenséggel. Ez esetben nem fagnak éhezni, mert élelmezésükröl gondoskodás fog ott történni és scaládjuk is el lesz látva, mert a szabályszerü segélyben részesülnek és igy megélhetésük biztositva lesz.

Igen jellemzö a munkások hangulatára az a kijelentésük, hogy azt is szivesen vennék ök, hogy az egyez bányamüveket vegye át az évenkénti 10—15 millió korona haszon, a mit az ö munkájuk révén a bányarészvényesek, tehát egyesek vágnak zsebre, állami bevételt fog képezni. Tudni fogják még azt is, hogy mint katonák, ekként a haza javát és az állam érdekeit mozditják elö.

Tehát ha mint katonáknak kell solgálatot teljesiteniök, ezt a haza javára teljesitik, de igy, eltekintve attól, hogy a tökének vannak teljesen kiszolgáltatva, munka erejük ki van uzsorázva.

Nem egyszerre, nem elözmény nélkül szüntették be a munkát, mert erre a végsö kényszer vitte. Megelözöleg minden uton szóval és irásban is megpróbálták kivánságaikat az illetékes tényezö elé juttatni, de nem sikerült nekik, szobeli panaszaikat az üzemvezetö mérnökök nem hallgatták meg, irásbeli panaszaikat pedig sehova sem terjesztették fel.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Teljes bizonyitékot nyujt azonban ahhoz, hogy a bányaszoknál a munka beszüntetést csupán „gyomorkérdés“ és semmi más okozta, az, hogy mikor folyó év junius 5-én az összes bányételepek munkásait Bogcha Pál örnagy — hadbiró és Dr. Szoukup István föhadnagy — hadbiró a másnap reggel leendö munkába állásra felszólitották és a helyzetük javitása kilátásba helyeztetett, már ennek a reményében másnap az esti müszak kezdetével az összes bányákban helyre állott a munka, ez üzem teljes volt! Söt dacára a munkások hosszabb idö óta tartó rendkivül hiányos táplálkozása folytán bekövetkezett physikai ereje csökkenesének, folyó év junius 7-én a Vulkáni bányákban a rendes békeidöbeli termelésnél 9% — al több volt a szén kitermelés.

Bizonyitja ezt továbbá az a tény is, hogy Lupényban a hol a munkások helyzetén az igazgatóságok — azonal könnyitettek (az által, hogy 50% élelmi többlet kiszolgáltatását, továbba az 50, illetve 30 filléres bányabejárási és szorgalmi jutalékot, melyet az igazgatóságok a honvédelmi miniszteri rendelet ellenére — azonnal levonásba hoztak, mihelyt a bányamunkások bányamunkás osztagokba beosztották és a népfölkelö esküt letették) azok azonnal munkába állottak és az üzem zavartalanul folyik megszakitás nélkül május hó 31-óta.

A kilátásba helyezett javitás azon igéretböl állott, hogy ha munkába állanak, a teljes üzem ujra felvétele után panaszaikat a munkasügyi panaszbizottság meg fogja hallgatni, söt a kormány megbizásából leküldött Kostyál Miklós képviselö azokat a kormány elött tolmácsolni fogja.

Mindezek alapján a kerületi parancsnokság meggyözödése, hogy a bányamunkások mozgalmának sikeres elfojtása *egyedül és kizárólag a sanyaru anyagi helyzetük* alapos orvoslásával eszközölhetö. Ez pedig halaszhatlanul sürgösen keresztül viendö volna.

Karhatalommal csák ideig — óráig lehet eredményt elérni, mert erőszakkal a munkások nyomorát, az igazi okot, elnyomni nem lehet. A mozgalom lappang tovább, mint hamu alatt a parázs és idövel megint lobbot vet.

Ha a bányásznak anyagi helyzete megjavul, kedvel dolgozik, mint ecclatans példa erre junius 7 napja, hol csak a remény ösztökélte öket, mégis rossz testi állapotuk dacára több százalékkal jobb eredményt mutattak fel, mint régen az elött.

A kerületi parancsnokság meggyözödése szerint mindezeken felül kivánatos volna, ha a bányatársulátok a munkások jelenlegi tartozásait elengednék, bagy legalább is a levonások a háboru tartalma alatt beszüntettetnének.

A beérkezett jelentések szerint ugyanis a többnyire sok tagu családdal megáldott bányamunkások legnagyobb részének nagyobb tartozásuk van a társulati fogyasztó szövetkezeteknél, minek folytán a hitelük mindinkább csökken, a nélkülözések mértéke pedig ugyanilyen irányben növekszik. A dolgok mai állása szerint a munkások zöme munkabéréböl készpénzt nem is kap kézhez.

Ezek a szomoru viszonyok magyarázzák meg azt a jelelnséget is, hogy a sok koplalástól a munkások mindinkább elgyengülnek és nem

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

birják az amugy is igen terhes és minduntalan életkockázattal járó munkát.

A fent elöadottakból az látszik kitünni, hogy az egyes bányatársulatok a jelen helyzettel visszaélnek, a mennyiben a bányamunkásokat csaknem kizárólag katonáknak tekintik, kik semmiféle követelésekkel velök szemben föl nem léphetnek.

Mintegy mentesitve látják magukat azon kötelezettség alól, hogy az állam érdekén felül, az ö érdekükben is dolgozó munkások és azok nagyszámu családtagjaiknak a mai nehéz viszonyok között a tisztességes megélhetést biztositsék.

Mintegy kihasználni iparkodnak ezt a katonai munkaeröt az ö nyereségi mérlegük javára az által, hogy a munkások kárára nem tartják megfelelö viszonyben az üzem költséget a most elért háborus tiszta nyereségükkel, vagyis a lehetö legnagyobb nyereség elérése érdekében lehetöleg a béke munkabérek fenntartására törek nek a nélkül, hogy a változott nehéz megélhetési viszonyokat a munkások jogos érdekében kellö mértékben tekintetbe vennék.

Mindezekből kifolyólag a kerületi parancsnokság sürgös és elodázhatatlan feladatnak tekinti, hogy a munkások anyagi helyzete a mai nehéz megélhetési viszonyokkal összehangzásba hozassék.

Siegler s.k. altb.

A másolat hiteléül :
Budapest, 1916. évi julius hó 17-én

Kózák s.h. idazgató

12078 szám
eln. 15. a. 1916

Nagyméltóságu
taktaharkányi báró Harkányi János urnak belsö titkos tanácsos, az I. osztályu Vaskorona-rend lovagja stb. magyar királyi kereskedelemügyi miniszter

Budapest

Budapest, 1916 évi julius hó 17-én

E jelentést-annak 24 és azt követö bekezdéseiben foglaltak alapján netán szükségesnek mutatkozó intézkedéseknek megtehetése végettvan, szerencsém Nagyméltóságodnak *visszakéröleg* azzal a tiszteletteljes hozzáfüggesztéssel megküldeni, miszerint tett intézkedéseiröl engem értesiteni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem öszinte nyilvánitását

A miniszter rendeletéböl :
Hochenburge
tábornok-föhadbiró.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 73, cadrele 516—521. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond Miniszterelnökség K. 26. A Minisztérelnökség központilag iktatott és irattározott iratai, K. 26—1916—XVI—3980.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

Copie după nr. 12078 din 1916/prezenta 15 a/1916 a Ministerului de Război

Comandamentul regesc maghiar de apărare al circumscripției Cluj

Secret

Nr. 7035
prezentat 1916

Raport despre greva minerilor
Domnului ministru regesc maghiar al apărării naționale
Budapesta

Cluj, 1916 iunie 25

Din rapoartele făcute în scris intrate despre greva minerilor de la Petroșani, Lupeni și Aninoasa precum și din informațiile verbale se poate stabili incontestabil că motivul grevei provine exclusiv din chestiuni de existență (chestiunea stomacului).

Raport scris a prezentat comandantul grupului de forță publică, comandant de honvezi al grupului de forță publică și dr. Szonkup István, locotenent major — procuror militar, care și-a întregit raportul scris și printr-un lung raport verbal. Dar a mai făcut raport verbal și trimisul la fața locului, procurorul-maior Bogcha Pál.

Din aceste rapoarte, ca fapt evident, se cristalizează în mod unanim acel fapt că nu o influență inamică sau instigare sau orice alt motiv a stîrnit greva, ci, în mod clar, țelul grevei a fost îndreptarea stării materiale mizerabile a muncitorilor.

Muncitorii au arătat o mult mai mare bunăvoință față de persoanele militare decît față de funcționarii oficiului minier și și-au îndreptat cererile și plîngerile, în scopul îmbunătățirii situației, către personalul militar și de la aceștia au așteptat și au solicitat o îndreptare a necazurilor lor.

În temeiul celor prezentate de muncitorii minieri, ei nu au încredere în direcția administrativă și nu așteaptă nimic de la ea. De la o atare direcție care în mod cu totul deschis prezintă un cîtșig anual de 10—15 milioane și, pe lîngă aceasta, îi tratează pe muncitori cu un salariu real de mizerie, ei nici nu pot aștepta și nici nu așteaptă nimic. Și peste toate acestea ei au mai accentuat că nu numai că flămînzesc dar că direcția se mai poartă și rău cu ei, ba chiar îi brutalizează. Astfel că, în acest sens, ei au parte nu numai de flămînzire, de nemîncare, ci mai sînt și brutalizați !

Toate acestea sînt astfel de circumstanțe, care în mod necondiționat, dovedesc starea legitimă de amărăciune a muncitorilor.

În rapoarte s-a stabilit, pe bază de dovezi, că muncitorii primesc 400 grame de pîine. Pentru alimentarea lor în 24 de ore acest lucru nu este suficient. Ei își prestează munca sub pămînt, unde nu pot duce decît hrană rece și în acest caz elementul principal este pîinea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Aceste 400 grame de pîine sînt raţia zilnică a unui minier care lucrează în adîncul pămîntului. Faţă de aceasta prizonierul de război rus, care lucrează la suprafaţă, la lumina soarelui, i se cuvine 1 100 grame de pîine, pe lîngă care, în timpul muncii, ajunge şi la o mîncare caldă, ceea ce pentru mineri nu este posibil.

Ei nu sînt capabili să ajungă nici măcar la minimul mijloacelor de trai, întrucît micul lor salariu zilnic nu le ajunge nici pentru traiul zilnic, unde rămînînd apoi satisfacerea altor multe necesităţi cerute de viaţă ?

Ei lucrează cu dragă inimă deoarece înţeleg pe deplin importanţa rezultatului muncii lor, dar cu salariul lor actual, atît ei cît şi familiile lor trebuie să flămînzească, să îndure nemîncarea. Ca urmare a acestui fapt, în ei nu mai există nici acea tărie fizică ca să poată munci ca atunci cînd s-ar alimenta corespunzător ; de aceea, acum nu pot face faţă fizic muncii.

De altminteri, fără o creştere corespunzătoare a salariului nu se poate ajuta acestor stări de fapt, căci preţul articolelor alimentare a crescut oribil şi va mai creşte încă, ei fiind nevoiţi să cumpere pe datorie din depozitele alimentare, unde, de fapt, numai într-o măsură cu totul limitată ajung la alimente. Dar cum acolo el are deja datorie, nu va mai primi alimente şi astfel nu-i mai rămîne decît flămînzirea.

Dacă alimentaţia lor deficitară s-ar îmbunătăţii, atunci nicicăruia nu i-ar trece prin minte să întrerupă munca, căci sînt pe deplin conştienţi de faptul că depunînd jurămîntul de glotaşi sînt îndivizi care stau sub observaţie şi jurisdicţie militară, iar lezarea gravă a îndatoririlor de serviciu şi stare militară ar duce la pedeapsă militară.

Ei, faţă de gravele circumstanţe de astăzi, cunosc prea bine cerinţele ce depind de fiecare individ în parte şi nu au vrut să se sustragă de sub îndatoririle militare ce aparţin patriei, ci, din contra, ei au prezentat o astfel de cerere ca cu toţii să fie trimişi pe cîmpul de luptă iar aici vor sta curajoşi în faţa inamicului. În acest caz nu vor mai flămînzi, întrucît de alimentarea lor va avea cine să se îngrijească şi de familiile lor ce vor fi aprovizionate, căci vor avea parte de sprijinul legal şi astfel mijloacele de trai sînt asigurate.

Foarte semnificativ în ce priveşte starea de spirit o muncitorilor este faptul că ei bucuros ar fi de acord să preia beneficiul anual de 10—15 milioane de coroane a mineritului, care, obţinut prin munca lor, acţionarii minelor vîrîndu-l acum în buzunarul lor, ar deveni venit de stat. Vor fi ştiind ei şi faptul că, în calitate de militar, în acest fel vor promova binele patriei şi interesele patriei.

Aşadar, dacă în calitate de ostaşi trebuie să presteze serviciul, ei îl prestează în folosul patriei, iar altminteri, abstracţie făcînd că sînt total subjugaţi capitalului, întreaga lor putere de muncă este cămătărită.

Nu dintr-o dată şi nu fără avertismente şi-au întrerupt munca, deoarece la aceasta i-a dus o nevoie extremă. În prealabil, pe toate căile, verbal şi înscris au încercat să ajungă doleanţele lor la factorii competenţi, încă nu le-a reuşit ca plîngerile lor verbale să fie ascultate de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

inginerii din conducerea intreprinderii, iar plîngerile lor scrise nu au fost promovate nicăieri.

O dovadă de netăgăduit rezultă din aceea că întreruperea muncii de către mineri a provocat-o numai „problema stomacului" și nimic altceva, ca și din faptul că atunci cînd, în ziua de 5 a lunii iunie, întreaga muncitorime a coloniei a fost chemată de maiorul Bogcha Pál, procuror militar și de locotenentul major Dr. Szonkup István, procuror militar, să vină a doua zi dimineața la lucru cu perspectiva îmbunătățirii situației lor și cu această speranță, la începutul schimbului de seară al zilei următoare, munca a reînceput în toate liniile, efectivele întreprinderii fiind complete.

Și în pofida scăderii forței fizice, în urma îndelungatei subalimentări a muncitorilor, în ziua de 7 iunie a anului curent, producția de cărbune de la mina Vulcan a fost mai mare cu 9% decît producția obișnuită din vreme de pace.

Acest lucru este dovedit și de faptul că la Lupeni, cînd direcțiunile, față de situația muncitorilor, au întreprins imediat măsuri de ușurare (prin aceea că livrarea suplimentară de provizii de 50%, apoi cei 50, respectiv prima de intrare în mină și cea de hărnicie de 30 de fileri, contrar dispoziției Ministerului de Război — au fost imediat reținute după ce au văzut că muncitorii mineri pe toate acestea le-au împărțit în rații minerești și au depus și jurămîntul de glotași) muncitorii au mers imediat la lucru, iar intreprinderea își desfășoară neîntrerupt activitatea de la 31 mai.

Remedierea situației prevăzută în perspectivă, consta în acel stimulent că, dacă vor relua munca și după ce toată întreprinderea va porni din nou, plîngerile lor vor fi ascultate de comisia de plîngeri a Ministerului Muncii, ba chiar reprezentantul guvernului, Kostyál Miklós, trimis la fața locului din însărcinarea guvernului, le va tălmăci în fața guvernului.

Față de toate aceste fapte, convingerea comandamentului teritorial este că potolirea cu succes a mișcărilor muncitorilor mineri se poate efectua *singular și exclusiv* prin facerea unei temeinice remedieri la mizerabila lor stare materială. Acest lucru însă ar trebui dus la îndeplinire imediat, fără întîrziere.

Prin forță publică nu se poate obține rezultat decît pentru scurt timp, deoarece nu poate fi reprimat cu forța stomacul muncitorilor adevăratul motiv.

Mișcarea pîlpîie în continuare ca jăratecul sub cenușă și cu timpul va izbucni în flacără.

Dacă situația materială a minerului se îndreaptă, el va lucra bine dispus, ca pildă relatantă pentru aceasta fiind ziua de 7 iunie, cînd doar speranța i-a îmboldit ca în ciuda stării lor fizice rele să prezinte un rezultat cu mai multe procente mai bun decît mai demult, înainte vreme.

Convingerea comandamentului teritorial ar fi că mai presus de toate acestea ar fi de dorit ca societățile miniere să reducă actualele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

datorii ale muncitorilor, sau măcar să întrerupă reținerile pe timpul războiului.

În conformitate cu rapoartele intrate rezultă anume că pentru cea mai mare parte a familiilor de muncitori mineri, în majoritate înzestrați cu mai mulți membri de familie au cele mai mari datorii față de asociațiile de consum cooperatiste, în urma cărui fapt creditul lor mai degrabă scade, pe cînd măsura lipsurilor, în aceeași direcție crește. Conform stării de azi a lucrurilor, majoritatea muncitorilor nici nu primesc în mînă bani pești din salariul lor.

Aceste triste condiții explică și acel fenomen că, din cauza multei flămînziri ei slăbesc din ce în ce mai mult și nu suportă o muncă de alminteri prea împovărătoare și neîncetat riscantă pentru viață.

Din cele redate mai sus iese în evidență faptul că unele societăți miniere abuzează de situația actuală prin faptul că ele consideră în mod exclusiv pe muncitorii mineri drept militari, față de care pretinzînd că nu au nici un fel de obligații. Aproape ei se văd scutiți de acea obligație a lor, înafară de interesul statului, după care ei ar trebui să asigure o condiție de viață cinstită muncitorilor care lucrează în folosul lor ca și familiilor numeroase ale acestora, în cazul grelelor condiții de astăzi.

Ei se cam străduiesc să exploateze această forță de muncă militară în folosul bilanțului lor de cîștig, iar, spre paguba muncitorilor ei nu țin într-o relație corespunzătoare cheltuielile intreprinderii cu beneficiul net realizat acum în vreme de război, sau altminteri spus, în scopul realizării celui mai mare profit, ei se străduiesc să mențină, pe cît posibil, salariile din vremea de pace, fără a lua în considerare în suficientă măsură condițiile grele de viață, în interesul legal al muncitorilor.

În urma tuturor acestor lucruri, comandamentul teritorial consideră drept o datorie urgentă și de neamînat ca situația materială a muncitorilor să fie pusă de acord cu condițiile de viață grele de azi.

Siegler m.p. general-locotenent

Pentru conformitatea copiei :
Budapesta, 1916 iulie 17

Kózák m.p. director

Nr. 12078
prezidențial 15.a.1916

Înălțimii sale
domnului baron de Taktaharkányi, Harkányi Iános consilier secret de interne, cavaler al Ordinului Coroanei de Fier clasa I, etc. ministrul regesc maghiar al comerțului

Budapesta

Budapesta, 1916 iulie 17

În scopul luării măsurilor ce se impun din raport și din cele 24 de alineate ca și din cuprinsul celor următoare, am onoarea, cu deo-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sebită stimă, să solicit restituirea lui, cu completările făcute, ca în sensul măsurilor luate să binevoiți a mă încunoștiința și pe mine.

Primiți Înălțimea voastră, sincera expresie a deosebitei mele stime,

Din dispoziția ministrului
Hochenburge
general, procuror militar-șef

186.

1916 noiembrie 21, Budapesta

Hunyad vármegye föispánjának

A magyar királyi igazságügyminister úr 1916 évi 54140 szam alatt kelt átiratával arról értesitett, hogy a Dévan királyi ügyészség Bonta Péter Petrillai községi biró és társai ellen izgatás büntette miatt nyomozást folytat.

Figuli Teréz Petrillai lakos ugyanis, aki az elsö román betörés idején lakóhelyén maradt, a második megszállás elöl azonban elmenekült, Magyarpécskán, a föszolgabiró előtt többek között azt a vallomást tette, hogy midön az elsö betörés idején román lovasok felragaszokat függesztettek ki a faluban „Éljen Románia, le Magyarországgal" felirattal Bonta Péter Petrillai községi biró, Kodreán Péter községi rendör és Morus Demeter bankhivatalnok az utcán beszélgetve a falragaszokra célozva azt mondották, hogy ez tetszik nekik és az a helyes, hogy Románia alá tartozzunk.

Erröl Méltóságodat a szóbanforgó bünvádi eljáras figyelemmel kisértetése és a fegyeelmi szempontból esetleg teendö intézkedések és jelentéstétel végett, azzal a megjegyzéssel értesitem, hogy nevezett gyanusitottak elözetes letartoztatására nézve az intézkedések megtétettek.

Budapest, 1916 évi, november hó 21-én

Magyar Királyi Belügyministerium

Arh. St. Bucureşti colecţia Microfilme Ungaria, rola 81, cadrele 151—152. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio) Belügyminiszterium Levéltár, fond Belügyminiszterium K. 149. Rezervá Iratok, K. 149—1916—5282.

Traducere

Prefectului judeţului Hunedoara

Ministerul regesc maghiar de Justiţie cu adresa nr. 54140/1916 ne înştiinţează că la Deva continuă cercetarea de către procuratura regească împotriva lui Bonta Petru, primar comunal din Petrila şi a tovarăşilor săi pentru faptul penal de instigare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Anume că Figuli Tereza, locuitoare din Petrila, care la prima invazie română a rămas la domiciliul său iar la a doua invadare s-a refugiat la Rovina, printre altele a mărturisit în fața prim-pretorului că pe timpul primei invazii române cînd cavaleriștii români au afișat pe pereți în comună afișe cu textul „Trăiască România, jos Ungaria", Bonta primarul comunal din Petrila, Codrean Petru polițist comunal și Morus Dumitru funcționar de bancă, discutînd pe stradă și referindu-se la afișele lipite, ar fi spus că acest lucru le place, că ar fi bine să aparținem de România.

În privința acțiunii penale pornite cu atenție și a măsurilor ce se impun eventual din punct de vedere al disciplinei și al raportării, înștiințez pe domnia ta că în ce privește arestarea preventivă a numiților bănuiți măsurile se pot executa.

Budapesta, 1916, noiembrie 21

Ministerul regesc maghiar de Interne

187.

1918 noiembrie 5, Hunedoara

Senatul Național Român din Ardeal, Secția Hunedoara a Consiliului Național Român

Frați români !

Sfatul poporului român și legiunea sa (toți ofițerii și soldații români) muncește zi și noapte ca pacea și drepturile națiunii române să se înfăptuiască.

Adunarea națională, stăpîna întregii oștiri, va desăvîrși apoi lucrarea sfîntă pentru limba, legea și moșia românească : una și nedespărțită ca Sfînta Treime !

Pînă va răsuna glasul adunării, numai dușmanii națiunii pot asmuți poporul de la sate la fapte nesocotite, neverdnice de români și de coară pentru creștini.

Astfel de tulburări, ce pătează libertatea, împiedică să ne întrunim în liniște ca români și cetățeni, împiedică să se înfăptuiască glasul poporului suveran.

Cine-i român și cine-i creștin păzește pacea și buna rînduială, averea și viața, ascultînd cu sfințenie poruncile mai-marilor săi.

În numele lui Dumnezeu, paznicul libertății naționale, vă rugăm :

Păziți pacea și așteptați în liniște poruncile Sfatului Național ! Păziți frăția și pacea cu toate neamurile din Ardeal !

Astfel, apoi, izbînda libertății nici iadul n-o mai poate opri !

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Puneți-vă cu toții sub poruncile comandei militare române, ce în numele sfatului poporului vă întîmpină și dați tribunilor voștri tot ajutorul pentru pacea tuturora !

Trăiască libertatea națională !

Hunedoara, la 5 noiembrie 1918.

Dr. Gheorghe Dubleșiu președinte
Nicolae Macrea secretar
Constantin Dima notar

Valeriu Bejan, Nicolae Tintea, Ioan Dima, Gheorghe Bera, Constantin Tampa, Constantin Florea
membrii Comitetului executiv

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, vol. VII, inv. nr. 2 416 ; manifest tipărit.

188.

1918 noiembrie 6, Cugir

Invitare

Membrii Comitetului Național din Cugir prin aceasta sînt poftiți a luat parte la ședința ordinară ce se va ține în ziua de Sf. Dumitru, după-amiază la 2 ore, în localul cazinei române ce se află în casele băncii „Cugireana" avînd a pertracta și a hotărî asupra următoarelor :

1. Alegerea gărzii naționale.
2. Afacerea primăriei comunale.
3. Afacerea și îngrijirea pădurilor și a bunului comun.
4. Predarea la Sfatul Național a tuturor armelor militare.
5. Afacerea alimentării poporului.
6. Exmiterea unei comisii din Sfatul Național pentru compunerea unei liste pentru cei lipsiți de bucate.
7. Afacerea părților de pădure.

Cugir la 6 noiembrie 1918.

Migia — președinte
Traian Lupea — notar

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 3.

189.

1918 noiembrie 8, Cugir

Stimate dle notar !

Te avizăm respectuos că în comuna Cugir s-a constituit Sfatul Național care a luat asupră-și conducerea tuturor afacerilor comunale.

Conform conclusului Sfatului Național întrunit în ședința ordinară de azi, ești rugat respectuos să binevoiești a-ți reocupa oficiul din co-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

muna noastră, iar la caz că nu te poţi prezenta, te rugăm să ne avizaţi momentan.

Considerînd cazul din urmă, eşti rugat ca în scris să comunici oficiului pretorial competent ca să ia dispoziţii pentru denumirea altui notar provizoriu.

Tot la înţelesul conclusului acestui sfat poporal de azi eşti rugat să predai cheile de la casele comunale la mîna lui Gheorghe Mihai, Gheorghe Muntean al lui Ioan, Ioan Luput şi Ioan Aldea pe lîngă revers.

Din şedinţa ordinară a Sfatului Naţional local ţinută la 8 noiembrie 1918.

Cugir, la 8 noiembrie 1918.

Din încredinţarea Sfatului Naţional

Ariton Migia m.p.
preşedintele Sfatului Naţional
Traian Lupea m.p.
notarul Sfatului Naţional
adeverit de : Traian Lupea, notarul Sfatului Naţional

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Naţional Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 4.

190.

1918 noiembrie 11, Braşov

Román nemzeti gárda Szászváros

Fordítás

Csendör örsnek

Nagyrápolt

A Szászvárosi román nemzeti tanács rendeletére a reqvirálás utján beszerzett buzát, fegyverzet, löszert és más rendelkezésre álló vagyont a Nagyrápolti román nemzeti tanácsnak be kell szolgáltatni.

Szászváros, 1918 november 11

Gárda parancsnok :
Olvashatlan.

A fordítás hiteléül :
Brassó, 1918 november 17-én
indescifrabil
segédtiszt

Arh. St. Bucureşti, colecţia de Microfilme Ungaria, rola 77, cadrul 598. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond A. Magyarországon elö nemzetek önrendelkezési jog elökészitésével megbizott tárczanélküli miniszter (Ministrul fără portofoliu însărcinat cu pregătirea dreptului la autodeterminare a naţiunilor care trăiesc în Ungaria), K. 40—1918—IX—646.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Traducere

Garda națională română din Orăștie — Traducere

Postului de jandarmi

Rapoltul Mare

Din ordinul Consiliului Național Român din Orăștie, grîul, armamentul, muniția și alte bunuri aflate la dispoziție, pe bază de rechiziționare să fie puse la dispoziția Consiliului Național Român din Rapoltul Mare.

Orăștie, 1918 noiembrie 11

Comandantul gărzii : ss indescifrabil

Pentru conformitatea traducerii :
Brașov, 1918 noiembrie 17
indescifrabil
adjunct

191.

1918 noiembrie 11, Cugir

Invitare

Membrii Sfatului Național din Gugir prin aceasta sînt poftiți a lua parte la ședința ordinară ce se va ține marți la 9 ore dimineața în școala comunală, avînd a pertracta următoarele :

1. Întregirea gărzii naționale la 20 inși ori mai mulți.
2. Hotărîre asupra ridicării plății gărzii.
3. Cererea la ministru pentru a ne da bani pentru a ne plăti garda.
4. Raporturile comisiei alimentelor, a pădurilor.
5. Eventuale propuneri.

Cugir, la 11 noiembrie 1918

Ariton Migia președinte

Traian Lupea notar

Să circuleze la membrii :
1. Obholczer Béla
2. Dr. Csepely Albert
3. Tajty Zoltan
4. Szigeti Iános
5. Lörincz Ignác
6. Mihai Gheorghe
7. Calica Ioan lui Pavel

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

8. Oltean Simion
9. Porumbar Gheorghe lui Todor
10. Dăncioiu Gheorghe
11. Mărginean Ioan a Măriuții
12. Berian Gheorghe lui Dumitru
13. Dărab Petru
14. Berian Gheorghe senior
15. Cirlea Iordan
16. Muntean Gheorghe lui Ioan
17. Mărginean Vasile Rusan
18. Aldea Ioan
19. Băluț Gheorghe lui Avram
20. Nicu Gheorghe lui Nicolae
21. Olar Nicolae
22. Stroia Gheorghe lui Andrei
23. Mărginean Avram Opriș
24. Sibotean Gheorghe
25. Mihoiu Ion
26. Suciu Gheorghe
27. Mărginean Avram Silică
28. Truța Ioan lui Ioan
29. Fédere Heinrich, plutonier de jandarmi I
30. Miesz György, plutonier de jandarmi II

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 5.

192.

1918 noiembrie 14, Pui

Proces-verbal

adresat în ședința populației române din Pui în anul 1918 noiembrie 14, stil nou, sub prezidiul veneratului domn Ioan Bocaniciu spre scopul constituirii Consiliului Național Român.

Prezentîndu-se populația întreagă română, cu unanimitate au fost proclamat de președinte preotul local Ioan Bocaniciu și ca notar al ședinței de azi medicul dr. Silviu Bocaniciu.

Președintele deschide ședința, sulevează momentele de pertractat, împărtășește cu cei prezenți necesitatea constituirii, notifică adunării referințele politice de astăzi și face propunerea concretă pentru formarea unui comitet executiv care să aibă chemarea unui for local conducător și care comitet va avea menirea ca în înțelegere cu Consiliul Central Național Român să delibereze în chestiunile de interes curat românesc să fie sprijinul și intermediarul intereselor locale si generale românești, mai apoi să reprezinte cu valoare plină de drept populația constituantă în fața tuturor forurilor.

Populația română din comuna Pui declară cu unanimitate că se asociază la programul Consiliului Național Central Român și designează în comitetul executiv local în calitate de :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Președinte — Ioan Bocaniciu, parohul comunei și seniorul inteligenței române din loc.

Secrear-dirigent al agendelor pe avocatul dr. Mihail Tirea.

Membri în comitet : avocatul dr. Victor Pop, medicul dr. Silviu Bocaniciu, comerciant Petru Clecan, economi-proprietari Simihai Matei Becușiu, Celestin Devilu, Emil Stoian, Adam Matei, Todor Bîrlea.

Comitetul executiv se îndrumă ca să împărtășească această constituire cu Consiliul Național Român Central din Arad, recercîndu-l ca toate dispozițiile care vor atinge comuna Pui de-aci înainte să le adreseze secretarului susnumit și să uzeze de telefonul avocatului Pop (nr. 7). Îndrumă pe secretar să facă act de cunoștință Consiliului Central din Arad, precum și consiliilor din Hațeg și Deva despre constituirea prezentă și mai apoi să împărtășească cu numitele consilii felicitările și urările de bine.

În chestia organizării gărzii naționale, adunarea generală a populației din Pui, în lipsa instrucțiunilor amănunțite și avînd în vedere referințele speciale locale, decide :

Să se formeze deocamdată numai o gardă civilă română locală, cu menirea ca această gardă să apere interesele populației din Pui, iar pentru viitor pașii necesari se vor face după primirea instrucțiunilor, care se vor elibera din partea Consiliului Național Central Român. De bună voie s-au insinuat și au fost susceputi în garda civilă locală : dr. Silviu Bocaniciu, Todor Bîrlea, Matei Becușiu, Roman Peșterean, Celestin Devilu, Vasile Florea, Ion Mara, Silviu Mihai, George Berna, Sabin Ciot, Cornel Florea, Victor Ciot, Moise Ponea, Ion Motoc, Vasile Socaciu, Vîrtolomei Ciot, Nicolae Leban, Luca Matei, Rusalin Dumitresc, Ion Goștea, Filip Ponea, Marian Pantilimon, Victor Socaciu, Ion Becușiu, Moise Mara, Ion Sila, Andronic Breben.

Președintele în cuvinte avîntate salută comitetul constituit, salută membrii gărzii naționale locale și la somarea dînsului cu exclamațiuni de „Să trăiască!“ toți membrii comitetului executiv, precum și membrii gărzii au depus în mîinile președintelui jurămîntul următor : „Noi, jurăm la atotputernicul Dumnezeu, cum că întru toate vom fi credincioși către Consiliul Național Român din Ungaria și Transilvania, jurăm ca în toate manifestările vieții noastre vom fi credincioși națiunii române și nu vom ridica mîna asupra fraților noștri. Așa să ne ajute Dumnezeu !“.

Alte obiecte de pertractat nemaifiind, ședința se declară închisă și pentru verificarea procesului verbal se recearcă dr. Victor Pop și Petru Clecan.

Dat ca mai sus.

Ioan Bocaniciu președinte

dr. Silviu Bocaniciu notarul ședinței

Membri verificatori
Victor Pop
Petru Clecan

Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 1—2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

193.

1918 noiembrie 17, Braşov

Magyar VII számu csendörkerületi parancsnokság

985 szám
1918

Tárgy : Román gárda müködése.

A magyar belügyminiszter urnak

Budapest

Brasso, 1918 évi november hó 17-én

A Dévai szárnyparancsnokság jelentése alapján jelentem, hogy Szászvároson Csernocsán Titus alezredes parancsnoksága alatt 20—25 föből állo tisztikarral egy 220 fö körüli tiszta románajku zászloalj alakult „Román nemzeti gárda" elnevezéssel. Ezen gárda a Szászvárosi és Algyogyi járás területen a hatalmet teljesen magához ragádta és mint reguláris román gárda müködik.

A Szászvárosi román nemzeti tanácscsal egyetemben a csendör örsöket felszólitotta, hogy fegyvereiket, löszereiket és az összes kincstári holmijukat adják át nekik és vonuljanak el. Ezen rendelkezést a csatolt felhivásban a Nagyrápolt örsnek irásban is kiadta.

Majt folyo hó 13-án egy föhadnnagy vezetése mellett. 20 román nemzeti gárdista teljes katonai felszereléssel megjelent Bokajalfaluban a öt a már pár nappal elöbb az ott megalakult Román nemzetörség által kiszöritött — (mertocsak az örsparancsnok és egy csendör volt az örsön a népfelkelök megszökése folytán) csendör örs sertéseit, tyukjait és egyeb holmijait elrabolta. Ez ügyben a Dévai szárnyparancsnok a gárda parancsnoksággal tárgyalt és kijelentették, hogy nekik semmi szükségük a csendörségre, adják át fegyvereiket és löszereiket és mint békés polgárok eljenek ött tovább is, de semmifele szolgálatot ne teljesitsenek. Hiába igyekezett megmagyarázni, hogy a csendörségnek az a hivatása, hogy tekintet nelkül nemzetisegi és vallási viszonyokra egyformán kötelessége a polgárok életét vagyonát megvédelmezni, a törvényes rendet fentartani, söt a megtörtént büneseteket kinyomzni, nem akarták ezen érveket elfogadni azzal, hogy a nep szémében mint a magyarság képviselöl ellenszenvesek, felelnek a rendérd és a csendörök ne mozduljanak ki a laktanyából. Ezen gárda megkezdette a toborzást és szervezi a környékbeli két járás román nemzetiségét és mint a volt 64 gyalog ezred maradványa a potzászlóalj fegyverzetevel löszerevel rendelkesik a román nemzetörségeket minden községben katonai fegyverekkel felfegyverezte, igy velük szemben a csendörség tehetetlen, mert a hol fellépnek, ott megjelenik a román nemzeti gárda és tulnyomo számban lévén lefegyverzi a csendöröket, mint e ho 11-én Folt községben, a hol fosztogatás kezdött, 4 fö csendör jarör megjelent a rendet helyreállitotta, de megjelent 20 fö román gárdista és a csendöröket lefegyvarezte és elfogta, de 1 ora fogva tartás után öket közbelépésre fegyver nélkül elbocsájtotta.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tekintve, hogy a toborzás folytán ez a gärda 1—2000 föböl állo rendes katonai csapatot is felfog szerelhetni, igy a szárny állományaban jelenleg 139 szolgálatot teljesitö csendör és 28 szolgálatot teljesitö népfelkelö legénység teljes összevonásával sem lehet velük szembeszállni illetve biztos gyözelmet kivivni, söt egy esetleges nagyobb szabásu összetüzés esetén csak elmérgesitve lenne a jelenlegi fegyverszüneti és béketárgyálások. Eddig barátságos távbeszélöl beszélgetéssel megtudta velük szemben védeni álláspontját, de ha megfelelö erö nem fog rendelkezésre állani, ugy röviden magas létszámra egészitik ki, toborzás utján zászlóaljukat és akkor az beli argumentum nem lesz elég a mit bizonyit az is, hogy a Szászvárosi járásparancsnoktol vett jelentés szerint az ottant román gárda által felbujtott lakosság a Benczenczi örsöt helyeröl kiszoritotta és kénytelen volt Alkenyérre és innen a szárny parancsára Szászvárosra visszavonulni, az örs legénységének elvonulása után megjelent Benczenczen a román gárdából egy tiszt 22 ember és az örös összes kincstári ágynemüjét összeszedte és elszállitotta Szászvárosra a gárdához.

Szászváros on összevont Szászvárosi, ósebeshelyi és Benczenczi örs legenysége szolgálatot teljesiteni nem tud, mert a mint az utczára lépnek, öket, lefegyverzik. Igy a nös legenyseg kivételével, kik a laktanyát örzik a többik Devára berendeltettek.

A Magyar Hadügyminiszteriumnak, csendörség felügyelöjének és az erdélyi katonai parancsnokságnak hasonló jelentés tétetett.

A román gárda által csendörségtöl elvett dolgok visszaadása iránti intézkedésre az erdélyi katonai parancsnokság kéretett.

1 darab melléklet

Ispán

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 77, cadrele 594—597. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatóságok Levéltára, (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond A Magyárországos elö nemzetek önrendelkezési jog elökészitésével megbizott tárczanélküli miniszter, K. 40—1918—IX—646.

Traducere

Comandamentul VII teritorial maghiar

Nr. 985
1918

Obiect : Activitatea gărzii române

Domnului ministru de interne al Ungariei

Budapesta

Braşov, 1918 noiembrie 17

Din raportul comandamentului de flanc al jandarmeriei din Deva rezultă că, la Orăştie, sub comanda locotenent-colonel Cernăuţeanu Titus şi sub un corp ofiţeresc format din 20—25 persoane, s-a constituit

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

garda Națională Română de circa 220 de persoane de limbă curat românească. Această gardă a pus mîna cu totul pe putere în teritoriul plaselor Orăștie și Geoagiu și acțiunează ca o gardă regulată românească.

Împreună cu Consiliul Național Român din Orăștie a somat posturile de jandarmi să-și predea armele, munițiile și inventarul lucrurilor și să se retragă. Această dispoziție, pe care o anexăm, a dat-o și în scris postului din Rapoltul Mare.

Apoi, în ziua de 13 a lunii curente, 20 de gardiști români sub comanda unui locotenent, complet înarmați din punct de vedere militar, au sosit în satul Băcâia, în care cu cîteva zile mai înainte se formase Garda Națională Română și înlăturase pe jandarmi (căci în post se aflau numai șeful de post și un jandarm în urma fugii glotașilor), au răpit porcii, găinile și restul avutului ce-l avea postul. Față de acest caz, comandamentul de flanc din Deva a tratat cu comandamentul gărzii care a declarat că el nu are nevoie de jandarmerie, care să-și predea armamentul și munițiile și să trăiască mai departe acolo ca cetățeni pașnici și să nu presteze nici un fel de serviciu.

Degeaba s-a străduit să explice că menirea jandarmeriei este ca, fără a face deosebiri de naționalitate sau credință, ea are datoria să apere deopotrivă viața și averile cetățenilor, menținerea ordinii legale, ba chiar să cerceteze cazurile infracționale recente, comandamentul (român) n-a vrut să accepte aceste argumente pe motivul că, în ochii poporului, reprezentanții maghiarimii sînt antipatici, că răspunde de ordine iar jandarmii să nu iasă din cazărmile lor. Această gardă a început strîngerea în bivuacuri și organizează naționalitatea română din împrejurimile celor două plase, iar din resturile fostului Regiment 64 de infanterie dispune de armamentul și muniția batalioanelor suplimentare pentru ca să înarmeze gărzile naționale române din toate localitățile cu arme militare și astfel, față de aceștia, jandarmeria este neputincioasă, întrucît oriunde apar jandarmii acolo sosește și garda națională română și fiind în număr covîrșitor mai mare, dezarmează jandarmii, așa cum s-a întîmplat în 11 a lunii curente în localitatea Folt, unde, începînd jefuirea, a apărut patrula de 4 jandarmi și a reintrodus ordinea, dar a sosit și garda română compusă din 20 de oameni, a dezarmat pe jandarmi, i-a prins însă după o reținere de o oră, i-a eliberat fără arme.

Ținînd însă seama de faptul că, în urma cantonării în tabere, această gardă poate să ridice o trupă militară regulată compusă din 1—2000 de oameni și cum componența actuală a flancului de jandarmi este formată din 139 de jandarmi prestatori de serviciu și din 28 de trupă de glotași aflată în serviciu, nici prin strîngerea laolaltă a tuturor acestora nu i s-ar putea face față, respectiv de a se obține o victorie sigură, ba în cazul unei ciocniri armate de o mai mare proporție ar fi doar otrăvite actualele tratative de armistițiu și de pace. Pînă acum, prin discuții amicale de la distanță, a putut să-și mențină punctul de vedere față de acestea, dar dacă nu-i va sta la dispoziție o forță corespunzătoare, atunci ei își vor întregi repede efectivele batalioanelor pe cale de strîngere în tabere și în acest caz nu va fi suficient nici

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

argumentum belli, fapt confimat şi de raportul primit de la comandamentul plasei din Orăştie cum că la instigarea locuitorilor de acolo de către garda română, postul de jandarmi din Binţinţi a fost izgonit din locul său şi constrîns să se retragă la Sibot şi de aici, la ordinul comandamentului de flanc, la Orăştie, dar după plecarea trupei a sosit la Binţinţi garda română formată din 22 de oameni cu un ofiţer şi a adunat întreg cazarmamentul postului şi l-a transportat la gardă, la Orăştie.

La Orăştie, trupa strîns laolaltă a posturilor din Orăştie, Sibişelul Vechi şi Binţinţi nu-şi poate presta serviciul deoarece de îndată ce păşeşte în stradă ea este dezarmată. Astfel, cu excepţia trupei de oameni căsătoriţi care îşi păzesc cazarma, toţi ceilalţi au fost trimişi la Deva.

Un raport asemănător a fost înaintat Ministerului maghiar de război, inspectorului jandarmeriei şi comandamentului militar al Ardealului.

În privinţa măsurilor de a se restitui lucrurile luate de garda română de la jandarmi este cerută de comandamentul militar al Ardealului.

Prefectul

Una lucată anexă

194.

1918 noiembrie 21, Petroşani

Sfatul Naţional Român

Pui

Delegaţii comunei politice Galaţi s-au prezentat la Sfatul Naţional Român din Petroşani cerînd a trimite delegaţi pentru organizarea poporului nostru de acolo. După ce noi sîntem foarte ocupaţi chiar şi cu organizarea unor comune aparţinătoare cercului Pui, credem a fi datorinţa domniilor voastre să convocaţi adunarea populară din Galaţi, organizînd sfatul naţional de acolo împreună cu garda naţională din Galaţi. Trebuie să lucrăm fără amînare şi neîncetat. Acum ori niciodată!

Cu distinsă stimă

Sfatul Naţional Român Petroşani,
dr. Romulus Mioc

Petroşani, 21 noiembrie 1918.

⟨Pe verso⟩ Prezentat 9.XII.1918.
Rezolvat încă în 5.XII.1918. Dr. M. Tirea.

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dosar 1/1918, f. 5. Vezi Poporogu Ioan, Blaj Traian, *Din activitatea Sfatului Naţional Român din Petroşani în preajma Unirii Transilvaniei cu România*, „Sargetia", 1970, 7, p. 176.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

195.

1918 decembrie 21, Pui

Proces-verbal

adresat în şedinţa populaţiei române din Pui la 21 noiembrie 1918 sub prezidiul preotului local Ioan Bocaniciu spre formarea Gărzii Naţionale Române din Pui.

Preşedintele împărtăşeşte cu cei de faţă necesitatea şi însemnătatea unei gărzi naţionale române şi provoacă pe cei prezenţi să intre benevol în gardă.

Adunarea decide formarea Gării Naţionale Române din Pui, în care s-au insinuat de bună voie următorii :

Dr Silviu Bocanciu	născut în anul	1896	
Cornel Florea	„	1891	Servit în Reg. 64
George Berna	„	1895	
Roman Peşterean	„	1895	
Vasile Florea	„	1894	
Nicolae Leban	„	1889	
Sabit Ciot	„	1897	
Iulian Laban	„	1897	Servit în Reg. Honvezi 23
Ion Pau	„	1894	
Dan Mihăilesc	„	1897	
Dan Mateiu	„	1897	
Andronic Breben	„	1897	sappeur
Matei Becuş			
Luca Becuş			
Moisă Ponea			
Vasile Lucaciu			
Alexiu Pau			

Deoarece garda nu dispune de arme, adunarea recearcă Senatul Naţional Român din Pui să facă paşii de lipsă la Comanda superioară comitatensă pentru a prevedea garda cu arme în timpul cel mai scurt posibil.

Pentru stindardul naţional al gărzii s-au colectat în şedinţă 417 coroane, care sumă s-a predat momentan secretarului Senatului Naţional Român din Pui pentru procurarea unui stindard.

Alt obiect nemaifiind, preşedintele închide şedinţa şi pentru verificarea procesului verbal se recearcă Petru Clecan şi dr. Silviu Bocaniciu.

Dat ca mai sus.

Ioan Bocaniciu preşedinte
dr. M. Tirea notarul şedinţei
membrii verificatori
dr. Silviu Bocaniciu
Petru Clecan

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dosar 1/1918, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

196.

1918 noiembrie 23, Mintia

Convocare

Plugarii şi muncitorii români care au împlinit 24 de ani şi au locuinţă stabilă în Mintia sînt invitaţi prin aceasta a se întruni duminică în 24 noiembrie a.c. la orele 11 a.m. în casele judelui comunal Aron Podelean în scopul de a alege delegaţii de lipsă pentru adunarea naţională ce se va ţine în Alba Iulia sîmbătă în 17/30 noiembrie 1918.

Mintia, comitatul Hunedoarei, 23 noiembrie 1918.

Din încredinţarea Sfatului Naţional Român din Deva,

Nicolae Podelean

Duminică la 11 ore înainte de amiază întrunindu-se poporul român alcătuitor al acestei comune într-un număr însemnat, prin rostul d-lui învăţător Augustin Pop aduce la cunoştinţa publicului adunat scopul acestei sfătuiri. Printr-o cuvîntare măduoasă [1] arată cum astăzi e vorba de a decide asupra a tot ce avem noi mai scump şi cum ora sărbătorii celei mari se apropie cu paşi repezi pentru a aduce la izbîndă lupta pentru adevăr şi dreptate. În vederea marilor evenimente ce se vor desfăşura în marea adunare naţională, roagă poporul coadunat a-şi alege din sînul său bărbaţi de încredere care sub orice împrejurare vor avea să participe la adunarea naţională constituantă.

Decizie

Poporul întrunit şi constituit în adunarea sa, conştient de sine, în vederea adunării naţionale ce se va ţine în Alba Iulia în 30 noiembrie a.c. la care îşi va hotărî naţiunea română viitorul său, exmite din sînul său ca reprezentanţi ai comunei Mintia situată pe teritoriul comitatului Hunedoarei 6 membri de încredere (delegaţi) şi anume: Augustin Pop, Nicolae Podelean, Andronic Ianci, Petru Corna, Petru Joja, Aron Podolean.

Mintia, 24 noiembrie st. n. 1918.

Augustin P. Bociat notar
Podelean Nicolae preşedinte
Popa Nicolae
Nistor Nicolae
Iosif Lupşa
Aron Lupşa
Nicolae Ardelean
Popa Nicolae
Bucur Ionaş
Alecsandru Raţi
Serafin Raţ
Arsenie Mîrza
Iosif Bozan

Ianci Andronic
Petru Săbău
Ioan Popa
Petru Malea
Romulus Săbău
Iosif Fekete
Alecsandru Popa
Petru Ioja
Petru Cornea
Ioan Toma
Ardelean Ioviţă
Todosie Lupşa
Popa Nicolae

Muzeul Unirii ALlba Iulia, Documentele Unirii, tom I, f. 913—914.

[1] energică

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

197.

1918 noiembrie 25, Dobra

Consiliul Central Național Român

în Arad

În înțelesul circularei datate 12/15.XI. a.c. vă transpunem aci sub alăturat procesul verbal luat în adunarea electorală din cercul Dobra ținută la 11/24 l.c.

Adunarea a ales și 5 delegați supleanți, care să poată suplini pe delegații noștri care eventual s-ar întîmpla să zacă în morbul spaniol ce grasează [1] înspăimîntător.

Totul a decurs în perfectă ordine.

De pe la noi vor merge mulți onorariori [2] la Marea Adunare Națională.

Dobra, la 12/15 noiembrie 1918.

Ion Morariu președinte
Ion Datcu notar

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 791.

---

[1] bîntuie
[2] persoane de vază

198.

1918 noiembrie, 25 Orăștie

Frați români !

Agenți de-ai guvernului unguresc răspîndesc proclamații între popor făcînd propagandă contra alipirii noastre către România.

O mie de ani am fost sub domnia ungurească, o mie de ani am suferit și acum guvernul republican maghiar ne promite marea cu sarea ca să rămînem mai departe în tovărășie cu ungurii. Alții, ca să strice fericirea și rosturile neamului românesc, zic să nu ne alipim către România, ci să formăm noi singuri o țară separată, adică noi românii să formăm două țări slabe, și nu una mare și tare, o Românie mare, puternică și unitară.

Frați români !

Îndemnurile acestea vin de la dușmanii neamului nostru, care cu orice preț vor să împiedice unitatea și fericirea neamului românesc. Tocmai de aceea, toți românii de omenie într-un glas trebuie să strige sus și tare

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

„Trăiască România mare !"

căci noi cu toţii cerem şi pretindem alipirea noastră la regatul român. Veniţi dară în număr mare duminică la Alba Iulia, ca toţi împreună să strigăm

„Trăiască România mare !"

Consiliul Naţional Român

Dr. Aurel Vlad, preşedinte

Orăştie, 25 noiembrie 1918.

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom. VII, inv. nr. 2436.

199.

1918 noiembrie 26, Cugir

Onor
Consiliului Naţional Român

în Orăştie

Sfatul Naţional Român din Cugir în şedinţa de ieri a hotărît ca Cugirul să fie reprezentat la congresul din Alba Iulia cel puţin printr-un reprezentant între cei cinci din cercul electoral al Orăştiei. Aceasta pe motivul că Cugirul e cea mai mare comună, nu numai în jur, ci în întreg comitatul Hunedoarei. Rezultatul vă rugăm să ni se comunice cu posibilă urgenţă pentru a putea face pregătirile de lipsă.

Cugir, la 26.XI.1918.

Ariton Migia
preşedintele Sfatului Naţional

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Naţional Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 24.

200.

1918 noiembrie 28, Clopotiva

Protocol

luat în adunarea poporului din Clopotiva, comitatul Hunedoara, la 28 noiembrie 1918 pentru alegerea unui delegat care să reprezinte dorinţa comunei la adunarea naţiunii române din Ungaria şi Transilvania în 1 decembrie st. n. la Alba Iulia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Poporul din Clopotiva, pătruns de însemnătatea zilelor ce trăim, acum își exprimă dorința ca pe viitor toată suflarea românească să fie cuprinsă într-un singur stat românesc unde să scape de jugul străinilor pe care l-a purtat pînă acum, alege cu mare însuflețire ca delegat al său pe Toader Tomoni ca la numita adunare să expună această dorință a consătenilor săi.

Clopotiva, dat ca mai sus.

Ioan Mare
preot, președintele Consiliului
Național Român din Clopotiva

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 811.

201.

1918 noiembrie 28, Cozia

Adeverință

Dăm noi membrii Consiliului Român din Cozia subscriși cu numele mai jos dreptul de a aduce hotărîre în numele comunei noastre Cozia!

Și totodată alegem pe credincioși indivizii Mariș Adam al lui Simion și Almășan George al lui Iosif de a călători în scumpa noastră adunare la Alba Iulia ce se va ține la 1 decembrie 1918 și a întroni[1] iubirea și credința comunei noastre Cozia către iubirea și credința fraților de peste Carpați și de a conforma România Mare.

Cozia, la 28 noiembrie 1918.

Membri călători

Adam Mariș al lui Simion
Almășan George președinte

Membri de față

+ Popa Iosif
+ Ganea George
Ianeș Popa
Vale Augustin
Cziff Petru
Almășan Petru

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 745

[1] întrona

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

202.

1918 noiembrie 28, Fornădia

Protocol credenţional,

Subscrişii în actul „Hotărîrea noastră" împuternicim pe Petru Suteu şi Ioan Pirva ca la adunarea naţională română convocată de Consiliul Naţional Român din Transilvania şi Ungaria ce se va ţine la Alba Iulia în 18 noiembrie st. v. 1918 să reprezinte comuna noastră Fornădia.

Dumnezeu să ajute cauzei noastre naţionale române să scăpăm din robia de pînă acum, ca să nu se mai audă cîntecul „De la Nistru pîn' la Tisa, tot românul plînsu-mi-s-a".

Fornădia, la 15 noiembrie st. v. 1918.

Petru Aslău preşedinte
Coriolan Aslău notar
Tovie Henţii
Vasile Henţi
bărbaţi de încredere

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 716.

203.

1918 noiembrie 28, Leşnic

Credenţional

Adunarea poporului român din comuna Leşnic, comitatul Hunedoarei, ţinută la 28 noiembrie 1918 cu scopul de a alege şi a trimite 3 (trei) delegaţi la Marea Adunare Naţională ce se va ţine în 1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

Adunarea naţională din comuna Leşnic după constituire alege cu unanimitate de voturi ca reprezentanţi ai ei la Marea Adunare Naţională ce se va ţine la Alba Iulia pe învăţătorul local Ioan Comşa, George Istvan al lui Niculae şi Aron Puiţiu, pe care îi prevede cu acest credenţional, împuternicindu-i ca în numele nostru, al tuturor, să ia parte la Marea Adunare Naţională şi acolo, în numele la toată suflarea românească din comuna Leşnic să adere şi să declare sfînt şi solemn că noi toţi vrem întruchiparea, respectiv înfăptuirea marelui ideal naţional român, adică unirea tuturor românilor într-un stat naţional român, ce este a se ajunge prin alipirea noastră la România, dînd aşa naştere la România Mare, care va avea să ne ocrotească şi păzească pe noi toţi copii ei. Aceasta o vrem, pentru aceasta trăim şi

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

murim. Trimiţînd salutul nostru la Marea Adunare de la Alba Iulia exclamăm : „Trăiască România Mare !“

Leşnic, la 28 noiembrie 1918.

Ioan Comşa notar — Mihai Belea preşedinte

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 795.

204.

1918 noiembrie 28, Orăştie

Onor
Consiliului Naţional

Cugir

La nr. 24/1918 vă răspundem că alegerea delegaţilor pentru cercul Orăştie s-a săvîrşit deja, aşa încît dorinţa dv. nu se mai poate lua în considerare, respectiv împlini. Comuna Cugir, ca şi altele, să aleagă cinci delegaţi din partea comunei.

Orăştie, 28 noiembrie 1918.

p. secretar — L.S. — prezident
ss. indescifrabil — ss. indescifrabil

Consiliul Naţional Român Orăştie

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Naţional Român Cugir, dosar 1/1918,, doc. 28.

205.

1918 noiembrie 28, Săcărîmb

Credenţional

Poporul român din comuna Săcărîmb, comitatul Hunedoarei, în adunarea ţinută a ales pe Petru Florean, locuitor din Săcărîmb, ca delegat pentru adunarea generală a tuturor românilor de la Alba Iulia, însărcinîndu-l cu tălmăcirea fierbintei dorinţi a întregului nostru popor din comună de a ne alipi către Regatul României.

Săcărîmb, la 28 noiembrie 1918.

Olimpiu Oprea preşedinte
Ernest Armeanca notar
bărbaţi de încredere :
Gheorghe Vinţan
Nicolae Trestian

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 763.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

206.

1918 decembrie 29, Certeju de Sus

Credenţional

Locuitorii comunei Certeju Superior, constituiţi în adunare electorală, încredinţăm pe membrii Mircea Oprea, paroh şi Sabin Pleter, iar la caz că unul ar fi împiedicat de a participa, pe Nicolae Pleter, la Adunarea Naţională de la Alba Iulia să ne reprezinte comuna, avînd să voteze pentru întruparea idealului naţional : unirea Ardealului şi părţilor locuite de români a Ungariei cu ţara mamă România.

Trăiască România Mare !

Trăiască Adunarea Naţională !

Certeju Superior, la 29 noiembrie 1918.

Mircea Oprea paroh, preşedinte
Sabin Popa notar
Sabin Pleter
Toader Mîrza
Ioan Mîrza
Ioan Dudaş al lui Petre
Petru Fărcaş
verificatori

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 759.

207.

1918 noiembrie 29, Nojag

Credenţional

Poporul român din comuna Nojag însărcinează pe Florea Simeon al lui Ioan, locuitor în Nojag, ca să-l reprezinte la Marea Adunare Naţională ce se va ţine la Alba Iulia la 1 decembrie şi de acolo să declare în numele nostru aderarea noastră la încorporarea Ardealului şi părţilor ungare locuite de români la Regatul României

Nojag (comitatul Hunedoarei), la 29.XI.1918.

Vasile Florea
paroh şi preşedintele sfatului poporului român din Nojag
Moise Simeon al lui Dumitru
Moise Simeon Igna
bărbaţi de încredere
Florea Ioan al lui Aron
jude comunal şi notar al sfatului poporului român din Nojag

Muzeul Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 761.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

208.

1918 noiembrie 29, Porcurea

Credenţional

Subscrişii, în numele Sfatului Naţional Român din comuna noastră Porcurea, dăm drept la Popa Petru lui Petru ca să ne reprezinte la adunarea naţională română din Bălgrad — Alba Iulia. Îi predăm acest document spre legitimare.

Porcurea, la 29 noiembrie 1918 st. n.
Nicolae Popa m.p.
preşedinte al Sfatului Naţional
Aron Popa notar

Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, Documentele Unirii, tom II, p. 877.

209.

1918 noiembrie 30, Cugir

Plenipotenţă

Adunarea generală a poporului din Cugir ţinută la 30 noiembrie 1918 a ales şi delegat pentru Constituanta din Alba Iulia ce se va ţine în 1 decembrie 1918 pe următorii :

1. Ariton Migia, preot greco-catolic, preşedintele Sfatului Naţional.
2. Romul Crişan, preot greco-catolic, vicepreşedintele Sfatului Naţional.
3. Traian Lupea, învăţător, notarul Sfatului Naţional.
4. Gheorghe Sibotean
5. Petru Roman

membri ai Sfatului Naţional

Cugir, la 30 noiembrie 1918.

Din însărcinarea adunării generale populare române din Cugir,

Romul Crişan m.p.
vicepreşedintele Sfatului Naţional

Ariton Migia m.p.
preşedintele Sfatului Naţional

Traian Lupea m.p.
notarul Sfatului Naţional

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Naţional Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 40.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

210.

1918 decembrie 1, Alba Iulia

I. Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 Noiemvrie (1 Decemvrie) 1918 decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România.

II. Adunarea națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie pînă la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, adunarea națională proclamă următoarele :

1. Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egala îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat.

3. Înfăptuirea desăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc, direct, egal pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vîrstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județ ori parlament.

4. Desăvîrșită libertate de presă, asociere și întrunire ; libera propagandă a tuturor gîndurilor omenești.

5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietarilor, în special a proprietăților mari. În baza aceste conscrieri, desființînd fidoicomisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atît, cît să o poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe deoparte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potențarea producțiunii.

6. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, cari sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. Adunarea națională dă expresiune dorinței sale ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această adunare națională salută pe frații lor din Bucovina scăpați din jugul monarhiei Austro-Ungare și uniți cu țara mamă România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate pînă aci în monarhia Austro-Ungară, anume națiunile : ceho-slovacă, austro-germană, iugo-slavă, polonă și ruteană și hotărăște ca același salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

VII. Adunarea națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, cari în acest război și-au vărsat sîngele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII, Adunarea națională dă expresiune mulțumitei și admirațiunei sale tuturor puterilor aliate, cari prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru războiu au scăpat civilizațiunea din ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunei române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunarea națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea romînă oricînd și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile, pe cari le va afla necesare în interesul națiunei.

Încheiu repetând dorul nestins al celor 14 milioane de români : Trăiască România Mare !

„Românul", VI, nr. 20 din 20 noiembrie/3 decembrie 1918 și „Telegraful român", LXVI, nr. 131 din 23 noiembrie/6 decembrie. Publicat după Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 405—406.

211.

1918 decembrie 4, Rîu Alb

Protocol
luat cu ocazia formării Consiliului Național Român și a Gărzii Naționale Române din comuna Rîu Alb la 4 decembrie 1918.

Prezenți sînt toți locuitorii comunei Rîu Alb, precum și părintele din Băiești, Ioan Fărcaș, împreună cu Romul Fărcaș, candidat de preot.

Marile evenimente și frămîntări istorice ale zilelor ne-au adus momentul fericit, dorit de veacuri de către toți fii neamului românesc, ca despre soarta noastră noi și numai noi înșine, membrii ai națiunii române, să hotărîm. La declararea voinței noastre ne invită astăzi apelul Sfatului Național Român Central din Arad, pe care îl recunoaștem ca forul cel mai înalt și singur competent de a ocîrmui treburile care ne privesc pe noi, națiunea română din Ungaria și Transilvania.

Luînd în considerare că acum ori niciodată avem dreptul să ne croim o altă soartă, o soartă mai bună, un viitor mai strălucit, vă rog iubiților frați și vă îndemn cu toată dragostea mea părintească, ca pînă la timpul cînd vom fi în stare să ascultăm de legi aduse de mai marii noștri, pentru asigurarea vieții și averii noastre să constituim un comitet de care să avem să ascultăm. De aceea propun să se aleagă un Comitet Național Român pentru asigurarea afacerilor interne ale comunei și o Gardă Națională Română pentru susținerea ordinii și ducerea la îndeplinire a deciziilor comitetului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Poporul adunat a primit cu însufleţire propunerea şi cu aclamaţie alege în comitet de următorii : George Nicola paroh, preşedinte, Victor Belea candidat de preot, notar, Jiga Herţa econom, casar şi Ioan Fărcaş Belea controlor, iar ca membrii sînt aleşi următorii : 1. Jiga Stoicuţa a lui Jiga. 2. Işfan Herţa al Evuţii. 3. Petru Camgea. 4. Ştefan Herţa junior. 5. Jiga Lada. 6. Nicolae Grama junior. 7. Petru Hălmagi. 8. Lăscuţ Belea. 9. Lăscuţ Stoicuţa Popescu. 10 Ştefan Stoicuţa Fărcădean. 11. Mihail Lăslău. Supleanţi : 1. Lăscuţ Macra. 2. Jiga Herţa lui Jiga. 3. Petru Faor. 4. Niculiţă Stoicuţa lui Zerie.

În Garda Naţională Română : 1. Nicolae Lada sergent comandant. 2. Petru Hălmagi sergent. 3. Victor Belea. 4. Petru Camgea. 5. Ştefan Herţa junior fruntaş. 6. Dumitru Camgea, fruntaş. 7. Adam Muntean. 8. Ioan Fărcaş Belea. 9. Lăscuţ Macra. 10. Cuţă Stoicuţa a Trejii. 11. Nicolae Grama junior. 12. Jiga Lada. 13. Iosif Belea. 14. Ştefan Mateşoi. 15. Jiga Stoicuţa lui Jiga. 16. Aron Biriş. 17. Cuţă Herţa. 18. Victor Stoicuţa. 19. Ioan Stoicuţa lui Balint. 20. Samu Tirea. 21. Işfan Grama junior. 22. Ioan Badea. Mihail Lăslău.

Se iau apoi dispoziţiile necesare, care trebuie urmate în caz că va sosi armata română.

Nemaifiind alte obiecte de pertractat, i se exprimă mulţămită părintelui Ioan Fărcaş şi fiului d-sale pentru ajutorul care ni l-au dat în decursul constituirii, iar adunarea se încheie cîntîndu-se cu mare însufleţire „Deşteaptă-te române“ şi „Trei culori“.

Rîu Alb la 4 decembrie 1918.

Victor Belea notar — Gheorghe Nicolae preşedinte

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dos. 1/1918, f. 8—9. Vezi I. Poporogu, T. Blaj **op. cit.,** p. 178.

212.

1918 decembrie 8, Cugir

Ordin deschis

Sfatul Naţional Român din Cugir dă permis de a se transporta un (1) vagon de 226 legături de fier cu ruda la adresa Societăţii pe acţii „Silva“ din Cluj, fiind comandat în regulă la timp şi prevăzut cu toate documentele recerute. Trimiţătorul vagonului este direcţiunea Fabricii de fier din Cugir.

Sfatul Naţional Român, Secţia Cugir.
Cugir, la 8 decembrie 1918.

Traian Lupea,
notarul Sfatului Naţional Român

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Naţional Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 63.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

213.

1918 decembrie 10, Pui

Consiliul Național Român Pui

Consiliului Național Român

Deva

Alăturat am onoarea a vă susterne procesele verbale despre constituirea consiliului național român și formarea gărzii naționale în comunele Galați (conține și lista gardiștilor), Rîu Bărbat și Mățești împreună cu lista gardiștilor din Pui, Barul Mare, Mățești, Sălașul Superior.

Conform dorinței gărzilor, vă rog a dispune ca gărzile să fie prevăzute cu arme.

Pui, 10.XII.1918

dr. Mihai Tirea secertar

Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 10.

214.

1918 decembrie 11, Cugir

Onor
Oficiu al fabricii

în loc

Ne-a ajuns la cunoștință cum că oficianții dumneavoastră vor să-și părăsească posturile lor. Vă recercăm să ne încunoștințați și produceți ordinul mai înalt la care faceți acest pas. Și întrucît nu aveți acest ordin, noi îndată vom face înștiințare la centrala dumneavoastră că în timpuri grele. fără a fi șicanați sau siliți de cineva, v-ați părăsit posturile, prin urmare să vă tragă în cercetare disciplinară și eventual să vă pierdeți și pensia.

Vă mai avizăm că cei care, pe lîngă toate acestea, vor să părăsească comuna, ce se ține de averea lor privată pot să învagoneze în gara din loc, însă la nici un caz înlăuntrul fabricii și nu permitem sub nici o condiție ca averea aparținătoare erariului, precum nici documente și acte să se depărteze din loc. Spre acest scop ne luăm voie a pune un post din garda noastră spre a controla dispoziținile de mai sus, ceea ce vă rugăm să luați la cunoștință.

Cugir, la 11 decembrie 1918.
Ariton Migia Romul Crișan

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 69.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

215.

1918 decembrie 14, Orăştie

Onor
Consiliului Naţional Român

în Cugir

Cu concursul firmei „Ioan I. Vulcu" ne-a succes să cîştigăm o anumită cantitate de petrol pe seama populaţiei din cerc. Din aceasta, pe comuna dumneavoastră cade 2.400 litri, iar preţul e 3 coroane, aici, în Orăştie, de litru. Vă rugăm ca pe 3 decembrie st. v. a.c. (luni 16 decembrie st. n.) să trimiteţi cărăuşi cu vase (butoaie) care să se prezinte la gara din Orăştie dimineaţa la 8 ore, unde vor plăti preţul trimisului firmei Vulcu şi apoi vor primi marfa. Fără bani nu se dă deloc.

Conducătorii consiliului dumneavoastră vor anticipa deci de la ei preţul petrolului. Vase noi nu avem.

Dumneavoastră veţi împărţi la populaţia din comuna dumneavoastră acest petrol cu preţul de sus, plus spesele de cărăuşie. Împărţeala să o faceţi după numărul membrilor de familie.

L.S.
Consiliul Naţional Român Orăştie

Se încredinţează comercianţii din loc să-l preieie.
19.XII.1918, ss. Crişan

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Naţional Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 98.

216.

1918 decembrie 15, Coroieşti

Domnule preşedinte,

Vă încunoştinţez că alegerea Sfatului Naţional Comunal Român pentru comuna Coroieşti s-a efeptuit în 4 decembrie 1918, iar pentru comuna Vaidei în 15 decembrie 1918.

1) Comuna Coroieşti

Preşedintele sfatului comunal — Vasile Bora, preot.

Membri : 1. Petru Albesc. 2. Solomon Mathi. 3. Simion Lasc a lui Ştefan. 4. Petru Dura. 5. Vasile Lasc. 6. Bărbuţ Bora. 7. Iancu Mathi. 8. Bărbuţ Mathi. 9. Alexandru Oneasă. 10. Petru Bora. 11. Ion Sălăşan. 12. Ucinic Oneasă a lui Ianeş. 13. Cornel Bora. 14. Dumitru Albesc. 15. Iona Vasiu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În antistia comună au fost aleşi :

1. Petru Albesc — primar.
2. Solomon Mathi — subprimar.
3. Cornel Bora — casar.
4. Ion Sălăşan — jurat.

Gardişti comunali au fost primiţi :

Comandant :

1. Atanase Lasc	născut în anul	1893
Gardişti :		
2. Todor Mathi	„	1894
3. Vasilie Albesc	„	1898
4. Lazăr Lasc	„	1898
5. Dumitru Albesc	„	1892
6. Petru Bora	„	1894
7. Barbu Oneasă	„	1898
8. Aron Sălăşan	„	1889
9. Petru Albesc a lui Trăilă	„	1891

De la toţi aceştia am luat jurămîntul lor de fidelitate, supunere şi ascultare faţă de înalta noastră stăpînire naţională şi marele Sfat al Naţiunii Române.

2) Comuna Vaidei

Preşedintele sfatului comunal — Vasile Bora, preot.

Membrii :

1. Petru Bodesc.
2. Todor Coroiu.
3. Ştefan Rădoni.
4. Ion Rădoni.
5. Ion Gălăţan.
6. Pentru Rădoni.
7. Vasile Biltean Staic.
8. Ştefan Nan.
9. Constantin Băltean a lui Petru.
10. Ştefan Jura.
11. Florea Turc a lui Ştefan.
12. Florea Turc a lui Aron.
13. Ion Nuţu Băltean.
14. Ilie Coroiu.
15. Ignat Rădoni.
16. Petru Angelesc.

În antistia comunală au fost aleşi :

1. Petru Bodesc — primar.
2. Ion Gălăţan — subprimar.
3. Ilie Coroiu — casar.
4. Ion Rădoni — jurat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Gardiști comunali au fost primiți :
Comandant :

1. Vasilie Dănesc	născut în anul	1888
Gardiști :		
2. Ion Nan a lui George	„	1894
3. Ion Nan a lui Ion	„	1892
4 Vasilie Rădoni a lui Vasilie	„	1898
5. George Frențiu	„	1897
6. Vasilie Băltean a lui Constantin	„	1886
7. Petru Bodesc al Mariei	„	1894
8. Ion Berbeniță	„	1895

De la toți aceștia asemenea am luat astăzi jurămîntul lor de fidelitate, supunere și ascultare față de înalta noastră stăpînire națională și Marele Sfat al Națiunii Române.

Vă rog domnule președinte să binevoiți a-mi comunica dacă gardiștii primi-vor ceva plată, cînd și de la cine ? Voiesc să știu adevărul spre a le putea spune și lor. Și vă rog să binevoiți a-mi scrie că arme și muniție cînd și de unde pot primi ?

Rugîndu-vă cu totadinsul de răspuns și salutîndu-vă cu drag, sum al d-tale devotat

Vasilie Bora, preot
președintele Sfatului Național Comunal

Coroiești, la 15.XII.1918.

Preastimatului domn dr. Mihai Tirea, președintele Sfatului Național Cercual Român Pui.

Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 6.

217.

1918 decembrie 17, Pui

Proces-verbal

luat în adunarea populației române a cercului pretorial Pui pentru înființarea unui Consiliu Național Român cercual cu sediul la Pui la 17 decembrie 1918.

De președinte ad-hoc se alege dl preot George Nicola.

După deschiderea adunării avocatul dr. Toma Jenciu din Pui predă președintelui procesele verbale luate de dînsul cu populația în cea mai mare parte a comunelor cercului pretorial Pui în care s-au ales de delegați pentru Consiliul Național Român cercual persoanele amintite în conspectul alăturat, iar de președinte al consiliului dr. Toma Jenciu. Cere apoi ca adunarea să aprobe hotărîrea comunelor singuratice și să

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

constituie un Consiliu Național Român Cercual cu sediul în Pui, cu dreptul de competință asupra tuturor afacerilor administrative și ar figura ca un for superior celorlalte consilii naționale române din cerc. Propune apoi ca din sînul acestui consiliu să se aleagă un comitet permanent în Pui și la care ar participa dintre delegații singuraticelor comune, înșirați în conspectul alăturat, cîte unul.

Dl Ioan Farcaș propune de președinte al Consiliului Național Român cercual pe dr. Toma Jenciu, de comisariu militar pe dr. Mihail Tirea.

Dr. Mihail Tirea nu află necesară formarea Consiliului Național Român cercual pentru cercul pretorial, iar pentru a face posibilă consfătuirea tuturor consiliilor naționale române rurale din cerc face următoarea propunere : Fiecare consiliu național român din cercul pretorial Pui trimite în toată sîmbăta un delegat la Pui, unde aceștia întrunindu-se sub prezidiul seniorului celor prezenți se deliberează în afacerile care reclamă o rezolvare unitară pentru întreg cercul pretorial, unde apoi s-ar publica și ordinele forurilor superioare. În decursul săptămînii în toate afacerile urgente se îngrijește dr. Mihai Tirea despre conchemarea momentană a delegaților.

Ion Belea primește propunerea d-lui Tirea și cere ca dr. Mihai Tirea să fie încredințat cu conducerea afacerilor care reclamă o rezolvare unitară în cercul pretorial.

Adunarea decide :

Fiecare consiliu național român din cercul pretorial Pui trimite în toată sîmbăta un delegat la Pui, unde acestea sub prezidiul seniorului celor prezenți deliberează în afacerile care reclamă pentru cercul întreg pretorial o rezolvare unitară. În ședința aceasta se publică și se dezbat și ordinele forurilor superioare. Cu conducerea afacerilor care cad sub competența adunării delegaților se încredințează avocatul din Pui dr. Mihail Tirea, în care calitate are să funcționeze și ca referent la ședințele delegaților, iar de notar al acestor ședințe se designează Nicolae Miclăuș, comerciant în Pui.

Alt obiect nemaifiind, adunarea se declară de închisă. Ca verificatori se designează P. Clecan și N. Miclăuș.

Data ca mai sus.

verificatori notar dr. M. Tirea

Nicolae Miclăuș

P. Clecan

〈Pe verso〉 : Consiliul Național Român Deva

Am onoarea a vă prezenta procesul verbal luat la adunarea populației române din cercul pretorial Pui, cu observarea că prin hotărîrea indicată în acest proces verbal s-au anulat decisele unor comune aduse la îndemnul d-lui dr. Jenciu referitor la înființarea unui Consiliu Național Român Cercual cu sediul în Pui. Procesele verbale luate în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

singuraticele comune sînt în posesiunea d-lui dr. Jenciu, dar acelea și-au pierdut valoarea.

Pui, 22.XII.1918. Dr. M. Tirea.

Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 11—12.

218.

1918 decembrie 21, Pui

Proces-verbal

luat în ședința delegaților consiliilor naționale române din cercul pretorial Pui ținută conform hotărîrii din 17 decembrie 1918 la 21 decembrie 1918 în Pui.

Ca seniorul prezenților prezidează Petru Zarfie, econom, proprietar în Rușor, iar ca referent al cauzelor de dezbătut fungază dr. Mihail Tirea, avocat în Pui.

În urma referendei d-lui M. Tirea, la propunerea dînsului ședința, cu unanimitatea voturilor, decide :

1. Pe teritoriul întregului cerc pretorial Pui nu-i permis a se extrăda băuturi spirtoase numai la ordin medical.

2. După 8 ore seara e interzisă umblarea pe stradă în toate comunele cercului, cu excepția cazurilor motivate.

3. Alimente din teritoriul singuraticelor comune nu se pot transporta, numai la cazul că proprietarul acelora își schimbă locuința, cînd apoi competința familiei sale pînă la recolta viitoare e îndreptățită a duce cu sine. Restul este a se prelua cu prețul maximal de Consiliul Național Român din loc și a se păstra pentru cei neprevăzuți cu alimente în comuna respectivă.

4. Aducerea tăbacului în circulație din partea acelora care nu posedă permisiunea recerută e oprită. De la cei ce nu respectă opreliștea aceasta Consiliul Național Român comunal confiscă tăbacul pentru Garda Națională Română din loc.

5. Conform ordinului Comandei Generale a Gărzii Naționale Române din comitatul Hunedoarei nr. 132 reflectanții pentru corpul de jandarmerie sînt a se înștiința la comanda Gărzii Naționale Române din Pui.

6. Comunele aparținătoare notariatelor fără de notar, în timpul cel mai scurt trebuie să înlocuiască, în coînțelegere cu consiliile naționale române superioare, persoane care pot îndeplini funcțiunile notariale pînă la împlinirea postului definitiv.

7. Deoarece la perceptoratul din Petroșani plătirea sumelor de dezdăunare din partea erariului e împreunată cu multe dificultăți, referentul se îndrumă a cere la locul competent ca sumele de despăgubire să fie asemnate la perceptorul din Hațeg.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Alt obiect nemaifiind, şedinţa se închide, iar de membri verificatori se designează dr. Mihail Tirea şi Petru Clecan.

Petru Zarfie
dr. Mihail Tirea — Nicolae Miclăuş notar
Petru Clecan

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dosar 1/1918, f. 13.

219.

1918 decembrie 24, Fizeşti

Stimate domnule dr. Tirea !

Am onoarea a vă comunica că în adunarea populară ţinută azi în Fizeşti am format Sfatul Naţional Român, alegînd 12 bărbaţi de frunte, anume : Ciolea Iosif, Denică Petru, Nicula Petru, Florea Ion, Nicolae Donca, Ion Neica, Alb Ilie, Onu Vasilie, Marinca Vasilie, Ripaci Ianeş, Frînc Dan şi Ion Daju, iar notar pe Ion Herban, iar preşedintele sfatului pe subsemnatul.

Am format Garda Naţională care constă din 35 feciori. Comandantul lor a fost ales Ilie Borlea, vicecomandant Daju Ionuţ, iar preşedinte subsemnatul, ceea ce prin prezenta vă aducem la cunoştinţă.

Fizeşti, 24.XII.1918.

Cu toată stima,
Atanasiu Daju, preot român

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dosar 1/1918, f. 14.

220.

1918 decembrie 28, Pui

Proces-verbal
luat în adunarea delegaţilor consiliilor naţionale române din cercul pretorial Pui la 28 decembrie 1918.

Prezidează seniorul delegaţilor, Petru Zarfie, econom, proprietar din Ruşor.

Referentul dr. Mihail Tirea citeşte ordinele de zi ale Comandei Gărzilor Naţionale Române din comitatul Hunedoara, care în decursul săptăminii au apărut şi se referă la foi volante şi alimentarea armatei române.

La propunerea referentului adunarea decide :

1. Deoarece morbul spaniol pe întreg teritoriului cercului şi acum grasează şi luînd în considerare şi neliniştea cauzată de situaţia politică, în toate şcolile cercului şi pe mai departe nu se ţin prelegeri.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

2. Gărzile comunale se îndrumă a preda Comanda Gărzilor Naţionale din Pui, lista gardiştilor şi a opri devastarea pădurilor.

3. Din petrolul primit de la Consiliul Dirigent, toată familia din cerc, cel puţin un litru are să capete.

4. Consiliile cercului au să predea lista acelor locuitori cărora recolta anului trecut nu le este suficientă pînă la recolta viitoare, în timpul cel mai scurt referentului.

Alt obiect nemafiind, adunarea se încheie, designîndu-se de verificatori dr. Mihai Tirea ţi Petru Clecan.

dr. M. Tirea

Nicolae Miclăuş notar

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dosar 1/1918, f. 1.

221.

1918 decembrie 29, Şerel

Protocol

luat în adunarea generală a poporului din comuna politică Şerel ţinută la 29 decembrie 1918.

Obiectul :

Conform scriptei Marelui Consiliu Naţional Român, este constituirea Gărzii Naţionale şi a comitetului acestei gărzi.

Prezenţi subscrişii :

Preotul local Basiliu Comes, printr-o cuvîntare potrivită actului solemn, invită pe cei prezenţi, ca dintre feciorii care au fost soldaţi să se aleagă 12 feciori care apoi vor constitui garda naţională a acestei comune. Totdeodată să se aleagă şi 12 membri care apoi vor forma comitetul gărzii.

Ad 1. Se aleg : Preşedinte — Baziliu Comes, preot local. Notar — Ioan Oltean, învăţător. Membri — Ioan Ilea, Petru Bodescu, Ştefan Iane, Rusalian Săcarcea, Rusalian George, Iosif Toncea, Marcu Timişan, Ioan Vulcezan, Gruia Ardelean şi Simion Bădiţa.

După constituire urmează sfinţirea steagului naţional şi, în fine, gardiştii şi comitetul respectiv depun solemnul jurămînt.

Protocolul s-a cetit şi subscris.

Baziliu Comes, preşedinte
Ioan Vulcezan
Rusalin George
Toncea Iosif
Ioan Gîrz
Sofron Turcu
Ştefan Gîrz
Macsim Mistea
Ştefan Iancu
Mihai lui Turc
Ilie Ioan
per Ioan Oltean, notar

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pui, dosar 1/1918, f. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

222.

1918, Cugir

Onor
Comanda generală a gărzilor române

Sibiu

Conform ordinului apărut în „Românul", ne luăm voie a vă prezenta alăturat lista gărzii din Cugir.

Vă avizăm totodată că gardiștii noștri, în număr de 41, și-au primit soldele din împrumutul ridicat de Sfatul Național din Cugir.

Solda a fost achitată pînă în 30 noiembrie. Comandantului i s-a stabilit zilnic 30 coroane, subofițerilor 18 coroane, iar gardiștilor simpli 14 coroane. Notăm și aceea că de azi înainte Sfatul Național nu mai este în posibilitate a suporta spesele cu susținerea gărzii, ceea ce ar aduce cu sine dizolvarea cu urmările ei foarte grave.

În consecință, ne rugăm respectuos să binevoiți a ne sprijini în năzuințele noastre pentru susținerea ordinii, achitînd de la onor Comanda generală toate spesele gardiștilor, cu atît mai vîrtos, că erariul are în loc avere de zeci de milioane coroane.

Ariton Migia

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1918, doc. 77.

223.

1918, Deva

Másolat a 8756/1918 Belügyminiszterium rés szám hat

Számjeles távirat

Magyar Belügyminiszteriumnak Budapest
Feladatott : Déván

Száma : 153

Hunyád vármegyében megalakultak városokban és községekben a román nemzeti tanácsok külön melyek román nemzeti polgári őrségeket alakitottak. Ezek a következő esküt teszik le : „esküszöm a mindenható istenre, hogy ezen tul életem minden körülményei közöt bármely veszéllyel szemben megvédem román nemzeti hüségemet és engedelmeskedem román nemzeti tanáks által kiküldött és kinevezett megbizottaknak

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

„Isten engem ugy segélyjen, Amen". Kérek utasitást, hogy állami megyei és községi romă tisztviselök, katonatisztek esen esküt letehetik-e ? Hadügyminiszterrel is kérem közölni

Föispán

Bucureşti colecţia Microfilme Ungaria, rola 77, cadrele 473—474. Original la Magyar Országos Levéltár, Budapesta. A Polgári Kori Központi Kormányhatoságok Levéltárai (K. Szekcio). Miniszterelnökségi Levéltár, fond A Magyárörszágon elö nemzetek önrendelkezési jog elökészitésével megbizott tárczanélküli miniszter, K. 40—1918—IX—646.

Traducere

Copie, nr. 8756/1918 confidenţial Ministerului de Interne

Telegramă specială

Către Ministerul de Interne maghiar Budapesta
Predată : la Deva

Cu nr. 153

În judeţul Hunedoara s-au constituit, în oraşe şi comune, consilii naţionale româneşti care, seperat, au înfiinţat gărzi cetăţeneşti ale naţiunii române. Acestea depun următorul jurămînt : „Jur pe atotputernicul Dumnezeu ca de acum încolo, în toate împrejurările vieţii mele şi în faţa oricăror primejdii să-mi apăr fidelitatea naţională română şi să mă supun delegaţilor numiţi şi trimişi de către comitetul naţional român. Aşa să-mi ajute Dumnezeu. Amin." Cer instrucţiuni dacă funcţionarii şi ofiţerii români ai statului, din judeţ şi comune, pot depune acest jurămînt ?

Rog a se comunica şi Ministerului Armatei.

Prefect
1918, Pui

224.

1918, Pui

Consiliul Naţional Român, Pui

Conspectul gardiştilor din Garda Naţională Română Pui

Nr.	Numele	Rangul	Născut	Servit
1	Dr. Mihai Tirea	sublocotenent	1881	—
2	Emil Stoian	plutonier	1894	artilerie
3	Matei Becuş	sergent	1881	Reg. 64

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

4	Maxim Pau	sergent	1895	Honvezi 23
5	Todor Birlea	„	1890	Reg. 64
6	Dr. Silviu Bocaniciu	„	1894	—
7	Tiberiu Bocaniciu	„	1897	—
8	Ion Motoc	caporal	1885	Honvezi 23
9	Vasile Florea	„	1984	Reg. 64
10	Andrei Costea	infanterist	1894	Reg. 64
11	Andronic Breben	„	1897	sappeur
12	Alion Ponea	„	1890	roşiori
13	Axente Silla	„	1884	Honvezi 23
14	Alexandru Totoian	„	1891	Reg. 64
15	Augustin Totoian	„	1894	Reg. 64
16	Celestin Devilla	„	1886	roşiori
17	Cornel Florea	„	1886	Reg. 64
18	Dan Becuş	„	1890	Reg. 64
19	Dan Matei	„	1897	Reg. 64
20	Filip Ponea	„	1885	Reg. 64
21	Gavril Cornea	„	1892	Honvezi 23
22	George Berna	„	1890	Reg. 64
23	George Ponea	bacter	1894	Honvezi 23
24	Ion Pau	fruntaş	1894	Honvezi 23
25	Iovu Dobrei	infanterist	1880	Honvezi 23
26	Ion Băluşe	„	1899	Honvezi 23
27	Iulian Laban	„	1897	Honvezi 23
28	Ion Mara	infanterist	1890	Honvezi 23
29	Iosif Oprescu	„		Reg. 64
30	Iacob Florea Dubaş	„		Reg. 64
31	Ilie Pau	„	1890	Reg. 64
32	Laurenţiu Stoian	„	1880	Reg. 64
33	Luca Becuş	„	1894	Reg. 64
34	Luca Dobrei	„	1884	Reg. 64
35	Mihail Buga	„	1890	Reg. 64
36	Moise Mara	„	1894	Reg. 64
37	Marian Pantelimon	„	1882	Honvezi 23
38	Moise Ponea	„	1880	Reg. 64
39	Maxim Tirea	„	1889	Reg. 64
40	Maxim Lazăr	bacter	1875	Reg. 64
41	Nicolae Laban	„	1889	Reg. 64
42	Petru Groza	„	1880	Reg. 64
43	Petru Dăncişor	„		Honvezi 23
44	Petru Muntean	„	1880	Honvezi 23
45	Rusalin Dumitresc	„	1882	Honvezi 23
46	Sabin Bologa	fruntaş	1895	Reg. 64
47	Ştefan Stoian	„	1894	Reg. 64
48	Simion Timişan	„	1884	Honvezi 23
49	Sabin Ciot	„	1897	Reg. 64
50	Silviu Mihai	„	1893	Reg. 64
51	Ştefan Muntean	„	1892	Reg. 64
52	Teodor Pelan	„	1894	Reg. 64

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

53	Vîrtolomei Ciot	„	1889	Reg. 64
54	Vasilie Marian	„	1894	Reg. 64
55	Vasilie Dobrei	„	1884	Honvezi 23
56	Victor Ciot	„	1881	Honvezi 23
57	Vasilie Socaciu	„	1880	Honvezi 23

dr. Mihai Tirea
comandantul gărzilor din plasă

Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 5.

225.

1919 ianuarie, Ilia

Jurnalul de casă al Consiliului Național Român din Ilia de la 1 ianuarie 1919

	1919	I/1	Sold	53 790,87	
1	1919	I/2	Lui Nicolae Voina		810
2	„	„	Nicolae Crișan și Delman Ianus		40
3	„	I/4	De la tăbac	810	
4	„	„	Pentru un vas gol		150
5	„	„	Gardiștilor		8 595
6	„	„	Nicolae Tamaș (vezi lista gardiștilor)		220
7	„	I/5	Alexa Buștea		120
8	„	„	Pentru telefon		67,70
9	„	„	Pentru Mihail Suciu spese de apotecă		274,14
10	„	„	Vezi Tomescu		50,40
11	„	„	Herc Mar		48,40
12	„	I/10	Anghel Crăciun		105
13	„	„	Notez lui Trapellaz pe sigile		99,43
14	„	„	Herc Mar		32
15	„	„	Pentru stindarde nationale		577
16	„	„	Pentru tutunul confiscat		550
17	„	„	Din vînzarea tutunului	2 685	
18	„	„	Octavian Orșa		48
19	„	I/11	Din vînzare tutunului	390	
20	„	„	Din vînzarea tutunului de trafică	264,63	
21	„	I/14	Gardiștilor		7 890
22	1919	I/14	Lui Mihai Crișan		420
23	„	„	Pentru lărgirea stradei		190
24	„	„	Lui Mihai Doda		400
25	„	„	Pruna		494,40
26	„	I/16	Lui Alexandru Crișan		40
27	„	„	Maximilian Zamoniță	100	

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

28	„	„	De la petrol	162	
29	„	„	Lui Serafim Runcan		150
30	„	„	Lui Petru Anghel		20
31	„	„	Lui Nicolae Voina		14
32	„	„	Din vînzarea tutunului	108	
33	„	„	Din vînzarea tutunului requirat	737,50	
34	„	„	Din vînzarea tutunului requirat	100	
35	„	I/18	Pentru 2 metri de lemne		90
36	„	„	Domnului Oliviu Sîrbu		72,80
37	„	„	Lui Petru Ruda		400
38	„	„	Preotului cu crucea		18
39	„	„	Din prețul tutunului vîndut	56,40	
40	„	I/20	Pentru tutunul de trafică confiscat		1 466,50
41	„	I/23	Din vînzarea tutunului requirat	760	
42	„	„	Pentru un sigil		15
43	„	„	Lui Alexa Buștea		50
44	„	„	Pentru 2 metri de lemne		90
45	„	„	Din vînzarea tutunului requirat la tîrg	1 000	
46	„	I/24	Gardiștilor		7 870
47	„	I/26	Din prețul tutunului requirat	1 000	
48	„	I/31	Lui Mozes Miklos pe lemne		90
49	„	„	Pruna		60
50	„	„	Lui Herc Mar		39
51	„	„	Pruna pe o lampă		10
52	„	„	Lui Donath		2
53	„	„	Pentru telefon		8,85
54	„	„	Tăiatul lemnelor		70
55	„	„	Din vînzarea petrolului	258	
56	„	„	Din vînzarea tutunului requirat	1 194	
57	„	II/2	Gardiștilor		7 964
58	„	II/3	Patrulei		45
59	„	„	Domnului Oliviu Sîrbu		150
60	1919	II/12	La trei legionari		283
61	„	„	Lui Octavian Orșa		2
62	„	„	Pentru 2 metri de lemne		90
63	„	„	Pentru adusul și tăiatul lemnelor		28
64	„	„	Pentru Mihai Suciu la apotecă		9,62
65	„	„	Pentru telefon		4,35
66	„	„	Gardiștilor		3 427
67	„	II/16	Din vînzarea tutunului de trafică	435,87	
68	„	„	Soldaților tutun		33,20
69	„	II/18	Pentru tutun de trafică requirat		903,30
70	„	„	Pentru 2 metri de lemne		127
71	„	„	Pentru tăiatul lemnelor		28
72	„	„	Pentru un lacăt		10
73	„	„	Pentru cerneală		1,60
74	„	„	Pentru 2 butoaie		300
75	„	II/19	Legionarilor		35
76	„	„	Pentru curățitul odăii și a curții		34

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

77	„	II/22	Pe 160 kg făină pentru prizonieri		160
78	„	„	Gardiștilor		3 872
79	„	II/28	Lui Alexa Bușteа		15
80	„	„	Lui Herc Mar		3
81	„	„	Pentru o sticlă de lampă		2
82	„	„	Pentru 2 metri de lemne și tăiatul lor		120
83	„	„	Din vînzarea tutunului requirat sub poziția 69	1 332,60	
84	„	III/4	Gardiștilor		4 630
85	„	III/14	De la Goro Terko	10	
86	„	„	Lui Pogany Santor		10
87	„	„	Gardiștilor		4 575
88	„	III/24	Pe 2 care de lemne		110
89	„	„	Gardiștilor		4 470
90	„	„	Domnul Lazar Laslo	3 100	
91	„	III/30	Din vînzarea petrolului	450	

Arh. St. Deva, fond Banca „Progresul" Ilia, dosar 23/1919, f. 27—28.

226.

1919 ianuarie 6, Pui

Protocol

luat în ședința Consiliului Național Român din loc, ținută la 6 ianuarie stil nou 1919 în cauza apariției d-lui Pietsch Lajos în comună — după afirmația dînsului — pentru a-și reocupa postul de pretor cercual.

În considerare cum că numitul, prin procedura sa arbitrară în agendele oficioase, precum și pentru tratamentul tiranic cu populația în general, mai adăugînd și multele plîngeri din mai multe comune ale cercului anunțate acestui Consiliu Național Român, cum că mai multor locuitori a acelora siluiți la muncă prin jandarmerie, le datorește pentru munca de cîmp, cărăușii, obiecte împrumutate etc., fără ca să recunoască datorința de achitare. Se aduce în cauză următorul conclus:

Domnul Pietsch Lajos, ca persoană care prin procedura sa oficioasă, precum și privată, și-a atras ura și indignarea populației din cerc jignite și păgubite, este îndrumat a se depărta din comuna Pui în răstimp de 24 ore, pentru încunjurarea eventualelor erupțiuni de răzbunare a populației jignite, contra căror erupțiuni nu garantăm asigurarea persoanei d-sale.

Fiind în poziția de drept, în interesul ordinii și liniștii exemplare din cerc, vom executa conclusul conform ordinului legal și enunțat pentru atari cazuri de către forul competent.

Data ca mai sus.
Dr. Silviu Bocanciu, notarul ședinței

Ioan Bocaniciu, prezident

Arh. St. Deva, fond Consiliul Național Român Pui, dosar 1/1918, f. 17.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

227.

1919 ianuarie 10, Pui

Primpretorul cercului Pui
Nr. 1/1919.

Proces-verbal

luat în Pui a 10 ianuarie 1919 st.n. în localul Preturii Pui din partea primpretorului dr. Mihail Tirea, însoţit de Petru Clecan şi Nicolae Miclăuş ca martori de o parte, iar de altă parte fostul primpretor titular al cercului Pui Ludovic Pietsch.

După ce primpretorul dr. Mihail Tirea comunică fostului primpretor titular Ludovic Pietsch că în 9 ianuarie din partea prefectului comitatului Hunedoara dr. Toma Vasinca însuşi a fost instituit în postul de primpretor al cercului Pui, provoacă pe fostul primpretor titular să predeie oficiul.

În urma provocării, fostul primpretor L. Pietsch, ca substitutul primpretorului Akos Barcsay şi ca conducătorul prezent al oficiului, declară că numai la aplicarea forţei e aplicat a preda oficiul.

Primpretorul dr. Mihail Tirea declară că e silit a aplica forţa armată.

După aceasta fostul primpretor titular L. Pietsch predă oficiul în mîinile primpretorului dr. Mihail Tirea şi din partea sa declară că jurămîntul recerut de la oficianţi dînsul nu-i aplicat a-l depune şi nici procesul verbal nu-l subscrie.

După citire s-a subscris.

dr. Mihail Tirea primpretor

Nicolae Miclăuş
Petru Clecan martori

Primpretorul titular Ludovic Pietsch a denegat subscrierea procesului verbal.

dr. M. Tirea, primpretor

Arh. St. Deva, fond Consiliul Naţional Român Pu, dosar 1/1918, f. 18.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

228.

1919 ianuarie 20, Sibiu

Consiliul Dirigent
Resortul Ocrotirilor Sociale
Nr. 153/1919
Secția organizării

Consiliului Național Român

Cugir

Membrii de încredere ai Societății muncitorilor organizați din Cugir au voie a se întruni pașnic odată la săptămînă pentru a dezbate și a decide în chestie de alimentație ce o interesază.

Binevoiți a vă acomoda.

L.S.

Ioan Flueraș șef de resort

Consiliul Dirigent Român
1918 Resortul Ocrotirilor Sociale

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1919, doc. 38.

[1]. *Ion Flueraș* (1882—1953) — om politic, lider al social-democrației române. A făcut parte din Consiliul Dirigent al Transilvaniei ca șef al Resortului Ocrotirilor Sociale (1918—1920) și a fost președinte al Confederației Generale a Muncii (1926—1938).

229.

1919 ianuarie 23, Cugir

Onor
Consiliul Dirigent

Sibiu

În urma cererii verbale a șefului Fabricii de fier din Cugir pentru a i se permite să vîndă fier în statele învecinate, fiind muncitorimea de la fabrică expusă la cele mai mari lipsuri, Sfatul Național Român de aici, în ședința sa ținută la 22 ianuarie 1919, sub pct. 50 a dezbătut cererea și a hotărît a li se da permisiunea de a vinde 2 (două) vagoane fier, despre care avem onoare a vă aviza și a aproba aceea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Totodată vă rugăm să binevoiți a trimite o comisie pentru preluarea fabricii și trunchilor erariali, precum și de a vă îngriji de alimentarea muncitorimii, avînd foarte mari lipsuri de alimente.

23.I.1919

Lupea

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1919, doc. 43. copie.

230.

1919 februarie 18, Cugir

Onor
Oficiului silvanal

loco

Prin aceasta vă avizăm că Sfatul Național Român din loc cu ziua de astăzi s-a desființat, deci vă rugăm ca în afacerile dumneavoastră să vă adresați de aici înainte primăriei comunale și comandei jandarmeriei din loc.

Cugir, la 18 făurar 1919.
Ariton Migia președinte

Traian Lupea
notarul Sfatului Național

L.S.

Sfatul Național Cugir

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1919, doc. 63, copie.

231.

1920 iunie 19, Cugir

La recercarea Oficiului secretarial din Cugir din data de 19.VI.1920, nr. 970, relatez următoarele :

1. Numele comunei în care s-a înființat gardă : Cugir.
2. Numirea unității : Gardă Națională.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

3. Numărul membrilor unității a fost la început 8, iar continuativ, după împrejurări, s-a urcat pînă la 40 membri.

4. A funcționat din 8.XI.1918 pînă prin 15.III.1919.

5. De la armata austro-ungară în afară de arme și muniții n-a capturat altceva, care s-au trimis la garnizoana Orăștie.

6. A purtat și registru de intrare-ieșire, prin Sfatul Național Român.

7. Registrele de intrare-ieșire s-au înaintat pe cale administrativă competente, iar celelalte acte se păstrează la arhiva parohiei greco-catolice.

Cugir, la 18.VI.1920.

Ariton Migia

Arh. St. Alba Iulia, fond Consiliul Național Român Cugir, dosar 1/1920, doc. 970, copie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

INDEX DE NUME ŞI LOCALITĂŢI

A

Abrud, 9, 18, 22, 24, 25, 26, 27, 29 30, 72, 115.
Aciuţa, jud. Arad, 89, 103.
Aciuva, jud. Arad, 89, 103.
Acmar, jud. Alba, 48.
Adam, Petru, 119.
Adamovici, I., 116.
Adler, Ignaţiu, membru în comitetul comitatului Zarand, 89.
Alb, Ilie, membru în C.N.R. Fizeşti, 219.
Alba Iulia, 23, 24, 36, 39, 48, 51, 56, 58, 75, 76, 103 (comitat), 107, 115, 147, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210.
Albernezi, 119.
Albesc, Dumitru, membru în C.N.R. Coroieşti, 216.
Albesc, Petru, membru în C.N.R. Coroieşti, 216.
Albesc, Vasile, gardist în Coroieşti, 216.
Albescu, P., 116.
Albu, George, 123.
Albu, Ioan, locuitor în Soimuş, 181.
Albu, S., 150, 161.
Aldea, Ioan, 193, 195.
Almaş, Sălişte, jud. Hunedoara, 78, 173.
Almaşul Sec, jud. Hunedoara, 176.
Almăşan, George al lui Iosif, locuitor în Cozia, 201.
Almăşan, C., paroh în Mihăleni, 161.
Almăşan, Petru, locuitor în Cozia, 201.
Almăşan, Ulpiu, 156.
Alvinţ, Vinţul de Jos, jud. Alba, 48.
Amlacher, Luisa, 119.
Amlacher, Susana, 119.
Ampoiţa, jud. Alba, 28.
Anchen, Aneta, 117.
Andrassy, Gyula, prim-ministru maghiar, 102.
Andreescu, Iosefa, 119.
Angelesc, Petru, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Anghel, Petru, paroh în Fizeş, 81.
Anghel, Petru, 215.
Aninoasa, jud. Hunedoara, 185.
Antoni, I., 119.
Apor, Károly, baron, 101.
Arad, 61, 86, 192, 197, 211 ; comitat, 103, 115.
Archia, jud. Hunedoara, 176.
Ardeal, 28, 102, 180, 181, 184, 187, 193, 206, 207.
Ardelean, Dionisie, notar, 156, 159.
Ardelean, Gruia, membru în C.N.R. Serel, 221.
Ardelean, Ioviţă, locuitor în Mintia, 196.
Ardelean, Loghin, proprietar, 121.
Ardelean, Nicolae, locuitor în Mintia, 196.
Aron, Iosif, paroh în Dealul Mare, 81.
Aslău, Coriolan, locuitor în Fornădia, 202.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Aslău, Petru, locuitor în Fornădia, 202.
Austria (Imperiul habsburgic), 1, 56, 57.
Austro-Ungaria, 181.
Avramescu, David, paroh în Orăștioara de Jos, 121.
Axente, Sever, Ioan, prefectul Legiunii I-a blăjană, 23, 25, 26, 27, 72.

B

Bacea, jud. Hunedoara, 78.
Baciu, Cica, 119.
Baciu, Constantin, 165.
Baciu, George, 119.
Badea, Ioan, gardist în Rîu Alb, 211.
Baia de Criș, jud. Hunedoara, 3, 5, 25, 27, 37, 38, 40, 56, 58, 65, 71, 72, 77, 83, 86, 89, 91, 92, 95, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 111,
Baldovin, jud. Hunedoara, 1, 5, 89, 90. 112, 113, 115, 116, 161, 170.
Balaban, Marina, 119.
Balint, Simeon, 54.
Balint, Sandoraie, nobilă, 57.
Balló, Kálmán, notar în Hărău, 179.
Balomir, Aiuraru, 119.
Balomiri, Ioan, jude, 121.
Baluține, 119.
Banat, 42, 61, 137, 210.
Banfy, Albert, baron, 49, 50.
Baniciu, Pera, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Bányáy, colonel, 181.
Banpotoc, jud. Hunedoara, 54, 122, 176. 176.
Bar, Georgiu, comisar conscriptor, 70.
Barbu, Nicolae, 123.
Barbura, jud. Hunedoara, 176.
Barcsai, familie nobiliară, 48.
Barcsay, Akos, prim-pretor la Pui, 227.
Barcsai, Laslo, nobil, 50.
Barcsai, Miklos, nobil, 67.
Bardoși, George, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89, 100.
Bariţiu, George publicist și om politic român, 82.
Barcsay, Adorjan, secretarul prefectului, 192.
Barta, Luisa, 119.
Bartsai, Suzana, nobilă, 41.
Baru Mare, jud. Hunedoara, 143, 213.
Baru Mic, jud. Hunedoara, 143.
Basa, Alexandru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Basa, Iosif, protopop, 71, 82, 88, 89.
Basarabasa, jud. Hunedoara, 14, 89.
Basarabă, Vasile, paroh, 119.
Baștea, jud. Hunedoara, 94.
Baternay, Atilla, membru în Comitetul comitatului Zarand, 100, 112.
Batiz, jud. Hunedoara, 51, 123.
Băcia, jud. Hunedoara, 125, 176.
Băcîia, jud. Hunedoara, 194.
Băcilă, I., paroh în Ormindea, 150.
Băcilă, Simeon, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89, 145, 161.
Bădița, Simion, membru în C.N.R. Serel, 221.
Bădilă, Ioan, subjude, regesc, 120.
Băieșiu, membru în Comitetul comitatului Hunedoara, 85.
Băiești, jud. Hunedoara, 43, 211.
Băieșu, Ana, 117.
Băieţiu, George a lui Ioan, 123.
Băieţiu, Petru, 123.
Băița, jud. Hunedoara, 33, 34, 40, 83, 89, (cere), 92, 93, 100, 103, 120, 145, 150, 161, 168, 169.
Bălaju, Ioan, 87.
Bălaș, Ioan, viceprefect, 23.
Bălașu, Suzana, 117.
Băltean, Constantin al lui Petru, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Băltean, Vasile al lui Constantin, gardist în Vaidei, 216.
Băltescu, Ilie, notar, 99.
Băluț, Gheorghe, 191.
Băluţiu, George, 119.
Bănești, jud. Arad, 89, 90, 92, 99, 103.
Bărbătenii de Jos, jud. Hunedoara, 60.
Bărboni, Isac, locuitor în Batiz, 51.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Bărbuțiu, Onisim, docent în Serel, 131.
Bărnuțiu, Simion, 154.
Băuțari, jud. Caraș-Severin, 7.
Becuș, Dan, gardist în Pui, 229.
Becuș, Ion, 192.
Becuș, Ion, 192.
Becuș, Luca, 200, 224.
Becuș, Matei, 196, 200, 224.
Beiuș, 115.
Bejan, jud. Hunedoara, 176.
Bejan, Valeriu, 187.
Beke, Caroly, primar, 121, 122.
Belea, Ioan, membru în C.N.R. din plasa Pui, 217.
Belea, Lăscut, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Belea, Mihai, președintele C.N.R. Leșnic, 205.
Belea, Victor, candidat de preot, 211.
Beliconi, Belea, locuitor în Săcel, 73.
Belpan, Vasile, 119.
Bem, Iosef, general, comandantul armatei revoluționare maghiare, 23, 42.
Bera, Gheorghe, 191.
Berariu, Aron, locuitor în Mintia, 130.
Berariu, Nicolae, paroh, 130.
Berbeniță, Ion, gardist în Vaidei, 216.
Berceanu, George, 119.
Beria, Gheorghe, senior, 191.
Berian, Gh. lui Dumitru, 191.
Berna, Gheorghe, gardist, 192, 195, 224.
Bessay, Ida, 120.
Bessay, Rozalia, 120.
Bethlen, Gabriel, conte, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Biburger, Carolina, 119.
Biburger, Iosefa, 119.
Bihor, comitat, 103, 115.
Binținți, azi Aurel Vlaicu, jud. Hunedoara, 148, 193.
Bira, Maria, 123
Birău, I., paroh în Băița, 161.
Biriș, Aron, gardist în Rîu Alb, 211.
Birta, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Birta, Petru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Birtin, jud. Hunedoara, 15, 89, 92, 103, 168.
Biscaria, jud. Hunedoara, 176.
Bistra, jud. Alba, 9.
Bistrița, 182.
Bîltean, Constantin, jurat în Vaidei, 43.
Bîltean, Staico, jurat în Vaidei, 43.
Bîltean, Ștefan, jurat în Vaidei, 43.
Bîltean, Vasile, Staic, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Bîrcea Mare, jud. Hunedoara, 176.
Bîrcea Mică, jud. Hunedoara, 125, 176.
Bîrlea, Teodor, 192, 224.
Bîrna, Ioan, învățător Vaca, 161.
Bîrsan, Amalia, 119.
Bîrsan, Maria, 117.
Bîrsanu, Sofia, 119.
Bîrsău, jud. Hunedoara, 81, 176.
Bîrseanu, 175.
Blaj, 1, 2, 23, 25, 76, 82, 99, 107, 150, 171, 184.
Blaj, Petru, locuitor în Mintia, 47.
Blăjeni, jud. Hunedoara, 5, 12, 25, 89, 92, 103, 161, 168.
Blăjeni Criș, jud. Hunedoara, 169.
Blăjeni Plai, jud. Hunedoara, 169.
Boboc, I. secretar al Societății „Crucea Roșie" din România, 121.
Boca, Mărițuța, 119.
Bocăniciu, Ioan, pretor român în Pui, 192, 195, 226.
Bocăniciu, Silviu, medic, 192, 195, 224, 226.
Bocăniciu, Tiberiu, gardist în Pui, 224.
Bociat, Augustin, notar, 196.
Bociu, Gheorghe, 191.
Bodesc, Petru, jurat în Vaidei, 43.
Bodese, Petru, primar în Vaidei, 216.
Bodesc, Petru al Mariei, gardist în Vaidei, 216.
Bodescu, Petru, membru în C.N.R. Serel, 221.
Bodești, jud. Arad, 89, 90, 101, 103.
Boeriu, Ioan, viceprefect și primar al Abrudului, 27.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Boeriu, Sofia, 119.
Bogdan, Andrei, locuitor în Vaidei, 43.
Bogdan, George, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Bogcha, Pál, procuror-maior, 185.
Boholt, jud. Hunedoara, 122, 176.
Boia Bîrzii, jud. Hunedoara, 59, 176.
Boiu, Zaharia, protopop în Sighișoara, 82.
Bojan, Simeon, locuitor în Mintia, 47.
Bolcu, Lapedatu, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Bolfa, S., 116.
Bologa, Iosif, inspector, 34, 36, 82.
Bologa, Sabin, gardist în Pui, 229.
Bonea, Vasiliu, profesor în Brad, 161.
Bonta, Petru, primar în Petrila, 186.
Bontescu, Mihai, avocat în Hunedoara, 121, 123.
Bontilovici, A., 122.
Bora, Bărbuț, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Bora, Cornel, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Bora, Ioan, notar în Vaidei, 43.
Bora, Petru, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Bora, Vasile, președintele C.N.R. Coroiești, 216.
Bordeaux, Paul, 123.
Borha, Lucreția, 117.
Borlea, Ilie, comandantul gărzii naționale române Fizești, 219.
Borlea, Sigismund, protonotar al comitatului Zarand, 86, 89, 97, 104, 111, 114, 116.
Bornemisza, Pál, nobil, 16.
Boș, jud. Hunedoara, 125.
Bosorod, jud. Hunedoara, 165.
Bota, George, notar al senatului școlar, 164.
Bota, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Botici, Avram, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Boz, jud. Hunedoara, 173.
Bozan, Iosif, locuitor în Mintia, 196.
Brad, 13, 25, 27, 57, 83, 88, 89, 92, 100, 103, 109, 110, 112, 146, 150, 161, 168, 169, 170.
Brașov, 28, 118, 148 (comitat), 179, 180, 181, 182 (județ), 190.
Brădețel, jud. Hunedoara, 78.
Brănișca, jud. Hunedoara, 78, 103, 160.
Breazova, jud. Hunedoara, 7.
Breban, Andronic, gardist în Pui, 192, 195, 217.
Breban, Dan, 195.
Breitenstein, Barbara, 119.
Bretea, Mureșană, jud. Hunedoara, 173.
Bretelin, jud. Hunedoara, 66, 176.
Brîncoveanu, Iosif, paroh, 82.
Brîndușianu, Iacob, vicefiscal, 86, 89.
Brînzeu, Nicolae, preot, 174, 175.
Brîznic, jud. Hunedoara, 94, 162, 173.
Brotuna, jud. Hunedoara, 14, 89.
Brusturi, jud. Arad, 89, 103.
Buceș, jud. Hunedoara, 18, 21, 22, 25, 26, 28, 89, 92, 103.
Bucova, jud. Caraș-Severin, 7.
Bucovina, 210.
Bucșa, Ioan, locuitor în Batiz, 51.
Bucur, Ionaș, locuitor în Mintia, 196.
Bucureșci, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103.
București, 117, 119, 121, 161, 181, 182, 184.
Budapesta (Buda), 113, 127, 147, 162, 183, 185, 186, 193, 223.
Budești, jud. Arad, 89.
Budoiu, Ioan, preot, 173.
Buga, Mihail, gardist în Pui, 224.
Bulgaria, 181.
Bulzești, jud. Hunedoara, 12, 89, 92, 103.
Burjuc, jud. Hunedoara, 161.
Buruiene, azi Păuliș, jud. Hunedoara, 6, 81, 176.
Bușteа, Alexa, 225.
Butariu, Nicolae, preot, 101.
Buteanu, Ioan, prefectul Zarandului, 3, 5, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 101, 154.
Buzdug, protopop, 82.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

C

Calotă, Gheorghe, jurat în Vaidei, 43.
Camgea, Dumitru, gardist în Rîu Alb, 216.
Camgea, Petru, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Caraș, comitat, 42.
Carol, domnitor, 121.
Casteu, comisar subcercual, 51.
Cazan, 8.
Cazan, Ioan, 119.
Cazac, D., avocat în Ilia, 173.
Căinel, jud. Hunedoara, 81, 89, 92, 103, 121, 161, 176, 179.
Căoi, jud. Hunedoara, 125, 176.
Căraciu, jud. Hunedoara, 89, 103, 169.
Cărăbuș, G., contabil, 173.
Cărăstău, jud. Hunedoara, 15, 89, 92, 103, 161, 168, 169.
Cărpiniș, jud. Alba, 18, 22, 27.
Cărțean, Nicolae, boier din Gorj, 180.
Căzănești, jud. Hunedoara, 14, 89.
Celegredean, Elena, 117.
Celegredeanu, Maria, 117.
Cerbia, jud. Hunedoara, 78.
Cernăuțeanu, Titus, 193.
Certej, jud. Hunedoara, 49, 78, 171, 176, de Sus, 206.
Cherghеș, jud. Hunedoara, 122, 176.
Chernovice, Biri, 119.
Chișcădapa, jud. Hunedoara, 81, 176, 179, 180, 181.
Chineja, Aron, 123.
Chirilovici, St., avocat, 173.
Chișana, Petru, locuitor în Buruiene, 6.
Chișcă, jud. Hunedoara, 81, 176, 181. 181.
Chitid, jud. Hunedoara, 84.
Ciaclan, George, vicecomite, 75, 121.
Cibian, Avram, paroh în Măgura, 81.
Cicio, Pop St., 184.
Cil, jud. Arad, 115.
Cinciș, jud. Hunedoara, 125.
Ciolea, Iosif, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Cioran, Ioan, învățător în Brănișca, 78.
Ciorogaru, Tănase, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Ciortea, Aurel, profesor, 173.
Ciot, Sabin, locuitor în Pui, 192, 195, 224.
Ciot, Vartolomei, 192, 224.
Ciot, Victor, 192, 229.
Cipariu, Timotei, cărturar și om politic român, 82.
Cișmaș, Sofia, 117.
Citron, Maria, 119.
Ciuc, județ, 182.
Ciuci, azi Vîrfurile, jud. Arad, 34, 89, 99, 103.
Ciuci, Ioan, jurist, 8.
Ciuciu, Charlotte, 117.
Ciuciu, Elena, 117.
Ciula Mare, jud. Hunedoara, 131.
Ciungani, jud. Hunedoara, 14, 89, 103.
Cîmpeni, 5, 9, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 31.
Cîmpul lui Neag, jud. Hunedoara, 60.
Cîmpuri Surduc, jud. Hunedoara, 173.
Cîrjiți, jud. Hunedoara, 176.
Cîrlea, Iordan, 191.
Cîrnești, jud. Hunedoara, 7, 55.
Clecan, Petru, comerciant, 192, 195, 217, 218, 219, 227.
Clej, Adam, învățător în Furcșoara, 78.
Clocoteanu, maior, 24.
Clopotiva, jud. Hunedoara, 7, 166, 167, 200.
Cluj, 9, 18, 24, 75, 134, 140, 143, 144, 145, 148, 185, 212.
Cluj-Odorhei, județ, 184.
Cociș, maior, 3.
Codrean, Petru, polițist comunal, 186.
Codru, 82.
Colbași, Alexandru, 119.
Comeș, Basiliu, preot în Serel, 221.
Comloșul Mare, jud. Timiș, 168.
Comșa, Ioachim, paroh în Zdrapți, 150.
Comșa, Ioan, învățător în Leșnic, 203.
Conradtheim, baron, 79.
Constantinopol, 68.
Corcheș, Nicolae, tribun, 21, 25, 29.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Corla, Ioan, locuitor în Hărău, 181.
Corna, Petru, 196.
Cornea, Gavril, gardist în Pui, 224.
Cornea, Maria, 117.
Cornea, Nicolai, locuitor în Mintia, 47.
Coroiești, jud. Hunedoara, 43, 60, 216.
Coroianu, Iuliu, avocat, 139, 145.
Coroiu, Ilie, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Coroiu, Todor, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Corvin, Maria, 119.
Cosciuc, Aurel, 176.
Coseşti, jud. Hunedoara, 94.
Cosma, I.E., paroh în Crăciunești, 150.
Costa, Lucreția, 122.
Costa, Nicolae, locuitor in Lăpușnic, 70.
Costea, Andrei, gardist în Pui, 224.
Coțioiu, Romul, 150.
Cozia, jud. Hunedoara, 176, 201.
Cozma, Mihai, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Crainic, Ion, locuitor în Mintia, 47.
Crainic, Nicolae, protopop în Dobra, 61, 71, 74, 82, 84, 96.
Crăciun, Anghel, 225.
Crăciunești, jud. Hunedoara, 89, 92, 93, 103, 150, 161, 169.
Cricău, jud. Alba, 23.
Criscaru, Artemie, 82.
Cristești, jud. Arad, 89, 90, 103.
Criste, Iosif, 160.
Cristea, Elisabeta, 119.
Cristur (Cerna Cristur), jud. Hunedoara, 87, 176.
Crișan, Alexandru, 225.
Crișan, Ana, 120.
Crișan, Artemie, protopop, 82.
Crișan, Mihai, 225.
Crișan, Nicolae, 225.
Crișan, Romul, preot, 209.
Crișan, Romul, locuitor în Cugir, 214, 215.
Crișan, Salomie, locuitoare în Lăpușnic, 70.
Crișcior, jud. Hunedoara, 13, 19, 89, 100, 103, 110, 150, 161.
Crișovan, Iosif, locuitor în Lăpușnic, 70.
Crișovan, Simeon, locuitor în Lăpușnic, 70.
Crivadia, jud. Hunedoara, 60.
Csepely, Albert, 191.
Csiszár, Károly, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Csóka, László, 119.
Cugeranu, Marina, 119.
Cugir, 188, 189, 191, 199, 204, 209, 212, 214, 215, 222, 228, 229, 230, 231.
Curechiu, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103, 161, 169.
Curiac, Simion, paroh în Banpotoc, 122.
Cuteanu, Antoniu, asesor, 86.
Cuteanu, Aurel, asistent de farmacie, 123.
Cuterra, Ilie, paroh, 166.
Cvrcek, Ferenc, general locotenent, 189.
Cziff, Petru, locuitor în Cozia, 201.
Czura, Alexandru, 121.

D

Daju, Atanasiu, preot, președintele C.N.R. Fizești, 219.
Daju, Ion, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Daju, Ionuț, viceccomandant al gărzii naționale române în Fizești, 219.
Dalea, I., notar, 173.
Damian, Adam, notar, 161.
Damian, Vasile, 150, 161.
Datcu, Ion, notarul C.N.R. Dobra, 197.
Dăncioiu, Gheorghe, 195.
Dăncișor, Petru, comisar, 7, 8.
Dăncișor, Petru, gardist în Pui, 224.
Dănescu, Nistor, jurat în Vaidei, 43.
Dănescu, Vasile, gardist în Vaidei, 216.
Dănilă, Elisabeta, 123.
Dănilă, George, primar în Hunedoara, 123.
Dărab, Petru, 191.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dărabu, Nicolae, 119.
Dăscălescu, Pompei, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Deak, Ferencz, om politic maghiar, 102.
Dealul Mare, jud. Hunedoara, 81, 176.
Debreţin, 42.
Decebal, rege dac, 149.
Dej, 184.
Delman, Ianuş, 225.
Demian, Petru, viceprefect, 8, 28, 30, 87.
Densuş, jud. Hunedoara, 63, 118.
Deneş, Karoly, inspector şcolar regesc, 162.
Denica, Petru, membru în C.N.R. Fizeşti, 219.
Densuşianu, Beniamin, vicar, 117, 128.
Densuşianu, Sofia, mama Densuşienilor, 118.
Detca, notar, 173.
Deva, 2, 8, 10, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 44, 46, 47, 51, 59, 61, 62, 66, 70, 71, 72, 73, 76, 87, 96, 103, 114, 115, 120, 121, 122, 127, 128, 129, 147, 151, 155, 156, 157, 159, 162, 164, 176, 179, 181, 186, 192, 193, 196, 212, 223.
Devilu, Celestin, gardist în Pui, 192, 224.
Diamandi, I. Manole, negustor, 116, 118, 119.
Dima, Alexandru, 123.
Dima, Alexandru, junior, 123.
Dima, Alexandru, senior, 123.
Dima, Amalia, 123.
Dima, Constantin, notar 187.
Dima, Ioan, 187.
Dima, Nicolae, 123.
Dîncu Mic, jud. Hunedoara, 137.
Doboiu, Maria, 117.
Doboiu, Suzana, 117.
Dobra, jud. Hunedoara, 61, 71, 74, 84, 96, 160, 162, 173, 178, 197.
Dobra, Petru, (prefect), 4, 18, 19, 22, 27.
Dobre, Ioan, protopop, 176.
Dobrei, Iovu, gardist în Pui, 224.
Dobrei, Luca, gardist în Pui, 224.
Dobrei, Vasilie, gardist în Pui, 224.
Dobroţ, jud. Hunedoara, 15, 89, 92, 103.
Doda, Mihai, 225.
Domşa, George, jude regesc, 79.
Donca, Nicolae, membru în C.N.R. Fizeşti, 219.
Dönötör, I., 119.
Dörner, Maria, 119.
Dragosin, Adam, locuitor în Acmar, 48.
Dragota, Pantilie, jurat în Vaidei, 43.
Draia, A., preot, 150, 161.
Drăgan, Ana, 120.
Drăgan, Florea, 120.
Drăgan, Adam, 119.
Drăgăţelu, Teodor, 119.
Drăghici, Ecaterina, născută Moldovan, 120.
Drăghici, Natiu, 120.
Drăgoţiel, Nicolae, paroh în Rapoltul Mare, 81.
Drerescu, Ion, locuitor în Bistra, 9.
Drugă, Nicolae, locuitor în Buruiene, 6.
Dubleşiu, Gheorghe, preşedintele C.N.R. Hunedoara, 187.
Dudaş, Ioan, locuitor în Certej, 206.
Duma, Arseniu, învăţător, 168.
Dumbrăviţa, jud. Hunedoara, 70, 94.
Dumitresc, Rusalin, gardist în Pui, 192, 224.
Dupăpiatră, jud. Hunedoara, 12, 89, 92, 103, 161.
Dura, Petru, membru în C.N.R. Coroieşti, 216.
Düsseldorf, oraş R.F. Germania, 173.

E

Elia, Ioachim, paroh în Plosca, 123.
Erdely, Ion, judecător, 62, 116.
Europa, 94.

F

Faor, Petru, membru în C.N.R. Riu Alb, 211.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Faur, Mihăilă, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Făgăraș, 82.
Făgărașu, Fira, 117.
Făget, jud. Timiș, 42.
Făgețel, jud. Hunedoara, 134.
Fărcaș, Ioan, locuitor în Băiești, 211, 217.
Fărcaș, Ioan, docent, Lunca Cernii, 131.
Fărcaș, Ioan Belea, controlorul Consiliului Național Român din Rîu Alb, 211.
Fărcaș, Petru, locuitor în Certej, 206.
Fărcaș, Romul, locuitor în Băiești, 211.
Féder, Henrich, plutonier de jandarmi în Cugir, 191.
Federi, jud. Hunedoara, 132.
Feer, Dănilă, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Feer, Georgiu, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Feer, Nicolae, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Fekete, Adam, jude comunal, 130.
Fekete, Alexandru, 47.
Fekete, Iosif, locuitor în Mintia, 196.
Fekete, protopop, 82.
Felea, Ion, paroh în Valea Brad, 161.
Ferdinand I, împăratul Austriei, 7.
Figuli, Tereza, locuitoare în Petrila, 186, 187.
Filimon, Nicolae, 123.
Filip, George, jude primar în Deva, 76.
Fink, Iosif, vicar în Alba Iulia, 23.
Fintoag, jud. Hunedoara, 94, 136.
Fizeș, jud. Hunedoara, 81, 176.
Fizești, jud. Hunedoara, 132, 219.
Flincea, Nicolae, 123.
Flore, Ion, jude, 207.
Florea, Ioan, 123.
Florea, A., învățător în Cărăstău, 161, 168.
Florea, Constantin, 191.
Florea, Cornel, locuitor în Pui, gardist, 192, 195, 224.
Florea, Iacob Dubaș, gardist în Pui, 224.
Florea, Ion, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Florea, Nicolae, econom, 121.
Florea, Nicolae, preot în Rișca, 161, 168.
Florea, Petru, locuitor în Hărău, 181.
Florea, Simeon, locuitor în Nojag, 207.
Florea, Vasile, locuitor în Nojag, 207.
Florea, Vasile, locuitor în Pui, 192, 195, 224.
Florean, Petru, locuitor în Săcărîmb, 205.
Florescu, C.G., revoluționar din Țara Românească, 42.
Florian, Vasile, învățător, 106.
Florianu, Amalia, 117.
Flueraș, Ioan, 228.
Fodor, Ioan, protopop în Hunedoara, 125.
Fodor, Maria, 123.
Fodor, Vasile, tribun, 22, 34, 36.
Fogelmann, căpitan, 34, 36.
Folt, jud. Hunedoara, 197, 199.
Fornădia, jud. Hunedoara, 81, 176, 181, 208.
Földvari, Sandor, nobil, 53, 54.
Frankó, Istvan, muncitor, 189.
Franz Iosif, împăratul Austriei, 11, 56, 57, 58.
Frențiu, George, gardist în Vaidei, 216.
Frînc, Dan, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Frîncu, Amos, tribun, militant pentru drepturile românilor transilvăneni, 72, 86, 89, 97, 99, 101, 103, 112.
Frîncu, Catarina, 120.
Frîncu, Ioan, vicenotar, 86, 89.
Frîncu, vicar în Hațeg, 75.
Fugaci, Alexandru, locuitor în Mintia, 47.
Fugătă, I., paroh în Luncoiul de Jos, 161.
Fuljeru, Ioan, 119.
Furcșoara, jud. Hunedoara, 78.
Furdui, Petru, învățător, 162.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

G

Gabor, Agaftia, 120.
Gabor, Petru, preot în Certejul de Sus, 171.
Gabor, Petru, paroh în Căinel, 81.
Gaiger, Solomon, 119.
Galaţi, jud. Hunedoara, 194, 213.
Galica, Ioan, 191.
Ganea, George, locuitor în Cozia, 201.
Gara Grădiştei, jud. Gorj, 181.
Gălăţan, Ion, subprimar în Vaidei, 216.
Gelei, magistru poştal în Abrud, 9.
Gelmar, jud. Hunedoara, 165.
Geoagiu, jud. Hunedoara, 4, 19, 20, 28, 147, 165, 171, 193.
George, Rusalin, membru în C.N.R. Serel, 221.
Ghelari, jud. Hunedoara, 125.
Gherman, Ioan, locuitor în Brad, 146, 161.
Ghica, Gr. Dimitrie, preşedintele comitetului societăţii „Crucea Roşie" din România, 116, 117, 119, 121.
Ghila, George, 156.
Ghiczy, Ignácz, om politic maghiar, 102.
Girardin, Saint-Marc, 68.
Giurgiu, George, 123.
Gligor, P., 116.
Gligoriţa, 119.
Glodghileşti, jud. Hunedoara, 78.
Goga, Octavian, 184.
Gostae, Nicolae, 160.
Goştea, Ion, 192.
Gothatea, jud. Hunedoara, 78, 162, 173.
Govăjdia, sat, jud. Hunedoara, 123.
Grama, Nicolae, J., membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Graţianu, Simion, 119.
Grădină, Florentina, 120.
Grădişte, azi Sarmizegetusa, jud. Hunedoara, 7, 85.
Grecu, Andron, 168.
Grecu, Georgiu, negustor, 81.
Grecu, Teodor, învăţător în Răduleşti, 61.
Grenoy, Daniel, comisar subcercual, 62.
Grind, jud. Hunedoara, 94.
Grindeanu, Maria, 120, 122.
Grita, George, 82.
Griviţa, 121.
Grofu, Ana, 119.
Grohot, jud. Hunedoara, 12, 89, 92.
Groşi, jud. Arad, 89.
Groza, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 100.
Groza, Petru, gardist în Pui, 224.
Groza, Simion, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Gruielaci, jud. Hunedoara, 176.
Guga, Candin, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Gurasada, jud. Hunedoara, 78, 162, 173.
Gura Văii, jud. Arad, 89.
Gyulay, Ludovic, conte, membru în Comitetul comitatului Zarand, 47, 89.

H

Haller, Alexandru, comite suprem, 100, 101, 104, 110, 112.
Haţeg, 7, 8, 52, 60, 73, 75, 85, 106, 117, 120, 128, 131, 154, 158, 165, 171, 192, (perceptorat), 218.
Hădău, Petru, învăţător în Răduleşti, 162.
Hădău, Petru, preot în Săcămaş, 173.
Hălmagi, Petru, gardist în Rîu Alb, 211.
Hălmagiu, jud. Arad, 3, 25, 26, 33, 34, 35, 36, 39, 83, (de Jos, de Sus) 89 (cerc), 90, 92, 99, 101, 103, 161.
Hălmăgel, jud. Arad, 89, 90, 92, 103.
Hărău, jud. Hunedoara, 42, 44, 45, 46, 139, 176, 179, 181.
Hărţăgani, jud. Hunedoara, 89, 92, 103, 161, 169.
Henţ, Nistor, locuitor din Fornădia, 181.
Henţa, I., locuitor în Geoagiu, 165.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Henți, Tovie, locuitor în Fornădia, 202.
Henți, Vasilie, locuitor în Fornădia, 202.
Herban, Ion, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Herbay, Alexandru, jude procesual, 78.
Herbay, Maria, 120.
Herepeia, jud. Hunedoara, 176.
Herlea, Maria, 119.
Herlea, Nicolae, învățător, 126.
Herlea, Nicolae senior, econom, 121.
Herlea, Teodor, notar, 119.
Herlea, Todor, 119.
Hertzlinger, Rozalia, 119.
Herța, Istvan, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Herța, Jiga, casierul Consiliului Național Român Rîu Alb, 211.
Herța, Jiga lui Jiga, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Herța, Ștefan j., membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Hieronymi, Károly, ministru de interne maghiar, 147.
Hobița, jud. Hunedoara, 60.
Hochenburge, general, procuror militar șef, 185.
Hodoș, Iosif, om politic și scriitor român, 72, 83, 86, 89, 94, 97, 100, 103, 104, 115.
Hollaki, Ignatz, 56.
Hollaki, Ștefan, nobil, comite, 56.
Hondol, jud. Hunedoara, 19, 80, 81, 159, 176.
Horea, 112, 114.
Horvath, comerciant, 76.
Hossu, Alexandru Longin, avocat, om politic, 20, 121, 122, 128, 155, 156, 157, 159.
Hossu, Wolfgang, comisar subcercual, 34, 35.
Hrindea, Ioan, ucenic în Crișcior, 150.
Hunedoara, comitat, 73, 74, 75, 96, 98, 103, 115, 127, 129, 134, 144, 147, 148, 151, 162, 173, 176, 179, (județ), 180, 181, 182, 184, 186, 196, 199, 205, 218, 219, 222, 227.
Hunedoara, oraș, 28, 86, 97, 121, 123, 125, 187.

I

Iacob, Clara, 120.
Iacob, Gavrilă, 119.
Iacoș, M., locuitor din Mintia, 47.
Iambor, tribun, 27.
Ianc, Ștefan, membru în C.N.R. Serel, 221.
Ianci, Andronic, 196.
Iancu, Avram, prefectul Legiunii Auraria Gemina, 5, 9, 18, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 42, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 154.
Ianeșiu, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Iánky, Lajos, pretor, 2.
Ianos, Alexandru, 8.
Ianovici, Nicolau, paroh în Bîrsău, 80.
Iaru, Ioan, 119.
Ianza, Ioan, vicar foraneu, 131.
Ienciu, Toma, 183, 184, 217.
Igna, Nicolae, învățător în Deva, 176.
Ilea, Ioan, membru în C.N.R. Serel, 221.
Ilia, jud. Hunedoara, 16, 42, 62, 70, 78, 160, 173, 225.
Ilie, Petru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Imre, Homer, șef de poliție, 183.
Iucze, Marton, șef de post în Soimuș, 180.
Indrieș, Mitru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Ioan, asesor la consistoriul din Sibiu, 184.
Ionescu, Dimitrie, comite suprem al Zarandului, 97, 99, 100, 103.
Ionești, jud. Arad, 89, 92.
Iordan, Dominic, jude suprem comitatens, 84.
Iosaș, jud. Arad, 103, 115.
Iosianu, Alexa, 119.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Iovan, Ioan, locuitor în Chimindia, 180, 181.
Isacu, Ioaneș, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Iscroni, jud. Hunedoara, 60.
Istvan George, locuitor în Lești, 203.
Iubaș, Mihail, paroh, 164.
Iuga, Ioan, absolvent de școală agronomică, 162.
Iulian, Antoniu, președintele Comitetului „ASTRA" din Deva, 114.
Ivașcovici, Procopiu, arhiepiscop și mitropolit, 115.
Ivașcu, Suzana, 117.

J

Jeleacič, de Buzim Iosip, general și om politic croat, 28.
Jents, Adam, paroh în Zam, 78.
Jiu, Valea Jiului, jud. Hunedoara, 60, 85 (cercul), 87, 153, 174, 175, 189.
Joza, Petru, 196.
Joldea, A.E., învățător, diacon în Hălmagiu, 161.
Josan, Avram, locuitor în Lăpușnic, 70.
Josan, Gheorghe, locuitor în Lăpușnic, 70.
Josan, Ioachim, preot în Măgura, 171.
Juncu, azi Dumbrava jud. Hunedoara, 12, 89, 103.
Jug, Militon, locuitor în Chișcădaga, 181.
Jura, Ștefan, membru în C.N.R. Valdei, 216.

K

Kaminski, agent rus în România, 184.
Kasperda, Ana, 120.
Kelemen, Gergel, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Kellan, Katona Andras, jandarm în Soimuș, 180.
Kéresztes, Kálmán, notar în Soimuș, 179.
Keul, Ioana, 119.
Kis, Ioseph, notar, 40.
Kiss, procuror-regesc, 187.
Kossuth, Ludovic, conducătorul revoluției maghiare, 24.
Kosta, Ladislau, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Kostyál, Miklos, reprezentant guvernamental maghiar, 185.
Kovács, Gabor, profesor, 180.
Kozma, Francisc, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Kremer, Ioana, 119.
Kristyori, Arpad, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Kristyori, Francisc, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Kristyori, Ioan, proprietar, 89.
Kuczanowski, Iosef, 36.
Kun, nobil în Geoagiu, 171.
Kunn, Gothard, comite suprem al comitatului Hunedoara, 19, 20, 84, 191.

L

Laban, Iulian, gardist în Pui, 195, 224.
Laban, Nicolae, gardist în Pui, 224.
Lada, Jiga, membru în C.N.R. Riu Alb, 211.
Lada, Nicolae, comandantul gărzii naționale române din Riu Alb, 211.
Lajos, Anghel, procuror, 101.
Lapedatu, I. Ion, 165.
Lasc, Atanasie, comandantul gărzii naționale române, Coroiești, 216.
Lasc, Lazăr, gardist în Coroiești, 216.
Lasc, Simion lui Stefan, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Lasc, Vasile, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Lascu, Mihail, nobil, 52.
Laslău, Adam, învățător în Ormindea, 161.
Laslo, Adam, paroh în Vălișoara, 81.
László, Lázár, 225.
Laub, Andreas, 119.
Laub, Iosif, 119.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lazăr, Cornel, protopop în Hălmagiu, 161.
Lazăr, Maria, 120.
Lazăr, Marin, 82.
Lazăr, Maxim, gardist în Pui, 224.
Lazăr, Nicolae, administrator, 66.
Lazuri, jud. Arad, 89, 90, 103.
Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 94.
Lăpugiu de Sus, jud. Hunedoara, 61, 94.
Lăpușnic, jud. Hunedoara, 69, 70, 173.
Lăslău, Mihail, membru în C.N.R. Riu Alb, 211.
Lăzăroiu, Maria, 119.
Lăzăroiu, Pelaghia, 119.
Lăzăroiu, Rebeca, 119.
Lăzăruț, ucenic în Tebea, 150.
Leasa (Leșcioara), jud. Arad, 89, 103.
Leauț, jud. Hunedoara, 15, 89, 92.
Leban, Nicolae, locuitor în Pui, 192, 195.
Lebreltern, viceguvernator, 68.
Leiningen, general austriac, 28.
Lelese, sat, jud. Hunedoara, 123.
Leluțiu, George, 119.
Lengel, Ștefan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Leșcioara, vezi Leasa.
Lészai, medic în Orăștie, 171.
Leșnian, Adam, 160.
Leșnic, jud. Hunedoara, 59, 176, 203.
Leucianu, Matei, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Lörincz, Ignac, 191.
Lövi, Debora, 119.
Lucaciu, Vasile, 184, 195.
Lugoj, 42, 75, 130, 131, 149, 150, 153, 154, 162, 164.
Lugojanu, Dumitru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Lukács, om politic maghiar, 177.
Lunca, jud. Hunedoara, 89, 92, 103, 161, 168.
Lunca Cernii, jud. Hunedoara, 63, 131, 154.
Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103, 161, 169.
Luncoiu de Sus, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103, 161.
Luncșoara, jud. Arad, 89, 90, 103.
Lung, Mihai, locuitor în Ilia, 16.
Lupea, Traian, învățător și notar, 190, 192, 193, 195, 209, 212, 229, 230.
Lupeni, 60, 152, 153, 185.
Lupșa, Aron, locuitor in Mintia, 196.
Lupșa, Iosif, locuitor în Mintia, 196.
Lupșa, Teodosie, locuitor în Mintia, 196.
Lupu, Nicolae, învățător, 123.
Luput, Ioan, locuitor în Cugir, 189.

M

Macra, Lăscuț, membru în C.N.R. Riu Alb, 216.
Macrea, Nicolae, secretar al C.N.R. din Hunedoara, 187.
Mada, jud. Hunedoara, 165.
Magda, Petru, jurat în Buruiene, 165.
Mahler, Amalia, 119.
Mahler, Israel, 119.
Mahler, Iulia, 119.
Mahler, Luisa, 119.
Maiorescu, Maria, 119.
Makrai, Ladislau, nobil, 76.
Malea, Petre, locuitor în Mintia, 196.
Man, Gheorghe, jurat în Vaidei, 43.
Manea, Costa, locuitor în Mintia, 47.
Manga, Ioan, locuitor în Lăpușnic, 70.
Manga, Cumbrie, locuitor în Lăpușnic, 70.
Maniu, Iuliu, 184.
Mar, Herc, 225.
Mara, Ioan, vicenotar al comitatului Zarand, 104.
Mara, Ion, 192, 229.
Mara, Ladislau, prefect, 183.
Mara, Moise, 196, 224.
Mare, Ioan, preot, președintele C.N.R. Clopotiva, 200.
Marian, Ioan, 119.
Marian, Vasilie, gardist în Pui, 224.
Marinca, Vasilie, membru în C.N.R. Fizești, 27.
Mariș, Adam al lui Simion, locuitor în Cozia, 201.
Martsoc, Maria, 119.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Matei, Adam, 196.
Mateiu, Dan, locuitor în Pui, 200, 229.
Matei, Luca, 192.
Matei, Sînmihai, 192.
Mateşoi, Ştefan, gardist în Rîu Alb, 211.
Mathi, Bărbuţ, membru în C.N.R. Coroieşti, 216.
Mathi, Iancu, membru în C.N.R. Coroieşti, 216.
Mathi, Solomon, membru în C.N.R. Coroieşti, 216.
Mathi, Todor, gardist în Coroieşti, 216.
Mayer, Ferdinand, 123.
Măcelaru, Iudita, 120.
Măceu, jud. Hunedoara, 125.
Măgulicea, jud. Arad, 89, 103.
Măgura, jud. Hunedoara, 49, 81, 171, 176.
Mărginean, Avram, 191.
Mărginean, Avram Silică, 191.
Mărginean, Ion, 191.
Mărginean, Vasile Rusan, 191.
Măţeşti, azi Zăvoiu jud. Hunedoara, 7, 52, 60, 85 (tract), 213.
Măţoni, Gheorghe, locuitor în Sarmizegetusa, 7.
Melotinovits, Carolina, 119.
Merişor, jud. Hunedoara, 124, 176.
Mermeşti, jud. Arad, 89, 90.
Mesteacăn, jud. Hunedoara, 13, 89, 103, 169.
Meszaros, ministru de război maghiar, 24.
Metz, Maria, 119.
Meţianu, protopop, 82.
Micaş, Florian, 154.
Miclăuş, Nicolae, comerciant în Pui, 217, 218, 219, 227.
Micşa, Ioan, docent în Strei, 131.
Miercurea, jud. Sibiu, 23.
Mierleasa, jud. Hunedoara, 60.
Miesz, György, plutonier de jandarmi în Cugir, 191.
Migia, Ariton, preşedintele C.N.R. din Cugir, 188, 189, 191, 199, 209, 214, 221, 230, 231.
Mihai, Ioan, preşedinte de comitet parohial, 126.
Mihai, Gheorghe, locuitor în Cugir, 189, 191.
Mihai, Silviu, 192, 224.
Mihaiu, Ioan, 119.
Mihali, Teodor, 184.
Mihalovici, George, notar, 35.
Mihailoviciu, Tobia, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Mihailovschi, colonel, 42.
Mihalyi, Victor, episcop, 130.
Mihăeşti, jud. Hunedoara, 94, 134, 162, 173.
Mihăilă, Dumitru, locuitor în Mintia, 47.
Mihăilă, Pamfilie, 119.
Mihăilesc, Dan, locuitor în Pui, 200.
Mihăileni, jud. Hunedoara, 26, 89, 92, 161, 169.
Mihălţan, Nicolae, protopop în Brad, 108, 109, 112.
Mihoc, Alexandru, locuitor în Hărău, 181.
Mihoiu, Ion, 195.
Mihu, Ioan, directorul Despărţămîntului „ASTRA" Orăştie, 119, 133.
Mihu, Mihail, 119.
Mihu, Simion, 119.
Mihuţ, Elisabeta, 120.
Mihuţ, Ioan, preot în Cărăstău, 168.
Mihuţ, Nicolae, preot, 168.
Mihuţ, Silvia, 120.
Mihuţu, Leontin, preot în Rişculiţa, 168.
Mintia, jud. Hunedoara, 47 130, 164, 176, 196.
Mioc, Romulus, 194.
Miskolczy, Iohan, comisar, 62.
Mitrănescu, Alecu, boier în Gorj, 181.
Mînja, Ioan, docent în Subcetate, 131.
Mîrza, Arsenie, locuitor în Mintia, 196.
Mîrza, Ioan, locuitor în Certej, 206.
Mîrza, Toader, locuitor în Certej, 206.
Moga, Ieronim, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Moga, Ioan, inspector, 33, 39, 89.
Mogoş, Ioan, locuitor în Lăpuşnic, 70.
Moise, Simion, al lui Dumitru, locuitor în Nojag, 207.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Moise, Simion Igna, locuitor în Nojag, 207.
Moisescu, Mihail, paroh în Brănișca, 78.
Moisiu, Nicolae, 123.
Moldova, 68.
Moldovan, Alexandru jr., 156, 159.
Moldovan, Anastasia, 120.
Moldovan, Dimitrie, administratorul prefecturii Hunedoara, 4, 6, 8, 87.
Moldovan, Ecaterina, 122.
Moldovan, Gabriel, 82.
Moldovan, George, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Moldovan, Ioana, 120.
Moldovan, Isaia, negustor în Deva, 121.
Moldovan, Iustinian, 156.
Moldovan, Maria, 120.
Moldovan, Petru, protopop, 89.
Moldovan, Rozalia, 119.
Moldovan, Stefan, vicar în Hațeg, 60.
Moldovan, Tănase, locuitor în Mintia, 47.
Moldovan, Vilma, 122.
Molnar, Iosef, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Morariu, Ioan, președintele C.N.R. Dobra, 197.
Morariu, Ion, locuitor în Săcel, 73.
Morariu, Iosif, protopop, 160, 162, 173.
Moraru, Teodor, ospătar, 121.
Morus, Dumitru, funcționar de bancă, 186, 187, 188.
Motoc, Ion, gardist, 192, 224.
Moța, Ioan, 165.
Moția, Petru, paroh în Nojag, 81.
Moțiu, Ioan, asesor, 86, 89, 120, 121.
Moțoc, Mihai, locuitor în Hărău, 181.
Mozes, Miklos, 225.
Muncel, jud. Hunedoara, 42, 94, (Mic și Mare).
Munerescu, Dumitru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Muntean, Adam, gardist în Riu Alb, 211.
Muntean, Ana, 114.
Muntean, Gheorghe, locuitor în Cugir, 189, 191.
Muntean, Ioachim, locuitor în Orăștie, 151.
Muntean, Ioan, notar în Roșcani, 160.
Muntean, Petru, gardist în Pui, 224.
Muntean, Stefan, gardist în Pui, 224.
Munteanu, Arimie, 123.
Munteanu, Eugenia, 120.
Munteanu, Fira, 117.
Munteanu, George, 121.
Munteanu, Gheorghe, învățător în Lăpugiul de Sus, 61.
Munteanu, Ioan, paroh în Soimuș, 81.
Munteanu, Maria, 119, 123.
Munteanu, Netti, 120.
Munteanu, Terutea, 119.
Murariu, Sîmedru, locuitor în Lunca Cernii, 63.
Murășan, Zavedei, 173.
Mureș-Turda, județ, 182.
Mureșan, Anton, 123.
Murgu, Eftimiu, revoluționar român din Banat, 42.
Musa, Anbrosiu, paroh în Lelese, 123.

N

Nagy, Isaia, portărel, 121.
Nalik, căpitan, 4.
Nan, Ion al lui George, gardist în Vaidei, 216.
Nan, Ion al lui Ion, gardist în Vaidei, 216.
Nan, Stefan, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Nandra, Adolf, țăran în Teiu, 144.
Nandra, Ana, 117.
Nandra, Maria, 117.
Narkány, Ianos, consilier secret de interne, 185.
Nauman, Adele, 119.
Navratill, căpitan de stat major cezaro-regesc, 181.
Neamțu, Toma, învățător, 173.
Neica, Ion, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Nemegyei, Dedi, nobilă, 50.
Nemeș, Daniel, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Nemeș, Nicolae, comisar cercual, 33.
Nevoieș, jud. Hunedoara, 176.
Nicoară, George, 121, 156.
Nicoară, Maria, 120.
Nicola, George, preot, 211, 217.
Nicolae, Gheorghe, locuitor în Rîu Alb, 216.
Nicolae, Petru, locuitor în Buruiene, 6.
Nicolescu, Iacob, paroh în Clopotiva, 167.
Nicu, Gheorghe, 195.
Nicula, Petru, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Nistor, Nicolae, locuitor în Mintia, 196.
Noacu, Suzana, 117.
Nojag, jud. Hunedoara, 81, 176, 207.
Nopcsa, Francisc, baron, comite suprem, 73, 75, 84, 85.
Nuț, Petre, locuitor în Mintia, 47.

O

Obholczer, Béla, 191.
Obîrșia, jud. Hunedoara, 15, 89.
Ocișor, jud. Hunedoara, 89, 92.
Ociu, jud. Hunedoara, 14, 56, 89, 90, 99, 103.
Ocna Sibiului, 23.
Ocolișul Mare, jud. Hunedoara, 171.
Ohaba, jud. Hunedoara, 94, 141.
Ohaba-Ponor, jud. Hunedoara, 124, 132.
Olaioșiu, Stefan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Olar, Nicolae, 191.
Olariu, Alexiu, paroh în Gurasada, 78.
Olariu, Serafim, paroh în Brănișca, 160.
Olaru, Alexiu, avocat, 121, 128.
Olaru, Arcadie, paroh în Sîrbi, 78.
Olaru, Ecaterina, 120.
Olaru, Gherasim, paroh în Bacea, 78.
Olaru, Ioachim, 120.
Olaru, I. Ioanichie, cancelist, 121.
Olaru, Sofronie, paroh în Gothatea, 78.
Oltean, Ioan, judecător, 62.
Oltean, Ioan, învățător Serel, 221.
Oltean, Simion, 191.
Olteanu, Amalia, 117.
Olteanu, Pavel, învățător bibliotecar, 106, 158.
Olteanu, Simion,, preot în Grădiște 85.
Oneașă, Alexandru, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Oneașă, Barbu, gardist în Coroiești. 221.
Oneașă, Ucinic al lui Ianeș, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Onescu, Aron, locuitor în Hărău, 179.
Onițiu, Augustin, 116.
Onu, Vasilie, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Oprea, Marta, 120.
Oprea, Mircea, locuitor în Certej, 206.
Oprea, Miron, 160.
Oprea, Nicolae, proprietar în Deva, 121.
Oprea, Olimpiu, locuitor în Săcărîmb, 205.
Oprean, Aurelian, preot, 162, 173.
Oprean, George, 160, 162.
Oprean, Ioanichie, preot, 173.
Oprescu, Iosif, gardist în Pui, 224.
Oprișa, Ionel, 161.
Oprișa, Pavel, directorul Gimnaziului ortodox român din Brad, președintele Despărțămîntului Brad al „ASTREI" 150, 161, 168, 169, 170.
Opriță, Avram, 119.
Oradea, 28, 112, 115.
Orăștie, 28, 41, 68, 71, 79, 115, 119, 120, 126, 133, 137, 147, 151, 165, 171, 172, 184, 190, 194, 193, 198, 199, 204, 215.
Orăștioara de Jos, jud. Hunedoara, 121.
Orbonaș, Alexandru, paroh în Glodghilești, 78.
Orbonaș, Ecaterina, 122.
Orbonaș, Ioan, protopop în Ilia, 16, 62, 78, 82.
Orbonaș, Mihail, protonotar, 87.
Orbonașu, Ana, 119.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Orelt, Carolina, 119.
Orlat, jud. Sibiu, 66.
Ormindea, jud. Hunedoara, 89, 92, 93, 103, 150, 162.
Orşa, Octavian, 225.

P

Pál, Lazar, nobil, 69, 70.
Panc Sălişte, jud. Hunedoara, 134.
Pantelimon, Marian, 192, 224.
Pantl, Iosef, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Pap, protopop, 87.
Pap, Aurelia, 121.
Papfalvi, canonic, 87.
Papiu, Elena, 120.
Papiu, Ilarian Alexandru, istoric şi militant pentru drepturile românilor transilvăneni, 62.
Papiu, Ioan, protopop, 87, 121, 128.
Papp, Ioan, avocat în Brad, 161.
Papp, László, pretor, 110.
Papp, Teodor, membru în Comitetul comitatului Zarand, 104.
Paraschievits, George, notar, 78.
Paroşeni, jud. Hunedoara, 60.
Pataky, I., capelan în Lunca Cernii, 154.
Pataky, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89, 100.
Patiţia, Ioan, protopop, 82.
Pau, Ilie, gardist în Pui, 224.
Pau, Ion, locuitor în Pui, gardist, 195, 224.
Pau, Maxim, gardist, 224.
Paul, Alexiu, 204.
Păcăţian, V.T., ziarist şi istoric român, 1, 160.
Păcurar, P., locuitor în Sălişte, 161.
Păcurariu, P. Avram, paroh, 98, 160.
Păcurariu, Daniel, 119.
Păcurariu, Nicolae, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89, 150.
Păcurari, Avram Maria, 123.
Pădureanu, G., 116.
Pănaie, Ion, paroh, 161.
Părău, Aron, locuitor în Sulighete, 181.
Părău, G., casier, 150.
Pelan, Teodor, gardist în Pui, 224.
Perian, Ioan, paroh în Crişcior, 150, 161.
Perian, Nicolae, paroh în Furcşoara, 78.
Pesta (Budapesta), 2, 42, 76, 84, 97, 102, 177.
Peştiş, cerc, sat, jud. Hunedoara, 87, 176.
Peştereanu, Roman, locuitor în Pui,
Peşteniţa, jud. Hunedoara, 7.
Peştera, jud. Hunedoara, 89, 92, 103.
Petco, Nicolae, membru în Comitetul 192, 195.
Petco, Ana, 120.
Petco, Lazăr, avocat, 121, 127, 129.
Pettö, Mihály, 123.
Petregan, Simedru, locuitor în Mintia, 47.
Petreni, jud. Hunedoara, 176.
Petrescu, Nicolae, paroh în Buruiene, 81.
Petric, Ioan, protopop, 82.
Petrila, 186.
Petroşani, 124, 132, 152, 153, 185, 194, 218.
Petrovici, negustor din Haţeg, 85.
Perovici, Ana, 117.
Petrovici, Iosif, casier „ASTRA" Dobra, 160.
Petruţ, Mihăilă, locuitor în Minttia, 47.
Pietsch, Antoniu, perceptor, 89.
Pietsch, Iosif, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Pietsch, Lajos, pretor în Pui, 226, 227.
Pillmayer, Marcel, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Pintea, Mihai, locuitor în Mintia, 47.
Pipoş, Basiliu, protopop, 80, 81.
Pipoş, Ioan, comite suprem al Zarandului, 41, 77, 83, 91, 92, 95, 103.
Piso, Elena, 122.
Piso, Sabin, candidat de avocat în Deva, 121.
Piso, Sabin, paroh român în Săcărîmb, şi viceprefect, 19, 20, 82.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Piso, Sabina, 120.
Pitner, Arpad, agent perceptor, 112.
Pîrva, Ioan, locuitor în Fornădia, 202.
Pleşcuţa, jud. Arad, 89, 103.
Pleter, Nicolae, locuitor în Certej, 207.
Pleter, Sabin, Paroh în Certej, 207.
Plevna, 121.
Plosca, jud. Hunedoara, 123, 125.
Poarta Otomană, 1.
Podele, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103.
Podelean, Aron, jude comunal în Mintia, 196.
Podelean, Nicolae, locuitor în Mintia, 196.
Pogány, Sandor, 225.
Poiana, jud. Arad, 89.
Poienari, jud. Arad, 15, 89, 92.
Ponea, Alion, gardist în Pui, 224.
Ponea, Filip, gardist tîn Pui, 192, 224.
Ponea, George, gardist în Pui, 224.
Ponea, Moise, gardist în Pui, 192, 195, 224.
Ponor, jud. Hunedoara, 124.
Pop, Augustin, locuitor în Mintia, 196.
Pop, Beniamin, 156.
Pop, Elena, 117.
Pop, Graţian, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Pop, Iosif, jude, 121.
Pop, Iudita, 119.
Pop, N., paroh în Ormindea, 150, 161.
Pop, Petru, vicar, 87.
Pop, Ştefan, docent în Ciula Mare, 131.
Pop, Vasile, Maria, 119.
Pop, Victor, avocat, 192.
Popa, Alexandru, locuitor în Mintia, 196.
Popa, Aron, locuitor în Porcurea, 208.
Popa, David, 119.
Popa, George, 119.
Popa, Ianeş, locuitor în Cozia, 201.
Popa, Ioan, învăţător în Almaş Săliste, 78.
Popa, Ioan, jude în Ilia, 16.
Popa, Ioan, locuitor în Lăpuşnic, 69, 70.
Popa, Ioan, locuitor în Mintia, 196.
Popa, Iosif, locuitor în Cozia, 201.
Popa, Mihail, locuitor în Lăpuşnic, 69.
Popa, Nicolae, locuitor în Mintia, 130, 196.
Popa, Nicolae, paroh, 7.
Popa, Nicolae, preşedintele Sfatului naţional din Porcurea, 208.
Popa, Petru, locuitor în Lăpuşnic, 70.
Popa, Petru, locuitor în Mintia, 130.
Popa, Petru, locuitor în Porcurea, 208.
Popea, Radu, paroh Satulung (azi înglobat în oraşul Braşov), 82, 87.
Popa, Romulus, 156.
Popa, Sabin, locuitor în Certej, 206.
Popa, Toader, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Popescu, Fira, 117.
Popescu, George, membru în Comitetul Comitatului Zarand, 89.
Popescu, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Popescu, Iosif, învăţător în Cerbia, 78.
Popescu, Maria, 117.
Popescu, Mărcuţ, inspector, subcomisar subcercual, 7, 60.
Popeşti, jud. Hunedoara, 176.
Popovici, Ct., preot, 173.
Popovici, Ioan, paroh în Ocolişul Mare, 171.
Popovici, Ioan, paroh în Cherghes, 122, 165.
Popovici, Nicolae, 120.
Popovici, Partenie, paroh în Brădăţel, 78.
Popovici, Pavel, paroh în Chişcădaga, 81.
Popovici, S., „septemvir", 95.
Popovici, Servian, comisar, 4.
Popoviciu, Absol, protopop, 82.
Popoviciu, Eliza, 117.
Popoviciu, Ioan, protocolist, 86, 176.
Popoviciu, Septimia, 117.
Popoviciu, Sofia, 117.
Popovici, Susana, 123.
Popoviciu, Suzana B., 117.
Popp, Nicolae, tribun, 30.
Popp, T., 116.
Popp, Vasile, inspector, 37.
Porcurea, jud. Hunedoara, 208.
Porumbar, Gheorghe, 195.
Potingani, jud. Hunedoara, 89, 103.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Prăvăleni, jud. Hunedoara, 14, 89, 90.
Precup, om politic, 184.
Predeal, 181.
Predoni, Nicolae, docent în Tuștea, 131.
Prejszik, Mór, circiumar în Hărău, 181.
Prihodiște, jud. Hunedoara, 89.
Principatele Române, 1.
Procop, 82.
Prodan, Simion, viceprefect, 23.
Puchner, general austriac, 18, 24, 28.
Pui, jud. Hunedoara, 52, 60, 132 (oficiu pretorial), 183, 192, 194, 195, 212, 213, 217, 218, 219, 224, 226, 227.
Puicaru, M., 119.
Puițiu, Aron, locuitor în Leșnic, 203.

R

Radic, Ștefan, protopop, 124, 132, 152.
Radovici, Alexandru, paroh în Certejul de Jos, 78.
Radovoi, Jivkov, prizonier bulgar evadat, 181.
Radu, Agnes, 119.
Radu, Amalia, 120.
Radu, Ioan, 150, 161.
Rapoltul Mare, jud. Hunedoara, 53, 81, 165, 190, 193.
Rat, Damaschin, locuitor în Ilia, 16.
Rat, Ioan, locuitor în Mintia, 47.
Rat, Iosif, locuitor în Mintia, 47.
Rat, Nicolae, locuitor în Mintia, 47.
Rat, Serafin, locuitor în Mintia, 196.
Rați, Alexandru, locuitor în Mintia, 196.
Rațiu, canonic, 1, 82 (deputat).
Rațiu, Ioan, protopop în Hațeg, 85, 106, 125.
Rațiu, Mina, 117.
Rațiu, Petre, predicator bisericesc în Ilia, 16.
Rațiu, Tereza, 117.
Rațiu, Toma, bibliotecar, 178.
Razulea, Mihail, 123.
Răcăștia, jud. Hunedoara, 87.
Răchitova, jud. Hunedoara, 179, 181.
Rădoane, Ecaterina, 123.
Rădoane, Ludovic, 123.
Rădoni, Ignat, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Rădoni, Ioan, birău în Vaidei, 43.
Rădoni, Ion, membru C.N.R. Vaidei, 216.
Rădoni, Oprean, jurat în Vaidei, 43.
Rădoni, Petru, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Rădoni, Ștefan, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Rădoni, Vasilie al lui Vasilie, gardist în Vaidei, 216.
Rădulești, jud. Hunedoara, 61, 94, 162, 173.
Răstoci, jud. Arad, 89.
Recei, Antoni, locuitor în Ilia, 16.
Reghin (Sas Reghin), 82.
Reichenberger, Sigismund, medic în Baia de Criș, 103, 104.
Reiss, Albert, 119.
Rele, Petruș, locuitor în Mintia, 47.
Remus, fratele lui Romulus, întemeietorul Romei, 149.
Rettegi, Gyärfa, avocat în Deva, 179, 181.
Reyer, Eva, 119.
Ribicioara, jud. Hunedoara, 12, 89.
Ribitzei, Francisc, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89, 92, 93, 112.
Ribița, jud. Hunedoara, 12, 32, 37, 38, 40, 65, 89, 92, 103, 161, 169.
Ripaci, Ianes, membru în C.N.R. Fizești, 219.
Rișca, jud. Hunedoara, 89, 103, 161, 168.
Rișculița, jud. Hunedoara, 14, 31, 89, 90, 103, 161, 168.
Rîmbaș, P., 161.
Rîmbașu, Mihail, junior, 123.
Rîmbașu, Mihail, 123.
Rîmbașu, Mihail, junior,123.
Rîmbașu, Nicolae, 123.
Riu Alb, jud. Hunedoara, 7, 211.
Riu Bărbat, jud. Hunedoara, 43, 212.
Robu, Gligor, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Roman, A., paroh în Luncoiul de Sus, Roma, 162.
161.
Roman, Nicolae, paroh în Vălișoara, 176.
Roman, Petru, locuitor în Cugir, 209.
Roman, Suzana, 117.
România, 216, 117, 118, 119, 121, 123, 179, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 198, 203, 205, 206, 207, 210.
Românul, George, 156, 159.
Romos, jud. Hunedoara, 165.
Romoșel, jud. Hunedoara, 165.
Romulus, întemeitorul Romei, 149.
Rosolu, Maria, 119.
Roșcani, jud. Hunedoara, 134, 160, 162, 173.
Roșia Montană, jud. Alba, 9.
Roșiescu, Petre, 82.
Roșiu, Toma, 156, 160, 162, 173.
Roșu, A., locuitor în Geoagiu, 165.
Roth, Rosalia, 119.
Rovina, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103, 169, 186.
Ruda, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103, 161.
Ruda, Petru, 230.
Runcan, Serafim, 230.
Rus, Dionisie, locuitor în Hărău, 181.
Rusu, I., învățător în Brad, 168.
Rusu, Petru, notar, 161, 168, 169.
Rușor, jud. Hunedoara, 220.

S

Sábo, Ioan, cancelist, 122.
Sakats, Ștefan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Samu, Ioan, 119.
Sanciali, candidat de deputăt, 87.
Sándor, Vilmos, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Sarmizegetusa, vezi Grădiște.
Săbău, Petru, locuitor în Mintia, 196.
Săbău, Romulus, locuitor în Mintia, 196.
Secarcea, Rusalin, membru în C.N.R. Serel, 221.
Săcămaș, jud. Hunedoara, 94, 173.
Săcărîmb, jud. Hunedoara, 19, 20, 176, 205.
Săcel, jud. Hunedoara, 73, 142.
Sălașul de Sus, jud. Hunedoara, 73, 212.
Sălășan, Aron, gardist în Coroiești, 216.
Sălășan, Ion, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Săliște, jud. Hunedoara, 89, 92, 103, 161.
Săliștioara, jud. Hunedoara, 81, 176.
Săndruc, locotenent, 24.
Scărișoara, jud. Alba, 21.
Schelcer, I., 119.
Schiszel, Carol, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Schmidt, Ferencz, 123.
Schocanderu, Elena, 123.
Schöpkesz, Enric, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Schul, Charlotte, 119.
Schuster, Alexandru, 156.
Schuster, căpitan, 5.
Schwarzenberg, Carol, guvernator, 45, 46.
Scroafa, azi Stejărel, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103.
Sebeș, 23.
Secula, George, vicenotar și avocat, 77, 89, 107, 109, 112, 116, 128, 129.
Serafin, Anica, 117.
Serafin, Fira, 117.
Sibișelu Vechi, jud. Hunedoara, 198.
Sibiu, 1, 25, 42, 50, 66, 68, 76, 84, 88, 106, 114, 120, 139, 142, 146, 158, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 182, 184, 222, 227, 229.
Sidan, Arsenie, jude, 35.
Siegler, general-locotenent, 185.
Sighișoara, 82.
Sila, Ion, 192.
Silla, Axente, gardist în Pui, 224.
Silistra, 179, 181.
Simedru, Astanasa, 119.
Simedru, Avram, 119.
Simedru, Nicolae, 119.
Simedru, Petru, 119.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Simeria, 176.
Simionaș, Ion, asesor județean, 109, 116.
Simu, Militon, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Simulescu, George, locuitor în Săcel, 73.
Simulescu, Trifon, locuitor în Săcel, 73.
Sipoș, Ioan, paroh în Lunca, 168.
Sirca, Nicolae, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Sînpetru, jud. Hunedoara, 73, 138.
Sîntandrei, jud. Hunedoara, 176.
Sîntuhalm, jud. Hunedoara, 121, 176.
Sînzian, Lazăr, paroh în Stoieneasa, 81.
Sîrbi, jud. Hunedoara, 78, 89, 90, 92, 162.
Sîrbina, Alexandru, notar, 78.
Sîrbina, Petru, locuitor în Ilia, 16.
Sîrbu, Ioan, 160.
Sîrbu, Oliviu, 173, 225.
Slugan Petru, paroh în Birtin, 168.
Socaciu, Vasile, 192, 224.
Socaciu, Victor, 192.
Sohodol, jud. Alba, 5.
Solnitzky, Rosa, 119.
Solomon, David, comerciant în Fornădia, 181.
Solomon, Nicolae, prefectul Hunedoarei, 8, 25.
Solomon, Ștefan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Spini, 119.
Stanciu, I., 150.
Stanciu, N., 156.
Stănija, jud. Hunedoara, 12, 58, 89, 92, 103, 161.
Stănilă, Ioan, locuitor în Vaidei, 43.
Stănilă, Sava, paroh în Ribița, 161.
Stănilă, Ștefan, jurat în Vaidei, 43.
Stern, Ioana, 119.
Stevul, David, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Stînceşti Ohaba, jud. Hunedoara, 94.
Stoeneasa, jud. Hunedoara, 81, 176.
Stoia, Mihail, învățător, 161.
Stoian, Crisca, 119.
Stoian, Ioan, elev, 171.
Stoian, George, elev, 171.
Stoian, Emil, 192, 224.
Stoian, Laurențiu, gardist în Pui, 224.
Stoian, Ștefan, gardist în Pui, 224.
Stoica, Nistor, paroh în Săliștioara, 81.
Stoica, Petru, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Stoichiță, Nicolae, 123.
Stoicoviciu, Teodor, negustor, 81.
Stoicuț, Jiga, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Stoicuța, Guță a Tregi, gardist în Rîu Alb, 211.
Stoicuța, Ion al lui Balint, gardist în Rîu Alb, 211.
Stoicuța, Lăscut Popescu, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Stoicuța, Niculiță al lui Zerie, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Stoicuța, Ștefan Fărcădean, membru în C.N.R. Rîu Alb, 211.
Strei, jud. Hunedoara, 31.
Strei Sîngeorgiu, jud. Hunedoara, 67.
Streițaru, Ioan, 117.
Stremț, jud. Alba, 23.
Stretea, jud. Hunedoara, 94, 134.
Strigoanea, jud. Hunedoara, 94.
Strîmba, azi Livada, jud. Hunedoara, 14, 89, 90.
Strohmayer, administrator, 44, 46.
Stroia, Gheorghe, 191.
Stupinean, Iosif, paroh în Lunca Cernii, 154.
Subcetate, jud. Hunedoara, 131.
Suca, Ianos, locuitor în Săcel, 73.
Suciu, Avram, proprietar în Căinel, 81, 121.
Suciu, Ignat, locuitor în Ilia, 16.
Suciu, Mihail, 225.
Suciu, R., 175.
Suciu, Traian, profesor, 161.
Sulighete, jud. Hunedoara, 176, 179, 181.
Sura, Ion, locuitor în Săcel, 73.
Susan, Sandru, locuitor în Strei Sîngeorgiu, 67.
Svank, Maria, 119.
Süto, Nistor, locuitor în Mintia, 47.
Szabo, arendaș, 73.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Szabo, directorul gimnaziului din Orăștie, 171.
Szabo, Dionisiu, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Szabo, Francisc, subcomisar, 61.
Szamati, Eszter, 119.
Szegedi, Nicolau, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Szekely, Ferencz, primar în Soimuș, 180.
Szemere, Bertalan, ministru-președinte, 42.
Szentkereszly, György, baron, prefect, 147.
Szigeti, Ianos, 191.
Szoukup, István, locotenent major, 185.

Ș

Șaguna, Andrei, episcop, 71, 85, 103.
Săulești, jud. Hunedoara, 170.
Șerban, 184.
Șerban, Ioan, proprietar, 121.
Șerel, jud. Hunedoara, 131, 221.
Șesuri, jud. Hunedoara, 13, 89, 92, 103.
Șibot, jud. Alba, 147, 148, 198.
Șibotean, Gheorghe, locuitor în Cugir, 191, 209.
Șipoș, I., paroh în Lunca, 161.
Șoimuș, jud. Hunedoara, 28, 50, 81, 115, 140, 176, 179, 180, 181.
Șoimuș, Nicolae, 123.
Știei, jud. Hunedoara, 14, 89.
Știrbu, Vasiliu, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Șuiaga, Emanoil, preot în Gothatea, 160, 173.
Șuluțiu, Alexandru Sterca, jude cercual, 89, 91, 99, 121, 156.
Șuluțiu, Ioan, tribun, 9, 18, 24, 27.
Șuluțiu, Iosif, administratorul Prefecturii Zarand, 31, 37, 38, 40.
Șuteu, Petru, locuitor în Fornădia, 202.

T

Tajty, Zoltan, 191.
Tamaș, Bocioca, locuitor în Dumbrăvița, 70.
Tamaș, Feneș, locuitor în Dumbrăvița, 70.
Tamaș, Nicolae, 225.
Tampa, Constantin, 187.
Taurescu, Ianos, locuitor în Săcel, 73.
Tăbăcaru, Maria, 119.
Tăbăcori, Gheorghe, 6.
Tălagiu, jud. Arad, 89, 103.
Tămaș, Jiva, locuitor în Săcel, 73.
Tămășasa, jud. Hunedoara, 41.
Tănase, 119.
Tătărești, jud. Hunedoara, 15, 89, 173.
Tealațiu, 82.
Teiu, jud. Hunedoara, 94, 144, 162.
Telechi, Aviron, viceprefect al lui Buteanu, 23, 30.
Teliuc, jud. Hunedoara, 125.
Terko, Goro, 225.
Thiemann, Friedrich, prefect, 68.
Timișan, Marcu, membru în C.N.R. Șerel, 221.
Timișan, Simion, gardist în Pui, 224.
Tincu, Ana, 119.
Tincu, dr., 119.
Tincu, Otto, 119.
Tipeiu, Ioan, protopop, 82.
Tirea, Mihail, avocat, 192, 194, 195, 219, 216, 217, 218, 219, 220, 224, 227.
Tirea, Maxim, gardist în Pui, 224.
Tirea, Samu, gardist în Riu Alb, 211.
Tisa, jud. Hunedoara, 89, 92, 94, 173.
Tisu, Iosif membru în Comitetul comitatului Zarand, 89, 161.
Tisu, P., 116.
Tisu, Tiberiu, medic, 161.
Tisza, Kálmán, prim-ministru maghiar, 102.
Tisza, Istvan, prim-ministru maghiar, 177, 183.
Tiulești, jud. Hunedoara, 14, 15, 89, 92.
Tîmpa, jud. Hunedoara, 176.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tîrgu Jiu, 180, 181.
Tîrgu Mureș, (Mureș-Oșorhei), 112.
Tîrnava, jud. Hunedoara, 14, 89, 92.
Tîrnava Mică, județ, 182.
Tîrnăvița, jud. Hunedoara, 15, 89, 92.
Tobias, Ciprian, inspector, 32.
Todica, G., 165.
Todor, Simion, 119.
Todoran, Ioan, preot în Lupeni, 153.
Todosie, Mimi, 117.
Toporan, P., paroh în Curechiu, 161.
Toldalagi, Victor, conte, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Toma, Ioan, 123.
Toma, Ioan, din Govăjdia, 123.
Toma, Ioan, locuitor în Mintia, 196.
Toma, Nicodim, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Toma, Nicolae, 123.
Toma, Petruț, locuitor în Mintia, 47.
Tomești, jud. Hunedoara, 15, 89, 103.
Tomnatec, jud. Hunedoara, 12, 89, 103.
Tomoni, Toader, locuitor în Clopotiva, 200.
Toncea, Iosif, membru în C.N.R. Șerel, 221.
Toplița, jud. Hunedoara, 176.
Tordășan, Amos, jude procesual, 78.
Totești, jud. Hunedoara, 2, 85.
Toth, Vilmos, consilier, 113.
Totia Mare, jud. Hunedoara, 176.
Totoian, Alexandru, gardist în Pui, 224.
Traian, împărat roman, 121, 149.
Transilvania, 1, 34, 42, 45, 50, 68, 75, 77, 79, 85, 89, 102, 107, 121, 137, 180, 195, 200, 202, 210, 211.
Trei Scaune, județ, 182.
Trestia, jud. Hunedoara, 89, 92, 103, 120.
Trestian, Nicolae, locuitor în Săcărîmb, 205.
Trifan, Ana, 119.
Trifu, Paraschiva, 119.
Trombitașu, protopop, 82.
Truța, Ioan, 195.
Tulburean, Ilariu, 134.
Tulea, Ioan, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Turc, Florea al lui Aron, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Turc, Florea al lui Ștefan, membru în C.N.R. Vaidei, 216.
Turc, Ignat, jurat în Vaidei, 43.
Turcia, 42, 123.
Turcin, Mihai, ucenic în Brad, 150.
Turcu, N., învățător în Vața, 161.
Turda Arieș, județ, 182.
Turlea, George, 119.
Tuștea, jud. Hunedoara, 131.

Ț

Țara Românească, 68.
Țara Ungurească, Ungaria, 64, 77, 102, 210.
Țărățel, jud. Hunedoara, 13, 89, 103, 150, 169.
Țărmure, jud. Arad, 89.
Țebea, jud. Hunedoara, 89, 92, 103, 107, 109, 150, 161, 169.
Țintea, Nicolae, 187.
Țîrlea, Ianosi, birău, 70.
Țîrlea, Simion, locuitor în Cîrnești, 55.
Țohești, jud. Arad, 89.

U

Uibărești, jud. Hunedoara, 12, 89, 169.
Ulieș, jud. Hunedoara, 162.
Ungaria, 1, 38, 42, 75, 76, 77, 84, 88, 89, 91, 129, 137, 149, 161, 177, 182, 186, 187, 192, 200, 202, 206, 211.
Ungu, Antonie, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Urban, colonel, 28.
Urechia, Vasile Alexandrescu, istoric și om politic român, 149.
Uricani, 60.
Uriețescu, Nicolae, 119.
Uroi, jud. Hunedoara, 53, 54, 197.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ü

Über, subcomisar cercual, 57.

V

Vaca, azi Crișan, jud. Hunedoara, 12. 89, 103, 161.
Vachter, Iosif, 123.
Vaida, Alexandru, 184.
Vaidei, jud. Hunedoara, 43, 221.
Valc, Augustin, locuitor în Cozia, 201.
Valea, Bradului, jud. Hunedoara, 64, 89, 92, 103, 161, 169.
Valea Mare, jud. Hunedoara, 15, 89, 90.
Varodi, Ianos, nobil, 55.
Vásárhely, consilier de secție ministerial, 172.
Vasici, 87.
Vasinca, Toma, prefectul jud. Hunedoara, 217.
Vasiu, Ion, membru în C.N.R. Coroiești, 216.
Vasiu, Ion, locuitor în Hărău, 181.
Vața de Jos, jud. Hunedoara, 14, 37, 89, 103, 161.
Vața de Sus, jud. Hunedoara, 14, 89.
Vălișoara, jud. Hunedoara, 81, 176.
Vărmaga, jud. Hunedoara, 176.
Veilinger, C., 119.
Velișca, 87.
Veres, Adalbert, pretor, 105, 109, 111.
Veres, Anton, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Veres, Laszlo, membru în Comitetul comitatului Zarand, 89.
Verza, paroh în Satulung, 82.
Vetel, jud. Hunedoara, 125, 176.
Vidra, jud. Alba, 105, 107.
Vidra, jud. Arad, 89, 103.
Viena, 48, 57, 58, 62, 72, 177.
Villu, Fira, 117.
Vinczi, Károly, primar în Hărău, 179.
Vinerea, jud. Alba, 121, 148, 165.
Vințan, Gheorghe, locuitor în Săcărimb, 205.
Viorel, Ioan, 119.
Visca, jud. Hunedoara, 135.
Vitan, Manasie, nobil, 43.
Vîlcelele Bune, jud. Hunedoara, 125.
Vîlcelele Rele, jud. Hunedoara, 125.
Vîrteanu, Ana, 119.
Vlad, agent, 70.
Vlad, Aurel, avocat în Orăștie, 184, 198.
Vlad, Lazăr, proprietar, 121.
Vlad, L., locuitoare în Deva, 122.
Vlad, Suzana, 117.
Vocol, comisar, 23.
Voina, Nicolae, 225.
Vraciu, Lazăr, secretarul Despărțămîntului Dobra al „ASTREI", 162.
Vuia, I., învățător în Comlașu Mare, jud. Timiș, 168.
Vulcan, 60, 174, 175, 185.
Vulcez, jud. Hunedoara, 176.
Vulcezan, Ioan, membru în C.N.R. Șerel, 221.
Vulcu, Ion, negustor, 215.
Vunca, Ioan, 123.

Z

Zacharias, Daniel, membru în Comitetul comitatului Zarand, 100.
Zaharia, Maria, 119.
Zako, Maria, 119.
Zako, Lajos, muncitor, 189.
Zam, jud. Hunedoara, 78, 115.
Zamonița, Maximilian, 225.
Zarand, comitat, 22, 24, 25, 28, 31, 33, 34, 37, 38, 39, 72, 77, 82, 83, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 109, 111, 113, 115, 150.
Zarea, Petru, negustor în Deva, 121.
Zarfie, Petru, econom în Rușor, 218, 219.
Zdrapți, jud Hunedoara, 26, 57, 64, 89, 92, 103, 150.
Zeicani, jud. Hunedoara, 7.
Zlatna, 18, 27.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

W

Wardener, general austriac, 18.
Weber, Susana, 119.
Weiss, Maria, 119.
Weliska, Iosif, comerciant, 76.
Wendel, notar, 47.
Wiesr, Friedric, 119.
Windischgrätz, Alfred general austriac, 28.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

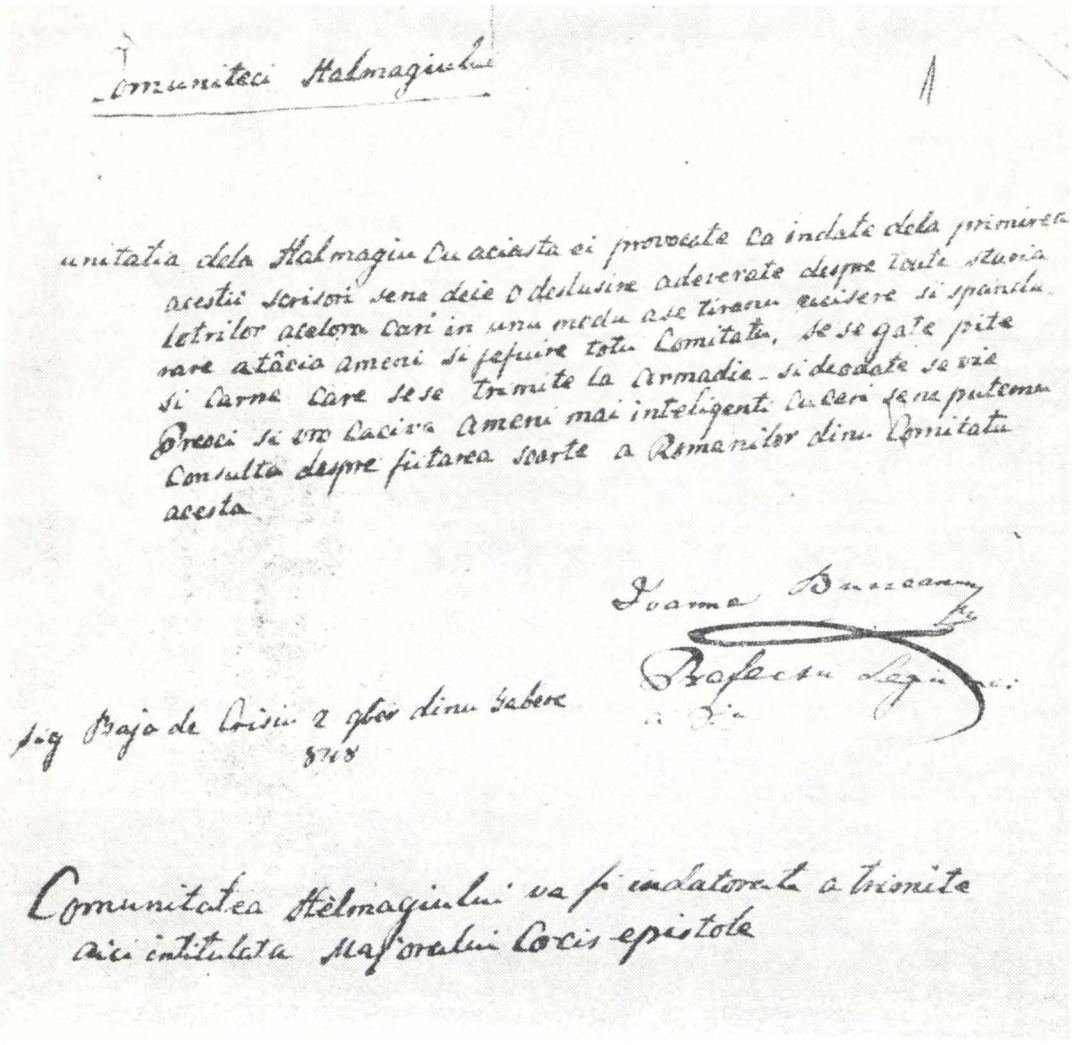

1. ***1848 noiembrie 2, Baia de Criș.*** **Ordin al prefectului Ioan Buteanu către comunitatea Hălmagiu în care solicită provizii pentru armată.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

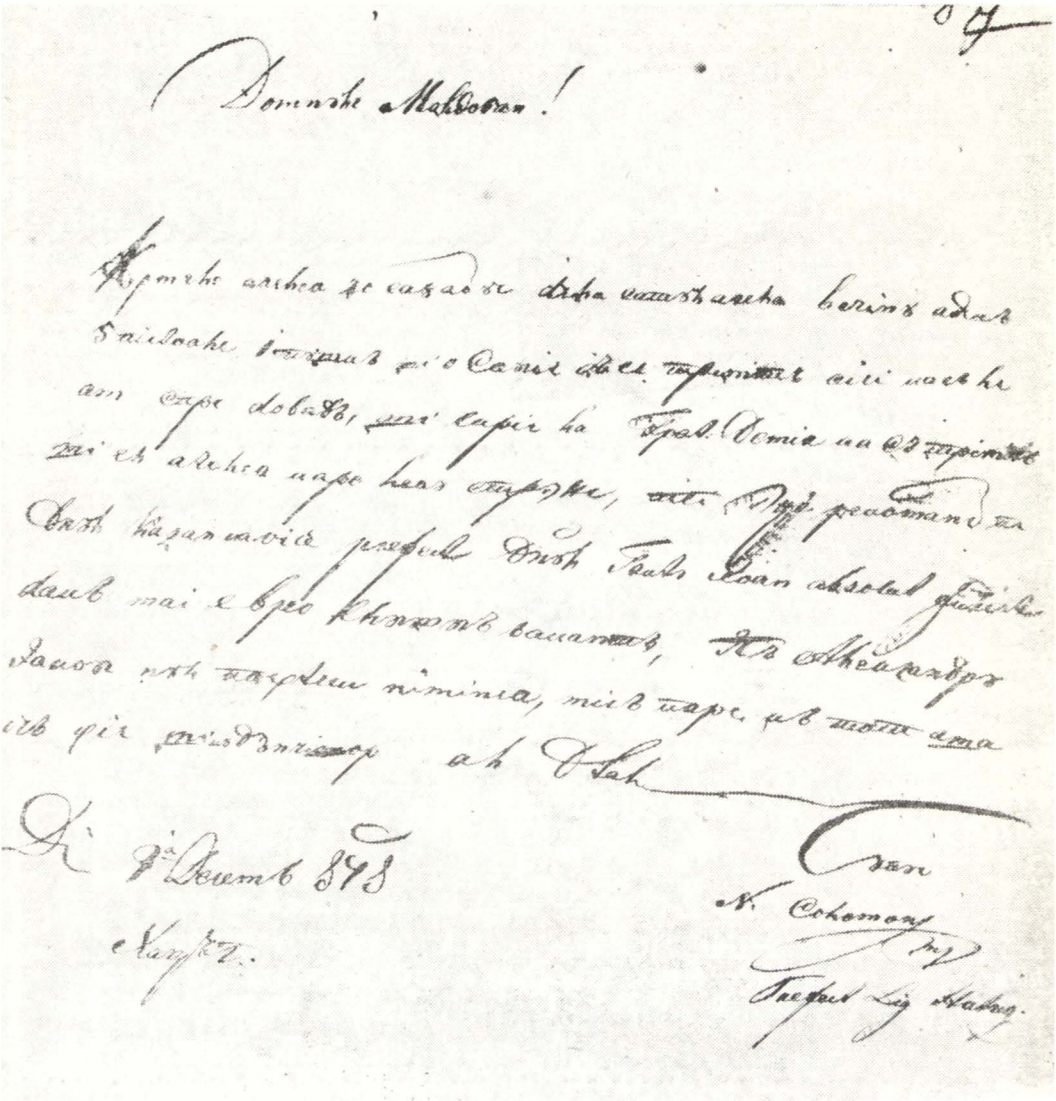

2. *1848 decembrie 9, Haţeg.* Adresă a lui Nicolae Solomon, prefectul Legiunii Haţeg, către Demetriu Moldovan, administratorul Prefecturii Hunedoara, în care arată că a strîns arme din sate şi propune numirea unor persoane în administraţia românească.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Onorate Domnule Prefecte!

Porunca din 19: l. c. am primito, in urmarea aceiaș la
tate ce mi s'au poruncit strînsu voi privegia-
la Posta Mestern de aica fasta Scrisu iau demon-
dat ca Cartile care se plec, și vin pe Postă
fara de știința mea de facă mii de cut să
nu le expeduiască, socotescu se va ținea de
rînduială, totuș ar fi bine după Posta care
o pertractiază acuma Pelei cu Ungurii, se se
dee la un român din Abrud, in care in timpu
de acuma ne putem mai mult bizui - ceea am
de ate aruga, am înțeles că doi Pișteari
anume Pon Drorescu și altu a Hatarului de
vro citeva septemini in fiste Septemana
parte Cecti dela Mugiari de aica la Cluju,
și de acolo aica, și tot deauna peste Roșia
la Meru nopți vine la Abrud, și pînă ce sa-i
face ziua se întoarce la Bistra - acasta
astera am înțeles, și am și facut dispoziții
ne ca sei cupătemu in Cursă, dare te rog se
bine voești cele de lipse la Bistra ale trimite,
Sperînd că acolo mai lezne se vor căpăta-
Abrud 20. December 848.

Ioanne Sulucin
Tribun

3. *1848 decembrie 20, Abrud.* Scrisoare a tribunului Ioan Șuluțiu adresată lui Avram Iancu prin care îi comunică că a luat măsurile necesare pentru controlul riguros al circulației scrisorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

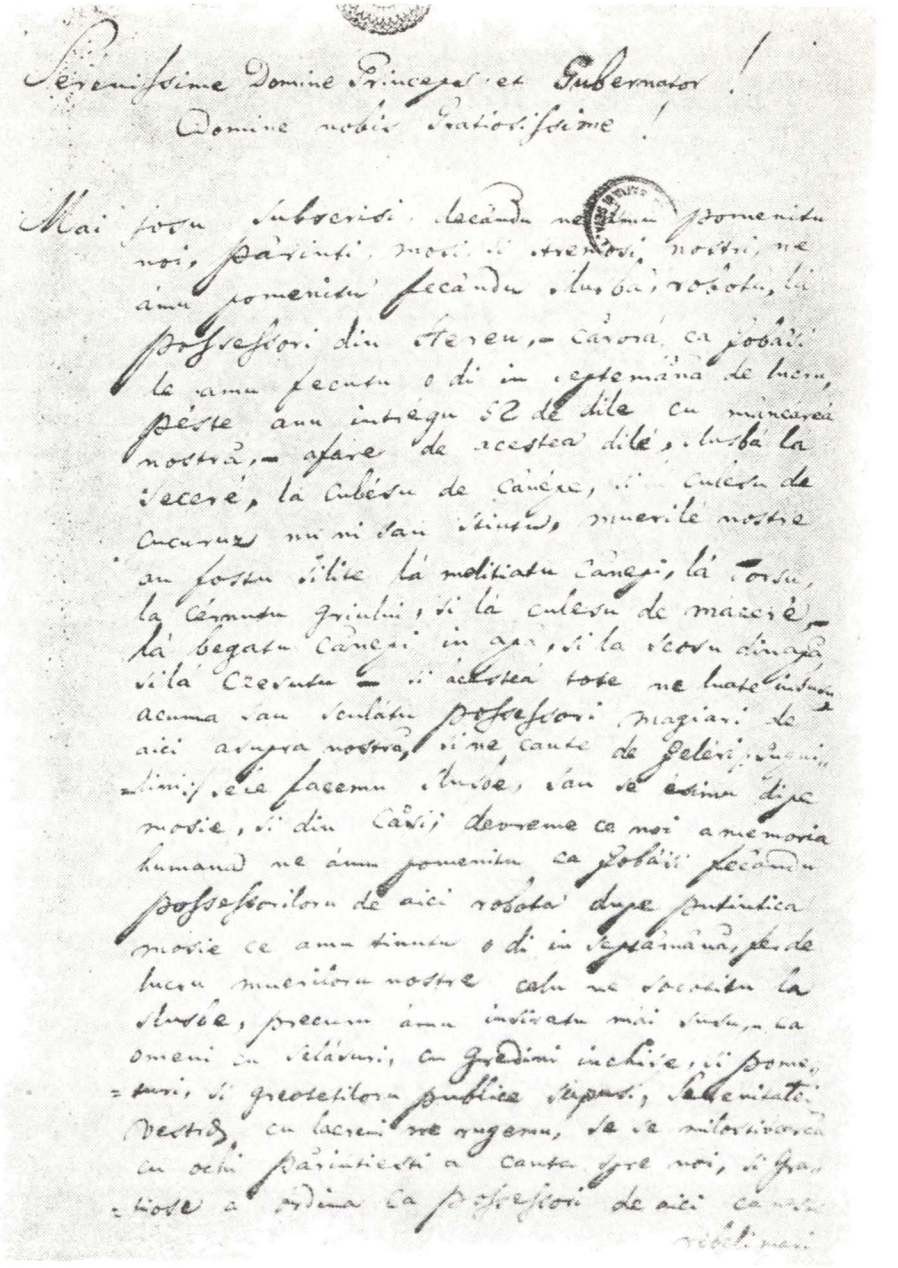

4. *1851 iulie 22, Hărău.* Plîngere a locuitorilor din Hărău către Carol de Schwarzenberg, guvernatorul Transilvaniei în care se relatează despre abuzurile comise împotriva lor de către posesorii de pămînt din Hărău.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

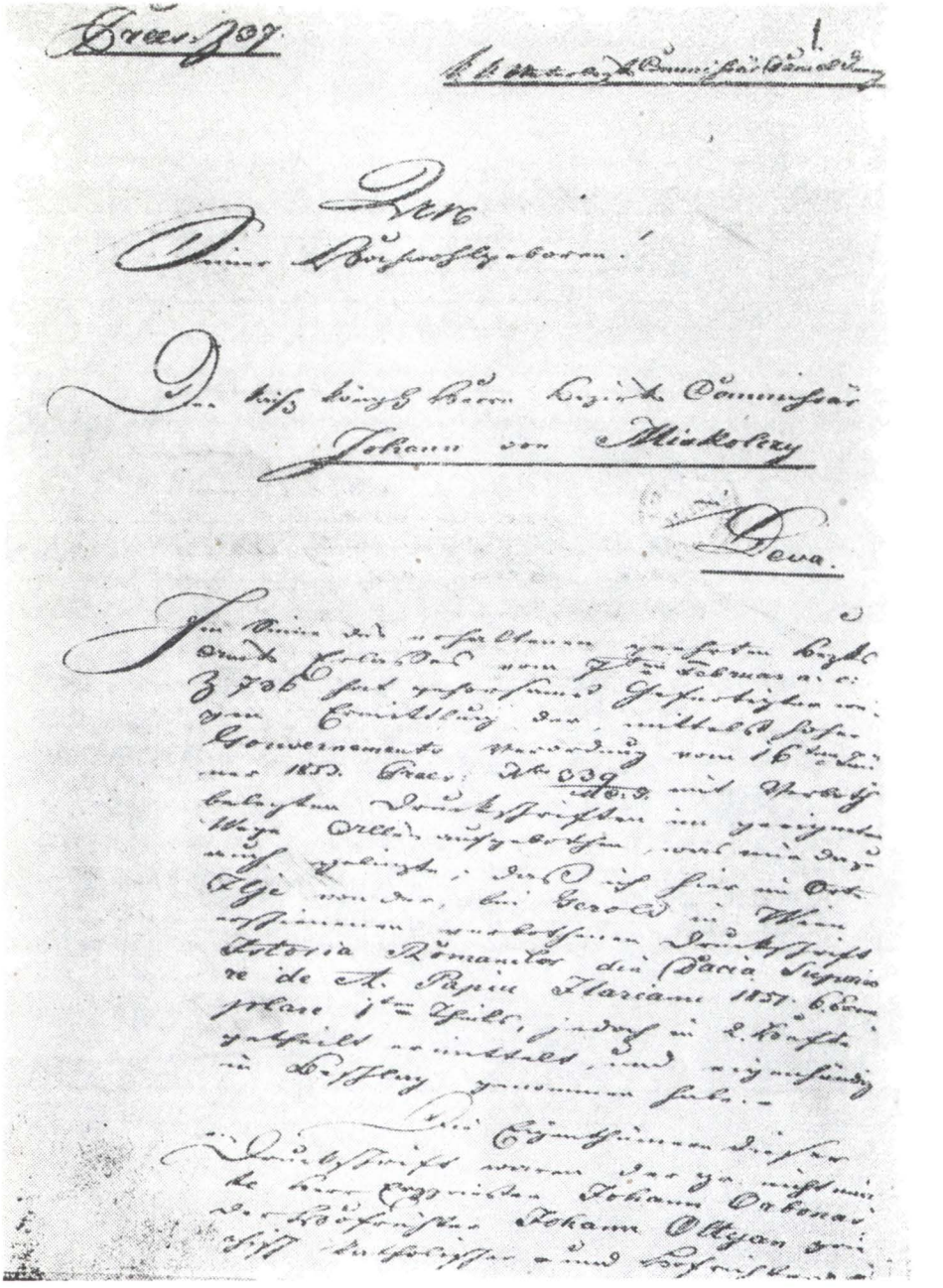

5. ***1853 martie 6, Ilia.*** Raport al lui Grenoy, comisarul subcercului Ilia către Iohann von Miskolczi, comisarul cercului Deva, în care se relatează despre confiscarea lucrării „Istoria românilor din Dacia Superioară" de Alexandru Papiu Ilarian.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

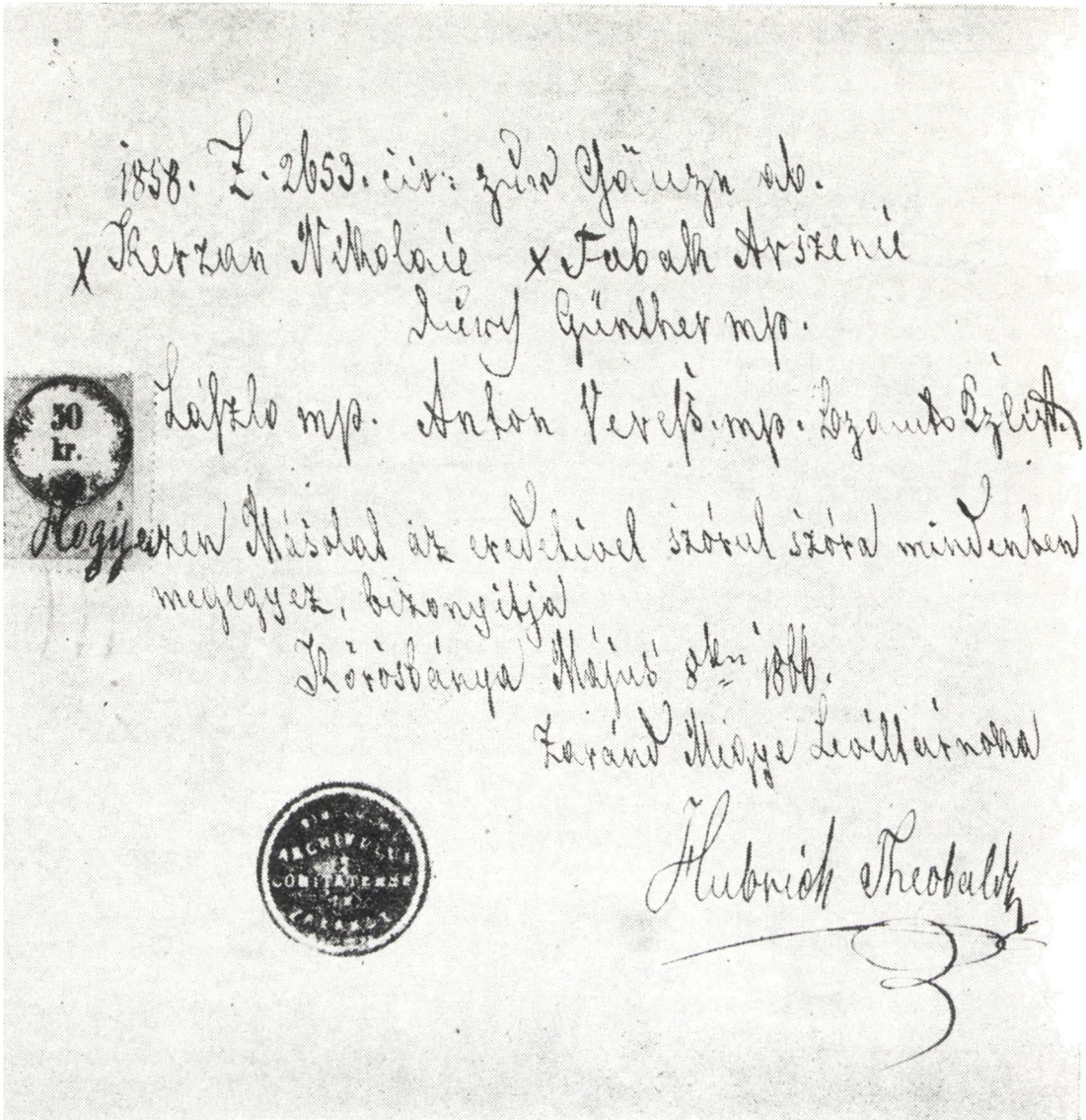

6. *1858.* Sigiliul arhivei Comitatului Zarand.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

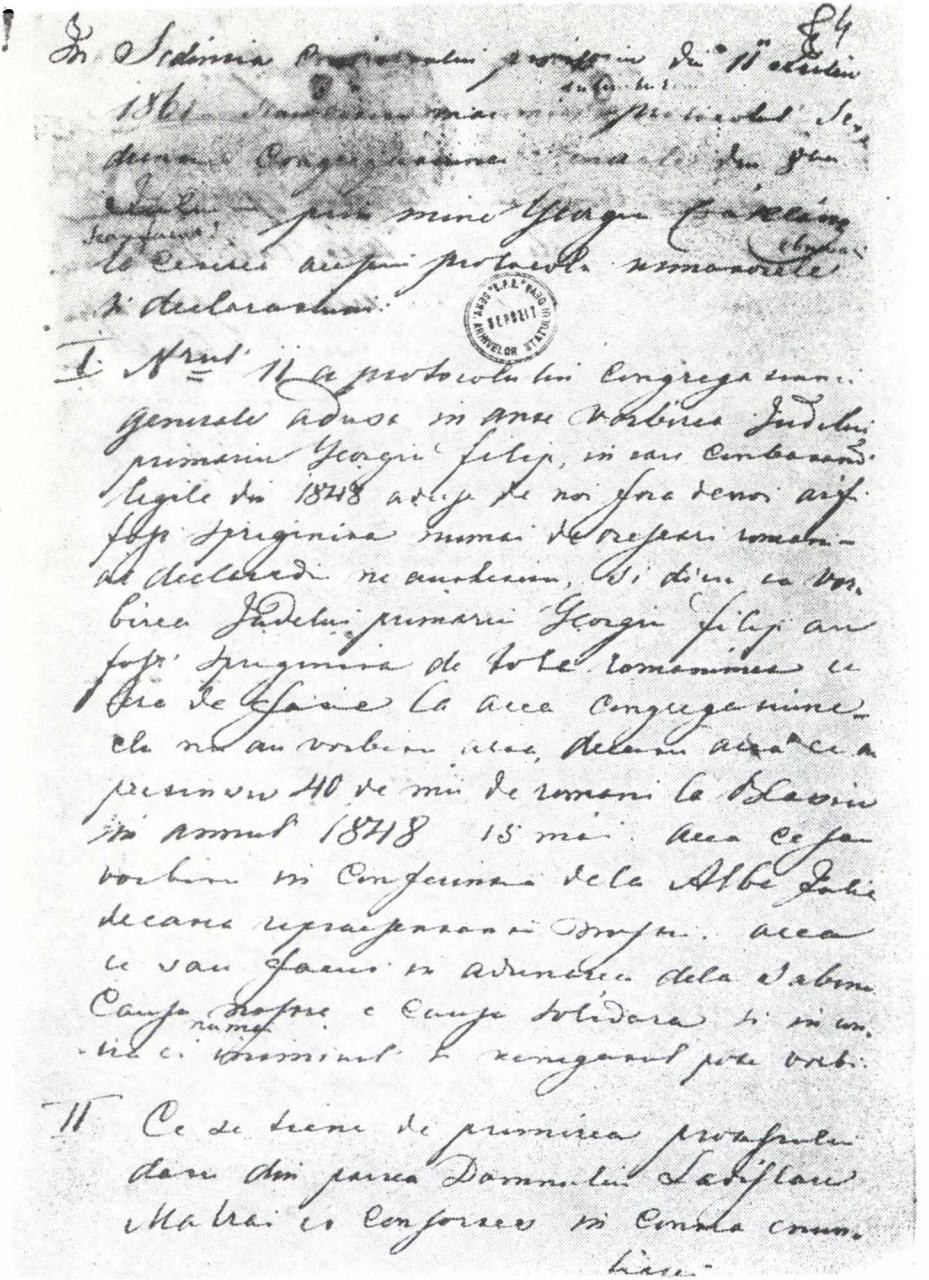

7. *1861 iulie 11, Deva.* Observaţii făcute de vicecomitele George Csaklány referitoare la protocolul şedinţei Comitetului provizoriu al comitatului Hunedoara din 8 iulie 1861 în care judele primar al oraşului Deva, George Fillp, a cambătut legile din 1848 îndreptate împotriva românilor din Transilvania.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

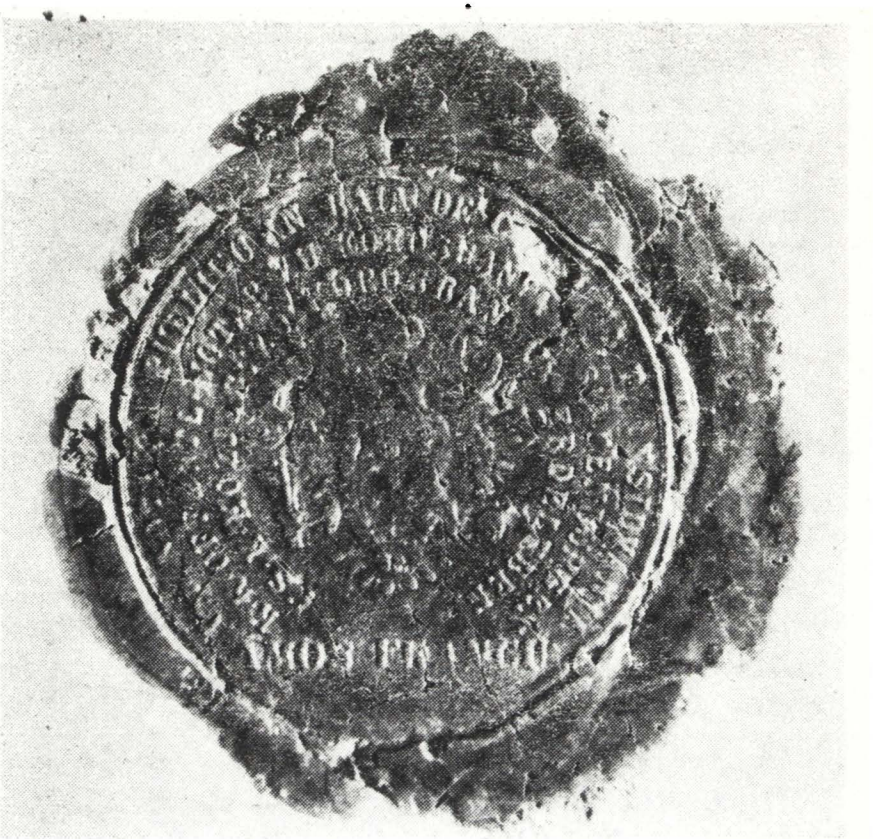

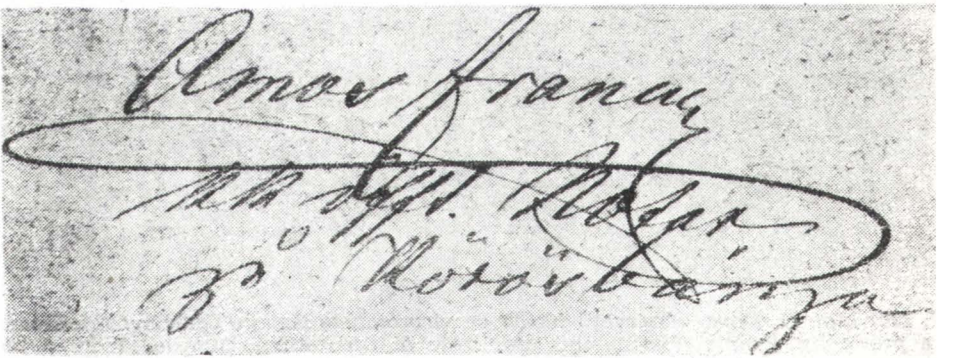

8. 1861. Sigiliul și iscălitura lui **Amos Frâncu, notar în Bala** de Criș.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

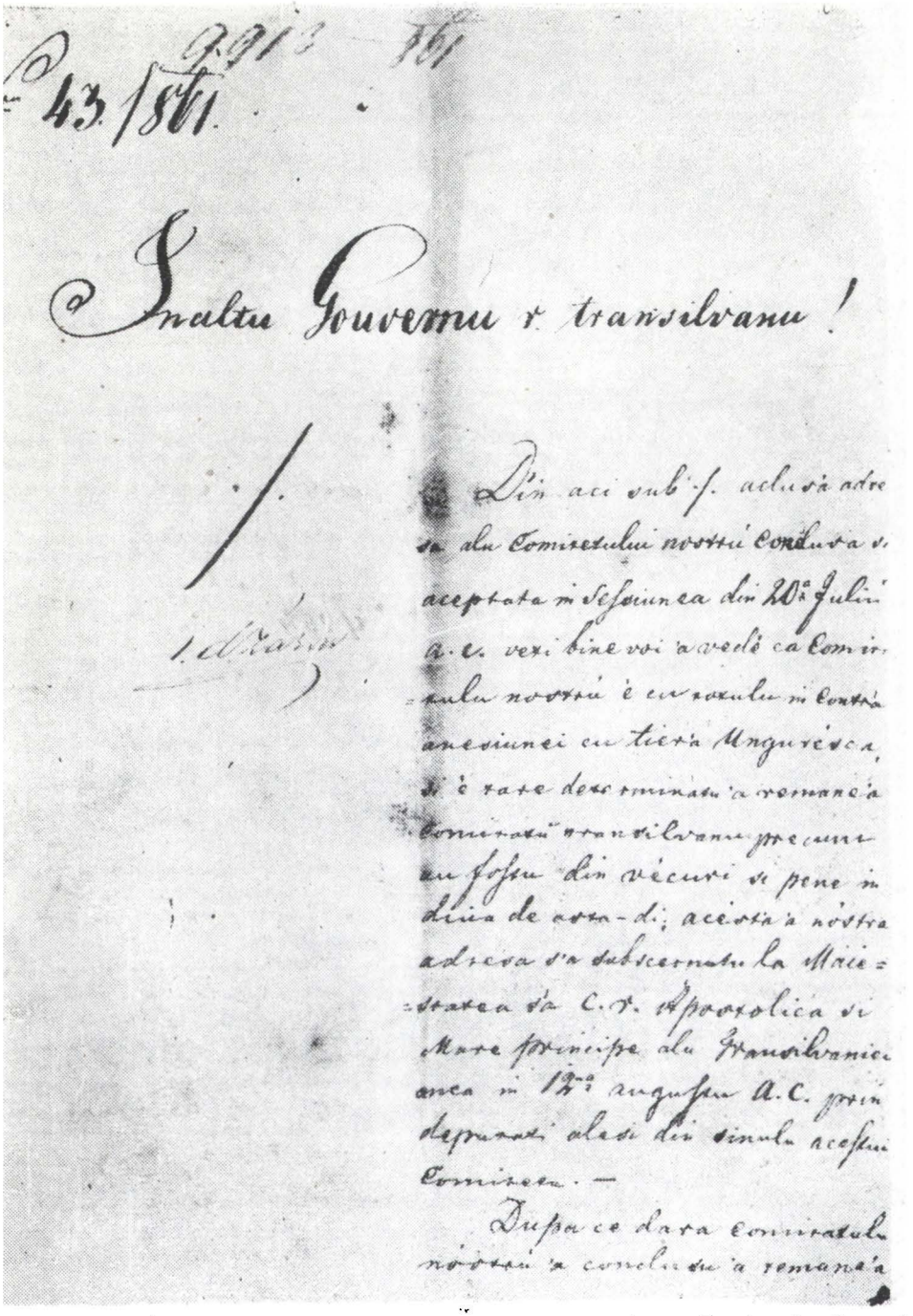

9. *1861 octombrie 10, Baia de Criș.* Scrisoare votată în sesiunea Comitetului Zarand și adresată Guvernului Transilvaniei în care se exprimă împotrivirea față de anexarea Zarandului la Ungaria, cerîndu-se menținerea comitetului în cadrul Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dicasterii transilvane, şi
ne rogamu totu odata ca Inal-
tulu Gouvernu se ne sustie-
na in adresa nostra mai
susu memorata, şi in specie
spene ce ar urma resolutiu-
nei preimperatesca, şi intrii
accea s'ar face dispositiune-
le pentru convocarea dietei
transilvane, se fie convocatu
la acciaşi şi Comitatulu no-
stru.—

Din Sessiunea nostra
de asta-di totu odata ne ru-
gamu de Maiestatea sa
ca se se indure a ordina con-
chemarea Comitatului no-
stru la dieta transilvana

Din Sessiunea Comitetului Comitatu-
Zarandu, tienuta in Baia de Crisiu
in 10-a Octobre şi dilele urmatore
ale anului 1861.

Ioane Pipoş
Comite supremu

Georgiu Secula

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

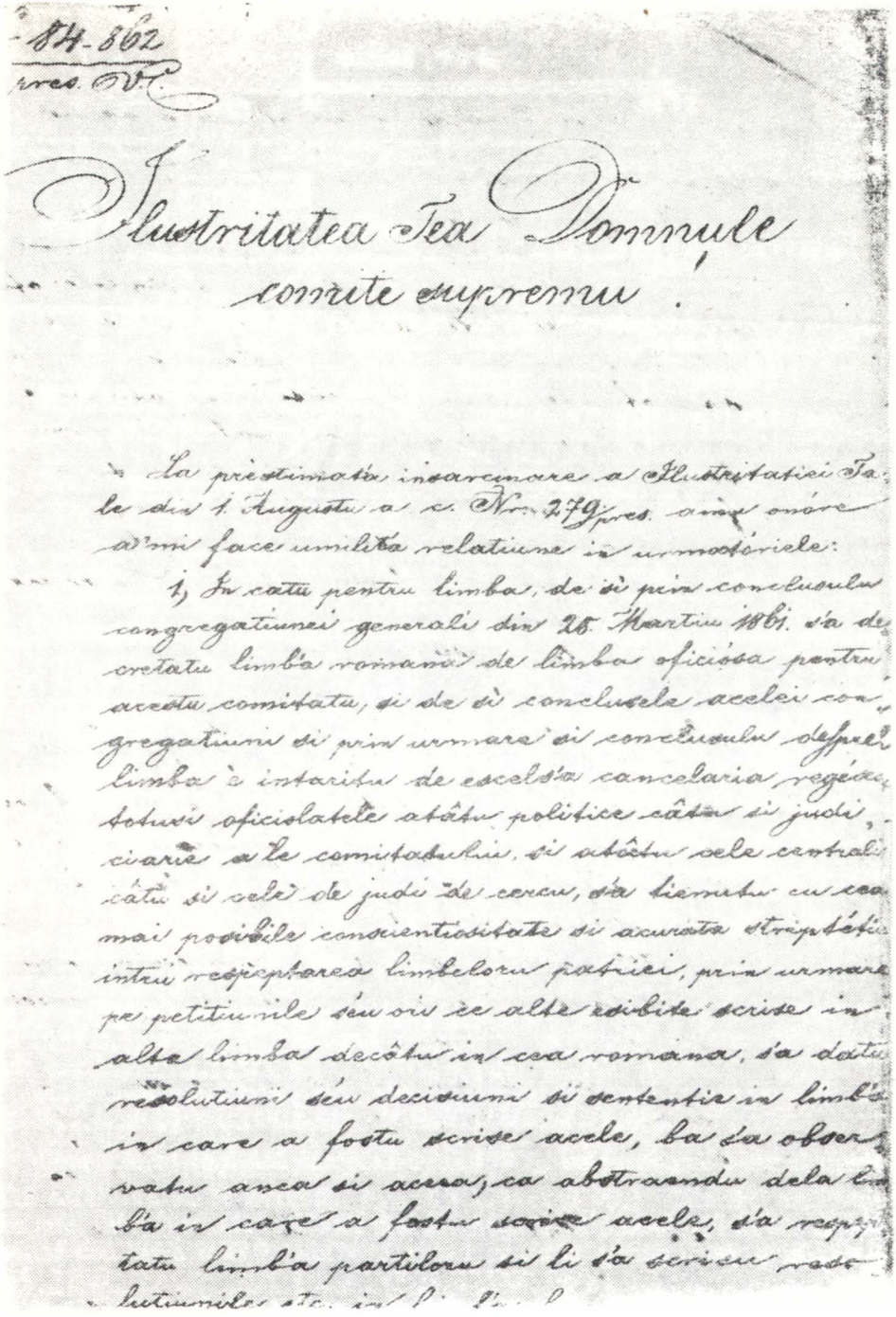

84-862
pres. V.C.

Ilustritatea Tea Domnule
comite supremu!

La prestimata insarcinare a Ilustritatiei Tale din 1. Augustu a c. Nr. 279/pres. amu onóre a'mi face umilita relatiune in urmatóriele:

1, In catu pentru limba, de si prin conclusulu congregatiunei generali din 25. Martiu 1861. s'a decretatu limb'a romanu de limba oficiósa pentru acestu comitatu, si de si conclusele acelei congregatiuni si prin urmare si conclusulu despre limba è intaritu de escels'a cancelaria regéscă totusi oficiolatele atâtu politice câtu si judiciarie a le comitatului, si atâtu cele centrali câtu si cele de judi de cercu, s'a tienutu cu cea mai posibile conscientiositate si acurata streptétie intru respeptarea limbeloru patriei, prin urmare pe petitiunile séu ori ce alte esibite scrise in alta limba decâtu in cea romana, s'a datu resolutiuni séu decisiuni si sententie in limb'a in care a fostu scrise acele, ba s'a observatu anca si aceea, ca abstraendu dela limb'a in care a fostu scrise acele, s'a respeptatu limb'a partiloru si li s'a scrisu resolutiunile etc. in [illegible]

10. *1862 august 24, Baia de Criș.* Raport al prim-vicecomitelui Iosif Hodoș adresat comitelui suprem al comitatului Zarand Ioan Pipoș referitor la folosirea limbii române în administrația comitatului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

inceputului ordinatiunei aci acluse, nice aice nu
ne-a venitu, si prin urmare neci a v'o tramite
nu potu.

Considerandu dispositiunile acestei ordinatiuni,
si comparandu-le cu dispusetiunile urmate la
noi cu sigilele mai susu specificate, apoi nu
se pote dice, ca noi amu fi lucratu in contra
acelei ordinatiuni, pentruca a.) comitatulu are
numai unu sigilu autenticu, si acest-a e celu
vechiu; b.) judii de cercu si alti oficiali /: egyes tisz-
viselök :/ folosescu sigile cu simpla inscriptiune
a oficiului loru; deca inscriptiunea acestoru din
urma e romanesca amu urmatu numai con-
clusului comitatului comitatense, si acestu con-
clusu nu sta in contradicere cu dispusetiu-
nile ordinatiunei mai susu memorate.

Dupa aceste primiti espresiunea stimei me-
le celei mai destinte.

Baia-de-crisiu, 24. Augustu 1862.

Primulu vice comite alu Zarandului.

Dr Ios. Hodosiu

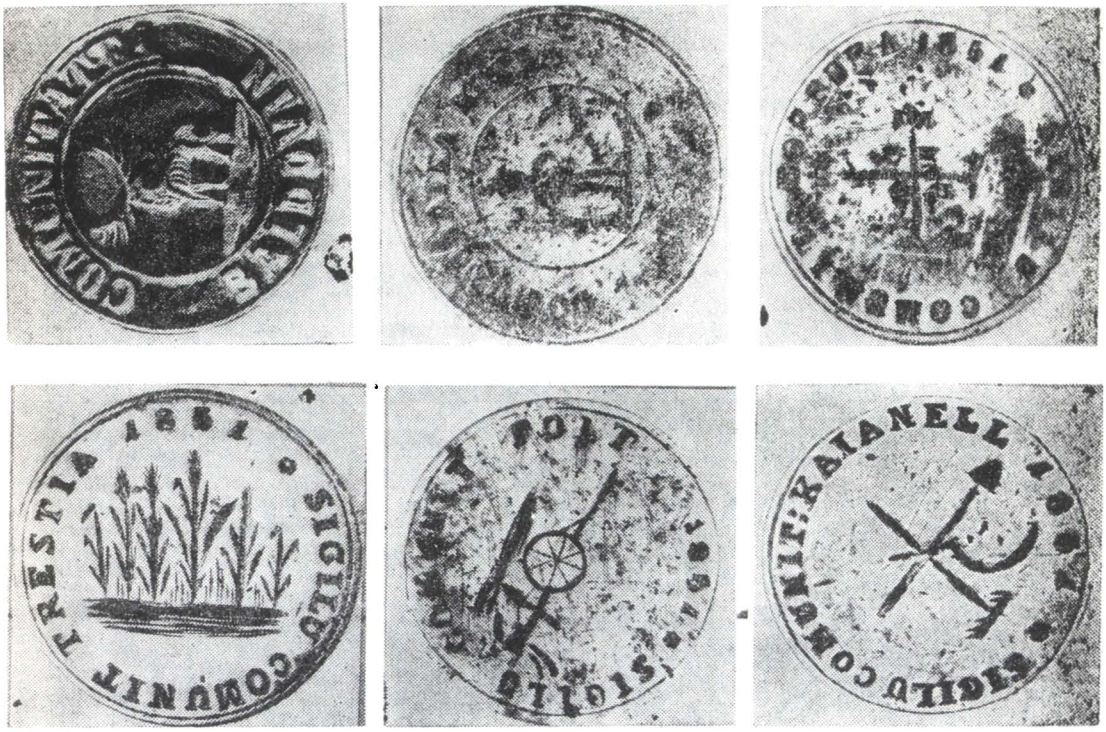

11. Sigilii cu legenda în limba română folosite în administrația comitatului Zarand,

12. *1862.* Sigiliul Notariatului Comitantes al Zarandului.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

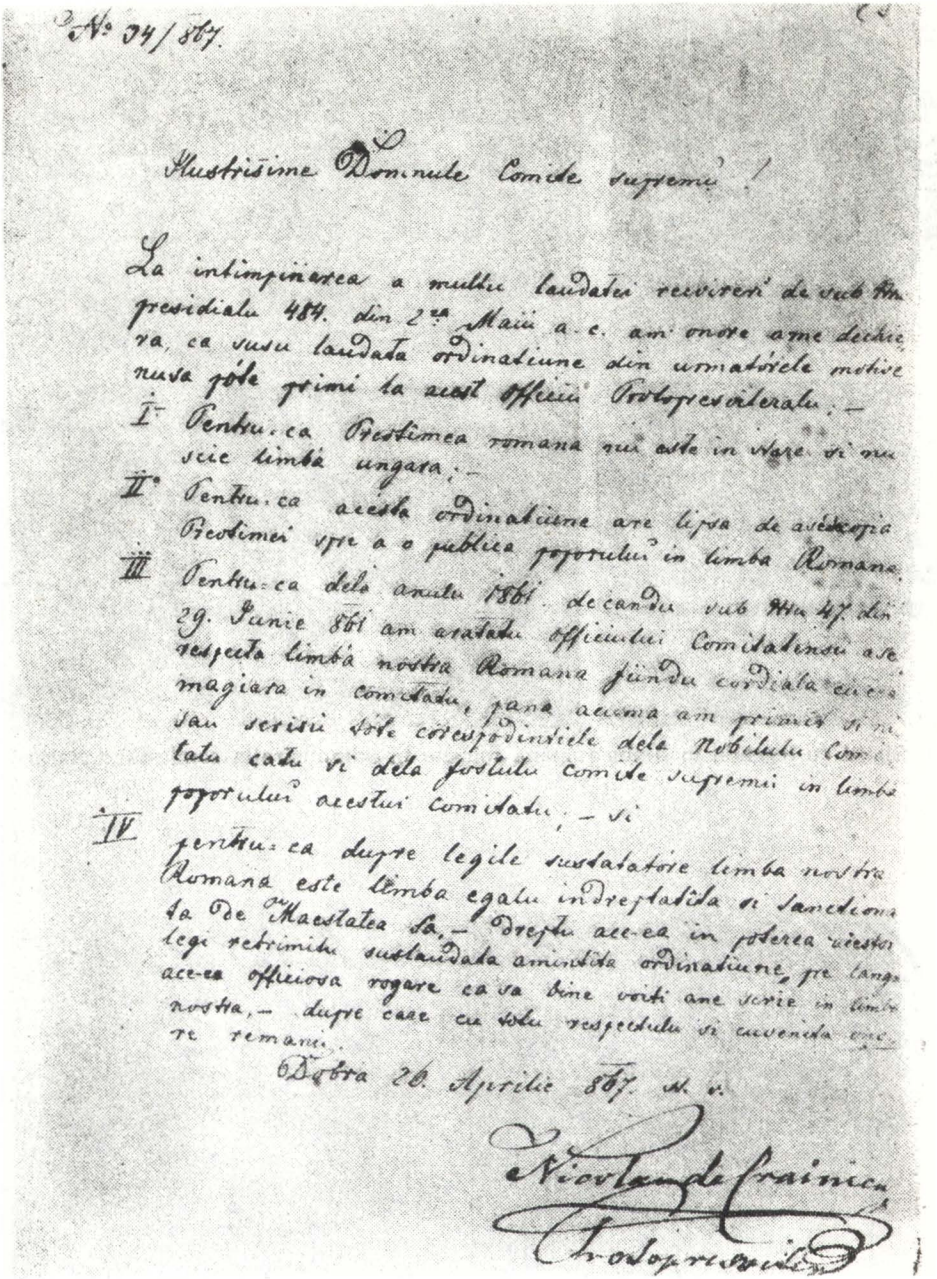

N° 34/867.

Ilustrisime Domnule Comite supremu!

La intimpinarea a multu laudatei recvireri de sub Nru presidialu 484. din 2ea Maiu a. c. am onore ame dechiera, ca susu laudata ordinatiune din urmatórele motive nusa póte primi la acest officiu Protopresviteralu: —

I° Pentru-ca Preotimea romana nu este in staze si nu scie limba ungara; —

II° Pentru-ca acesta ordinatiune are lipsa de asé copia Preotimei spre a o publica poporului in limba Romana.

III Pentru-ca dela anulu 1861. decandu sub Nru 47. din 29. Iunie 861 am aratatu officiului Comitatensu a se respecta limba nostra Romana fiindu cordiala cu ea magiara in comitatu, pana acuma am primit si nisau scrisu tóte corespodintiele dela Nobilulu Comitatu catu si dela fostulu comite supremu in limba poporului acestui comitatu; — si

IV pentru-ca dupre legile sustatatóre limba nostra Romana este limba egalu indreptatita si sanctionata de Maestatea Sa, — dreptu ace-ea in poterea acestei legi retrimitu suslaudata amintita ordinatiune, pre langa ace-ea officiosa rogare ca sa bine voiti ane scrie in limba nostra, — dupre care cu totu respectulu si cuvenita onore remanu.

Dobra 26. Aprilie 867. st. v.

Nicolau de Crainicu
Protopresviteru

13. *1867 aprilie 26, Dobra.* Protopresbiterul Nicolae Crainic din Dobra cere comitelui suprem al comitatului Hunedoara ca ordinele ce i se transmit să fie scrise în limba română, „limba poporului acestui comitat".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Discursulu vice-comitelui Dr Iosifu Hodosiu in adunarea representantiei comitatului d'in 10. Aprile 1872.

Domniloru!

Au trecutu unsprediece ani de candu, dupa diploma d'in 20. Octobre 1860. in prima-vera anului 1861., amu intratu in vietia cumu o numimu constitutionale, dar care, in realitate si in intielesulu strictu alu cuventului, nu este chiar constitutionale.

De atunci si pênê asta-di, de duoe-ori representanti'a comitatului séu mai bine a districtului nostru Zarandu, a fostu chiamata a-si esercitâ dreptulu de a-si alege magistratur'a sa; de duoe-ori eo d'in parte-mi, si multi d'in colegii mei, amu avutu încrederea representantiei de a fi alesi magistrati séu oficiali a-i districtului. Un'a data si chiar acumu unsprediece ani, a fostu sub primulu comite supremu romanu alu Zarandului, dlu Ion Piposiu, barbatu plinu de merite pentru patri'a si natiunea sa, patri'a si natiune cari sunt si ale nostre. Alta data a fostu la a. 1867. sub alu doile comite supremu romanu dlu Demetriu Ionescu, barbatu asemine ilustru si nu mai puçinu bine-meritatu ca celu d'antâiu. — Amendoi acesti comiti supremi romani voru fi neuitati pentru noi toti, pentru intregu comitatulu Zarandu.

Asta-di representanti'a districtului este chiamata a trei-a óra a-si alege magistratur'a sa; asta-di domnia-vostra, ve veti alege pe oficialii domniei-vostre.

Ce deosebire inse intre asta-di si intre actulu de alegere de la anulu 1861. si celu de la anulu 1867.?

Atunci, la acei duoi ani, representanti'a a alesu magistratur'a districtului atâtu la politica, câtu si la juridica: asta-di alegeti numai la politica. Maioritatea d'in camer'a deputatiloru, a placutu a luá de la municipalitati dreptulu de a-si alege pe judecatori la judetie si tribunale, si alu dá guvernului; i-a placutu a sterge tribunalele si judetiele municipalitatiloru, si a creá tribunale si judetie cum le numescu regesci. Eca dar ca dvostra nu veti esercitâ tote acele drepturi, cari le-au avutu representantiele de la anii 1861. si 1867.

14. *1872 aprilie 10, Baia de Criş*. Discursul dr-ului Iosif Hodoş, prim-vicecomitele comitatului Zarand, ţinut în adunarea reprezentanţei comitatului din 10 aprilie 1872 în care se remarcă realizările obţinute în domeniul învăţămîntului, asigurării sănătăţii populaţiei, dezvoltarea meşteşugurilor din comitat sub administraţia românească.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

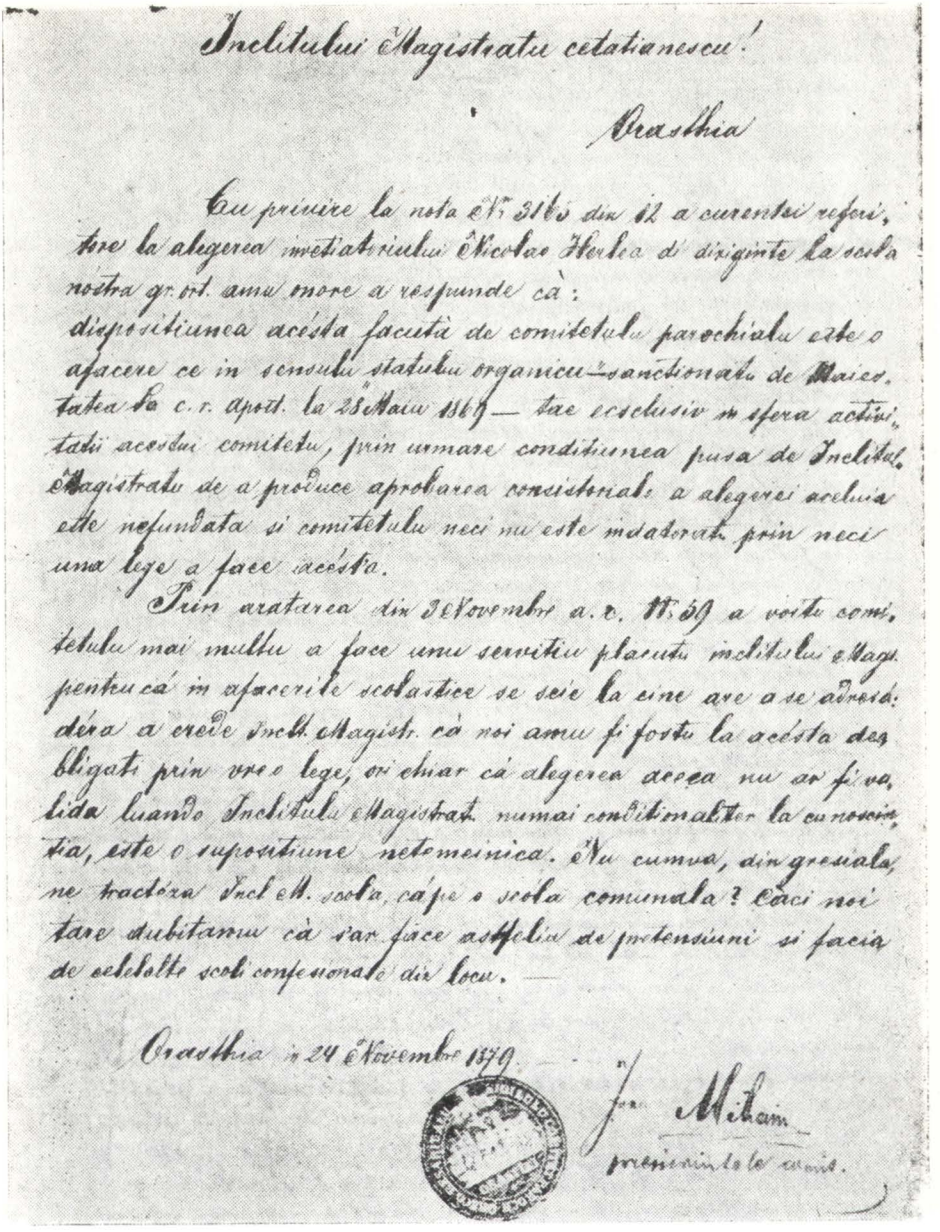

Inclitului Magistratu cetatianescu!

Orasthia

Cu privire la nota Nr. 3165 din 12 a curentei referitore la alegerea invetiatoriului Nicolae Herlea di diriginte la scola nostra gr. ort. ama onore a respunde cà:
dispositiunea acésta facuta de comitetulu parochialu este o afacere ce in sensulu statulu organicu-sanctionatu de Maiestatea Sa c. r. Apost. la 28 Maiu 1869 — tae ecsclusiv in sfera activitatii acestui comitetu, prin urmare conditiunea pusa de Inclitul Magistratu de a produce aprobarea consistoriale a alegerei aceluia este nefundata si comitetulu neci nu este indatoratu prin neci una lege a face acésta.

Prin aratarea din 3 Novembre a. c. Nr. 59 a voitu comitetulu mai multu a face unu servitiu placutu inclitului Magistratu pentru cà in afacerile scolastice se scie la cine are a se adresà: déra a crede Inclt. Magistr. cà noi amu fi fostu la acésta deobligati prin vre o lege, ori chiar cà alegerea aceea nu ar fi valida luando Inclitulu Magistratu numai conditionaliter la cunoscintia, este o supositiune netemeinica. Nu cumva, din gresiala, ne tractéza Incl. M. scola, cà pe o scola comunala? Caci noi tare dubitamu cà s'ar face astfeliu de pretensiuni si facia de celelalte scoli confesionale din locu. —

Orasthia in 24 Novembre 1879.

Ioan Mihaim
presedintele comit.

15. *1879 noiembrie 24, Orăştie.* Ioan Mihai, preşedintele Comitetului şcolar ortodox din Orăştie, contestă Magistratului oraşului Orăştie dreptul de a se amesteca în numirea învăţătorilor la şcoala confesională ortodoxă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

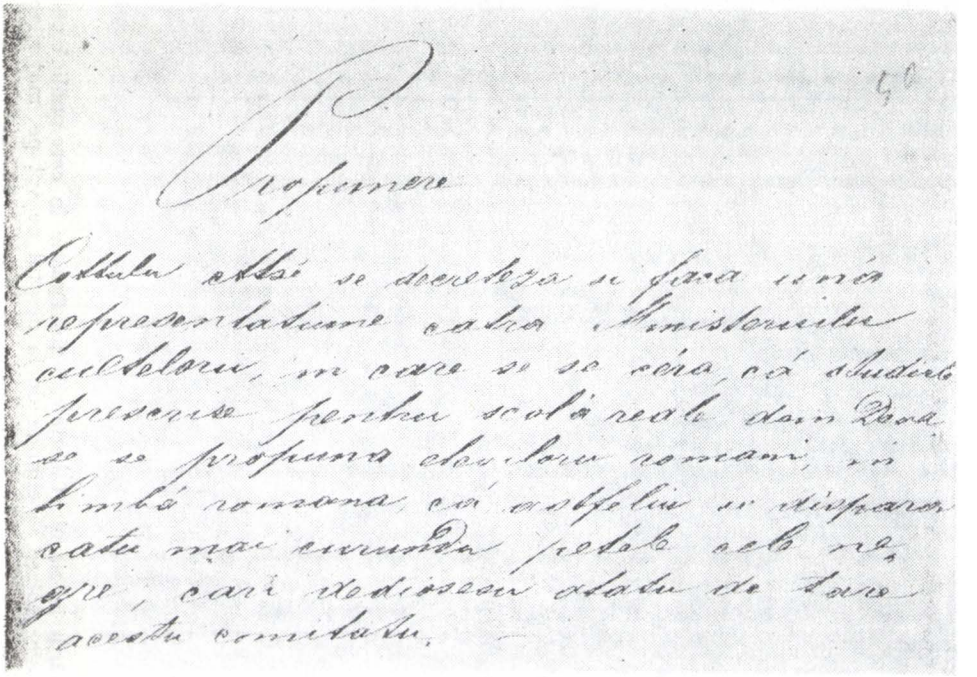

16. *1880, Deva.* **Petiția lui Lazăr Petco, membru al Consiliului orașului Deva, pe care o înaintează comitatului Hunedoara, cerînd ca lecțiile la școala reală din Deva să se propună elevilor români în limba română.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Anul XI. Orăştie, 21 Iunie v. (4 Iulie n.) 1912. Nr. 28.

LIBERTATEA

Abonamentul:
Preţul foii „Libertatea" cu adaucele sale „Foaia interesantă", „Tovărăşia" şi „Bobîrnaci", — e următorul; pe un an 10 cor.; pe ½ an 5 cor. — *Pentru economii numai 6 cor. pe an!*
Pentru America *trei dolari* pe an.
Pentru România (4 foi) *40 Lei* pe an.

Foaie naţională politică.

Apare în fiecare Joi

Inserţiuni:
1 pag. 80 cor., ½ pag. 40 cor., ¼ pag. 20 cor. etc. — La inserate ce se dau de mai multe-ori, să fac reduceri de tax.
Inserţiunile ca şi abonamentele să plătesc *înainte*.
Manuscripte nu să dau napoi.

Mişelia ortăciei Lukács-Tisza!

Au găsit ciocănul cu care să dee în capul poporului român, furîndu-i dreptul de vot!

Foile de Sîmbătă (29 Iun. n.) ne aduc din Pesta o ştire de cea mai îngrijitoare însămnătate pentru noi! Guvernul Lukács ortăcit cu Tisza, a iscodit acea apucătură mişelească politică, prin care, chiar aducîndu-se legea de vot aşa zis »universal«, — *pe Românii noştri dela sate să-i poată ţinea departe de urna de votare, maimulţi de jumătate!*

ceti şi scrie *ungureşte!* Dar să vede că tot nu au putut trece ca obrăznicia asta.

Cei din Viena, aşa gîndim, deşi toate le fac pe voia Ungurilor, de numai coarne de aur nu le pun ei înşişi în cap, — asta una nu le-au făcut'o. Că prea ar fi brutală lovitură dată popoarelor nemaghiare, atît de credincioase tronului, ca chiar numnul tronului să le

rînduire a legii priveşte numai rubricele testimoniului, dar asupra umplerii acelora (prin răspunsurile de lipsă) nu să întinde! (?!!).

»Iar în testimoniile de absolvare a şcolii de repetiţie, nici la numirea rubricilor n'are loc şi altă limbă, ci acelea trebue făcute numai ungureşte, căci în puterea acelei legi, limba şcolii de repetiţie poate fi numai cea maghiară!

Acel şcolar, care nu a sfîrşit toate cele 6 clase ale şcolii poporale, nu poate căpăta testimoniu de absolvare!

„Dătătorul testimoniului, a răspunzător pentru adevărul cuprins în acela, nu numai în cele disciplinare, ci şi pe lîngă legii

calculul câniei: că-şi ştie spune gîndurile pe ungureşte! De are de aci calculul bun, e bine, de unde nu, să va lua că.. nu a sfîrşit cu bine şcoala poporală, a cărei cerinţă este, după a lor cap, să facă pe fiecare şcolar a şti bine ungureşte!

Şi apoi: *acest atestat şcolar va fi acela, care să va lua de temeiu la facerea legii celei nouă de vot!* Ai acest atestat, cu notă bună la întrebarea blăstămăţiei politice? — intri la drept de vot. Nu ai această notă? vei fi dat napoi dela vot, — decumva nu te va ajuta la ei altceva, poate a-

17. *1912 iulie 4, Orăştie.* Articol apărut în ziarul „Libertatea" din Orăştie în care publică pe larg modul în care guvernul maghiar încerca prin centificatele şcolare să elimine de la dreptul de vot pe majoritatea românilor locuitori la sate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

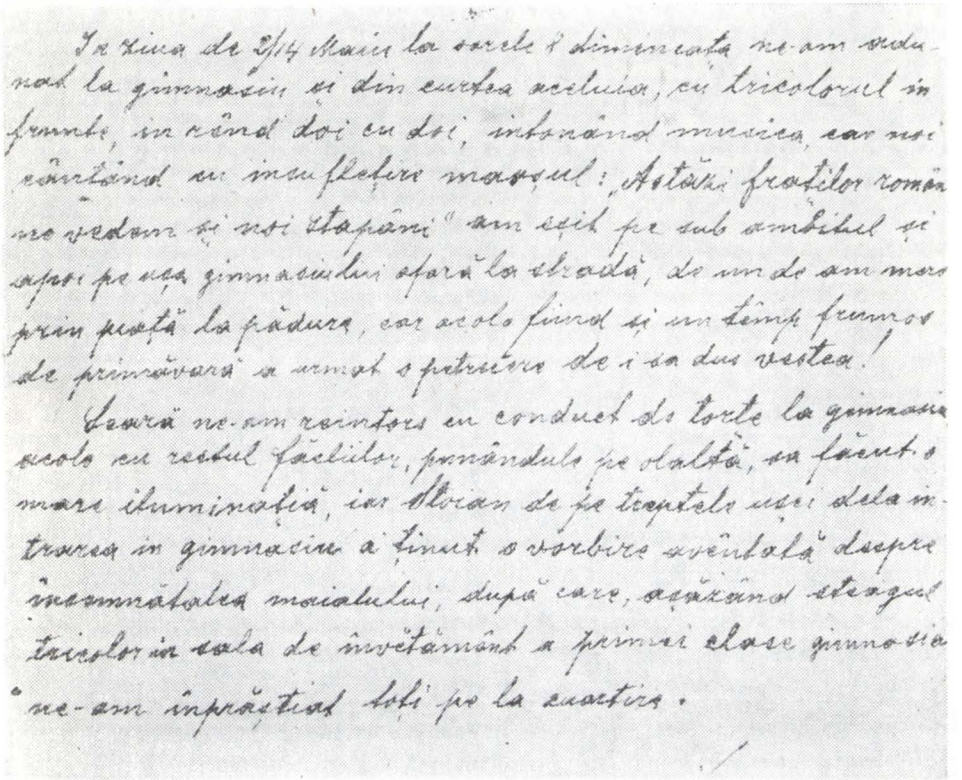

In ziua de 2/14 Maiu la sorele 8 dimineața ne-am adunat la gimnasiu și din curtea aceluia, cu tricolorul în frunte, în rênd doi cu doi, intonând musica, car noi cântând cu insuflețire marșul: „Astăzi fraților român ne vedem și noi stapâni" am eșit pe sub ambitul și apoi pe ușa gimnasiului afară la stradă, de un de am mers prin piață la pădure, car acolo fiind și un têmp frumos de primăvară a urmat o petrucere de i sa dus vestea!

Seară ne-am reintors cu conduct de torțe la gimnasiu acolo cu restul făcliilor, punându-le pe olaltă, sa făcut o mare iluminație, iar Stoian de pe treptele ușei dela intrarea în gimnasiu a ținut o vorbire avêntată despre însemnătatea maialului, după care, așăzând steagul tricolor în sala de învățământ a primei clase gimnasiale ne-am împrăștiat toți pe la cuartire.

18. *1911 mai 28, Certejul de Sus.* Srrisoare a preotului Petru Gabor din Certejul de Sus adresată lui Francisc Hossu Longin relatînd aniversarea Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848 de către elevii români ai gimnaziului reformat din Orăștie, în anul 1865. (extras).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

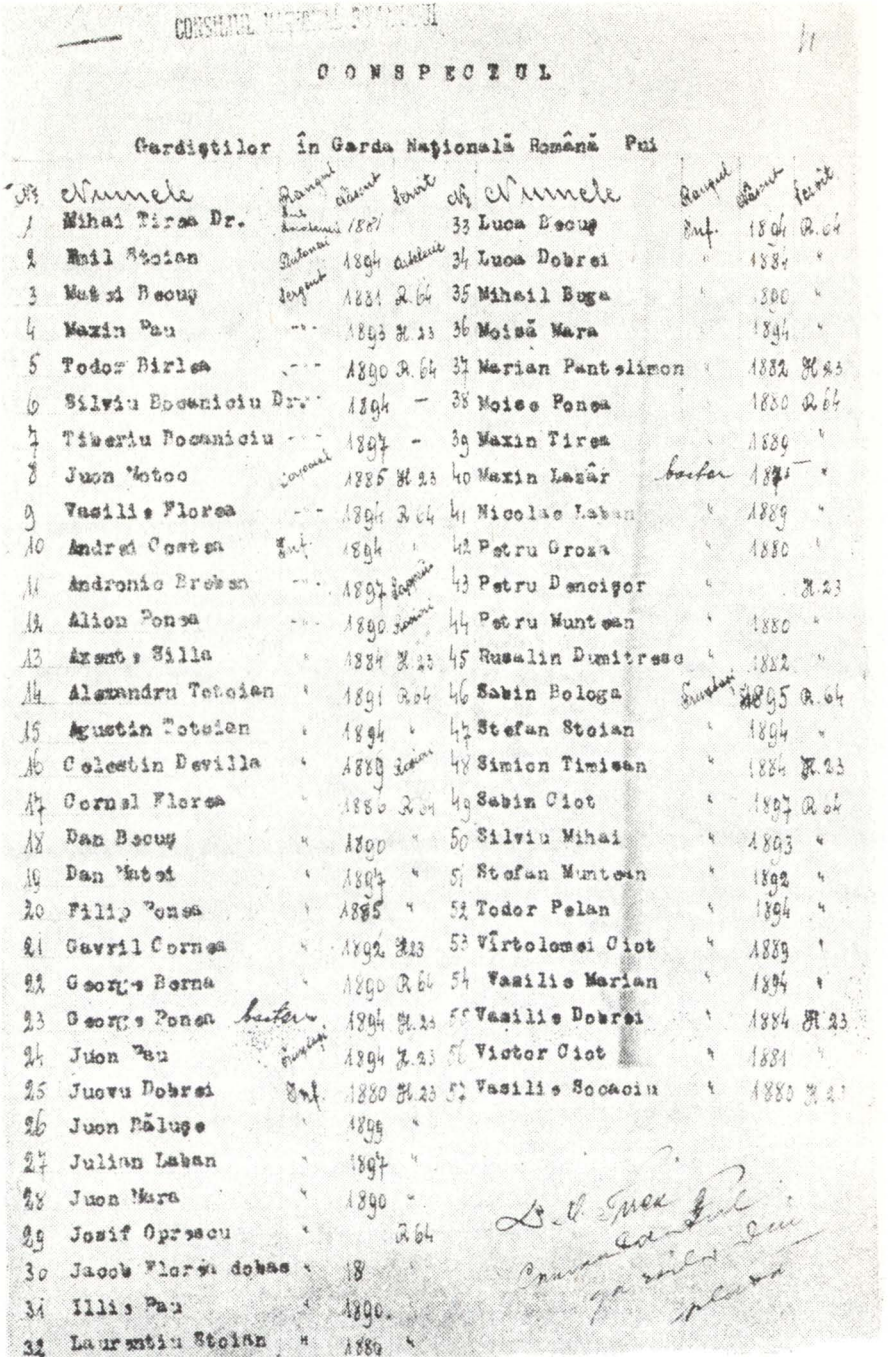

CONSPECTUL

Gardiştilor în Garda Naţională Română Pui

Nr	Numele	Rangul	Anul	Arma
1	Mihai Tirsa Dr.			
2	Emil Stoian		1894	
3	Matei Bocuţ		1881	R.64
4	Maxin Pau		1893	R.23
5	Todor Birlea		1890	R.64
6	Silviu Bocanicin Dr.		1894	—
7	Tiberiu Bocanicin		1897	-
8	Juon Votoc		1885	R.23
9	Vasilie Florea		1894	R.64
10	Andrei Costea		1894	
11	Andronic Breban		1897	
12	Alion Ponea		1890	
13	Axente Silla		1884	R.23
14	Alexandru Tetoian		1891	R.64
15	Agustin Tetoian		1894	
16	Celestin Devilla		1888	
17	Cornel Florea		1880	R.64
18	Dan Bocuţ		1890	
19	Dan Matei		1897	
20	Filip Ponea		1885	
21	Gavril Cornea		1892	R.23
22	Georgie Berna		1890	R.64
23	Georgie Ponea		1894	R.23
24	Juon Pau		1894	R.23
25	Juovu Dobrei		1880	R.23
26	Juon Băluşe		1895	
27	Julian Laban		1897	
28	Juon Mara		1890	
29	Josif Oprescu			R.64
30	Jacob Florea dobaş		18	
31	Illie Pau		1890.	
32	Laurentiu Stoian		1889	
33	Luca Bocuţ	Sub.	1894	R.64
34	Luca Dobrei		1884	
35	Mihail Buga		1890	
36	Moisă Mara		1894	
37	Marian Pantelimon		1882	R.23
38	Moise Ponea		1880	R.64
39	Maxin Tirsa		1889	
40	Maxin Lazăr		1894	
41	Nicolae Laban		1889	
42	Petru Groza		1880	
43	Petru Dencişor			R.23
44	Petru Muntean		1880	
45	Rusalin Dumitrescu		1882	
46	Sabin Bologa		1895	R.64
47	Stefan Stoian		1894	
48	Simion Timisan		1884	R.23
49	Sabin Ciot		1897	R.64
50	Silviu Mihai		1893	
51	Stefan Muntean		1892	
52	Todor Pelan		1894	
53	Vîrtolomei Ciot		1889	
54	Vasilie Marian		1894	
55	Vasilie Dobrei		1884	R.23
56	Victor Ciot		1881	
57	Vasilie Socaciu		1880	R.23

19. ***1918, Pui.*** **Lista membrilor Gărzii Naţionale Române din Pui.**

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1918. DELEGAȚI LA MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA-IULIA

20. Bembea Nicolae (plugar) din Banpatoc

21. *Ioan Comșa*, învățător și preot din Lesnic (1885—1959).

22. Gavril Coroescu — plugar — Sălajul de Jos (1878—1959)

23. Petru Carpode — membru în Comitetul de conducere al Reuniunii Meseriașilor Români din Orăștie (1870—1934)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

24. Nicolae Oancea (1888—1958) blănar, Dobra

25. Dr. Lazăr Petco, 1835—1895), avocat Deva directorul Despărţămintului Astra

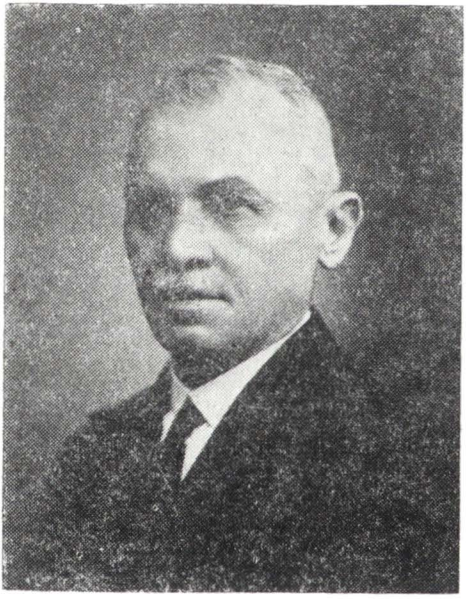

26. Dr. Ioan Radu, profesor Brad (1866—1936)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

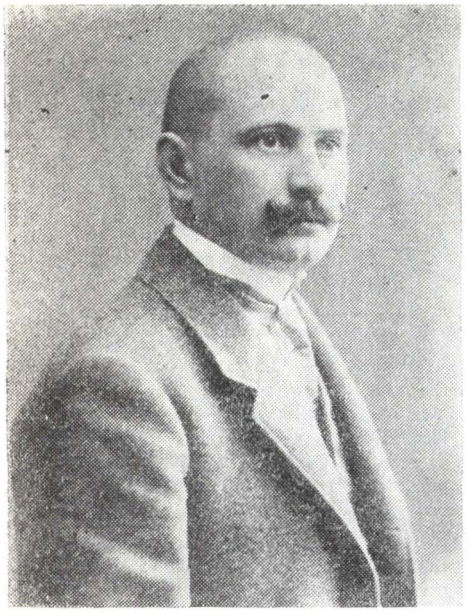

27. Aurel Vlad, avocat Orăștie (1873—1952)

28. Dr. Toma Vasinea, 1873—1937, avocat, primul prefect român al Hunedoarei

29. 1918 decembrie — Gara Livezeni. Plecarea delegaților la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RÉSUMÉ

Le volume des documents *Pour la liberté et l'unite nationale. Donuments du district de Hunedoara 1848—1920,* comprend 231 pièces, parmi lesquelles beaucoup des inédits. Elles reflètent l'histoire moderne de cet district depuis la révolution de 1848—1849 et jusqu'à la première année d'après la Grande Guerre.

Pendant la révolution, des paysans dépendants des villages de Hunedoara ont refusé à remplir leurs devoirs envers leurs seigneurs terriens provoquant des âpres représailles.

A près la troisième assemblée des roumains de Transylvanie à Blaj (septembre 1848) on instaura dans le district de Hunedoara aussi, en meme temps que dans le reste de la grande principauté, la nouvelle administration roumaine, les préfectures.

Après la répression de la révolution et l'instauration du régime néoabsolutiste l'oppression des roumains prend surtout la forme d'une resistance culturelle, marquée par le développement de l'enseignement national. L'union de la Valachie et de la Moldavie (1859) contribua beaucoup, à la lutte d'emancipation nationale des roumains. En 1861 fût crée „L'association transylvaine pour la litterature roumaine et l aculture du peuple roumain" (ASTRA). Le Parti National Roumain (P.N.R.) fût créee en 1881 par la fusion du Parti National des Roumains de Banat et Hongrie et du Parti National Roumain de Transylvanie.

Ainsi la lutte pour les droits de la nation roumaine en Transylvanie devient de plus en plus forte. Le Mémorandum de 1892, comprenant les principales doléances des roumains représent une étape importante de la lutte contre les abus austro-hongroises.

Le développement du mouvement roumain dans les circonstances de la première guerre mondiale conduisait au parachèvement de l'unité nationale, par les grandes assemblées plébiscitaires de 27 mars/9 avril, 15/28 novembre et 1 décembre 1918.

Les roumains du district de Hunedoara ont participé activement à tous ces événements.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CUPRINS

Cuvînt înainte 3
Studiu introductiv 7
Notă asupra ediției 41
Lista documentelor 42
Documente 60
Index de nume și localități 393
Résumé 417
Ilustrații 419

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lei 30

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro